

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА:
ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА**

**UKRAINIAN POLYCEISTICS:
THEORY, LEGISLATION, PRACTICE**

Випуск № 2 2026

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

КОВАЛЬОВА Ольга Вікторівна – доктор юридичних наук, доцент, помічник ректора (Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, Україна)

Заступник головного редактора:

ЛОСКУТОВ Тимур Олександрович – доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням (Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, Україна)

Члени редакційної колегії:

ВЕСЕЛОВ Микола Юрійович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права (Державний університет економіки і технологій, Кривий Ріг, Україна);

МЕРДОВА Ольга Миколаївна – кандидат юридичних наук, професор, заступник директора навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка (Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, Україна);

НАЗИМКО Єгор Сергійович – доктор юридичних наук, професор, заступник директора Департаменту освіти науки та спорту МВС – начальник відділу науки та інновацій Департаменту освіти науки та спорту МВС (Міністерство внутрішніх справ України, Київ, Україна);

ХАЛИМОН Сергій Іванович – доктор юридичних наук, професор, заступник начальника кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності (Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна);

ЧЕРВІНЧУК Андрій Васильович – кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад (Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, Україна);

ГРУДАТ Едіта – доктор філософії (PhD), професор юридичного факультету (Університет Вітовта Великого, Каунас, Литва);

ФЛОРКІН Ніколас – доктор філософії (PhD), керівник відділу даних та аналітики; старший науковий співробітник (Small Arms Survey) (Інститут міжнародних досліджень та розвитку, Женева, Швейцарія)

Відповідно до Наказу Міністерство освіти і науки України від 11 червня 2026 року № 928 (додаток 1) журнал Донецького державного університету внутрішніх справ «Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика» включено до Переліку наукових фахових видань України як друковане наукове періодичне видання категорії «Б».

Кластер: Національна безпека та оборона.

Спеціальності: K9 Правоохоронна діяльність; K10 Цивільна безпека.

Журнал включено до наукометричних баз:

Index Copernicus International (Республіка Польща); Crossref (США); Research Bib (Японія); EuroPub (Великобританія)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Донецького державного університету внутрішніх справ (Протокол № 2 від 30.09.2026 р.)

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1415 від 16.11.23 р. (Ідентифікатор медіа R30-01959).

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Донецький державний університет внутрішніх справ (вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький, 25015, info@dnuvs.ukr.education, тел. (097) 9070107).

Періодичність: 4 рази на рік.

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Електронна сторінка видання: *policeystika.dnuvs.ukr.education*

ISSN 2709-9261 (Print)

ISSN 2709-927X (Online)

© Донецький державний університет внутрішніх справ, 2026

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

УДК 351.74:342.95:355.01

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-1>

Сахно Артем Петрович,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки та особистої безпеки поліцейського
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1260-1212>

Михайлов Руслан Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки та особистої безпеки поліцейського
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2965-7260>

Постернак Єва Віталіївна,

курсант
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6993-9123>

ПОЛІЦЕЙСЬКІ ПОВНОВАЖЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджено правові та організаційні засади реалізації поліцейських повноважень в умовах збройної агресії проти України. Встановлено, що повномасштабне вторгнення спричинило безпрецедентну трансформацію нормативно-правової бази діяльності Національної поліції. Сформульовано авторське визначення поліцейських повноважень в умовах збройної агресії як врегульованої адміністративним законодавством сукупності прав та обов'язків органів і підрозділів Національної поліції України щодо забезпечення публічного порядку, охорони прав людини, протидії правопорушенням та виконання спеціальних завдань воєнного часу. Виявлено критичні прогалини в регулюванні

© Сахно А. П., Михайлов Р. І., Постернак Є. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

взаємодії поліції з органами військового командування та діяльності на деокупованих і прифронтових територіях. Запропоновано напрями вдосконалення законодавства, зокрема розроблення спеціального механізму функціонування поліції в постконфліктний період.

Ключові слова: *поліцейські повноваження, збройна агресія, воєнний стан, Національна поліція України, деокуповані території, воєнні злочини, правоохоронна діяльність, публічна безпека.*

Постановка проблеми. Ступінь зрілості та функціональності правової держави визначається не за умов стабільного суспільного розвитку, а в періоди системних кризових викликів. Саме ця, здавалося б, аксіоматична теза набула для України цілком предметного й болючого змісту після 24 лютого 2022 року. Повномасштабне збройне вторгнення Росії не просто поставило під загрозу державний суверенітет і територіальну цілісність країни – воно принципово переструктурувало саму систему публічного управління, змусивши всі без винятку правоохоронні інститути переформатувати вектори власної публічно-управлінської діяльності.

Будучи найбільш чисельним правоохоронним органом держави, пріоритетним завданням якого є забезпечення публічної безпеки та порядку, Національна поліція України опинилася в центрі трансформаційних процесів, зумовлених запровадженням правового режиму воєнного стану та широкомасштабною збройною агресією проти України. З одного боку, саме на підрозділи поліції було покладено основний тягар із забезпечення публічної безпеки в умовах масового переміщення населення, запровадження комендантської години, функціонування блокпостів, евакуаційних заходів та часткового руйнування інфраструктури державного управління на окремих територіях.

Введення правового режиму воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [1], визначеного Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [2], запустило процес реактивного нормотворення: законодавець у надзвичайно стислі строки намагався адаптувати чинне законодавство до нових реалій. Закон України від 15 березня 2022 року № 2123-IX [3] суттєво розширив перелік поліцейських повноважень, націлених на ефективне функціонування органів і підрозділів Національної поліції в умовах правового режиму воєнного стану. Проте, як свідчить аналіз відповідної правової бази, ця робота велася переважно фрагментарно – окремими змінами до конкретних статей, а не шляхом системного переосмислення засад поліцейської діяльності в особливих умовах.

Наслідком цього стала ситуація, яку вважаємо одним із ключових викликів сьогодення: поліцейські, діючи в умовах реальної загрози для власного життя, нерідко позбавлені чіткої нормативної основи для прийняття рішень. Відсутність унормованих правил взаємодії поліції з органами військового командування, брак уніфікованих алгоритмів дій на прифронтових і деокупованих територіях, нечіткість критеріїв пропорційності застосування заходів примусу в умовах збройної агресії – усе це створило реальні передумови для вдосконалення адміністративного та поліцейського законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове осмислення питань діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану розпочалося фактично одночасно з введенням цього режиму й розвивається паралельно із законодавчою практикою. Серед дослідників, які найбільш системно опрацювали цю проблематику, слід відзначити С. М. Гусарова, В. О. Кучера, О. І. Наливайка, О. О. Присяжнюка та інших українських учених.

Разом із тим аналіз наявних наукових праць засвідчує певну їх однорідність: більшість авторів обмежуються констатацією змін до Закону України «Про Національну поліцію» [4] та загальними висновками щодо необхідності вдосконалення законодавства. Поза увагою науковців залишаються питання практичних механізмів взаємодії поліції з військовими адміністраціями, проблема захисту прав людини під час здійснення розширених повноважень, а також зарубіжний досвід правового регулювання поліцейської діяльності в умовах збройних конфліктів. Заповнення саме цих прогалин є нашим науковим завданням.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета цього дослідження полягає у комплексному розкритті правових та організаційних засад реалізації поліцейських повноважень в умовах збройної агресії проти України, формулюванні авторського визначення відповідної категорії та розробленні конкретних пропозицій щодо усунення виявлених прогалин у нормативно-правовому регулюванні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз правових засад реалізації поліцейських повноважень в умовах збройної агресії доцільно розпочати з визначення нормативно-правової ієрархії, що регулює відповідну сферу. На вершині цієї ієрархії перебуває Конституція України, яка у статті 17 закріплює захист суверенітету та територіальної цілісності як найважливішу функцію держави, а в статті 19 – принцип законності як базовий вектор діяльності всіх органів публічної влади, включно з поліцейськими [5]. Принципово важливо підкреслити: навіть в умовах збройної агресії конституційні засади не припиняють своєї дії – вони лишаються непорушним фундаментом, на якому має вибудовуватися вся система антикризового управління.

Центральне місце в регулюванні поліцейської діяльності посідає Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII [4]. Стаття 24 цього Закону, доповнена у 2021–2023 роках, закріпила якісно новий вимір поліцейських функцій – оборонний. Відповідно до її положень, у разі збройної агресії підрозділи поліції беруть участь в обороні держави, виконанні завдань територіальної оборони та забезпеченні заходів правового режиму воєнного стану. Ба більше, поліція особливого призначення набула права безпосередньо вести бойові дії за рішенням військового командування.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на дещо парадоксальну правову ситуацію, яка склалася внаслідок цих змін. Поліція, будучи за своєю природою цивільним правоохоронним органом, *de jure* набула повноважень, що традиційно вважаються прерогативою збройних сил. При цьому механізм переходу від цивільних поліцейських функцій до квазівійськових завдань в умовах збройної агресії у законодавстві чітко не описаний: не визначено, хто ухвалює рішення про такий перехід на рівні конкретного підрозділу, яких процедур при цьому слід дотримуватись, як забезпечується юридичний захист поліцейських, що діють у зоні активних бойових дій. Ці прогалини мають не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення – і їх заповнення є нагальним завданням законодавця.

Важливим кроком у вдосконаленні правової бази стало прийняття Закону України від 15 березня 2022 року № 2123-IX, яким внесено зміни до Закону «Про Національну поліцію» з метою оптимізації діяльності поліції в умовах збройної агресії [3]. Зазначений закон суттєво розширив технічний арсенал поліцейських: дозволено застосування безпілотних літальних апаратів та спеціальних технічних засобів протидії їх застосуванню (п. 3 ч. 9 ст. 23 Закону), спеціалізованого програмного забезпечення для аналітичної обробки фото- та відеоінформації, у тому числі для встановлення осіб та номерних знаків транспортних засобів (п. 5 ч. 9 ст. 23 Закону), а також технічних засобів виявлення радіаційних, хімічних, біологічних і ядерних загроз (п. 2 ч. 9 ст. 23 Закону).

Попри безперечну практичну цінність цих нововведень, вважаємо, що вони мали переважно технічний характер і не торкнулися ключових питань правових гарантій захисту прав громадян та організаційних механізмів координації поліцейських підрозділів з органами військового командування. Саме тому пропонуємо доповнити Закон «Про Національну поліцію» окремою статтею, яка б комплексно врегульовувала зазначені аспекти.

Серед інших суттєвих змін, запроваджених Законом № 2123-IX, слід виокремити такі: поліцейські набули права здійснювати спеціальні вибухотехнічні роботи, а також оперативне розмінування (виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів) відповідно до частини 39 статті 23 Закону «Про Національну поліцію» – це є справді новою функцією, що раніше не входила до компетенції поліції. Крім того, відповідно до частини 3 статті 20 Закону «Про Національну поліцію» (у редакції Закону № 2123-IX), на час дії воєнного стану поліцейському, який виконує службові обов'язки в цивільному одязі, дозволено діяти за відсутності жетона у визначених законом випадках.

Згідно з частиною 6 статті 57 Закону «Про Національну поліцію» (у редакції Закону № 2123-IX) на час дії воєнного стану атестування поліцейських не проводиться; рішення щодо переміщення поліцейських здійснюється відповідними керівниками з урахуванням інтересів служби. Відповідно до статті 60 Закону поліцейським призовного віку на весь період їх служби в поліції надається відстрочка від призову на строкову військову службу.

Аналізуючи зміни щодо жетона, вважаємо за доцільне висловити певне занепокоєння. Поліцейський жетон – це не просто елемент форменого одягу, це матеріальне втілення принципу підзвітності: громадянин повинен мати можливість ідентифікувати представника влади, що взаємодіє з ним. Розуміючи оперативну доцільність відповідного виключення в умовах збройної агресії, наголошуємо: така норма повинна застосовуватися винятково в обмежених, чітко визначених ситуаціях і не може ставати звичайною практикою.

Зокрема, О. І. Безпалова, К. О. Чишко, А. С. Бахарева та В. С. Макаренко, характеризуючи особливості адміністративної діяльності поліції в умовах воєнного стану, звертають увагу на збереження механізмів звітування про результати поліцейської діяльності. Автори зазначають, що органи Національної поліції, сприяючи діяльності військових адміністрацій, суду, органів прокуратури, юстиції та інших суб'єктів, звітують перед військовою адміністрацією про стан законності, боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку та результати діяльності на відповідній території [6, с. 54]. Зазначене дає підстави стверджувати, що розширення

компетенції поліції та специфіка реалізації її повноважень в умовах воєнного стану не усувають необхідності збереження механізмів контролю і звітування про результати поліцейської діяльності.

В. О. Кучер також наголошує, що обмеження права особи на конфіденційність та захист персональних даних під час взаємодії з поліцейськими органами, навіть у воєнний час, має ґрунтуватися на чіткій нормативній підставі та відповідати критерію пропорційності [7, с. 92].

Звернімося тепер до правової основи воєнного стану як такого. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII визначає воєнний стан як особливий правовий режим, що передбачає надання відповідним органам додаткових повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод [8]. Стаття 16 цього Закону передбачає залучення правоохоронних органів до здійснення заходів правового режиму воєнного стану відповідно до Конституції та законів України. Проте зазначена норма є бланкетною: вона не містить ані правових підстав, ані умов реалізації відповідного механізму залучення поліції до таких заходів.

Саме це є найбільш критичною прогалиною чинного законодавства. Взаємодія поліції з Генеральним штабом Збройних Сил України, із командувачами угруповань військ, з начальниками районних та обласних військових адміністрацій – усе це реально відбувається, проте відбувається без чіткого нормативного підґрунтя.

На підтвердження цього варто навести позицію О. І. Наливайка, який констатує відсутність у чинному законодавстві спеціальних норм, що регламентували б алгоритм взаємодії поліцейських підрозділів з органами військового командування, зокрема в частині розмежування їх оперативної компетенції та процедур обміну тактичною інформацією [9, с. 203].

Як зазначив С. М. Гусаров, відсутність нормативно визначеного механізму координації між поліцією та військовим командуванням є одним із системних недоліків правового регулювання, що знижує ефективність охорони правопорядку в умовах збройного конфлікту [10, с. 25]. Відсутність нормативно визначеного механізму такої взаємодії означає, що конкретні форми координації залежать від ситуативних практик, що складаються на місцях, а не від чітких правових приписів – що є прийнятним у гострій кризовій ситуації, але неприйнятним як стала система управління.

Окремим, надзвичайно специфічним і недостатньо систематизованим у доктринальному плані правовим питанням є діяльність поліції на деокупованих територіях. Коли підрозділи Збройних Сил України звільняють населений пункт від окупації, правові й організаційні умови, у яких опиняється поліція, різко відрізняються від будь-яких стандартних сценаріїв. Тут одночасно необхідно: задокументувати сліди воєнних злочинів до їх знищення; встановити місцеперебування колаборантів та осіб, які вчинили злочини проти людяності; захистити цивільне населення, яке пережило окупацію і нерідко перебуває в стані гострого психологічного стресу.

Виконання таких завдань об'єктивно потребує спеціального правового інструментарію, якого в чинному законодавстві немає. О. І. Наливайко цілком обґрунтовано вказує на відсутність спеціальних положень щодо організації діяльності поліції у перехідний постконфліктний період та порядку взаємодії з іншими суб'єктами публічної влади [11]. Погоджуючись із цією

оцінкою, вважаємо доцільним запропонувати розроблення та прийняття спеціального нормативно-правового акта – Положення про порядок діяльності органів і підрозділів Національної поліції України на деокупованих територіях, яке б визначало: порядок документування слідів воєнних злочинів у взаємодії зі слідчими підрозділами СБУ та прокуратурою; алгоритми встановлення місцеперебування колаборантів; механізми надання психологічної допомоги населенню. Відсутність таких положень – це не лише юридична недосконалість, це реальний ризик і для ефективності роботи поліції, і для прав людини на деокупованих землях.

Важливим теоретичним підґрунтям для аналізу поліцейських повноважень в умовах збройної агресії є доктрина пропорційності, яка посідає центральне місце в міжнародно-правових стандартах правоохоронної діяльності. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, незважаючи на передбачену нею можливість відступу від окремих гарантій в умовах суспільної небезпеки (стаття 15), зберігає незмінними абсолютні права – зокрема, заборону катувань (стаття 3) та заборону довільного позбавлення свободи (стаття 5) [12]. Ці стандарти зберігають повну обов'язковість для України навіть в умовах збройної агресії, що принципово важливо підкреслювати саме в контексті розширення поліцейських повноважень.

Аналіз адміністративно-правових заходів, що застосовуються поліцією, дає підстави виокремити три їх групи: заходи реагування на правопорушення (визначені КУпАП), превентивні поліцейські заходи та поліцейські заходи примусу. В умовах збройної агресії ця тричленна класифікація зберігає свою актуальність, однак кожна з груп набуває специфічного наповнення. Зокрема, превентивні заходи нерідко спрямовані не лише на попередження правопорушень, а й на виявлення осіб, причетних до розвідувально-підривної діяльності ворога, тоді як заходи примусу можуть застосовуватись у значно складніших і небезпечніших оперативних умовах, ніж у мирний час.

На думку О. О. Присяжнюка, дискреційні повноваження поліції, тобто право діяти на власний розсуд у межах закону, набувають в умовах збройного конфлікту особливого значення: саме через дискрецію реалізується адаптивна реакція поліцейського на нестандартну оперативну ситуацію, яку законодавець не міг передбачити наперед [13, с. 56]. Вважаємо, що визнання дискреційного елементу невід'ємною складовою поліцейських повноважень в умовах збройної агресії є принципово важливим, оскільки обумовлює необхідність належної підготовки поліцейських до прийняття самостійних рішень, а також розроблення чітких меж і критеріїв такої дискреції у відповідному законодавстві.

На підставі системного аналізу чинного законодавства, доктринальних джерел і практики правозастосування пропонуємо власне визначення ключової категорії цього дослідження. Поліцейські повноваження в умовах збройної агресії – це динамічно розширювана, нормами адміністративного й суміжного законодавства врегульована сукупність прав та обов'язків органів і підрозділів Національної поліції України, реалізація яких спрямована на: забезпечення публічної безпеки та порядку в умовах правового режиму воєнного стану; охорону конституційних прав і свобод людини, попри фактичні та правові обмеження, зумовлені воєнним часом; протидію правопорушенням і злочинам, у тому числі воєнним злочинам і злочинам проти людяності; виконання спеціальних завдань, пов'язаних з участю в обороні дер-

жави, заходах територіальної оборони та відновленням публічного порядку на деокупованих територіях.

Принципова відмінність запропонованого визначення від наявних у науковій літературі полягає в акцентуванні на динамічному характері вказаних повноважень та на їх подвійній природі: одночасно правоохоронній і безпековій.

Зупинимось окремо на питанні організаційних засад реалізації поліцейських повноважень в умовах збройної агресії. Під організаційними засадами в цьому контексті слід розуміти систему принципів, форм, методів і механізмів, відповідно до яких структуруються, координуються та реалізуються поліцейські повноваження в умовах воєнного стану. Такі засади охоплюють: вертикаль командування всередині поліцейської системи, адаптовану до умов збройної агресії; механізм субординаційної та координаційної взаємодії поліції з органами військового командування та військовими адміністраціями; порядок розподілу завдань між різними підрозділами поліції залежно від їх спеціалізації та оперативної обстановки; алгоритми прийняття тактичних рішень в умовах обмеженого часу та неповноти інформації.

Аналіз наявного правового регулювання засвідчує, що жоден із зазначених елементів не врегульований комплексно. Окремі аспекти координації поліції та збройних сил згадуються в Законі «Про правовий режим воєнного стану», проте у формі загальних бланкетних норм, позбавлених конкретного операційного змісту. Це означає, що ефективність координації в реальних умовах залежить передусім від особистої ініціативи керівників на місцях і від практик, що складаються ситуативно, а не від чітких правових приписів. Вважаємо такий стан справ неприйнятним і таким, що потребує якнайшвидшого виправлення.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави для формулювання висновків, які мають як теоретичне, так і практичне значення для вдосконалення правового регулювання діяльності Національної поліції України в умовах тривалої збройної агресії.

По-перше, поліцейські повноваження в умовах збройної агресії – це врегульована нормами адміністративного та суміжних галузей законодавства система прав, обов'язків і компетенцій органів та підрозділів Національної поліції України, зміст і обсяг яких трансформуються під впливом правового режиму воєнного стану та спрямовуються на забезпечення публічної безпеки і порядку, захист прав і свобод людини, протидію правопорушенням, а також виконання спеціальних безпекових, оборонних та гуманітарних завдань в умовах збройної агресії.

По-друге, чинне нормативно-правове регулювання поліцейської діяльності в умовах збройної агресії характеризується внутрішньою суперечливістю та фрагментарністю. Законодавець здійснював переважно реактивне нормотворення, не формуючи цілісної нормативної моделі. Як наслідок – відсутні спеціальні правові механізми координації поліції з органами військового командування; не визначено порядку діяльності поліції на прифронтових і деокупованих територіях; немає нормативної основи для поліцейської діяльності в перехідний постконфліктний період.

По-третє, усунення виявлених прогалин потребує не фрагментарних змін, а системної законодавчої реформи. Пропонуємо такі конкретні кроки:

а) доповнити Закон України «Про Національну поліцію» окремим розділом «Особливості діяльнос-

ті поліції в умовах збройної агресії та в перехідний постконфліктний період», що комплексно врегулював би відповідні питання;

б) розробити та затвердити Положення про взаємодію підрозділів Національної поліції з органами військового командування та військовими адміністраціями, де визначити механізм субординаційних і координаційних зв'язків, алгоритми прийняття спільних рішень та процедури обміну оперативною інформацією;

в) прийняти спеціальний нормативно-правовий акт – Положення про порядок діяльності органів і підрозділів Національної поліції України на деокупованих територіях, що регулювало б процедури документування воєнних злочинів, механізми взаємодії з іншими

правоохоронними органами, а також засади захисту цивільного населення.

Перспективою подальших наукових досліджень у зазначеному напрямі є порівняльно-правовий аналіз досвіду поліцейської діяльності в умовах збройних конфліктів у державах – членах НАТО та ОБСЄ, а також дослідження можливостей імплементації відповідних міжнародних стандартів у вітчизняну правову систему. Вбачаємо також перспективу в міждисциплінарних дослідженнях, що поєднують правові, управлінські та психологічні аспекти поліцейської діяльності в екстремальних умовах – адже ефективність правоохоронця в зоні збройного конфлікту визначається не лише досконалістю законодавства, а й його особистісною стійкістю та рівнем підготовки.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 17. Ст. 876. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>
2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX. *Голос України*. 2022. № 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
3. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 р. № 2123-IX. *Голос України*. 2022. № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>
4. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
6. Адміністративна діяльність поліції в умовах воєнного стану [довідник] / [Безпалова О. І., Чишко К. О., Бахаєва А. С., Макаренко В. С.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ]. Харків, 2022. 105 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17143>
7. Кучер В. О. Права людини: втручання у сферу приватного життя в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2024. № 1. С. 92–100. <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-12>
8. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
9. Наливайко О. І. Нормативно-правові засади діяльності поліції на прифронтових і деокупованих територіях: проблеми та прогалини регулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Т. 2. № 2. С. 203–209. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.2.32>
10. Гусаров С. М. Робота органів поліції України на деокупованих територіях. Проблеми сучасної поліцейстики : матеріали III наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 11 травня 2023 р.). Вінниця : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2023. С. 25–30. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/0cd6da43-9dcc-43b8-bfbb-4b3414c76ed3>
11. Наливайко О. І. Трансформація системи поліцейських послуг в умовах воєнного стану: виклики для публічної безпеки та прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Т. 2. № 1. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.45>
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. Ст. 2371. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
13. Присяжнюк О. А. Дискреційні повноваження правоохоронних органів України як один із механізмів реалізації правоохоронної функції держави. *Форум Права*. 2024. № 3 (80). С. 56–64. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12591921>

References

1. Ukaz Prezidenta Ukrainy Pro vvedennya voyennoho stanu v Ukraini: pryiniaty 24 lyutoho 2022 roku № 64/2022 [Decree of the President of Ukraine: On the Introduction of Martial Law in Ukraine from February 24, 2022, No. 64/2022]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 17, art. 876. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy Pro zatverdzhennya Ukazu Prezidenta Ukrainy “Pro vvedennya voyennoho stanu v Ukraini”: pryiniaty 24 lyutoho 2022 roku № 2102-IX [Law of Ukraine: On Approval of the Decree of the President of Ukraine “On the Introduction of Martial Law in Ukraine” from February 24, 2022, No. 2102-IX]. *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 37. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy Pro vnesennya zmin do zakoniv Ukrainy “Pro Natsionalnu politsiyu” ta “Pro Dystsyplinarnyy statut Natsionalnoyi politsiyi Ukrainy” z metoyu optymizatsiyi diyalnosti politsiyi, u tomu chysli pid chas diyi voyennoho stanu: pryiniaty 15 bereznya 2022 roku № 2123-IX [Law of Ukraine: On Amendments to the Laws of Ukraine “On the National Police” and “On the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine” to Optimize Police Activities, Including During Martial Law from March 15, 2022, No. 2123-IX]. *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 58. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy Pro Natsionalnu politsiyu: pryiniaty 2 lyupnya 2015 roku № 580-VIII [Law of Ukraine: On the National Police from July 2, 2015, No. 580-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 40–41, art. 379. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> [in Ukrainian].
5. Konstytutsiya Ukrainy: pryiniata 28 chervnya 1996 roku № 254к/96-VR [Constitution of Ukraine from June 28, 1996, No. 254к/96-BP]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30, art. 141. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian].

6. Bezpalova, O. I., Chyshko, K. O., Bakhaieva, A. S., & Makarenko, V. S. (2022). *Administrativna diialnist politsii v umovakh voien-noho stanu* [Administrative activities of the police under martial law]: Handbook. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs. 105 p. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17143> [in Ukrainian].
7. Kucher, V. O. (2024). *Prava lyudyny: vtruchannya u sferu pryvatnoho zhyttya v umovakh voyennoho stanu* [Human Rights: Interference with Private Life under Martial Law]. *Naukovyy visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Legal Series, 1*, 92–100. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-12> [in Ukrainian].
8. *Zakon Ukrainy Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu: pryiniaty 12 travnya 2015 roku № 389-VIII* [Law of Ukraine: On the Legal Regime of Martial Law from May 12, 2015, No. 389-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 28, art. 250. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
9. Nalyvayko, O. I. (2026). *Normativno-pravovi zasady diyalnosti politsiyi na pryfrontovykh i deokupovanykh terytoriyakh: problemy ta prohalyny rehulyuvannya* [Regulatory and Legal Framework of Police Activities in Frontline and De-occupied Territories: Problems and Gaps in Regulation]. *Analychno-porivnyalne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence, 2*, 203–209. Retrieved from <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2026/04/34-1.pdf> [in Ukrainian].
10. Husarov, S. M. (2023). *Robota orhaniv politsiyi Ukrainy na deokupovanykh terytoriyakh* [Activities of Ukrainian Police Authorities in De-occupied Territories]. *Problemy suchasnoyi politseystyky: materialy III nauk.-prakt. konf. (Vinnytsia, May 11, 2023)*. Vinnytsia: KhNUVS, 25–30. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/0cd6da43-9dcc-43b8-bfbb-4b3414c76ed3> [in Ukrainian].
11. Nalyvayko, O. I. (2026). *Transformatsiya systemy politseyskykh posluh v umovakh voyennoho stanu: vyklyky dlya publichnoyi bezpeky ta prav lyudyny* [Transformation of the Police Services System under Martial Law: Challenges for Public Safety and Human Rights]. *Analychno-porivnyalne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence, 2*. Retrieved from <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/352926/339530> [in Ukrainian].
12. *Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod: pryiniata 4 lystopada 1950 roku* [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms from November 4, 1950]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 2006, 32, art. 2371. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian].
13. Prysyzhnyuk, O. A. (2024). *Dyskretsiyni povnovazhennya pravookhoronnykh orhaniv Ukrainy yak odyn iz mekhanizmv realizatsiyi pravookhoronnoyi funktsiyi derzhavy* [Discretionary Powers of Law Enforcement Agencies of Ukraine as One of the Mechanisms for Implementing the Law Enforcement Function of the State]. *Forum Prava – Forum of Law, 3(80)*, 56–64. Retrieved from https://forumprava.pp.ua/files/056-064-2024-3-FP-Prysyzhnyuk_8.pdf [in Ukrainian].

Sakhno Artem,

Candidate of Law Sciences, Senior Research Fellow,

Head of the Department of Tactical and Special Training and Personal Safety for Police Officers

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1260-1212>

Mykhailov Ruslan,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Tactical and Special Training and Personal Safety of Police Officers

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2965-7260>

Posternak Eva,

Cadet

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6993-9123>

POLICE POWERS IN THE CONTEXT OF ARMED AGGRESSION: LEGAL AND ORGANISATIONAL FRAMEWORKS FOR THEIR IMPLEMENTATION

The article examines the administrative and legal foundations of the exercise of police powers under the conditions of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. It is substantiated that the introduction of martial law and the large-scale transformation of the security environment have significantly expanded the scope of functions and powers of the National Police of Ukraine, assigning to it a number of new tasks related to ensuring national security, protecting the civilian population, maintaining public order, documenting war crimes, stabilizing the situation in de-occupied territories, and cooperating with military command bodies and other components of the security and defense sector. It is established that the rapid development of legislation regulating police activities under martial law has substantially outpaced its scientific and doctrinal understanding, resulting in fragmented legal regulation and inconsistencies in law enforcement practice. Based on the analysis of constitutional provisions, national legislation, subordinate normative acts, and contemporary scientific approaches, the author proposes an original definition of police powers under conditions of armed aggression as a system of rights and obligations of bodies and units of the National Police of Ukraine, regulated by administrative law and aimed at ensuring public safety and order, protecting human rights and freedoms, combating

crime, responding to extraordinary threats, and performing special tasks under the legal regime of martial law. Particular attention is devoted to identifying deficiencies in the existing legal framework governing police interaction with military command bodies, local military administrations, and other public authorities, as well as to determining the specific features of police activities in frontline and de-occupied territories. The study substantiates the necessity of further improving administrative legislation through the development of a coherent legal mechanism governing police activities during armed aggression and in the post-conflict period. It is argued that the establishment of a unified system of legal regulation will contribute to enhancing the effectiveness of police operations, strengthening legal certainty in the exercise of police powers, ensuring compliance with the rule of law, and increasing the level of protection of human rights under extraordinary security conditions.

Key words: *police powers, armed aggression, martial law, National Police of Ukraine.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

УДК 343.985.7:343.983:343.615:343.132

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-2>

Ботнаренко Ірина Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності

(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4697-3767>

Крижна Валентина Володимирівна,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології

Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності

(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0402-4224>

ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглянуто ключові аспекти тактики проведення огляду місця події при розслідуваннях кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, що набувають особливої актуальності в умовах воєнного стану. Розглянуто зміст підготовчого, робочого та заключного етапів огляду місця події, а також визначено їх тактичні завдання та особливості організації. Особлива увага приділена питанню забезпеченню безпеки учасників слідчої (розшукової) дії, взаємодії слідчого з фахівцями різних профілів, застосуванню сучасних техніко-криміналістичних засобів, включаючи безпілотні літальні апарати. Також розглянута специфіка виявлення, фіксації та вилучення матеріальних, біологічних і цифрових слідів. Підкреслено важливість комплексного підходу до оцінки місця події з урахуванням можливих ознак приховування домашнього насильства, психологічного стану потерпілої особи та особливостей слідчої картини. Зроблено висновок, що ефективність огляду місця події в кримінальних провадженнях про домашнє насильство та кримінальні правопорушення, що із ним пов'язані, під час воєнного стану залежить від правильної організації слідчої (розшукової) дії, своєчасного використання криміналістичних рекомендацій, сучасних технічних засобів та міжвідомчої співпраці. Важливо враховувати безпекові фактори, що забезпечують повне, всебічне й об'єктивне збирання доказів і підвищують результативність досудового розслідування.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, домашнє насильство, огляд місця події, криміналістична тактика, воєнний стан, слідчі (розшукові) дії, цифрові докази, тактичні прийоми, кримінальне провадження.

Вступ. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, передбачає обов'язкове збирання належних, достовірних і допустимих доказів, що мають вирішальне значення для встановлення об'єктивної істини у провадженні. Основним процесуальним способом отримання таких доказів є проведення слідчих (розшукових) дій, серед яких особливе місце займає огляд місця події. Саме ця слідча (розшукова) дія дозволяє оперативно зафіксувати матеріальну обстановку, виявити сліди насильства та інші фактичні дані, що підтверджують або спростовують обставини вчинення кримінального правопорушення.

Проведення огляду місця події у кримінальних провадженнях, пов'язаних із домашнім насильством, в умовах воєнного стану, в яких перебуває Україна вже майже п'ять років, супроводжується рядом серйозних викликів, які впливають на якість і повноту збирання доказів.

Першою проблемою є нестабільна безпекова ситуація, що включає ризики обстрілів, активні бойові дії чи загрозу виникнення надзвичайних ситуацій. Це значно обмежує час перебування слідчо-оперативної групи на місці події й може ускладнювати ретельне проведення огляду.

Другим викликом є логістичні труднощі та обмежений доступ до ресурсів. Це заважає оперативному прибуттю слідчих, залученню необхідних спеціалістів і використанню технічних засобів для документування доказів.

Третім фактором є зміна або порушення обстановки місця події. Переміщення постраждалих і свідків, прибирання слідів, пошкодження житла чи втручання сторонніх осіб серйозно ускладнюють процес реконструкції початкової картини події.

Додатковою складністю стає емоційний стан учасників події. Під час воєнних дій він часто характеризується високим рівнем тривожності, страхом або агресією, що може негативно впливати на комунікацію та затримувати отримання важливої інформації.

Також важливою проблемою є зростання значущості цифрових доказів. Їх виявлення, фіксація та документування відповідно до правових норм вимагають спеціальних навичок, що додатково ускладнює роботу слідчих і підвищує навантаження на них.

Зважаючи на зазначене вище, актуальність дослідження тактики огляду місця події кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, в умовах воєнного стану зумовлена потребою адаптувати криміналістичні методи до нових умов оперативної обстановки, а також гарантувати ефективне проведення досудового розслідування у ситуаціях із підвищеним рівнем ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема криміналістичного забезпечення розслідування домашнього насильства та кримінальних правопорушень, що з ним пов'язані, останніми роками привертає дедалі більшу увагу науковців. Такі дослідники, як І. В. Басиста, О. В. Батюк, В. Г. Гончаренко, І. І. Когутин, В. В. Тищенко, М. В. Капустіна, В. О. Коновалова, В. М. Тертишник, М. В. Салтевський, С. М. Стахівський, Р. Л. Степанюк, В. Ю. Шепітько та інші, проаналізували різні аспекти організації досудового розслідування: виконання слідчих (розшукових) дій, застосування спеціальних знань і процес формування доказової бази. Теоретичні засади проведення огляду місця події були сформульовані у працях О. Ю. Прокопенка, В. В. Панасюк, А. А. Патики, Л. Л. Патики, Д. Д. Русанківської, К. А. Шаповала та інших криміналістів. У працях

зазначених авторів розкрито загальні питання організації огляду місця події, його роль та значення як ключової слідчої (розшукової) дії у кримінальних провадженнях щодо окресленої категорії протиправних діянь, визначено окремі тактичні прийоми його проведення, а також специфіку виявлення й фіксації доказової інформації під час розслідування домашнього насильства. Водночас аналіз наукової літератури засвідчує практичну відсутність комплексного вивчення тактики проведення огляду місця події в умовах воєнного стану. Окремі аспекти, такі як вплив безпекових ризиків на організацію огляду, специфіка документування матеріальних і цифрових слідів у середовищі збройної агресії, алгоритм дій слідчого під час повітряної тривоги або евакуації учасників слідчої (розшукової) дії, а також адаптація криміналістичних рекомендацій до сучасних умов роботи органів досудового розслідування, залишаються поза увагою науковців. Це підкреслює нагальну потребу у подальшому науковому дослідженні цієї проблематики та підтверджує актуальність обраного напрямку аналізу.

Також недостатньо опрацьованими аспектами лишаються питання безпеки учасників огляду, застосування безпілотників для документування місця події, особливості збирання й фіксації цифрових доказів, взаємодія між слідчими, психологами, членами мобільних груп реагування на випадки домашнього насильства та судово-медичними експертами, а також встановлення оптимальної послідовності окремих тактичних дій у високо-небезпечних умовах.

Метою статті є дослідження особливостей тактики огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, в умовах воєнного стану, та розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності проведення цієї слідчої (розшукової) дії з урахуванням сучасних безпекових викликів.

Виклад основного матеріалу. Огляд відносять до початкових та невідкладних слідчих (розшукових) дій. Він є не лише однією з найпоширеніших слідчих (розшукових) дій, але й одним із найбільш достовірних способів здобуття доказової інформації. Це зумовлено тим, що отримані дані надходять до слідчого безпосередньо, без будь-яких проміжних етапів, що значно знижує ризик їх спотворення [1, с. 252].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, слідчий і прокурор мають право здійснювати огляд місцевості, приміщень, предметів та документів (ст. 237 КПК України) [2].

Огляд місця події є слідчою (розшуковою) дією, яка полягає у вивченні матеріальної обстановки місця вчинення кримінального правопорушення шляхом безпосереднього сприйняття його слідчим, прокурором та іншими учасниками огляду. Метою цієї слідчої (розшукової) дії є виявлення, фіксація та вилучення слідів правопорушення, інших речових доказів, а також встановлення механізму події й з'ясування обставин, що мають значення для ходу кримінального провадження [3, с. 415].

У кримінальних провадженнях, пов'язаних із домашнім насильством, ця слідча (розшукова) дія набуває особливої специфіки, зумовленої латентним характером таких правопорушень, їх систематичністю, а також поєднанням фізичних, психологічних та економічних форм впливу на потерпілу особу.

Тактика огляду місця події базується на загальних принципах криміналістики, зокрема своєчасності, повноти, об'єктивності, плановості та процесуальної допустимості. Зволікання з проведенням огляду може при-

звести до зміни слідової картини та втрати матеріальних слідів, що впливатиме на його ефективність [4, с. 148]. Водночас у кримінальних провадженнях щодо зазначених протиправних діянь вона повинна враховувати особливості механізму вчинення правопорушення, поведінки його учасників, а також специфіку слідової картини.

Огляд місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, необхідно проводити в будь-якому випадку, незалежно від того скільки часу пройшло з моменту його вчинення. При цьому важливою умовою якісного проведення слідчої (розшукової) дії є безпосередня участь потерпілого. Це пов'язано з тим, що на момент огляду, який зазвичай відбувається не одразу після випадку домашнього насильства, обстановка може бути змінена. У таких випадках потерпілий матиме можливість допомогти слідчому у відтворенні первинної картини події [4, с. 149].

Варто також відмітити, що специфічною особливістю воєнного стану є можливість проведення огляду у будівлях, пошкоджених унаслідок бойових дій. Тому перед початком огляду першочергово необхідно оцінити технічний стан будівлі, визначити ризики обвалення конструкцій, виникнення пожежі, витоку газу чи інших небезпечних ситуацій. У разі потреби для проведення таких оглядів залучаються профільні спеціалісти або представники аварійно-рятувальних служб. Сам огляд здійснюється лише після підтвердження безпечних умов для перебування учасників в приміщенні.

Що стосується залучення до проведення огляду місця події спеціалістів, у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства в умовах воєнного стану їх склад визначається конкретною слідчою ситуацією. Найчастіше до проведення цієї слідчої (розшукової) дії залучаються спеціаліст-криміналіст, судово-медичний експерт, лікар, психолог, спеціаліст у сфері цифрових технологій, а за наявності безпекових ризиків, пов'язаних із наслідками бойових дій, – вибухотехнік або сапер. Їх участь сприяє повному виявленню, належній фіксації та вилученню доказової інформації, а також забезпеченню безпеки учасників слідчої (розшукової) дії.

Огляд місця події – це процес, що складається з трьох взаємопов'язаних етапів: підготовчого, робочого та заключного. Дотримання етапності проведення огляду місця події має не формальний, а принципово важливий зміст, оскільки саме від правильної організації цієї слідчої (розшукової) дії залежить повнота, достовірність і допустимість отриманої доказової інформації. Погоджуємось з В. Г. Клепиковським, що, оскільки порядок проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії повинен досліджуватися шляхом виділення та вивчення окремих етапів її проведення, відповідно, робота слідчого (іншої уповноваженої особи) починається не з моменту фактичного проведення відповідних процесуальних дій, а саме з підготовчого етапу [5, с. 102].

К. О. Чаплинський виокремив такі підготовчі дії, які повинен здійснити слідчий до виїзду на місце події: а) одержати вичерпну інформацію про обставини вчиненого кримінального правопорушення; б) забезпечити до свого прибуття охорону місця події (наприклад, силами ППС або ПМГ, які знаходяться неподалік від місця кримінального правопорушення, або адміністрації установи) та затримати осіб, які є очевидцями злочинної події, до прибуття слідчо-оперативної групи; в) встановити, які заходи вжиті щодо усунення наслідків протиправного діяння; г) організувати медичну допомогу потерпілим або особам, які учинили кримінальне правопорушення; д) визначити склад слідчо-оперативної групи (за необ-

хідності залучити необхідних спеціалістів); е) заздалегідь забезпечити наявність понятих, якщо є підстави вважати, що на місці події залучити їх буде складно або неможливо; є) підготувати необхідні науково-технічні засоби для забезпечення виїзду на місце пригоди та проведення огляду (зокрема, криміналістичні засоби, транспорт, зв'язок та ін.); ж) вирішити питання щодо застосування службово-розшукової собаки; з) забезпечити участь необхідних учасників у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії (наприклад, оперативних працівників, потерпілих, технічних помічників тощо) [6, с. 27]. Положення, запропоновані науковцем, доцільно розглядати як базову модель організації підготовчого етапу огляду місця події. Разом із тим сучасні умови розслідування домашнього насильства, особливо в період дії воєнного стану, обумовлюють необхідність її розширення шляхом включення додаткових підготовчих заходів, адаптованих під сучасні умови здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень як загалом, так і домашнього насильства зокрема.

Підготовчий етап до огляду місця вчинення домашнього насильства, наголошують Л. Л. Патик, А. А. Патик та Д. Д. Русанівська, є критично важливим, оскільки такі ситуації характеризуються високим рівнем емоційної напруги та ризиком повторного нападу, і важливо забезпечити безпечні та законні умови для діяльності слідчо-оперативної групи. Підготовчий етап, пишуть вчені, поділяється на: а) дії до виїзду; б) дії по прибуттю [7, с. 1930].

За міркуваннями Р. Л. Яремчук, організаційні особливості початкової стадії в умовах воєнного стану полягають у наступному: необхідність оперативного реагування на обставини, пов'язані з обмеженнями доступу до місця події через бойові дії, постійна загроза наявності вибухових предметів чи мін на місці злочину, а також врахування можливих військових операцій, що ускладнюють проведення огляду. Враховуючи ці фактори, слідчий та оперативні підрозділи повинні забезпечити максимальну безпеку, швидкість та точність у прийнятті рішень щодо проведення огляду місця події [8, с. 117]. Що стосується домашнього насильства та з урахуванням вищевказаного, вважаємо, що в умовах воєнного стану початковий етап огляду місця події у зазначених кримінальних провадженнях повинен базуватися на трьох ключових пріоритетах: забезпеченні безпеки, оперативності дій та збереженні доказової інформації. Для цього необхідно попередньо оцінити криміналістичні та безпекові ризики, оперативно ізолювати кривдника, гарантувати захист потерпілої особи, координувати дії усіх учасників слідчо-оперативної групи та своєчасно реагувати на особливості правового режиму воєнного стану. Застосування такого підходу сприяє ефективнішому проведенню огляду місця події та створює умови для формування повної й достовірної доказової бази.

Підготовчий етап огляду місця події охоплює комплекс взаємопов'язаних заходів, які доцільно структурувати за кількома основними напрямками.

На початковій стадії проводиться первинна оцінка ситуації. Слідчий або уповноважена особа, яка першою прибуває на місце події, зобов'язана визначити характер обстановки, можливі ризики для життя та безпеки осіб, що перебувають на місці, а також ймовірність подальшого розвитку загрозливих подій. Особливу увагу у випадках домашнього насильства слід приділяти емоційному стану сторін конфлікту, проявам агресії з боку зловмисника та загрозі повторення насильства.

Другий напрямок – забезпечення безпеки і припинення протиправних дій. За необхідності застосовуються заходи для ізоляції правопорушника, зупинки його агресії та надання медичної допомоги потерпілим. Ці дії мають першочергове значення, адже головною метою є захист життя і здоров'я.

Ще один важливий аспект – охорона місця події. Для цього необхідно: а) обмежити доступ сторонніх осіб; б) визначити межі території події; в) встановити контроль за переміщенням людей у межах цієї ділянки. Такі дії покликані запобігти знищенню, пошкодженню чи переміщенню доказів. Це особливо важливо в кримінальних провадженнях цієї категорії, де сліди часто бувають нестійкими і можуть бути легко знищені або змінені.

Ключовим етапом підготовки є збір первинної інформації про подію. Слідчий з'ясовує такі дані: 1) що трапилося? 2) коли це сталося? 3) хто був учасниками конфлікту? 4) чи є свідки? 5) чи мали місце подібні випадки раніше? Ця інформація допомагає створити попередню картину події і визначити орієнтири для подальшої роботи.

Паралельно організовується діяльність слідчо-оперативної групи (СОГ). Формується її склад, розподіляються функції та встановлюється порядок співпраці. У разі необхідності залучаються спеціалісти, зокрема експерти-криміналісти, судово-медичні фахівці чи психологи, що є особливо доцільним у випадках домашнього насильства над літніми людьми.

Не варто забувати і про технічну підготовку. Перед початком слід перевірити стан фото- і відеобладнання, освітлювальних приладів, пакувальних матеріалів та інструментів для фіксації й вилучення доказів. Належне технічне забезпечення гарантує якість збирання доказової бази.

Ще одним елементом є визначення меж і структури майбутнього огляду місця події. Слідчий має попередньо позначити територію, що підлягатиме дослідженню, визначити ймовірні місця розташування доказів та обрати найбільш доцільний метод огляду (наприклад, концентричний чи ексцентричний). У процесі формуються також попередні версії щодо ймовірного механізму розвитку подій.

Таким чином, підготовчий етап розподіляється на дві стадії: 1) підготовка до виїзду на місце події, що передбачає уточнення отриманих вихідних даних про подію; визначення складу учасників огляду, створення слідчо-оперативної групи; перевірку готовності техніко-криміналістичних та інших технічних засобів; 2) підготовка на місці події, де головна роль належить слідчому: прийняття заходів з охорони місця події; надання допомоги потерпілим (виклик швидкої допомоги, самостійне транспортування до медичного закладу тощо), інших заходів, спрямованих на послаблення негативних наслідків або їх ліквідацію; уточнення наявної початкової інформації; складання плану дій та його коригування в процесі проведення огляду; видалення сторонніх осіб і забезпечення охорони місця події; залучення понять; коротке опитування потерпілого, очевидців; проведення за необхідності невідкладних оперативно-розшукових заходів з метою затримання правопорушника; розподіл обов'язків між учасниками СОГ на підставі плану (або одночасно з його уточненням чи розробкою) [9, с. 136].

Чітке дотримання підготовчого етапу забезпечує збереження слідової картини. Якщо місце події не буде своєчасно ізольоване, а доступ сторонніх осіб – обмежений, існує високий ризик втрати або спотворення слідів. У кримінальних провадженнях цієї категорії криміналь-

них правопорушень це особливо критично, оскільки значна частина доказів є нестійкою (наприклад, незначні тілесні ушкодження, безлад у приміщенні, сліди боротьби), а також може бути свідомо знищена правопорушником або прихована потерпілою особою.

Вирішальне значення для системності та повноти дослідження має робочий етап огляду місця події. Саме послідовний перехід від загального огляду до детального дозволяє: уникнути хаотичних дій; не пропустити важливі об'єкти чи сліди; правильно визначити механізм події.

Робочий етап огляду включає безпосереднє дослідження місця події. Робочий етап складається із загального (орієнтуючого) та детального огляду [9, с. 137].

Стадія загального огляду передбачає: 1) орієнтування на місці події, проведення попереднього огляду, визначення його меж, сприйняття обстановки в цілому і в нерухомому стані. Орієнтуючий огляд дозволяє отримати загальне уявлення про обстановку, визначити характер події та окреслити основні напрямки подальшого пошуку доказів; 2) здійснення орієнтуючої, оглядової фотозйомки; 3) визначення вихідної точки огляду (умовного центра, периферії), коригування плану дій, послідовності, вибір необхідних техніко-криміналістичних засобів; 4) визначення методів обстеження місця події, які поділяються на види: а) за характером дослідження: статичний і динамічний; б) за охопленням обстановки: вибірковий (або суб'єктивний) і суцільний (або об'єктивний); в) за глибиною дослідження: загальний і детальний; г) за послідовністю дослідження (застосування засобів): концентричний – від умовної периферії до умовного центру (по спіралі, що згортається); ексцентричний – від центру до периферії (по спіралі, що розгортається); фронтальний (або лінійний) – від однієї межі до іншої; секторний, вузловий; огляд за квадратами, прямокутниками тощо [3, с. 416–418].

У процесі детального огляду підлягають дослідженню обстановка місця події, розташування предметів, наявність слідів боротьби, пошкоджень майна, а також можливі зняття вчинення правопорушення. Особливу увагу слід приділяти виявленню як очевидних, так і малопомітних слідів, зокрема мікрооб'єктів, біологічних слідів, а також цифрових доказів (повідомлень, записів тощо).

Детальний огляд суттєво відрізняється від орієнтуючого тим, що його метою є глибокий, систематичний аналіз кожного елемента місця події. Від якості проведення цього етапу суттєво залежить успіх розслідування, адже він потребує ретельно продуманої тактики, дотримання чіткої послідовності дій та здатності слідчого виявляти і аналізувати зв'язки між знайденими об'єктами.

Цей вид огляду виконується за спеціальними методиками, що передбачають використання визначених способів дослідження. Найпоширенішими серед них є концентричний (рух від периферії до центру), ексцентричний (від центру до периферії), фронтальний (лінійний) і секторний. Вибір конкретного методу обумовлюється характером події, особливостями місцевості та характером слідів.

Під час проведення детального огляду починають із аналізу обстановки місця події. Особливу увагу приділяють: розташуванню меблів і предметів; ознакам порушення звичайного порядку; слідам боротьби чи конфлікту; пошкодженням різних об'єктів.

Такий аналіз дозволяє реконструювати хронологію події, встановити місця прикладення сили та визначити ділянки, де знаходяться ключові сліди.

Важливу роль відіграє виявлення та фіксація слідів, що свідчать про кримінальне правопорушення. Серед них: а) біологічні сліди (кров, слина, волосся); б) механічні пошкодження (злами, тріщини, деформації); в) сліди використання знарядь; г) мікрооб'єкти (фрагменти тканин, пил, волокна); д) цифрові сліди (повідомлення в гаджетах, аудіо- та відеоматеріали).

Кожен знайдений елемент підлягає ретельному аналізу, документуванню та фотографуванню з врахуванням його унікальних характеристик, розташування й зв'язку з іншими об'єктами.

Важливим напрямом детального огляду є встановлення та дослідження можливих знарядь вчинення кримінального правопорушення. У випадках, пов'язаних із домашнім насильством, це можуть бути предмети побутового призначення, такі як меблі, посуд або реміні. Їх виявлення допомагає визначити спосіб злочинних дій і характер нанесених ушкоджень.

Питання, на яке б ми хотіли звернути увагу у нашому дослідженні, є використання безпілотних літальних апаратів (БпЛА) під час огляду місця події при розслідуванні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством. Не буде перебільшенням твердження, що у сучасних умовах розвитку криміналістичної техніки це один із перспективних напрямів вдосконалення тактики проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії. Однак їхнє застосування у розслідуваннях кримінальних правопорушень щодо домашнього насильства має певні особливості через специфіку локалізації місць подій, яка зазвичай обмежується межами житлових приміщень.

На відміну від розслідувань дорожньо-транспортних пригод, воєнних злочинів чи інших подій, що відбуваються на відкритій місцевості, застосування БпЛА для дослідження внутрішньої обстановки житла має певні обмеження. Водночас в умовах воєнного стану виникають ситуації, коли використання безпілотників стає виправданим і значно підвищує ефективність огляду.

Це особливо актуально у випадках, якщо домашнє насильство мало місце в будівлях, пошкоджених внаслідок бойових дій, ракетних або артилерійських обстрілів. У таких обставинах зростає ризик обвалення конструкцій, наявності вибухонебезпечних предметів чи інших небезпек, що загрожують життю або здоров'ю учасників слідчих дій. Застосування БпЛА дозволяє дистанційно оцінити стан будівлі ще до початку безпосереднього огляду, визначити безпечні маршрути підходу до місця події та ідентифікувати потенційно небезпечні ділянки.

Окрім цього, аерофотозйомка є корисною для документування загальної обстановки місця події. Це включає такі аспекти, як розташування житлового будинку, господарських споруд, прилеглої території, шляхів підходу та відходу, а також можливих маршрутів втечі особи, яка вчинила правопорушення. Отримані матеріали фото- та відеофіксації можуть стати основою для подальшого аналізу механізму події, створення схем та здійснення моделей ситуації. Матеріали аерозйомки мають таку саму доказову силу, як і матеріали традиційної наземної зйомки, і нічим не відрізняються від останніх [10, с. 16].

Практична користь від застосування БпЛА проявляється і в тих ситуаціях, коли кривдник прагне позбутися доказів – наприклад, викинувши знаряддя злочину у двір, господарські будівлі чи на прилеглу територію. Використання безпілотників дає змогу швидко обстежити вказану зону, оперативно знаходячи предмети, які можуть мати доказову цінність, та скорочуючи час їхнього пошуку.

Особливої актуальності БпЛА набувають у випадках раптового призупинення огляду через оголошення повітряної тривоги чи ризик повторного обстрілу. Завдяки можливостям дистанційної фіксації загальної обстановки вдається зафіксувати первинний стан місця події ще до внесення змін під впливом рятувальних робіт, евакуації чи руйнувань.

Однак варто зазначити, що використання БпЛА під час розслідувань кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, не може повноцінно замінити традиційний огляд місця події. Безпілотники не здатні виявляти біологічні сліди, мікрочастинки, документи, цифрові носії інформації або інші докази, які є важливими для встановлення обставин вчинення правопорушення. Тому БпЛА слугують лише допоміжним інструментом техніко-криміналістичного характеру, який доповнює традиційні методи роботи на місці події.

Особливу увагу також слід приділяти способам приховування домашнього насильства, які можуть проявлятися як у діях правопорушника (знищення слідів, тиск на потерпілу особу), так і у поведінці самої потерпілої особи, яка з різних причин може приховувати факт насильства. Це зумовлює необхідність підвищеної уважності слідчого та застосування комплексного підходу до оцінки обстановки місця події.

Особливо складною є ситуація, коли приховування має системний і тривалий характер, що притаманно домашньому насильству. У таких випадках: а) сліди можуть бути частково або повністю усунуті; б) обстановка не відображає реального механізму події; в) показання потерпілої особи можуть бути непослідовними або суперечливими.

У зв'язку з цим слідчий повинен звертати увагу не лише на очевидні факти, але й на непрямі (індикативні) ознаки, зокрема: невідповідність між поясненнями та фактичними даними; наявність ушкоджень різної давності; ознаки систематичного психологічного тиску; надмірну тривожність або, навпаки, емоційну відстороненість потерпілої особи; сліди нещодавнього прибирання або спроб відновлення обстановки.

Крім того, необхідно враховувати, що правопорушник може цілеспрямовано формувати контрольоване середовище, обмежуючи доступ потерпілої особи до засобів зв'язку, контактів із третіми особами або інформації, що ускладнює своєчасне виявлення правопорушення.

Отже, на цій стадії отриману інформацію аналізують і оцінюють (звичайно, така дія проводиться й раніше). На підставі інформації висувуються версії про характер події в цілому та окремі її обставини (особу правопорушника, мотив, спосіб вчинення тощо). Необхідно звернути увагу на ті обставини, які суперечать висунутій версії та звичайному для такої ситуації перебігу, розвитку події. Вони можуть бути підставою для висунення версії про інсценування кримінального правопорушення (зокрема, з мотивів помсти) [9, с. 138].

На заключному етапі огляду місця події слідчий:

– складає протокол огляду місця події (спеціаліст при цьому надає допомогу в описі слідів). Протокол огляду місця події повинен відповідати вимогам кримінального процесуального законодавства та містити: повний і послідовний опис обстановки; характеристику виявлених слідів і предметів; зазначення способів їх фіксації та вилучення; відомості про застосовані технічні засоби; зауваження учасників слідчої дії (за наявності). Крім протоколу, здійснюється оформлення додатків до нього, до яких належать: фототаблиці; відеозаписи; плани, схеми місця події; додаткові пояснення спеціалістів;

– упаковує об'єкти, вилучені з місця події (спеціаліст також надає допомогу слідчому при упакуванні вилучених слідів);

– вживає заходи щодо збереження об'єктів, які мають доказове значення, та які неможливо вилучити з місця події (збереження їх первинного стану; унеможливлення пошкодження або підміни; дотримання правил поводження з речовими доказами);

– вживає заходи щодо заяв, які надійшли від учасників огляду та інших осіб під час огляду місця події [3, с. 416–418].

Також на заключному етапі здійснюється перевірка повноти проведеного огляду, за необхідності проводиться повторний огляд, узагальнюються отримані результати та формуються первинні слідчі версії. Саме на цьому етапі відбувається аналітичне осмислення зібраної інформації, що дозволяє визначити подальші напрями досудового розслідування.

Важливо забезпечити повноту та точність відображення обстановки місця події, оскільки саме ці дані мають доказове значення у кримінальному провадженні.

Водночас на цьому етапі визначається подальший напрям розслідування, зокрема: а) необхідність призначення судових експертів (судово-медичної, психологічної тощо); б) проведення допитів; в) витребування додаткових доказів; г) вжиття заходів безпеки щодо потерпілої особи.

Отже, заключний етап огляду місця події виконує функцію узагальнення, перевірки та процесуального

закріплення отриманої інформації, а також формує підґрунтя для подальшого ефективного розслідування. Його належне проведення забезпечує допустимість і доказову силу зібраних матеріалів та сприяє встановленню об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

Висновки. Таким чином, тактика огляду місця події у кримінальних провадженнях, пов'язаних із домашнім насильством, повинна ґрунтуватися на поєднанні загальних криміналістичних положень із урахуванням специфіки даної категорії правопорушень. Ефективність огляду визначається не лише якістю фіксації матеріальних слідів, але й здатністю слідчого виявити та інтерпретувати комплекс обставин, що відображають реальний механізм насильницької поведінки, включаючи її психологічні та соціальні аспекти.

З огляду на викладене, огляд місця події при розслідуванні домашнього насильства в умовах воєнного стану варто розглядати не лише як процесуальну дію, спрямовану на виявлення матеріальних слідів кримінального правопорушення, але й як багатогранну криміналістичну діяльність, що поєднує організаційні, тактичні, технічні та безпекові заходи. Її успішне проведення потребує від слідчого високого рівня професійної підготовки, здатності швидко оцінювати зміну слідчої ситуації, налагоджувати результативну взаємодію з фахівцями різних галузей і використовувати сучасні технічні засоби для фіксації доказів.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / За ред. В. В. Тіщенко. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін. ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.
4. Іщенко Т. В. Розслідування домашнього насильства : дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 324 с.
5. Клепиковський В. Г. Кримінальний процесуальний аналіз огляду місця події як слідчої (розшукової) дії : дис. ... д-ра філософії за спеціальністю – 081 Право. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 208 с.
6. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ, 2006. 416 с.
7. Патик Л. Л., Патик А. А., Русанківська Д. Д. Особливості огляду місця події під час розслідування домашнього насильства. *Національні інтереси України*. 2026. № 5 (22). С. 1926–1936. 2026ISSN3041-1793 [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5\(22\)-1926-1936](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5(22)-1926-1936)
8. Яремчук Р. Л. Тактичні особливості огляду місця події під час розслідування умисних вбивств, вчинених з використанням вогнепальної зброї в умовах воєнного стану. *Форум права*. 2025. 81(1). 111–120 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.13923468>
9. Слухасько Ю. М. Методика розслідування домашнього насильства: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 – Право. Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. 213 с.
10. Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події : метод. рекомендації / кол. авт. : А. В. Захарко, І. В. Пиріг, В. Д. Поливанюк, Д. Б. Санаков. Дніпро : Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2024. 32 с.

References

1. Tishchenko, V. V. (Ed.). (2017). *Kryminalistyka [Criminalistics]*. Odessa: Vydavnychiy dim "Helvetyka". [in Ukrainian].
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 r. № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13, 2012, No. 4651-VI]. (2012). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
3. Piaskovskiy, V. V., Chornous, Yu. M., Samodin, A. V., et al. (2020). *Kryminalistyka [Criminalistics]* (2nd ed., rev. and enl.; V. V. Piaskovskiy, Ed.). Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
4. Ishchenko, T. V. (2021). *Rozsliduvannia domashnoho nasylstva [Investigation of domestic violence]* (Doctoral dissertation in Philosophy, specialty 081 – Law). National Academy of Internal Affairs, Kyiv. [in Ukrainian].
5. Klepikovskiy, V. H. (2023). *Kryminalnyi protsesualnyi analiz ohliadu mistisia podii yak slidchoi (rozshukovoi) dii [Criminal procedural analysis of crime scene examination as an investigative (search) action]* (Doctoral dissertation in Philosophy, specialty 081 – Law). National University "Odessa Law Academy," Odessa. [in Ukrainian].
6. Chaplynskyi, K. O. (2006). *Taktyka provedennia okremykh slidchykh dii [Tactics of conducting individual investigative actions]*. Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].
7. Patyk, L. L., Patyk, A. A., & Rusankivska, D. D. (2026). *Osoblyvosti ohliadu mistisia podii pid chas rozsliduvannia domashnoho nasylstva [Specific features of crime scene examination during the investigation of domestic violence]*. *Natsio-*

nalni interesy Ukrainy [National Interests of Ukraine], (5(22)), 1926–1936. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5\(22\)-1926-1936](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5(22)-1926-1936) [in Ukrainian].

8. Yaremchuk, R. L. (2025). *Taktychni osoblyvosti ohliadu mistsia podii pid chas rozsliduvannia umysnykh vbyvstv, vchynenykh z vykorystanniam vohnepalnoi zbroi v umovakh voiennoho stanu* [Tactical features of crime scene examination during the investigation of intentional homicides committed with the use of firearms under martial law]. *Forum Prava [Forum of Law]*, 81(1), 111–120. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13923468> [in Ukrainian].

9. Slukhaienko, Yu. M. (2023). *Metodyka rozsliduvannia domashnoho nasylstva* [Methodology for investigating domestic violence] (Doctoral dissertation in Philosophy, specialty 081 – Law). Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi. [in Ukrainian].

10. Zakharko, A. V., Pyrih, I. V., Polyvaniuk, V. D., & Sanakoiev, D. B. (2024). *Vykorystannia bezpilotnykh litalnykh aparativ pid chas ohliadu mistsia podii* [Use of unmanned aerial vehicles during crime scene examination]: *Metodychni rekomendatsii* [Methodological recommendations]. Dnipro: Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. [in Ukrainian].

Botnarenko Iryna,

Candidate of Law,

Senior Researcher of the Research Laboratory on Crime Prevention Problems

Educational and Scientific Institute of Police Activity

(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4697-3767>

Kryzhna Valentyna,

Candidate of Law, Senior Researcher,

Leading Researcher of the Research Laboratory on Forensic Support and Forensic Expertise

Educational and Scientific Expert Forensic Institute

(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0402-4224>

TACTICS OF CRIME SCENE EXAMINATION DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO DOMESTIC VIOLENCE UNDER MARTIAL LAW

The article examines key aspects of the tactics of conducting a scene inspection during investigations of criminal offenses related to domestic violence, which are of particular relevance in martial law. It is noted that conducting this investigative (search) action in criminal proceedings related to domestic violence under martial law is accompanied by a number of serious challenges that affect the quality and completeness of evidence collection. The content of the preparatory, working and final stages of the scene inspection is considered, as well as their tactical tasks and organizational features are determined. Particular attention is paid to the issue of ensuring the safety of participants in the investigative (detective) action, the interaction of the investigator with specialists of various profiles, the use of modern technical and forensic tools, including unmanned aerial vehicles. The specifics of the detection, fixation and removal of material, biological and digital traces are also considered. The importance of a comprehensive approach to assessing the scene of the incident is emphasized, taking into account possible signs of concealment of domestic violence, the psychological state of the victim and the features of the trace picture. It is concluded that the effectiveness of the scene inspection in criminal proceedings on domestic violence and related criminal offenses during martial law depends on the correct organization of the investigative (search) action, the timely use of forensic recommendations, modern technical means and interagency cooperation. It is important to take into account security factors that ensure complete, comprehensive and objective collection of evidence and increase the effectiveness of the pre-trial investigation. The emphasis is on the mandatory provision of completeness and accuracy of the depiction of the scene of the incident, since it is these data that have evidentiary value in criminal proceedings.

Key words: criminal offense, domestic violence, scene examination, forensic tactics, martial law, investigative (search) actions, digital evidence, tactical techniques, criminal proceedings.

Дата першого надходження статті до видання: 16.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 343.985

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-3>

Волобуєва Олена Олексіївна,

кандидат юридичних наук, професор,

перший проректор

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8601-4344>

ДОПИТ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СТАТЕВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Проаналізовано процесуальні й тактичні аспекти допиту підозрюваного у справах про статеві кримінальні правопорушення. Критикуються рекомендації щодо фактору раптовості, що суперечать КПК України та практиці ЄСПЛ і зумовлюють недопустимість доказів. Виокремлено дві класифікаційні групи злочинів залежно від зв'язку підозрюваного з потерпілою особою, для яких запропоновано диференційовані тактичні рекомендації допиту.

Ключові слова: статеві кримінальні правопорушення, дії сексуального характеру, повідомлення про підозру, допит, фактор раптовості, права підозрюваного.

Постановка проблеми. Допит підозрюваного під час досудового розслідування є важливим його етапом, який пов'язаний із вирішенням низки завдань кримінального провадження: 1) встановленням найбільш істотних обставин кримінального правопорушення і визначення його кримінально-правової кваліфікації; 2) встановленням особи, яка причетна до вчинення кримінального правопорушення; 3) отриманням достатніх доказів для повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (притягнення до кримінальної відповідальності). Наступним завданням після повідомлення особи про підозру є встановлення всіх обставин кримінального правопорушення, що складають предмет доказування, та їх перевірка з урахуванням різних версій їх тлумачення. Й у цьому ключове значення мають показання підозрюваного, що й визначає роль його допиту в методиці розслідування. Проведення допиту підозрюваного під час розслідування статевих кримінальних правопорушень має низку проблемних питань, пов'язаних з визначенням предмету допиту щодо обставин вчинення дій сексуального характеру, а також поєднання тактики допиту з виконанням приписів Кримінального процесуального кодексу України (далі КПКУ).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тактика допиту підозрюваного знайшла висвітлення у криміналістичних дослідженнях останніх років Кашпура А. С. і Сокирана Ф. М. [1], Коцюби С. А. [2], Плетенця В. М. [3], Пряхіна Є. В. [4, с. 54–56] та ін. Що ж стосується особливостей допиту підозрюваного у справах про статеві кримінальні правопорушення, то таких досліджень небагато і вони стосуються, як правило, загальних тактичних положень допиту підозрюваних (Аленін Ю. П. [5], Кушніт В. П. і Малиновська А. В. [6], Матюшкова Т. А. [7], Пясковський В. В. [8] та ін.). У зв'язку

з цим потрібно відзначити, що окремі сформульовані вказаними авторами положення і рекомендації або не враховували зміни в кримінальному законодавстві, що обумовлюють необхідність встановлення певних обставин при допиті підозрюваного, або були далеко неповними. Тому видається достатньо актуальним розгляд процесуальних і тактичних аспектів допиту підозрюваного у кримінальних провадженнях про статеві кримінальні правопорушення з урахуванням змін чинного кримінального і кримінального процесуального законодавства.

Метою статті є висвітлення єдності процесуального і тактичного аспектів допиту підозрюваного під час розслідування статевих кримінальних правопорушень. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що традиційні тактичні рекомендації щодо допиту підозрюваного вперше піддано критичному аналізу крізь призму практики Європейського суду з прав людини та у прив'язці до запропонованої класифікаційної диференціації предмету допиту залежно від характеру зв'язку підозрюваного з потерпілою особою.

Виклад основного матеріалу. Передусім потрібно відзначити, що в багатьох сучасних публікаціях, присвячених тактиці допиту підозрюваного, використовуються положення, які були сформульовані в інших умовах правового регулювання досудового розслідування. З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі КПКУ) зазнали кардинальних змін не тільки традиційні інститути даної галузі права, але й з'явилися нові її інститути, які потрібно враховувати при проведенні допиту підозрюваного. В загальному плані сучасні зміни в кримінальному процесуальному законодавстві в цілому мають тенденцію розширення прав і свобод людини, створення гарантій їх дотримання у кримінальному провадженні. Видається, що це

пов'язано з впровадженням дійсної змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, що зафіксовано у статті 22 КПКУ. В розвиток цієї ідеї передбачається низка прав підозрюваного (а відтак і його захисника, законного представника) та порядок проведення окремих процесуальних дій за участю підозрюваного (статті 42–54 КПКУ). В цьому контексті викликає категоричне заперечення рекомендації окремих авторів використовувати фактор раптовості під час проведення слідчих (розшукових) дій за участі підозрюваного, зокрема під час його допиту [2, с. 293; 9, с. 1355; 10, с. 133]. Відповідно до таких рекомендацій мета використання фактору раптовості під час допиту підозрюваного вбачається у тому, щоб не дати можливості підозрюваному зорієнтуватися і вигадати неправдиву версію пояснення розслідуваної події. При цьому, як правило, мається на увазі допит підозрюваного, який був затриманий на місці вчинення злочину або замаху на його вчинення (ст. 208 КПКУ). Але автори таких рекомендацій явно випускають з поля свого зору обов'язок слідчого виконувати низку чинних процесуальних приписів стосовно особи, яка набуває статусу підозрюваного у кримінальному провадженні. Зокрема йдеться про повідомлення прав підозрюваного: знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють; бути повідомленим про свої права з їх роз'ясненням; не говорити нічого з приводу підозри проти нього, або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; вимагати перевірки обґрунтованості затримання; на першу вимогу мати захисника і зустріч із ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування; знати порядок проведення допиту та ін. (статті 42, 224 КПКУ). Також потрібно звернути увагу, що під час повідомлення особі про підозру, після повідомлення про права слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав (ч. 3 ст. 276 КПКУ). Згідно з ч. 4 ст. 224 КПКУ у разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви. Є очевидним, що на тлі вказаних процесуальних приписів створення атмосфери, яка дезорієнтує підозрюваного і не дозволяє йому вільно обрати лінію своєї поведінки, є порушенням права особи на захист і є підставою визнання у суді отриманих доказів очевидною недопустимими (ст. 89 КПКУ). Такий підхід узгоджується з усталеною практикою Європейського суду з прав людини, який неодноразово визнавав порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у справах, де національні суди використовували як докази показання, отримані під час допиту особи за відсутності захисника та/або без належного роз'яснення їй процесуальних прав [11; 12]. Європейський суд підкреслює, що право на доступ до захисника з моменту першого допиту є процесуальною гарантією права не свідчити проти себе, а створення слідчим ситуації психологічного тиску чи дезорієнтації підозрюваного суперечить самій суті справедливого судового розгляду. При прийнятті рішення щодо проведення допиту підозрюваного та обрання тактики його проведення слідчому потрібно враховувати, що в суді буде проводитися допит цієї ж особи уже в статусі обвинуваченого. Під час судового допиту будуть аналізуватися й результати допиту, отримані під час досудового розслідування, та здійснюватися їх тлумачення стороною захисту [13; 14].

Видається, що наведені рекомендації щодо використання слідчим під час допиту стресової ситуації, розгубленості затриманого підозрюваного ґрунтуються на некритичному сприйнятті розробок криміналістичної тактики радянського періоду. У ті часи панувала зовсім інша кримінально-процесуальна доктрина, яка, потрібно визнати, значною мірою продовжує впливати як на сучасних науковців, так і на практичних працівників правоохоронних органів. Уявляється, що минулі розробки щодо тактики проведення допиту підозрюваного вимагають переоцінки з огляду на кардинальні зміни в кримінальному процесуальному законодавстві, які спрямовані на реалізацію принципу верховенства права. Так, з урахуванням наведених прав підозрюваного видається некоректним в сучасних умовах поділ ситуацій його допиту на конфліктні і безконфліктні, які використовуються для обрання певної тактики допиту, використання тих чи інших прийомів [15]. Адже навряд чи є обґрунтованим визначення ситуацію допиту підозрюваного конфліктною, коли особа не погоджується з підозрою у вчиненні кримінального правопорушення та її аргументацією і наводить певні аргументи (підозра може бути помилковою). Виходячи з цих же позицій, як видається, потрібно уникати застосування понять «раптовість», «наступальність» та іншої термінології ведення бойових дій. Таким чином можна констатувати, що при розробленні рекомендацій щодо тактики допиту підозрюваного, а також їх практичному застосуванні повинна забезпечуватися єдність процесуального і тактичного аспектів в їх логічному зв'язку.

Стосовно допиту підозрюваного під час розслідування статевих кримінальних правопорушень потрібно зазначити, що його особливості обумовлюються, з одного боку, колом обставин, які потрібно встановити (доказати), а з іншого – особистістю підозрюваного та наявністю і характером його зв'язків з потерпілою особою. У зв'язку з цим слід враховувати, що відповідно до ст. 477 КПКУ розслідування кримінальних правопорушень, передбачених частиною першою статті 152 (зґвалтування без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 153 (сексуальне насильство), статтею 154 (примушування до вступу в статевий зв'язок) може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілої особи. А відмова потерпілого від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (ч. 4 ст. 26 КПК). З цих положень можна зробити важливий умовивід, що зміст підозри (а потім і обвинувачення) визначається саме обставинами, викладеними в заяві потерпілої особи і зафіксованими у протоколі її допиту. Звичайно, на ці обставини вчинення статевого кримінального правопорушення накладає свій відбиток наявність і характер соціального зв'язку між потерпілою і підозрюваним, або відсутність такого. Тому після вручення особі повідомлення про підозру, зміст якого визначається обставинами, заявленими потерпілою особою, потрібно враховувати класифікаційну групу статевого кримінального правопорушення: 1) вчиненого з використанням фізичного насильства або погрози його застосування при відсутності соціального зв'язку знайомства; 2) вчиненого з використанням стану знайомства (службових, дружніх відносин тощо). Видається, що це є досить важливим з точки зору впливу на зміст допиту і його тактику кола обставин, що підлягають доказуванню, а також особистісної характеристики підозрюваного. Розглянемо ці фактори стосовно наведених класифікаційних груп статевих кримінальних правопорушень.

Для першої класифікаційної групи сексуального насильства характерним є коло обставин, яке визначається характером нападу на жертву. Типовими діями насильників даної категорії є відстеження жертви і здійснення нападу у безлюдному місці (на шляхах руху з місця роботи чи навчання до місця проживання). Це робиться у вечірній або нічний час на безлюдних чи малолюдних відкритих ділянках місцевості (поле, пустир, лісопаркова зона, будівельні майданчики), хоча можливі й приміщення, куди жертви сексуального насильства (наприклад, неповнолітні) залучаються шляхом обману (пропозиції підвезти до дому, показати студію для зйомок відеороликів тощо). З метою пригнічення жертви нерідко використовується побиття, що супроводжується погрозами – заявами про можливість заподіяння тілесних ушкоджень, уразливих для психіки підлітків чи молодих жінок. Такі дії є характерними для серійних зґвалтувань.

Допитувані підозрювані у даній класифікаційній групі статевих кримінальних правопорушень переважно є молодими (у т.ч. неповнолітніми) чоловіками з такими маргінальними рисами як: агресивність; жорстокість; статева розбещеність та зневажливе ставлення до жінок; наявність судимості за вчинення статевих кримінальних правопорушень; схильність до систематичного вживання алкоголю та наркотиків; аномалії у психіці. Для цих підозрюваних значущим є не тільки отримання статевого задоволення, але й отримання відчуття своєї фізичної та психічної переваги над особами жіночої статі. О. М. Джужа за цією соціально-психологічною характеристикою поділяє цих сексуальних насильників на гвалтівників-нападників, аморальних злочинців, п'яних гвалтівників, експлозивних гвалтівників тощо [16, с. 156]. Звичайно, ці характеристики повинні враховуватися під час обрання тактики допиту підозрюваних даної категорії.

Для другої класифікаційної групи сексуального насильства характерним є коло обставин, яке визначається зовсім іншим механізмом його вчинення. Основною відмінністю є те, що насильником для здійснення дій сексуального характеру, що надають йому статево задоволення, використовується існуючий його соціальний зв'язок знайомства з потерпілою особою. Тобто зловмисник намагається задовольнити свою сексуальну потребу, незважаючи на відсутність добровільної згоди на це з боку знайомої йому особи (є ключовою обставиною, що підлягає доказуванню). В залежності від характеру соціального зв'язку, який використовується насильником для досягнення своєї мети можуть бути виділені кілька різновидів такого сексуального насильства: шлюбне, побутове, дружнє, службове [17, с. 99–100]. Останнім часом у суспільстві це активно обговорюється як проблема сексуальних домагань, серед яких виділяються домагання на роботі, в освіті, в армії тощо [18]. Характеристика особи насильника даної категорії істотно відрізняється від попередньої класифікаційної групи, хоча може мати й деякі спільні риси (аморальність, подвійність соціальних стандартів тощо). Зовсім іншими є й такі обставини як місце, час та обстановка вчинення насильницьких дій сексуального характеру (житло, службовий кабінет, салон автомобіля), які можуть мати місце в певних умовах сумісного знаходження зловмисника і потерпілої особи в силу їх відносин (час доби: вдень, ввечері, вночі; обставини сумісного знаходження у певному місці: сумісне проживання, виконання службових обов'язків, сумісний відпочинок, сумісне святкування певної події тощо).

З урахуванням наведених класифікаційних груп доцільно диференціювати й тактичні прийоми допиту

підозрюваного. Стосовно першої класифікаційної групи предмет допиту доцільно зосереджувати на з'ясуванні: маршруту та способу наближення підозрюваного до потерпілої особи; обставин, що свідчать про попереднє вистежування жертви чи, навпаки, випадковий характер зустрічі з нею; наявності в підозрюваного алібі на встановлений час вчинення кримінального правопорушення; його ставлення до застосованого фізичного насильства або погроз; можливого зв'язку способу вчинення дій з іншими епізодами (у разі ознак серійності). Встановлення психологічного контакту доцільно будувати не на факторі несподіванки, а на роз'ясненні підозрюваному процесуального значення його показань саме як засобу захисту від необґрунтованої підозри. Для другої класифікаційної групи предмет допиту зміщується у площину з'ясування характеру та тривалості соціального зв'язку підозрюваного з потерпілою особою, обставин їх спільного перебування у момент вчинення дій сексуального характеру, а також, що є ключовим, – позиції підозрюваного щодо наявності чи відсутності добровільної згоди потерпілої, включно з його тлумаченням її слів, поведінки та невербальних сигналів. У цій категорії провадження особливого тактичного значення набуває роз'яснення підозрюваному змісту юридичного стандарту відсутності добровільної згоди, а також можливості укладення угоди про примирення (ст. 469, 471 КПК), що може розглядатися слідчим як самостійний тактичний ресурс встановлення продуктивної комунікації під час допиту.

Слід звернути увагу, що законодавець для визначення об'єктивної сторони статевих кримінальних правопорушень використовує досить загальні поняття: «вчинення дій сексуального характеру» (статті 152, 153, 155, ч. 1 статті 156-1 ККУ), «здійснення акту сексуального характеру» (стаття 154 ККУ), «вчинення розпусних дій» (стаття 156 ККУ), які вимагають конкретного з'ясування під час допиту підозрюваного. У зв'язку з цим важливо підкреслити, що попередньо ці обставини встановлюються під час допиту потерпілої особи, чий показання покладаються в основу змісту підозри. Ці ж самі обставини повинні бути включені й до предмету допиту підозрюваного. Ключовою з них є відсутність добровільної згоди потерпілої (пряма вказівка в статтях 152, 153, 154 ККУ). Вона потребує ретельного дослідження які під час допиту потерпілої, так і під час допиту підозрюваного з урахуванням його можливої заяви про наявність такої згоди. У зв'язку з цим важливо підкреслити, що визначення відсутності добровільної згоди жінки на вчинення щодо неї дій сексуального характеру є її невід'ємним правом. Тут діє правило, якщо жінка сказала «ні», то це значить «ні». В подальшому це право жінки реалізується у зверненні до правоохоронних органів шляхом подання заяви про сексуальне насильство і надання відповідних показань про його обставини під час допиту у статусі потерпілої. Тому під час допиту підозрюваного потрібно роз'яснювати йому зміст цього положення, передбаченого як національним, так і міжнародним законодавством, пропонуючи надати відповідні показання. При цьому для встановлення і підтримання психологічного контакту потрібно також роз'яснювати, що показання підозрюваного є засобом його захисту від необґрунтованої підозри, яка буде піддаватися перевірці.

Важливим в даному аспекті є використання положень ч. 3 ст. 469 КПК про те що у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (ч. 1 ст. 152, ч. 1 ст. 153, ст. 154) може бути укладена угода про примирення за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Повинно бути роз'яснено, що

домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді). Угода про примирення є своєрідним компромісом, який досягається між потерпілою особою і підозрюваним (обвинуваченим). Її змістом є домовленість вказаних сторін про розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, порядок та характер її відшкодування, вид і міру покарання для підозрюваного (обвинуваченого) або звільнення його від відбування покарання з випробувальним строком (ст. 471 КПК України). Як видається, окрім суто процесуального аспекту, угода про примирення має й певне тактичне значення під час проведення допиту підозрюваного, оскільки дозволяє демонструвати неупередженість досудового слідства і тим самим встановлювати і підтримувати позитивну атмосферу спілкування, що є запорукою ефективності досудового розслідування.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що особливості допиту підозрюваного у кримінальних провадженнях про статеві криміналь-

ні правопорушення зумовлюються його ставленням до ключових обставин, викладених у повідомленні про підозру: характеру вчинених дій сексуального характеру стосовно потерпілої особи; часу, місця їх вчинення; відсутності добровільної згоди потерпілої на їх вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру. При проведенні допиту враховується особистісна характеристика підозрюваного, яка визначається з урахуванням класифікаційної групи вчиненого статевих кримінального правопорушення. Не допускається створення під час допиту підозрюваного атмосфери його дезорієнтації у використанні передбачених законодавством прав підозрюваного. Дії слідчого (прокурора), які отримали найменування «використання фактору раптовості» є недопустимими, оскільки пов'язані з невиконанням обов'язку роз'яснення підозрюваному його прав.

Викладене, звичайно, не вичерпує всієї проблематики допиту підозрюваного у кримінальних провадженнях про статеві кримінальні правопорушення. Так, заслуговують на окрему увагу питання участі у допиті підозрюваного його захисника, визначення прав захисника та правил його поведінки під час допиту.

Список використаних джерел

1. Кашпур А. С., Сокиран Ф. М. Допит неповнолітнього: криміналістична та психологічна характеристика. *Юридична психологія*. 2021. № 2 (29). С. 61–69. DOI: <https://doi.org/10.33270/03212902.61>
2. Коцюба С. А. Організаційно-тактичні особливості допиту на початковому етапі розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем вогнепальною зброєю. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 289–297.
3. Плетенець В. М. Особливості встановлення психологічного контакту при допитах за участю захисника. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 212–216.
4. Пряхін Є. В. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2022. 164 с.
5. Аленін Ю. П. Методика розслідування статевих злочинів. *Криміналістика: підручник* / за ред. В. В. Тищенко. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 397–416.
6. Кушпін В. П., Малиновська А. В. Проведення окремих слідчих (розшукових) дій у розслідуванні зґвалтування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 320–322. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/81>
7. Матюшкова Т. А. Методика розслідування зґвалтувань. *Криміналістика: підручник*: у 2 т. Т. 2. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 63–64.
8. Пяковський В. В. Розслідування зґвалтувань. *Криміналістика: підручник* / В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін. ; за заг. ред. В. В. Пяковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. С. 615–630.
9. Шевчук В. М. Чинник раптовості: сутність та його тактико-криміналістичне значення у кримінальному провадженні. *9th International conference Science and society 1st February 2019*. Hamilton, Canada 2019. С. 1353–1359. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17046/1/Shevchuk_1351-1359.pdf (дата звернення 22.06.2024).
10. Плетенець В. М. Можливості використання фактора раптовості в подоланні протидії розслідуванню. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : матеріали наук-практ. конф., Харків, 2019. С. 132–134. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/46.pdf (дата звернення 22.06.2024).
11. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року, заява № 42310/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683 (дата звернення 05.07.2026).
12. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 року, заява № 16404/03. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457 (дата звернення 05.07.2026).
13. Мудрецький Р. В. Тактика подолання неправдивих показань у ході судового розгляду кримінальних проваджень. *Право і суспільство*. 2018. № 5. Ч. 2. С. 219–226. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8e08a5b2-7a83-4fb4-af6c-e86c37ff6759/content> (дата звернення 02.07.2024).
14. Мирошніченко Ю. М. Вплив особливостей судового допиту на зміст тактичних засобів його оптимізації. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. №5. С. 356–359. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.66>
15. Коробка О. С. Допит у конфліктній слідчій ситуації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 382–385. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/99>
16. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством : монографія. Київ : Атіка, 2009. 240 с.
17. Волобуєва О. О. Криміналістична класифікація статевих злочинів: проблеми доказування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Т. 35 (74). № 2. С. 97–102. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/15>
18. Вітер К. Що таке сексуальні домагання? *Гендер в деталях*. 2018. 21 січня. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/sexualni-domagannya-yak-zlochyn-proti-statevoi-svobodi-i-nedotorkannosti-134323.html> (дата звернення 12.07.2024).

References

1. Kashpur, A. S., & Sokyran, F. M. (2021). Dopyt nepovnlitnoho: kryminalistychna ta psykholohichna kharakterystyka [Interrogation of a minor: forensic and psychological characteristics]. *Yurydychna psykholohiia*, 2 (29), 61–69. DOI: <https://doi.org/10.33270/03212902.61> [in Ukrainian].
2. Kotsiuba, S. A. (2017). Orhanizatsiino-taktychni osoblyvosti dopytu na pochatkovomu etapi rozsliduvannia nezakonnogo zavolodinnia viiskovosluzhbovtsem vohnepalnoi zbroieiu [Organizational and tactical aspects of interrogation at the initial stage of the investigation into the unlawful appropriation of a firearm by a serviceman]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 4, 289–297 [in Ukrainian].
3. Pletenets, V. M. (2016). Osoblyvosti vstanovlennia psykholohichnoho kontaktu pry dopytakh za uchastiu zakhysnyka. [Specifics of establishing psychological rapport during interrogations involving a defense attorney]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 3, 212–216. [in Ukrainian].
4. Priakhin, Ye. V. (2022). Kryminalistychni zasoby ta metody rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen [Forensic tools and methods for investigating criminal offenses] : navch. posib. Lviv : Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
5. Alenin, Yu. P. (2017). Metodyka rozsliduvannia statevykh zlochyniv. *Kryminalistyka* [Methodology for Investigating Sexual Crimes. *Criminalistics*] : pidruchnyk / Za red. V. V. Tyshchenka. Odesa: Vydavnychiy dim “Helvetyka”. S. 397–416 [in Ukrainian].
6. Kushpit, V. P., & Malynovska, A. V. (2021). Provedennia okremykh slidchykh (rozshukovykh) dii u rozsliduvanni zgvaltuvannia [Conducting specific investigative (search) actions in the investigation of rape]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, 3, 320–322. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/81> [in Ukrainian].
7. Matushkovska, T. A. (2017). Metodyka rozsliduvannia zgvaltovan. *Kryminalistyka* [Methodology for Investigating Rape. *Criminalistics*] : pidruchnyk: u 2 t. T. 2. Kharkiv : Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. S. 63–64 [in Ukrainian].
8. Piaskovskiy, V. V. (2020). Rozsliduvannia zgvaltovan. *Kryminalistyka* [Investigation of Rape. *Criminalistics*] : pidruchnyk / V. V. Piaskovskiy, Yu. M. Chornous, A. V. Samodin ta in. ; za zah. red. V. V. Piaskovskoho. 2-he vyd., pererob. i dopov. Kharkiv : Pravo. S. 615–630 [in Ukrainian].
9. Shevchuk, V. M. (2019). Chynnyk raptovosti: sutnist ta yoho taktyko-kryminalistychne znachennia u kryminalnomu provadzhenni [The Element of Surprise: Its Essence and Tactical-Forensic Significance in Criminal Proceedings]. *9th International conference Science and society 1st February 2019*. Hamilton, Canada. P. 1353–1359. Retrieved from: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17046/1/Shevchuk_1351-1359.pdf [in Ukrainian].
10. Pletenets, V. M. (2019). Mozhlyvosti vykorystannia faktora raptovosti v podolanni protydii rozsliduvanniu [Opportunities for using the element of surprise to overcome resistance to an investigation]. *Protsesualne ta tekhniko-kryminalistychne zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia*. Mat. nauk-prakt. konferentsii. Kharkiv, p. 132–134. Retrieved from: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/46.pdf [in Ukrainian].
11. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi “Nechyporuk i Yonkalo proty Ukrainy” vid 21 kvitnia 2011 roku, zaiava № 42310/04. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of *Nechyporuk and Yonkalo v. Ukraine* of 21 April 2011, application No. 42310/04]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683 [in Ukrainian].
12. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi “Shabelnyk proty Ukrainy” vid 19 liutoho 2009 roku, zaiava № 16404/03. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of *Shabelnik v. Ukraine* of 19 February 2009, application no. 16404/03]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457 [in Ukrainian].
13. Mudretsky, R. V. (2018). Taktyka podolannia nepravdyvykh pokazan u khodi sudovoho rozghliadu kryminalnykh provadzen [Tactics for Countering False Testimony During the Trial of Criminal Cases]. *Pravo i suspilstvo*, 5, ch. 2, 219–226. Retrieved from: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/5_2018/part_2/39.pdf [in Ukrainian].
14. Myroshnychenko, Yu. M. (2022). Vplyv osoblyvosti sudovoho dopytu na zmist taktychnykh zasobiv yoho optymizatsii [The Impact of the Specifics of Courtroom Interrogation on the Content of Tactical Means for Its Optimization]. *Elektronne naukovye vydannia “Analitichno-porivnialne pravoznavstvo”*, 5, 356–359. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.66> [in Ukrainian].
15. Korobka, O. S. (2020). Dopyt u konfliktnii slidchii sytuatsii [Interrogation in a conflict-ridden investigative situation]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, 2, 382–385. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/99> [in Ukrainian].
16. Dzhuzha, O. M. (2009). Zapobihannia zlochynam, poviazanyim iz seksualnym nasylstvom [Prevention of crimes related to sexual violence] : monohrafiia. Kyiv : Atika. [in Ukrainian].
17. Volobuieva, O. O. (2024). Kryminalistychna klasyfikatsiia statevykh zlochyniv: problemy dokazuvannia [Forensic Classification of Sexual Crimes: Issues of Proof]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: yurydychni nauky*, Vol. 35 (74), 2, 97–102. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/15> [in Ukrainian].
18. Viter K. (2018). Shcho take seksualni domahannia? [What is sexual harassment?] *Hender v detaliakh*. 21 sichnia. Retrieved from: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/seksualni-domagannya-yak-zlochyn-proti-statevoi-svobody-i-nedotorkannosti-134323.html> [in Ukrainian].

Volobuieva Olena,

Candidate of Legal Sciences, Professor,

First Vice-Rector

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8601-4344>

INTERROGATION OF A SUSPECT DURING THE INVESTIGATION OF SEXUAL CRIMINAL OFFENSES

The article provides a comprehensive analysis of the procedural and tactical aspects of questioning a suspect during the investigation of sexual criminal offenses. In particular, attention is drawn to the fact that in a number of scientific publications it is recommended to use the factor of suddenness during the questioning of the suspect. Such recommendations are subject to criticism based on the analysis of the provisions of the updated criminal procedural legislation. It is emphasized that the actions to create and use during the questioning of the suspect an atmosphere of his disorientation in the use of the suspect's rights provided by the law are a violation of the law. It is noted that the existence of recommendations regarding the use of the factor of suddenness during the questioning of a suspect is a consequence of an uncritical perception of the developments of forensic tactics of the Soviet period. It is noted that the violation of the suspect's rights to defense in this aspect is the basis for declaring the received evidence inadmissible in court.

It is noted that the specifics of questioning a suspect during the investigation of sexual criminal offenses are determined by the circumstances that need to be established, as well as the personality of the suspect and the nature of his relationship with the victim. Such features are determined based on the analysis of two classification groups of sexual criminal offenses: 1) committed with the use of physical violence or the threat of its use in the absence of a social connection of acquaintance; 2) committed using the state of acquaintance (official, friendly relations, etc.). It is concluded that the peculiarities of questioning a suspect in criminal proceedings about sexual criminal offenses are conditioned by his attitude to the key circumstances outlined in the notification of suspicion: the nature of the committed acts of a sexual nature in relation to the victim; time, place of their commission; the absence of the victim's voluntary consent to their commission, as well as other significant circumstances known at the time of notification of suspicion. The article's position is reinforced by the case law of the European Court of Human Rights, which has repeatedly found violations of the right to a fair trial where confessions or statements obtained during a suspect's interrogation without access to a defense counsel were used as evidence. Differentiated tactical recommendations for questioning a suspect are proposed for each of the two classification groups of sexual criminal offenses, replacing the criticized "suddenness factor" with a psychological contact strategy built on explaining to the suspect the protective function of his testimony.

Key words: sexual criminal offenses, acts of a sexual nature, report of suspicion, interrogation, factor of suddenness, suspect's rights.

Дата першого надходження статті до видання: 27.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 343.98:343.13

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-4>

Груздь Олександр Іванович,

кандидат юридичних наук,

завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0370-3791>

Третяк Софія Вікторівна,

курсант 3 курсу

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8444-8161>

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ БПЛА ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Досліджено криміналістичні та процесуальні аспекти використання БПЛА під час огляду місця події. Встановлено, що законодавство не містить комплексного регулювання їх застосування. Визначено криміналістичні переваги (повнота фіксації, скорочення часу огляду, документування важкодоступних територій) і процесуальні вимоги (автентичність матеріалів, участь спеціаліста). Обґрунтовано потребу нормативного врегулювання й єдиних криміналістичних рекомендацій.
Ключові слова: огляд місця події, БПЛА, криміналістична техніка, процесуальні аспекти.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток цифрових технологій зумовлює їх активне впровадження у діяльність правоохоронних органів, зокрема під час проведення слідчих (розшукових) дій. Одним із найбільш перспективних технічних засобів криміналістичного забезпечення огляду місця події є безпілотні літальні апарати, використання яких дозволяє підвищити повноту та об'єктивність фіксації матеріальної обстановки, скоротити час проведення огляду, а також здійснювати документування великих за площею або важкодоступних територій.

Водночас, незважаючи на активне використання безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА) у практичній діяльності органів досудового розслідування, чинне кримінальне процесуальне законодавство України не містить комплексного нормативно-правового регулювання особливостей їх застосування під час огляду місця події. Це зумовлює необхідність дослідження криміналістичних і процесуальних аспектів використання безпілотних літальних апаратів, визначення проблем їх практичного застосування та розроблення пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання безпілотних літальних апаратів у діяльності правоохоронних органів останніми роками набуває дедалі більшої актуальності, що зумовило появу низки наукових праць, присвячених як криміналістичним, так і процесуальним аспектам їх застосування.

Так, Івасишин Т. М. та Ленський М. М. основну увагу приділяють процесуальним особливостям використання БПЛА під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема питанням належного оформлення протоколу, фіксації технічних характеристик безпілотного літального апарата та забезпечення допустимості цифрових матеріалів як джерел доказової інформації. Кураlex О. досліджує можливості застосування безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події на великих за площею та важкодоступних територіях, обґрунтовуючи їх значення для підвищення ефективності криміналістичного забезпечення цієї слідчої (розшукової) дії. Лисюк А. М., Мараховець А. С. та Соловйова О. Є. аналізують переваги та проблеми використання БПЛА, акцентуючи увагу на питаннях кібербезпеки, спеціальної підготовки операторів і необхідності дотримання криміналістичних вимог під час здійснення аерофото-

© Груздь О. І., Третяк С. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

відеофіксації. Значний внесок у дослідження процесуальних і тактичних особливостей застосування безпілотних літальних апаратів зробили А. В. Захарко, І. В. Пиріг, В. Д. Поливанюк та Д. Б. Санакоєв, які комплексно розглянули порядок використання БПЛА під час огляду місця події, особливості процесуального оформлення отриманих матеріалів та участі спеціаліста у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії.

Серед зарубіжних дослідників заслуговують на увагу праці Закка Дуковіца, який досліджує сучасні напрями розвитку криміналістичного застосування БПЛА, зокрема можливості використання лазерного сканування, інфрачервоної, мультиспектральної та гіперспектральної візуалізації під час пошуку прихованих людських останків та інших об'єктів криміналістичного значення.

Водночас аналіз наведених наукових праць свідчить, що, незважаючи на значний внесок учених у дослідження окремих аспектів використання безпілотних літальних апаратів, недостатньо уваги приділено комплексному дослідженню поєднання криміналістичних і процесуальних аспектів їх застосування саме під час огляду місця події, а також питанням удосконалення нормативно-правового регулювання використання БПЛА як сучасного технічного засобу фіксації доказової інформації. Саме ці питання становлять предмет цього дослідження.

Метою статті є комплексне дослідження криміналістичних та процесуальних аспектів використання безпілотних літальних апаратів під час проведення огляду місця події, визначення особливостей їх застосування як сучасного технічного засобу фіксації доказової інформації, виявлення проблем правового регулювання та практичного використання БПЛА, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення їх застосування у діяльності органів досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Дослідження криміналістичних та процесуальних аспектів використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події, на нашу думку, доцільно розпочати з аналізу правової природи самої слідчої (розшукової) дії, у межах якої застосовуються вищезазначені технічні засоби.

Огляд місця події, як СРД регламентується статтею 237 Кримінального процесуального кодексу України [1], яка визначає його процесуальну мету, підстави та його загальний порядок проведення. Водночас, аналіз положень кримінального процесуального законодавства свідчить про відсутність закріплення нормативною дефініцією поняття огляду місця події. У зв'язку з цим, зміст зазначеної слідчої (розшукової) дії розкривається переважно у криміналістичній науці.

С. В. Обшалов, Д. Б. Санакоєв, К. О. Чаплинський та інші науковці визначають огляд місця події, як слідчу (розшукову) дію, спрямовану на безпосереднє дослідження матеріальної обстановки шляхом візуального спостереження за об'єктами, що перебувають на місці події. У ході її проведення забезпечується виявлення, сприйняття та процесуальна фіксація інформації про сліди кримінального правопорушення й інші матеріальні об'єкти, які можуть бути використані для встановлення фактичних обставин кримінального провадження [2, с. 5]. На нашу думку, наведений підхід досить повно відображає сутність огляду місця події, оскільки акцентує увагу не лише на процесуальній природі цієї слідчої (розшукової) дії, а й на її криміналістичному призначенні.

Сучасна практика проведення огляду місця події свідчить про активне впровадження безпілотних літаль-

них апаратів як ефективних технічних засобів, призначених для виявлення та фіксації доказової інформації.

У наукових дослідженнях, присвячених використанню БПЛА у кримінальному провадженні та під час слідчих (розшукових) дій, більшість авторів, як приклад можемо навести працю «Деякі питання використання БПЛА під час проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів» О. В. Нікішева [3], розпочинають аналіз із визначення поняття «безпілотний літальний апарат», закріпленого у Повітряному кодексі України, який у статті 1 пункті 23¹ визначає його як безпілотне повітряне судно та обладнання для дистанційного керування ним [4]. Такий підхід є закономірним, оскільки саме зазначений нормативно-правовий акт містить загальне офіційне визначення цього виду повітряних суден.

Разом із тим, предметом цього дослідження є застосування БПЛА під час огляду місця події працівниками Національної поліції України. У зв'язку з цим, на нашу думку, більш доцільно звернутися до положень Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 18 грудня 2018 року № 1026. У частині 3 розділу I Загальних положень безпілотний літальний апарат визначається як повітряне судно, призначене для виконання польоту без пілота на борту, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються за допомогою спеціальної станції керування, що розташована поза повітряним судном [5].

Наведене визначення відображає насамперед технічну сутність БПЛА як різновиду повітряного судна та визначає спосіб його керування. У той же час воно не розкриває функціонального значення безпілотних літальних апаратів для кримінального провадження та не враховує специфіки їх використання під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Аналіз положень Інструкції свідчить, що законодавець визнає можливість використання БПЛА у практичній діяльності Національної поліції України. Зокрема, окремий розділ VI Інструкції визначає порядок застосування засобів фото- та відеозапису, встановлених на безпілотних літальних апаратах, регламентує підготовку польотного завдання, особливості використання систем фото- і відеофіксації, а також покладає обов'язок щодо організації польоту на уповноважених посадових осіб. Водночас зазначені положення мають переважно технічний характер і не містять особливостей використання БПЛА саме під час проведення огляду місця події, що свідчить про необхідність подальшого наукового осмислення та вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

О. Куралех зазначає, що безпілотні літальні апарати мають широкі можливості практичного застосування у діяльності органів Національної поліції України під час проведення огляду місця події. На думку науковця, їх використання є найбільш ефективним у випадках, коли огляд здійснюється на територіях значної площі, межі яких визначаються слідчим або обумовлюються технічними можливостями конкретного безпілотного літального апарата, зокрема максимальною висотою та дальністю його польоту. Крім того, застосування БПЛА є доцільним під час проведення огляду місцевості, доступ до окремих ділянок якої є ускладненим або становить потенційну небезпеку для учасників слідчої (розшукової) дії [6, с. 312].

Ми поділяємо позицію О. Куралеха, оскільки використання безпілотних літальних апаратів під час проведення огляду місця події значно розширює можливості слідчого щодо дослідження великих за площею або важкодоступних територій. Особливої актуальності використання БПЛА набуває під час документування місць подій, пов'язаних із дорожньо-транспортними пригодами, вибухами, пожежами, авіаційними подіями, а також кримінальними правопорушеннями, вчиненими на відкритій місцевості, де традиційні способи огляду потребують значних часових і людських ресурсів.

Як зазначає В. В. Баранчук та К. А. Гусейнова, на оглядовій стадії огляду місця події використання безпілотних літальних апаратів забезпечує комплексне документування матеріальної обстановки шляхом виконання аерофотозйомки, відеозапису та тривимірного моделювання місця події. Застосування БПЛА дає змогу здійснювати фіксацію території, транспортних засобів, окремих об'єктів, слідів кримінального правопорушення, а також просторових зв'язків між ними, що має важливе значення для подальшої реконструкції механізму події. Використання аерозйомки істотно підвищує точність відображення обстановки місця події, мінімізує похибки, які можуть виникати під час традиційного виконання вимірювань і фіксації взаємного розташування об'єктів, а також сприяє скороченню часу проведення огляду без втрати повноти отриманої доказової інформації [7, с. 108].

На нашу думку, криміналістичне значення застосування БПЛА на оглядовій стадії полягає не лише у вдосконаленні процесу фіксації матеріальної обстановки, а й у створенні об'єктивної цифрової моделі місця події, яка забезпечує збереження первинного стану обстановки та взаємного розташування всіх матеріальних об'єктів. Така модель може використовуватися для повторного аналізу доказової інформації, перевірки слідчих версій, проведення експертних досліджень, а також для оцінки повноти й правильності проведення огляду місця події на наступних стадіях кримінального провадження.

Не менш важливою перевагою є можливість використання безпілотних літальних апаратів у важкодоступних або потенційно небезпечних місцях, де безпосереднє перебування учасників огляду може створювати загрозу їхньому життю чи здоров'ю. У таких випадках БПЛА дозволяють здійснювати дистанційне документування обстановки місця події, мінімізуючи ризики для слідчого, спеціаліста та інших учасників кримінального провадження.

На думку Закка Дуковіца, одним із перспективних напрямів використання безпілотних літальних апаратів у криміналістиці є їх оснащення сучасними лазерними сканерами, що дозволяють здійснювати високоточне документування місця події з подальшим формуванням його тривимірної цифрової моделі. Така модель забезпечує можливість інтеграції всієї отриманої інформації в єдиний інформаційний простір, що значно спрощує подальший аналіз обстановки місця події, перевірку слідчих версій та проведення експертних досліджень.

Автор також звертає увагу на те, що у практиці діяльності правоохоронних органів зарубіжних держав безпілотні літальні апарати дедалі частіше використовуються не лише для аерофотозйомки, а й як платформи для розміщення спеціалізованих сенсорів, призначених для пошуку прихованих людських останків. Зокрема, застосування технології ближньої інфрачервоної візуалізації (Near Infrared, NIR) ґрунтується на виявленні так званих «островів розкладання трупа» (Cadaver Decomposition

Island), які утворюються внаслідок насичення ґрунту продуктами розкладу органічних тканин. Такі ділянки характеризуються специфічними спектральними властивостями, що можуть бути виявлені БПЛА, обладнаними відповідними датчиками.

Крім того, Закк Дуковіц зазначає, що перспективним напрямом є використання інфрачервоної зйомки. Під час розкладання тіла змінюється хімічний склад навколишнього середовища, зокрема підвищується концентрація азоту, що впливає на фізіологічний стан рослинності над місцем поховання. У результаті цього рослини змінюють характер відбиття інфрачервоного випромінювання, що дає змогу безпілотному літальному апарату із відповідним сенсором локалізувати ймовірне місце знаходження людських останків.

Ще одним способом пошуку є гіперспектральна та мультиспектральна візуалізація, яка забезпечує збір спектральних характеристик різних об'єктів. Отримані дані можуть порівнюватися зі спеціалізованими базами спектральних зразків, що містять інформацію про різні типи тканин, одяг, сліди крові, біологічні матеріали та інші об'єкти криміналістичного значення. Це істотно підвищує ефективність пошуку зниклих безвісти осіб, прихованих поховань та інших речових доказів.

На нашу думку, наведені технології демонструють, що сучасні можливості використання безпілотних літальних апаратів значно виходять за межі традиційної фото- та відеофіксації місця події. Оснащення БПЛА лазерними сканерами, інфрачервоними, мультиспектральними та гіперспектральними сенсорами дозволяє отримувати криміналістично значущу інформацію, яка часто є недоступною під час звичайного візуального огляду. Це не лише підвищує ефективність виявлення прихованих слідів кримінального правопорушення та інших матеріальних об'єктів, а й розширює можливості застосування спеціальних знань і сучасних цифрових технологій під час проведення огляду місця події [8].

На наше переконання, подальший розвиток таких технологій має супроводжуватися їх адаптацією до потреб органів досудового розслідування України та нормативним врегулюванням порядку використання отриманих цифрових даних як джерел доказової інформації.

Разом із тим, попри численні переваги використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події, їх практичне застосування пов'язане з низкою організаційних, технічних і кадрових проблем, які можуть впливати на ефективність використання цих технічних засобів.

Так, А. М. Лисюк, А. С. Мараховець та О. Є. Соловйова справедливо зазначають, що впровадження БПЛА у діяльність правоохоронних органів супроводжується певними труднощами. Однією з ключових проблем є забезпечення кібербезпеки та надійного захисту каналів передачі даних, що має особливе значення в умовах використання бездротових засобів зв'язку, оскільки несанкціоноване втручання або перехоплення інформації може призвести до втрати доказових даних чи порушення конфіденційності кримінального провадження. Не менш важливою проблемою науковці вважають необхідність належної професійної підготовки операторів БПЛА. Така підготовка повинна охоплювати не лише набуття практичних навичок керування безпілотним літальним апаратом, а й опанування криміналістичних вимог до проведення фото- та відеофіксації, правил виконання орієнтуючої, оглядової, вузлової та детальної зйомки, а також особливостей документування обстановки місця події [9, с. 361].

На нашу думку, наведений перелік проблем не є вичерпним. Поряд із зазначеними аспектами суттєвими чинниками, що можуть обмежувати ефективність використання БПЛА під час огляду місця події, є залежність їх роботи від погодних умов (сильний вітер, атмосферні опади, недостатня освітленість), обмежена тривалість автономного польоту, технічні характеристики акумуляторних батарей, а також можливість виникнення перешкод для навігації та передачі сигналу в умовах щільної міської забудови, лісової місцевості або всередині будівель. Крім того, використання БПЛА потребує належного нормативно-правового врегулювання окремих питань їх застосування під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема щодо порядку використання отриманих цифрових матеріалів, забезпечення їх цілісності та підтвердження автентичності як джерела доказової інформації.

Досліджуючи процесуальні особливості використання безпілотних літальних апаратів під час проведення огляду місця події, А. В. Захарко, І. В. Пиріг, В. Д. Поливанок та Д. Б. Санакоєв звертають увагу на те, що застосування БПЛА повинно здійснюватися виключно в межах вимог кримінального процесуального законодавства. Науковці наголошують, що матеріали аерофото- та відеофіксації мають однакову процесуальну природу з матеріалами традиційної фото- і відеозйомки та за умови їх належного процесуального оформлення можуть використовуватися як додатки до протоколу огляду місця події і виступати процесуальними джерелами доказів. Крім того, автори акцентують увагу на тому, що безпосереднє використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події потребує дотримання вимог кримінального процесуального законодавства щодо порядку проведення цієї слідчої (розшукової) дії, а також правил використання повітряного простору України, що регламентовані Наказом Про затвердження Авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України» [10].

Особливе значення вони надають участі спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями щодо керування БПЛА та здійснення криміналістичної аерофото- і відеофіксації, оскільки саме від його професійної підготовки залежить повнота та якість документування матеріальної обстановки місця події [11, с. 12–16].

Поділяючи наведений підхід, вважаємо, що процесуальні аспекти використання БПЛА не повинні обмежуватися лише дотриманням загальних вимог КПК України щодо застосування технічних засобів фіксації. На наше переконання, сучасний рівень розвитку цифрових технологій зумовлює необхідність нормативного врегулювання спеціальних процесуальних питань, пов'язаних із використанням безпілотних літальних апаратів під час проведення огляду місця події. Варто зазначити, що на початку 2026 року профільний Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності схвалив для розгляду в першому читанні законопроект № 13600, спрямований на унормування використання та експлуатації БПЛА, однак його положення стосуються переважно питань реєстрації безпілотних повітряних суден та загального порядку використання повітряного простору, залишаючи поза увагою процесуальні аспекти застосування БПЛА саме під час проведення слідчих (розшукових) дій, що підтверджує актуальність порушених у цій статті питань.

Зокрема, вважаємо за доцільне на нормативному рівні визначити:

- особливості процесуального порядку застосування БПЛА під час проведення огляду місця події;

- вимоги до процесуального оформлення аерофото- і відеозаписів, ортофотопланів, тривимірних моделей місця події та інших цифрових матеріалів, отриманих за допомогою БПЛА;

- порядок підтвердження автентичності цифрових матеріалів і забезпечення їх цілісності на всіх етапах кримінального провадження;

- процесуальний статус оператора БПЛА як спеціаліста та обсяг його процесуальних прав і обов'язків;

- єдині криміналістичні рекомендації щодо використання безпілотних літальних апаратів залежно від виду місця події та характеру кримінального правопорушення.

На нашу думку, реалізація зазначених пропозицій сприятиме підвищенню допустимості, достовірності та доказового значення матеріалів, отриманих із використанням безпілотних літальних апаратів, а також забезпечить єдність правозастосовної практики під час проведення огляду місця події.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що використання безпілотних літальних апаратів під час проведення огляду місця події є одним із найбільш перспективних напрямів розвитку сучасної криміналістичної техніки та вдосконалення процесуальної діяльності органів досудового розслідування. Аналіз положень кримінального процесуального законодавства України та відомчих нормативно-правових актів засвідчив, що чинне законодавство допускає застосування БПЛА під час проведення слідчих (розшукових) дій, однак не містить комплексного правового регулювання особливостей їх використання саме під час огляду місця події, що створює окремі прогалини у правозастосовній практиці.

У ході дослідження встановлено, що огляд місця події є однією з ключових слідчих (розшукових) дій, ефективність якої значною мірою залежить від повноти та об'єктивності фіксації матеріальної обстановки. Аналіз наукових джерел дав змогу встановити, що застосування БПЛА істотно розширює можливості слідчого щодо виявлення, фіксації та дослідження доказової інформації, особливо під час огляду великих за площею, важкодоступних або потенційно небезпечних територій.

На підставі узагальнення наукових підходів та результатів сучасних зарубіжних досліджень обґрунтовано, що використання безпілотних літальних апаратів забезпечує підвищення повноти фіксації обстановки місця події, скорочення часу проведення огляду, зменшення ризику втрати або пошкодження доказової інформації, створення високоточних цифрових моделей місця події та можливість застосування сучасних технологій тривимірного моделювання, лазерного сканування, інфрачервоної, мультиспектральної й гіперспектральної візуалізації. Це сприяє не лише підвищенню ефективності виявлення речових доказів, а й розширює можливості подальшого проведення експертних досліджень та перевірки слідчих версій.

Разом із тим встановлено, що ефективність використання БПЛА залежить від належного процесуального забезпечення їх застосування. Особливого значення набувають дотримання вимог кримінального процесуального законодавства щодо використання технічних засобів фіксації, належне оформлення протоколу огляду місця події, забезпечення автентичності та цілісності отриманих цифрових матеріалів, а також залучення спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями у сфері керування безпілотними літальними апаратами та криміналістичної фото- і відеофіксації.

Водночас дослідження дозволило встановити, що практичне використання БПЛА супроводжується низ-

кою організаційних, технічних і правових проблем, серед яких недостатнє нормативне врегулювання порядку застосування безпілотних літальних апаратів під час проведення огляду місця події, відсутність єдиних криміналістичних рекомендацій щодо їх використання, необхідність спеціальної підготовки операторів, забезпечення кібербезпеки, а також залежність ефективності роботи БПЛА від технічних характеристик обладнання та зовнішніх умов.

З огляду на викладене, вважаємо за доцільне удосконалити чинне кримінальне процесуальне законодавство та відомчі нормативно-правові акти шляхом нормативного визначення особливостей використання безпілотних літальних апаратів під час проведення огляду місця події, встановлення вимог до процесуального оформлення цифрових матеріалів, отриманих із застосування БПЛА, визначення процесуального статусу оператора безпілотного літального апарата як спеціаліста, а також розроблення єдиних криміналістичних рекомендацій щодо використання таких технічних засобів залежно від

виду місця події та характеру кримінального правопорушення. Реалізація зазначених пропозицій сприятиме підвищенню ефективності проведення огляду місця події, забезпеченню допустимості та достовірності доказової інформації, а також удосконаленню практики досудового розслідування в умовах активного впровадження сучасних цифрових технологій.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень вважаємо порівняльно-правовий аналіз законодавства зарубіжних держав щодо регламентації використання БПЛА під час проведення слідчих (розшукових) дій. Особливої уваги потребує розроблення методичних рекомендацій щодо оцінки достовірності та допустимості цифрових матеріалів, отриманих із застосуванням новітніх сенсорних технологій, зокрема лазерного сканування, інфрачервоної та гіперспектральної візуалізації. Перспективним також вважаємо дослідження питань професійної підготовки та сертифікації операторів БПЛА як спеціалістів у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 12.07.2026).
2. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту : метод. рек. / С. В. Обшалов, Д. Б. Санакоєв, К. О. Чаплинський та ін. ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Одеса : Юридика, 2023. 40 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13291/1/13291/1/P%202023%20Чаплинський%20КО%20Особливості%20проведення%20огляду%20Метод.реком.pdf> (дата звернення 12.07.2026).
3. Нікішев О. В. Деякі використання БПЛА під час проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 21 лют. 2025 р.)*. С. 22–25. DOI: <https://doi.org/10.71404/ppss.2025.1.5> (дата звернення 12.07.2026).
4. Повітряний кодекс України : Кодекс України від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48–49. Ст. 536. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення 12.07.2026).
5. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18 груд. 2018 р. № 1026, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 11 січ. 2019 р. за № 28/32999. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19/ed20181218#n25> (дата звернення 12.07.2026).
6. Куралех О. Особливості проведення огляду місця події із застосуванням безпілотних літальних апаратів. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : зб. матеріалів засід. № 1 постійно діючої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 24 верес. 2021 р.)*. Кропивницький : Центральнo-Українське видавництво, 2021. С. 311–314. URL: https://ndekc-kirovograd.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/36ірник_KНДЕКЦ_24.09.21.pdf#page=311 (дата звернення 12.07.2026).
7. Баранчук В. В., Гусейнова К. А. Особливості застосування БПЛА під час огляду місця дорожньо-транспортної пригоди. *Modern Directions and Movements in Science : Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference (Luxembourg, October 26–28, 2023)*. Luxembourg, 2023. №176. С. 106–112. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4585/4621> (дата звернення 12.07.2026).
8. Dukowitz Z. Drones for CSI—How Drones Can Help Criminal Forensic Scientists Find Human Remains. *UAV Coach*. URL: <https://uavcoach.com/drones-criminal-forensics/> (дата звернення 12.07.2026).
9. Лисюк А. М., Мараховець А. С., Соловійова О. Є. Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події в умовах війни. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2025)*. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2025. С. 360–362. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1d7cdb2e-72d3-4642-a707-7d99f621a49a/content?trackerId=ac95dbca621ea4d6> (дата звернення 12.07.2026).
10. Про затвердження Авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України» : наказ Державної авіаційної служби України, Міністерства оборони України від 11 трав. 2018 р. № 430/210, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 14 верес. 2018 р. за № 1056/32508. *Офіційний вісник України*. 2018. № 80. Ст. 2676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1056-18#Text> (дата звернення 12.07.2026).
11. Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події : метод. рекомендації / кол. авт. : А. В. Захарко, І. В. Пиріг, В. Д. Поливанюк, Д. Б. Санакоєв. Дніпро : Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2024. 32 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13538/1/макет_БПЛА.pdf (дата звернення 12.07.2026).

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2012). Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedural Code of Ukraine] (Law No. 4651-VI). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2013, № 9–13, art. 88. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (data zvernennia 12.07.2026). [in Ukrainian].

2. Obshalov, S. V., Sanakoiev, D. B., Chaplinskyi, K. O., et al. (2023). Osoblyvosti provedennia ohliadu mistsia podii v umovakh zbroinoho konfliktu [Peculiarities of crime scene examination under armed conflict conditions]: Methodical recommendations. Dnipropetrovskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. Yurydyka. <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13291/1/13291/1/P%202023%20Чаплинський%20КО%20Особливості%20проведення%20огляду%20Метод.реком.pdf> (data zvernennia 12.07.2026). [in Ukrainian].
3. Nikishev, O. V. (2025). Deiaki pytannia vykorystannia BPLA pid chas provedennia ohliadu mistsia podii v umovakh nadzvychainykh pravovykh rezhymiv [Some issues of UAV use during crime scene examination under emergency legal regimes]. *Pravova doktryna, pravoutvorennia ta pravozastosuvannia: problemy zviazku ta shliakhy rozvytku*, 22–25. <https://doi.org/10.71404/ppss.2025.1.5> (data zvernennia 12.07.2026). [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada Ukrainy. (2011). Povitrianyi kodeks Ukrainy [Air Code of Ukraine] (Code No. 3393-VI). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 48–49, art. 536. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (data zvernennia 12.07.2026). [in Ukrainian].
5. Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy. (2018). Pro zatverdzhennia Instruksii iz zastosuvannia orhanamy ta pidrozdilamy politsii tekhnichnykh pryladiv i tekhnichnykh zasobiv, shcho maiut funksiï foto- i kinoziomky, videozapysu [On approval of the Instruction on the use, by police bodies and units, of technical devices with photo- and video-recording functions] (Order No. 1026). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19/ed20181218#n25> (data zvernennia 12.07.2026). [in Ukrainian].
6. Kuralekh, O. (2021). Osoblyvosti provedennia ohliadu mistsia podii iz zastosuvanniam bezpilotnykh litalnykh aparativ [Peculiarities of crime scene examination using unmanned aerial vehicles]. In *Aktualni pytannia vdoshkonalennia sudovo-ekspertnoi ta pravookhoronnoi diïalnosti*: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference (Kropyvnytskyi, September 24, 2021) (pp. 311–314). Tsentralno-Ukrainske vydavnytstvo. https://ndekc-kirovograd.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/36ірник_КНДЕКЦ_24.09.21.pdf#page=311 (data zvernennia 12.07.2026). [in Ukrainian].
7. Baranchuk, V. V., & Huseinova, K. A. (2023). Osoblyvosti zastosuvannia BPLA pid chas ohliadu mistsia dorozhno-transportnoi pryhody [Peculiarities of UAV use during the examination of a road traffic accident scene]. In *Modern Directions and Movements in Science*: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference (Luxembourg, October 26–28, 2023) (No. 176, pp. 106–112). <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4585/4621> (data zvernennia 12.07.2026). [in Ukrainian].
8. Dukowitz, Z. (n.d.). Drones for CSI—How drones can help criminal forensic scientists find human remains. *UAV Coach*. <https://uavcoach.com/drones-criminal-forensics/> (data zvernennia 12.07.2026). [in English].
9. Lysiuk, A. M., Marakhovets, A. S., & Soloviova, O. Ye. (2025). Vykorystannia bezpilotnykh litalnykh aparativ pid chas ohliadu mistsia podii v umovakh viiny [Use of unmanned aerial vehicles during crime scene examination under war conditions]. In *Zlochynnist i protydiia yii v umovakh viiny ta u povoiennii perspektyvi: mizhdystsyplinarna panorama*: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Kharkiv, 2025) (pp. 360–362). Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikhsprav.<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1d7cdb2e-72d3-4642-a707-7d99f621a49a/content?trackerId=ac95dbca621ea4d6> (data zvernennia 12.07.2026). [in Ukrainian].
10. Derzhavna aviatsiina sluzhba Ukrainy, & Ministerstvo oborony Ukrainy. (2018). Pro zatverdzhennia Aviatsiinykh pravyl Ukrainy «Pravyla vykorystannia povitrianoho prostoru Ukrainy» [On approval of the Aviation Rules of Ukraine “Rules for the Use of the Airspace of Ukraine”] (Order No. 430/210). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 2018, № 80, art. 2676. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1056-18#Text> (data zvernennia 12.07.2026). [in Ukrainian].
11. Zakharko, A. V., Pyrih, I. V., Polyvaniuk, V. D., & Sanakoiev, D. B. (2024). Vykorystannia bezpilotnykh litalnykh aparativ pid chas ohliadu mistsia podii [Use of unmanned aerial vehicles during crime scene examination]: Methodical recommendations. Dniprovskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13538/1/макет_БІПІА.pdf (data zvernennia 12.07.2026). [in Ukrainian].

Hruzd Oleksandr,

Candidate of Legal Sciences,

Head of the Department of Criminal Procedure and Criminology

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0370-3791>

Tretiak Sofia,

3rd-year Cadet

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8444-8161>

FORENSIC AND PROCEDURAL ASPECTS OF THE USE OF UNMANNED AERIAL VEHICLES DURING CRIME SCENE EXAMINATION

The article examines the forensic and procedural aspects of the use of unmanned aerial vehicles (UAVs) during crime scene examination. The provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, departmental regulations, and contemporary scientific approaches to the use of UAVs as a technical means of recording evidentiary information are analyzed. It is established that the current legislation provides for the use of technical recording devices during investigative (detective) actions; however, it does not contain comprehensive legal regulation governing the specific application of UAVs during crime scene examination, which necessitates the improvement of the legal framework for their use.

Based on the generalization of scientific approaches, the main forensic capabilities of UAVs during crime scene examination are identified, including aerial photography, video recording, three-dimensional modeling, laser scanning, infrared, multispectral, and hyperspectral imaging. It is substantiated that the use of UAVs contributes to improving the completeness and objectivity of crime scene documentation, reducing the time required for crime scene examination, facilitating the documentation of large-scale and hard-to-reach areas, and minimizing the risk of loss of evidentiary information.

The main procedural aspects of UAV application during crime scene examination are identified, including the proper procedural documentation of aerial photographs and video recordings, compliance with legal requirements governing the use of technical recording devices, ensuring the authenticity of digital evidence, the involvement of a specialist operating the UAV, and the procedural use of the obtained materials as sources of evidence. The necessity of improving the legal regulation of UAV use during crime scene examination, defining the procedural status of the UAV operator, and developing unified forensic guidelines for the use of UAVs in pre-trial investigation activities is substantiated.

Key words: crime scene examination, unmanned aerial vehicle (UAV), forensic technology, procedural aspects.

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 159.9:351.74:343.132
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-5>

Татаренко Світлана В'ячеславівна,

доктор філософії в галузі права

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9425-0227>

Зеленський Сергій Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-4485>

Пекарський Сергій Петрович,

кандидат юридичних наук, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0538-0391>

ЕВОЛЮЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ ОРД У ПРОЦЕСІ ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Здійснено ретроспективний аналіз становлення психології оперативно-розшукової діяльності як напрямку юридичної психології. Виокремлено чотири етапи її генези: зародження прикладних знань, інституціоналізація, системне психологічне забезпечення та сучасний етап в умовах воєнного стану. Проаналізовано підходи вітчизняних дослідників до предмета, принципів і моделей психологічного супроводу й обґрунтовано напрями його вдосконалення з урахуванням потреб комунікативно-психологічної підготовки оперативних працівників.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, юридична психологія, психологічне забезпечення, генеза, ретроспективний аналіз, психологічний супровід, воєнний стан.

Постановка проблеми. Оперативно-розшукова діяльність формувалася на перетині кримінального права, криміналістики та психології, проте її психологічна складова довго залишалася на периферії наукового інтересу – увага дослідників була зосереджена насамперед на процесуальних і тактичних аспектах. Лише з розвитком юридичної психології як самостійної галузі сформувалися передумови для виокремлення психології оперативно-розшукової діяльності в окремий напрям прикладних досліджень. Сьогодні ситуація змінилася кардинально: триваюча збройна агресія проти України, зростання організованої злочинності й активізація диверсійної діяльності роблять психологічне забезпечення оперативних підрозділів чинником, від якого прямо залежить виконання службових завдань.

Проблема, однак, у тому, що накопичений науковий доробок із цієї теми лишається фрагментарним. Цілісного узагальнення історичного шляху формування оперативно-розшукової психології в українській науці досі немає, а це ускладнює і розуміння логіки її розвитку, і визначення перспективних напрямів подальших досліджень. Як наслідок – дублювання дослідницьких зусиль і слабка наступність між класичними напрацюваннями та сучасними викликами, передусім тими, що пов'язані з умовами воєнного стану.

Ціна такої фрагментарності не лише теоретична. Працівник, який виходить на конфіденційне співробітництво без розуміння психологічних механізмів довіри, ризикує втратити джерело інформації після першої ж зустрічі; оперативник, що не вміє розпізнати ознаки емоційного виснаження в самого себе, раніше чи пізніше припускається помилки, яка коштує дорожче за будь-яку тактичну прорахунок.

Саме тому питання не зводиться до академічної цікавості – йдеться про практичний інструментарій, від якості якого залежить і безпека самих працівників, і ефективність протидії злочинності загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психологічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності досліджувала ціла низка вітчизняних учених, і кожен підхід додає свій ракурс до загальної картини. О. С. Заєленець, наприклад, розглядає міждисциплінарні зв'язки психології та теорії ОРД через три можливі варіанти їх інтеграції: застосування психологічного знання в «готовому» вигляді, його трансформацію під специфіку оперативно-розшукового контексту та синтез психологічного і юридичного знання, що породжує власні категорії [1, с. 372]. Принципово важливим тут є її зауваження: інтегративну функцію виконує не загальна психологія сама собою, а саме оперативно-розшукова наука – вона й визначає предмет такого поєднання [1, с. 372–373].

Дещо інакше підійшов до питання А. О. Маковський, хоч його дисертація присвячена не оперативним підрозділам, а психологічному супроводу прикордонників засобами капеланства. Запропонований ним функціональний розподіл психологічного супроводу на профілактичну, діагностичну, корекційну та терапевтичну складові [2, с. 4] описує, по суті, універсальну логіку роботи з персоналом будь-якої ризиконебезпечної професії – тож застосувати цю модель до оперативно-розшукової діяльності цілком можливо за аналогією.

Найбільш системний внесок у розвиток оперативно-розшукової психології зробила Г. В. Чухраєва. У межах докторського дослідження вона побудувала інтегративну концепцію психологічного забезпечення ОРД Національної поліції, виділивши в ній профорієнтацію, психологічний і психофізіологічний відбір, психоло-

гічний супровід та оцінку результативності як окремі структурно-функціональні складові [3; 4, с. 8–9]. Цінність цієї роботи не тільки в концептуальній стрункості, а й в емпіричному підтвердженні: обов'язковий психофізіологічний відбір кандидатів виявився статистично пов'язаний зі зниженням психічної захворюваності особового складу – показник невротичних розладів, пов'язаних зі стресом, знизився з 12,24 до 9,50, тоді як у контингенту без такого обстеження він практично не змінився, залишаючись на рівні 15,10–15,30 [4, с. 20].

Історичні передумови інтеграції психології та теорії ОРД докладно простежили Т. І. Здоровець та В. В. Каліневич. Вони виокремили п'ять форм такої взаємодії – від простого запозичення психологічних понять у «готовому» вигляді до формулювання власних оперативно-розшукових категорій, які потребують комплексної психологічної характеристики; показовим прикладом тут є поняття «ризик», що поєднує здатність, усвідомлення, передбачення та керування поведінкою [5, с. 1176–1177]. Дослідники також назвали основні наукові школи з вивчення психологічного супроводу ОРД в Україні: Національну академію внутрішніх справ, Одеський і Дніпропетровський державні університети внутрішніх справ [5, с. 1178].

Окремий пласт сучасних досліджень стосується комунікативно-психологічної сторони оперативної роботи. Є. Ю. Колосовський визначає три базові принципи оперативно-розшукової психології: правомірність і гуманізм, науковість, комплексність [6, с. 313] – і докладно описує психологічні прийоми спілкування з особами, які становлять оперативний інтерес: профілювання, психодіагностику, методи соціально-психологічного впливу [6, с. 314].

Показово, що дослідник не обмежується переліком методів, а пов'язує їх із конкретною поведінковою тактикою – зокрема, описує, як вибір нейтрального приводу для розмови та поступовий, психологічно обережний перехід до суті знижують природну настороженість співрозмовника. У схожому ключі, але вже на матеріалі вербальної і невербальної комунікації працюють В. С. Грачук, Б. О. Чупринський та Н. В. Карпінська: вони показують, що невербальні сигнали – мікровирази, інтонація, дистанція спілкування – нерідко достовірніше передають емоційний стан співрозмовника, ніж власне слова [7, с. 110–111], і на основі цього виводять перелік типових комунікативних помилок оперативних працівників: від ігнорування емоційного стану до невміння слухати [7, с. 112–114].

Якщо порівняти ці підходи між собою, помітна спільна риса: усі названі дослідники незалежно від конкретного фокуса (чи це структура психологічного забезпечення, чи комунікативна тактика, чи історія інтеграції психології в ОРД) фактично описують той самий процес – переходу від інтуїтивного, ситуативного застосування психологічних знань до їх системного, методологічно обґрунтованого використання. Різниця лише в тому, на якому етапі цього переходу зосереджується кожен автор.

Варто зазначити й обмеження наявного доробку: переважна більшість аналізованих праць написана на матеріалі вітчизняної практики, а порівняння із зарубіжним досвідом психологічного забезпечення оперативних і розшукових підрозділів залишається, по суті, окремим, ще не закритим питанням. Це не применшує цінності розглянутих досліджень, але вказує на напрям, у якому має рухатися подальша робота – без такого порівняння важко оцінити, наскільки специфічними є вітчизняні

моделі і що з міжнародного досвіду можна було б адаптувати без втрати національної специфіки правового регулювання ОРД.

Особливості психологічного забезпечення ОРД в умовах воєнного стану розкрили О. С. Шелкоплясова та А. В. Бочарова. Спираючись на позицію О. М. Бандурки про те, що воєнний стан вимагає кардинального переосмислення традиційних підходів до роботи з персоналом [8, с. 194], авторки виділяють чотири групи стресових факторів воєнного часу – фізичні загрози, інформаційне перевантаження, руйнування соціальних зв'язків і професійні виклики, пов'язані зі зміною характеру завдань [8, с. 195].

Незважаючи на весь обсяг цих напрацювань узагальнювального дослідження, яке відображало б цілісну генезу оперативно-розшукової діяльності від її зародження до сьогодення, у вітчизняній науці досі немає. Це й визначає актуальність нашого дослідження.

Метою дослідження є ретроспективний аналіз становлення психології оперативно-розшукової діяльності, виокремлення основних етапів її генези та визначення сучасних тенденцій розвитку цього напрямку.

Виклад основного матеріалу. Генезу психології оперативно-розшукової діяльності доцільно розглядати через чотири послідовні етапи, кожен з яких мав власні завдання, теоретичні засади та практичні результати.

Перший етап – до 1991 року – можна назвати етапом зародження прикладних психологічних знань у структурі оперативно-розшукової практики. Самостійного предмета дослідження психологія ОРД на цьому етапі ще не мала: психологічна складова розглядалася в межах загальної юридичної психології та криміналістичної тактики. За спостереженням О. С. Заєнченця, психологічне знання залучалося переважно в «готовому» вигляді – поняття особистості, мотиву, мети чи впливу переносилися в оперативно-розшукові категорії без жодної спеціальної адаптації [1, с. 372]. Працювали здебільшого на рівні професійного досвіду: накопичені рекомендації щодо тактики спілкування з особами оперативного інтересу так і не склалися в наукову систему, хоча саме цей емпіричний матеріал згодом став підґрунтям для формування оперативно-розшукової психології як окремої галузі. Дослідниця пропонує і вужче визначення цієї галузі – як такої, що вивчає закономірності та механізми розвитку психічних явищ з погляду боротьби зі злочинністю, специфіку суб'єктів і об'єктів ОРД, а також прийоми вдосконалення цієї діяльності [1, с. 373]; спираючись на класифікацію Г. К. Синілова, вона розрізняє індивідуально-психологічні та соціально-психологічні явища як два класи предмета цієї науки [1, с. 373].

Практичну цінність такого знання О. С. Заєнченко бачить насамперед у тому, що воно дає змогу оперативному працівникові правильно оцінювати власні психофізіологічні якості, орієнтуватися в психології осіб, з якими доводиться працювати, і вміло будувати стосунки в службовому колективі [1, с. 373], тобто йдеться не про абстрактну теорію, а про щоденний робочий інструмент.

Важливо розуміти й те, чому цей етап тривав так довго і чому психологічна складова не виокремилася в самостійний напрям раніше. Причина, найімовірніше, у самій природі радянської правоохоронної системи, де психологія як наука була під підозрою, а будь-яка індивідуалізація підходу до особистості – чи це працівник, чи об'єкт оперативного інтересу – суперечила уніфікованим інструкціям.

Лише після здобуття незалежності з'явилося і наукове, і інституційне підґрунтя для того, щоб психологічні

знання перестали бути розрізненим практичним досвідом і почали оформлюватися в систему.

Другий етап (1991–2015 рр.) пов'язаний із відновленням державної незалежності та формуванням національної нормативно-правової бази ОРД. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. визначив завдання, принципи й порядок здійснення оперативно-розшукових заходів [9], і саме на цій основі почалася інституціоналізація оперативно-розшукової психології як самостійного напрямку. Т. І. Здоровець та В. В. Каліневич справедливо зауважують: цьому напрямку властиві окремий об'єкт і предмет, специфічні засоби й методи, а також власне законодавче регулювання, тож потреба у формуванні галузевої прикладної психології була цілком об'єктивною [5, с. 1176].

Подібну позицію щодо завдань напрямку займає і О. С. Заєнченко, виділяючи три з них: професійну орієнтацію та відбір кадрів, психологічну підготовку й супровід співробітників (включно з негласним апаратом), а також допомогу психологів у розкритті складних справ [1, с. 373].

У цей же період сформувалися основні наукові школи з вивчення психологічного супроводу ОРД органів внутрішніх справ – у Національній академії внутрішніх справ (дослідження Д. О. Александрова, В. І. Барка, Л. І. Казміренко, І. М. Охріменка), в Одеському державному університеті внутрішніх справ (праці О. Ф. Долженкова, О. М. Цільмак, С. І. Яковенка) та в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ (дослідження Н. Л. Волкової, С. В. Обшалова) [5, с. 1178]. Функціональну логіку психологічного супроводу ризиконебезпечних професій, застосовну і до оперативної сфери, пізніше деталізував А. О. Маковський: він обґрунтував поділ супроводу на профілактичну, діагностичну, корекційну й терапевтичну складові, кожна зі своїм набором засобів – від бесіди й консультування до емпатійного слухання та терапевтичного інструментарію [2, с. 4]. Модель розроблена на матеріалах Державної прикордонної служби, проте її функціональну логіку можна цілком застосувати й у діяльності оперативних підрозділів, оскільки вона відображає універсальну послідовність профілактики, діагностики, корекції та відновлення психологічного стану працівника.

Звертає на себе увагу те, що формування наукових шкіл відбувалося не централізовано, а паралельно в кількох регіональних центрах, кожен із яких розвивав власний акцент: десь сильнішою була емпірична традиція, десь – методологічна. Це, з одного боку, забезпечило різноманітність підходів, а з іншого – саме та обставина, на яку зараз накладається проблема, означена на початку статті: відсутність єдиної узагальнювальної роботи, яка звела б ці регіональні традиції в одну послідовну картину.

Третій етап (2015–2022 рр.) розпочався з реформування системи МВС і прийняття Закону «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р., який визначив завдання, принципи й порядок служби в новоствореному органі [10]. Якщо попередній етап дав лише фрагментарні рекомендації, то цей – перші комплексні концепції психологічного забезпечення. Найповніше це зробила Г. В. Чухраєва, побудувавши інтегративну концепцію на принципах детермінізму, системності та єдності психіки й діяльності [4, с. 8].

Запропонована нею системно-поліархічна модель охоплює науково-методологічний, юридично-правовий і соціальний базисні модулі, а також модулі профорієнтації, відбору, супроводу та практичної

ефективності [4, с. 21–22] – кожен із модулів сам є підсистемою зі складними зв'язками з іншими [4, с. 21].

Найпереконливіше тут звучать емпіричні дані: обов'язковий психофізіологічний відбір кандидатів на службу в оперативні підрозділи статистично пов'язаний зі зниженням психічної захворюваності особового складу – показник невротичних і соматоформних розладів у працівників, які пройшли таке обстеження, впав з 12,24 у 2017 р. до 9,50 у 2018 р., тоді як у решті контингенту лишився практично на тому ж рівні – 15, 10–15, 30 [4, с. 20].

Посилений психологічний відбір супроводжувався і зменшенням кількості звільнень за негативними мотивами та власним бажанням – на 89 % і 31,6 % відповідно за три роки спостереження [4, с. 32]. Практичним наслідком цього етапу стало й розмежування первинної, вторинної та третинної психопрофілактики в системі психологічного забезпечення оперативних підрозділів [3, с. 26–27].

Вартий уваги й інший момент: саме на цьому етапі Кримінальний процесуальний кодекс 2012 р. закріпив інститут негласних слідчих (розшукових) дій, дозволивши їх проведення слідчим самостійно або спільно з оперативними підрозділами [11, ст. 246]. Це посилило вимоги до психологічної підготовки оперативних працівників, оскільки ефективність таких дій прямо залежить від уміння будувати довірчі стосунки з особами, залученими до конфіденційного співробітництва.

Якщо подивитися на цей етап загалом, складається враження, що психологічне забезпечення нарешті перестало бути додатком до основної службової діяльності й перетворилося на її повноцінну складову – з власним бюджетом уваги, власними фахівцями та вимірюваним результатом. Це принципова відмінність від попереднього етапу, де психологічна підготовка існувала здебільшого у форматі окремих рекомендацій, не пов'язаних між собою інституційно.

Варто докладніше зупинитися на тому, що саме розуміється під первинною психопрофілактикою, оскільки цей термін у роботі Г. В. Чухраєвої наповнений конкретним практичним змістом, а не залишається загальною декларацією. Це система заходів, спрямованих на психологічне супроводження службової діяльності, раннє виявлення та корекцію негативних психоемоційних станів, освіту персоналу щодо причин соціально-психологічного неблагополуччя, допомогу в організації здорового способу життя, а також навчання працівників форм саморегуляції та своєчасного звернення до фахівців у ситуаціях підвищеного ризику [3, с. 26]. Показово, що автор не обмежується констатацією необхідності профілактики, а розписує її як послідовність конкретних дій – від діагностики до освітнього компонента, і саме ця конкретність відрізняє підхід Чухраєвої від більш декларативних спроб попередніх років.

Четвертий, сучасний, етап відрховується з 2022 року й зумовлений запровадженням воєнного стану та кардинальною зміною умов служби. О. С. Шелкоплясова та А. В. Бочарова, посилаючись на О. М. Бандурку, наголошують: традиційні підходи до психологічного забезпечення в цих умовах потребують не косметичного коригування, а кардинального перегляду [8, с. 194].

Авторки виділяють чотири групи травматичних факторів воєнного часу: фізичні загрози (постійна небезпека обстрілів і диверсій, що формує хронічну тривожність), інформаційні стресори (перенасичення травматичною інформацією), соціальні фактори (розлука з родинами, втрата звичного середовища) та професійні виклики,

пов'язані з різкою зміною характеру завдань [8, с. 195]. Психологічний стан оперативника, на їхню думку, безпосередньо впливає на якість аналітичної роботи, прийняття рішень і взаємодію з колегами та негласними співробітниками [8, с. 196], тож профілактика вигорання й посттравматичного стресового розладу набуває особливого значення.

Принципова відмінність цього етапу від усіх попередніх у тому, що тут уже немислимо діяти за принципом поступового накопичення досвіду. Якщо інституціоналізація психології ОРД у 1990-х і системне забезпечення у 2015–2022 рр. могли розвиватися еволюційно, без різких потрясінь, то умови повномасштабної війни не дають такого запасу часу: рішення про адаптацію підходів до психологічної підготовки потрібно приймати фактично в режимі реального часу, спираючись на досвід, який накопичується паралельно із самими бойовими діями.

З погляду відомчої освіти це ставить перед закладами, що готують кадри для оперативних підрозділів, окреме завдання: навчальні програми мають встигати за швидкістю, з якою змінюється сама практика. Курс психологічної підготовки, розрахований на мирний час, сьогодні вже недостатній – потрібні окремі модулі зі стресостійкості в умовах бойових дій, з розпізнавання ознак вторинної травматизації в колег і з елементарної психогігієни, яку працівник може застосувати самостійно, без негайного доступу до фахівця. Наскільки швидко відомчі заклади освіти зможуть інтегрувати ці елементи в існуючі програми підготовки, багато в чому визначить і те, наскільки ефективно оперативні підрозділи проходять цей етап свого розвитку.

Паралельно зміцнюється й комунікативно-психологічний напрям. Є. Ю. Колосовський наполягає, що оперативно-розшукова психологія потребує постійного оновлення з огляду на динаміку соціального й кримінального контексту, а її інструментарій – психологічне профілювання, методики діагностики, методи впливу – має відповідати цим змінам [6, с. 313–314]. Він же описує психологію цілеспрямованої бесіди: нейтральний привід для розмови, поступовий і психологічно виправданий перехід до ключових питань, що дозволяє співрозмовнику самому «вийти» на потрібну інформацію без відчуття тиску [6, с. 314].

В. С. Грачук, Б. О. Чупринський та Н. В. Карпінська йдуть ще глибше у психологію самого процесу спілкування: ефективність оперативної комунікації, на їхню думку, визначається не лише словами, а й здатністю правильно прочитати мікроекспresi, інтонацію, дистанцію – невербальні сигнали часто достовірніші, ніж мовлення [7, с. 110–111]. Складність такої комунікації в тому, що працівник одночасно виконує кілька функцій – аналітичну, тактичну, емоційно-регулятивну, мотиваційну, а це вимагає високого рівня саморегуляції [7, с. 111]. Звідси й перелік типових помилок: ігнорування емоційного стану співрозмовника, надмірне домінування в розмові, відсутність активного слухання, неправильне трактування невербальних сигналів – усе це здатне коштувати втрати довіри чи навіть розкриття оперативного інтересу [7, с. 112–113]. На основі цих спостережень дослідники пропонують цілу систему напрямів підготовки персоналу: теоретичне навчання основам психології спілкування й тактичної психології, практичні тренінги з моделюванням конфліктних ситуацій, окрему роботу над навичками активного слухання й аналізом невербальної поведінки, опанування технік саморегуляції та контролю емоцій, розвиток ко-

мунікативної рефлексії, засвоєння етичних стандартів взаємодії і, що особливо важливо в мультикультурному середовищі сучасних міст, формування крос-культурної чутливості [7, с. 114]. Такий перелік цінний саме своєю практичною орієнтованістю – це не абстрактний набір компетенцій, а конкретна програма, яку профільні кафедри можуть узяти за основу під час розробки навчальних курсів для майбутніх оперативних працівників.

Загалом генеза психології оперативно-розшукової діяльності пройшла шлях від інтуїтивного застосування психологічних знань до формування самостійної, методологічно обґрунтованої галузі юридичної психології з власним предметом, понятійним апаратом і законодавчо визначеними межами застосування. Важливо й те, що кожен наступний етап не відкидав попередній, а інтегрував його напрацювання, добудовуючи їх відповідно до нових вимог практики.

Висновки. Ретроспективний аналіз дає підстави виділити чотири етапи становлення психології оперативно-розшукової діяльності: зародження прикладних психологічних знань у структурі оперативно-розшукової практики (до 1991 р.); інституціоналізація оперативно-розшукової психології як самостійного напрямку юридичної психології, пов'язана з формуванням національного законодавства та наукових шкіл (1991–2015 рр.); системне психологічне забезпечення, що супроводжувалося реформуванням Національної поліції та розробкою комплексних моделей психологічного супроводу (2015–2022 рр.); сучасний етап, зумовлений умовами воєнного стану й активним розвитком комунікативно-психологічних технологій (з 2022 р.). Кожен із цих етапів має власну логіку, але разом вони складають послідовний рух від інтуїтивного застосування психологічних знань до їх системного інституційного закріплення – і саме цю послідовність важливо було відновити, оскільки

до тепер вона лишалася розпорошеною по окремих, не пов'язаних між собою дослідженнях.

Психологія оперативно-розшукової діяльності сформувалася як самостійна галузь юридичної психології: вона не просто переносить загальнопсихологічні закономірності в практику оперативних підрозділів, а вибудовує власну систему знань, зумовлену специфікою цілей, суб'єктів і засобів цієї діяльності. Подальший розвиток на пряму, найімовірніше, піде шляхом удосконалення психологічного відбору, супроводу та реабілітації працівників з урахуванням умов воєнного стану, а саме із застосуванням функціональної моделі профілактичної, діагностичної, корекційної та терапевтичної роботи, апробованої на матеріалі суміжних ризиконебезпечних професій, розвитку комунікативно-психологічної підготовки, зокрема аналізу невербальної поведінки та профілактики типових комунікативних помилок, а також систематизації наявного доробку в межах єдиної концепції оперативно-розшукової психології.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці практичних методик психологічної підготовки оперативних працівників до завдань воєнного часу та в емпіричній перевірці ефективності сучасних комунікативно-психологічних технологій оперативно-розшукової діяльності. Окремого опрацювання заслуговує і порівняльний аналіз вітчизняних моделей психологічного забезпечення із зарубіжними підходами – насамперед країн, які мають порівнянний досвід ведення бойових дій та організації роботи спеціальних і оперативних служб в умовах безпосередньої військової загрози.

Таке порівняння дало б можливість не лише перевірити універсальність уже напрацьованих вітчизняних моделей, а й виявити ті практики, які можна було б адаптувати без шкоди для специфіки національного правового регулювання оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Заєленець О. С. Розвиток психології в контексті оперативно-розшукової діяльності. *Травневі правові читання* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти (м. Черкаси, 7 травня 2020 р.). Черкаси, 2020. С. 371–374.
2. Маковський А. О. Психологічний супровід професійної діяльності прикордонників засобами душпастирства військових капеланів : дис. ... д-ра філософії : 053. Хмельницький : Нац. акад. Держ. прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2022. 276 с.
3. Чухраєва Г. В. Соціально-психологічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності працівників Національної поліції України : монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2018. 378 с.
4. Чухраєва Г. В. Психологія оперативно-розшукової діяльності працівників Національної поліції України : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Київ, 2019. 44 с.
5. Здоровець Т. І., Каліневич В. В., Олексенко В. Г. Взаємодія психології з теорією та практикою оперативно-розшукової діяльності. *Modern research in world science* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 2–4 жовтня 2022 р.). Львів : SPC «Sci-conf.com.ua», 2022. С. 1176–1179. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-2-4.10.22.pdf> (дата звернення: 20.06.2026).
6. Колосовський Є. Ю. Психологічна поведінка оперативного працівника при спілкуванні з особами, які представляють оперативний інтерес. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 310–316. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.45>
7. Грачук В. С., Чупринський Б. О., Карпінська Н. В. Психологічні аспекти вербальної і невербальної комунікації в оперативно-розшуковій діяльності. *Нове українське право*. 2025. Вип. 5. С. 107–115. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.5.15>
8. Шелкоплясова О. С., Бочарова А. В. Особливості психологічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану. *Universum*. 2025. № 25. С. 193–197.
9. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 20.06.2026).
10. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 20.06.2026).
11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.06.2026).
12. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.06.2026).

References

1. Zaielenchets, O. S. (2020). Rozvytok psykholohii v konteksti operatyvno-rozhukovoi diialnosti [Development of psychology in the context of operational and investigative activity]. *Travnevi pravovi chytannia: materialy I Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (Cherkasy, 7 May 2020). Cherkasy (pp. 371–374) [in Ukrainian].
2. Makovskyi, A. O. (2022). Psykholohichniy suprovod profesiinoi diialnosti prykordonnykiv zasobamy dushpastyrstva viiskovykh kapelaniv [Psychological support for the border guards' professional activities by means of military chaplains' pastoral care]. *Doctor's thesis*. Khmelnytskyi: Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. 276 p. [in Ukrainian].
3. Chukhraieva, H. V. (2018). Sotsialno-psykholohichne zabezpechennia operatyvno-rozhukovoi diialnosti pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Socio-psychological support of operational and investigative activity of the National Police of Ukraine employees]: monograph. Kharkiv: FOP Panov A. M. 378 p. [in Ukrainian].
4. Chukhraieva, H. V. (2019). Psykholohiia operatyvno-rozhukovoi diialnosti pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Psychology of operational and investigative activity of the National Police of Ukraine employees]. *Extended abstract of Doctor of Psychological Sciences thesis*. Kyiv. 44 p. [in Ukrainian].
5. Zdorovets, T. I., Kalinevych, V. V., & Oleksenko, V. H. (2022). Vzaemodiia psykholohii z teoriieiu ta praktykoiu operatyvno-rozhukovoi diialnosti [Interaction of psychology with the theory and practice of operational and investigative activity]. *Modern research in world science: proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference* (Lviv, Ukraine, 2–4 October 2022). Lviv: SPC “Sci-conf.com.ua”, pp. 1176–1179. Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-2-4.10.22.pdf> [in Ukrainian].
6. Kolosovskyi, Ye. Yu. (2023). Psykholohichna povedinka operatyvnogo pratsivnyka pry spilkuванні z osobamy, yaki predstavliaiut operatyvnyi interes [Psychological behavior of an operational officer when communicating with persons of operational interest]. *Pravo i suspilstvo*, (6), 310–316. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.45> [in Ukrainian].
7. Hrachuk, V. S., Chuprynskyi, B. O., & Karpinska, N. V. (2025). Psykholohichni aspekty verbalnoi i neverbalnoi komunikatsii v operatyvno-rozhukovii diialnosti [Psychological aspects of verbal and nonverbal communication in operational-search activities]. *Nove ukrainske pravo [New Ukrainian Law]*, (5), 107–115. <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.5.15> [in Ukrainian].
8. Shelkopliasova, O. S., & Bocharova, A. V. (2025). Osoblyvosti psykholohichnoho zabezpechennia operatyvno-rozhukovoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu [Specific features of psychological support for operational-search activities under martial law]. *Universum*, (25), 193–197. [in Ukrainian].
9. Pro operatyvno-rozhukovu diialnist: Zakon Ukrainy vid 18.02.1992 № 2135-XII [On operational-search activities: Law of Ukraine of February 18, 1992, No. 2135-XII]. (1992). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> [in Ukrainian].
10. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII [On the National Police: Law of Ukraine of July 2, 2015, No. 580-VIII]. (2015). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> [in Ukrainian].
11. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13, 2012, No. 4651-VI]. (2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
12. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. (1996). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian].

Tatarenko Svitlana,

Doctor of Philosophy in Law

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9425-0227>

Zelenskyi Serhii,

Candidate of Law, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-4485>

Pekarskyi Serhii,

Candidate of Law, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-4485>

PSYCHOLOGY OF OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE ACTIVITY: A RETROSPECTIVE ANALYSIS OF FORMATION AND DEVELOPMENT

The article presents a retrospective analysis of the formation and development of the psychology of operational and investigative activity as an independent branch of legal psychology. The historical preconditions for the integration of psychological knowledge into the theory and practice of operational and investigative activity are revealed, starting from its formation within general legal psychology and criminalistic tactics and ending with the current stage, determined by the complication of the operational environment under martial law. Four main stages of the genesis of operational-search psychology are distinguished: the stage of emergence of applied psychological knowledge within the structure of operational-search practice; the stage of institutionalization of operational-search psychology as an independent branch of legal

psychology, connected with the adoption of national legislation on operational and investigative activity and the formation of domestic scientific schools; the stage of systemic psychological support, accompanied by the reform of the National Police of Ukraine and the development of comprehensive conceptual models of psychological accompaniment; the current stage, determined by the conditions of martial law and the active development of communicative-psychological technologies. Scientific approaches of leading domestic researchers to defining the subject, principles, and structural-functional models of psychological support for operational and investigative activity are analyzed, including the functional structure of psychological accompaniment of risk-related professions. It is established that operational-search psychology has formed as an independent branch of legal psychology with its own subject of research, specific methods, and legally defined limits of application. It is proved that further development of this field is connected with improving the psychological selection, accompaniment, and rehabilitation of operational unit officers, as well as with the integration of communicative technologies, in particular profiling and non-verbal behaviour analysis, into operational-search practice.

Key words: operational and investigative activity, legal psychology, psychological support, genesis, retrospective analysis, psychological accompaniment, martial law.

Дата першого надходження статті до видання: 30.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ, ПОРЯДКУ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

УДК 351.74:351.861

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-6>

Сезонов Віктор Станіславович,

доктор юридичних наук, доцент

(Харківський університет внутрішніх справ, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2580-2953>

Сезонова Ірина Костянтинівна,

кандидат технічних наук, доцент

(Харківський національний університет радіоелектроніки, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9396-7434>

Сотник Світлана Вікторівна,

кандидат технічних наук, доцент

(Харківський національний університет радіоелектроніки, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6035-2388>

Бронніков Артем Ігорович,

кандидат технічних наук, доцент

(Харківський національний університет радіоелектроніки, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3096-7653>

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

В статті визначено основні проблеми функціонування системи державного управління цивільною безпекою, серед яких недостатня міжвідомча координація, фрагментарність окремих нормативно-правових актів, необхідність їх подальшої гармонізації із законодавством Європейського Союзу, недостатній рівень цифровізації процесів управління ризиками та потреба у впровадженні сучасних механізмів забезпечення стійкості держави і територіальних громад. Обґрунтовано напрями удосконалення державної політики, що передбачають розвиток ризик-орієнтованого управління, цифрової трансформації системи цивільної безпеки, удосконалення нормативно-правового регулювання, зміцнення міжвідомчої взаємодії та імплементацію європейських підходів до управління надзвичайними ситуаціями.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання під час формування державної політики, удосконалення нормативно-правової бази та розроблення стратегічних документів у сфері цивільної безпеки України.

Ключові слова: державна політика, цивільна безпека, цивільний захист, нормативно-правове забезпечення, державне управління, управління ризиками, стійкість держави.

Постановка проблеми. Безпекове середовище України характеризується зростанням кількості взаємопов'язаних ризиків природного, техногенного, воєнного, біологічного, інформаційного та кібернетичного походження. На відміну від традиційних моделей забезпечення цивільного захисту, сучасні системи державного управління дедалі більше орієнтуються на інтегроване управління ризиками, розвиток стійкості (англ. *resilience*) та забезпечення безперервності функціонування критично важливих державних і суспільних систем. Саме тому питання формування ефективної державної політики у сфері цивільної безпеки набуває стратегічного значення не лише для України, а й для більшості європейських держав [1; 2].

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України докорінно змінила характер безпекових загроз. Масовані удари по об'єктах критичної інфраструктури, необхідність організації масштабної евакуації населення, забезпечення функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану, а також необхідність післявоєнного відновлення актуалізували потребу у вдосконаленні державної політики цивільної безпеки та її нормативно-правового забезпечення. У цих умовах система цивільної безпеки розглядається не лише як складова цивільного захисту, а як один із ключових елементів забезпечення національної стійкості держави [1; 3].

Особливої актуальності це питання набуває у зв'язку з набуттям Україною статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу та необхідністю гармонізації національного законодавства із сучасними європейськими вимогами у сфері цивільного захисту, управління ризиками та захисту критичної інфраструктури. Одним із ключових напрямів такої адаптації є впровадження ризик-орієнтованого підходу до формування державної політики, цифровізації процесів управління надзвичайними ситуаціями та розвиток міжвідомчої взаємодії відповідно до європейських принципів управління кризами [3; 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема цивільної безпеки в останні роки активно досліджується як українськими, так і закордонними науковцями. Значна частина сучасних досліджень присвячена розвитку ризик-орієнтованого державного управління, забезпеченню стійкості критичної інфраструктури, удосконаленню систем цивільного захисту, цифровій трансформації кризового управління та інтеграції безпекових політик.

У міжнародній науковій літературі домінує підхід, відповідно до якого ефективність систем цивільної безпеки визначається не лише їх здатністю реагувати на надзвичайні ситуації, а насамперед рівнем підготовленості до криз, адаптивністю державних інституцій та спроможністю забезпечувати безперервність функціонування критично важливих систем. Особлива увага приділяється розвитку концепції *resilience*, яка розглядається як базовий принцип сучасної державної політики безпеки [3; 5].

Європейський Союз послідовно формує інтегровану модель цивільної безпеки, яка поєднує цифровізацію кризового управління та міждержавну координацію через Механізм цивільного захисту ЄС. Значним програмним внеском у формування такої моделі можна вважати Сендайську рамкову програму зі зменшення ризику лих на 2015–2030 р.р., яка була прийнята 18 березня 2015 року на Третій Всесвітній конференції ООН у місті Сендай (Японія) [6]. Таку ж мету мали прийняти Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2557 від 14 грудня 2022 року та рекомендації Union Disaster Resilience Goals (укр. Цілі Союзу щодо стійкості до катастроф) [1; 4].

Директива Європейського Парламенту і Ради зобов'язує держави-члени ЄС створити спеціальні державні комісії для розроблення та контролю всіх сфер економіки (енергетики, транспорт, банки, підприємства та ін.), визначити суб'єктів безпекової діяльності та їх повноваження. Положення цього документа включають співпрацю з третіми країнами, особливо, з безпосередніми сусідами ЄС. До критично важливих суб'єктів, які здійснюють безпекову діяльність віднесені органи національної безпеки, громадської безпеки, оборони та правоохоронної діяльності, в повноваження яких входять розслідування, виявлення кримінальних правопорушень та притягненням відповідальності за їх вчинення.

Рекомендації Union Disaster Resilience Goals визначають стійкість до катастроф як комплексну характеристику спроможності держави, органів публічної влади, відповідальних служб, критичної інфраструктури та населення прогнозувати ризики, готуватися до них, протидіяти надзвичайним подіям і забезпечувати відновлення після їх настання [1]. Такий підхід принципово відрізняється від вузького розуміння цивільного захисту як сукупності заходів реагування на надзвичайні ситуації, оскільки зміщує акцент на попередження ризиків, інституційну спроможність та стійкість суспільства.

В Україні проблематика державного управління у сфері цивільної безпеки досліджується у взаємозв'язку з функціонуванням Єдиної державної системи цивільного захисту, розвитком територіальної безпеки, удосконаленням механізмів публічного управління та реформуванням сектору безпеки. Зокрема, Терентьєва А. аналізує трансформацію безпекової парадигми управління у сфері цивільного захисту, акцентуючи увагу на необхідності переходу від переважно реактивної моделі до сучасного управління ризиками та стійкістю [8]. Цей підхід є важливим для обґрунтування необхідності зміни самої логіки державної політики, однак окремого комплексного розгляду взаємозв'язку між трансформацією управлінської парадигми та системою нормативно-правового забезпечення цивільної безпеки в умовах воєнного стану в роботі не здійснено.

Ткачук Р. розглядає цивільний захист як складову муніципальної безпеки великого міста, акцентуючи увагу на ролі місцевого рівня управління у забезпеченні захисту населення та функціонуванні відповідних механізмів безпеки [9]. Такий підхід дозволяє конкретизувати роль органів місцевого самоврядування у системі цивільної безпеки, однак залишає недостатньо розкритим питання узгодження повноважень і відповідальності між державним, регіональним та місцевим рівнями публічного управління.

Семенець-Орлова І. та Щур Н. досліджують світовий досвід державного управління у сфері цивільного захисту, порівнюючи його з національною проблематикою управління [10]. Їхній підхід є важливим для визначення напрямів адаптації міжнародних практик, однак потребує подальшого розвитку в частині зіставлення зарубіжних моделей із сучасною українською нормативно-правовою системою та особливостями її функціонування в умовах воєнного стану.

Окремим напрямом сучасних досліджень стає аналіз стійкості місцевого управління України в умовах повномасштабної війни. Так автори Рабінович М., Брік Т., Дарковіч А., Савісько М., Хацько В., Тит'юк С., Піддубний І. досліджують стійкість територіальних громад до наслідків російського вторгнення, використовуючи поєднання якісних методів, відкритих даних, опитувань органів місцевого самоврядування та регресивного аналізу. Автори встановили науково-значущий зв'язок між стійкістю громад та їх географічними, політико-адміністративними та економічними особливостями, але не сформулювали аспекти цивільної безпеки та нормативно-правові механізми її реалізації для територіальних громад [11].

Важливе теоретико-методологічне підґрунтя для дослідження цивільної безпеки формують сучасні зарубіжні праці, а саме автори Гуо Д., Шань М. та Овусу Е. К. систематизували сучасні підходи до оцінювання стійкості критичної інфраструктури з використанням різних оціночних моделей [12]. Водночас запропоновані підходи орієнтовані на методологію оцінювання стійкості інфраструктурних систем, а не на аналіз державної політики та нормативно-правових механізмів, за допомогою яких така стійкість забезпечується.

Автори Осей-К'ей Р., Там В. В. Й., Ма М. та Машірі Ф. на основі систематичного огляду літератури ідентифікували 31 тип загроз, які можуть негативно впливати на стійкість критичної інфраструктури, та показали необхідність урахування широкого спектра ризиків під час її захисту [13]. Проте зазначене дослідження не розкриває питання інтеграції цих загроз у єдину державну систему цивільного захисту.

У дослідженні авторів Ратная К., Сірівардана К., Роберта Д., Амаратунга Д. та Сетунге С. запропоновано загальний підхід до комплексного управління стійкістю критичної інфраструктури [14]. Водночас дослідження переважно узагальнює міжнародний науковий досвід і не ставить за мету аналіз специфіки нормативно-правового забезпечення цивільної безпеки держави, яка одночасно функціонує в умовах збройного конфлікту, інституційних трансформацій та адаптації законодавства до європейських підходів.

Аналіз сучасних українських і зарубіжних досліджень дозволяє зробити висновок, що більшість досліджень присвячена окремим аспектам цивільного захисту, кризового управління або функціонування критичної інфраструктури. Натомість комплексний аналіз державної політики цивільної безпеки як інтегрованої системи нормативно-правових, організаційних та управлінських механізмів в умовах воєнного стану та європейської інтеграції залишається недостатньо розробленим. Саме ця наукова прогалина визначає актуальність і практичну значущість проведеного дослідження.

Метою статті є комплексний аналіз сучасного стану державної політики України у сфері цивільної безпеки, дослідження нормативно-правового забезпечення її реалізації та обґрунтування напрямів удосконалення механізмів державного управління відповідно до сучасних безпекових викликів і європейських підходів до забезпечення стійкості. Використаний методичний підхід передбачає послідовне дослідження нормативно-правового забезпечення за чотирма взаємопов'язаними рівнями: конституційним, законодавчим, підзаконним та стратегічним, що дає змогу комплексно оцінити ефективність функціонування чинної системи державного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Сучасна державна політика у сфері цивільної безпеки формується як складова державної політики національної безпеки та спрямована на забезпечення захисту життя і здоров'я населення, територій, навколишнього природного середовища, об'єктів критичної інфраструктури та матеріальних цінностей від загроз природного, техногенного, воєнного та іншого характеру.

На відміну від традиційного підходу, який тривалий час базувався переважно на реагуванні на надзвичайні ситуації, сучасна модель державного управління орієнтується на превентивне управління ризиками, прогнозування загроз, розвиток національної стійкості та забезпечення безперервності функціонування державних інституцій. Такий підхід відповідає міжнародним тенденціям розвитку систем цивільного захисту та принципам інтегрованого управління ризиками.

Державна політика у сфері цивільної безпеки реалізується через сукупність нормативно-правових, організаційних, економічних, інформаційних та кадрових механізмів, які забезпечують функціонування єдиної державної системи цивільного захисту, взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування, сил безпеки та оборони, суб'єктів господарювання і громадянського суспільства.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває інтеграція цивільної безпеки із системою національної безпеки, територіальної оборони, захисту критичної інфраструктури, кібербезпеки та кризового управління, що обумовлює необхідність комплексного вдосконалення нормативно-правового забезпечення.

Нормативно-правове забезпечення цивільної безпеки України характеризується багаторівневою структурою,

у межах якої кожен рівень виконує визначені функції щодо регулювання діяльності суб'єктів державного управління.

Узагальнену структуру нормативно-правового забезпечення державної політики у сфері цивільної безпеки України наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Структура нормативно-правового забезпечення державної політики у сфері цивільної безпеки України

Рівень регулювання	Основні нормативно-правові акти	Основне призначення
Конституційний	Конституція України [15]	Визначення основ державної політики, гарантій прав людини та обов'язків держави щодо забезпечення безпеки
Законодавчий	Кодекс цивільного захисту України [16]; Закони України «Про національну безпеку України» [17], «Про критичну інфраструктуру» [18], «Про правовий режим воєнного стану» [19]	Встановлення правових засад функціонування системи цивільної безпеки
Підзаконний	Постанови Кабінету Міністрів України [3], накази МВС України [20, 21], ДСНС України [22]	Регламентація практичної реалізації державної політики цивільного захисту
Стратегічний	Стратегія національної безпеки України [23], Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України (проект) [24]	Формування довгострокових напрямів розвитку системи цивільної безпеки

Проведений аналіз показує, що чинна нормативно-правова система забезпечує достатньо повне регламентування основних напрямів діяльності суб'єктів цивільної безпеки. Водночас, значна кількість підзаконних нормативних актів була розроблена для умов мирного часу та потребує актуалізації з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із воєнними діями, масованими ударами по критичній інфраструктурі, інформаційними та кібернетичними загрозами. Після введення правового режиму воєнного стану механізми державного управління цивільною безпекою зазнали істотної трансформації. Пріоритетними напрямками діяльності органів державної влади стали забезпечення безперервного функціонування критичної інфраструктури, розвиток систем раннього оповіщення населення, організація евакуаційних заходів, створення укриттів, координація гуманітарного реагу-

вання та підвищення готовності територіальних громад до кризових ситуацій. Суттєво зросла роль міжвідомчої взаємодії між центральними органами виконавчої влади, військовими адміністраціями, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, аварійно-рятувальними службами та операторами об'єктів критичної інфраструктури.

Практика застосування чинного законодавства виявила низку організаційно-правових проблем, пов'язаних із дублюванням окремих функцій, різними підходами до оцінювання ризиків та недостатньою інтеграцією інформаційних систем.

Результати проведеного дослідження дозволили систематизувати ключові проблеми функціонування нормативно-правового механізму державної політики цивільної безпеки (табл. 2).

Таблиця 2

Основні проблеми нормативно-правового забезпечення цивільної безпеки України

Проблема	Прояв	Наслідки
Фрагментарність нормативної бази	Значна кількість підзаконних актів різних років	Ускладнення практичного застосування
Недостатня міжвідомча координація	Перетин повноважень окремих органів влади	Зниження оперативності реагування
Неповна цифровізація процесів	Відсутність інтегрованих інформаційних платформ	Уповільнення прийняття управлінських рішень
Недостатня гармонізація із законодавством ЄС	Часткова імплементація європейських підходів	Обмеження інтеграції до європейського безпекового простору
Відсутність єдиної методології оцінювання ризиків	Різні підходи у відомствах	Неузгодженість планування заходів цивільного захисту

Подальший розвиток державної політики у сфері цивільної безпеки має ґрунтуватися не лише на вдосконаленні законодавства, а й на формуванні інтегрованої моделі управління, яка поєднуватиме правові, організаційні, інформаційні та технологічні інструменти забезпечення стійкості держави.

Порівняння сучасної української моделі нормативно-правового забезпечення із європейськими підходами дозволяє зробити висновок, що спільною тенденцією є поступовий перехід від концепції реагування на надзвичайні ситуації до концепції управління ризиками та розвитку стійкості. В країнах ЄС значна увага приділяється інтегрованому плануванню, постійному мо-

ніторингу ризиків, цифровізації процесів управління, міжвідомчому обміну інформацією, підготовці населення до кризових ситуацій та забезпеченню безперервності функціонування критично важливих систем. В Україні аналогічні підходи поступово впроваджуються, однак їх практична реалізація потребує подальшого нормативного, організаційного та технологічного розвитку.

Необхідним є розвиток ризик-орієнтованого підходу до формування державної політики цивільної безпеки. Традиційна модель, заснована переважно на ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, поступово втрачає ефективність в умовах багатофакторних сучасних загроз. Натомість пріоритетного значення набувають

прогнозування можливих сценаріїв розвитку кризових ситуацій, оцінювання їх потенційних наслідків, управління ризиками на всіх рівнях державного управління та своєчасне впровадження превентивних заходів. Такий підхід відповідає сучасним міжнародним практикам та сприяє більш ефективному використанню фінансових, матеріальних і людських ресурсів.

Найважливішим напрямом модернізації системи цивільної безпеки є цифрова трансформація державного управління. Інтеграція державних інформаційних ресурсів, створення єдиних цифрових платформ управління надзвичайними ситуаціями, використання геоінформаційних систем, технологій штучного інтелекту, аналітики великих даних та автоматизованих систем підтримки прийняття управлінських рішень дозволять значно підвищити оперативність реагування, якість прогнозування ризиків і координацію між суб'єктами забезпечення цивільної безпеки. Цифровізація має розглядатися не як окремий інструмент, а як складова сучасної державної політики, що забезпечує інтеграцію управлінських процесів на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Концептуальна модель удосконалення державної політики у сфері цивільної безпеки вбачається як система взаємодії п'яти взаємопов'язаних компонентів: нормативно-правового, інституційного, організаційного, цифрового та аналітичного. Нормативно-правовий компонент передбачає систематизацію та гармонізацію законодавства, інституційний – удосконалення розподілу повноважень між органами державної влади, організаційний – розвиток механізмів міжвідомчої взаємодії, цифровий – впровадження сучасних інформаційних технологій та інтегрованих платформ управління, а аналітичний – створення єдиної системи оцінювання ризиків, моніторингу та прогнозування загроз. Комплексне впровадження зазначених компонентів сприятиме підвищенню ефективності державного управління та забезпеченню стійкості системи цивільної безпеки.

Практична реалізація запропонованих напрямів удосконалення потребує внесення змін до чинного законодавства, розвитку міжвідомчої взаємодії, підвищення кадрового потенціалу органів державної влади, розширення міжнародного співробітництва та впровадження сучасних цифрових технологій управління ризиками. Водночас ефективність державної політики значною мірою залежатиме від її узгодженості із загальною системою забезпечення національної безпеки, реформування сектору безпеки і оборони та процесів інтеграції України до європейського безпекового простору.

Висновки. Результати проведеного дослідження підтверджують, що державна політика у сфері цивільної безпеки України перебуває на етапі активної трансформації, обумовленої зміною характеру сучасних загроз та необхідністю адаптації системи державного управління до умов воєнного стану, післявоєнного відновлення

та європейської інтеграції. На відміну від традиційної моделі цивільного захисту, яка була орієнтована переважно на реагування на надзвичайні ситуації, сучасний підхід передбачає комплексне управління ризиками, забезпечення стійкості держави, територіальних громад, критичної інфраструктури та безперервності функціонування органів державної влади.

Проведений аналіз нормативно-правового забезпечення свідчить, що в Україні сформовано достатньо розвинену законодавчу основу функціонування системи цивільної безпеки. Водночас її подальший розвиток потребує не лише внесення змін до окремих нормативно-правових актів, а й переходу до більш системної моделі державного регулювання. Наявність значної кількості законів, постанов Кабінету Міністрів України, наказів центральних органів виконавчої влади та відомчих нормативних документів забезпечує правове регулювання більшості напрямів діяльності у сфері цивільної безпеки. Разом із тим їх розроблення у різні часові періоди призвело до певної фрагментарності нормативної бази, неоднорідності термінології та дублювання окремих управлінських функцій.

Результати дослідження узгоджуються з науковими підходами, відповідно до яких ефективність державної політики визначається не лише повнотою нормативно-правового регулювання, а й рівнем міжвідомчої координації, здатністю державних інституцій до оперативного прийняття управлінських рішень, використанням сучасних цифрових технологій та інтеграцією механізмів оцінювання ризиків у процес стратегічного планування. В умовах воєнного стану саме ці складові визначають ефективність функціонування системи цивільної безпеки та її здатність забезпечувати захист населення й критичної інфраструктури.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що подальший розвиток державної політики у сфері цивільної безпеки має здійснюватися на засадах системності, адаптивності, ризик-орієнтованого управління та цифрової трансформації. Саме поєднання сучасного нормативно-правового забезпечення, ефективної інституційної взаємодії, науково обґрунтованого управління ризиками та використання цифрових технологій створює необхідні передумови для формування стійкої системи цивільної безпеки України, здатної ефективно реагувати на сучасні та перспективні безпекові виклики.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у чотирьох взаємопов'язаних напрямках: розробленні пропозицій щодо удосконалення нормативно-правового регулювання цивільної безпеки; формуванні методики оцінювання результативності державної політики у цій сфері; розробленні цифрових інструментів моніторингу, прогнозування та управління ризиками; визначенні механізмів ефективної міжвідомчої та багаторівневої координації суб'єктів цивільної безпеки з урахуванням європейських стандартів і практик.

Список використаних джерел

1. Commission Recommendation of 8 February 2023 on Union disaster resilience goals (2023/C 56/01). *Official Journal of the European Union*. 2023. С 56. Р. 1–11. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023H0215\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023H0215(01)) (date of access: 10.07.2026).
2. Decision No. 1313/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on a Union Civil Protection Mechanism. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013D1313> (date of access: 10.07.2026).
3. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п> (дата звернення 16.07.2026).
4. Directive (EU) 2022/2557 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on the resilience of critical entities. *Official Journal of the European Union*. 2022. L333. Р. 164–198. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2557> (date of access: 10.07.2026).

5. Mentges A., Halekotte L., Schneider M., Demmer T., Lichte D. A resilience glossary shaped by context: Reviewing resilience-related terms for critical infrastructures. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2023. Vol. 96. Article 103893. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2023.103893>
6. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030*. Geneva: UNDRR, 2015. URL: <https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030> (date of access: 10.07.2026).
7. A Strategic Compass for Security and Defence. European Union. 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en (date of access: 10.07.2026).
8. Терентьєва А. Зміна управлінської безпекової парадигми у сфері цивільного захисту: український вимір. *Науковий вісник: Державне управління*. 2024. № 1 (15). С. 116–132. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2024-1\(15\)-116-132](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2024-1(15)-116-132)
9. Ткачук Р. Управління цивільним захистом як складова муніципальної безпеки великого міста. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 2 (8). С. 152–184. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-2\(8\)-152-184](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-2(8)-152-184)
10. Семенець-Орлова І., Щур Н. Світовий досвід державного управління у сфері цивільного захисту. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 5 (71). С. 81–86. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5\(71\)-10](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5(71)-10)
11. Rabinovych M., Brik T., Darkovich A., Savisko M., Hatsko V., Tytiuk S., Piddubnyi I. Explaining Ukraine's resilience to Russia's invasion: The role of local governance. *Governance*. 2024. Vol. 37, No. 4. P. 1121–1140. DOI: <https://doi.org/10.1111/gove.12827>
12. Guo D., Shan M., Owusu E. K. Resilience Assessment Frameworks of Critical Infrastructures: State-of-the-Art Review. *Buildings*. 2021. Vol. 11, No. 10. Article 464. DOI: <https://doi.org/10.3390/buildings11100464>
13. Osei-Kyei R., Tam V. W. Y., Ma M., Mashiri F. Critical Review of the Threats Affecting the Building of Critical Infrastructure Resilience. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2021. Vol. 60. Article 102316. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102316>
14. Rathnayaka B., Siriwardana C., Robert D., Amaratunga D., Setunge S. Improving the Resilience of Critical Infrastructures: Evidence-Based Insights from a Systematic Literature Review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2022. Vol. 78. Article 103123. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103123>
15. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 10.07.2026).
16. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02 жовтня 2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 10.07.2026).
17. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 10.07.2026).
18. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (дата звернення: 10.07.2026).
19. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 10.07.2026).
20. Про затвердження Положення про функціональну підсистему забезпечення публічної (громадської) безпеки і порядку, безпеки дорожнього руху єдиної державної системи цивільного захисту : Наказ МВС України від 04.10.2019 № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1199-19#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
21. Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами : Наказ МВС України від 24.07.2017 № 621. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
22. Про затвердження Порядку організації роботи органів управління та підрозділів, закладів освіти системи ДСНС під час підготовки особового складу, гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій в умовах екстремальних температур, задименості, загазованості, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження : Наказ МВС України від 25.09.2023 № 780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1839-23#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
23. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020> (дата звернення: 10.07.2026).
24. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України (проект). URL: <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021> (дата звернення: 10.07.2026).

References

1. European Commission. (2023). Commission Recommendation of 8 February 2023 on Union disaster resilience goals (2023/C 56/01). *Official Journal of the European Union*, C 56, 1–11. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023H0215\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023H0215(01)) [in English].
2. European Parliament and Council of the European Union. (2013). Decision No. 1313/2013/EU on a Union Civil Protection Mechanism. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013D1313> [in English].
3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2014). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro yedynu derzhavnu systemu tsyvilnoho zakhystu : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09 sichnia 2014 r. № 11 [On Approval of the Regulation on the Unified State Civil Protection System: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 9, 2014 No. 11]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п> (data zvernennia: 10.07.2026). [in Ukrainian].
4. European Parliament and Council of the European Union. (2022). Directive (EU) 2022/2557 on the resilience of critical entities. *Official Journal of the European Union*, L333, 164–198. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2557> [in English].

5. Mentges, A., Halekotte, L., Schneider, M., Demmer, T., & Lichte, D. (2023). A resilience glossary shaped by context: Reviewing resilience-related terms for critical infrastructures. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 96, Article 103893. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2023.103893> [in English].
6. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. Retrieved from: <https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030> [in English].
7. European Union. (2022). A Strategic Compass for Security and Defence. https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en [in English].
8. Terentieva, A. (2024). Zmina upravliniskoi bezpekovoii paradyhmy u sferi tsyvilnoho zakhystu: ukrainskyi vymir [Transformation of the security governance paradigm in the field of civil protection: The Ukrainian dimension]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, 1(15), 116–132. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2024-1\(15\)-116-132](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2024-1(15)-116-132) [in Ukrainian].
9. Tkachuk, R. (2021). Upravlinnia tsyvilnym zakhystom yak skladova munitsypalnoi bezpeky velykoho mista [Civil protection management as a component of municipal security in a large city]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, 2(8), 152–184. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-2\(8\)-152-184](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-2(8)-152-184) [in Ukrainian].
10. Semenets-Orlova, I., & Shchur, N. (2023). Svitovyi dosvid derzhavnogo upravlinnia u sferi tsyvilnoho zakhystu [World experience of public administration in the field of civil protection]. *Naukovi pratsi MAUP. Politychni nauky ta publichne upravlinnia*, 5(71), 81–86. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5\(71\)-10](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5(71)-10) [in Ukrainian].
11. Rabinovych, M., Brik, T., Darkovich, A., Savisko, M., Hatsko, V., Tytiuk, S., & Piddubnyi, I. (2024). Explaining Ukraine's resilience to Russia's invasion: The role of local governance. *Governance*, 37(4), 1121–1140. DOI: <https://doi.org/10.1111/gove.12827> [in English].
12. Guo, D., Shan, M., & Owusu, E. K. (2021). Resilience assessment frameworks of critical infrastructures: State-of-the-art review. *Buildings*, 11(10), Article 464. DOI: <https://doi.org/10.3390/buildings11100464> [in English].
13. Osei-Kyei, R., Tam, V. W. Y., Ma, M., & Mashiri, F. (2021). Critical review of the threats affecting the building of critical infrastructure resilience. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 60, Article 102316. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102316> [in English].
14. Rathnayaka, B., Siriwardana, C., Robert, D., Amaratunga, D., & Setunge, S. (2022). Improving the resilience of critical infrastructures: Evidence-based insights from a systematic literature review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 78, Article 103123. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2022.103123> [in English].
15. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k/96-VR of June 28, 1996]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-bp> [in Ukrainian].
16. Verkhovna Rada Ukrainy. (2012). Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 02 zhovtnia 2012 r. № 5403-VI [Code of Civil Protection of Ukraine: Law of Ukraine of October 2, 2012 No. 5403-VI]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (data zvernennia: 10.07.2026). [in Ukrainian].
17. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 2018 roku No. 2469-VIII [On National Security of Ukraine: Law of Ukraine No. 2469-VIII of June 21, 2018]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [in Ukrainian].
18. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). Pro krytychnu infrastrukturu: Zakon Ukrainy vid 16 lystopada 2021 roku No. 1882-IX [On Critical Infrastructure: Law of Ukraine No. 1882-IX of November 16, 2021]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> [in Ukrainian].
19. Verkhovna Rada Ukrainy. (2015). Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu : Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 r. № 389-VIII [On the Legal Regime of Martial Law: Law of Ukraine of May 12, 2015 No. 389-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> [in Ukrainian].
20. Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2019). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro funktsionalnu pidsystemu zabezpechennia publichnoi (hromadskoi) bezpeky i poriadku, bezpeky dorozhnogo rukhu yedynoi derzhavnoi systemy tsyvilnoho zakhystu: Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 4 zhovtnia 2019 roku No. 835 [On Approval of the Regulation on the Functional Subsystem for Ensuring Public Safety and Order and Road Safety of the Unified State Civil Protection System: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 835 of October 4, 2019]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1199-19> [in Ukrainian].
21. Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2017). Pro zatverdzhennia Poriadku spilnykh dii Natsionalnoi politsii Ukrainy, Derzhavnoi sluzhby Ukrainy z nadzvychainykh sytuatsii ta Ekspertnoi sluzhby Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy pid chas provedennia ohliadu mista pozhezh, vyavleniia, prypynenniia, poperedzhennia ta rozsliduvanniia kryminalnykh pravoporushen ta inshykh podii, poviazanykh z pozhezhamy: Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 24 lypnia 2017 roku No. 621 [On Approval of the Procedure for Joint Actions of the National Police of Ukraine, the State Emergency Service of Ukraine and the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine during Fire Scene Examination and Investigation of Fire-Related Incidents: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 621 of July 24, 2017]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17> [in Ukrainian].
22. Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2023). Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii roboty orhaniv upravlinnia ta pidrozdiliv, zakladiv osvity systemy DSNS pid chas pidhotovky osobovoho skladu, hasinnia pozhezh, likvidatsii naslidkiv nadzvychainykh sytuatsii ta inshykh nebezpechnykh podii v umovakh ekstremalnykh temperatur, zadymlenosti, zahazovanosti, radioaktyvnoho, khimichnoho zabrudnenniia ta biolohichnoho zarazhenniia: Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 25 veresnia 2023 roku No. 780 [On Approval of the Procedure for Organizing the Activities of Management Bodies, Units and Educational Institutions of the State Emergency Service of Ukraine under Conditions of Extreme Temperatures, Smoke, Gas Contamination, Radioactive, Chemical and Biological Hazards: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 780 of September 25, 2023]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1839-23> [in Ukrainian].
23. President of Ukraine. (2020). Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku No. 392/2020 [On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 «On the National Security Strategy of Ukraine»:

Decree of the President of Ukraine No. 392/2020 of September 14, 2020]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020> [in Ukrainian].

24. Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2021). *Stratēhiia hromadskoi bezpeky ta tsyvilnoho zakhystu Ukrainy (proiekt)* [Public Security and Civil Protection Strategy of Ukraine (Draft)]. <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021> [in Ukrainian].

Sezonov Viktor,

Doctor of Law, Associate Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2580-2953>

Sezonova Iryna,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

(Kharkiv National University of Radio Electronics, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9396-7434>

Sotnyk Svitlana,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

(Kharkiv National University of Radio Electronics, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6035-2388>

Bronnikov Artem,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

(Kharkiv National University of Radio Electronics, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3096-7653>

GOVERNMENT POLICY AND LEGISLATIVE SUPPORT FOR CIVIL SECURITY IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF CURRENT CALLS

The article examines the current state of public policy and regulatory support for civil security in Ukraine under the conditions of martial law, increasing natural and technological hazards, hybrid threats, and the growing need to enhance the resilience of critical infrastructure. The study aims to identify the key directions for improving the national civil security system through the analysis of the existing legal framework and its alignment with European approaches to risk management and disaster resilience. The research is based on the analysis of the Constitution of Ukraine, the Civil Protection Code of Ukraine, the Laws of Ukraine “On National Security of Ukraine” and “On Critical Infrastructure”, strategic documents, as well as regulations adopted by the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Special attention is paid to the implementation of modern approaches to integrated risk management, interagency coordination, emergency preparedness, and the protection of critical infrastructure. A comparative analysis of the Ukrainian regulatory framework and the relevant legal and policy instruments of the European Union demonstrates the gradual approximation of the national civil security system to European standards while revealing several institutional and legislative challenges. The study identifies the need to strengthen coordination mechanisms among public authorities, improve regulatory consistency, accelerate the digital transformation of civil protection processes, and introduce advanced information technologies, including artificial intelligence, decision support systems, and predictive analytics for emergency management. The scientific novelty of the research lies in the comprehensive assessment of the legal and organizational mechanisms supporting civil security and in substantiating priority areas for their modernization in accordance with European resilience policies. The findings confirm that the further development of Ukraine’s civil security policy should be based on the principles of resilience, comprehensive risk management, sustainable governance, and harmonization with European Union legislation. The proposed recommendations may be applied in legislative development, public administration, civil protection practice, strategic planning, and higher education in the field of civil security.

Key words: state policy, civil security, civil protection, legal and regulatory framework, public administration, risk management, resilience.

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 351.74:37.014.5:355.01(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-7>

Суюсанов Лут Ікрамович,

кандидат історичних наук, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7616-4285>

Шишкарьова Олена Геннадіївна,

старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін

факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності

Національної поліції України

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0086-6486>

МІЖВІДОМЧЕ ПАРТНЕРСТВО МОН ТА МВС УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено правові та організаційні засади партнерства МОН і МВС України у формуванні безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. Розкрито роль Служби освітньої безпеки, повноваження її інспекторів і механізми взаємодії з учасниками освітнього процесу. Обґрунтовано ризик-орієнтований характер поліцейської присутності у школі та запропоновано напрями вдосконалення нормативного регулювання, підготовки кадрів, міжвідомчої координації й незалежного оцінювання результативності проєкту.

Ключові слова: безпечне освітнє середовище, міжвідомче партнерство, Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Служба освітньої безпеки, воєнний стан, ризик-орієнтований підхід.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України докорінно змінила уявлення про зміст безпеки освітнього середовища. Традиційне розуміння шкільної безпеки, пов'язане переважно з дотриманням санітарних, протипожежних і дисциплінарних вимог, виявилось недостатнім для умов, у яких заклади освіти одночасно стикаються з ракетними та безпілотними атаками, мінною небезпекою, загрозами диверсійного характеру, вимушеним переміщенням населення, психологічними наслідками війни, кіберризиками, булінгом, домашнім насильством та іншими формами протиправної поведінки. Запровадження воєнного стану стало юридичною передумовою для перебудови державних механізмів захисту населення, у тому числі дітей і працівників освіти, а безперервність навчання почала безпосередньо залежати від здатності держави та територіальних громад створювати прийнятний

рівень фізичної, психологічної, інформаційної й техногенної безпеки.

Конституційне право на освіту не може бути реалізоване повноцінно, якщо перебування у закладі освіти супроводжується невинуватим ризиком для життя, здоров'я, честі та гідності дитини. Саме тому безпека освітнього середовища повинна розглядатися не як додаткова сервісна функція адміністрації школи, а як комплексне публічне завдання, у виконанні якого беруть участь органи управління освітою, органи системи МВС, місцеве самоврядування, засновники та керівники закладів, педагогічні працівники, батьки, громадські організації і самі здобувачі освіти. Така багатосуб'єктність зумовлює потребу у чіткому розподілі компетенцій, погоджених алгоритмах, постійному обміні інформацією та єдиних критеріях оцінювання ризиків. За відсутності належної координації окремі заходи можуть дублюватися, суперечити один одному або створювати лише формальне відчуття захищеності.

© Суюсанов Л. І., Шишкарьова О. Г., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика безпечного освітнього середовища перебуває на перетині адміністративного права, поліцейської діяльності, педагогіки, психології, цивільного захисту та публічного управління. У вітчизняній науці окремі аспекти забезпечення права на освіту, захисту прав дитини, профілактики правопорушень серед неповнолітніх і взаємодії поліції з населенням досліджували А. І. Берендєєва, Р. Г. Валєєв, Н. О. Деркачева, О. А. Моргунов, О. С. Юнін та інші науковці.

Найбільш системне правове дослідження новоствореної Служби освітньої безпеки здійснили К. Л. Бугайчук і К. Ю. Шеремет. Науковці охарактеризували організаційну побудову служби, правовий статус її управління, завдання та повноваження інспекторів, наголосивши на превентивній спрямованості діяльності й необхідності захисту прав та законних інтересів учасників освітнього процесу [1, с. 78–89]. Д. Г. Казначєєв та О. Гусевич акцентують на ролі підрозділів Служби освітньої безпеки у профілактиці правопорушень серед неповнолітніх і налагодженні взаємодії поліції із закладами освіти [2, с. 92–93]. Р. Г. Валєєв звертає увагу на перехід від фрагментарної охорони будівлі до комплексної участі поліції у виявленні ризиків, профілактиці та комунікації з учасниками освітнього процесу [3, с. 400–403].

Водночас у наявних публікаціях переважає характеристика компетенції окремих суб'єктів або опис початкового етапу запровадження Служби освітньої безпеки. Не досить дослідженими залишаються правовий механізм партнерства МОН та МВС України як цілісна система, співвідношення експериментального і постійного нормативного регулювання, гарантії недопущення надмірного втручання поліції в освітній процес, а також методика оцінювання суспільної результативності проєкту. Потребує осмислення і подальша еволюція законодавства 2025–2026 років, якою запроваджено загальнообов'язкові заходи охорони, правила доступу та перелік небезпечних предметів у закладах загальної середньої освіти.

Мета статті полягає у формуванні цілісного наукового уявлення про нормативно-правові, організаційні та функціональні засади партнерства МОН і МВС України у створенні безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану, визначенні місця Служби освітньої безпеки у відповідному механізмі, виявленні проблем правозастосування та обґрунтуванні напрямів подальшого вдосконалення міжвідомчої взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Категорія «безпечне освітнє середовище» має комплексний зміст. Законодавство про освіту пов'язує його з такими умовами навчання, праці та взаємодії, за яких учасникам освітнього процесу не завдається фізична, майнова чи моральна шкода, забезпечуються повага до гідності, захист від насильства, дискримінації, експлуатації, пропаганди та небезпечної інформації [4–5]. В умовах війни до цього змісту додаються вимоги цивільного захисту, готовності до евакуації, стійкості зв'язку, мінної та вибухової безпеки, контролю доступу, швидкого виклику екстрених служб і психологічної підтримки. Отже, безпека школи є не станом абсолютної відсутності загроз, який об'єктивно неможливо гарантувати, а спроможністю системи своєчасно виявляти ризики, зменшувати їх імовірність та наслідки, реагувати на події й відновлювати нормальне функціонування.

Першим системним політичним документом стала Концепція безпеки закладів освіти, схвалена Кабінетом Міністрів України у квітні 2023 року. Вона визначила

взаємопов'язані напрями: створення безпечної інфраструктури, організацію охорони, запобігання та протидію негативним безпековим явищам, а також формування компетентностей безпеки в учасників освітнього процесу [6]. Важливо, що Концепція не звела проблему до фізичного захисту будівель. Вона передбачила психологічний супровід, раннє попередження, евакуацію, підвищення обізнаності та міжвідомчу координацію. Змінами 2025 року очікувані результати були конкретизовані через кількісні індикатори розвитку укриттів, технічного оснащення та інших елементів безпечної інфраструктури [7]. Це свідчить про поступовий перехід від програмних декларацій до вимірюваної політики.

Партнерство МОН та МВС у цій сфері має функціональний, а не лише формально-організаційний характер. МОН формує освітню політику, визначає вимоги до організації освітнього процесу, координує участь закладів і забезпечує врахування педагогічних та інклюзивних стандартів. МВС забезпечує узгодженість діяльності Національної поліції, ДСНС і поліції охорони, розроблення спеціальних порядків та алгоритмів реагування. Національна поліція здійснює превентивну, правоохоронну і комунікаційну діяльність, а ДСНС відповідає за цивільний захист, пожежну й техногенну безпеку. Органи місцевого самоврядування та засновники шкіл фінансують і організовують значну частину інфраструктурних заходів. Таким чином, жоден із суб'єктів не може самостійно забезпечити повний цикл безпеки.

Правова конструкція експериментального проєкту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 листопада 2024 року № 1245, відображає логіку спільної відповідальності. Координатором визначено МОН, а учасниками – МВС, ДСНС, Національну поліцію, військові адміністрації, органи місцевого самоврядування та заклади освіти. Метою проєкту є створення безпечних умов здобуття загальної середньої освіти та перебування учасників освітнього процесу в школах під час воєнного стану [8]. Комплекс заходів охоплює укриття, пожежну й техногенну безпеку, правила перебування, технічну та фізичну охорону, огороження території, пропускний режим, відеоспостереження, тривожну сигналізацію, оцінювання ризиків і поліцейську присутність.

Ключовим інституційним компонентом проєкту стало створення Служби освітньої безпеки Національної поліції України, що відображає зміну поліцейської парадигми: від епізодичного прибуття нарядів після повідомлення до постійної превентивної присутності, знання локального середовища та щоденної комунікації. Інспектор СОБ закріплюється за конкретним закладом освіти й виконує службові обов'язки під час освітнього процесу. Така модель дозволяє бачити не лише факт правопорушення, а й передумови конфлікту, ознаки неблагополуччя, уразливі місця інфраструктури, зміни поведінки дітей та інші сигнали, що потребують належного перенаправлення до компетентних служб.

Правовий статус інспектора СОБ є похідним від статусу поліцейського. Він діє на основі Закону України «Про Національну поліцію», користується визначеними законом повноваженнями та не набуває адміністративного підпорядкування директору школи [8]. Водночас постійне перебування у закладі освіти зумовлює спеціалізацію його функцій і підвищені вимоги до комунікації. Наказ МВС України від 01 жовтня 2024 року № 663 визначає, що поліцейські здійснюють превентивну й профілактичну діяльність, уживають заходів щодо протидії булінгу, домашньому насильству та іншим пра-

випорушенням, беруть участь у плануванні безпекових заходів, взаємодіють із суб'єктами системи захисту дітей і реагують на надзвичайні події [10].

Компетенція інспектора має реалізовуватися з урахуванням принципів законності, необхідності, пропорційності та найкращих інтересів дитини. Сам факт перебування особи у школі не є підставою для довільної перевірки документів, поверхневої перевірки або застосування інших превентивних поліцейських заходів. Кожне втручання потребує передбаченої законом фактичної підстави, а його обсяг не може перевищувати необхідного для усунення конкретної загрози. Особливої обережності потребує спілкування з неповнолітніми, які можуть сприймати однострій, зброю або службову термінологію як психологічний тиск. Тому правова грамотність інспектора має доповнюватися віковою психологією, ненасильницькою комунікацією та навичками деескалації.

Принципово важливим є розмежування діяльності інспектора СОБ і персоналу фізичної охорони. Охоронець забезпечує пропускний режим, спостереження за територією, виконання правил доступу та первинне реагування в межах договору й законодавства про охоронну діяльність. Інспектор СОБ реалізує повноваження поліцейського, здійснює превенцію правопорушень, приймає заяви й повідомлення, вживає визначених законом заходів та координує дії з іншими підрозділами поліції. Наказ МВС України від 08 січня 2026 року № 28 нормативно закріпив типовий перелік фізичних і технічних заходів охорони та передбачив взаємодію персоналу охорони з інспектором СОБ і командою реагування закладу освіти [11]. Отже, ці суб'єкти взаємодоповнюють, але не підміняють один одного.

Не менш важливою є межа між поліцейською та педагогічною функціями. Інспектор не оцінює навчальні досягнення, не втручається у методику викладання, не замінює класного керівника, практичного психолога чи соціального педагога. Його просвітницька діяльність повинна бути спрямована на формування правової та безпекової компетентності, але здійснюватися у погоджених із педагогами формах і з урахуванням віку дітей. Участь у виховному заході не перетворює поліцейського на працівника школи, а адміністрація не може використовувати його як інструмент підтримання звичайної навчальної дисципліни. Порушення правил поведінки, яке не має ознак правопорушення або реальної загрози, насамперед належить до сфери педагогічного реагування.

Методика оцінки ризиків безпеки у системі освіти, пов'язаних зі збройною агресією, створює основу для диференційованого планування. Заклади освіти відрізняються за територіальним розташуванням, близькістю до зони бойових дій, кількістю учнів, станом укриттів, транспортною доступністю, рівнем криміногенних і техногенних ризиків. Єдина модель комплектування та однаковий набір заходів для всіх шкіл були б нераціональними. Оцінювання ризиків дає змогу визначати пріоритетність поліцейської присутності, технічного оснащення, навчань і фінансування [12]. Разом із тим методика повинна регулярно переглядатися, оскільки безпекова ситуація є динамічною, а локальні загрози можуть змінюватися швидше, ніж формальні категорії.

Окремої уваги потребує раннє попередження та евакуація в разі нападу або ризику нападу. Спільний наказ МВС та МОН визначив порядок формування команди реагування, передачі сигналу, виклику поліції, організації евакуації або укриття [13]. Ефективність цих правил

залежить від того, наскільки вони адаптовані до конкретної будівлі та зрозумілі дітям різного віку. Механічне відпрацювання сценарію без пояснення може спричинити тривогу, особливо у дітей, які пережили бойові дії. Тому навчання повинно поєднувати реалістичність із психологічною безпечністю: без імітації жорстокості, раптових ефектів та інших дій, здатних травмувати. Після тренування необхідно проводити спільний розбір і коригувати алгоритми.

Одним із найпоширеніших напрямів роботи інспектора СОБ є профілактика булінгу. Поліцейська участь є необхідною, коли поведінка містить ознаки адміністративного або кримінального правопорушення, існує загроза життю чи здоров'ю або необхідно захистити потерпілу дитину. Водночас не кожен конфлікт між учнями є булінгом, а передчасна криміналізація міжособистісної суперечки може погіршити ситуацію. Інспектор має розрізняти одноразовий конфлікт, систематичне цькування, насильство та інші форми поведінки, взаємодіяти з педагогами і психологом, не розголошувати персональні дані та не допускати повторної віктимізації. Перевага повинна надаватися ранньому виявленню, відновлювальним практикам і захисту, а юридична відповідальність – застосовуватися обґрунтовано.

Запровадження правил доступу до школи є законодавчим елементом фізичної безпеки. Законодавчі зміни 2025 року та підзаконні акти 2026 року передбачили типові заходи охорони, перелік небезпечних предметів і речовин та вимоги до перебування осіб на території й у приміщеннях закладу [11; 14–16]. Водночас пропускний режим не може бути однаковим для учня, батьків, працівника, відвідувача або представника екстреної служби. Він має бути доступним для людей з інвалідністю, не створювати небезпечних скупчень і передбачати дії у разі відмови технічних систем. Відеоспостереження та облік відвідувачів повинні здійснюватися з дотриманням законодавства про захист персональних даних, визначеною метою і строками зберігання інформації.

Професійна підготовка інспекторів є одним із головних чинників успіху. Базових поліцейських знань не досить для щоденної роботи у дитячому середовищі. Спеціалізація має охоплювати ювенальне законодавство, вікову та кризову психологію, інклюзію, безбар'єрність, медіацію, домедичну допомогу, кібербезпеку, протидію домашньому насильству, комунікацію з батьками, взаємодію з педагогами та захист персональних даних. Значну частину навчання доцільно проводити у форматі сценаріїв, де інспектор вибирає між кількома правомірними моделями реагування, пояснює своє рішення і отримує зворотний зв'язок від поліцейських, педагогів та психологів. Підвищення кваліфікації повинно бути безперервним і доповнюватися супервізією складних випадків.

Ефективність Служби освітньої безпеки не може вимірюватися виключно статистикою адміністративних матеріалів. Збільшення кількості виявлених правопорушень на початковому етапі може означати як погіршення ситуації, так і підвищення виявлюваності та довіри до повідомлення. Так само відсутність зареєстрованих подій не завжди свідчить про безпеку; вона може бути наслідком замовчування. Тому потрібна система взаємодоповнювальних показників: кількість і структура подій; час реагування; повторюваність; виконання рекомендацій безпекового аудиту; результати навчань; доступність інспектора; рівень довіри; відчуття безпеки; кількість обґрунтованих скарг на дії поліцейського; дотримання прав дітей.

Особливої уваги потребує інклюзивність. Алгоритми оповіщення, огляду, евакуації та спілкування мають урахувати потреби дітей із порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату, розладами аутистичного спектра, інтелектуальними або психосоціальними порушеннями. Гучний сигнал, дотик незнайомої людини, складна інструкція або різка зміна маршруту можуть спричинити дезорієнтацію. Інспектор повинен знати причинні принципи взаємодії та заздалегідь координуватися з педагогами, асистентами й батьками щодо безпечної підтримки, не отримуючи при цьому надмірних медичних відомостей. Безбар'єрність є критерієм якості всієї системи, а не спеціальним доповненням.

Нормативний розвиток 2025–2026 років свідчить, що експериментальна модель поступово впливає на загальне законодавство. Закріплення заходів охорони у Законі України «Про повну загальну середню освіту», затвердження типового переліку охоронних заходів, правил доступу та переліку небезпечних предметів перетворюють окремі елементи проєкту на загальні стандарти [11; 14–16]. Це позитивно з погляду правової визначеності, але вимагає узгодження нових актів з Інструкцією діяльності підрозділів поліції та Порядком експериментального проєкту. Накопичення документів без систематизації може створювати дублювання термінів, процедур і відповідальних суб'єктів.

Доцільним є проведення комплексного правового аудиту нормативної бази безпеки закладів освіти після завершення основного етапу експерименту. Аудит має виявити суперечності, прогалини й положення, що втратили актуальність, та завершитися підготовкою узгодженого рамкового акта або пакета змін. Особливу увагу слід приділити понятійному апарату, співвідношенню «охорони закладу», «безпечного освітнього середовища», «безпеки учасників освітнього процесу», статусу команд реагування, порядку інформаційного обміну та критеріям залучення інспектора СОБ. Доцільно також установити ризик-орієнтовані нормативи навантаження, порядок заміщення інспектора та мінімальні міжвідомчі стандарти якості.

З позиції публічного управління партнерство МОН та МВС можна визначити як нормативно впорядковану спільну діяльність органів різної галузевої компетенції, спрямовану на досягнення єдиного суспільно значущого результату шляхом розподілу функцій, координації ресурсів, обміну інформацією, спільного планування

та взаємної відповідальності. Його ознаками є відсутність повного організаційного підпорядкування одного учасника іншому, наявність спільної мети, взаємодоповнюваність повноважень, формалізовані процедури й орієнтація на результат. Саме партнерський, а не відомчо-конкурентний підхід дозволяє уникнути ситуації, коли кожен орган формально виконує власні завдання, але загальний рівень безпеки не змінюється.

Висновки. Формування безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану є комплексним публічним завданням, яке не може бути ефективно виконане в межах компетенції одного органу. Партнерство МОН та МВС України становить нормативно впорядкований механізм спільної діяльності, у якому освітня, правоохоронна, рятувальна, охоронна та муніципальна складові частини об'єднуються навколо захисту життя, здоров'я, гідності й права дитини на освіту. Експериментальний проєкт і створення Служби освітньої безпеки стали важливим кроком від епізодичного реагування до постійної превенції, локального оцінювання ризиків та міжвідомчого планування.

Інспектор Служби освітньої безпеки є поліцейським зі спеціалізованою компетенцією, а не працівником адміністрації школи чи персоналом фізичної охорони. Його діяльність повинна здійснюватися з дотриманням законності, пропорційності, конфіденційності, найкращих інтересів дитини та невторгання у власне педагогічний процес. Результативність служби доцільно оцінювати не за кількістю застосованих заходів примусу, а за зниженням ризиків, своєчасністю реагування, довірою, доступністю допомоги, якістю спільних алгоритмів і дотриманням прав учасників освітнього процесу.

Подальше вдосконалення моделі потребує систематизації нормативно-правових актів 2023–2026 років; чіткого розмежування поліцейських, охоронних і педагогічних функцій; стандартизації міжвідомчого обміну інформацією; запровадження ризик-орієнтованих нормативів кадрового забезпечення; безперервної сценарної підготовки інспекторів; обов'язкового врахування інклюзивності; створення системи супервізії; проведення незалежного оцінювання із залученням дітей, батьків і педагогів. Реалізація цих пропозицій дозволить перетворити експериментальний проєкт на стійку модель безпеки, засновану не на страху й надмірному контролі, а на превенції, довірі, професійній координації та спільній відповідальності.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К. Л., Шеремет К. Ю. Правовий статус, завдання та повноваження Служби освітньої безпеки Національної поліції України. *Право і безпека*. 2025. № 1 (96). С. 78–89. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2025.1.07>
2. Казначеев Д. Г., Гусевич О. Роль поліцейських підрозділів «Служба освітньої безпеки» у створенні безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу. *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. Дніпро, 2025. С. 92–93.
3. Валеев Р. Г. Роль поліції у забезпеченні безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро, 2024. Ч. 1. С. 400–403. DOI: <https://doi.org/10.31733/15-03-2024/1/400-403>
4. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 17.07.2026).
5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20> (дата звернення: 17.07.2026).
6. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 року № 301-р (у редакції від 07.03.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/301-2023-р> (дата звернення: 17.07.2026).
7. Про внесення змін до Концепції безпеки закладів освіти : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 березня 2025 року № 202-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/202-2025-р> (дата звернення: 17.07.2026).
8. Про реалізацію експериментального проєкту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 листопада 2024 року № 1245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1245-2024-п> (дата звернення: 17.07.2026).

9. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення: 17.07.2026).
10. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти : Наказ МВС України від 01 жовтня 2024 року № 663. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1590-24> (дата звернення: 17.07.2026).
11. Про деякі питання здійснення заходів з охорони в закладі загальної середньої освіти : Наказ МВС України від 08 січня 2026 року № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0035-26> (дата звернення: 17.07.2026).
12. Про затвердження Методики оцінки ризиків безпеки в системі освіти, пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02 серпня 2024 року № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/866-2024-p> (дата звернення: 17.07.2026).
13. Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти : Наказ МВС України, МОН України від 18 серпня 2023 року № 685/1013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1583-23> (дата звернення: 17.07.2026).
14. Про внесення змін до Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо запровадження заходів безпеки в закладах загальної середньої освіти : Закон України від 18 вересня 2025 року № 4609-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4609-20> (дата звернення: 17.07.2026).
15. Про затвердження переліку небезпечних предметів і речовин, з якими особам заборонено перебувати на території та в приміщеннях закладу загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2026 року № 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/70-2026-p> (дата звернення: 17.07.2026).
16. Про затвердження Типових правил доступу і перебування учасників освітнього процесу та інших осіб на території та в приміщеннях закладу загальної середньої освіти : Наказ МОН України від 11 лютого 2026 року № 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0436-26#Text> (дата звернення: 17.07.2026).

References

1. Buhaichuk, K. L., & Sheremet, K. Yu. (2025). Pravovyi status, zavdannia ta povnovazhennia Sluzhby osvitnoi bezpeky Natsionalnoi politzii Ukrainy [Legal status, tasks and powers of the Educational Security Service of the National Police of Ukraine]. *Pravo i bezpeka*, 1(96), 78–89. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2025.1.07> [in Ukrainian].
2. Kaznacheiev, D. H., & Husevych, O. (2025). Rol politseiskikh pidrozdiliv «Sluzhba osvitnoi bezpeky» u stvorenni bezpechnoho osvitnoho seredovyscha dlia uchastnykiv osvitnoho protsesu [The role of the police units “Educational Security Service” in creating a safe educational environment for participants in the educational process]. *Bezpeka dytyny: pravovyi, orhanizatsiyni, psykholohichni, osvitiini ta informatsiyni vymiry: materialy II Vseukr. nauk.-prakt. konf. Dnipro*. P. 92–93 [in Ukrainian].
3. Valiev, R. H. (2024). Rol politzii u zabezpechenni bezpechnoho osvitnoho seredovyscha v umovakh voiennoho stanu [The role of the police in ensuring a safe educational environment in martial law]. *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty: materialy VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Dnipro, 2024*. Ch. 1. P. 400–403. DOI: <https://doi.org/10.31733/15-03-2024/1/400-403> [in Ukrainian].
4. Pro osvitu [On education]: Zakon Ukrainy vid 05 veresnia 2017 roku № 2145-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].
5. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [On complete secondary education]: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2020 roku № 463-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].
6. Pro skhvalennia Kontseptsii bezpeky zakladiv osvity [On approval of the Concept of Security of Educational Institutions]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07 kvitnia 2023 roku № 301-r (u redaktsii vid 07.03.2025). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/301-2023-p> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].
7. Pro vnesennia zmin do Kontseptsii bezpeky zakladiv osvity [On amendments to the Concept of Security of Educational Institutions]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07 bereznia 2025 roku № 202-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/202-2025-p> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].
8. Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proiektu shchodo posylennia bezpeky osvitnoho seredovyscha v zakladakh zahalnoi serednoi osvity v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu [On the implementation of a pilot project to strengthen the security of the educational environment in secondary education institutions under the legal regime of martial law]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01 lystopada 2024 roku № 1245. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/1245-2024-p> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].
9. Pro Natsionalnu politsiu [On the National Police]: Zakon Ukrainy vid 02 lypnia 2015 roku № 580-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii roboty pidrozdiliv Natsionalnoi politzii Ukrainy iz zabezpechennia bezpechnoho osvitnoho seredovyscha v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [On approval of the Instructions on the organization of the work of units of the National Police of Ukraine to ensure a safe educational environment in secondary education institutions]: nakaz MVS Ukrainy vid 01 zhovtnia 2024 roku № 663. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1590-24> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].
11. Pro deiaiki pytannia zdiisnennia zakhodiv z okhorony v zakladi zahalnoi serednoi osvity [On some issues of implementing security measures in a general secondary education institution]: nakaz MVS Ukrainy vid 08 sichnia 2026 roku № 28. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0035-26> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennia Metodyky otsinky ryzykiv bezpeky v systemi osvity, poviazanykh iz zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy [On approval of the Methodology for assessing security risks in the education system related to the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02 serpnia 2024 roku № 866. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/866-2024-p> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].
13. Pro zatverdzhennia Poriadku rannoho poperedzhennia ta evakuatsii uchastnykiv osvitnoho protsesu v razi napadu abo ryzyku napadu na zaklad osvity [On approval of the Procedure for early warning and evacuation of participants in the educational

process in the event of an attack or risk of an attack on an educational institution]: nakaz MVS Ukrainy, MON Ukrainy vid 18 serpnia 2023 roku № 685/1013. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1583-23> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].

14. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» shchodo zaprovadzhennia zakhodiv bezpeky v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [On amendments to the Law of Ukraine “On Complete General Secondary Education” regarding the introduction of security measures in general secondary education institutions]: Zakon Ukrainy vid 18 veresnia 2025 roku № 4609-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/4609-20> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennia pereliku nebezpechnykh predmetiv i rechovyn, z yakymy osobam zaboroneno perebuvaty na terytorii ta v prymishchenniakh zakladu zahalnoi serednoi osvity [On approval of the list of dangerous objects and substances with which persons are prohibited from being on the territory and premises of a general secondary education institution]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 sichnia 2026 roku № 70. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/70-2026-p> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennia Typovykh pravyl dostupu i perebuvannia uchasnykiv osvithnoho protsesu ta inshykh osib na terytorii ta v prymishchenniakh zakladu zahalnoi serednoi osvity [On approval of the Standard Rules for Access and Stay of Participants in the Educational Process and Other Persons on the Territory and Premises of a General Secondary Education Institution]: nakaz MON Ukrainy vid 11 liutoho 2026 roku № 243. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0436-26> (data zvernennia: 17.07.2026) [in Ukrainian].

Suiusanov Lut,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7616-4285>

Shyshkarova Olena,

Senior Lecturer at the Department of Administrative and Legal Disciplines

of the Faculty of Training Specialists for Preventive Activities Units of the National Police of Ukraine

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0086-6486>

INTERAGENCY PARTNERSHIP BETWEEN THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE AND THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE IN CREATING A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT UNDER MARTIAL LAW

The article substantiates the legal and organizational foundations of interagency partnership between the Ministry of Education and Science of Ukraine and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in building a safe educational environment under martial law. It traces regulatory development from the Concept of Safety of Educational Institutions to the government pilot project, the establishment of the Educational Safety Service and the statutory consolidation of school protection measures. The partnership model is examined as a coordinated distribution of responsibilities: the education authority shapes policy and coordinates implementation, while the Ministry of Internal Affairs, the National Police and the State Emergency Service perform law-enforcement, preventive, emergency-response and educational functions. Particular attention is paid to the legal status of an Educational Safety Officer; the limits of police competence and cooperation with school administrators, teachers, learners, parents and local authorities. A police presence at school is viewed not as intensified administrative control, but as an element of a risk-based system for early identification of threats, protection of children's rights and confidence building. The proposed performance criteria include reduction of dangerous incidents, response time, quality of joint protocols, trust among participants in the educational process, accessibility of safety measures and compliance with the best interests of the child. The article stresses the need to distinguish law-enforcement, guarding and pedagogical functions, prevent excessive securitization of schools, and maintain child-friendly and inclusive communication. Recommendations concern clearer powers, scenario-based training, proportionate information exchange and independent evaluation.

Key words: safe educational environment, interagency partnership, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, National Police of Ukraine, Educational Safety Service, martial law, risk-based approach.

Дата першого надходження статті до видання: 20.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 351.862:004.056:614.8
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-8>

Хондак Інна Іванівна,
кандидат технічних наук, доцент
(Харківський національний університет радіоелектроніки, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6644-9968>

Невлюдов Ігор Шакирович,
доктор технічних наук, професор
(Харківський національний університет радіоелектроніки, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9837-2309>

Мамонтов Олександр Вікторович,
кандидат технічних наук, доцент
(Харківський національний університет радіоелектроніки, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1464-8644>

Стищенко Тетяна Євгенівна,
кандидат технічних наук, доцент
(Харківський національний університет радіоелектроніки, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4530-0253>

Пронюк Ганна Валеріївна,
кандидат технічних наук, доцент
(Харківський національний університет радіоелектроніки, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7648-0360>

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБРУДНЕННЯ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ ДЛЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено вплив інформаційного забруднення на функціонування системи цивільного захисту України в умовах воєнного стану. Запропоновано класифікацію інформаційних загроз, проаналізовано динаміку медіаграмотності населення та кіберінцидентів, а також розроблено модель інформаційного забруднення. Обґрунтовано напрями підвищення стійкості системи цивільного захисту до сучасних інформаційних загроз.

Ключові слова: цивільний захист, інформаційне забруднення, інформаційна безпека, надзвичайні ситуації, дезінформація, воєнний стан, інформаційний простір.

Постановка проблеми. Війна в Україні докорінно змінила характер сучасних загроз. Поряд із традиційними природними, техногенними та соціальними небезпеками суттєво зросла роль інформаційних факторів, здатних впливати на безпеку населення. Інформація перетворилася не лише на ресурс управління, але й на інструмент ведення війни.

Система цивільного захисту нині функціонує в умовах постійного інформаційного навантаження. Населення щоденно отримує значний обсяг повідомлень із різних джерел: офіційних державних органів, соціальних мереж, месенджерів, засобів масової інформації та приватних каналів комунікації. Значна частина цих повідомлень містить недостовірну або суперечливу інформацію, що створює явище інформаційного забруднення.

На відміну від класичних екологічних видів забруднення, а саме матеріального й енергетичного, інформаційне забруднення не має матеріальної форми, проте його наслідки можуть бути не менш небезпечними [1]. Воно здатне змінювати поведінку людей, формувати панічні настрої, знижувати довіру до органів державної влади та перешкоджати проведенню заходів цивільного захисту.

Інформаційне забруднення нині є не лише проблемою інформаційної безпеки, а й чинником виникнення надзвичайних ситуацій, який безпосередньо впливає на ефективність цивільного захисту населення.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах повномасштабної війни інформаційний простір став одним із ключових середовищ ведення гібридного протистояння. Поширення дезінформації, фейкових повідомлень, маніпулятивного контенту, інформаційно-психологічних операцій та кіберінцидентів суттєво впливає на ефективність функціонування системи цивільного захисту, ускладнює процес прийняття управлінських рішень, спричиняє панічні настрої серед населення та знижує результативність реагування на надзвичайні ситуації. Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері інформаційної та кібернетичної безпеки, інформаційне забруднення як самостійний фактор ризику для системи цивільного захисту досліджено не досить. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу його впливу та розроблення практичних підходів до підвищення стійкості системи цивільного захисту до сучасних інформаційних загроз.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми інформаційної безпеки, протидії дезінформації та забезпечення стійкого функціонування системи цивільного захисту останніми роками набули особливої актуальності. Значний внесок у дослідження інформаційних війн, інформаційно-психологічних операцій та механізмів інформаційного впливу зробив Г. Почепцов [2]. Інформаційна війна, що нині є основою протистояння [3, с. 151], спрямована на маніпуляцію свідомістю аудиторії.

Питання протидії негативним інформаційним впливам досліджував В. Пальчук, розглядає механізми поширення дезінформації, неправдивого та маніпулятивного

контенту в глобальному й національному інформаційних просторах [4].

Б. Гривнак досліджував дезінформацію як одну з ключових загроз національній безпеці України в умовах російсько-української війни, особливу увагу приділив необхідності формування ефективних механізмів протидії дезінформації та зміцнення інформаційної безпеки України. Дезінформація як явище потребує юридичного визначення в українському законодавстві. Для ефективної протидії цьому явищу потрібне релевантне законодавство, що визначатиме чіткі механізми боротьби, відповідальність за поширення дезінформації, порядок притягнення до неї [5].

Проблеми дезінформації та забезпечення інформаційної безпеки держави висвітлено також у працях О. Пугачова [6], Д. Лободи, Н. Прямухіної [7], О. Бровко, О. Курбан [8] та інших учених.

Як зазначає український науковець М. Захаревич, інформаційна війна постає як складна система комунікативних практик, яка не лише формує громадську думку, а й активно впливає на когнітивні структури, визначаючи сприйняття реальності та стратегічні пріоритети [9].

Теоретичні та практичні засади функціонування системи цивільного захисту, управління ризиками, кризового реагування та державного управління у цій сфері розкрито у роботі М. Андрієнка. Нині розвиток системи ЦЗ є важливим складником розвитку всієї системи забезпечення національної безпеки, а тому вимагає постійного доктринального дослідження та методологічного забезпечення [10].

Разом із тим аналіз наукових публікацій свідчить, що більшість досліджень присвячено окремим аспектам інформаційної або кібернетичної безпеки, тоді як інформаційне забруднення як самостійний фактор ризику для системи цивільного захисту практично не розглядається. Не досить дослідженими залишаються питання його впливу на процеси управління надзвичайними ситуаціями, поведінку населення під час кризових подій та ефективність функціонування органів цивільного захисту. Це зумовило необхідність проведення цього дослідження.

Метою статті є дослідження впливу інформаційного забруднення на функціонування системи цивільного захисту в умовах воєнного стану, систематизація інформаційних загроз, аналіз сучасних тенденцій їх розвитку та розроблення практичних заходів щодо підвищення стійкості органів управління і населення до інформаційних впливів.

Виклад основного матеріалу. Інформаційне забруднення можна визначити як сукупність негативних інформаційних впливів, що порушують процеси сприйняття, аналізу та використання інформації людиною або системою управління.

До основних складників інформаційного забруднення належать:

- поширення фейкових повідомлень;
- дезінформація;
- інформаційний шум;
- маніпулятивні повідомлення;

– пропаганда;
– масове дублювання неперевіраних повідомлень;
– кіберінциденти, що призводять до спотворення інформації.

Особливо небезпечним є поєднання інформаційного забруднення із фізичними надзвичайними ситуаціями. Всі інформаційні загрози у сфері цивільного захисту представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація інформаційних загроз у системі цивільного захисту

Класифікаційна ознака	Види інформаційних загроз	Характеристика	Можливі наслідки для цивільного захисту
За джерелом походження	Зовнішні	Інформаційний вплив з боку іноземних держав, спецслужб, міжнародних хакерських угруповань	Дестабілізація роботи органів влади, паніка серед населення
	Внутрішні	Недостовірна інформація від громадян, посадових осіб, медіа, помилки операторів	Помилкові управлінські рішення, зниження довіри до офіційних повідомлень
За способом поширення	Соціальні мережі	Facebook, Instagram, TikTok тощо	Масове поширення дезінформації
	Месенджери	Telegram, Viber, WhatsApp, Signal	Швидке розповсюдження чуток та фейків
	Засоби масової інформації	Телебачення, радіо, друковані та інтернет-ЗМІ	Формування громадської думки
	Усні повідомлення	Чутки, «сарафанне радіо»	Поширення панічних настроїв
За характером впливу	Дезінформація	Свідоме поширення неправдивих відомостей	Введення населення в оману
	Фейки	Повністю вигадані повідомлення	Паніка, хаотична поведінка
	Маніпуляція	Використання правдивої інформації з викривленням змісту	Формування хибного сприйняття ситуації
	Інформаційний шум	Надлишок повідомлень, що ускладнює пошук достовірної інформації	Перевантаження інформаційного простору
	Пропаганда	Систематичний психологічний вплив	Зміна суспільних настроїв
За технічним способом реалізації	Кібератаки	Злом інформаційних систем	Порушення роботи інформаційних ресурсів
	Фішинг	Викрадення персональних даних	Компрометація інформаційних систем
	Deepfake	Підроблені відео, фото та аудіо	Дискредитація органів влади
	Бот-мережі	Автоматизоване поширення повідомлень	Штучне формування громадської думки
За об'єктом впливу	Населення	Психологічний вплив на громадян	Паніка, недовіра, порушення громадського порядку
	Органи державної влади	Інформаційний вплив на процес управління	Прийняття помилкових рішень
	Підрозділи цивільного захисту	Поширення неправдивої оперативної інформації	Зниження ефективності реагування
	Критична інфраструктура	Інформаційний вплив на системи управління	Порушення функціонування об'єктів
За масштабом поширення	Локальні	Обмежена територія або окремих об'єкт	Локальна дестабілізація
	Регіональні	Окрема область або кілька громад	Порушення роботи регіональних служб
	Загальнодержавні	Уся територія країни	Масова паніка, порушення функціонування державних структур
	Глобальні	Міжнародний інформаційний простір	Транскордонні інформаційні кризи
За тривалістю впливу	Короточасні	Одноразові інформаційні атаки	Тимчасова дестабілізація
	Довготривалі	Систематичний інформаційний вплив	Формування стійких хибних переконань
За наслідками	Психологічні	Страх, паніка, стрес	Масова дезорганізація населення
	Організаційні	Порушення управління	Затримка реагування на надзвичайні ситуації
	Соціальні	Втрата довіри до державних інституцій	Соціальна напруга
	Економічні	Збитки підприємств та держави	Порушення роботи економіки
	Безпекові	Підвищення ризику для життя людей	Зростання кількості постраждалих

[складено авторами]

Запропонована авторами класифікація демонструє, що інформаційні загрози мають комплексний характер і можуть класифікуватися за різними ознаками: джерелом виникнення, способом поширення, характером впливу, технічними механізмами реалізації, об'єктом ураження, масштабом, тривалістю та наслідками. Такий підхід дозволяє більш точно оцінювати рівень ризику інформаційного забруднення та обґрунтовувати заходи щодо підвищення стійкості системи цивільного захисту в умовах надзвичайних ситуацій і воєнного стану. Ця таблиця може слугувати основою для подальшого аналізу та розроблення моделей оцінювання інформаційних ризиків.

Наскільки населення стало більш стійким до інформаційного забруднення проаналізовано за допомогою індексу медіаграмотності. Індекс медіаграмотності оцінює, наскільки люди розуміють роботу медіа, як вони споживають інформацію, чи здатні перевіряти її достовірність, а також наскільки добре володіють цифровими інструментами.

Динаміка рівня медіаграмотності українців (2020–2025) показана на рисунку 1 [11; 12]. Індекс медіаграмотності використовується як інтегральний показник оцінювання інформаційної компетентності населення. Він враховує рівень розуміння принципів роботи медіа, особливості споживання інформації, уміння перевіряти її достовірність, розпізнавати маніпулятивний контент, а також рівень цифрової компетентності користувачів. Аналіз результатів дослідження демонструє позитивну динаміку цього показника після 2022 року, тоді і відбулося його різке зростання (українці почали значно активніше перевіряти інформацію і користуватися різними джерелами новин). За результатами дослідження 2025 року середній індекс медіаграмотності українців досяг 5,2 бала із 10 можливих, що характеризує достатній рівень інформаційної стійкості населення в умовах посилення інформаційних загроз [12].

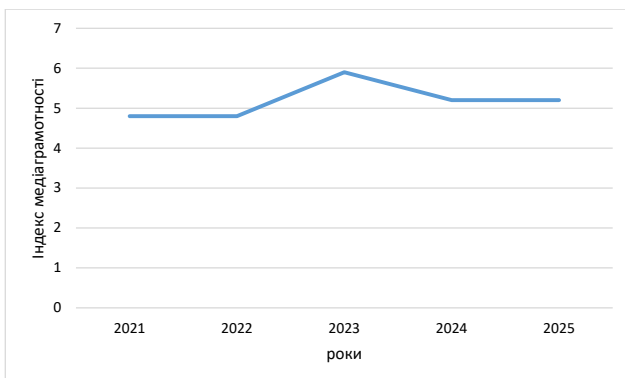

Рис. 1. Динаміка рівня медіаграмотності українців

Одним із проявів інформаційного забруднення є зростання кількості кібератак, які використовуються для порушення роботи інформаційних систем, поширення дезінформації та дестабілізації діяльності державних органів і об'єктів критичної інфраструктури. Динаміка кіберінцидентів є важливим індикатором рівня інформаційних загроз і характеризує інтенсивність протистояння у кіберпросторі.

На рисунку 2 наведено динаміку кількості кіберінцидентів, зареєстрованих Державним центром кіберзахисту України протягом 2021–2025 років [13; 14; 15].

У 2025 році було зареєстровано 3018 кіберінцидентів у I півріччі та 2909 – у II півріччі, що свідчить про збе-

реження високого рівня кіберзагроз протягом року [15]. Водночас, незважаючи на незначне збільшення кількості розсилок шкідливого програмного забезпечення, фактична кількість випадків інфікування комп'ютерів зменшилася. Така тенденція пояснюється підвищенням рівня кіберстійкості українських організацій, ефективною роботою команд реагування на кіберінциденти, оперативним виявленням і блокуванням шкідливої активності, а також зростанням обізнаності користувачів щодо дотримання основ кібергігієни.

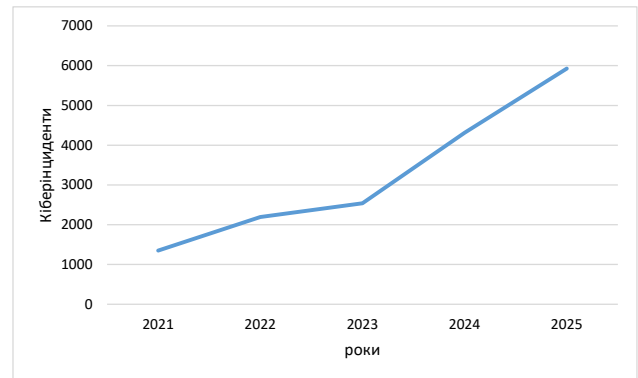

Рис. 2. Динаміка рівня зареєстрованих кіберінцидентів

Аналіз рис. 2 показує стійку тенденцію до зростання кількості зареєстрованих кіберінцидентів в Україні протягом 2021–2025 років. Якщо у 2021 році було зафіксовано 1350 кіберінцидентів, то у 2022 році їхня кількість збільшилася до 2194, що становить приріст 62,5%. Таке зростання безпосередньо пов'язане з початком повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, під час якої кіберпростір став одним із ключових напрямів ведення гібридної війни.

У наступні роки тенденція до збільшення кількості кіберінцидентів зберігалася. У 2023 році Державним центром кіберзахисту було зареєстровано 2541 інцидент, що на 15,8% більше порівняно з попереднім роком. Найбільш стрімке зростання спостерігалось у 2024 році, коли кількість кіберінцидентів досягла 4315, тобто збільшилася майже на 70%. У 2025 році цей показник зріс до 5927 випадків, що на 37,4% перевищує рівень 2024 року.

Загалом за досліджуваний період кількість зареєстрованих кіберінцидентів збільшилася більш ніж у 4,4 раза, що свідчить про істотне посилення інформаційних і кібернетичних загроз для державних органів, об'єктів критичної інфраструктури та суспільства загалом. Отримані результати підтверджують, що кіберпростір став одним із головних театрів сучасного протистояння, а інформаційне забруднення, дезінформація та кібератаки дедалі частіше використовуються комплексно як елементи гібридної війни.

Зазначена динаміка підкреслює необхідність подальшого розвитку системи цивільного захисту шляхом удосконалення механізмів кіберзахисту, впровадження сучасних систем моніторингу інформаційного простору, підвищення рівня медіаграмотності населення та зміцнення міжвідомчої взаємодії у сфері інформаційної безпеки.

Авторами побудовано модель інформаційного забруднення та його впливу на систему цивільного захисту з метою систематизації основних джерел, механізмів поширення, наслідків інформаційних загроз і визначення ефективних напрямів їх попередження та мінімізації (рис. 3).

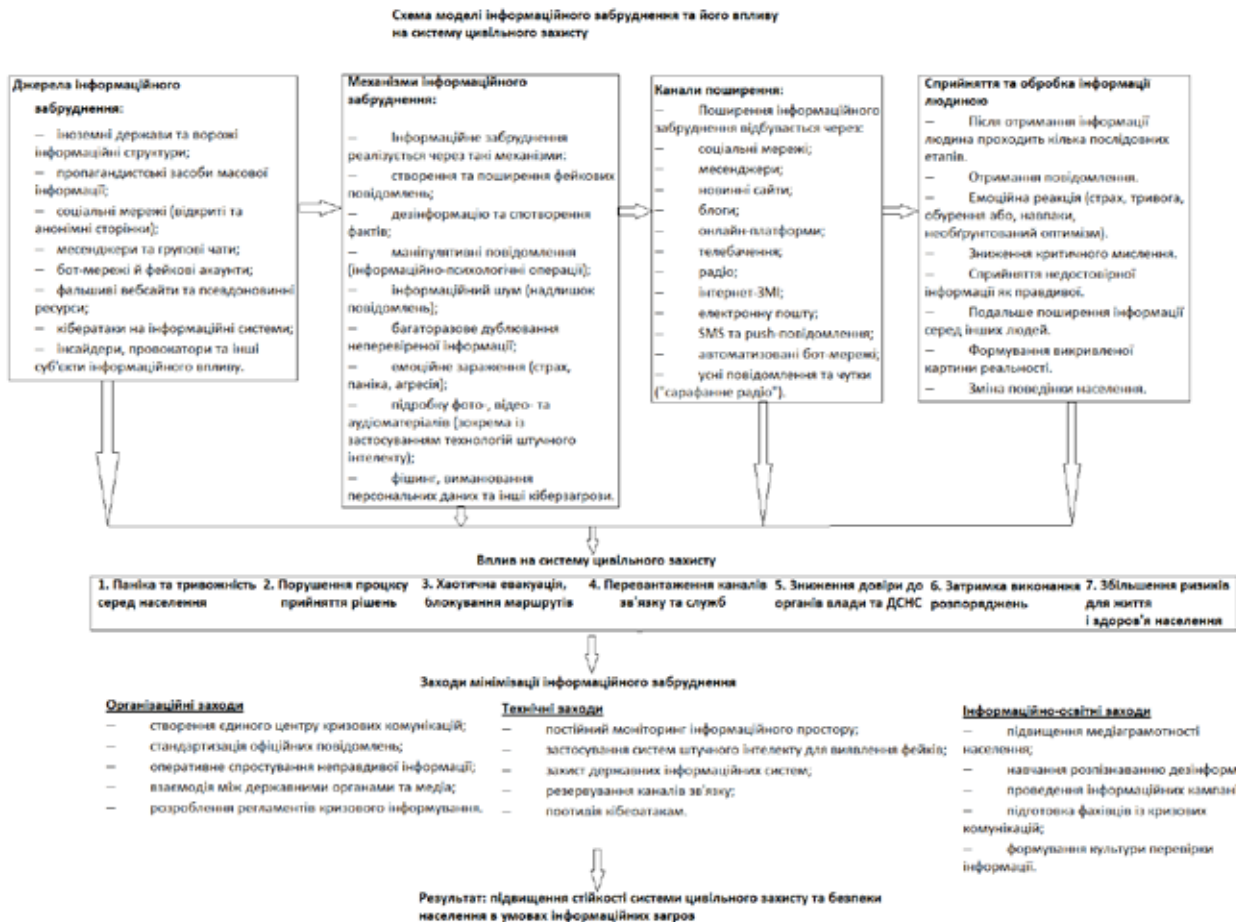

Рис. 3. Схема моделі інформаційного забруднення та його впливу на систему цивільного захисту

Запропонована авторами модель узагальнює взаємозв'язок між джерелами інформаційного забруднення, механізмами його поширення, каналами передачі інформації, наслідками для населення та системи цивільного захисту, а також комплексом заходів щодо їх мінімізації. На відміну від наявних підходів, модель розглядає інформаційне забруднення як самостійний фактор ризику, що впливає на ефективність управління надзвичайними ситуаціями в умовах воєнного стану та може бути використаний як основа для вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення органів цивільного захисту.

Інформаційне забруднення негативно впливає практично на всі етапи функціонування системи цивільного захисту.

На етапі прогнозування ризиків воно ускладнює отримання достовірної інформації про обстановку.

Під час реагування на надзвичайні ситуації інформаційне забруднення може спричиняти:

- паніку серед населення;
- хаотичну евакуацію;
- блокування транспортних маршрутів;
- перевантаження телефонних мереж;
- недовіру до офіційних повідомлень;
- затримку виконання розпоряджень органів влади.

У процесі ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій поширення неправдивих повідомлень здатне створювати додаткові ризики для рятувальників та населення.

В умовах війни особливого значення набувають інформаційно-психологічні операції противника, які поєднуються з ракетними ударами, кібератаками та диверсійною діяльністю.

Висновки. Проведення дослідження підтвердило, що в умовах воєнного стану інформаційне забруднення перетворилося на один із вагомих факторів ризику для системи цивільного захисту. Його негативний вплив проявляється у поширенні дезінформації, виникненні панічних настроїв, порушенні процесів управління надзвичайними ситуаціями, зниженні ефективності кризових комунікацій та ускладненні роботи органів цивільного захисту.

У роботі запропоновано класифікацію інформаційних загроз, що дозволяє систематизувати їх за джерелами виникнення, способами поширення, характером впливу, технічними механізмами реалізації, об'єктами ураження та можливими наслідками. На основі аналізу статистичних даних встановлено стійку тенденцію до зростання кількості кіберінцидентів упродовж 2021–2025 років, що свідчить про посилення інформаційних і кібернетичних загроз у період повномасштабної війни. Водночас позитивна динаміка індексу медіаграмотності населення свідчить про поступове підвищення стійкості суспільства до інформаційних впливів.

Науковою новизною дослідження є запропонована авторами модель впливу інформаційного забруднення на систему цивільного захисту, яка відображає взаємозв'язок між джерелами інформаційних загроз, механізмами їх поширення, наслідками та комплексом заходів щодо їх мінімізації. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих підходів під час удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення органів цивільного захисту, розвитку кризових комунікацій, підвищення рівня медіаграмотності населення та розроблення заходів щодо зміцнення інформаційної стійкості держави.

Список використаних джерел

1. Хондак І. І. Підвищення безпеки праці при інформаційному забрудненні. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Техніка»*. 2024. № 2(30). С. 931–944. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2\(30\)-931-944](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2(30)-931-944)
2. Почепцов Г. Г. Сміслові та інформаційні війни. *Інформаційне суспільство*. 2013. Вип. 18. С. 21–27.
3. Бадер А. В., Вовк С. О. Прийоми та засоби інформаційної війни. Переосмислення проблеми. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2024. Вип. 54. С. 145–153. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.54.17>
4. Пальчук В. Особливості протидії негативним інформаційним впливам. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 64. С. 469–483. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.64.469>
5. Гривнак Б., Лопушинський І., Сапіжак І. Дезінформація як загроза національній безпеці України в умовах неоголошеної російсько-української війни. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2024. Вип. 1. С. 53–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2024-1.07>
6. Пугачов О. І. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки України в сучасних умовах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : Право, державне управління та адміністрування*. 2024. № 12. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-12-02-15>
7. Лобода Д. О., Прямухіна Н. В. Боротьба з дезінформацією як частина інформаційної безпеки держави. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, січень 2024 р. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса*, 2024. С. 95–96. URL: <https://jpasmd.donnu.edu.ua/article/view/14777>
8. Інформаційно-комунікаційна безпека: сучасні тренди : монографія / Бровко О. О. та ін. ; за заг. ред.: Курбан О. В., Лісневська А. Л. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. 392 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/alina-lisnevskaya-2/publication/378316003_informacijno-komunikacijna_bezpeka/links/65d486e21141586f3f51393c/informacijno-komunikacijna-bezpeka.pdf
9. Захаревич М. Протидія російській дезінформації та кіберзагрозам у підготовці майбутніх учителів «Захисту України». *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2025. № 3. С. 67–74. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-3-67-74>
10. Андрієнко М. В., Гаман П. І., Гордєєв П. М. Особливості становлення цивільного захисту України в контексті безпекової функції. *Сучасний науковий журнал*. 2023. № 1(1). С. 72–83. DOI: <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-1-10>
11. Індекс медіаграмотності українців – 2025 : вебсайт. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/indeks-mediahramotnosti-ukrayintsiv-2025> (дата звернення 14.07.2026).
12. Кричківська Г. Рівень медіаграмотності українців стабільний, кількість користувачів ІІІ зросла до 49%: дослідження. URL: <https://osvitoria.media/news/riven-mediagramotnosti-ukrayintsiv-stabilnyj-kilkist-korystuvachiv-shi-zroslo-do-49-doslidzhennya/> (дата звернення: 14.07.2026).
13. У 2022 році кількість зареєстрованих кіберінцидентів виросла майже втричі – звіт. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/u-2022-roci-kilkist-zarejestrovanikh-kiberincidentiv-viroslo-maizhe-vtrichi-zvit> (дата звернення: 14.07.2026).
14. CERT-UA минулого року опрацювала 4315 кіберінцидентів. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-minulogo-roku-opracyuvala-4315-kiberincidentiv> (дата звернення: 14.07.2026).
15. Зростання кількості кіберінцидентів припинилося, але інтенсивність атак ворога залишається високою – звіт CERT-UA за II півріччя 2025 року. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/zrostantnya-kilkosti-kiberincidentiv-pripinilosya-ale-intensivnist-atak-voroga-zalishayetsya-visokoyu-zvit-cert-ua-za-ii-pivrichchya-2025-roku> (дата звернення: 14.07.2026).

References

1. Khondak, I. I. (2024). Pidvishchennya bezpeki pratsi pri informatsiinomu zabrudnenni [Improving occupational safety in the event of information pollution]. *Nauka i tekhnika sodayni. Seriya «Tekhnika» – Science and Technology Today. Series “Technology”*, 2(30), 931–944. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2\(30\)-931-944](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2(30)-931-944) [in Ukrainian].
2. Pocheptsov, G. G. (2013). Smislovi ta informatsiini viini [Semantic and information wars]. *Informatsiine suspilstvo – Information society*, 18, 21–27 [in Ukrainian].
3. Bader, A. V., & Vovk, S. O. (2024). Priiomi ta zasobi informatsiinoi viini [Techniques and means of information warfare]. *Pereosmislennya problemi. Visnik Lvivskogo universitetu. Seriya filos.-politolog. studiyi – Rethinking the problem. Bulletin of Lviv University. Series of philosophical and political science studies*, 54, 145–153. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.54.17> [in Ukrainian].
4. Palchuk, V. (2022). Osoblivosti protidiyi negativnim informatsiinim vplivam [Features of countering negative information influences]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrayini im. V. I. Vernadskogo – Scientific works of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky*, 64, 469–483. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.64.469> [in Ukrainian].
5. Grivnak, B., Lopushinskii, I., & Sapizhak, I. (2024). Dezinformatsiya yak zagroza natsionalnii bezpetsi Ukraini v umovakh neogoloshenoi rosiisko-ukraynskoyi viini [Disinformation as a threat to the national security of Ukraine in the context of the undeclared Russian-Ukrainian war]. *Naukovii visnik Vinnitskoyi akademiyi bezperervnoyi osviti. Seriya «Ekologiya. Publichne upravlinnya ta administruvannya» – Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series “Ecology. Public Management and Administration”*, 1, 3–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2024-1.07> [in Ukrainian].
6. Pugachov, O. I. (2024). Problemi zabezpechennya informatsiynoyi bezpeki Ukrayini v suchasniy umovah [Problems of Ensuring Information Security of Ukraine in Modern Conditions]. *Problemi suchasniy transformacij. Seriya: Pravo, derzhavne upravlinnya ta administruvannya – Problems of Modern Transformations. Series: Law, Public Management and Administration*, 12. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-12-02-15> [in Ukrainian].
7. Loboda, D. O., & Pryamukhina, N. V. (2024). Borotba z dezinformatsiyeu yak chastina informatsiynoyi bezpeki derzhavi [Combating disinformation as part of the state’s information security]. Proceedings from II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Prikladni aspekti suchasniy mizhdisciplinarniy doslidzhen» – The second International Scientific and Practical Conference “Applied Aspects of Modern Interdisciplinary Research”. (pp. 95–96). Vinnytsia: Vasyl Stus Donetsk National University. Retrieved from <https://jpasmd.donnu.edu.ua/article/view/14777> [in Ukrainian].

8. Brovko, O. O. (2022). Informatsiino-komunikatsiina bezpeka: suchasni trendi [Information and communication security: current trends]. Kyiv. B. Grinchenko University. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/alina-lisnevskya-2/publication/378316003_informacijno-komunikacijna_bezpeka/links/65d486e21141586f3f51393c/informacijno-komunikacijna-bezpeka.pdf [in Ukrainian].
9. Zakharevich, M. (2025) Protidiya rosiiskii dezinformatsiyi ta kiberzagrozam u pidgotovtsi maibutnikh uchiteliv «Zakhistu Ukraini» [Countering Russian disinformation and cyber threats in the training of future teachers of the “Defense of Ukraine”]. *Visnik Cherkaskogo natsionalnogo universitetu imeni Bogdana Khmelnytskogo. Seriya «Pedagogichni nauki» – Bulletin of the Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University. Series “Pedagogical Sciences”*, 3, 67–74. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-3-67-74> [in Ukrainian].
10. Andriienko, M. V., Gaman, P. I., & Gordeev, P. M. (2023). Osoblivosti stanovlennya tsivilnogo zakhistu Ukraini v konteksti bezpekovoï funktsiyi [Peculiarities of the formation of civil defense in Ukraine in the context of the security function]. *Suchasni naukovii zhurnal – Modern scientific journal*, 1(1), 72–83. DOI: <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-1-10> [in Ukrainian].
11. Indeks mediahramotnosti ukraintsiv – 2025 [Ukrainian Media Literacy Index – 2025]. (2026). Retrieved from <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/index-mediahramotnosti-ukrayintsiv-2025> [in Ukrainian].
12. Krichkovska, G. Riven mediagramotnosti ukrayintsiv stabilnii, kilkist koristuvachiv ShI zroslo do 49%: doslidzhennya [The level of media literacy of Ukrainians is stable, the number of AI users has increased to 49%: study]. Retrieved from <https://osvitoria.media/news/riven-mediagramotnosti-ukrayintsiv-stabilnyj-kilkist-korystuvachiv-shi-zroslo-do-49-doslidzhennya/> [in Ukrainian].
13. U 2022 roci kilkist zareyestrovanih kiberincidentiv viroslo majzhe vtrichi – zvit [The number of registered cyber incidents almost tripled in 2022 – report]. Retrieved from <https://cip.gov.ua/ua/news/u-2022-roci-kilkist-zareyestrovanih-kiberincidentiv-viroslo-majzhe-vtrichi-zvit> [in Ukrainian].
14. CERT-UA minulogo roku opracyuvala 4315 kiberincidentiv [CERT-UA processed 4.315 cyber incidents last year]. Retrieved from <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-minulogo-roku-opracyuvala-4315-kiberincidentiv> [in Ukrainian].
15. Zrostantnya kilkosti kiberincidentiv pripinilosya, ale intensivnist atak voroga zalishayetsya visokoyu – zvit CERT-UA za II pivrichchya 2025 roku [The growth in the number of cyber incidents has stopped, but the intensity of enemy attacks remains high – CERT-UA report for the second half of 2025]. Retrieved from <https://cip.gov.ua/ua/news/zrostantnya-kilkosti-kiberincidentiv-pripinilosya-ale-intensivnist-atak-voroga-zalishayetsya-visokoyu-zvit-cert-ua-za-ii-pivrichchya-2025-roku> [in Ukrainian].

Khondak Inna,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
(Kharkiv National University of Radioelectronics, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6644-9968>

Nevliudov Igor,

Doctor of Technical Sciences, Professor
(Kharkiv National University of Radioelectronics, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9837-2309>

Mamontov Oleksandr,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
(Kharkiv National University of Radioelectronics, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1464-8644>

Stytsenko Tetiana,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
(Kharkiv National University of Radioelectronics, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4530-0253>

Proniuk Ganna,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
(Kharkiv National University of Radioelectronics, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7648-0360>

INFORMATION POLLUTION AS A RISK FACTOR FOR THE CIVIL PROTECTION SYSTEM UNDER MARTIAL LAW

The article examines information pollution as a significant modern risk factor affecting the functioning of the civil protection system of Ukraine under martial law. The study is based on the understanding that information space has become one of the key environments of hybrid warfare, where disinformation, fake messages, manipulative content, information noise, cyber incidents, and psychological influence operations can substantially affect public safety, crisis management, and emergency response effectiveness.

The purpose of the study is to determine the impact of information pollution on the civil protection system, to classify the main information threats, and to develop practical measures aimed at increasing the resilience of public authorities and the population to destructive information influences. The research applies methods of analysis, comparison, systematization, and interpretation of statistical data related to media literacy and cyber incidents in Ukraine during 2021–2025.

The paper proposes an author's classification of information threats according to their source, dissemination channel, nature of influence, technical implementation mechanism, object of impact, scale, duration, and consequences for civil protection. Special attention is paid to the relationship between information pollution and cyber threats. Statistical analysis demonstrates a steady increase in the number of registered cyber incidents, which confirms the growing intensity of information and cyber risks in the conditions of full-scale war.

In addition, the study analyzes the dynamics of the media literacy index of the Ukrainian population, which reached 5.2 points out of 10 in 2025, indicating a gradual increase in society's ability to critically evaluate information and resist manipulative influences. An author's model of information pollution and its impact on the civil protection system is developed, reflecting the interconnection between sources of information threats, dissemination mechanisms, consequences for the population and authorities, and measures for their prevention and minimization.

The practical significance of the research lies in substantiating organizational, technical, and educational measures aimed at strengthening crisis communications, improving information and analytical support, implementing monitoring systems for the information space, enhancing cyber protection, and increasing the level of media literacy and cyber hygiene of the population. The proposed approaches can be used to improve the resilience of the civil protection system to modern information threats under martial law.

Key words: civil protection, information pollution, information security, emergencies, disinformation, martial law, information space.

Дата першого надходження статті до видання: 16.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

УДК 343.35

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-9>

Дудоров Олександр Олексійович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>

Мовчан Роман Олександрович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
(Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

Янівський Володимир Миколайович,

доктор філософії у галузі права,
старший викладач кафедри кримінального права і кримінології
(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5920-4566>

РОЗМЕЖУВАННЯ УМИСНОГО НЕПОДАННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ ТА НЕСВОЄЧАСНОГО ПОДАННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Статтю присвячено проблемі розмежування несвоєчасного подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, як адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією (ч. 1 ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП)), та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, як злочину (ст. 366-3 Кримінального кодексу України (КК)).

Ключові слова: кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, умисне неподання декларації, несвоєчасне подання декларації, кримінально-правова кваліфікація, кримінальні правопорушення

© Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Янівський В. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

у сфері службової діяльності та професійної діяльності з надання публічних послуг, однаковість судової практики, бланкетна диспозиція, принцип законності.

Постановка проблеми. Наявність проблеми забезпечення сталості і передбачуваності застосування кримінального законодавства України про відповідальність за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень визнано на законодавчому рівні – в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки [1]. Найвищим судом у системі судоустрою України, який має забезпечувати сталість та єдність судової практики, згідно з ч. 1 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», є Верховний Суд (далі – ВС). При цьому його «нормодобудовча» діяльність за масштабом та інтенсивністю серйозно переважає «нормодобудовчу» діяльність Верховного Суду України (далі – ВСУ), оскільки здійснюється ВС у рамках касаційного перегляду судових рішень у кримінальному провадженні, який має характер «конвеєру», а не в рамках специфічної процедури прийняття постанов Пленуму ВСУ, що була подібною радше до законотворчої процедури, ніж до судової діяльності, та не в рамках процедури перегляду судових рішень ВСУ як четвертою інстанцією, що мала край обмежений і точковий характер [2, с. 148–149].

Такий формат судової «добудови» кримінального права (у сукупності з іншими чинниками, включаючи передусім стан чинного кримінального законодавства) не може не відбиватися на її якості. До найбільш показових тенденцій у формулюванні правових позицій ВС із кримінально-правових питань С. Шапченко небезпідставно відносить: 1) розширення кола джерел кримінального права як орієнтирів у виробленні конкретної правової позиції; 2) збільшення «питомої ваги» теоретичного складника в обґрунтуванні відповідної правової позиції; 3) формулювання суперечливих правових позицій щодо вирішення однотипних кримінально-правових ситуацій; 4) невизначеність правових позицій з питань, які мав вирішити ВС у конкретному кримінальному провадженні; 5) проблемність або сумнівність змісту окремих правових позицій ВС у вирішенні питань кримінально-правового характеру [3, с. 4–25].

Перераховані неоднозначні тенденції простежуються і у правових позиціях ВС щодо кваліфікації корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень, зокрема таких, як декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – декларації) (ст. 366-2 і ст. 366-3 Кримінального кодексу України (далі – КК) відповідно). Саме ці кримінально-правові заборони (раніше ст. 366-1 КК) охороняють належне функціонування системи електронного (антикорупційного) декларування, покликаної, своєю чергою, забезпечити доброчесність публічної адміністрації. В одному з рішень ВС слушно зазначається, що здійснення Національним агентством з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) заходів фінансового контролю переслідує законну мету, яка полягає у запобіганні корупційним злочинам та відповідає національним інтересам; електронне декларування є одним із ключових антикорупційних інструментів [4]. «Фінансове декларування може допомогти у виявленні корупційних практик та запобіганні конфліктам інтересів, проте саме по собі декларування не може подолати корупцію. Фінансове декларування має бути інтегроване в ширшу систему боротьби з корупцією... якщо декларанти не отримають досить чітких і об'єктивних вказівок, підтверджених змістовними

санкціями, вони можуть спокуситися на обхід системи зі злочинною метою або просто заради уникнення клопоту із заповненням декларацій» [5, с. 17, 110].

У тексті Закону України «Про запобігання корупції» (зокрема, ч. 6 ст. 13-1, ст. 45, ст. 51-2) трапляються терміни «неподання декларації» та «несвоєчасне подання», які радше пов'язуються з початком контролю, здійснюваного уповноваженим підрозділом (особою) або НАЗК; причому різниця між цими термінами не розкривається. Для забезпечення своєчасності декларування встановлено юридичну відповідальність двох видів – адміністративну, що передбачено ч. 1 ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), в якій мовиться про несвоєчасне подання без поважних причин декларації, та кримінальну (об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 366-3 КК, полягає в умисному неподанні зазначеної декларації).

Традиційний (хоч і не єдиний) у теорії кримінального права підхід до відмежування злочину, караного за ст. 366-3 КК, від несвоєчасного подання як адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП), ґрунтується на закріпленій в антикорупційному законодавстві процедурі контролю за фактом подання належним суб'єктом електронної декларації. Однак Касаційний кримінальний суд Верховного Суду (далі – ККС ВС) на початку минулого року фактично підважив цей підхід, зробивши в одній зі своїх постанов висновок про те, що відсутність повідомлення НАЗК про факт неподання суб'єктом декларування декларації відповідальність особи за ст. 366-3 КК не виключає [6]. Така правова позиція потребує теоретичного осмислення в аспекті з'ясування як її обґрунтованості, так і впливу на однаковість судової практики. Тим паче, що остання в частині вказаного розмежування завжди відзначалася суперечливістю.

Актуальність вибраній темі додає і та обставина, що позначена проблема задовільно не вирішується у проєкті нового Кримінального кодексу України. В його ст. 9.6.3 без належної конкретизації (подібно до ст. 366-3 чинного КК) зазначається, що злочин вчиняє той «суб'єкт декларування, який всупереч вимогам закону не подав декларацію...» [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим внеском у розроблення проблематики кримінально-правової характеристики неподання суб'єктом декларування декларації є праці таких науковців, як: А. Агєєнко, В. Андрієшин, І. Білоус, О. Бондаренко, А. Вознюк, Д. Волонець, І. Газдайка-Василишин, В. Гацелюк, О. Гладун, В. Гордієнко, З. Загінєй-Заболотенко, К. Задоя, А. Козачина, О. Марін, Д. Михайленко, Д. Міськів, Л. Мостепанюк, Н. Никифороенко, О. Пасєка, І. Пастух, А. Савченко, М. Хавронюк, К. Чумак, В. Шаблістий, І. Ясін та ін. Один з авторів цих рядків написав і захистив наукову кваліфікаційну працю, яка присвячена соціальній зумовленості криміналізації та аналізу складів злочинів, передбачених ст. 366-2 і ст. 366-3 КК, та в якій проблема розгляданого розмежування знайшла відбиття як *de lege lata*, так і *de lege ferenda* [8, с. 43–55, 62–64, 134–144, 195–196], а інший співавтор (спільно із К. Задоею) здійснив первісний аналіз згаданої «нетрадиційної» постанови ККС ВС [9, с. 155–160]. Водночас необхідно констатувати, що злободенне питання розмежування умисного неподання декларації як злочину (ст. 366-3 КК) та несвоєчасного подання декла-

рації як адміністративного проступку (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП) саме у контексті згаданої правової позиції ККС ВС і сформованої вже після її оприлюднення судової практики поки що не знайшло належного висвітлення у вітчизняній юридичній літературі, що і визначило напрям цієї наукової розвідки.

Принагідно звернемо увагу на те, що укладачі окремих аналітичних матеріалів, в яких досліджуються матеріали актуальної судової практики, залишають проблему вказаного розмежування поза своєю увагою [10, с. 42–55, 128–137; 11, с. 67–78]. Констатація того, що у судовій практиці одним із доказів вчинення особою злочину, передбаченого ст. 366-3 КК, є «повідомлення НАЗК про факт неподання декларації на ім'я обвинуваченої особи, яким підтверджується, що на момент спливу граничних строків подання декларації така декларація була відсутня в інформаційно-телекомунікаційній системі ЄДРД» [12, с. 115, 122], також *de facto* означає ігнорування позначеної проблеми.

Метою статті є аналіз правової позиції ККС ВС, відбитої у згаданій постанові ККС ВС, з'ясування її впливу на поточну судову практику, пов'язану із розмежуванням правопорушень, передбачених ст. 366-3 і ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, і на підставі цього висунення пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України та практики його застосування.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 2 ст. 51-2 Закону України «Про запобігання корупції», якщо за результатами контролю встановлено, що суб'єкт декларування не подав декларацію, НАЗК письмово повідомляє такого суб'єкта про факт неподання декларації, і суб'єкт декларування повинен протягом 10 днів з дня отримання повідомлення подати декларацію в порядку, визначеному ч. 1 ст. 45 цього Закону.

НАЗК конкретизує, що повідомлення суб'єкту декларування надсилається засобами поштового зв'язку (рекомендованим листом із повідомленням про вручення) за адресами, що зазначені в поданих таким суб'єктом деклараціях, повідомленнях відповідних органів, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (у разі їх надходження) згідно із законодавством, або вручається суб'єкту декларування особисто під підпис (п. 7 Порядку перевірки факту подання суб'єктами декларування декларацій відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» та повідомлення Національного агентства з питань запобігання корупції про випадки неподання чи несвочасного подання таких декларацій, затв. наказом НАЗК від 20 серпня 2021 р. № 539/21).

З огляду на наведене законодавче положення в юридичній літературі робиться висновок, що неподання декларації як злочин полягає у послідовному невиконанні суб'єктом декларування двох обов'язків – передати декларацію до НАЗК: 1) у строк, визначений законом, і 2) упродовж 10 днів з дня отримання письмового повідомлення НАЗК про неподання декларації [13, с. 229; 14, с. 127]. Ба більше, саме такий підхід знайшов відбиття у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 4 грудня 2023 р., в якій вирішувалося питання про правильність інкримінування порушення ст. 366-3 КК особі, котра подала декларацію у неналежний спосіб. У цій постанові (щоправда, у «тілі», а не у висновку) зазначається, що каране за ст. 366-3 КК неподання декларації виражається в послідовному невиконанні суб'єктом декларування двох обов'язків: 1) подати декларацію встановленої форми з інформацією за визначеним переліком у встановленому законом порядку у визначений законом строк та 2) подати цю декларацію з тими ж характеристиками

упродовж 10 днів з дня отримання повідомлення про неподання декларації, що його формує НАЗК [4].

Інакше кажучи, під неподанням декларації з погляду кваліфікації за ст. 366-3 КК у межах викладеного підходу розуміється невиконання суб'єктом декларування обов'язку подати декларацію у порядку, визначеному у ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції», якщо після одержання повідомлення НАЗК про факт неподання декларації суб'єкт декларування не виконав обов'язок, визначений у ч. 2 ст. 51-2 цього Закону.

Так, М. Мельник зазначає, що викриття суб'єкта декларування у несвоєчасному поданні декларації не звільняє від її подання, що є «шансом» особи виправити своє упущення. Якщо суб'єкт подасть декларацію протягом 10 днів з дня отримання повідомлення-нагадування від НАЗК, то він має бути підданий адміністративній відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП. Якщо ж суб'єкт і після цього повідомлення не подасть декларацію, то вчинене має бути кваліфіковане як умисне неподання декларації за ст. 366-1 КК [15, с. 1156]. На думку О. Кришевич та А. Савченка, в кінцевому рахунку неподанням декларації вважатиметься така бездіяльність, яка має місце після закінчення 10 днів з моменту отримання суб'єктом декларування письмового повідомлення НАЗК, якщо відсутні обставини, які б перешкоджали виконанню цього обов'язку (тяжка хвороба суб'єкта декларування, стихійне лихо тощо) [16, с. 872]. Подібним чином розмірковує К. Чумак, яка пише, що наявність письмового документа НАЗК може бути підставою для повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ст. 366-1 КК (у разі, якщо суб'єкт декларування відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» упродовж 10-денного терміну після повідомлення НАЗК не подасть декларацію), а також доказом несвоєчасного подання декларації, що є підставою для притягнення особи до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП [17, с. 105–110].

Окремі дослідники навіть пропонують легалізувати викладений підхід у спосіб або включення відповідного положення до Закону України «Про запобігання корупції» [18, с. 60], або доповнення ст. 366-3 КК приміткою, в якій би прямо говорилося про те, що під неподанням декларації слід розуміти невиконання суб'єктом декларування обов'язку подати декларацію в порядку, визначеному Законом України «Про запобігання корупції», якщо після одержання повідомлення НАЗК про факт неподання декларації, суб'єкт декларування не виконав обов'язок, визначений цим Законом [19, с. 114, 116].

Такий шлях досягнення правової визначеності видається нам загалом прийнятним (уточнимо, що відповідний строк має спливати альтернативно і з моменту відмови суб'єкта декларування отримати повідомлення НАЗК) – звісно, за умови збереження кримінальної відповідальності за умисне неподання декларації, про що йтиметься нижче. Одне із вразливих місць пропонованого варіанту вдосконалення КК вбачається у тому, що у разі неотримання декларантом з незалежних від нього причин письмового повідомлення НАЗК механізм кримінально-правового забезпечення вчасності подання декларації не «спрацюватиме». Щоправда, складно уявити собі нині такі причини, з огляду на те, що НАЗК (у розвиток п. 7 згаданого вище Порядку перевірки факту подання суб'єктами декларування декларацій відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» та повідомлення НАЗК про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій) практикує надсилання своїх повідомлень також за допомогою електронної

пошти і, відповідно, може фіксувати, чи ознайомився декларант зі змістом адресованого йому повідомлення.

Не виключається дещо інше прочитання ч. 2 ст. 51-2 Закону України «Про запобігання корупції», яке, щоправда, змістовно не впливає на викладене вище усталене розмежування деліктів, передбачених ч. 1 ст. 172-6 КУпАП і ст. 366 КК. Суть цього трактування полягає в тому, що НАЗК у своєму письмовому повідомленні констатує факт неподання декларації, що, до речі, дослівно відповідає змісту диспозиції ст. 366-3 КК. Надалі можливими є дві ситуації: 1) якщо суб'єкт декларування не подав декларацію в зазначений строк, то має наставати кримінальна відповідальність за неподання декларації, що виключає кваліфікацію вчиненого за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, оскільки адміністративна відповідальність за правопорушення настає, якщо вони за своїм характером не тягнуть за собою кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 9 КУпАП); 2) якщо ж суб'єкт подав декларацію у 10-денний строк, то має наставати адміністративна відповідальність, оскільки у цьому разі «первісне» неподання декларації трансформувалося в її несвоєчасне подання.

У світлі сказаного є підстави оцінити критично абз. 3 п. 8 згаданого Порядку перевірки факту подання суб'єктами декларування декларацій, згідно з яким повідомлення про факт неподання декларації надсилається з урахуванням положень ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України «Підслідність». Створюється враження, що НАЗК заперечує можливість згаданої трансформації і навіть не намагається розрізнити неподання декларації як злочин і несвоєчасне подання декларації як адміністративний проступок. З іншого боку, задля справедливості слід визнати, що наведене положення базується на ч. 2 ст. 51-2 Закону України «Про запобігання корупції», згідно з якою НАЗК одночасно з направленням відповідного повідомлення декларанту письмово повідомляє про факт неподання декларації, зокрема, спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції.

Цікаво, що у п. 5 Порядку проведення контролю та повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затв. наказом НАЗК від 15 квітня 2020 р. № 144/20, зазначалося таке: якщо за результатами контролю встановлено, що суб'єкт декларування несвоєчасно подав декларацію, то НАЗК отримує в такого суб'єкта пояснення щодо причин несвоєчасного подання декларації та за наявності ознак адміністративного правопорушення розпочинає відповідне провадження у справі про адміністративне правопорушення. Хоч цей документ визнано нечинним [20], він більш виважено (порівняно з чинним актом відомчої нормотворчості) визначав алгоритм дій НАЗК, важливий і в контексті висвітлюваного розмежування: спочатку поведінка декларанта має кваліфікуватися (за відсутності поважних причин) за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП; далі ж залежно від поведінки декларанта вже після отримання письмового повідомлення НАЗК не виключається оцінка вчиненого як злочину за ст. 366-3 КК. Подібним чином розмірковує М. Мельник, який пише, що у випадку виявлення факту неподання декларації НАЗК не лише надсилає суб'єкту відповідне повідомлення, а й одночасно з цим має скласти протокол про адміністративне правопорушення за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, крім випадків, коли будуть встановлені поважні причини несвоєчасного подання декларації [15, с. 1156].

Викладений алгоритм розмежування деліктів, передбачених ст. 366-3 КК і ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, звісно, не є бездоганим.

Так, дослідники небезпідставно звертають увагу на те, що ч. 3 ст. 49 Закону України «Про запобігання корупції» (нині це ч. 2 ст. 51-2 вказаного Закону) є процесуальною нормою, оскільки регламентує дії не суб'єкта декларування, а суб'єкта, який здійснює контрольні функції, через що звернення до неї у разі розмежування несвоєчасного подання (адміністративний проступок) і неподання декларації (злочин) не може не бентежити. Адже виходить, що відповідальність декларанта поставлена у залежність від оперативності дій контролюючих органів, а не від його власної поведінки. Водночас безспірним визнається положення про те, що подання декларації після спливу встановленого законом строку, але до моменту виявлення факту її неподання в цей строк має розцінюватися саме як несвоєчасне подання декларації [21, с. 28–29].

Інші науковці відзначають, що у межах викладеного підходу настання кримінальної відповідальності за неподання суб'єктом декларування декларації насправді зумовлено не так фактом неподання декларації, як фактом ігнорування повідомлення НАЗК. Можна уявити собі, наприклад, ситуацію, за якої НАЗК виявило факт неподання декларації через пів року від граничної дати її подання. У такому разі особа не підлягатиме кримінальній відповідальності допоки НАЗК письмово не повідомить суб'єкта про факт неподання декларації, і такий суб'єкт протягом 10 днів не подасть декларацію. Факт вчинення кримінального правопорушення за таких обставин залежить не від часу, який минув від граничного строку подання декларації, а від часу, який минув після повідомлення НАЗК про її неподання [22, с. 126].

Отже, підхід до розмежування правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК і ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, у межах якого роль письмового повідомлення НАЗК фактично визнається вирішальною, можна охарактеризувати: по-перше, як неочевидний (він є результатом системного тлумачення положень чинного законодавства – кримінального, адміністративного й антикорупційного); по-друге, як вимушений і такий, що сигналізує про потребу невідкладного законодавчого втручання, покликаного усунути наявну колізійність приписів ст. 366-3 КК і ч. 1 ст. 172-6 КУпАП і пов'язану з цим правову невизначеність.

Інший підхід до здійснення відповідного розмежування обстоює Д. Михайленко. На його думку, для наявності складу адміністративного правопорушення (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП) слід встановити, що декларація подана, але з порушенням встановленого строку; кваліфікація діяння особи як кримінально караного неподання декларації передбачає, що така декларація не подана на момент видалення суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку у справі. Різниця в небезпеці таких діянь, вважає згаданий дослідник, пов'язана з різним ступенем їх впливу на процес фінансового контролю: у разі неподання декларації останній взагалі унеможливується, а в разі несвоєчасного подання декларації можливість проведення такого контролю не втрачається, хоч він і здійснюється невчасно [23, с. 402].

Наведена точка зору, яка ґрунтується головним чином на філологічному (буквальному) тлумаченні відповідних законодавчих конструкцій і, на нашу думку, навряд чи узгоджується з чинним антикорупційним законодавством (навіть за всієї його невизначеності у вказаній частині), імпонує окремим дослідникам, які пишуть, що «за прострочення виконання обов'язку з подання декларацій настає адміністративна відповідальність, а за неподання взагалі декларації – кримінальна» [24, с. 504].

Звідси з-поміж іншого випливає, що якщо було відкрито кримінальне провадження за ст. 366-3 КК і під час досудового розслідування суб'єкт декларування все ж подав декларацію, то його кримінальна відповідальність за неподання декларації виключається, оскільки останнє перетворилося на несвоєчасне подання декларації як адміністративний проступок.

Критично оцінюючи викладений підхід, зауважимо, що якщо керуватися буквальним розумінням законодавчих понять «неподання» та «несвоєчасне подання», то справді подання декларації «аж» до видалення суду до нарадчої кімнати для винесення вироку за ст. 366-3 КК має розцінюватись як несвоєчасне подання декларації, а отже, виключати застосування цієї кримінально-правової заборони. Сумніваємось, однак, у тому, що такий «ліберальний» підхід узгоджується з волею законодавця щодо необхідності наявності нормативних підстав як кримінальної, так і адміністративної відповідальності за діяння, пов'язані зі своєчасністю антикорупційного декларування. З цього приводу в юридичній літературі ставляться слушні питання: який сенс у доказуванні факту неподання декларації, якщо в останній момент особа завжди зможе уникнути відповідальності, подавши декларацію? Який сенс тоді роботи НАБУ та працівників інших правоохоронних органів, що здійснюють виявлення та досудове розслідування цих деліктів? [18, с. 60].

Вважаємо також, що неподання декларації не унеможливує фінансовий контроль суб'єкта декларування (навіть при тому, що декларування – основний засіб фінансового контролю за певними категоріями осіб), а, навпаки, додатково вказує на необхідність його ретельного проведення щодо відповідної особи («недекларанта»). Моніторинг способу життя суб'єктів декларування здійснюється НАЗК на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, а також із медіа та інших відкритих джерел інформації, яка містить відомості про невідповідність рівня життя суб'єктів декларування задекларованим ними майну і доходам (ч. 2 ст. 51-4 Закону України «Про запобігання корупції»). В удосконаленій редакції цієї статті слід зафіксувати положення про те, що неподання декларації є самостійним приводом здійснення моніторингу способу життя суб'єкта декларування.

У постанові ККС ВС від 4 лютого 2025 р., ухвалення якої стало приводом для написання цієї наукової статті, розв'язувалося питання правильності кваліфікації поведінки Особи-7, начальника служби матеріально-технічного та адміністративно-господарського забезпечення Придніпровського управління магістрального аміакопроводу Державного підприємства «Укрхімтрансміак», яка умисно не подала декларацію за 2020 рік. ККС ВС вирішив, що відсутність повідомлення НАЗК про факт неподання суб'єктом декларування декларації не виключає можливість притягнення її до кримінальної відповідальності за ст. 366-3 КК. Задовольняючи касаційну скаргу прокурора і призначаючи новий розгляд у суді апеляційної інстанції, ККС ВС вказав на те, що для інкримінування порушення ст. 366-3 КК слід встановити, що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, знала про обов'язок подати декларацію, передбачену ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції», про строк її подання, проте усвідомлено з будь-яких мотивів вирішила не подавати декларацію та умисно не подала її. Для розв'язання питання про кримінальну відповідальність Особи-7 за ст. 366-3 КК не має значення роз'яснення НАЗК від 3 лютого 2021 р. № 1, на яке у своєму рішенні послався суд апеляційної інстанції, оскільки воно (роз'яснення) не є нормативним актом і не містить норм кримі-

нального процесуального права. ККС ВС також наголосив на тому, що ч. 2 ст. 51-2 Закону України «Про запобігання корупції» регулює дії НАЗК у межах процедури контролю за поданням декларацій у разі, якщо суб'єктом декларування її у визначеному порядку не подано. Тобто НАЗК здійснює письмове повідомлення суб'єкта декларування, коли подія неподання декларації вже відбулася, що не звільняє відповідного суб'єкта від обов'язку подання такої декларації. Положення ст. 366-3 КК не містять гіпотези, яка б ставила застосування диспозиції цієї статті у залежність від письмового повідомлення НАЗК суб'єкта декларування про факт неподання декларації [6].

Зроблений висновок перегукується з позицією, сформульованою Великою Палатою ВС: направле-не НАЗК повідомлення має виключно інформаційний характер, не є документом, який містить норми права, не може створювати нових правових норм, доповнювати чи змінювати чинне законодавство та не є остаточним документом, що зобов'язує до вчинення будь-яких дій, а тому не є рішенням суб'єкта владних повноважень. Інформація з приводу необхідності подання декларації та порядку її подання, викладена у повідомленні, не породжує обов'язкових юридичних наслідків [25, пункти 67, 68]. Авторам цих рядків натомість імпонує позиція тих суддів Великої Палати ВС, які у спільній окремій думці, критикуючи своїх колег, зазначили, що повідомлення НАЗК не тільки має інформативний характер, а й містить у собі веління (як зазначено у самому повідомленні – «...Ви повинні...»), зобов'язальний припис (подати декларацію), за невиконання якого законом визначена відповідальність. За логікою більшості суддів Великої Палати ВС, позивачка (вважаючи, що вона не є суб'єктом декларування) мала б проігнорувати надіслане їй спеціальним органом повідомлення, а згодом – у разі притягнення її до адміністративної чи кримінальної відповідальності – доводити протиправність дій НАЗК щодо надсилання їй повідомлення, яке містить зобов'язання подати декларацію в порядку, визначеному ч. 1 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» [26, пункти 12, 13].

Вимушені критично оцінити ту обставину, що ККС ВС у постанові від 4 лютого 2025 р. заперечив значення повідомлення НАЗК про факт неподання суб'єктом декларування декларації для кваліфікації за ст. 366-3 КК. Адже за такого підходу вкрай проблематично здійснити розмежування правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК і ч. 1 ст. 172-6 КУпАП. Так, якщо визнавати злочинним неподання декларації саме і тільки у строк, визначений Законом України «Про запобігання корупції» (тобто обмежувати, як це і зробив ККС ВС в аналізованій постанові, зміст неподання декларації лише її неподанням у строк, визначений законодавством, без «прив'язки» до письмового повідомлення НАЗК), то неможливо буде відрізнити це кримінально протиправне посягання від несвоєчасного подання декларації без поважних причин, за що, як уже неодноразово зазначалося, передбачено адміністративну відповідальність (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП).

Можна сказати, що відкидання ККС ВС у постанові від 4 лютого 2025 р. значення повідомлень НАЗК підтверджує позицію більшості представників суддівського корпусу (див. про це нижче) і сприятиме однаковості відповідної судової практики, однак таку однаковість навряд чи можна оцінити схвально. Обраний (хоча й у дещо завуальованому вигляді) ККС ВС підхід до розв'язання розглядуваного питання робить межу між складами правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 172-6 КУпАП і ст. 366-3 КК, вкрай умовною (невизначеною).

Це явно не сприяє усуненню колізії, долати яку *de lege lata* за бажання можна діаметрально різними шляхами, виходячи або з: 1) ніким не скасованої ч. 2 ст. 9 КУпАП (пріоритет кримінально-правових заборон); 2) правила «усі неузгодженості в законі вирішуються на користь особи, діяння якої кваліфікується», легальною основою якого вважається конституційний принцип презумпції невинуватості (застосуванню підлягають адміністративно-правові норми).

Підхід, втілений у постанові ККС ВС від 4 лютого 2025 р., видається малосумісним з конвенційною вимогою передбачуваності засудження особи на підставі закону, яка випливає зі ст. 7(1) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). Як слушно зазначає К. Задоля, вказана вимога якнайкраще відповідає ідеї людської гідності, на якій ґрунтується сучасне вчення про основоположні права людини, означає визнання державою того, що: 1) людина повинна мати можливість узгоджувати свою поведінку з чинними нормами кримінального права, тобто робити осмислений вибір на користь дозволеної чи забороненої кримінальним правом поведінки; 2) якщо людина не мала такої можливості, то вона не повинна бути засудженою і покараною за дію (бездіяльність), що ставиться їй у вину. Якщо з огляду на усталене судове тлумачення положення кримінального закону засудження особи за певну дію (бездіяльність) було для неї непередбачуваним, то це свідчить не лише про те, що держава не поважає право людини вільно визначати власну поведінку, усвідомлюючи її можливі правові наслідки, а й про те, що держава в цьому конкретному випадку засудила людину за акт поведінки, який найімовірніше не завдавав шкоди конкретному інтересу, який покликано захищати застосоване до особи положення кримінального права [28, с. 697, 711–712].

Не можемо не відзначити і той прикрий факт, що трійка верховних суддів, відкидаючи значення письмового повідомлення НАЗК для кваліфікації за ст. 366-3 КК, проігнорувала позицію своїх колег, яка, як уже зазначалося, знайшла відображення у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 4 грудня 2023 р. у справі про «віруючого суддю» та яка, навпаки, пов'язує наявність складу злочину «неподання суб'єктом декларування декларації» з таким повідомленням.

Щодо впливу постанови ККС ВС від 4 лютого 2025 р. на поточну судову практику в частині розмежування деліктів, передбачених ст. 366-3 КК і ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, то аналіз судових рішень судів дав змогу переконатись у тому, що більшість судів під час встановлення ознак складу злочину «неподання суб'єктом декларування декларації» на положення ч. 2 ст. 51-2 Закону України «Про запобігання корупції» не зважає. Такий висновок випливає із вивчення розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі – ЄДРСР) 238 рішень – 105 вироків і 133 ухвал про звільнення від кримінальної відповідальності, ухвалених за ст. 366-3 КК починаючи з 1 травня 2025 р.

Водночас трапляються судові рішення, які ґрунтуються на закріпленому в антикорупційному законодавстві «правилі 10 днів».

Так, вироком ВАКС Особа-4 був засуджений, зокрема, за ст. 366-3 КК за умисне неподання декларації за 2021 рік. При цьому у формулюванні обвинувачення зазначається, що, отримавши 15 лютого 2024 р. відповідно до ч. 2 ст. 51-2 Закону України «Про запобігання корупції» лист від НАЗК на свою електронну пошту та ознайомившись із його змістом, тобто будучи поінформова-

ним про обов'язок подати декларацію та кримінальну відповідальність за її неподання, Особа-4 за відсутності обставин, які б об'єктивно перешкождали йому подати декларацію шляхом її заповнення на вебсайті НАЗК, не подав декларацію за 2021 рік протягом 10 днів з дня отримання відповідного листа НАЗК (тобто до 25 лютого 2024 р.), хоч у цей саме проміжок часу (22 лютого 2024 р.) він подав декларацію за 2022 рік [28].

Такий саме (тобто панівний у теорії кримінального права) підхід знайшов відбиття і в низці інших судових рішень [29; 30; 31; 32; 33; 34; 35].

Продовжуючи аналіз постанови ККС ВС від 4 лютого 2025 р., зауважимо, що нам складно підтримати і категоричне заперечення касаційним судом значення для розв'язання питань кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, роз'яснень НАЗК. До речі, це саме сумнівне положення – таке собі скептичне ставлення до роз'яснень НАЗК міститься і в іншому рішенні ККС ВС [36].

Ми погоджуємося з тим, що у конкретному кримінальному провадженні покликання на роз'яснення НАЗК від 3 лютого 2021 р. № 1 щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (подання декларацій та повідомлень про суттєві зміни в майновому стані), яке (покликання) зробив суд апеляційної інстанції, було недоречним, бо у цьому документі кримінальна відповідальність за неподання декларації не пов'язувалася з повідомленням НАЗК, а такого тлумачення роз'ясненню НАЗК надав апеляційний суд. Водночас у загальному плані відкидання роз'яснень НАЗК для потреб кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 і ст. 366-3 КК, вважаємо сумнівним кроком, зокрема з огляду на вимоги згаданої вище ст. 7(1) ЄКПЛ.

Справа в тому, що ці положення КК мають у своїй основі приписи антикорупційного законодавства щодо декларування. Статус Закону України «Про запобігання корупції» у контексті кримінально-правових заборон, закріплених у статтях 366-2 і 366-3 КК, є особливим, адже він буквально «вмонтований» в їхній зміст. Цей Закон, передусім ті його положення, що регулюють декларування, є невід'ємним компонентом диспозицій статей 366-2, 366-3 КК, визначаючи конкретний кримінально-правовий зміст низки ознак основного і кваліфікованого складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Оскільки диспозиції вказаних статей КК містять безпосередню «прив'язку» до Закону України «Про запобігання корупції» як до акта, що визначає зміст і порядок подання декларації, будь-яка законодавча зміна порядку реалізації цього обов'язку впливає на зміст відповідних кримінально-правових заборон [37, с. 343]. Саме це логіка, до слова, знайшла відбиття в одній з нещодавно ухвалених постанов ККС ВС, в якій вирішувалося питання, яким чином механізм виправлення декларацій, запроваджений згідно із Законом від 20 вересня 2023 р. «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану», впливає на застосування ст. 366-2 КК [38].

Відповідно, суб'єкти декларування, беручи участь у цьому процесі, не можуть не орієнтуватися на надані НАЗК роз'яснення антикорупційного законодавства, звідки витікає, що такі роз'яснення, хоч і не є нормативно-правовими актами і не призначені безпосередньо для врегулювання кримінально-правових відносин, фор-

мують у суб'єктів декларування уявлення про межу між обов'язковим та необов'язковим під час декларування і, в підсумку, впливають на уявлення суб'єктів декларування про те, чи можуть їхні діяння, пов'язані з процесом декларування, мати для них наслідком кримінальну відповідальність [9, с. 159].

Як справедливо зазначається в юридичній літературі, у разі встановлення змісту вини треба довести, що, порушуючи вимоги нормативно-правих актів, які входять до змісту бланкетної диспозиції, особа хоча б у загальних рисах усвідомлювала (могла усвідомлювати), що вона вчиняє протиправні дії. Якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати це, то кримінальна відповідальність повинна виключатися за відсутності вини [39, с. 53]. У випадку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого нормою КК із бланкетною диспозицією, усвідомлення особою суспільної небезпеки діяння як характеристика умислу є похідним від розуміння суб'єктом протиправності своєї поведінки, визначеної регулятивним законодавством. Для таких складів кримінальних правопорушень усвідомлення протиправності діяння має бути невід'ємним складником інтелектуального моменту умислу, оскільки законодавче регулювання відповідних відносин може бути настільки складним і громіздким, що навіть фахівці зазнають серйозних труднощів у з'ясуванні відповідних приписів. Тому, наприклад, якщо особа, визначаючи суму податкового зобов'язання, бере до уваги офіційне розуміння окремих положень податкового законодавства, зафіксоване в податковому роз'ясненні, наданому на її запит контролюючим органом, немає підстав стверджувати, що вимоги податкового законодавства порушені цією особою умисно, а отже, що нею вчинено злочин, передбачений ст. 212 КК. Адже результатом надання і сприйняття податкового роз'яснення є впевненість платника податків у правомірності своєї поведінки, що означає неправильне уявлення особи про юридичні властивості вчиненого нею діяння та однозначно виключає умисел як обов'язкову в цьому разі суб'єктивну ознаку [40, с. 82–91]. Неправильне розуміння правового значення вчиненого особою діяння та його наслідків може бути спричинене неправильним роз'ясненням компетентною особою змісту нормативно-правового акта [41, с. 473].

Викладену вище логіку міркувань поділяють (треба так розуміти) розробники законопроекту «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення гарантій захисту суб'єктів господарювання під час здійснення кримінального провадження» (реєстр. № 12439 від 24.01.2025), які пропонують доповнити КК статтею 41-1 «Дотримання офіційних позицій органів державної влади», згідно з якою не визнаватиметься кримінальним правопорушенням діяння особи, вчинене на підставі роз'яснень, наданих уповноваженими центральними органами виконавчої влади щодо порядку застосування норм податкового законодавства, законодавства з питань митної справи та законодавства у сфері публічних закупівель. Попри наявну критику цієї пропонованої новели, головним чином під кутом її потенційної корупційності [42], раціональне зерно у наведеному потенційному положенні кримінального закону вбачається. І, мабуть, лише спрямованістю законопроекту (щодо захисту бізнесу) можна пояснити навряд чи схвальну фрагментарність аналізованого положення. Невже проблема кримінальної відповідальності не постає і в інших подібних ситуаціях, наприклад, тоді, коли декларант орієнтується на роз'яснення НАЗК?

Цікаво, що у попередніх версіях проекту нового КК України містилося положення про те, що презумпція знання особою положень цього Кодексу або іншого нормативно-правового акта, з урахуванням якого діяння, передбачене у статті Особливої частини цього Кодексу, визначається як кримінальне правопорушення, може бути спростована, зокрема, у випадку встановлення судом наявності протилежних за змістом роз'яснень акта уповноваженими органами державної влади, що зумовило його різне правозастосування. У ст. 2.4.9 «Юридична помилка» тієї редакції проекту, що є актуальною на момент підготовки нашої публікації до друку [7], аналог цього прогресивного положення, на жаль, відсутній.

Складно не погодитись із З. Загиней-Заболотенко, на думку якої ознайомлення з переліком інформації, яка повинна міститися в електронних деклараціях, свідчить про те, що для абсолютно правильного заповнення декларації необхідно бути «еквілібристом-правником». Надмірну складність норм, що стосуються декларування, породжує і їх «подвійна» бланкетність, яка полягає у тому, що для з'ясування змісту належної інформації потрібно знати положення не лише антикорупційного, а й регулятивного (зокрема, цивільного і податкового) законодавства. Без поради фахівця, який професійно займається відповідною проблемою, обійтися непросто. При цьому змішана протиправність декларування недостовірної інформації зумовлює встановлення під час кваліфікації усвідомлення протиправності діяння, що охоплює й усвідомлення нормативних приписів у сфері антикорупційного та іншого регулятивного законодавства України [43, с. 19–20, 21–23].

Показово, що у проекті Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки, розробленій НАЗК, так би мовити, самокритично визнається: «Заповнення декларації залишається доволі складною і обтяжливою процедурою через широкий перелік об'єктів декларування, нерозуміння особливостей зазначення відомостей про них в окремих розділах декларації, неможливість забезпечення повноцінного автоматизованого перенесення відомостей з публічних електронних реєстрів до форми декларації через недостатню інтероперабельність публічних електронних реєстрів та банків даних, неповноту і неактуальність інформації, що в них міститься» [44, с. 21].

Якщо роз'яснення НАЗК формують у суб'єктів декларування впевненість у тому, що їхні діяння не матимуть для них наслідком кримінальну відповідальність, то подальше накладення на них такої відповідальності означатиме, що остання настає щонайменше за відсутності умислу (при цьому злочин, передбачений ст. 366-2 КК, і проступок, передбачений ч. 4 ст. 172-6 КУпАП, – правопорушення умисні). Також з високою ймовірністю накладення кримінальної відповідальності у цьому разі становитиме порушення конвенційної гарантії передбачуваності засудження особи на підставі закону.

Повертаючись безпосередньо до питання про розмежування між складами правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 172-6 КУпАП і ст. 366-3 КК, відзначимо, що (зокрема, й з огляду на проблемність такого розмежування) окремими науковцями (включаючи двох співавторів цієї статті) наводяться аргументи на користь декриміналізації неподання суб'єктом декларування декларації. З-поміж іншого констатується, що на сьогодні склалась алогічна ситуація, коли невиконання законних вимог НАЗК щодо усунення порушень законодавства про запобігання і протидію корупції, за загальним правилом, визнається адміністративним правопорушенням (ст. 188-46 КУпАП); у випадку ж ідентичної поведінки

особи, яка не виконала законну вимогу НАЗК стосовно усунення такого порушення законодавства, як несвоєчасне подання декларації, вчинене має кваліфікуватися вже не за ст. 188-46 КУпАП, а за ст. 366-3 КК. Відзначається також, що: криміналізація неподання декларації суперечить принципу достатньої суспільної небезпечності діяння; ст. 366-3 КК є кримінально-правовою заборонаю із прихованою адміністративною преюдицією; достатнім приходом реагування за умисне неподання декларації, крім накладення адміністративного стягнення, буде звільнення особи із займаної посади; стане однозначно зрозумілим те, що будь-яке несвоєчасне подання декларації має кваліфікуватися саме за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, а якщо винна особа ще й ігнорує відповідне повідомлення НАЗК, то її діяння мають отримувати додаткову правову оцінку з покликанням на ст. 188-46 КУпАП [8, с. 13–14, 43–56, 195–196; 22, с. 126–127; 45, с. 133–140].

Видається, що наведених аргументів (вкупі із пропонуванням нами вище уточненням ст. 51-4 Закону України «Про запобігання корупції», присвяченої моніторингу способу життя суб'єктів декларування) цілком досить для спростування побоювань тих дослідників, які, виступаючи проти декриміналізації умисного неподання декларації, вважають, що це, мовляв: буде підштовхувати недобросовісних декларантів приховувати незаконно набуті статки у розрахунок на те, що вони не зазнають за це відповідальності, або ж ця відповідальність для них буде менш суворою, ніж передбачена чинною ст. 366-3 КК; «не сприятиме виконанню суб'єктами декларування обов'язку подання декларації без створення додаткових механізмів забезпечення його виконання» [46, с. 73].

Спростування такого контраргументу, як обмеженість строків накладення адміністративних стягнень, лежить у площині вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства, що є темою окремої розмови. Тут лише нагадаємо, що свого часу автори цих рядків за результатами вивчення практики застосування такого законодавства відзначали, що одним із чинників, які негативно впливають на результативність відповідних адміністративно-правових заборон (поряд із відсутністю однаковості судової практики у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, і браком дієвих механізмів, які б забезпечували уніфікацію такої практики), є недосконалість і невідповідність сучасним реаліям правозастосування норм КУпАП, зокрема тих із них, якими регламентовано порядок притягнення до адміністративної відповідальності осіб, котрі вчинили адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією [47, с. 481–484]. Такий захід дисциплінарної відповідальності, як звільнення правопорушника з відповідної посади, припинення його повноважень на ній, у разі неподання ним декларації, немає підстав розцінювати як непропорційне, несправедливе покарання (при тому, що загалом проблема оптимізації співвідношення адміністративної та дисциплінарної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, в умовах сьогодення є гострою). Проблема ж великої кількості суб'єктів декларування має вирішуватись у спосіб оптимізації кола декларантів. А обмеженість ресурсів правоохоронних органів – це радше аргумент на користь обстоюваної нами декриміналізації, а не збереження кримінальної відповідальності за умисне неподання декларації.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки.

По-перше, панівний у теорії кримінального права підхід полягає в тому, що каране за ст. 366-3 КК неподання декларації означає невиконання суб'єктом декларування обов'язку подати декларацію у порядку, визначеному ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції», якщо після одержання повідомлення НАЗК про факт неподання декларації суб'єкт декларування не виконав обов'язок, визначений у ч. 2 ст. 51-2 цього Закону. Водночас традиційний підхід до розмежування правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК і ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, у межах якого роль письмового повідомлення НАЗК фактично визнається вирішальною, є підстави охарактеризувати як: 1) неочевидний (він є результатом системного тлумачення положень чинного законодавства); 2) вимушений і такий, що сигналізує про потребу невідкладного законодавчого втручання, покликаного усунути наявну колізійність приписів ст. 366-3 КК і ч. 1 ст. 172-6 КУпАП та пов'язану з цим правову невизначеність.

По-друге, варто критично оцінити ту обставину, що ККС ВС у постанові від 4 лютого 2025 р. заперечив значення повідомлення НАЗК про факт неподання суб'єктом декларування декларації для кваліфікації за ст. 366-3 КК. Адже за такого підходу касаційного суду вкрай проблематично здійснити розмежування правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК і ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, а межа між складами цих правопорушень стає вкрай умовною (невизначеною), що з-поміж іншого не узгоджується з конвенційною вимогою передбачуваності засудження особи на підставі закону. Водночас вивчення розміщених у ЄДРСР рішень, постановлених починаючи з 1 травня 2025 р., дало змогу з прикрістю констатувати, що сформульована ККС ВС правова позиція перебуває у фарватері підходу, обстоюваного більшістю вітчизняних судів, які у разі встановлення ознак складу злочину «неподання суб'єктом декларування декларації» на положення ч. 2 ст. 51-2 Закону України «Про запобігання корупції» не зважають.

По-третє, з урахуванням продемонстрованої дискусійності розмежування між складами правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 172-6 КУпАП і ст. 366-3 КК, суперечливості судової практики, пов'язаної з цим розмежуванням, а також з огляду на вагомість теоретичних аргументів на користь декриміналізації неподання суб'єктом декларування декларації вважаємо, що з'ясований прояв правової невизначеності потребує усунення у законодавчому порядку. Для цього пропонується: з КК виключити ст. 366-3; у диспозиції ч. 1 ст. 172-6 КУпАП альтернативно вказати на неподання суб'єктом декларування декларації. Крім цього, ч. 2 ст. 51-4 Закону «Про запобігання корупції» слід доповнити положенням про те, що моніторинг способу життя суб'єкта декларування здійснюється НАЗК і у випадку неподання таким суб'єктом декларації у встановленому законом порядку. Водночас перспективним напрямом наукових розвідок у відповідній царині залишається визначення шляхів удосконалення законодавства, покликаних вирішити проблему оптимізації співвідношення адміністративної та дисциплінарної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією.

Список використаних джерел

1. Про Засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 червня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 28.05.2026).

2. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії) : підручник : у 2 книгах / за ред. О. О. Дудорова, А. А. Стрижевської. Книга 1. Вступ до кримінального права України. Вчення про кримінальне правопорушення. Київ : Видавництво «Норма права», 2025. 824 с.
3. Шапченко С. Д. Правові позиції Верховного Суду як індикатори окремих тенденцій вітчизняної судової практики при вирішенні питань кримінально-правового характеру. *Пам'яті професора П.С. Матишевського* : збірка тез доповідей учасників науково-практичного круглого столу «Питання кримінального права у правових позиціях судів України» (7 березня 2024 року) / упоряд. А. А. Стрижевська, С. Д. Шапченко, К. П. Задоя. Київ, 2024. С. 4–25.
4. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 4 грудня 2023 р. у справі № 991/5479/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476543> (дата звернення: 28.05.2026).
5. Івана М. Россі, Лаура Поп, Таммар Бергер. Отримати повне уявлення про державних службовців : Керівництво з ефективного фінансового декларування. Серія книг «Повернення викрадених активів» (StAR). Вашингтон, округ Колумбія, Світовий банк, 2017. 122 с.
6. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 4 лютого 2025 р. у справі № 629/5254/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125297104> (дата звернення: 22.05.2026).
7. Кримінальний кодекс України. Контрольний текст проекту (станом на 01.05.2026 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/05/02/00000-kontrolnyj-proyekt-kk-01-05-2026.pdf> (дата звернення: 28.05.2026).
8. Янівський В. М. Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складів кримінальних правопорушень : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Вінниця, 2023. 239 с.
9. Дудоров О. О., Задоя К. П. Окремі правові позиції Касаційного кримінального суду Верховного Суду щодо кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності (науковий аналіз). *Практика Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду: доктринальні підходи та прикладні аспекти* : збірник наукових праць / за ред. Н. О. Антонюк. Київ : ВАІТЕ, 2026. С. 116–186.
10. Звіт за результатами аналізу судової практики притягнення до відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (за 2014–2024 роки). *Національне агентство з питань запобігання корупції, громадська організація «Центр політико-правових реформ»*. 2025. URL: <https://nazk.gov.ua/pdfs/?file=/wp-content/uploads/Pages/ff/d0/ffd05706985ad7abff263cfcbfadf01b693e59ab30215c4767a77884f172f9562981236.pdf> (дата звернення: 28.05.2026).
11. Звіт за результатами аналізу судової практики притягнення до відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення за 2022 рік. *Національне агентство з питань запобігання корупції, громадська організація «Центр політико-правових реформ»*. 2024. С. 47. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/zvit-nazk-tsppr.pdf> (дата звернення: 28.05.2026).
12. Звіт за результатами аналізу судової практики притягнення до відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення за 2023 рік. *Національне агентство з питань запобігання корупції, громадська організація «Центр політико-правових реформ»*. 2025. URL: <https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2025/05/Zvit-za-rezultatamy-analizu-sudovoi-praktyky-pryiahnennia-do-vidpovidalnosti-za-koruptsiyni-ta-poviazani-z-koruptsiieiu-kryminalni-pravoporushennia-za-2023-rik.pdf> (дата звернення: 28.05.2026).
13. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
14. Волонєць Д. Ф. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 229 с.
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
17. Чумак К. Окремі аспекти кримінальної відповідальності за умисне неподання електронної декларації. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4/2. С. 105–110.
18. Черенков А. М. Розслідування декларування недостовірної інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 270 с.
19. Вознюк А. А. Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: нові моделі заборонних кримінально-правових норм. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4. С. 104–120. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.92.104-120>
20. Наказ НАЗК від 29 січня 2021 р. № 25/21 «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Національного агентства з питань запобігання корупції від 15 квітня 2020 року № 144/20». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0157-21#n6> (дата звернення: 28.05.2026).
21. Арманов М., Книженко О., Ярмиш Н. Актуальні питання кваліфікації порушення вимог фінансового контролю. *Вісник прокуратури*. 2016. № 3. С. 48–53.
22. Міськів Д. М., Газдайка-Василишин І. Б. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації та за неподання декларації суб'єктом декларування : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 300 с.
23. Михайленко Д. Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи : монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 582 с.
24. Величко О. В. Розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з поданням декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новачії* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 15 трав. 2020 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), Л. М. Демидова (заст. голов. ред.), А. П. Гетьман та ін. Харків : Право, 2020. С. 500–505.
25. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 2 лютого 2023 р. у справі № 260/3380/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930843> (дата звернення: 28.05.2026).

26. Окрема думка (спільна) суддів Верховного Суду Ю. Л. Власова, М. І. Гриціва, Г. Р. Крет на постанову Великої Палати Верховного Суду. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109580906> (дата звернення: 22.05.2026).
27. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії) : підручник : у 2 книгах / за ред. О. О. Дудорова, А. А. Стрижівської. Книга 2. Вчення про заходи кримінально-правового впливу. Загальна частина кримінального права європейських держав. Київ : Видавництво «Норма права», 2025. 788 с.
28. Вирок Вищого антикорупційного суду від 18 червня 2025 р. у справі № 991/4549/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128217995> (дата звернення: 28.05.2026).
29. Вирок Пустомитівського районного суду Львівської області від 21 травня 2025 р. у справі № 450/31/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127593053> (дата звернення: 28.05.2026).
30. Вирок Болехівського міського суду Івано-Франківської області від 18 вересня 2025 р. у справі № 339/237/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130298994> (дата звернення: 28.05.2026).
31. Вирок Роменського міськрайонного суду Сумської області від 19 грудня 2025 р. у справі № 585/646/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132791154> (дата звернення: 28.05.2026).
32. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 16 лютого 2026 р. у справі № 161/576/26. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134124194> (дата звернення: 28.05.2026).
33. Вирок Нововолинського міського суду Волинської області від 27 березня 2026 р. у справі № 165/4203/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135206657> (дата звернення: 28.05.2026).
34. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 8 квітня 2026 р. у справі № 359/1446/26. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136467025> (дата звернення: 28.05.2026).
35. Вирок Салтівського районного суду м. Харкова від 14 травня 2026 р. у справі № 643/7205/26. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136508070> (дата звернення: 28.05.2026).
36. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28 листопада 2019 р. у справі № 236/6/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86070651> (дата звернення: 28.05.2026).
37. Дудоров О. О., Письменський Є. О. Про ретроактивну дію кримінального закону в контексті механізму виправлення декларацій, запровадженого в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2026. Вип. № 2. Ч. 2. С. 338–345. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.2.54>
38. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 березня 2026 р. у справі № 751/10686/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135000617> (дата звернення: 28.05.2026).
39. Панов М., Квасневська Н. Кваліфікація злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність. *Право України*. 2010. № 9. С. 47–54.
40. Дудоров О. Специфіка юридичної помилки при вчиненні злочинів із змішаною протиправністю. *Право України*. 2011. № 9. С. 82–91.
41. Бурдін В. М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження) : монографія. Львів, 2010. 780 с.
42. Захист бізнесу чи лазівка для корупціонерів: аналіз ЗП № 12439 до другого читання. 29 серпня 2025 р. *Трансперенсі Інтернешнл Україна*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/zahyst-biznesu-chy-lazivka-dlya-koruptsiонерiv-analiz-zp-12439-do-drugogo-chytannya> (дата звернення: 28.05.2026).
43. Загиней-Заболотенко З. Окремі недоліки кримінально-правового реагування на порушення вимог фінансового контролю. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 2. С. 14–31.
44. Проект Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки, надісланий 2 квітня 2026 р. до Кабінету Міністрів України (проект). URL: <https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wpcontent/uploads/Pages/70/66/70664dfdf9e68c2a85a1ab4497aa1c76b7191bf0f54204fc7ca13e012ef2d171779036.pdf> (дата звернення: 28.05.2026).
45. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація умисного неподання декларації: pro at contra. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2023. Вип. 16(28). С. 133–140. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.133-140>
46. Никифорова Н. А. Кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією: кримінально-правова, кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. Київ : Норма права, 2024. 298 с.
47. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Сенік В. Г. Кваліфікація адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією (коментар судової практики). Київ : ВД «Дакор», 2020. 508 с.

References

1. Pro Zasady derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky na 2021–2025 roky: Zakon Ukrainy vid 20 chervnia 2022 r. [On the Principles of the State Anti-Corruption Policy for 2021–2025: Law of Ukraine of June 20, 2022]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> [in Ukrainian].
2. Dudorov, O. O., Stryzhevska, A. A. (Eds.). (2025). Kryminalne pravo. Zahalna chastyna (Ukrainian-European studies): pidruchnyk: u 2 knykh. Knyha 1. Vstup do kryminalnoho prava Ukrainy. Vchennia pro kryminalne pravoporushennia [Criminal Law. General Part (Ukrainian-European Studies): textbook. In 2 books. Book 1. Introduction to Criminal Law of Ukraine. Doctrine of Criminal Offense]. Kyiv: Norma prava [in Ukrainian].
3. Shapchenko, S. D. (2024). Pravovi pozytsii Verkhovnoho Sudu yak indykatory okremykh tendentsii vitchyznanoi sudovoi praktyky pry vyryshenni pytan kryminalno-pravovoho kharakteru [Legal positions of the Supreme Court as indicators of certain trends in national judicial practice in resolving issues of criminal law]. *Pamiaty profesora P. S. Matshevs'koho: zbirka tez dopovidei uchasnykiv naukovo-praktychnoho kruhloho stolu «Pytannia kryminalnoho prava u pravovykh pozytsiiakh sudiv Ukrainy»*, pp. 4–25. Kyiv [in Ukrainian].
4. Postanova obiednanoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 4 hrudnia 2023 r. u spravі № 991/5479/22 [Resolution of the Joint Chamber of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court of December 4, 2023 in case No. 991/5479/22]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476543> [in Ukrainian].

5. Rossi, I. M., Pop, L., Berger, T. (2017). Otrymaty povne uiavlennia pro derzhavnykh sluzhbovtstv: Kerivnytsstvo z efektyvnogo finansovoho deklaruvannia [Getting the Full Picture on Public Officials: A Guide to Effective Financial Disclosure]. Washington, DC: World Bank [in Ukrainian].
6. Postanova Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnogo sudu Verkhovnoho Sudu vid 4 liutoho 2025 r. u spravi № 629/5254/21 [Resolution of the First Judicial Chamber of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court of February 4, 2025 in case No. 629/5254/21]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125297104> [in Ukrainian].
7. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Kontrolnyi tekst proiektu (stanom na 01.05.2026 roku) [Criminal Code of Ukraine. Control Text of the Draft (as of May 1, 2026)]. Retrieved from <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/05/02/00000-kontrolnyj-projekt-kk-01-05-2026.pdf> [in Ukrainian].
8. Yanivskiy, V. M. (2023). Deklaruvannia nedostovirnoi informatsii ta umysne nepodannia deklaratsii: sotsialna obumovlenist kryminalizatsii, analiz skladiv kryminalnykh pravoporushen [Declaration of False Information and Intentional Failure to Submit a Declaration: Social Conditionality of Criminalization and Analysis of the Elements of Criminal Offenses]. *PhD thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].
9. Dudorov, O. O., & Zadoia, K. P. (2026). Okremi pravovi pozytsii Kasatsiinoho kryminalnogo sudu Verkhovnoho Sudu shchodo kvalifikatsii zlochiniv u sferi sluzhbovoi diialnosti (naukovyi analiz) [Certain Legal Positions of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court on the Qualification of Crimes in the Sphere of Official Activity (Scientific Analysis)]. In: *Praktyka Kasatsiinoho kryminalnogo sudu v skladi Verkhovnoho Sudu: doktrynalni pidkhody ta prykladni aspekty*, pp. 116–186. Kyiv : VAITE [in Ukrainian].
10. Natsionalne ahentstvo z pytan zapobihannia koruptsii, Tsentr polityko-pravovykh reform (2025). Zvit za rezultatamy analizu sudovoi praktyky prytiahnennia do vidpovidalnosti za administratyvni pravoporushennia, poviazani z koruptsiieiu (za 2014–2024 roky) [Report on the Analysis of Judicial Practice in Bringing to Liability for Corruption-Related Administrative Offenses (2014–2024)]. Retrieved from <https://nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Pages/ff/d0/ffd05706985ad7abff263cfcbfadf01b693e59ab30215c4767a77884f172f9562981236.pdf> [in Ukrainian].
11. Natsionalne ahentstvo z pytan zapobihannia koruptsii, Tsentr polityko-pravovykh reform (2024). Zvit za rezultatamy analizu sudovoi praktyky prytiahnennia do vidpovidalnosti za koruptsiini ta poviazani z koruptsiieiu kryminalni pravoporushennia za 2022 rik [Report on the Analysis of Judicial Practice in Bringing to Liability for Corruption and Corruption-Related Criminal Offenses in 2022]. Retrieved from <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/zvit-nazk-tsprr.pdf> [in Ukrainian].
12. Natsionalne ahentstvo z pytan zapobihannia koruptsii, Tsentr polityko-pravovykh reform (2025). Zvit za rezultatamy analizu sudovoi praktyky prytiahnennia do vidpovidalnosti za koruptsiini ta poviazani z koruptsiieiu kryminalni pravoporushennia za 2023 rik [Report on the Analysis of Judicial Practice in Bringing to Liability for Corruption and Corruption-Related Criminal Offenses in 2023]. Retrieved from <https://skilly-skilly.info/wp-content/uploads/2025/05/Zvit-za-rezultatamy-analizu-sudovoi-praktyky-prytiahnennia-do-vidpovidalnosti-za-koruptsiini-ta-poviazani-z-koruptsiieiu-kryminalni-pravoporushennia-za-2023-rik.pdf> [in Ukrainian].
13. Khavroniuk, M. I. (Ed.). (2019). Koruptsiini skhemy: yikh kryminalno-pravova kvalifikatsiia i dosudove rozsliduvannia [Corruption Schemes: Criminal Law Qualification and Pre-Trial Investigation]. Kyiv: Moskalenko O.M. [in Ukrainian].
14. Volonets, D. F. (2021). Kryminalna vidpovidalnist za deklaruvannia nedostovirnoi informatsii [Criminal Liability for Declaration of False Information]. *PhD thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
15. Melnyk, M. I., & Khavroniuk, M. I. (Eds.). (2018). Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [Scientific and Practical Commentary on the Criminal Code of Ukraine]. 10th ed. Kyiv: Dakor [in Ukrainian].
16. Dzhuzha, O. M., Savchenko, A. V., & Cherniei, V. V. (Eds.). (2016). Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [Scientific and Practical Commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
17. Chumak, K. (2017). Okremi aspekty kryminalnoi vidpovidalnosti za umysne nepodannia elektronnoi deklaratsii [Certain Aspects of Criminal Liability for Intentional Failure to Submit an Electronic Declaration]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 4/2, 105–110 [in Ukrainian].
18. Cherenkov, A. M. (2020). Rozsliduvannia deklaruvannia nedostovirnoi informatsii [Investigation of Declaration of False Information]. *PhD thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
19. Vozniuk, A. A. (2020). Deklaruvannia nedostovirnoi informatsii ta umysne nepodannia deklaratsii: novi modeli zaboronnykh kryminalno-pravovykh norm [Declaration of False Information and Intentional Failure to Submit a Declaration: New Models of Prohibitive Criminal Law Provisions]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, 4, 104–120 [in Ukrainian].
20. Nakaz Natsionalnogo ahentstva z pytan zapobihannia koruptsii vid 29 sichnia 2021 r. № 25/21 «Pro vyznannia takym, shcho vtratyv chynnist, nakazu Natsionalnogo ahentstva z pytan zapobihannia koruptsii vid 15 kvitnia 2020 roku № 144/20» [Order of the National Agency on Corruption Prevention No. 25/21 of January 29, 2021 “On Recognizing as Invalid Order No. 144/20 of April 15, 2020”]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0157-21#n6> [in Ukrainian].
21. Armanov, M., Knyzhenko, O., & Yarmysh, N. (2016). Aktualni pytannia kvalifikatsii porushennia vymoh finansovoho kontroliu [Current Issues of Qualification of Violations of Financial Control Requirements]. *Visnyk prokuratury*, 3, 48–53 [in Ukrainian].
22. Miskiv, D. M., & Hazdaika-Vasylyshyn, I. B. (2022). Kryminalna vidpovidalnist za deklaruvannia nedostovirnoi informatsii ta za nepodannia deklaratsii subiekтом deklaruvannia: monohrafiia [Criminal Liability for Declaration of False Information and Failure of a Declaration Subject to Submit a Declaration: Monograph]. Lviv : Lviv State University of Internal Affairs [in Ukrainian].
23. Mykhailenko, D. H. (2017). Protydiia koruptsiinym zlochinam zasobamy kryminalnogo prava: kontseptualni osnovy [Countering Corruption Crimes by Means of Criminal Law: Conceptual Foundations]. Odesa: Helvetyka [in Ukrainian].
24. Velychko, O. V. (2020). Rozmezhuвання kryminalnoi ta administratyvnoi vidpovidalnosti za pravoporushennia, poviazani z podanniam deklaratsii osib, upovnovazhenykh na vykonannia funktsii derzhavy abo mistsevoho samovriaduvannia [Differentiation of Criminal and Administrative Liability for Offenses Related to the Submission of Declarations by Persons Authorized to Perform Functions of the State or Local Self-Government]. *Kryminalne pravo v umovakh hlobalizatsii suspilnykh protsesiv: tradytsii ta novatsii*, 500–505. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].

25. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 2 liutoho 2023 r. u spravi № 260/3380/21 [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court of February 2, 2023 in Case No. 260/3380/21]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930843> [in Ukrainian].
26. Okrema dumka (spilna) suddiv Verkhovnoho Sudu Yu. L. Vlasova, M. I. Hrytsiva, H. R. Kret na postanovu Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu [Joint Dissenting Opinion of Supreme Court Judges Yu. L. Vlasov, M. I. Hrytsiv and H. R. Kret to the Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109580906> [in Ukrainian].
27. Dudorov, O. O., & Stryzhevska, A. A. (Eds.). (2025). Kryminalne pravo. Zahalna chastyna (Ukrainsko-yevropeiski studii): pidruchnyk: u 2 knyzhakh. Knyha 2. Vchennia pro zakhody kryminalno-pravovoho vplyvu. Zahalna chastyna kryminalnoho prava yevropeiskyykh derzhav [Criminal Law. General Part (Ukrainian-European Studies): Textbook. In 2 Books. Book 2. Doctrine of Criminal Law Measures. General Part of Criminal Law of European States]. Kyiv : Norma prava [in Ukrainian].
28. Vyrok Vysheho antykoruptsiinoho sudu vid 18 chervnia 2025 r. u spravi № 991/4549/25 [Judgment of the High Anti-Corruption Court of June 18, 2025 in Case No. 991/4549/25]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128217995> [in Ukrainian].
29. Vyrok Pustomytskoho raionnoho sudu Lvivskoi oblasti vid 21 travnia 2025 r. u spravi № 450/31/25 [Judgment of the Pustomyts District Court of Lviv Region of May 21, 2025 in Case No. 450/31/25]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127593053> [in Ukrainian].
30. Vyrok Bolekhivskoho miskoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti vid 18 veresnia 2025 r. u spravi № 339/237/25 [Judgment of the Bolekhiv City Court of Ivano-Frankivsk Region of September 18, 2025 in Case No. 339/237/25]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130298994> [in Ukrainian].
31. Vyrok Romenskoho miskraionnoho sudu Sumskoi oblasti vid 19 hrudnia 2025 r. u spravi № 585/646/25 [Judgment of the Romny City District Court of Sumy Region of December 19, 2025 in Case No. 585/646/25]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132791154> [in Ukrainian].
32. Vyrok Lutskoho miskraionnoho sudu Volynskoi oblasti vid 16 liutoho 2026 r. u spravi № 161/576/26 [Judgment of the Lutsk City District Court of Volyn Region of February 16, 2026 in Case No. 161/576/26]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134124194> [in Ukrainian].
33. Vyrok Novovolynskoho miskoho sudu Volynskoi oblasti vid 27 bereznia 2026 r. u spravi № 165/4203/25 [Verdict of the Novovolynsk City Court of Volyn Region dated March 27, 2026 in case No. 165/4203/25]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135206657> [in Ukrainian].
34. Vyrok Boryspilskoho miskraionnoho sudu Kyivskoi oblasti vid 8 kvitnia 2026 r. u spravi № 359/1446/26 [Verdict of the Boryspil City District Court of Kyiv Region dated April 8, 2026 in case No. 359/1446/26]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136467025> [in Ukrainian].
35. Vyrok Saltivskoho raionnoho sudu m. Kharkova vid 14 travnia 2026 r. u spravi № 643/7205/26 [Verdict of the Saltivskiy District Court of Kharkiv dated May 14, 2026 in case No. 643/7205/26]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136508070> [in Ukrainian].
36. Postanova kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 28 lystopada 2019 r. u spravi № 236/6/18 [Resolution of the Panel of Judges of the First Judicial Chamber of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court dated November 28, 2019 in case No. 236/6/18]. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86070651> [in Ukrainian].
37. Dudorov, O. O., & Pysmenskyi, Ye. O. (2026). Pro retroaktyvnu diiu kryminalnoho zakonu v konteksti mekhanizmu vypravlennia deklaratsii, zaprovadzenoho v umovakh voiennoho stanu [On the retroactive effect of criminal law in the context of the declaration correction mechanism introduced under martial law]. *Analichno-porivnialne pravo*, 2/2, 338–345 [in Ukrainian].
38. Postanova kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 12 bereznia 2026 r. u spravi № 751/10686/23 [Resolution of the Panel of Judges of the First Judicial Chamber of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court dated March 12, 2026 in case No. 751/10686/23]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135000617> [in Ukrainian].
39. Panov, M., & Kvasnevska, N. (2010). Kvalifikatsiia zlochyniv pry blanketnii dyspozytsii zakonu pro kryminalnu vidpovidalnist [Classification of crimes under a blanket disposition of criminal law]. *Pravo Ukrainy*, 9, 47–54 [in Ukrainian].
40. Dudorov, O. (2011). Spetsyfika yurydychnoi pomylky pry vchynenni zlochyniv iz zmishanoiu protypravnistiu [Specific features of legal mistake in crimes with mixed unlawfulness]. *Pravo Ukrainy*, 9, 82–91 [in Ukrainian].
41. Burdin, V. M. (2010). *Osudnist ta neosudnist (kryminalno-pravove doslidzhennia): monohrafiia* [Sanity and insanity (criminal law study): monograph]. Lviv [in Ukrainian].
42. Transparency International Ukraine. (2025). Zakhyst biznesu chy lazivka dlia koruptsiioneriv: analiz ZP № 12439 do druho chytannia [Business protection or a loophole for corrupt officials: analysis of Draft Law No. 12439 before the second reading]. August 29, 2025. Retrieved from <https://ti-ukraine.org/news/zahyst-biznesu-chy-lazivka-dlya-koruptsiioneriv-analiz-zp-12439-do-drugogo-chytannia> [in Ukrainian].
43. Zahyniei-Zabolotenko, Z. (2019). Okremi nedoliky kryminalno-pravovoho reahuvannia na porushennia vymoh finansovoho kontroliu [Certain shortcomings of criminal law response to violations of financial control requirements]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 2, 14–31 [in Ukrainian].
44. Draft Anti-Corruption Strategy for 2026–2030 submitted to the Cabinet of Ministers of Ukraine on April 2, 2026 (Draft). Retrieved from <https://nazk.gov.ua/pdfs/?file=/wpcontent/uploads/Pages/70/66/70664dfd9e68c2a85a1ab4497aa1c76b7191bf0f54204fc7ca13e012ef2d171779036.pdf> [in Ukrainian].
45. Movchan, R. O., & Yanivskyi, V. M. (2023). Kryminalizatsiia umysnoho nepodannia deklaratsii: *pro et contra* [Criminalization of intentional failure to submit a declaration: *pro et contra*]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho. Serii: Pravo*, 16(28), 133–140. [in Ukrainian].

46. Nykyforenko, N. A. (2024). Kryminalni pravoporushennia, poviazani z koruptsiieiu: kryminalno-pravova, kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia: monohrafiia [Corruption-related criminal offenses: criminal law and criminological characteristics and prevention: monograph]. Kyiv : Norma prava [in Ukrainian].

47. Dudorov, O. O., & Movchan, R. O., Senyk, V. H. (2020). Kvalifikatsiia administratyvnykh pravoporushen, poviazanykh z koruptsiieiu (komentar sudovoi praktyky) [Classification of administrative offenses related to corruption (commentary on judicial practice)]. Kyiv : VD «Dakor» [in Ukrainian].

Dudorov Alexander,

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of Criminal Legal Policy and Criminal Law
of the Educational and Scientific Institute of Law

(Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>

Movchan Roman,

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of Constitutional, International and Criminal Law

(Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

Yanivskyi Volodymyr,

Doctor of Philosophy in Law,

Senior Lecturer at the Department of Criminal Law and Criminology

(Kharkiv National University of Internal Affairs)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5920-4566>

**DISTINGUISHING BETWEEN INTENTIONAL FAILURE TO SUBMIT
A DECLARATION AND LATE SUBMISSION OF A DECLARATION IN JUDICIAL PRACTICE**

The article is devoted to the problem of distinguishing between the untimely submission of a declaration by a person authorized to perform state or local government functions without good reason as an administrative offense related to corruption (Part 1, Article 172-6 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses (COA)), and the failure of the declaring entity to submit a declaration by a person authorized to perform state or local government functions as a crime (Article 366-3 of the Criminal Code of Ukraine (CC)). This problem is considered mainly from the perspective of analyzing the legal position of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court (CCC of the Supreme Court), according to which the absence of notification to the NACP about the fact of the failure of the declaring entity to submit a declaration by an authorized person does not exclude the criminal liability of the person for the intentional failure to submit such a declaration, and clarifying the impact of this legal position on current judicial practice in the context of ensuring its uniformity.

The essence of the traditional understanding of criminal law science of the criminally punishable failure to submit a declaration of a person is revealed, and the shortcomings inherent in this understanding are shown. The approach to the delimitation of offenses provided for in Art. 366-3 of the Criminal Code and Part 1 of Art. 172-6 of the Code of Administrative Offenses, within which the role of the relevant written notification to the NACP is recognized as decisive, is characterized as non-obvious and forced. The following are criticized: 1) an alternative theoretical approach to the considered delimitation, which is based on the philological interpretation of existing legislative structures; 2) the legal position of the Supreme Court of Justice, which denied the significance of the NACP notification on the fact of failure to submit a declaration by a person authorized to perform state and local government functions, for qualification under Art. 366-3 of the Criminal Code, as well as the NACP explanations; 3) current judicial practice, within which, when establishing the elements of the crime of "failure by the subject of declaration to submit a declaration of a person authorized to perform state or local self-government functions" the provision of Part 2 of Article 51-2 of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" is ignored.

The proposal put forward in the science of criminal law to decriminalize the failure of the subject of declaration to submit a declaration of a person authorized to perform state or local self-government functions is supported. Proposals are formulated to improve the legislation.

Key words: criminal offenses related to corruption, intentional failure to submit a declaration, untimely submission of a declaration, criminal law qualification, criminal offenses in the field of official activity and professional activity in the provision of public services, uniformity of judicial practice, blanket disposition, principle of legality.

Дата першого надходження статті до видання: 03.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 343.542(477 + 73)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-10>

Каменський Дмитро Васильович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-наукового гуманітарного інституту
(Національна академія Служби безпеки України, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3610-2514>

Власов Андрій Васильович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-наукового гуманітарного інституту
(Національна академія Служби безпеки України, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8095-240X>

ОБМАН ЯК ОЗНАКА ШАХРАЙСТВА У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ ТА США

У статті досліджено ознаки шахрайського обману в економічних правовідносинах на основі судової практики України та США. Визначено критерії відмежування кримінально караного шахрайства від цивільно-правових деліктів і недобросовісної ділової поведінки. Проаналізовано підходи американських судів до матеріальної характеристики обману та його впливу на майнові інтереси потерпілого. На основі практики Верховного Суду встановлено значення первісного умислу на заволодіння чужим майном шляхом обману.

Ключові слова: шахрайство, обман, економічні правовідносини, кримінальна відповідальність, цивільно-правовий делікт, матеріальність, порівняльне кримінальне право.

Постановка проблеми. Приводом для написання цієї статті стало ознайомлення автора під час вивчення курсу лекцій американського автора Р. Еліасона «Білокомірцеві злочини» [1] з декількома цікавими (особливо як для представника континентальної системи права) рішеннями Верховного Суду США (далі – ВС США), присвяченими вирішенню проблем відповідальності за різні прояви шахрайства під час здійснення підприємницької діяльності. Якщо точніше, йшлося про зміст шахрайського обману, його спрямованість, відмежування від нечесних (аморальних) ділових практик, які водночас не визнаються кримінально-протиправними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням кваліфікації шахрайства і зокрема ознаки обману в цьому складі присвятили свою увагу такі автори, як: О. Дудоров, Р. Мовчан, Б. Грек, Р. Волинець, В. Мойсик. Серед американських науковців варто згадати про Р. Еліасона, Е. Подгор, С. Буелла, Л. Дєрвана, Е. Сазерленда, С. Гріна, К. Брікей та деяких інших. Зокрема, О. Дудоров, Р. Мовчан, а також один зі співавторів цієї статті спільно дослідили проблеми кваліфікації обману під час реалізації схем незаконного використання

гуманітарної допомоги [2]. Своєю чергою американська дослідниця Е. Подгор проблематиці відповідальності за шахрайство передусім у ділових відносинах присвятила декілька наукових праць [3].

Метою статті є критичний порівняльний аналіз обману як ключової ознаки у складі шахрайства з позицій її тлумачення в українській та американській судовій практиці.

Методологічну основу цього дослідження утворює сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема системного, логічного, формально-юридичного та порівняльно-правового, використаних для аналізу обману як ознаки шахрайства, відповідних положень кримінального законодавства та судової практики України і США. При цьому метод порівняльного правознавства було вибрано як основний.

Виклад основного матеріалу. Із самого початку варто зауважити, що, на відміну від вітчизняного підходу, відображеного в диспозиції ст. 190 Кримінального кодексу України (далі – КК), американський кримінальний закон не пропонує визначення шахрайства. Це спонукало автора звернутися до довідкової літератури та вирокових судами дефініцій корисливого обману.

Так, авторитетне довідкове видання, Кембриджський словник, по-різному визначає слово «шахрайство», залежно від контексту застосування. Одним із пропонованих тлумачень є таке: злочин, який полягає в отриманні грошей шляхом введення в оману людей, або злочин подібного виду; щось, що не є тим, чим здається, і умисно використовується для обману людей, особливо для отримання грошей [4].

Своєю чергою зміст слова «обманути» це видання розкриває так: незаконно забрати щось у особи, компанії тощо або перешкодити комусь мати щось, що є його законною власністю, шляхом використання тверджень, які не відповідають дійсності.

Натомість юридичний словник Блекстоуна (широко використовується американськими правниками), спираючись на релевантну судову практику, характеризує шахрайство таким чином: це певна обманна практика або умисний прийом, до якого вдаються з наміром позбавити іншу особу її права або якимось чином завдати їй шкоди. На відміну від недбалості, воно завжди є позитивним, умисним. Шахрайство в договірній діяльності призводить до помилки, що стосується суттєвої частини договору, створеної або продовженої у штучний спосіб, з метою отримання певної несправедливої переваги для однієї сторони або заподіяння незручностей чи збитків для іншої [5].

Хоча воно сприймається як надмірно узагальнене, навіть казуїстичне, водночас таке визначення шахрайства уже містить важливі орієнтири на обман, перекручування фактів чи умов договору, підкреслює несправедливе, безпідставне створення певних переваг для однієї сторони і, навпаки, позбавлення іншої сторони таких переваг, на які вона має право.

Що ж до усталеного в загальному праві Англії, а згодом і США підходу до розуміння юридичної природи шахрайства, то тут варто зауважити: обидві правові системи визнають шахрайський обман одночасно як цивільно-правовий делікт та кримінальне правопорушення. При цьому, як впливає зі сформованої у США та Англії судової практики, і на відміну від України, підстави для кримінального шахрайства по суті є ідентичними до підстав для звернення з цивільно-правовим позовом про шахрайство. Якщо спрощено, то тут ідеться про обман з метою штучного впливу на поведінку іншої особи, що є вигідною для винного. Нині одна з ключових відмінностей полягає у стандарті доказування вини. Так, у справах про «цивільне» шахрайство використовується стандарт «переваги доказів», який означає, що позивач повинен довести, що його докази і свідчення радше правдиві, ніж ні. Цей стандарт, який часто описують як переважання терезів до 51 %, вимагає від позивача показати, що шахрайство радше мало місце. І навпаки, у справах про «кримінальне» шахрайство сторона обвинувачення повинна довести присяжним або суду вину відповідача «поза розумним сумнівом». Причому справи про кримінальне шахрайство можуть бути порушені, навіть якщо шахрайство не було успішним і жодній особі фактично не було заподіяно шкоди. Обвинувачення повинно лише довести умисел правопорушника на повідомлення неправдивих відомостей та отримати від цього певну вигоду [6].

Отже, оскільки цивільний позов проти шахрайства має нижчий стандарт доказування, аніж у кримінальному провадженні про шахрайство, особа може понести цивільну відповідальність навіть якщо щодо неї не було порушено кримінальну справу або ж вона була виправдана. І навпаки, адже у США обидва види юридичної відповідальності тут не є взаємовиключними.

Ще декілька слів про американські реалії протидії шахрайським проявам насамперед у сучасній діловій практиці. Так, на відміну від України та Англії, у федеральному кримінальному законодавстві США відсутня єдина, універсальна норма про шахрайство. Судова практика користується визначенням шахрайства у загальному праві з його іманентними ознаками, однак це поняття не було офіційно закріплене. Водночас про високий рівень законодавчої уваги до шахрайства в економічній сфері свідчить та обставина, що у структурі чинного федерального КК розташовані одразу дві глави, які містять норми «антишахрайського» спрямування. Це Глава 47 «Шахрайство та неправдиві заяви» (англ. – “Fraud and False Statements”), яка містить §§ 1001–1040, а також Глава 63 «Поштове шахрайство та інші шахрайські злочини» (англ. – “Mail Fraud and Other Fraud Offenses”), у якій розташовані §§ 1341–1351. У межах цих двох глав я нарахував сорок чотири (!) заборони, більшість із яких стосується застосування шахрайського обману в різних сферах національної економіки (у т.ч. у сфері фінансів). Глава 63 об’єднує вісім складів шахрайства, більшість із яких варто віднести саме до економічної сфери (до сфери бізнесу). Це, зокрема, § 1341 «Шахрайства та афери» (також відома як «Поштове шахрайство»), § 1343 «Шахрайство з використанням засобів зв’язку», § 1344 «Банківське шахрайство», § 1347 «Шахрайство в сфері охорони здоров’я», § 1348 «Шахрайство з цінними паперами та товарами» [5, с. 520–521]. Юридичні ознаки деяких із цих заборон буде далі розглянуто через інтерпретаційний фільтр ВС США.

Так, очевидно, що шахрайство як окремий кримінально-правовий феномен має чимало практичних проявів у різних сферах суспільного життя Америки. Це відповідним чином відбивається і на підходах (до слова, ці підходи також еволюціонують) до формулювання ознак злочинів, описаних у різних розділах федерального законодавства.

Спираючись на рішення федеральних судів і насамперед практику ВС США, американська доктрина загального права з часом «накопила» суттєвий інтерпретаційний інструментарій у частині розуміння змісту ознак обману в шахрайстві, а також відмежування цієї ознаки від суміжних видів суспільно значущої поведінки. Справді, як засвідчує американська судова практика, правильно відмежувати практики легального, бодай агресивного, маркетингу від шахрайського обману в бізнесі нерідко стає складним завданням. З метою актуалізації цієї проблематики далі пропоную огляд декількох рішень ВС США у федеральних кримінальних справах.

Фактичні обставини федеральної кримінальної справи “United States v. Regent Office Supply Co.” (далі – справа *Regent*) [7] викликають не лише теоретичний, а і суто практичний інтерес у контексті ознайомлення з підходами федеральних судів до тлумачення поняття «шахрайство», пошуку критеріїв його відмежування від цілком легальної ділової практики.

Відповідно до установлених обставин американська компанія “Regent Office Supply” продавала канцелярські товари безпосередньо через торгових агентів, які робили замовлення продукції по телефону. Коли вони телефонували потенційним клієнтам, представники компанії спочатку розповідали різну неправдиву інформацію про причину дзвінків – виключно з метою забезпечення, щоб клієнти одразу не припиняли розмову. Наприклад, вони неправдиво стверджували, що їх рекомендував один з керівників компанії – потенційний замовник. Торгові агенти “Regent” активно вдавались до цих вигаданих

історій, щоб «обійти» секретарів, які першими відповідали на телефонні дзвінки, і вже після цього безпосередньо поспілкуватись з компетентним представником компанії-замовника, який міг зробити замовлення. Проте згодом, коли торгові агенти уже вели розмову з такими уповноваженими представниками замовника, будь-які неправдиві відомості уже не надавались: ціна та якість канцтоварів обговорювалися чесно, продані товари були цілком якісними й за справедливою ціною, а також вони могли бути згодом повернені, якщо клієнт був незадоволений їхньою якістю чи іншими характеристиками.

Федеральні прокурори висунули проти компанії «Regent» звинувачення на підставі федерального статуту про шахрайство з використанням засобів зв'язку (wire fraud, § 1343 KK США), спираючись на факт повідомлення торговими агентами неправдивих відомостей потенційним замовникам на початку ділового спілкування (тобто телефонних розмов). Обвинувачення наполягало на тому, що шахрайство може існувати в комерційній угоді, «навіть коли клієнт отримує саме те, що очікував, і за ціною, яку він планував заплатити». Натомість, як стверджували прокурори, клієнти були позбавлені можливості укласти справедливу угоду, маючи перед собою всі правдиві факти. Якби не цей початковий обман з метою «доступу до клієнта», то угоди про купівлю-продаж канцтоварів, можливо, взагалі би не укладались: тобто це власне й утворило шахрайську схему. З такою позицією обвинувачення погодився суд першої інстанції і визнав компанію «Regent» винною в шахрайстві.

Водночас апеляційний суд не погодився з таким тлумаченням обману як складового елемента шахрайства. Концепція шахрайства, як зауважив суд, вимагає, щоб певна фактична шкода для жертви була принаймні передбачена схемою – цього тут не було. Натомість неправдиві заяви продавців «Regent» не стосувалися якості, адекватності чи ціни товару: після укладання угоди клієнти отримували саме ті товари й такої якості, на які вони розраховували.

Апеляційна колегія суддів зауважила, що жодним чином не виправдовує оманливу поведінку, яка, на її думку, відверто суперечила «стандартам ділової моралі». Водночас її аморальність не можна ототожнювати з кримінальною протиправністю. Хоча клієнти компанії і були здебільшого введені в оману, вони при цьому не були ошукані в шахрайський спосіб. Іншими словами, хоча тактику здійснення продажів і можна було визнати підступною та неетичною, водночас вона не була кримінально протиправною. Шахрайство, додав апеляційний суд, вимагає, щоб зловмисник хоча б у загальних рисах передбачав якусь реально заподіювану потерпілому шкоду – натомість у цій кримінальній справі такої шкоди не лише не було заподіяно, а й не планувалося заподіяти.

Суд резюмував свій аналіз обставин справи та змісту відповідної кримінально-правової норми таким чином: щоб кваліфікувати оманливу поведінку як шахрайство, не досить, щоб у якійсь частині реалізованої угоди (чи фінансової трансакції) був присутній елемент обману. Натомість обман повинен безпосередньо поєднуватись із певною передбачуваною шкодою для іншої сторони (потерпілого), що безпосередньо стосується суті (тобто предмета) угоди [8].

Від себе зазначу, що запропоноване в цій справі судове тлумачення варто визнати оригінальним, заснованим на законах формальної логіки та славнозвісному американському здоровому глузді (англ. – common sense), що є загалом типовими характеристиками американського правосуддя, особливо апеляційного та касаційного рівня.

Водночас у компаративістському аспекті варто зауважити, що таке тлумачення змісту певної криміноутворювальної ознаки (у цьому випадку параметрів відмежування протиправного шахрайства від проявів неетичної ділової поведінки) не притаманне практиці українських судів, навіть на рівні правових позицій Верховного Суду (ВС), про які детальніше йтиметься згодом.

Діаметрально протилежний правовий висновок був сформульований в іншій цікавій часто згадуваній справі щодо тлумачення особливостей юридичної природи шахрайства. Йдеться про справу «Lustiger v. United States» (1967 р., далі – *Lustiger*), яку переглянув Апеляційний суд США Дев'ятого округу [9]. Як засвідчують обставини справи, обвинувачений Марвін Ластігер займався продажем земельних ділянок у штаті Аризона у межах свого проекту забудови під назвою «Lake Mead City». З метою залучення покупців нерухомості він надсилав поштою рекламні буклети високої поліграфічної якості, в яких описував привабливі умови проживання в новоствореному курортному районі. Рекламні матеріали містили відомості про близькість до озера Мід, про можливості для активного водного відпочинку, наявність рекреаційної зони національного значення та доступ до розвинутої комунальної інфраструктури.

Натомість фактичні характеристики та умови забудови істотно відрізнялись від рекламованих. Так, наприклад, земельні ділянки були розташовані на значній відстані одна від одної та перемешувалися із землями, які належали федеральному уряду та використовувалися для випасання худоби. Чимало ділянок мали скелястий рельєф і природні водостоки, що робило їх малопридатними для забудови. Лише незначна частина ділянок мала зручний доступ, тоді як більшість були розташовані в районах без доріг і комунікацій, а найближчі лінії електропередач та телефонного зв'язку розташовувалися за багато миль від цих ділянок. Також багато ділянок не мали доступу до джерел водопостачання.

Примітно, що наведена у рекламних буклетах Ластігера інформація була формально правдивою. Наприклад, було зазначено, що забудова розташована за п'ять миль від місцевого озера Мід, що відповідало дійсності лише за умови проведення прямої лінії між двома об'єктами. Натомість продавець приховав той факт, що за наявними дорогами реальна відстань становила приблизно п'ятнадцять миль, а більшість земельних ділянок взагалі не мали дорожнього сполучення між ними. Аналогічно стверджувалося, що територія входить до зони обслуговування місцевих комунальних підприємств, які надають послуги електро- та телефонного зв'язку. Хоча це твердження було технічно коректним, водночас покупцям не повідомлялося, що фактично жодних мереж на території не існувало – найближчі комунікації були розташовані більше ніж за двадцять миль, а відповідні обслуговуючі компанії відмовлялися фінансувати їх прокладення до забудови.

Кримінальну справу проти Ластігера було порушено на підставі федерального статуту про шахрайство із засобами поштового зв'язку (англ. – mail fraud, § 1341 KK США). Прокурори стверджували, що поширені рекламні матеріали утворювали шахрайську схему, свідомо спрямовану на введення покупців в оману стосовно фактичних характеристик земельних ділянок. Після ухвалення обвинувального вироку Ластігер подав апеляцію, в якій обґрунтовував свої дії звичайними методами комерційного обігу і зокрема так званим «рекламним перебільшенням» (англ. термін – puffing).

Федеральний апеляційний суд Дев'ятого округу відхилив апеляційну скаргу підприємця на підставі обґрун-

тованого висновку, що сукупність рекламних тверджень і водночас певних замовчувань, використана Ластігером, була цілеспрямовано розрахована на введення покупців в оману та заподіяння їм майнової шкоди. Суд підкреслив: шахрайство може полягати не лише у повідомленні завідомо неправдивої інформації, а також у повідомленні, умовно кажучи, «напівправди» або у свідомому замовчуванні істотних для іншої сторони фактів.

Ця кримінальна справа порушує важливе питання про критерії відмежування юридично значущої поведінки, яка була встановлена судами у справах *Regent Office Supply* та *Lustiger*. У першому випадку суд визнав, що навіть відверто неправдиві твердження необов'язково утворюють завідомо шахрайську схему. Натомість у другому було встановлено, що навіть буквально правдиві твердження можуть утворювати шахрайський обман у його кримінально-правовому значенні. Узгодження цих підходів можливе через всебічне тлумачення характеру неправдивих відомостей, способу їх повідомлення, а також ступеня їхнього впливу на зміст правочину.

Зрештою, у справі *Regent* покупці отримали саме той товар і саме за тією ціною, на які вони розраховували. Хоча їх і було введено в оману щодо окремих попередніх обставин ділового спілкування, водночас така поведінка не призвела до юридично значущого позбавлення майна чи майнових прав. Натомість у справі *Lustiger* викривлені відомості безпосередньо стосувалися істотних характеристик предмета угоди. Покупці отримали об'єкти нерухомості з тими економічними характеристиками, на які вони обґрунтовано розраховували, а дії обвинуваченого були спрямовані саме на спричинення такої шкоди – фактичне заниження економічної цінності відповідних об'єктів.

Важливо також наголосити на такому. Одним із критеріїв, що використовуються судами для відмежування шахрайства від інших форм обману, виступає критерій істотності (англ. – *materiality*). У своїй практиці ВС США послідовно наголошує на тому, що для визнання схеми шахрайською неправдиві відомості або приховані факти повинні мати саме істотний характер. Інформація вважається істотною, якщо: 1) будь-яка розумна особа (тут використано стандарт доказування «поза розумним сумнівом») сприймала би її як важливу під час ухвалення рішення щодо участі у відповідній угоді; або 2) якщо особа, яка робить відповідне повідомлення, має всі підстави вважати, що адресат надасть такій інформації вирішального значення незалежно від того, чи визнала би її важливою «пересічна» особа. Таким чином, критерій істотності відображає юридичну вимогу про те, щоб неправдиві відомості або замовчування стосувалися ключових умов правочину та безпосередньо впливали на волевиявлення потерпілої сторони.

Насамкінець, у межах авторського аналізу відповідного напряму американського правозастосування звернеться до ще одного прецедентного рішення ВС США, в якому також порушувалося питання про зміст ознаки шахрайського обману в ділових правовідносинах.

Відповідно до фабули кримінальної справи *Kousisis v. United States* (2025 р.) Стаматіос Кусісіс через свою компанію *“Alpha Painting and Construction Co.”* (далі – *Alpha*) отримав два великі контракти на реставрацію мосту та залізничної станції у Філадельфії, які були профінансовані Міністерством транспорту США. Федеральні норми вимагали залучення субпідрядника до виконання частини робіт з числа компаній з учасниками із вразливих груп населення. У своїх пропозиціях Кусісіс та *Alpha* заявили, що матимуть постачальника

фарбувальних матеріалів від сертифікованої «вразливої» компанії *“Markias, Inc.”*. Однак насправді ця компанія, як згодом установило слідство, була всього лише «фірмою-прокладкою» без реальних поставок матеріалів – її особливий соціальний статус було використано виключно для отримання контракту. Водночас проєкт був успішно завершений і прийнятий замовником, а компанія *Alpha* отримала понад 20 млн дол. прибутку.

Прокуратура звинуватила Кусісіса та *Alpha* в шахрайстві із засобами зв'язку за матеріальні (про ознаку матеріальності див. вище) оманливі заяви замовнику щодо участі субпідрядника з вразливим статусом під час укладання відповідних контрактів. Суд першої інстанції та апеляційний суд визнали обвинувачених (фізичну та підконтрольну йому юридичну особу відповідно) винними в порушенні заборони на шахрайство з використанням засобів зв'язку (§ 1343 КК США).

Переглядаючи рішення судів нижчих інстанцій, ВС США сформулював такі позиції. Статут про цей вид шахрайства не згадує про матеріальну шкоду потерпілому та, відповідно, не вимагає її встановлення. Замість цього, використовуючи мову заборони, обвинувачений реалізовує схему з метою саме «отримання» (англ. – *obtain*) майна чи грошей потерпілого, незалежно від того, чи прагне він залишити потерпілого в гіршому економічному стані, тобто заподіяти йому певну матеріальну шкоду. Водночас досліджений Судом статут не містить жодного згадування про заподіяння матеріальної шкоди на кшталт понять *“loss”* (збиток) чи *“economic harm”* (економічна шкода).

ВС США наголосив: навіть якщо сторона угоди виконує обіцяні роботи належним чином і в повному обсязі, все одно обман, застосований для погодження контракту, може отримувати кримінально-правову оцінку як шахрайство.

Варто також зауважити: хоча Суд шляхом застосування обмежувального тлумачення «вивів» ознаку заподіяння економічної шкоди за межі конструкції статуту, водночас він не дозволив надмірно «розширювати» межі застосування статуту. Для цього, як було зазначено в рішенні, *матеріальність* неправдивої заяви залишається необхідним елементом шахрайства з використанням засобів зв'язку. Ознака матеріальності, як конкретизував Суд, означає: обвинувачений усвідомлював (або хоча б повинен був усвідомлювати) те, що одержувач сприйматиме певну інформацію (насправді неправдиву) як важливу під час ухвалення рішення укласти певну угоду. У справі проти Кусісіса *матеріальний* характер його обману був очевидним: оманливі заяви про залучення соціально вразливого субпідрядника безпосередньо впливали на рішення органів влади укласти контракт [10].

Принагідно зауважу, що в Україні подібна до описаної вище ситуація не отримала би самостійної кримінально-правової оцінки, принаймні за статтею КК про шахрайство. Якщо б мало місце здебільшого «формальне», як було зазначено, порушення навіть істотних умов договору підряду, однак внаслідок такого порушення не відбулося заволодіння чужим майном або придбання права на майно, то цей делікт розглядався би в порядку цивільного чи господарського судочинства. Адже, як відомо, склад шахрайства у вітчизняному кримінальному законі сформульований за типом матеріального – це кримінальне правопорушення є завершеним із моменту, коли особа заволодіває чужим майном, унаслідок чого отримує реальну можливість розпорядитися таким майном як власним [11, с. 598; 12]. Натомість американський законодавець сформулював норму про шахрайство

(принаймні одну з них) як заборону з формальним складом (якщо говорити мовою вітчизняного кримінального права). Власне, таку конструкцію засвідчує її інтерпретація вищим судом країни.

Продовжуючи свій аналіз, поєднаний з елементами компаративістики, ознаки обману в змісті норм про шахрайські зловживання, далі звернусь до декількох рішень Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду в Україні (далі – ККС ВС) з метою визначити національну практику тлумачення ознаки шахрайського обману, а також проаналізувати спільні та відмінні інтерпретаційні підходи до встановлення змісту криміноутворювальних ознак шахрайства Верховними Суди двох держав. Почну зі справи про «шахрайський концерт».

Так, у відповідному кримінальному провадженні судом першої інстанції було встановлено: обвинувачений ОСОБА_7, реалізуючи свій злочинний умисел, 08 жовтня 2015 р. повідомив ОСОБА_8 неправдиві відомості про те, що займається організацією виступу музичного гурту «ІНФОРМАЦІЯ_2», який відбудеться 31 жовтня 2015 р. у м. Житомир, та запропонував придбати квитки на вказаний захід. При цьому власне організувати виступ він не планував. Своєю чергою потерпіла ОСОБА_8, будучи помилково впевненою в правильності та добросовісності дій ОСОБА_7, не здогадуючись про його злочинні наміри, добровільно передала останньому грошові кошти у сумі 2000 грн, за що отримала квитки на виступ гурту «ІНФОРМАЦІЯ_2» в кількості 20 одиниць. Отримавши у вказаний спосіб грошові кошти, ОСОБА_7 в подальшому розпорядився ними на власний розсуд.

Згодом у ОСОБА_7 виник злочинний умисел, спрямований на повторне заволодіння чужим майном шляхом обману, а саме: грошовими коштами, що належать ОСОБА_9. Реалізуючи свій злочинний умисел, у телефонній розмові ОСОБА_7 повідомив ОСОБА_9 неправдиві відомості про те, що займається організацією виступу музичного гурту та запропонував придбати квитки на цей захід, хоча наміру організувати виступ не мав. ОСОБА_9, також будучи помилково впевненою у правильності та добросовісності дій ОСОБА_7, згодом добровільно передав останньому грошові кошти у сумі 400 грн купюрами різного номіналу, за що отримав квитки на виступ гурту в кількості 4 одиниці. Отримавши у вказаний спосіб грошові кошти, ОСОБА_7 розпорядився ними на власний розсуд.

Таким чином, як кваліфікував його дії місцевий суд, обвинувачений шляхом обману повторно заволодів чужим майном, чим заподіяв потерпілим матеріальної шкоди на загальну суму 2400 грн.

Переглядаючи вирок суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду, ККС ВС навів критерії відмежування шахрайства від цивільно-правового делікту, на наявності якого в цій ситуації наполягала сторона захисту. Було зазначено: відмежовуючи шахрайство від цивільно-правових деліктів, потрібно виходити з того, що отримання майна з умовою виконання зобов'язання може бути кваліфіковане як шахрайство, якщо буде встановлено, що винна особа вже в момент заволодіння цим майном мала на меті його привласнити, а зобов'язання не виконувати. Відмежування кримінального правопорушення від порушення цивільно-правової угоди, додав Суд, потрібно здійснювати не за тим, як оформлені та укладені між сторонами договори, а за тим, що стало результатом цієї договірної діяльності. Якщо одна сторона, приймаючи на себе зобов'язання, не має жодних реальних можливостей і бажання їх виконувати, то йдеться про шахрайство [13].

ВС додав: відповідно до правових позицій цього Суду наявність цивільно-правових відносин, за допомогою яких суб'єкт прагне завуалювати свій злочинний умисел, за наявності підстав не повинна бути перешкодою для оцінки вчиненого як злочину, передбаченого ст. 190 КК України. Таким чином, існування між обвинуваченим та потерпілим певних цивільно-правових чи інших подібних правовідносин, які були закріплені в певному правовини, саме собою не виключає можливості кваліфікації діяння особи як шахрайства за наявності всіх необхідних елементів складу цього злочину. В окремих випадках такі відносини можуть стати частиною реалізації умислу особи на заволодіння чужим майном шляхом обману чи зловживання довірою.

Принциповим моментом у цьому питанні, як зауважив ККС ВС, є встановлення і доведення поза розумним сумнівом, що особа умисно, з корисливих мотивів заволодіваючи чужим майном шляхом обману чи зловживання довірою, беручи на себе при цьому певні зобов'язання, із самого початку не мала наміру їх виконувати, використовуючи певні правовідносини як спосіб реалізації умислу, спрямованого на заволодіння чужим майном шляхом обману чи зловживання довірою. Висновок про це може бути зроблений, виходячи із сукупності дій особи¹.

ККС ВС резюмував: оскільки на момент продажу потерпілим квитків на концерт ОСОБА_7 не мав на меті виконувати зобов'язання щодо організації цього заходу, то дії ОСОБА_7 потрібно кваліфікувати саме як шахрайство. Натомість позицію сторони захисту про наявність між засудженим та потерпілими цивільно-правових відносин було визнано необґрунтованою [14].

Якщо критично порівняти це рішення з рішеннями ВС США у справах *Regent* і *Takhalov*, то можна помітити одну важливу відмінність. Так, в обох американських рішеннях обман застосовувався радше як «засіб» доступу до клієнтів, а не як «спосіб» їх ошукування. Тобто обман там не мав матеріального змісту (якщо мовою американського кримінального права) або суспільно небезпечного характеру (якщо мовою вітчизняного кримінального права). Натомість в українській справі про «шахрайський концерт» обман стосувався саме змісту фіктивних правовідносин – це був конкретний спосіб умисного заподіяння потерпілим чітко визначеної матеріальної шкоди у грошовому виразі.

Якщо спробувати гіпотетично «накласти» фактичні обставини з українського кейса на наведену вище американську фабулу, то обман повинен був би застосовуватись обвинуваченим не до змісту цивільно-правової угоди (тобто купівлі-продажу квитків на концерт), а до умовно «готування» до укладання такої угоди або, якщо іншими словами, до «доступу до клієнта». Тобто обвинувачений міг, наприклад, фіктивно представитися представником концертного агентства чи навіть музичної групи і згодом продати квитки на справжній кон-

¹ Суд також звернув увагу на те, що ОСОБА_7 свідомо створила хибне враження про проведення концерту музичного гурту «ІНФОРМАЦІЯ_2» у м. Житомир через публікацію відповідного оголошення та афіші в місцевому інтернет-виданні, хоча жодних фактичних домовленостей із гуртом не було, і контракт на виступ не було укладено. Документи провадження містили переписку, яка свідчила, що ОСОБА_7 нібито пропонувала менеджеру гурту провести виступ. Однак при цьому обвинувачений не мав наміру виконати взяті на себе зобов'язання, що підтверджувалось відповідними доказами: офіційний сайт гурту заперечив наявність концертів у Житомирі на вказану дату, місцеві посадовці (директор парку та заступник міського голови) засвідчили, що не отримували жодних договорів та розпоряджень на проведення концерту, а необхідні дозволи від виконавчого комітету міської ради не були видані.

церт за справедливою ціною. Або ж він міг створити або використати начебто офіційний вебсайт, через який міг продавати квитки на такий знову ж таки справжній концерт. Він також міг би придбати квитки за однією ціною, а потім продати їх значно дорожче через попит на майбутній виступ групи. Тобто у разі, якщо обман не стосувався б змісту або ключових умов угоди, він не призвів би до невиконання взятих зобов'язань і заподіяння матеріальної шкоди. Навіть більше, настання наслідків у вигляді заволодіння чужим майном, як того вимагає диспозиція ст. 190 КК, не охоплювалося би умислом винного; також у нього був би відсутній корисливий мотив на протиправне заволодіння чужим майном. Отже, судові тлумачення в таких справах повинно обов'язково охоплювати ретельний аналіз змісту та спрямованості обману: чи мав місце обман лише для вступу в «комунікацію з клієнтом», чи, навпаки, для заподіяння йому певної матеріальної шкоди? Справді, як нас переконують фабули кримінальних справ, обман буває різним.

У вітчизняній науці та практиці усталеним є підхід, за яким обман як спосіб шахрайства полягає в повідомленні потерпілому неправдивих відомостей або у приховуванні відомостей про різноманітні обставини, повідомлення яких мало би суттєве значення для поведінки потерпілого. До вказаних обставин також належать ті, що стосуються певних подій, юридичних фактів, дій окремих осіб.

Власне, на суттєвості значення певних обставин для подальшої поведінки потерпілих наполягали прокурори у двох згаданих вище справах. Однак, як я вже писав, обман повинен бути змістовно пов'язаним із бажаним для винного заволодінням чужим майном (або придбанням права на майно). Обман, позбавлений очікуваного економічного сенсу для правопорушника, не є таким у кримінально-правовому сенсі.

Принагідно звернусь до кримінально-правової оцінки економічно значущих дій у ще одній кримінальній справі, яка також стала предметом перегляду з боку ВС [13]. Відповідно до встановлених судом фактичних обставин ОСОБА_7 було визнано винним у тому, що він, обіймаючи посаду старшого менеджера зі збуту ТОВ «Богдан-Авто Чернівці» у м. Чернівці, відповідно до своїх посадових обов'язків, здійснюючи роздрібну та оптову торгівлю автотранспортними засобами, вчинив шахрайство у великих розмірах шляхом підроблення та використання офіційного документа.

Суд установив, що з метою придбання автомобіля до салону ТОВ звернувся ОСОБА_8, якому ОСОБА_7 порадив придбати автомобіль марки "Hundai Santa Fe" вартістю 424 700 грн, на що ОСОБА_8 погодився. Згодом ОСОБА_7, діючи з метою заволодіння грошовими коштами потерпілого та достовірно знаючи про те, що у разі купівлі автотранспортних засобів у ТОВ «Богдан-Авто Чернівці» діє виключно безготівковий розрахунок, а працівникам товариства заборонено у будь-який спосіб та для будь-яких цілей, пов'язаних з придбанням автомобіля, отримувати у покупців готівку, усвідомлюючи, що в інший спосіб отримати від ОСОБА_8 грошові кошти він не зможе, з метою переконання та створення у потерпілого враження про дійсність угоди та справжність своїх дій, тобто з метою полегшення вчинення шахрайства, виготовив договір купівлі-продажу між ТОВ «Богдан-Авто Чернівці» та ОСОБА_8, у текст якого вніс неправдиві відомості про порядок оплати товару та у графі «директор ОСОБА_9» виконав підпис замість ОСОБА_9. Тим самим обвинувачений підробив

офіційний документ, який видається підприємством, яке має право видавати такі документи, і який надає права, з метою його подальшого особистого використання.

Надалі ОСОБА_7, усвідомлюючи та достовірно знаючи, що вищезазначений договір купівлі-продажу є підробленим, надав його ОСОБА_8 як доказ існування між останнім та ТОВ «Богдан-Авто Чернівці» взаємин із приводу придбання автомобіля та отримав від потерпілого грошові кошти у сумі 30 тис. грн, у такий спосіб використавши підроблений документ.

Протягом листопада 2013 р. ОСОБА_7 шляхом обману, достовірно знаючи про те, що договір купівлі-продажу між ТОВ «Богдан-Авто Чернівці» та ОСОБА_8 є підробленим, всупереч своїм посадовим обов'язкам, не маючи повноважень на готівкове отримання грошей, під приводом доставки замовленого покупцем автомобіля в м. Чернівці, після заволодіння початковим внеском у сумі 30 тис. грн, також заволодів коштами, які нібито були потрібні для постановки автомобіля на облік в органах ДАІ УМВС України в Чернівецькій області у сумі 24 тис. грн, та основною сумою коштів у розмірі 200 100 грн. Усього обвинувачений заволодів належними потерпілому ОСОБА_8 грошовими коштами на суму 254 100 грн, завдавши останньому майнової шкоди у великих розмірах.

Переглядаючи рішення місцевого та апеляційного судів у частині кваліфікації дій ОСОБА_7 за ст. 190 КК, ВС нагадав, що отримання майна за умови виконання якого-небудь зобов'язання потрібно кваліфікувати як шахрайство в тому разі, коли винна особа уже в момент заволодіння цим майном мала на меті його присвоєння, а зобов'язання не виконувати. Таким чином, обвинувачення особи у вчиненні шахрайства під час укладення договорів цивільно-правового характеру може мати місце у разі встановлення умислу особи на заволодіння майном у момент його отримання – в іншому випадку йтиметься про відсутність складу цього злочину та наявність цивільно-правових відносин між особами. Суд додав: не можна виключати випадки, коли особа укладає певний цивільно-правовий договір (кредитний, купівлі-продажу, оренди, комісії тощо) лише для того, щоб приховати справжній характер своїх дій, спрямованих на незаконне безоплатне заволодіння чужим майном. Як наслідок, має місце обман у намірах, тобто обман щодо цілей, на які планується використати майно, одержане на підставі цивільно-правового договору. Наявність формальних (навіть належним чином оформлених) цивільно-правових відносин, за допомогою яких суб'єкт прагне завуалювати свій умисел, за наявності відповідних підстав не повинна бути перешкодою для оцінки вчиненого як злочину за ст. 190 КК.

У цій справі було встановлено, що засуджений, будучи менеджером ТОВ, під приводом надання допомоги у придбанні автомобіля, а згодом його швидкої доставки до автосалону у м. Чернівці та передачі потерпілому, під час підроблення відповідного договору про придбання автомобіля та його подальшого використання з метою переконання потерпілого у дійсності своїх намірів застосував обман із метою викликати в останнього усвідомлення реальності цього договору та його наслідків, водночас не повідомляючи про свої справжні наміри та дійсні обставини.

Своєю чергою потерпілий, будучи переконаним у правомірності дій обвинуваченого, на виконання умов договору добровільно передав засудженому кошти за дії, які останній повинен був учинити як представник автосалону для подальшого придбання автомобіля, однак не

збирався та не виконав їх, а також не повернув потерпілому грошових коштів. Таким чином, ОСОБА_7 заволодів грошовими коштами потерпілого шляхом обману, який виразився у повідомленні ОСОБА_8 неправдивих відомостей щодо істотних умов придбання автомобіля, із виготовленням та використанням завідомо підробленого офіційного документа договору купівлі-продажу, у якому містилися дані про предмет договору – автомобіль, якого насправді не було в наявності та який, відповідно, не міг бути проданий ОСОБА_8.

ВС резюмував свій аналіз таким чином: поведінка ОСОБА_7 у поєднанні з приховуванням одних фактів та повідомленням неправдивих інших вказує на те, що ці обставини суттєво вплинули на ухвалення потерпілим рішення про передачу коштів для придбання автомобіля. Тому висновок суду нижчої інстанції щодо ухвалення потерпілим відповідного рішення внаслідок обману є обґрунтованим – було вчинено шахрайське заволодіння чужим майном [15].

Принагідно звертаючись до наукових коментарів із проблематики шахрайського обману, зазначу, що свою наукову статтю «Проблеми єдності судової практики в справах про шахрайстві» О. Дудоров здебільшого присвятив вивченню насамперед шляхом звернення до матеріалів судової практики деяких спірних аспектів кримінально-правової характеристики складу злочину «шахрайство», одночасно прагнучи з'ясувати, наскільки якісним є правозастосовний фільтр ВС у частині тлумачення і застосування відповідних положень КК.

Так, учений пише, що у розмежуванні шахрайства від крадіжки, грабежу та розбою визначальним критерієм стає функціональне призначення обману чи зловживання довірою. У складі шахрайства обман (чи зловживання довірою) виступає основним способом заволодіння чужим майном, тоді як у крадіжці, грабежі та розбої обман відіграє допоміжну роль, забезпечуючи лише доступ до майна. Таким чином, дії, у разі яких винна особа, застосувавши обман (зловживання довірою), протиправно заволодіває чужим майном, передаючи їй для виконання виключно технічних функцій, які не породжують майнових правовідносин (тимчасового користування, примірки, доглядання), слід кваліфікувати як крадіжку, грабіж або розбій залежно від способу вилучення майна, а не як шахрайство [16].

До слова, ідентифікована у вітчизняній судовій практиці проблематика відмежування функціонального обману від «обману-способу» частково перегукується з тлумаченням ВС США у згаданих справах *Regent* та *Takhalov*. Нагадаю, там Суд теж ідентифікував ознаки по суті функціонального обману, який використовувався обвинуваченими для «доступу» до клієнтів. Однак, на відміну від згаданих О. Дудоровим вироків українських судів, де початковий обман надалі переріс у крадіжку, грабіж чи розбій, в американських справах було встановлено, що результатом такого обману як радше аморального вчинку стало укладання цілком справедливих, навіть бажаних для іншої сторони цивільно-правових відносин, тобто протиправного заволодіння чужим майном не було.

Що ж до питання про встановлення суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 190 КК, то тут доцільно нагадати: обвинувачений повинен усвідомлювати той факт, що предмет злочину є для нього чужим, а він заволодіває чужим майном за відсутності будь-якого дійсного чи уявного права на нього. Кримінальна відповідальність за шахрайство пов'язана зі встановленням усвідомлення вин-

ним факту заволодіння чужим майном з метою його безоплатного, безповоротного обернення на свою користь (чи третіх осіб) за відсутності законних підстав, збільшення внаслідок цього власних або третьої особи майнових фондів. Зрозуміло, що за умови «добросовісного» невиконання певних правовідносин, що сталося через обставини поза волею особи (прояв так званого ризику в підприємницькій діяльності), говорити про усвідомлене заволодіння чужим майном, а поготів – про прагнення до такого заволодіння, немає сенсу.

До слова ККС ВС в одному зі своїх рішень змістовно «зазирнув» у сутність обману. Суд зазначив: усвідомлення винним того, кому саме та на яких підставах належить чуже майно, чи заволодіває він ним, використавши обману власника цього майна або обману іншої особи, у володінні якої воно перебуває, не є вирішальним для встановлення ознак кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК. З урахуванням того, що обман є особливим видом інформаційного (а радше дезінформаційного) впливу, його застосування спрямоване на відображення у свідомості обманутого певних фактів чи обставин у перекрученому, спотвореному вигляді, що зумовлює рішення про передачу майна. Правопорушник втручається у сферу психічної (інтелектуальної та вольової) діяльності іншої особи, фальсифікує її уявлення про відповідні обставини, вводить цю особу в обман, через що вона вибирає певну лінію поведінки, не розуміючи при цьому істинний, дійсний стан справ. Відповідно, уявлення і судження потерпілого стають фальсифікованими, а його волевиявлення зумовлене власне обманними діями винного. При цьому виникнення умислу обов'язково передують заволодінню чужим майном, а обман як спосіб вчинення злочину може виявлятися як у формі дії, так і бездіяльності або поєднувати зазначені форми впливу з метою введення в обману чи підтримання омани, яка виникла поза протиправними діями винуватої особи [17].

Отже, у разі вчинення шахрайства винна особа усвідомлює, принаймні в загальних рисах, суспільну небезпечність свого діяння, об'єкт та предмет злочину, спосіб обману, а також те, що вона вводить потерпілого в обману та заволодіває його майном або правом на нього. «Добровільність» поведінки потерпілого насправді є фікцією, вона несправжня. Таким чином, об'єктивна та суб'єктивна сторони шахрайства як конкретного акта вольової поведінки суб'єкта злочину перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозумовленості.

Висновки. Авторське означення з ознакою шахрайського обману в економічних правовідносинах крізь призму судової практики України та США спонукало сформулювати кілька висновків.

По-перше, було встановлено, що, на відміну від підходу українського законодавця, який полягає в нормативному закріпленні дефініції шахрайства шляхом розкриття притаманних йому ознак у диспозиції ст. 190 КК, американський Конгрес вибрав менш точний і водночас більш казуїстичний підхід: федеральний КК США містить понад сорок норм про шахрайство, які покликані протидіяти зловживанням переважно в економічній сфері (зокрема, часто застосовувані норми поштове, банківське, медичне шахрайство, а також шахрайство з цінними паперами та з використанням засобів зв'язку). За відсутності єдиного нормативного визначення шахрайства в американському кримінальному законі «на допомогу» йому приходить судово-практика, що ґрунтується на тлумаченні змісту та правового значення обману в загальному праві починаючи ще з англійських прецедентів.

По-друге, головною криміноутворювальною ознакою шахрайства виступає не будь-який обман, тобто неправильне повідомлення певних відомостей, а саме активне введення потерпілого в оману з усвідомленням того, що його згода на юридично значущі дії є формальною і штучно ухваленою, а не справжньою. Шахрай знає і бажає, щоб потерпілий діяв саме під впливом неправдивої інформації, що передається правопорушником. Із позицій інтерпретації судової практики, передусім американської, тут потрібно наголосити: обман у шахрайстві – це цілеспрямована, здебільшого корисливо-мотивована маніпуляція волею потерпілого, а не випадкова неточність чи прояв аморального «прикрашання дійсності» (як це часто має місце в рекламі та в інших ділових практиках).

По-третє, вартує більш докладного вивчення судової практика США в частині розроблення підходів до розмежування простого «введення в оману» та кримінально протиправного «шахрайського обману»: злочинним визнається виключно такий обман, який впливає на економічну сутність укладеної угоди та здатний позбавити потерпілого очікуваного майнового блага. Рішення у справах *Regent Office Supply* та *Takhalov* демонструють, що американські суди не вбачають ознак шахрайства у тих ситуаціях, коли обман стосувався лише умовно першого етапу «вступу в правовідносини» або «доступу до контрагента», а не власне предмета, вартості чи інших істотних умов угоди, яка була укладена згодом і зобов'язання по якій були виконані в повному обсязі.

По-четверте, важливим критерієм встановлення шахрайського обману в поведінці особи в американському кримінальному праві виступає матеріальний (або істотний) характер неправдивих відомостей або прихованих фактів. Схожий, але лише частково, підхід запроваджено у ст. 190 КК України, а саме матеріальна конструкція відповідного складу злочину, коли відбувається фактичне протиправне заволодіння чужим майном (придбання права на майно). Водночас українська та американська моделі криміналізації шахрайства суттєво відрізняються за конструкцією складу правопорушення. Якщо ст. 190 КК України передбачає матеріальний склад, то окремі федеральні статuti США про шахрайство побудовані за типом формального складу, що дозволяє визнавати злочином власне використання матеріального обману для отримання будь-яких майнових вигод, незалежно від факту заподіяння реальної економічної шкоди потерпілому.

При цьому судової практика обох країн виходить із того, що обман має безпосередньо і, відповідно, «матеріально» впливати на хибе волевиявлення потерпілої особи щодо передачі майна або укладення правочину.

Перспективним напрямом подальших досліджень може бути вивчення інших змістовних ознак шахрайського умислу в кримінальному праві України та США. Для цього буде проаналізовано новітню судову практику, особливо в контексті здійснення незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, з використанням віртуальних активів, у галузі електронної комерції та технологій штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Eliason R. D. *White Collar Criminal Law Explained : Course Guidebook*. Chantilly : The Teaching Company, 2020. 242 p.
2. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Каменський Д. В. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1 (122). С. 21–37. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-1-21-37>
3. Podgor E. S. Criminal Fraud. *American University Law Review*. 1999. Vol. 48, No. 4. P. 729–768.
4. Fraud. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fraud> (дата звернення: 22.06.2026).
5. Fraud. *The Law Dictionary*. URL: <https://thelawdictionary.org/fraud/> (дата звернення: 22.06.2026).
6. Fraud. *Wex*. URL: <https://www.law.cornell.edu/wex/fraud> (дата звернення: 22.06.2026).
7. Каменський Д. В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження : монографія / передне слово д-ра юрид. наук, проф. О. О. Дудорова. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1128 с.
8. *United States v. Regent Office Supply Co.*, 421 F.2d 1174 (2d Cir. 1970).
9. *Lustiger v. United States*, 386 F.2d 132 (9th Cir. 1967), cert. denied, 390 U.S. 951 (1968).
10. *Kousisis v. United States*, 605 U.S. (2025); 23-909 (US 2025). URL: https://www.supremecourt.gov/opinions/24pdf/23-909_f2q3.pdf
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за редакцією М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те видання, переробл. та допов. Київ : Видавничий дім «Дакор», 2018. 1368 с.
12. Окрема думка судді Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05 квітня 2018 р. у справі № 658/1658/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73369257> (дата звернення: 22.06.2026).
13. Постанова Верховного Суду від 05 квітня 2018 р. у справі № 658/1658/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73369257> (дата звернення: 22.06.2026).
14. Постанова Верховного Суду від 19 березня 2024 р. у справі № 295/17062/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117823839> (дата звернення: 22.06.2026).
15. Постанова Верховного Суду від 29 жовтня 2020 р. у справі № 725/6078/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92602247> (дата звернення: 22.06.2026).
16. Дудоров О. О. Проблема єдності судової практики в справах про шахрайство. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 80–97.
17. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 4 серпня 2021 року у справі № 712/10080/15-к (провадження № 51-1539км21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98881875> (дата звернення: 22.06.2026).

References

1. Eliason, R. D. (2020). *White Collar Criminal Law Explained: Course Guidebook*. Chantilly: The Teaching Company [in English].
2. Dudorov, O. O., Movchan, R. O., & Kamenskyi, D. V. (2023). *Kryminalna vidpovidalnist za nezakonne vykorystannia humanitarnoi dopomohy: problemy kvalifikatsii ta vdoskonalennia zakonodavstva* [Criminal liability for the illegal use of humanitarian aid: problems of qualification and improvement of legislation].

- humanitarian aid: problems of qualification and improvement of legislation]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 1 (122), 21–37. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-1-21-37> [in Ukrainian].
3. Podgor, E. S. (1999). Criminal Fraud. *American University Law Review*, 48(4), 729–768 [in English].
 4. Fraud. Cambridge Dictionary. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fraud> [in English].
 5. Fraud. The Law Dictionary. Retrieved from <https://thelawdictionary.org/fraud/> [in English].
 6. Fraud. Wex. Retrieved from <https://www.law.cornell.edu/wex/fraud> [in English].
 7. Kamensky, D. V. (2020). Vidpovidalnist za ekonomichni zlochyny u Spoluchenyh Shtatah Ameryky ta Ukraini: porivnialno-pravove doslidzhennya [Criminal Liability for Economic Crimes in the United States of America and Ukraine: A Comparative Legal Study]. Kyiv: VD “Dakor”. [in Ukrainian].
 8. United States v. Regent Office Supply Co., 421 F.2d 1174 (2d Cir. 1970) [in English].
 9. Lustiger v. United States, 386 F.2d 132 (9th Cir. 1967), cert. denied, 390 U.S. 951 (1968) [in English].
 10. Kousisis v. United States, 605 U.S. (2025); 23-909 (US 2025). Retrieved from https://www.supremecourt.gov/opinions/24pdf/23-909_f2q3.pdf [in English].
 11. Melnyk, M. I., Khavronjuk, M. I. (Eds.). (2018). Naukovo-praktyichnyy komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrayiny [Scientific and Practical Commentary to the Criminal Code of Ukraine]. (10th ed.). Kyiv: Vydavnychyj dim “Dakor” [in Ukrainian].
 12. Okrema dumka suddi Kasacijnogo kryminalnogo sudu Verkhovnogo Sudu vid 05 kvitnja 2018 r. u spravi № 658/1658/16-k [Separate Opinion of the Judge of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court dated April 5, 2018 in case No. 658/1658/16-k]. Edynyj derzhavnyj rejestr sudovyh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73369257> [in Ukrainian].
 13. Postanova Verkhovnogo Sudu vid 05 kvitnja 2018 r. u spravi № 658/1658/16-k [Judgment of the Supreme Court dated April 5, 2018 in case No. 658/1658/16-k]. Edynyj derzhavnyj rejestr sudovyh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73369257> [in Ukrainian].
 14. Postanova Verkhovnogo Sudu vid 19 bereznja 2024 r. u spravi № 295/17062/15-k [Judgment of the Supreme Court dated March 19, 2024 in case No. 295/17062/15-k]. Edynyj derzhavnyj rejestr sudovyh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117823839> [in Ukrainian].
 15. Postanova Verkhovnogo Sudu vid 29 zhovtnja 2020 r. u spravi № 725/6078/14-k [Judgment of the Supreme Court dated October 29, 2020 in case No. 725/6078/14-k]. Edynyj derzhavnyj rejestr sudovyh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92602247> [in Ukrainian].
 16. Dudorov, O. O. (2018). Problema yednosti sudovoji praktyky v spravah pro shahrajstvo [The Problem of Uniformity of Judicial Practice in Fraud Cases]. *Naukovyj visnyk Nacionalnoji akademiji vnutrishnikh sprav*, 3, 80–97 [in Ukrainian].
 17. Postanova kolegiji suddiv Tretoji sudovoji palaty Kasacijnogo kryminalnogo sudu Verkhovnogo Sudu vid 4 serpnja 2021 roku u spravi № 712/10080/15-k [Judgment of the Third Panel of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court dated August 4, 2021 in case No. 712/10080/15-k]. Edynyj derzhavnyj rejestr sudovyh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98881875> [in Ukrainian].

Kamensky Dmytro,

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of Criminal Law and Criminology

of the Educational and Scientific Humanitarian Institute

(National Academy of Security Service of Ukraine, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3610-2514>

Vlasov Andrii,

Candidate of Legal Sciences,

Associate Professor at the Department of Criminal Law and Criminology

of the Educational and Scientific Humanitarian Institute

(National Academy of Security Service of Ukraine, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8095-240X>

FRAUD AS AN ELEMENT OF FRAUD IN THE JUDICIAL PRACTICE OF UKRAINE AND THE USA

The article examines the content and signs of fraudulent fraud in economic legal relations through the prism of the judicial practice of Ukraine and the United States of America. The purpose of the study is to determine the criteria for distinguishing criminally punishable fraud from other forms of deception, unfair business conduct and civil torts. The approaches of the Anglo-American legal tradition to understanding the legal nature of fraud, the features of its civil and criminal dimensions, as well as modern trends in the development of US federal legislation in the field of combating fraudulent practices are analyzed.

Particular attention is paid to the analysis of a number of landmark decisions of American courts, in particular in the cases of United States v. Regent Office Supply Co., United States v. Takhalov, Lustiger v. United States and Kousisis v. United States. On this basis, approaches to establishing the boundaries between ordinary deception and fraud, criteria for the materiality of false information, the significance of the materiality of information for the expression of the victim's will, and the role of property interest in the structure of fraudulent encroachment are revealed. It is proven that in American practice, primarily fraud that concerns the essential terms of the transaction and affects the economic interests of the participants in business relations is recognized as criminally significant.

Based on the analysis of the practice of the Supreme Court of Ukraine, criteria for distinguishing fraud from civil law disputes related to non-fulfillment of contractual obligations are formulated. It is substantiated that the establishment of the initial intention of a person to seize someone else's property by deception is of decisive importance. A conclusion is drawn on the expediency of wider use by domestic judicial practice of a substantive analysis of the direction of fraud, its materiality, and its impact on the property interests of the victim. Common and distinctive features of the Ukrainian and American approaches to the criminal-legal assessment of fraudulent manifestations in the field of entrepreneurial activity are identified.

Key words: *fraud, deception, economic legal relations, criminal liability, civil tort, materiality, comparative criminal law.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-11>

Токар Петро Танасійович,

кандидат юридичних наук,
начальник Головного управління Національної поліції в Харківській області,
генерал поліції третього рангу
(Головне управління Національної поліції в Харківській області, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8111-7142>

Салтовець Сергій Анатолійович,

кандидат юридичних наук,
заступник начальника Головного управління Національної поліції
в Харківській області,
полковник поліції
(Головне управління Національної поліції в Харківській області, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7281-7238>

Кріцак Іван Васильович,

кандидат юридичних наук, доцент,
помічник начальника Головного управління Національної поліції
в Харківській області,
підполковник поліції
(Головне управління Національної поліції в Харківській області, м. Харків),
професор кафедри права та суспільних наук
(Вінницький фінансово-економічний університет, м. Вінниця)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3530-4269>

**ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ПРИКЛАДІ
МІСТА ХАРКОВА: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті досліджено сучасний стан, тенденції та перспективи протидії торгівлі людьми в умовах російсько-української війни на прикладі міста Харкова. Проаналізовано міжнародний досвід, статистичні дані та результати діяльності правоохоронних органів. Визначено основні форми експлуатації, чинники віктимізації населення та пріоритетні напрями вдосконалення міжвідомчої взаємодії, профілактичної роботи й захисту потерпілих.

Ключові слова: торгівля людьми, сучасне рабство, російсько-українська війна, трудова експлуатація, сексуальна експлуатація, незаконне переправлення осіб через державний кордон, організована злочинність, кримінологія, Національна поліція України, Харків, профілактика, права людини.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна істотно посилює ризики торгівлі людьми, спричинивши зростання вимушеної міграції, соціальної вразливості населення, незаконного переправлення осіб через державний кордон, трудової та інших форм експлуатації. Особливої актуальності ця проблема набула для

прифронтових регіонів, зокрема міста Харкова, де воєнні виклики поєднуються з діяльністю організованих злочинних груп. За таких умов виникає необхідність комплексного кримінологічного дослідження сучасного стану, тенденцій і перспектив удосконалення системи протидії торгівлі людьми, підвищення ефективності

міжвідомчої взаємодії, профілактичної діяльності та захисту потерпілих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти протидії торгівлі людьми досліджували українські й зарубіжні вчені, зокрема З. Р. Кісіль, Д. В. Швець, О. М. Бандурка, В. В. Голина, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов та багато інших. У зарубіжній науковій літературі значний внесок у розроблення проблематики зробили Д. Дж. Бастієн (D. J. Bastien), Р. М. Петерс (R. M. Peters), С. С. Олів'єрі (S. S. Olivieri), М. Л. Даймонд-Каравелла (M. L. Diamond-Caravella), Л. Н. Етчер (L. N. Etcher), П. Р. Коен (P. R. Cohen), М. А. Комбс (M. A. Combs), Т. Арнольд (T. Arnold), Ф. Рекнор (F. Recknor), М. Гордон (M. Gordon), Дж. Ковердейл (J. Coverdale), А. Т. Мегбару (A. T. Megbaru), Б. Енгдау, (B. Engdaw) К. Й. Сокат (K. Y. Sokat), М. Чи (M. Chi), Дж. Хадлоу (J. Hudlow), С. С. Старсід (S. C. Starseed), М. Клукман (M. Kluckman), С. Скагс (S. Scaggs) та інші науковці. У наукових працях розглядаються питання сучасних форм експлуатації, віктимізації потерпілих, ролі медичних працівників у виявленні жертв, повторної віктимізації дітей, транспортного складника механізмів торгівлі людьми, а також світові тенденції поширення сучасного рабства. Водночас не досить дослідженими залишаються особливості протидії торгівлі людьми в умовах російсько-української війни, особливо на регіональному рівні, зокрема в прифронтовому місті Харкові, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Метою статті є дослідження сучасного стану, тенденцій та перспектив протидії торгівлі людьми в умовах російсько-української війни на прикладі міста Харкова, а також визначення пріоритетних напрямів підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, профілактики та захисту потерпілих.

Виклад основного матеріалу.

Наукометричний зріз проблеми «торгівля людьми» в іноземних авторів (платформа Web of Science). На сьогодні у разі введення ключового слова «торгівля людьми»/human trafficking на платформі Web of Science виявлено майже 58 000 наукових статей, які потребують свого наукового осмислення та відповідного наукового аналізу. У процесі підготовки дослідження ми переглянули 200 анотацій іноземних наукових авторів з метою віднайдення найцікавіших, актуальних і змістовних матеріалів, здатних зацікавити широку читачку/слухачку аудиторію та спонукати інших дослідників до занять науковою діяльністю й подальшого поглибленого розроблення цієї надзвичайно важливої проблеми.

Проблема торгівлі людьми зачіпає майже 1,1 мільйона осіб у США. Понад 50 % жертв під час експлуатації отримують медичну допомогу у відділенні невідкладної допомоги (ВНД) [1]. Торгівля людьми є жахливим злочином і порушенням прав людини, від якого щороку у світі страждають від 25 до 27 мільйонів дорослих і дітей [2]. Торгівля людьми є однією з форм транснаціональної злочинності, що найшвидше поширюється. В Індії станом на 2021 рік було зареєстровано приблизно 7 тисяч випадків торгівлі людьми [3].

Торгівля людьми – це глобальна проблема, що переважно зачіпає жінок і дітей. Жертв вербують шляхом примусу, обману або насильства, а згодом експлуатують з метою комерційного сексуального використання, примусової праці або й іншого. Торгівля людьми призводить до серйозних страждань жертв, включаючи не лише фізичні травми, але й психологічні наслідки [4].

Торгівля людьми, яку також називають сучасним рабством, є кризою у сфері охорони здоров'я та злочином,

що набуває дедалі більшого поширення у всьому світі й зачіпає близько 40,3 мільйона жертв. Десятиліття тому приблизно 79 % злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, стосувалися сексуальної експлуатації, а 18 % – примусової праці, проте останні звіти вказують на відповідні показники 50 % та 38 %. Хоча сексуальна експлуатація й надалі становить більшу частину злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, примусова праця продовжує зростати з тривожною швидкістю [5].

Сучасне рабство – це лихо, що вражає кожен регіон світу. Згідно з останніми глобальними оцінками, у 2021 році 50 мільйонів людей жили у сучасному рабстві. З них 28 мільйонів перебували в примусовій праці, а 22 мільйони – у пастці примусового шлюбу. На жаль, кількість людей у сучасному рабстві значно зросла за останні 5 років. У 2021 році на 10 мільйонів людей більше перебувало у сучасному рабстві порівняно з глобальними оцінками 2016 року [6].

Нині майже 700 мільйонів людей (8,5 відсотка населення світу) живуть у крайній бідності – менш ніж на 2,15 долара на день. Прогрес зупинився на тлі низького зростання, невдач, спричинених COVID-19, та підвищеної нестабільності. Рівень бідності в країнах з низьким рівнем доходу вищий, ніж до пандемії. Близько 3,5 мільярда людей (44 % населення світу) залишаються бідними за стандартом, який більше відповідає країнам з рівнем доходу вище середнього (6,85 долара США на день), а кількість людей, які живуть на суму нижче цього стандарту, майже не змінилася з 1990-х років через зростання населення. У 2024 році на країни Африки на південь від Сахари припадало 16 % населення світу, але 67 % людей жили в крайній бідності. Виходячи з поточної траєкторії, прогнозується, що 622 мільйони людей (7,3 відсотка населення світу) житимуть у крайній бідності у 2030 році. Це означає, що, за прогнозами, близько 69 мільйонів людей вирвуться з крайньої бідності між 2024 і 2030 роками порівняно з приблизно 150 мільйонами, які зробили це між 2013 і 2019 роками. Крім того, 3,4 мільярда людей (майже 40 % населення світу), ймовірно, житимуть менш ніж на 6,85 долара на день [7].

Торгівля людьми різко зросла через конфлікти, кліматичні катастрофи та глобальні кризи, йдеться у звіті ООН, опублікованому у 2024 році. У 2022 році, останньому році, за який широко доступні дані, кількість відомих жертв у всьому світі зросла на 25 % порівняно з рівнем 2019 року до пандемії, – йдеться у Глобальному звіті Управління ООН з наркотиків і злочинності про торгівлю людьми. Різке падіння у 2020 році значною мірою зникло до наступного року. «Злочинці дедалі частіше торгують людьми для примусової праці, зокрема для того, щоб примушувати їх до здійснення складних онлайн-шахрайств та кібершахрайства, тоді як жінки та дівчата стикаються з ризиком сексуальної експлуатації та гендерно зумовленого насильства», – йдеться у звіті, додаючи, що головною причиною цього є організована злочинність. Діти становили 38 % виявлених жертв порівняно з 35 % у даних за 2020 рік, які лягли в основу попереднього звіту. Згідно з останнім звітом, дорослі жінки залишаються найбільшою групою жертв, що становить 39 % випадків, далі йдуть чоловіки з 23 %, дівчата з 22 % та хлопці з 16 %. Загальна кількість жертв у 2022 році становила 69 627 осіб. Найпоширенішою причиною торгівлі людьми серед жінок та дівчат була сексуальна експлуатація (60 % або більше), далі йшла примусова праця. Для чоловіків це була примусова праця, а для хлопців – примусова праця та «інші цілі» приблизно рівною мірою. Ці та інші цілі

включають примусове вчинення злочинів та примусове жебракування. У звіті йдеться, що зростання кількості хлопчиків, визнаних жертвами торгівлі людьми, може бути пов'язане зі зростанням кількості неповнолітніх без супроводу, які прибувають до Європи та Північної Америки. Регіоном походження, з якого припала найбільша кількість жертв, була Африка на південь від Сахари – 26 %, хоча існує багато різних маршрутів торгівлі людьми. Згідно зі звітом, найбільше зростання кількості виявлених випадків спостерігалось в країнах Африки на південь від Сахари, Північній Америці та регіоні «західної та південної Європи», причому приплив мігрантів був значним фактором у двох останніх [8].

Торгівля людьми, як незаконне переміщення осіб із застосуванням примусу, обману та насильства, вважається сучасною формою рабства. Нині світ стикається із серйозними соціально-економічними та культурними проблемами, що є наслідком торгівлі людьми. До числа суб'єктів, які сприяють процесу торгівлі людьми, належать торговці людьми, політичні лідери, мешканці транзитних пунктів, урядовці та співробітники силових структур. Крайня бідність та високий рівень безробіття є рушійними силами, що змушують людей, особливо молодих жінок, ставати жертвами торгівлі людьми [9].

Торгівля людьми є дедалі гострішою та складною глобальною проблемою, і ефективні програми боротьби з нею можуть вирішувати її за допомогою чотирьох цілей: профілактики, притягнення до відповідальності, захисту та партнерства, відомих як «4Р» (*prevention, prosecution, protection, and partnership*). Транспортна галузь відіграє вирішальну роль у запобіганні та припиненні торгівлі людьми. Дослідження показують, що транзитні пункти мають вирішальне значення для вербування та перевезення жертв торгівлі людьми між місцями походження та призначення. Моніторинг транзиту як стратегія, що спрямована на виявлення та перехоплення потенційних жертв торгівлі людьми під час їхнього транзиту та до початку експлуатації, є надважливим завданням [10].

Автори С. С. Старсід, М. Клукман, С. Скагс та ін. використали довгострокові адміністративні дані, пов'язані на рівні штату, від Департаменту у справах дітей та сімей Флориди (DCF) та Департаменту ювенальної юстиції Флориди (DJJ) для вивчення як первинних, так і подальших підтверджених звинувачень у торгівлі людьми серед дітей, які мають справу з однією або двома системами. Попереднє жорстоке поводження, історія влаштування в інтернатні заклади, випадки зникнення дітей, направлення до відповідних органів без винесення судового рішення, громадський нагляд є факторами, що передбачають першу віктимізацію в результаті торгівлі людьми. Ці самі показники передбачають повторну віктимізацію, за винятком історії попереднього влаштування в інтернатні заклади, перебування в інтернатних закладах, попереднього фізичного насильства та попереднього сексуального насильства. Приблизно 1 з 5 дітей-жертв зазнає повторної віктимізації; середній час між первинною та повторною віктимізацією становить близько 6 місяців. Це дослідження має значення для вироблення державної політики та практики щодо дітей, які перебувають під опікою системи та мають найбільший ризик повторної віктимізації через торгівлю людьми [11].

Порівняльна характеристика осіб, яким встановлено статус постраждалих від торгівлі людьми в Україні у 2022–2026 роках. За даними Національної соціальної сервісної служби України [12] впродовж

2022–2026 років в Україні спостерігається суттєва динаміка кількості осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Якщо станом на 01.01.2023 такий статус було встановлено 47 особам, то станом на 03.01.2024 їхня кількість зросла до 118 осіб, тобто більш ніж у 2,5 раза. У 2024 році показник продовжив зростання і станом на 24.12.2024 досяг 182 осіб. Найбільш різке збільшення відбулося у 2025 році, коли статус було встановлено вже 485 особам, що майже у 10 разів перевищує показники 2022 року. Станом на 13.05.2026 статус отримала 271 особа, що свідчить про збереження високого рівня виявлення потерпілих від торгівлі людьми.

Особливої уваги заслуговує гендерна структура потерпілих. Якщо у 2022 році серед осіб зі встановленим статусом переважали чоловіки (25 осіб проти 19 жінок), то у 2024 році співвідношення майже зрівнялося (53 чоловіки та 47 жінок). Водночас у 2025–2026 роках спостерігається різке домінування чоловіків серед потерпілих: у 2025 році – 433 особи із 485 постраждалих, а у 2026 році – 253 особи із 271 потерпілого. Така тенденція значною мірою пов'язана з військовою агресією проти України та поширенням випадків трудової експлуатації, примусового використання населення на тимчасово окупованих територіях, а також залучення осіб до діяльності, пов'язаної зі збройним конфліктом.

Аналіз форм експлуатації засвідчує істотну трансформацію структури торгівлі людьми. У 2022 році переважали випадки трудової експлуатації (14 осіб), втягнення у злочинну діяльність (11 осіб) та використання у збройних конфліктах (12 осіб). У 2024 році найбільш поширеним видом експлуатації стало використання осіб у збройних конфліктах (55 випадків), а також трудова експлуатація (22 випадки). У 2025 році різко зросла кількість випадків змішаної експлуатації – до 404 осіб із 485 потерпілих, а у 2026 році цей показник становив уже 235 осіб із 271 потерпілого. Це свідчить про ускладнення механізмів торгівлі людьми та поєднання різних форм експлуатації щодо однієї особи.

Водночас простежується зростання випадків використання людей у збройних конфліктах: з 12 осіб у 2022 році до 55 у 2024 році, 19 у 2024 році (станом на грудень), 17 у 2025 році та 12 осіб за перші місяці 2026 року. Така ситуація безпосередньо пов'язана з наслідками російсько-української війни та використанням населення на окупованих територіях у воєнних цілях.

За видом торгівлі людьми впродовж досліджуваного періоду переважає внутрішня торгівля людьми. У 2022 році її частка становила 30 випадків із 47, у 2024 році – 89 з 118, у грудні 2024 року – 105 з 182, у 2025 році – 278 із 485. Лише у 2026 році вперше кількість випадків транскордонної торгівлі людьми (149) перевищила внутрішню (122), що може свідчити про активізацію міжнародних каналів переміщення потерпілих та збільшення ризиків для українських громадян за кордоном.

Серед країн призначення експлуатації стабільно домінують Україна та російська федерація. Якщо у 2022 році в Україні експлуатувалося 29 осіб, а в російській федерації – 5, то у 2025 році ці показники становили відповідно 278 та 204 особи. У 2026 році російська федерація вже посідає перше місце за кількістю встановлених фактів експлуатації (146 осіб), випереджаючи Україну (122 особи), що свідчить про збереження значних ризиків для громадян України на території держави-агресора.

Проведений аналіз свідчить про істотне зростання масштабів виявлення потерпілих від торгівлі людьми

в Україні, зміну гендерного профілю жертв у бік переважання чоловіків, поширення змішаних форм експлуатації та зростання впливу воєнного чинника на механізми торгівлі людьми. Найбільш характерними тенденціями останніх років стали збільшення випадків використання осіб у зв'язку зі збройним конфліктом, розширення транскордонних каналів експлуатації та концентрація значної частини потерпілих у контексті російсько-української війни.

Про стан виконання пріоритету, визначеного Національною поліцією України на 2026 рік щодо боротьби з нелегальною (незаконною) міграцією, торгівлею людьми та сексуальною експлуатацією дітей в Інтернеті, проблемні питання та заходи з їх вирішення (ГУНП у Харківській області). Упродовж 2025–2026 років (січень–травень) спостерігається зміна динаміки реєстрації кримінальних проваджень у ЄРДР за окремими категоріями кримінальних правопорушень. Так, за ст. 149 КК України («Торгівля людьми») у 2025 році зареєстровано 1 кримінальне провадження, тоді як у 2026 році також зареєстровано 1 провадження. За ст. 301-1 КК України у 2025 році зареєстровано 18 кримінальних проваджень, а у 2026 році – 10, що свідчить про певне зменшення кількості виявлених фактів такої категорії правопорушень. Водночас суттєве зростання простежується за ст. 332 КК України («Незаконне переправлення осіб через державний кордон України»): якщо у 2025 році зареєстровано 8 кримінальних проваджень, то у 2026 році – вже 27, що може свідчити як про активізацію протиправної діяльності у цій сфері, так і про посилення роботи правоохоронних органів щодо її виявлення та документування. Окремо слід відзначити показники за ст. 369-2 КК України («Зловживання впливом»), де у 2026 році зареєстровано 49 кримінальних проваджень.

Кількість осіб, яким повідомлено про підозру, у 2026 році загалом засвідчує помітне зростання порівняно з 2025 роком. За ст. 149 КК України показник залишився стабільним – 1 особа, з яких в обох роках 1 належить до відповідної категорії, позначеної в дужках. Водночас за ст. 301-1 КК України кількість таких осіб зросла з 4 до 9. Найбільш виразна динаміка простежується за ст. 332 КК України, де кількість осіб збільшилася з 2 до 10. Також суттєве зростання зафіксовано за ст. 369-2 КК України: з 5 осіб у 2025 році до 20 осіб у 2026 році. Отже, наведені дані свідчать про активізацію процесуального реагування у 2026 році, насамперед за ст. 332 та ст. 369-2 КК України.

Кількість кримінальних проваджень, за якими повідомлено про підозру, у 2026 році також характеризується тенденцією до зростання порівняно з 2025 роком. За ст. 149 КК України показники залишилися незмінними – по 1 кримінальному провадженню. За ст. 301-1 КК України кількість таких кримінальних проваджень зросла з 5 до 12. Значне збільшення зафіксовано за ст. 332 КК України – з 2 до 12 кримінальних проваджень. Найбільш суттєва динаміка спостерігається за ст. 369-2 КК України, де кількість кримінальних проваджень, у яких повідомлено про підозру, збільшилася з 5 у 2025 році до 29 у 2026 році. Загалом наведені статистичні дані свідчать про посилення роботи з документування та процесуального супроводу кримінальних правопорушень у 2026 році.

Кількість кримінальних проваджень, направлених до суду, у 2026 році за окремими статтями КК України засвідчує як тенденцію до зростання, так і зменшення залежно від категорії правопорушень. За ст. 149 КК

України кількість проваджень, скерованих до суду, зросла з 1 до 3. За ст. 301-1 КК України спостерігається зростання з 1 до 6 проваджень. Водночас за ст. 332 КК України зафіксовано суттєве зменшення: із 19 кримінальних проваджень у 2025 році до 4 у 2026 році. За ст. 369-2 КК України, навпаки, простежується збільшення кількості направлених до суду проваджень із 6 до 16. Загалом статистика свідчить про активізацію судового спрямування кримінальних проваджень за ст. 149, ст. 301-1 та ст. 369-2 КК України у 2026 році, водночас за ст. 332 КК України відбулося зниження відповідних показників.

Отже, Управлінням міграційної поліції ГУНП у Харківській області вживаються заходи щодо реалізації державної політики у сфері нелегальної (незаконної) міграції та протидії торгівлі людьми. Натепер у результаті проведених заходів УМП ГУНП *області у сфері протидії нелегальній міграції, незаконного переправлення осіб через державний кордон виявлено та внесено до ЄРДР 13 кримінальних правопорушень за ст. 332 КК України (незаконне переправлення осіб через державний кордон України).*

А також за цим напрямом внесено до ЄРДР 6 фактів за ознаками ст. 369-2 КК України (зловживанням впливом) стосовно осіб призовного віку, які ухиляються від мобілізації з метою подальшого перетину державного кордону України.

Повідомлено про підозру в 18 кримінальних провадженнях

за ст. 332 КК України (незаконне переправлення осіб через державний кордон України) – **10** особам;

за ст. 369-2 КК України (зловживання впливом) стосовно осіб призовного віку, які ухиляються від мобілізації з метою подальшого перетину державного кордону України, – **11** особам.

Направлено до суду УМП 27 кримінальних проваджень за ст. 332 КК України (незаконне переправлення осіб через державний кордон України) з урахуванням справ минулих років.

Проводиться превентивна діяльність за напрямом нелегальної міграції та незаконної легалізації іноземців. Спільно з Державною міграційною службою відповідно до ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію» та функціональних обов'язків працівниками УМП проводяться перевірки місць скупчення населення (авто- та залізничні вокзали, парки, ринки, гуртожитки, місця загального харчування тощо).

З початку року перевірено:

- **31** іноземців (з них громадян рф – 2);
- виявлено **8** нелегальних мігрантів;
- направлено **6** подань про примусове повернення;
- складено **10** адмінпротоколів за ч. 2 ст. 203 КУпАП за порушення правил перебування в Україні.

Проведено **18** реалізацій кримінальних проваджень у січні–травні.

Проблематика по цьому напрямі

Недостатнє фінансове забезпечення проведення оперативно-розшукових заходів у сфері протидії незаконній міграції та організації незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Зокрема, документування кримінальних правопорушень, пов'язаних з організацією незаконного переправлення осіб через державний кордон, здебільшого потребує проведення комплексу оперативних заходів, пов'язаних з імітацією передачі грошових коштів за незаконні послуги. За наявною практикою організатори таких схем вимагають попередню оплату за переправлення осіб через державний кордон у сумі від 10 до 20 тис. доларів США за одну особу.

У зв'язку з відсутністю передбаченого фінансування для проведення відповідних заходів, а також ризиком втрати значних грошових коштів під час документування злочинної діяльності, суттєво ускладнюється можливість:

- встановлення всіх учасників злочинних схем;
- викриття організаторів та посередників;
- належного документування протиправної діяльності організованих груп.

Заходи щодо вирішення

– внести на розгляд керівництва пропозиції щодо збільшення фінансування оперативно-розшукової діяльності за напрямом протидії незаконній міграції та незаконному переправленню осіб через державний кордон України;

– посилити міжвідомчу взаємодію з підрозділами Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України та іншими правоохоронними органами для проведення спільних оперативних комбінацій і документування діяльності організованих груп;

– забезпечити концентрацію наявних ресурсів на документуванні найбільш активних та суспільно небезпечних каналів незаконного переправлення осіб через державний кордон України;

– опрацювати питання щодо залучення додаткових ресурсів і технічних можливостей для проведення тривалих оперативних розробок, спрямованих на викриття організаторів та всіх учасників злочинних схем;

– удосконалити організацію планування оперативних заходів шляхом визначення пріоритетних напрямів документування та раціонального використання наявного фінансового ресурсу.

Щодо протидії торгівлі людьми у поточному році до ЄРДР внесені відомості за 5 фактами торгівлі людьми. Повідомлено про підозру 5 особам у 4 кримінальних провадженнях.

4 матеріали, що перебували в оперативному супроводі УМП, розслідувано та скеровано до суду з обвинувальним актом.

З метою попередження злочинів у сфері протидії торгівлі людьми УМП через офіційні сторінки ГУНП у соціальних мережах нагадує громадянам про безпечну поведінку під час працевлаштування та як не стати жертвою торгівлі людьми. Акцентується увага на відповідальності, що передбачена кримінальним кодексом за вчинення таких злочинів.

Систематично публікуються статті щодо проведеної роботи за напрямом торгівлі людьми.

Спільно з Харківською обласною військовою адміністрацією питання щоквартально обговорюються на Координаційних нарадах та у співпраці з громадськими організаціями.

До Департаменту соціального захисту обласної військової адміністрації направляються постраждалі для надання їм офіційного статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. *За I квартал 2026 року встановлено 17 потерпілих осіб (чоловіки) від торгівлі людьми (трудова експлуатація).*

Щодо перспектив кримінальних проваджень за ознаками організованої злочинності, то УМП напрацьовано оперативно значиму інформацію, в оперативному супроводі перебуває 1 провадження з перспективою реалізації за ознаками організованої злочинності.

Отримано всі ухвали та **18 березня 2026 року** УМП проведено реалізацію такого кримінального провадження стосовно групи осіб, яка під виглядом функціонування реабілітаційних центрів організувала незаконне утримання громадян, що перебувають у вразливому

стані, зокрема осіб із наркотичною та алкогольною залежністю, з метою їх подальшої трудової експлуатації. Встановлено, що зловмисники орендували низку об'єктів нерухомості на території міста Харкова, де облаштували заклади закритого типу. Осіб, які потрапляли до зазначених центрів, обмежували у свободі пересування та спілкування із зовнішнім світом, позбавляли засобів зв'язку та змушували до виконання примусової праці. Отримані кошти розподілялися між учасниками злочинної групи. В рамках реалізації матеріалів кримінального провадження проведено 11 санкціонованих обшуків за місцями проживання фігурантів та розташування так званих «реабілітаційних центрів». У результаті проведених слідчих дій виявлено та вилучено значну кількість речових доказів. Встановлено факт незаконного утримання **48 осіб** (серед яких одна неповнолітня), в тому числі 17 використовували в примусовій праці. Натепер вирішується питання щодо повідомлення про підозру причетним особам за ч. 2 ст. 146, ч. 2 ст. 127 та ч. 2 ст. 149 КК України. Досудове розслідування триває.

Протидія злочинам проти моральності, зокрема сексуальній експлуатації дітей в Інтернеті.

У результаті вжитих заходів УМП виявлено 8 кримінальних правопорушень за фактом дитячої порнографії. Повідомлено про підозру у 7 кримінальних провадженнях. До суду направлено 3 провадження.

У період з **23 до 28 лютого 2026 року** забезпечено участь у загальнодержавних заходах з протидії злочинам, пов'язаним із сексуальною експлуатацією дітей в Інтернеті. Результатами участі стало проведення обшуку та повідомлення підозри двом зловмисникам за ч. 1 ст. 301-1 КК України.

Проблематика по цьому напрямі

Злочини, пов'язані з торгівлею людьми та сексуальною експлуатацією дітей, у тому числі в Інтернеті, характеризуються високим рівнем латентності. Більшість таких правопорушень має прихований характер, що ускладнює їхнє своєчасне виявлення. Потерпілі часто не звертаються до правоохоронних органів через страх, психологічний тиск з боку експлуататорів, залежність від них або недостатню поінформованість про можливості отримання допомоги. Крім того, злочинці активно використовують можливості цифрового середовища та соціальних мереж для встановлення контактів із потенційними жертвами, що також ускладнює виявлення таких фактів.

Заходи щодо вирішення

З метою підвищення ефективності протидії зазначеним правопорушенням *налагоджується міжвідомча взаємодія з органами та установами, що працюють у сфері захисту прав дітей та соціального захисту населення*. Зокрема, здійснюється співпраця зі службами у справах дітей, громадськими організаціями, підрозділами соціального захисту населення м. Харкова та Харківської області, а також з Північно-східним міжрегіональним управлінням Державної служби України з питань праці. Така взаємодія спрямована на своєчасне виявлення осіб, які можуть перебувати у ситуації експлуатації, оперативний обмін інформацією, проведення профілактичних заходів та забезпечення належного реагування на факти торгівлі людьми і сексуальної експлуатації дітей.

Територіальні підрозділи орієнтовані на вдосконалення роботи в регіоні. Особовий склад націлено на отримання інформації про факти торгівлі людьми (дітьми), сексуальної та трудової експлуатації осіб (дітей), сутенерства та втягнення осіб у заняття проституцією,

розповсюдження порнографії (в тому числі дитячої), незаконного переправлення осіб (військовозобов'язаних) через державний кордон України, в тому числі спрямовані на виявлення організованих злочинних угруповань, а також встановлення можливих потерпілих від торгівлі людьми.

З огляду на викладене необхідно:

- протягом травня–червня 2026 року проаналізувати оперативну та іншу наявну інформацію щодо протиправної діяльності злочинних груп та окремих осіб, які займаються скоєнням злочинів у сферах торгівлі людьми, суспільної моралі та нелегальної міграції. На підставі отриманої інформації провести заходи, спрямовані на викриття та припинення злочинної діяльності, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Реалізувати матеріали кримінального провадження стосовно групи осіб, що перебуває в оперативному супроводі. Вирішити питання оголошення підозри зловмисникам у складі ОГ;

- забезпечити роз'яснення потерпілим про право на встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, надання інформації про види та порядок отримання допомоги, порядок компенсації за шкоду, заподіяну внаслідок експлуатації особами, які вчинили правопорушення. Для забезпечення всіх прав та гарантій особи, постраждалої від торгівлі людьми, надавати контактні дані відповідального структурного підрозділу Харківської обласної військової адміністрації;

- вжити заходів щодо налагодження міжвідомчої співпраці з органами та установами, що працюють у сфері захисту прав дітей та соціального захисту населення. Зокрема, зі службами у справах дітей, громадськими організаціями, підрозділами соціального захисту населення м. Харкова та Харківської області, а також з Північно-східним міжрегіональним управлінням Державної служби України з питань праці;

- провести зустріч з територіальним підрозділом Державної прикордонної служби України, визначити подальші спільні заходи з протидії незаконному переправленню осіб через державний кордон;

- до кінця II кварталу 2026 року взяти участь у засіданні обласної Координаційної ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству у сім'ї та протидії торгівлі людьми;

- продовжити постійне висвітлення у ЗМІ інформації про результати службової діяльності УМП.

Начальники територіальних підрозділів поліції ГУНП мають:

- організувати на території обслуговування проведення системної роботи щодо отримання, перевірки та документування інформації про факти торгівлі людьми (у тому числі дітьми), сексуальної та трудової експлуатації осіб, сутенерства, втягнення осіб у заняття проституцією, розповсюдження порнографічної продукції, у тому числі дитячої порнографії та експлуатації дітей в Інтернеті, а також незаконного переправлення осіб, зокрема військовозобов'язаних, через державний кордон України. Основні зусилля зосередити на виявленні організованих злочинних угруповань, осіб, причетних до вчинення зазначених кримінальних правопорушень, а також встановленні можливих потерпілих від торгівлі людьми;

- не допускати формального підходу до виконання поставлених завдань, забезпечити належну взаємодію з іншими службами та підрозділами, своєчасне реагування на отриману інформацію, а у разі виникнення проблемних питань або необхідності отримання методичної

чи інформаційно-консультативної допомоги – невідкладно звертатися до управління міграційної поліції ГУНП у Харківській області.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що торгівля людьми залишається однією з найнебезпечніших форм транснаціональної організованої злочинності та сучасного рабства ХХІ століття, яке посягає на фундаментальні права і свободи людини, її гідність, безпеку та право на вільний розвиток. Аналіз зарубіжних і вітчизняних наукових джерел, статистичних матеріалів правоохоронних органів, Національної соціальної сервісної служби України та міжнародних організацій дозволяє констатувати стійку тенденцію до зростання масштабів цього явища в умовах глобальних криз, воєнних конфліктів, масових міграційних процесів, бідності та соціальної вразливості населення. Особливо гостро проблема проявляється в умовах російсько-української війни, коли мільйони громадян були змушені залишити свої домівки, що суттєво розширило коло потенційних жертв експлуатації. Встановлено, що поряд із традиційними формами сексуальної та трудової експлуатації дедалі більшого поширення набувають змішані форми експлуатації, використання осіб у збройних конфліктах, втягнення у злочинну діяльність, кіберексплуатація та інші приховані форми сучасного рабства. Порівняльний аналіз осіб, яким встановлено статус постраждалих від торгівлі людьми у 2022–2026 роках, засвідчив істотне зростання кількості виявлених потерпілих, зміну гендерного профілю жертв у бік переважання чоловіків, а також посилення впливу воєнного чинника на структуру та механізми торгівлі людьми. Водночас результати діяльності правоохоронних органів свідчать про активізацію заходів із протидії незаконній міграції, незаконному переправленню осіб через державний кордон, сексуальній експлуатації дітей в Інтернеті та іншим суміжним кримінальним правопорушенням. Разом із тим високий рівень латентності, складність документування діяльності організованих злочинних груп, недостатність ресурсного забезпечення та стрімка цифровізація злочинної діяльності потребують подальшого вдосконалення міжвідомчої взаємодії, міжнародного співробітництва, оперативно-розшукового забезпечення, профілактичної роботи та механізмів захисту потерпілих. У сучасних умовах ефективна протидія торгівлі людьми має ґрунтуватися не лише на кримінально-правових і кримінологічних інструментах, а й на утвердженні духовно-моральних цінностей, розвитку правової культури, зміцненні соціальної відповідальності держави та суспільства. Поєднання правових, організаційних, соціальних і духовно-ціннісних засад здатне забезпечити належний рівень захисту людини від цього ганебного явища сучасності.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у поглибленому кримінологічному вивченні новітніх форм торгівлі людьми в умовах війни, насамперед кіберексплуатації, використання цифрових платформ для вербування потерпілих та діяльності транснаціональних організованих злочинних груп. Особливої уваги потребує розроблення ефективних моделей міжвідомчої взаємодії, міжнародного співробітництва, а також удосконалення механізмів раннього виявлення, захисту, реабілітації та соціальної реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Перспективним напрямом також є формування сучасної кримінологічної моделі протидії торгівлі людьми для прифронтових регіонів України з урахуванням безпекових, соціальних і цифрових викликів воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Bastien D. J., Peters R. M. The Effectiveness of a Human Trafficking Protocol in the Emergency Department: A 5-Year Retrospective Analysis. *Journal of Nursing Care Quality*. 2025. Vol. 40, № 1. P. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.1097/NCQ.0000000000000797>
2. Olivieri S. S., Diamond-Caravella M. L., Etcher L. N. Closing the Educational Gap on Human Trafficking: There's No Better Time Than Now! *Journal of Emergency Nursing*. 2024. Vol. 50, № 4. P. 551–566. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jen.2024.01.007>
3. Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labor and Forced Marriage. *International Labor Organization*. 2022.
4. Cohen P. R. Identifying Human Trafficking Victims: A Potential Role for Forensic Dermatology. *Cureus*. 2023. Vol. 15, № 11. DOI: <https://doi.org/10.7759/cureus.48905>
5. Combs M. A., Arnold T. Human Trafficking: Empowering Healthcare Providers and Community Partners as Advocates for Victims. *Journal of Holistic Nursing*. 2022. Vol. 40, № 3. P. 302–303. DOI: <https://doi.org/10.1177/08980101211045554>
6. Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage. *International Labour Organization*. URL: <https://www.ilo.org/publications/major-publications/global-estimates-modern-slavery-forced-labour-and-forced-marriage>
7. Poverty, Prosperity, and Planet Report. *Pathways Out of the Polycrisis*. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-prosperity-and-planet>
8. Recknor F., Gordon M., Coverdale J. та ін. A Descriptive Study of United States-Based Human Trafficking Specialty Clinics. *Psychiatric Quarterly*. 2020. Vol. 91. P. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11126-019-09691-8>
9. Megbaru A. T., Engdaw B. Assessment of the Trends of Human Trafficking in Ethiopia: The Case of Metema Woreda. *International Journal on Minority and Group Rights*. 2025. Vol. 32, № 3. P. 510–530. DOI: <https://doi.org/10.1163/15718115-bja10178>
10. Sokat K. Y., Chi M., Hudlow J. Transit Monitoring Capacity Expansion: Analytics for Combating Human Trafficking. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*. 2024. Vol. 24. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.trip.2024.101032>
11. Starseed S. C., Kluckman M., Scaggs S. та ін. Verified Human Trafficking Allegations Among Single and Dual System-Involved Children: Predicting Initial and Repeat Victimization. *Child Maltreatment*. 2025. Vol. 30, № 3. P. 460–472. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.trip.2024.101032>
12. Кількість осіб, яким Нацсоцслужбою встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, станом на 13.05.2026. Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/protidiya-torgivli-lyudmi/kilkist-osib-yakim-nacsocsluzhboyu-vstanovleno-status-osobi-yaka-postrazhdala-vid-torgivli-lyudmi> (дата звернення: 03.06.2026).

References

1. Bastien, D. J., & Peters, R. M. (2025). The Effectiveness of a Human Trafficking Protocol in the Emergency Department: A 5-Year Retrospective Analysis. *Journal of Nursing Care Quality*, 40(1), 62–68. DOI: <https://doi.org/10.1097/NCQ.0000000000000797> [in English].
2. Olivieri, S. S., Diamond-Caravella, M. L., & Etcher, L. N. (2024). Closing the Educational Gap on Human Trafficking: There's No Better Time Than Now! *Journal of Emergency Nursing*, 50(4), 551–566. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jen.2024.01.007> [in English].
3. International Labor Organization (2022). Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labor and Forced Marriage [in English].
4. Cohen, P. R. (2023). Identifying Human Trafficking Victims: A Potential Role for Forensic Dermatology. *Cureus*, 15(11). DOI: <https://doi.org/10.7759/cureus.48905> [in English].
5. Combs, M. A., & Arnold, T. (2022). Human Trafficking: Empowering Healthcare Providers and Community Partners as Advocates for Victims. *Journal of Holistic Nursing*, 40(3), 302–303. DOI: <https://doi.org/10.1177/08980101211045554> [in English].
6. Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage. *International Labour Organization*. Retrieved from <https://www.ilo.org/publications/major-publications/global-estimates-modern-slavery-forced-labour-and-forced-marriage>.
7. Poverty, Prosperity, and Planet Report. *Pathways Out of the Polycrisis*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-prosperity-and-planet> [in English].
8. Recknor, F., Gordon, M., & Coverdale, J. та ін. (2020). A Descriptive Study of United States-Based Human Trafficking Specialty Clinics. *Psychiatric Quarterly*, 91, 1–10. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11126-019-09691-8> [in English].
9. Megbaru, A. T., & Engdaw, B. (2025). Assessment of the Trends of Human Trafficking in Ethiopia: The Case of Metema Woreda. *International Journal on Minority and Group Rights*, 32(3), 510–530. DOI: <https://doi.org/10.1163/15718115-bja10178> [in English].
10. Sokat, K. Y., Chi, M., & Hudlow, J. (2024). Transit Monitoring Capacity Expansion: Analytics for Combating Human Trafficking. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, 24. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.trip.2024.101032> [in English].
11. Starseed, S. C., Kluckman, M., & Scaggs, S. et al. (2025). Verified Human Trafficking Allegations Among Single and Dual System-Involved Children: Predicting Initial and Repeat Victimization. *Child Maltreatment*, 30(3), 460–472. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.trip.2024.101032> [in English].
12. National Social Service of Ukraine (2026). Kilkist osib, yakym Natssotssluzhboiu vstanovleno status osoby, яка postrazhdala vid torhivli liudmy, stanom na 13.05.2026 [Number of persons who were determined by the National Social Service to be victims of human trafficking as of 13.05.2026]. Retrieved from <https://nssu.gov.ua/protidiya-torgivli-lyudmi/kilkist-osib-yakim-nacsocsluzhboiu-vstanovleno-status-osobi-yaka-postrazhdala-vid-torgivli-lyudmi> (data zvernennia: 03.06.2026) [in Ukrainian].

Tokar Petro,

Candidate of Legal Sciences,
Head of the Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region,
Third-Rank Police General
(Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8111-7142>

Saltovets Serhiy,

Candidate of Legal Sciences,
Deputy Chief of the Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region,
Police Colonel
(Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7281-7238>

Kritsak Ivan,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Assistant Chief of the Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region,
Police Lieutenant Colonel
(Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region, Kharkiv)
Professor at the Department of Law and Social Sciences
(Vinnytsia Financial and Economic University, Vinnytsia)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3530-4269>

COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: THE CASE OF KHARKIV – CURRENT SITUATION, TRENDS, AND PROSPECTS

This article is devoted to a comprehensive study of the current state, trends, and prospects for combating human trafficking in the context of the Russian-Ukrainian war, using the city of Kharkiv and the Kharkiv region as examples. It analyzes international and domestic scholarly approaches to understanding human trafficking as one of the most dangerous forms of transnational organized crime and modern slavery. The article summarizes the results of a scientometric analysis of foreign studies, as well as statistical data from international organizations, the National Social Service of Ukraine, and law enforcement agencies regarding the scale, forms, and trends in the spread of this criminal phenomenon. Particular attention is paid to the impact of martial law, mass population displacement, labor migration, economic instability, and the social vulnerability of citizens on the increased risk of people falling into situations of exploitation. This study examined trends in the granting of victim status to individuals affected by human trafficking in Ukraine from 2022 to 2026, revealing changes in the gender profile of victims, the prevalence of mixed forms of exploitation, the use of people in armed conflicts, labor exploitation, and the illegal smuggling of persons across the state border. Based on an analysis of the activities of the Migration Police Department of the Main Directorate of the National Police in the Kharkiv region, the study describes the results of documenting criminal offenses and identifies problematic issues related to combating illegal migration, the sexual exploitation of children online, organized criminal groups, and the high rate of underreporting of these crimes. The paper justifies the need to strengthen interagency coordination, international cooperation, and the improvement of operational and investigative support, preventive measures, and victim protection mechanisms. Emphasis is placed on the fact that effective counteraction to human trafficking in today's conditions must combine criminal law, criminological, organizational, social, and spiritual-value-based approaches aimed at ensuring an adequate level of human safety, protecting human rights and freedoms, and strengthening Ukraine's national security.

Key words: human trafficking, modern slavery, Russian-Ukrainian war, labor exploitation, sexual exploitation, smuggling of persons across the state border, organized crime, criminology, National Police of Ukraine, Kharkiv, prevention, human rights.

Дата першого надходження статті до видання: 03.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

УДК 37.09 : 623.44

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-12>

Вайда Тарас Степанович,

кандидат педагогічних наук, доцент,

член-кореспондент Інженерної академії України,

професор кафедри професійних та спеціальних дисциплін

Інституту права та безпеки

(Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4355-5685>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ КУРСІВ СТРІЛЬБ ДЛЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ 2019 ТА 2026 РОКІВ: НОВЕЛІЗАЦІЯ¹ ЗАКОНОДАВСТВА З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ

У статті розглянуто одну з актуальних проблем правоохоронної діяльності – удосконалення організації вогневої підготовки працівників поліції з урахуванням їхньої підготовки до екстремальних обставин несення служби під час забезпечення публічного порядку та підвищення ефективності боротьби зі злочинністю / ворогом в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану. Проведено ретроспективний аналіз змін, які відбулися у Курсах стрільб для правоохоронців (далі – КС) протягом 1997–2026 рр. Систематизовано запроваджені новелізовані терміни з низки напрямів вогневої підготовки. Новелами в КС-2026 є зміни у виконанні деяких категорій вправ із сучасної зброї, яка зараз перебуває в підрозділах НПУ. Навчання особового складу поліції навичок володіння зброєю враховує міжнародні стандарти. Проаналізовано матеріальне забезпечення практичних стрільб у КС-2026, яке має низку переваг порівняно з КС-2019. На основі проведеного аналізу змін (новелізації) у КС-2026 порівняно з КС-2019 зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: воєнний стан, працівники поліції, вимоги до вогневої підготовки, Курс стрільб для поліцейських, ретроспективний та порівняльний аналіз, нововведення, нові види зброї та озброєння, умови виконання вправ та нормативів.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення належного рівня вогневої підготовки поліцейських завжди перебувала у фокусі уваги як суспільства, так і керівництва МВС України, в тому числі такого центрального органу виконавчої влади, як Національна поліція України (далі – НПУ). Цей критичний підхід є цілком закономірним, оскільки до визначених поліцейських заходів примусу у відповідності до статті 42 Закону України (далі – ЗУ) «Про Національну поліцію» законодавець відносить застосування вогнепальної зброї як крайньої міри [1]. Оскільки у разі припинення злочинів працівники поліції, згідно з нормами статей 43 та 46 зазначеного вище нормативно-правового акта [1], мають право застосовувати цей захід примусу, то в багатьох випадках дії правоохоронців можуть призвести не тільки

до отримання особою тяжких травм, а і смертельних уражень. З огляду на тяжкість наслідків для життя і здоров'я громадян у разі її (зброї – *уточнено нами*) застосування ставляться підвищені вимоги щодо вогневої підготовки правоохоронців територіальних органів/підрозділів поліції, а також до курсантів/слухачів під час їхнього професійного навчання у закладах відомчої освіти (далі – ЗВО) МВС / НПУ України.

Основним документом, який регламентує навчання з вогневої підготовки працівників поліції в Україні, є Курс стрільб для поліцейських (далі – КС). Варто відзначити, що оновлення (нові редакції) КС відбуваються систематично у зв'язку із суттєвими змінами в життєдіяльності суспільства та необхідністю забезпечення належного рівня публічної безпеки – прийняття

¹ Новелізація законодавства (від італ. *novella*, букв. – новина) – внесення до законодавства нових положень, змін і доповнень (з практики застосування термінів, слів та словосполучень у юриспруденції). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS001378> (дата звернення: 13.08.2026).

Україною незалежності, запровадження різних форм власності, реформування законодавства про міліцію/поліцію (1990 р., 2015 р.), участь в АТО (ООС) під час окупації рф ОРЛДО (2014 р.), введення правового режиму воєнного стану (2022 р.) тощо. Для прикладу, протягом 1990–2000-х років відбулися зміни в КС у 1997 [2], 2003 [3], 2011 [4], 2016 [5], 2019 [6], в тому числі в умовах війни (2026 року) [7]. Причому центральними органами виконавчої влади, які реалізують державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку (МВС, НПУ – *уточнено нами*) було передбачено окремі КС для: 1) курсантів та працівників ЗВО МВС України (дія нормативно-правового документа розповсюджується на осіб, котрі вперше починають засвоювати спеціальні знання з вогневої підготовки та набувати початкові вміння стрільби з вогнепальної зброї); 2) для працівників територіальних підрозділів поліції (поширювався на слухачів курсів первинної професійної підготовки НПУ, яких уперше прийнято на службу в поліцію, та поліцейських органів/підрозділів поліції, які безпосередньо несуть службу з охорони публічного порядку, в тому числі в умовах війни) [5; 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню порушеної нами проблеми удосконалення вогневої підготовки працівників поліції приділяється увага не тільки керівництвом правоохоронних органів (МВС України, НПУ – *уточнено нами*), а й науковцями ЗВО МВС України, педагогічними працівниками закладів освіти НПУ та правоохоронцями територіальних органів/підрозділів поліції. Так, у попередній роботі з цієї теми нами (Т. С. Вайда, С. К. Бортник, А. М. Володін) проводився порівняльний аналіз Курсів стрільб МВС (2011) [4] та НПУ (2016) [5], якими визначалися шляхи удосконалення вогневої підготовки курсантів відомих ЗВО МВС та працівників підрозділів поліції в умовах реформування міліції/поліції [8, с. 65–70].

Також у роботах нами розглянуто різні аспекти удосконалення вогневої підготовки майбутніх офіцерів-правоохоронців: 1) застосування сучасних, у тому числі інформаційних технологій у ЗВО МВС України (Т. С. Вайда, О. С. Гетьманенко, О. В. Каменщик) [9, с. 47–51; 10, с. 85–87]; 2) використання інтерактивного мультимедійного обладнання для навчання та вдосконалення вогневої підготовки працівників НПУ (Т. С. Вайда, М. І. Круглик, О. І. Кузнецов) [11, с. 143–150]; 3) актуальні проблеми тактичної та вогневої підготовки правоохоронців патрульної поліції України у сучасних умовах (Т. С. Вайда) [12, с. 11–13]; 4) сучасні підходи в новому Курсі стрільб для поліцейських як сприятливі педагогічні умови для удосконалення вогневої підготовки слухачів первинної професійної підготовки (Т. С. Вайда, О. І. Кузнецов) [13, с. 33–44]; 5) реалізація дидактичного принципу системності та наступності як ефективна умова забезпечення вогневої підготовки поліцейських-курсантів (на прикладі початкових вправ Курсу стрільб-2011) (Т. С. Вайда) [14, с. 88–95]; 6) розроблено методичні рекомендації з вогневої підготовки у системі службової підготовки (Т. С. Вайда, М. М. Іщенко) [15]; 7) розглянуто особливості виконання курсантами ЗВО МВС України вправ з вогневої підготовки в динамічному положенні (на прикладі вправ 15 та 16 другої категорії, індивідуальних Курсу стрільб для поліцейських) (Т. С. Вайда, В. В. Степаненко) [16, с. 108–116]; 8) визначено роль та місце підготовчих вправ Курсу стрільб для поліцейських у вогневій

підготовці здобувачів вищої освіти (на прикладі студентів спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність») (Т. С. Вайда, О. Ю. Конєв) [17, с. 410–419]; 9) підготовлено методичні рекомендації для проведення практичних занять з тактико-спеціальної підготовки із використанням системи лазерних симуляторів двостороннього вогневого контакту (А. А. Аносенков, Ю. М. Коломієць, Р. В. Мукоїда, Т. С. Вайда, Є. Є. Проскурня) [18] та ін. Сучасні напрями в розробці автомобільного транспорту та перспективи створення спеціальної техніки для військ правопорядку нами також досліджувалось в окремій роботі (Т. С. Вайда) [19, с. 78–81].

Удосконаленню окремих аспектів вогневої підготовки працівників поліції у сучасних умовах приділяла увагу у своїх дослідженнях низка вітчизняних учених: 1) О. Ю. Конєв (розглядував деякі особливості тактики застосування зброї працівниками поліції в умовах війни (під час виконання службово-бойових дій)) [20, с. 127–133], 2) А. Г. Конько та О. В. Угрин (досліджували розширення міждисциплінарних зв'язків вогневої підготовки як крок до запобігання втратам поліцейських в умовах війни) [21, с. 148–155]; 3) М. В. Кривонос, В. О. Мусійчук та О. М. Скрипка (вивчали сучасні виклики та інструменти підвищення професійної готовності у вогневій підготовці поліцейських) [22, с. 146–152].

Варто зазначити, що безпосередньо предметом дослідження багатьох науковців було вдосконалення освітнього процесу з вогневої підготовки правоохоронців: 1) В. Д. Поливанюк, А. В. Жбанчик розглядали вирішення актуальних питань проведення занять з вогневої підготовки поліцейських в умовах воєнного стану [23, с. 593–597]; 2) розробкою методичного забезпечення вогневої підготовки займалися С. М. Мартинов, М. М. Поколюдний, Т. В. Ландрєв, А. С. Кудінов (опублікована робота сприяє ознайомленню з озброєнням Національної поліції України) [24]; 3) сучасній вогневій підготовці поліцейських присвячено посібники В. Я. Покайчука [25], Є. Ф. Бахчевана, О. Т. Ніколаєва, І. П. Катеринчука, О. І. Ульянова, В. Ю. Мосузенка, В. С. Трояновського (за заг. ред. Д. В. Швеця) [26] та ін.

Деякі сучасні підходи до підготовки поліцейських відображено в роботах зарубіжних фахівців: 1) Jake Epstein (зміна озброєння спецпризначенців-правоохоронців з автоматів Калашникова на карабіни М4) [27]; 2) V. Kushnikov (проведення двома агентствами США навчання працівників МВС України щодо використання західної зброї) [28]; 3) в окремій інтернет-публікації описано особливості користування поліцейськими Великої Британії вогнепальною зброєю (щодо інституту уповноваженого офіцера поліції зі зброї) [29].

Актуальність та практичне значення порушеної проблеми удосконалення вогневої підготовки поліцейських підкреслює і той факт, що у сучасних умовах російсько-української війни в наближених до лінії фронту регіонах несуть службу 42 000 працівників поліції, з яких безпосередньо на лінії зіткнення у боротьбі із державою-агресором перебувають близько 8 тисяч правоохоронців-добровольців [30]. Під поліцейськими-комбатантами (особами, які воюють) нами розуміються правоохоронці, зокрема, працівники спецпідрозділів поліції «Корд», об'єднаної штурмової бригади НПУ «Лють» [31], тимчасово відкомандировані в прифронтову зону з різних підрозділів НПУ (ЗВО МВС України тощо) поліцейські та ін., які беруть участь у бойових діях зі зброєю та виконують значний обсяг поставлених завдань щодо оборони територіальної цілісності України.

Зазначимо, що основними службово-бойовими завданнями підрозділу НПУ «Лютя», виконання котрих неможливе без сучасного озброєння та бойової техніки, є: 1) взаємодія з підрозділами (військовими частинами) ЗСУ, ГУР МОУ, НГУ, ДПСУ, іншими складовими підрозділами сил безпеки і оборони участь з відсічі та стримування збройної агресії проти України; 2) проведення ударно-штурмових та ударно-пошукових заходів; 3) ліквідація збройного конфлікту або надзвичайної ситуації; 4) організація та здійснення заходів щодо рятування людей і забезпечення їхньої безпеки; 5) виконання завдань територіальної оборони; 6) виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів (розмінування територій у разі необхідності); 7) здійснення контрдиверсійних заходів (виявлення та знешкодження диверсійно-розвідувальних сил і незаконних збройних формувань противника); 8) проведення аеророзвідки та вогневого ураження противника на території окупованих населених пунктів; 9) застосування маневру сил і засобів Бригади для завдання одночасних і послідовних вогневих ударів із різних видів озброєння та невідступним переслідуванням противника (окупанта); 10) виявлення позицій ворога; 11) знищення військової техніки та живої сили противника; 12) проведення стабілізаційних та пошуково-фільтраційних заходів на звільнених територіях; 13) застосування групової тактики або тактики штурмових груп для здійснення тактичного прориву оборони противника [32].

Разом із тим розглядувана вченими та використовувана на практиці правоохоронцями територіальних підрозділів наявна система вогневої підготовки працівників поліції в умовах мирного часу не враховувала небезпечний вплив значних ризиків та активного застосування різного виду озброєння на життя чи здоров'я правоохоронців під час несення ними служби в умовах війни (на прикладі російсько-української – *уточнено нами*), не здійснювалось навчання поліцейських підрозділів поліції користування новими видами зброї та технікою у зв'язку зі змінами, які відбулися у службово-бойовому оснащенні підрозділів поліції за цей час (впродовж 2022–2026 років – *уточнено нами*).

Існування зазначених протиріч між реальними об'єктивними вимогами сьогодення до фахової підготовки поліцейських (необхідність забезпечення публічної безпеки під час війни, в тому числі участь у захисті незалежності держави від країни-агресора – *уточнено нами*) і застарілими (не досить ефективними) теоретико-прикладними підходами щодо порядку організації навчання поліцейських (методики проведення занять/тренувань з вогневої підготовки) для здійснення ними ефективних дій у цих екстремальних умовах на прифронтових територіях, між потребою формування у поліцейських компетентностей щодо використання актуального (оновленого – *уточнено нами*) потужного матеріально-технічного озброєння підрозділів поліції та морально застарілою нормативно-правовою базою НПУ з цього питання зумовило вибір теми дослідження та сприяло визначенню мети нашої роботи.

Предметом дослідження є порівняльний аналіз змін, які відбулися в КС для поліцейських 2026 року порівняно з КС-2019; конкретизація сучасних підходів щодо удосконалення вогневої підготовки правоохоронців територіальних та спецпідрозділів НПУ в умовах війни на основі використання ними новітнього озброєння.

Мета роботи – уточнення сучасних змін, які відбулися у нормативно-правовому забезпеченні вогневої підготовки поліцейських, реалізація котрих спрямована

на створення сприятливих умов щодо її удосконалення з урахуванням наявних суттєвих небезпек запровадженого правового режиму воєнного стану для життя та здоров'я правоохоронців під час несення ними служби.

Для досягнення поставленої мети виконано такі *завдання дослідження*: 1) проведено порівняльний аналіз змісту КС-2019 та 2026 для поліцейських; 2) визначено нові вимоги, які ставляться до вогневої підготовки правоохоронців та мають бути враховані працівниками підрозділу професійного навчання (інструкторами з особистої безпеки) територіальних органів/підрозділів поліції, педагогічним (науково-педагогічним) складом профільних кафедр закладів освіти НПУ (в тому числі ЗВО зі специфічними умовами навчання) МВС України у службовій (тактичній, вогневій) підготовці й в освітньому процесі; 3) розроблено та враховано рекомендації щодо застосування передового досвіду НПУ в частині формування спеціальних компетентностей поліцейських/здобувачів освіти з набуття ними вмінь і навичок ефективного користування сучасною вогнепальною зброєю та озброєння військової техніки під час охорони публічного порядку та у боротьбі зі злочинністю, в тому числі під час бойових дій на лінії фронту та у прифронтових районах.

У процесі вирішення поставлених завдань нами використано такий комплекс *наукових методів*: 1) критичний *аналіз* нормативно-правової бази НПУ в частині вогневої підготовки поліцейських, наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених (фахівців), а також інтернет-публікацій ЗМІ та фахівців щодо висвітлення ними сучасного стану професійної (вогневої) підготовки працівників поліції як в Україні, так і за кордоном; 2) *узагальнення* нових підходів з наряду вдосконалення вогневої підготовки правоохоронців на основі КС-2026, який регламентує відпрацювання доцільних (а значить безпечних) алгоритмів дій поліцейських у різних екстремальних умовах під час війни з використанням наявного штатного озброєння та бойової техніки; 3) *синтез* знань з різних складових компонентів правоохоронної діяльності (тактико-спеціальної підготовки, спеціальної фізичної підготовки, тактичної медицини, особистої безпеки поліцейського тощо), котрі стосуються об'єкта та предмета дослідження (удосконалення вогневої підготовки), їх (інтегрованих елементів системи службово-бойової підготовки – *уточнено нами*) 4) *систематизація*. Вказані методи дали нам можливість багатосторонньо розглянути й обґрунтувати порядок навчання поліцейських застосування сучасної навчальної та бойової зброї як у системі їхньої службової підготовки, так і в бойових умовах з урахуванням існування різних небезпечних факторів в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що: 1) уперше на основі порівняльного аналізу Курсів стрільб 2019 та 2026 рр. визначено сприятливі умови, які створені державою для удосконалення вогневої підготовки працівників поліції з урахуванням умов несення ними служби під час запровадженого правового режиму воєнного стану в Україні; 2) дістали подальшого уточнення і розкрито можливості для розвитку службової (вогневої) підготовки правоохоронців як складника їхньої службово-бойової діяльності; на основі порівняльного аналізу вище зазначених нормативно-правових актів НПУ теоретично продемонстровано якісні зміни у змісті вогневої підготовки (тактики-застосування зброї) та матеріально-му забезпеченні сучасним озброєнням й бронетехнікою територіальних і спеціальних підрозділів НПУ.

Теоретична значущість роботи полягає у систематизації та узагальненні сучасних змін у нормативному регулюванні вогневої підготовки поліцейських, що може сприяти подальшому розвитку наукових уявлень про зміст і напрями її вдосконалення в умовах воєнного стану.

Практична цінність роботи полягає в можливості використання результатів порівняльного аналізу КС-2019 і КС-2026 під час організації та вдосконалення вогневої підготовки поліцейських, підготовки інструкторів, оновлення змісту практичних занять і навчально-методичного забезпечення з урахуванням нових видів зброї, вправ та умов службово-бойової діяльності. Результати дослідження мають виражену прикладну спрямованість і можуть бути корисними для практичних підрозділів НПУ та закладів освіти системи МВС.

Дослідження виконано у відповідності до тематичного плану науково-дослідної роботи ОДУВС із проблеми «Удосконалення підготовки майбутніх працівників НПУ до ефективного забезпечення публічної безпеки» (державний реєстраційний номер: 0124U004202, дата реєстрації в УкрНТЕІ: 30.09.2024). Отримані результати роботи доповнюють наявні наукові напрацювання систематизованим порівняльним аналізом КС-2019 і КС-2026 та узагальненням новітніх змін у нормативному регулюванні вогневої підготовки поліцейських під час війни.

Виклад основного матеріалу. Провівши ґрунтовне вивчення змісту КС-2019 [6] та КС-2026 для поліцейських [7], зробимо порівняльний аналіз змін, які

відбулися в нормативно-правовому акті 2026 року з урахуванням умов запровадженого правового режиму воєнного стану, а також розроблених сучасних підходів, котрі регламентують удосконалення вогневої підготовки працівників поліції для їхніх ефективних дій в екстремальних обставинах, в яких доводиться нести службу правоохоронцям щодо протидії ворожим силам країни-агресорки.

1. КС-2026 регламентує порядок і умови виконання вправ зі стрільби та нормативів з вогневої підготовки, витрати боєприпасів та заходи безпеки для підвищення вогневої виучки поліцейських центрального органу управління поліції, *територіальних* (у тому числі міжрегіональних) органів поліції та їх територіальних (відокремлених) підрозділів (*далі – органи (підрозділи) поліції*), закладів та установ, *що належать до сфери управління НПУ*, а також зі слухачами (з числа поліцейських), які проходять спеціальну професійну підготовку та післядипломну освіту. Відповідно, цей нормативно-правовий акт затверджено наказом НПУ від 13.01.2026 № 23_од [7]. Отже, положення КС-2026 не розповсюджуються на деяких суб'єктів попереднього КС-2019 [6] (маємо на увазі курсантів та постійний склад закладів освіти зі специфічними умовами навчання, які підпорядковуються МВС України).

2. В оновленій версії КС для поліцейських (НПУ, 2026) відбулися не тільки структурні зміни, а й проведено оновлення змісту цього нормативно-правового документа (див. табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз структури Курсів стрільб для поліцейських 2019 та 2026 рр. [6; 7]

КС-2019	КС-2026
I. Загальні положення	I. Загальні положення
II. Організаційний складник проведення стрільб та обов'язки їх учасників	II. Організаційний складник стрільб та їх матеріально-технічне забезпечення (об'єднано розділи II та IV КС-2019 – <i>уточнено нами</i>)
III. Забезпечення безпеки під час стрільб	III. Учасники стрільб та визначення їхніх обов'язків (виокремлено, як у розділі II КС-2019 – <i>уточнено нами</i>)
IV. Матеріально-технічний складник стрільб	IV. Стрілецький тир, стрільбище, полігон та основні вимоги до їх облаштування
V. Вимоги до виконання вправ зі стрільби, кидання ручних гранат	V. Основні вимоги до проведення стрільб
VI. Умови і порядок виконання вправ зі стрільби, кидання ручних гранат та їх оцінювання	VI. Вправи зі стрільби та нормативи з вогневої підготовки (об'єднаний розділ, як розділи VI та VII в КС-2019 – <i>уточнено нами</i>)
VII. Умови і порядок виконання нормативів вогневої підготовки та їх оцінювання	VII. Поводження зі зброєю під час проведення стрільб (положення для стрільби та ступені готовності виокремлено, як у розділі V КС-2019 – <i>уточнено нами</i>)
Розділ VIII відсутній	VIII. Загальний алгоритм дій стрільця та інших учасників під час проведення стрільб
Розділ IX відсутній	IX. Алгоритм дій стрільця під час виконання вправ зі стрільби з пістолета
Розділ X відсутній	X. Алгоритм дій стрільця під час виконання вправ зі стрільби з автомата, пістолета-кулемета, снайперської (великокаліберної) гвинтівки та кулемета (ручного, великокаліберного)
Розділ XI відсутній	XI. Алгоритм дій стрільця під час виконання вправ зі стрільби з помпової (напівавтоматичної) рушниці
Розділ XII відсутній	XII. Алгоритм дій стрільця під час виконання вправ зі стрільби з гранатомета (підствольного, багатозарядного) однозарядного, напівавтоматичного
Розділ XIII відсутній	XIII. Алгоритм дій стрільця під час виконання вправ зі стрільби з ручного протитанкового гранатомета
Розділ XIV відсутній	XIV. Алгоритм дій стрільця під час виконання вправ з кидання ручних гранат
Розділ XV відсутній	XV. Особливості виконання вправ третьої категорії (вводяться три ступеня готовності зброї – готовність 1, 2 та 3, <i>уточнено нами</i>)
Розділ XVI відсутній	XVI. Порядок оцінювання стрільця та особливості виконання ним окремих вправ зі стрільби

Продовження таблиці 1

КС-2019	КС-2026
Додаток 1. Перелік зразків мішеней для проведення практичних стрільб	Додаток 1. Рекомендації керівникам стрільб та особам, які проводять заняття з вогневої підготовки
Додаток 2. Рекомендації керівникам стрільб та особам, які проводять заняття з вогневої підготовки	Додаток 2. Перелік зразків мішеней для проведення практичних стрільб
Додаток відсутній у КС-2016	Додаток 3. Переносна модифікована конструкція (Перешкода «Стіна») Схема мішеневої обстановки для виконання вправи № 87
Інформацію відображено у розділі VI. Умови і порядок виконання вправ зі стрільби, кидання ручних гранат та їх оцінювання	Додаток 4. Умови і порядок виконання вправ зі стрільби, кидання ручних гранат та їх оцінювання
Інформацію відображено у розділі VII. Умови і порядок виконання нормативів вогневої підготовки та їх оцінювання (<i>уточнено нами</i>)	Додаток 5. Умови і порядок виконання нормативів вогневої підготовки (їх оцінювання) та дії поліцейського під час неповного розбирання зброї та її збирання після неповного розбирання в процесі чищення
Додаток 3. Норми витрат боєприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб	Норми витрат боєприпасів поліцейськими під час проведення практичних стрільб

За результатами аналізу таблиці 1 може констатувати такі структурні зміни в КС-2026: 1) наведено загальні алгоритми дій стрільця та інших учасників під час проведення стрільб під час використання ними різних видів зброї (розділи VIII-XVI); 2) в окремих додатках уточнено нові перешкоди (укриття), які моделюють складність різних умов для ведення вогню та використовуються під час виконання вправ: а) наведено зображення переносної модифікованої конструкції (перешкода «Стіна»); б) запропоновано схему мішеневої обстановки для виконання вправи № 87 (додаток 3); в) конкретизовано умови і порядок виконання вправ зі стрільби, кидання ручних гранат та їх оцінювання (додаток 4); 4) розкрито умови і порядок виконання нормативів вогневої підготовки, їх оцінювання та дії поліцейського під час неповного розбирання зброї та

її збирання після неповного розбирання в процесі чищення (додаток 5).

Норми витрат боєприпасів поліцейськими під час проведення практичних стрільб затверджено цим самим наказом (наказ НПУ від 13.01.2026 № 23_од – *уточнено нами*) окремо [7].

3. У КС-2026 [7] запроваджено деякі нові терміни щодо організації вогневої підготовки з урахуванням оновлення змісту цього відомчого нормативно-правового акта НПУ. Нами проведено їх порівняння з категоріальним апаратом КС-2019 [6] (див. табл. 2). Стала, традиційна (без змін – *уточнено нами*) термінологія цих нормативно-правових актів до уваги не бралась і в проведеному аналізі й порівнянні їх текстів (див. *нижче*) не відображена. Деякі нові складові частини характеристик термінів виділено курсивом.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз термінів у Курсах стрільб для поліцейських від 2019 та 2026 рр [6; 7]

КС-2019	КС-2026
група – декілька стрільців, які виконують групову вправу зі стрільби. Один зі стрільців призначається старшим (перший номер) групи – <i>термін входить до категорії учасників стрільб розділу I «Загальні положення»</i>	група – сукупність стрільців, які виконують групову вправу зі стрільби. Під час виконання вправи один зі стрільців призначається керівником групи – <i>цей виокремлений термін поставлено на перше місце в п. 3 розділу 1 «Загальні положення» (а не за алфавітом), що підкреслює, на нашу думку, важливість навичок несення служби (ведення бою) поліцейськими у складі малих груп, наряду тощо)</i>
термін та його визначення відсутні	бойові броньовані машини (далі – ББМ) – бронетранспортери (БТР, БРДМ), бойові машини піхоти (БМП), бронеавтомобілі («Новатор», «Спартан», «Козак» та інші), танки – <i>новелізація</i>
вогнева позиція – майданчик, у межах якого стрілець проводить підготовку та виконує вправи зі стрільби	вогнева позиція – <i>ділянка місцевості</i> (майданчик), зайнята стрільцем (зміною, групою) для ведення вогню
вправа зі стрільби (кидання ручної гранати) – це вправа для набуття навичок виконання прийомів і дій з бойовою зброєю та боєприпасами, яка оцінюється за кількісно-якісними та часовими показниками	вправа зі стрільби – <i>це комплекс нормативно регламентованих дій, спрямованих на відпрацювання стрільцем (зміною, групою) навичок влучної стрільби з різних видів зброї (тренажерів-симуляторів), зокрема кидання ручних гранат (термін удосконалено)</i>
тактична заміна магазину проводиться з метою заміни напівпорожнього магазину спорядженим	заміна магазину тактична – заміна не порожнього <i>та/або несправного магазину спорядженим (визначення терміна доповнено)</i>
<i>термін та його визначення відсутні</i>	затримка під час стрільби – це незаплановане припинення стрільби, що відбувається через збій у роботі механізмів зброї, боєприпасів або дій стрільця. Затримки під час стрільби можуть з'явитися у довгостроковій роботі внаслідок зношення частин і механізмів, несправності капсуля патрона, а частіше – у разі необережного поводження зі зброєю та недбалого догляду – <i>новелізація</i>
<i>термін та його визначення відсутні</i>	зброя бойова вогнепальна – зброя, призначена для ураження живої цілі <i>та/або техніки – новелізація</i>

Продовження таблиці 2

КС-2019	КС-2026
<i>термін та його визначення відсутні</i>	зброя вогнепальна – ствольна зброя, яка призначена або може бути легко пристосована для ураження цілей снарядами (крім гумових чи аналогічних за своїми властивостями снарядів не смертельної дії), що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння металюного заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що перебуває на визначеній відстані – <i>новелізація</i>
<i>термін та його визначення відсутні</i>	зброя спортивна – сертифікована в установленому порядку вогнепальна (крім бойової) чи пневматична, стрілецька, вихолощена (охолощена) та холодна зброя, призначена виключно для ураження цілей під час проведення спортивних заходів та спортивних змагань, параметри і характеристики якої зафіксовано в правилах спортивних змагань з видів спорту, визнаних в Україні – <i>новелізація</i>
<i>термін та його визначення відсутні</i>	зброя маркерна – пристрій для відстрілу патронів, споряджених не летальними маркерними набоями; введено новий термін – <i>новелізація</i>
<i>термін та його визначення відсутні</i>	зброя навчальна – зброя, призначена для вивчення її будови та навчання прийомів поводження з нею, конструкція якої унеможлиблює стрільбу – <i>новелізація</i>
зміна – декілька стрільців, які одночасно виконують вправу для стрільби (<i>термін входить як уточнення учасників стрільб до розділу I «Загальні положення»</i>)	зміна – <i>стрілець</i> (декілька стрільців або груп стрільців), <i>бойова машина</i> (декілька бойових машин), які одночасно перебувають на вогневому (вихідному) рубежі для виконання вправи зі стрільби – <i>виокремлено як окрему категорію (новелізація)</i>
зона ведення вогню – простір, через який проходить траєкторія кулі під час стрільби та який обмежується з тилу рубежем відкриття вогню, із флангів та згори – конструктивними елементами тиру (вказівниками стрільбища), спереду – лінією мішеней	зона ведення вогню – простір, через який можуть проходити траєкторії куль під час стрільб. Зона ведення вогню обмежується з тилу рубежем відкриття вогню, з флангів та згори – конструктивними елементами тиру (вказівниками стрільбища), спереду – <i>кулеуловлювачем (тир), кулеприймальним валом (відкритий тир) або межами стрільбища / полігона із зонами безпеки включно, які позначені на місцевості відповідними написами: «Стрільбище!», «Стії! Стріляють!», «Прохід та проїзд заборонено!», що встановлюються в межах належної видимості – удосконалено визначення терміна</i>
<i>термін та його визначення відсутні</i>	макет зброї навчально-розрізний – конструктивно подібний до зброї виріб, який виготовлений шляхом приведення зброї в непридатний для стрільби стан, основні деталі якого мають спеціально виконані вирізи, призначені для забезпечення наочності для вивчення порядку взаємодії деталей і вузлів – <i>новелізація</i>
<i>термін та його визначення відсутні</i>	мішенева обстановка – схема розстановки мішеней, що відображає види та кількість цілей, необхідних для проведення навчально-тренувальних занять (тактичного навчання зі стрільбою), та створюється з метою забезпечення відпрацювання стрільцями навичок в організації та веденні розвідки противника, управлінні вогнем, виборі засобів та способів ведення вогню, підготовці вогневих завдань, спостереженні за результатами стрільби та корегування вогню, умілому поєднанні вогню та маневру за різної побудови бойового порядку (додаток 3). Цілі (мішені) повинні виставлятися на всю глибину бойового порядку противника, який позначається, при цьому не допускається лінійне їх розташування – <i>новелізація</i>
вихідне положення – положення, у якому перебувають стрільці та зброя в момент отримання команди керівника стрільб: «Вогонь!» («Рух!», «Уперед», «Старт!», звуковим сигналом таймера) або під час досягнення рубежу відкриття вогню у вправах з доланням певної дистанції; положення для стрільби – положення, яке займає стрілець для виконання пострілу	положення для виконання вправ зі стрільби – положення, у якому перебуває стрілець та зброя в момент прийняття рішення про відкриття вогню (отримання від керівника стрільб звукового сигналу таймера або команди: «Вогонь!» («Рух!», «Уперед», «Старт!») або під час досягнення рубежу відкриття вогню у вправах з доланням певної дистанції). <i>Термін «положення для виконання вправ зі стрільби» доцільно, на нашу думку, конкретизувати його видами – стрільба може вестися стоячи, з коліна, лежачи, сидячи, з-за укриття, що є недоліком (самі види положень надаються окремо в тексті розділу VII «Поводження зі зброєю під час проведення стрільб» КС-2026.</i>
практичні стрільби (далі – стрільби) – комплекс заходів, що проводяться в тирі або на стрільбищі (полігоні) і спрямовані на підготовку та ведення поліцейськими прицільного вогню зі зброї. Визначення в КС-2019 [6] видів стрільб (навчально-тренувальні, спортивні) винесені в КС-2026 [7] як окремий пункт, причому їх доповнено таким видом, як залікові стрільби – стрільби, що проводяться з метою оцінювання практичних навичок у поліцейських швидкісної та влучної стрільби (кидання ручних гранат) по нерухомих і рухомих цілях, в обмежений час, з різних положень у русі тощо під час проходження професійного навчання та спрямовані на визначення їхнього рівня вогневої підготовленості	практичні стрільби (далі – стрільби) – комплекс заходів, спрямований на підготовку та ведення поліцейськими прицільного вогню з <i>пістолета, пістолета-кулемета, автомата, кулемета (ручного, великокаліберного), гранатомета (ручного (реактивного), підствольного, однозарядного, напівавтоматичного багатозарядного, станкового (автоматичного) протитанкового), снайперської гвинтівки, помпової (напівавтоматичної) рушниці, протитанкового ракетного комплексу, переносного зенітно-ракетного комплексу, артилерійського озброєння, озброєння бойових машин, танків (далі – зброя), зокрема й за допомогою тренажерів-симуляторів та кидання ручних гранат по навчальних цілях, що проводиться з метою формування, закріплення та оновлення в них необхідних знань, умінь та навичок з вогневої підготовки – варто відзначити позитивний аспект – уточнено перелік зброї, з котрої виконуються практичні вправи (новелізація)</i>

Продовження таблиці 2

КС-2019	КС-2026
<i>термін та його визначення відсутні</i>	пункт огляду зброї (зона безпеки) – спеціально визначене місце на стрільбищі (тирі, полігоні), у межах якого здійснюється перевірка готовності стрільця та зброї (гранати) до або після виконання вправ зі стрільби – <i>новелізація</i>
сильна чи слабка рука Під час виконання вправ зі стрільби зброя може утримуватися сильною чи слабкою рукою	сильна рука – рука, яка відповідно до <i>анатомічних особливостей</i> стрільця є домінуючою (<i>термін деталізовано – корисне уточнення, на наш погляд</i>)
<i>термін та його визначення відсутні</i>	тренажер-симулятор – імітатор зброї, призначений для навчання і тренування, формування та закріплення у стрільців навичок візуальної розвідки, ідентифікації цілей, наведення та виконання стрільби в умовах віртуального середовища – <i>новелізація</i>
учасники стрільб – поліцейські, а також інші особи, які беруть у них участь або залучаються до організації їх проведення (дається визначення таких категорій, як керівник стрільб, група; зміна; медичний працівник; наглядч; наряд оточення; роздавач боеприпасів; старший наряду оточення; стрілець)	учасники стрільб – поліцейські із числа стрільців (<i>потребує уточнення – які ще можуть бути серед стрільців категорії; тобто нечітко виписано визначення терміна «учасник стрільб», не уточнено всіх обов'язкових учасників стрільб, на наш погляд, це недолік</i>), а також інші особи, які беруть у них участь або залучаються до організації їх проведення; <i>введена додаткова категорія помічника керівника стрільб, керівника групи (новелізація)</i>
ціль – об'єкт (предмет), призначений для ураження вогневыми або іншими засобами	ціль – об'єкт (предмет), призначений для ураження вогневыми або іншими засобами; під час виконання вправ стрілець сам може визначати пріоритет цілі для ураження (<i>уточнення щодо черговості ураження цілі слід відзначити як позитивне – новелізація</i>)
<i>термін та його визначення відсутні</i>	ціль групова – ціль, яка складається з декількох цілей (мішеней) – <i>новелізація</i>
<i>термін та його визначення відсутні</i>	ціль важлива (найважливіша) – ціль, яка за своїми вогневыми можливостями здатна нанести значні втрати та ураження якої в таких умовах обстановки може полегшити і прискорити виконання бойового завдання (танки, бронетранспортери, самохідні артилерійські установки, протитанкові ракетні комплекси, кулемети, протитанкові гранатомети, спостережні пункти, радіолокаційні станції тощо) – <i>нововведення</i>
пункт допуску – місце, у межах якого перевіряється зброя стрільця	<i>термін та його визначення відсутні</i>

Варто зазначити, що окремі терміни в КС-2026 (наприклад, зброя вогнепальна, зброя бойова вогнепальна, зброя навчальна, зброя спортивна та ін.) використовувались і раніше – в Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, яка затверджена наказом МВС України від 21.08.1998 № 622 (в редакції від 19.07.2024) [33].

4. Щодо класифікації вправ за динамікою їх виконання, то в КС-26, крім статичного (вправи зі стрільби виконуються стрільцем стоячи, з коліна, у присіді, лежачи, не змінюючи положення в просторі) та динамічного режимів (вправи зі стрільби виконуються стрільцем у русі без зупинки, з переміщенням), введено додатковий режим – комбінований (під час виконання стрільцем вправ використовується як статичний, так і динамічний режими, що наближує застосування зброї у відпрацюванні стрільцем вправ КС-2026 під час службової підготовки до реальних складних і непередбачуваних умов поліцейського чи загальної військової бою).

5. Вправи зі стрільби в КС-2019 та КС-2026 поділяються традиційно на три категорії, при цьому у другій та третій категоріях КС-2026 є деякі відмінності (новелізація) [6; 7] (див. табл. 3). Варто відзначити,

що в КС-2026 (додаток 4) [7] суттєво збільшено кількість вправ, які враховують як використання нових видів стрілецької та бойової зброї, так і описують умови й порядок їх виконання (174 вправи порівняно з 97 вправами у КС-2019) [6].

6. У розділі IV «Стрілецький тир, стрільбище, полігон та основні вимоги до їх облаштування» КС-2026 надано визначення таким термінам: 1) *стрілецький тир* (зазначено та охарактеризовано його види (споруди закритого, напівзакритого або відкритого (польового) типу); 2) *стенд* (для стрільби шротом (дробом) з гладкоствольної зброї, параметри і характеристики якого зафіксовані в правилах спортивних змагань з видів спорту, визнаних в Україні); 3) *стрілецьке*; 4) *полігон*; 5) *інтерактивний мультимедійний тир*. Ці терміни та конкретизація їх змісту відсутні в КС-2019 [6; 7].

7. Серед змін у нормативах зі зброєю доцільно виділити запровадження нових нормативів № 4 (для пістолета) та № 8 (для автомата), якими передбачається послідовне розбирання, збирання зброї та спорядження запасного магазину в комплексі (додаток 5 КС-2026) [7]. Нововведенням є також запровадження таких обов'язкових вимог: 1) норматив № 4 та № 8 вважається невиконаним за умови випадання з рук навчального патрона; 2) дотримання вказаного порядку дій поліцейського під час неповного розбирання сучасної зброї (нових видів) та її збирання після неповного розбирання в процесі чищення – для пістолетів Форт-20, GLOCK-17, пістолета-кулемета MP5 A3, автоматичної гвинтівки UAR-15 та її модифікації (AR).

Таблиця 3

Порівняльний аналіз вправ зі стрільби першої-третьої категорій

КС-2019	КС-2026
Вправи першої категорії:	
підготовчі вправи зі стрільби з пістолета; підготовча вправа зі стрільби із штурмової гвинтівки (автомата); вправи зі стрільби з пістолета	підготовчі вправи зі стрільби з пістолета; підготовчі вправи зі стрільби з автомата; вправи зі стрільби з пістолета
Вправи другої категорії:	
вправи зі стрільби з пістолета (індивідуальні та групові) <i>вправи відсутні</i>	вправи зі стрільби з пістолета (індивідуальні та групові) індивідуальні вправи зі стрільби з пістолета, які виконуються на навчальних зборах та у спеціально обладнаних тирах (стрільбищах, полігонах) – <i>новелізація</i>
вправи зі стрільби зі штурмової гвинтівки (автомата) <i>вправи відсутні</i>	вправи зі стрільби з автомата (індивідуальні) індивідуальні вправи зі стрільби із пістолета-кулемета – <i>новелізація</i>
Вправи третьої категорії:	
вправи зі стрільби з пістолета (індивідуальні та групові)	вправи зі стрільби з пістолета (індивідуальні та групові)
вправи зі стрільби зі штурмової гвинтівки (автомата) (індивідуальні та групові)	вправи зі стрільби з автомата (індивідуальні та групові)
вправи зі стрільби зі штурмової гвинтівки (автомата) та пістолета (індивідуальні та групові)	вправи зі стрільби з автомата та пістолета (індивідуальні та групові)
вправи відсутні	вправи зі стрільби з пістолета-кулемета – <i>новелізація</i>
вправи зі стрільби зі снайперської гвинтівки	вправи зі стрільби зі снайперської гвинтівки
вправи зі стрільби з помпової рушниці	вправи зі стрільби з помпової (напівавтоматичної) рушниці
вправи зі стрільби з ручного протитанкового гранатомета	вправи зі стрільби з ручного протитанкового гранатомета
вправа зі стрільби з підствольного гранатомета	вправи зі стрільби з гранатомета (підствольного, <i>однотрального, напівавтоматичного багатотрального</i>) – <i>вказано розширений набір видів гранатометів (новелізація)</i>
<i>вправи відсутні</i>	вправи зі стрільби з автоматичного станкового гранатомета <i>новелізація</i>
<i>вправи відсутні</i>	вправи зі стрільби зі станкового протитанкового гранатомета – <i>новелізація</i>
вправа зі стрільби з кулемета; вправа зі стрільби з ручного кулемета	вправа зі стрільби з кулемета (ручного кулемета)
<i>вправи відсутні</i>	вправи зі стрільби з великокаліберного кулемета – <i>новелізація</i>
<i>вправи відсутні</i>	вправи зі стрільби з машин, обладнаних кулеметною установкою, пристроєм для встановлення великокаліберного кулемета – <i>новелізація</i>
<i>вправи відсутні</i>	вправи зі стрільби з озброєння бойових машин <i>новелізація</i>
вправи з кидання ручних гранат	вправи з кидання ручних гранат

8. Щодо норм витрат боєприпасів поліцейськими (на прикладі територіальних підрозділів НПУ на період навчання у системі службової підготовки під час проведення практичних стрільб), то варто відзначити суттєве збільшення як їх кількості (в розрахунку на одну особу), так і розширення їх номенклатури: 1) 9 мм набої для стрільби з пістолетів та пістолетів-кулеметів – з 360 (КС-2019) до 720 шт (КС-2026); 2) 5,45/5,56/7,62 мм набої для автоматів та ручних кулеметів – з 120 (КС-2019) до 864 шт (КС-2026); 3) додатково в КС-2026 (порівняно з КС-2019) передбачено 20 набоїв для стрільби з помпових та напівавтоматичних рушниць, 4 набої 40 мм пострілів ВОГ-25 для ручних та підствольних гранатометів, 4 ручні гранати різних типів із запалами та 20 гранат навчально-імітаційних із запалами [6; 7].

Висновки. Провівши критичний аналіз КС-2026 для поліцейських, а також порівнюючи його положення з КС-2019, можемо зробити такі деякі узагальнення.

1. В умовах воєнного стану підвищились вимоги до вогневої підготовки поліцейських у зв'язку з їхньою

участю в охороні громадського порядку та в боротьбі зі злочинністю / ворогом у прифронтових територіях, а також безпосередньо в бойових діях з військовими підрозділами країни-агресорки.

Запровадження НПУ нового КС-2026 для поліцейських має на меті підвищення рівня вогневої підготовки працівників територіальних органів поліції, що є цілком обґрунтованим та доцільним з урахуванням умов проходження служби багатьох працівників поліції у прифронтових регіонах, а також чисельних фактів безпосередньої участі спецпідрозділів поліції і добровольців з числа поліцейських у бойових діях на лінії зіткнення зі збройними силами країни-окупанта.

2. Складовою частиною удосконалення нормативно-правового акта КС-2026 є використання нових термінів, які можна систематизувати у такі групи: 1) службово-бойова техніка (бойові броньовані машини); 2) техніка стрільби (затримки під час стрільби); 3) зброя (бойова вогнепальна, вогнепальна, маркерна, навчальна, макет зброї навчально-розрізний, тренажер-симулятор); 4) учасники стрільб (зміна, група, введені додатково тер-

міни помічника керівника стрільб та керівника групи); 5) мішенева обстановка, ціль групова та ін.

У КС-2026 під час використання нових термінів конкретизовано їхнє значення, що дає змогу учасникам практичних стрільб правильно їх розуміти та чітко виконувати необхідні дії (положення для стрільби за різних вправ, вимоги для виконання нормативів 1 та 4 для пістолетів та 5 і 8 для автоматів щодо тримання патронів для уникнення їх падіння під час спорядження магазинів) під час проведення занять зі службової (вогневої, тактичної) підготовки.

З огляду на реальну бойову обстановку та наявну смертельну небезпеку бути ураженим під час поліцейського (загальновійськового) бою цілком обґрунтованим є впровадження розробниками КС-2026 дидактичного підходу щодо самостійного вибору стрільцем цілі (визначення пріоритету для ураження) під час виконання індивідуальних вправ чи у складі групи.

3. Можемо констатувати, що КС-2026 має низку переваг порівняно з КС-2019 в частині належного забезпечення організації вогневої підготовки поліцейських з урахуванням ускладнених умов їх служби з охорони громадського порядку, в боротьбі зі злочинністю/ворогом: для підвищення ефективності їхніх дій з урахуванням досвіду розширення сфер діяльності поліцейських в охороні публічного порядку в зоні проведення бойових дій передбачено освоєння правоохоронцями нових видів броньованої техніки та бойового озброєння, яке застосовується у діяльності підрозділів НПУ.

4. КС-2026 як сучасний нормативний документ НПУ більшою мірою зорієнтований на використання новітніх методик та засобів навчання особового складу поліції їхній вогневій підготовці за міжнародними стандартами, а саме: 1) безпосереднього використання броньованої техніки (бойових броньованих машин) та нових видів зброї під час виконання вправ зі швидкісної стрільби в обмежений час, на ближніх дистанціях, з різних положень та з-за укриття; 2) застосування різних видів навчальної, спортивної, маркерної зброї, макетів зброї навчально-розрізних тощо; 3) враховуючи динамічну зміну на полі поліцейського (загальновійськового) бою доцільним є введення поняття мішенева обстановка, яка у використанні в освітньому процесі службової підготовки формує у поліцейського навички щодо самостійного вибору пріоритету ураження/знищення цілей.

5. Новелами є також зміни в категоріях вправ КС-2026:

– для другої категорії вправ додатково передбачено індивідуальні вправи, такі як: 1) стрільби з пістолета, які виконуються на навчальних зборах та у спеціально

обладнаних тирах (стрільбищах, полігонах); 2) індивідуальні вправи зі стрільби із пістолета-кулемета;

– для третьої категорії вправ додатково введено вправи зі стрільби: 1) з пістолета-кулемета; 2) з гранатомета (крім підствольного, також враховано і однозарядний, напівавтоматичний багатозарядний); 3) з автоматичного станкового гранатомета; 4) зі станкового протитанкового гранатомета; 5) з великокаліберного кулемета; 6) з машин, обладнаних кулеметною установкою, пристроєм для встановлення великокаліберного кулемета; 7) з озброєння бойових машин.

6. Визначення видів стрільб (навчально-тренувальні стрільби, спортивні стрільби) винесені в КС-2026 як окремий пункт, причому їх доповнено таким видом, як *залікові стрільби* – контрольні заходи, які проводяться з метою оцінювання у поліцейських сформованих практичних навичок швидкісної та влучної стрільби (кидання ручних гранат) по нерухомих і рухомих цілях, в обмежений час, з різних положень у русі тощо під час проходження професійного навчання та спрямовані на визначення їхнього рівня вогневої підготовленості.

7. Удосконалено наявні терміни, наприклад: 1) зона ведення вогню (враховано необхідність позначення зони безпеки на місцевості відповідними написами: «Стрільбище!», «Стій! Стріляють!», «Прохід та проїзд заборонено!», що встановлюються в межах належної видимості; 2) сильна рука – рука, яка відповідно до анатомічних особливостей стрільця (уточнено в КС-2026) є домінуючою.

8. З метою покращення навичок стрільби у системі занять зі службової підготовки поліцейських у КС-2026 суттєво збільшено кількість набоїв для пістолетів, автоматів та помпових (напівавтоматичних) рушниць, передбачено використання як бойових, так і навчально-тренувальних (навчально-імітаційних) гранат, пострілів для ручних та підствольних підствольних гранатометів.

Перспективами подальших наукових досліджень з порушеної нами проблеми удосконалення вогневої підготовки працівників поліції може бути така тематика пошукових робіт: 1) тактика дій малих груп поліції під час проведення поліцейських операцій у замській забудові з використанням сучасного озброєння; 2) ведення правоохоронцями бойових дій із застосуванням засобів індивідуального захисту в умовах використання ворогом отруйних речовин; 3) відпрацювання тактики дій поліцейського підрозділу в обороні із використанням передбачених КС-2026 групових вправ; 4) дії підрозділу поліції в наступі з використання сучасної броньованої техніки.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII (із змінами в редакції від 15.02.2026). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19> (дата звернення: 16.06.2026).
2. Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї : Наказ МВС України від 24 липня 1997 р. № 493.
3. Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї для рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 25.11.2003 року № 1444.
4. Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї для рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України та норм витрат боєприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами : Наказ МВС України від 07.09.2011 № 658.
5. Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських та норм витрат боєприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб : Наказ НПУ від 20.09.2016 № 900.
6. Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських та Норм витрат боєприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб : Наказ МВС України від 26.04.2019 № 334.
7. Курс стрільб для поліцейських : Наказ Національної поліції України від 13.01.2026 № 23_од.
8. Вайда Т. С., Бортник С. К., Володін А. М. Порівняльний аналіз Курсів стрільб МВС та Національної поліції України: шляхи удосконалення вогневої підготовки курсантів відомчих ВНЗ. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 21 квітня 2017 року. Харків : ХНУВС, 2017. С. 65–70.

9. Вайда Т. С., Гетьманенко О. С. Інформаційні технології у вогневій підготовці курсантів ВНЗ МВС України. Збірник наукових праць XI звітної науково-практичної конференції ХЮІ ХНУВС «Підготовка спеціалістів-юристів для ОВС: здобутки, проблеми та перспективи» (16 травня 2008 року, м. Херсон). Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2008. С. 4–51.
10. Вайда Т. С., Каменщик О. В. Сучасні педагогічні технології у вогневій підготовці курсантів ВНЗ МВС України. *Теорія і методика виховання* : науково-педагогічний вісник. Вип. 7. Матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару «Психолого-педагогічне забезпечення якості проф. підготовки майбутніх юристів» (28 квітня 2017 року, м. Херсон, Херсонський факультет ОДУВС). Херсон : Видавець Грінь Д. С., 2017. С. 85–87.
11. Вайда Т. С., Круглик М. І., Кузнецов О. І. Сучасне інтерактивне мультимедійне обладнання для навчання та вдосконалення вогневої підготовки працівників Національної поліції України. *Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile Ministerului Afacerilor Interne și alte organe de drept* : Conferința științifico-practică internațională din 4 decembrie 2020, Chișinău / redactor-șef: Iurie Larii; colegiul de redacție: Dinu Ostavciuc et al. Chișinău : Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei «Ștefan cel Mare», 2021. P. 143–150.
12. Вайда Т. С. Актуальні проблеми тактичної та вогневої підготовки поліцейських патрульної служби України в сучасних умовах. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 25 березня 2016 р. Одеса : ОДУВС, 2016. С. 11–13.
13. Вайда Т. С., Кузнецов О. І. Сучасні підходи нового Курсу стрільб для поліцейських як сприятливі педагогічні умови для удосконалення вогневої підготовки слухачів первинної проф. підготовки. *Організація професійної підготовки в підрозділах Національної поліції України* : матеріали круглого столу, м. Одеса, 31 жовтня 2017 р. Одеса : ОДУВС, 2017. С. 33–44.
14. Вайда Т. С. Реалізація дидактичного принципу системності та наступності як ефективна умова забезпечення вогневої підготовки поліцейських-курсантів (на прикладі початкових вправ Курсу стрільб-2011). *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. пр. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. тактич. та спец. фіз. підгот. ф-ту № 2 (матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 31 травня 2019 р.). Харків : ХНУВС, 2019. С. 88–95.
15. Вайда Т. С., Іщенко М. М. Методичні рекомендації з вогневої підготовки в системі службової підготовки : методичні рекомендації для працівників ОВС. Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2007. 74 с.
16. Вайда Т. С., Степаненко В. В. Особливості виконання курсантами ЗВО МВС України вправ з вогневої підготовки в динамічному положенні (на прикладі вправ 15 та 16 другої категорії, індивідуальних Курсу стрільб для поліцейських). *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. пр. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. тактич. та спец.-фіз. підгот. ф-ту № 2. Харків : ХНУВС, 2021. С. 108–116.
17. Вайда Т. С., Конев О. Ю. Роль та місце підготовчих вправ Курсу стрільб для поліцейських у вогневій підготовці здобувачів вищої освіти (на прикладі студентів спеціальності 262 правоохоронна діяльність). *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану* : зб. наук. пр. за матеріалами X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 3 лип. 2025 р.). МВС України; Нац. акад. правових наук України; Харків. нац. ун-т внутр. справ, навч.-наук. ін-т № 2, каф. тактико-спец. підготовки, каф. спец. фіз. підготовки. Вінниця : ХНУВС, 2025. С. 410–419.
18. Аносенков А. А., Коломієць Ю. М., Мукоїда Р. В., Вайда Т. С., Проскурня Є. Є. Методичні рекомендації для проведення практичних занять з тактико-спеціальної підготовки із використанням системи лазерних симуляторів двостороннього вогневого контакту : методичні рекомендації. Одеса : ОДУВС, 2025. 112 с.
19. Вайда Т. С. Сучасні напрямки в розробці автомобільного транспорту та перспективи створення спеціальної техніки для військ правопорядку. *Проблеми розвитку, удосконалення та експлуатації озброєння та військової техніки у внутрішніх військах МВС України* : матеріали науково-практичної конференції (Україна, м. Харків, 29 листопада 2012 року). Харків : Академія внутрішніх військ МВС України, 2012. С. 78–81.
20. Конев О. Ю. Деякі особливості тактики застосування зброї працівниками поліції в умовах війни / при виконанні службово-бойових дій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2026. № 1. С. 127–133. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2026.1.25>
21. Конько А. Г., Угрин О. В. Розширення міждисциплінарних зв'язків вогневої підготовки як крок до запобігання втратам поліцейських в умовах війни. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2026. № 1. С. 148–155. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2026.1.22>
22. Кривонос М. В., Мусійчук В. О., Скрипка О. М. Вогнева підготовка поліцейських: сучасні виклики та інструменти підвищення професійної готовності. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 4 (16). С. 146–152. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-26>
23. Поливанок В. Д., Жбанчик А. В. Актуальні питання проведення занять з вогневої підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 593–597. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.91>
24. Вогнева підготовка : посібник. 2-е вид., перероб. і доп. / кол. авт.; за заг. ред. канд. наук, доц. В. Я. Покайчука. Дніпро : ДДУВС, 2021. 264 с.
25. Вогнева підготовка : навчальний посібник / уклад. Д. В. Швець, Є. Ф. Бахчеван, О. Т. Ніколаєв, І. П. Катеринчук, О. І. Ульянов, В. Ю. Мосузенко, В. С. Трояновський ; за заг. ред. Д. В. Швеця. 2-ге видання, перероб. і доп. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 278 с.
26. Озброєння Національної поліції України : навчальний наочний посібник з елементами інтерактивних технологій / С. Мартинов, М. Поколотний, Т. Ландрєв, А. Кудінов. Київ, 2024. 167 с.
27. Epstein Jake. How a lack of ammo made the swap from Kalashnikovs to M4 carbines a headache for Ukraine's special operators. URL: <https://www.businessinsider.com/upgrading-soviet-era-kalashnikovs-for-american-m4s-hard-for-ukrainians-2025-3> (дата звернення: 13.08.2026).
28. Kushnikov V. Two U.S. Agencies conducted training for the Ukrainian Interior Ministry on the use of Western weapons. URL: <https://military.com/en/news/two-u-s-agencies-conducted-training-for-the-ukrainian-interior-ministry-on-the-use-of-western-weapons/> (дата звернення: 13.08.2026).

29. Information about how to become an authorised firearms officer. URL: <https://www.met.police.uk/foi-ai/metropolitan-police/d/november-2022/information-authorised-firearms-officer/> (дата звернення: 13.06.2026).

30. Лисогор І. В Україні станом на зараз є 100 000 поліцейських. З них 8 800 пішли воювати добровольцями. URL: https://lb.ua/society/2026/01/15/717006_ukrayini_stanom_zaraz_ie_100_000.html (дата звернення: 13.06.2026).

31. Про утворення територіального органу Національної поліції : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 січня 2023 р. № 30. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennia-terytorialnoho-orhanu-natsionalnoi-p-a30> (дата звернення: 18.06.2026).

32. Об'єднана штурмова бригада «Лють». URL: <https://dduvs.edu.ua/lyut/> (дата звернення: 13.06.2026).

33. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : Наказ МВС України від 21.08.98 № 622 (в редакції від 19.07.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> (дата звернення: 19.06.2026).

References

1. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 02 lypnia 2015 roku № 580-VIII (iz zminamy v redaktsii vid 15.02.2026) [For National Policy: Law of Ukraine dated July 2, 2015 No. 580-VIII (as amended on February 15, 2026)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19> (Last accessed: 16.06.2026). [in Ukrainian].

2. Pro zatverdzhennia Kursu strilb iz striletskoi zbroi : nakaz MVS Ukrainy vid 24 lypnia 1997 r. № 493 [On approval of the Small Arms Shooting Course: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated July 24, 1997 No. 493]. [in Ukrainian].

3. Pro zatverdzhennia Kursu strilb iz striletskoi zbroi dlia riadovoho ta nachalnytskoho skladu orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy: nakaz MVS Ukrainy vid 25.11.2003 roku № 1444 [On approval of the Small Arms Shooting Course for rank and file and command staff of the internal affairs bodies of Ukraine: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 11.25.2003 No. 1444]. [in Ukrainian].

4. Pro zatverdzhennia Kursu strilb iz striletskoi zbroi dlia riadovoho ta nachalnytskoho skladu orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy ta norm vytrat boieprypasiv MVS, HUMVS, UMVS, vidomchymy navchalnymy zakladyamy: nakaz MVS Ukrainy vid 07.09.2011 № 658 [On approval of the Small Arms Shooting Course for rank and file and command staff of the internal affairs bodies of Ukraine and ammunition consumption standards of the Ministry of Internal Affairs, the Central Directorate of Internal Affairs, the Regional Directorate of Internal Affairs, and departmental educational institutions: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 07.09.2011 No. 658]. [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia Kursu strilb dlia politseiskyykh ta norm vytrat boieprypasiv, postriliv, vybukhovyykh paketiv i hranat politseiskymy pid chas provedennia praktychnyykh strilb: nakaz NPU vid 20.09.2016 № 900 [On approval of the Shooting Course for police officers and the norms for the consumption of ammunition, shots, explosive packages and grenades by police officers during practical shooting: Order of the National Police of Ukraine dated 09.20.2016 No. 900]. [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia Kursu strilb dlia politseiskyykh ta Norm vytrat boieprypasiv, postriliv, vybukhovyykh paketiv i hranat politseiskymy pid chas provedennia praktychnyykh strilb: nakaz MVS Ukrainy vid 26.04.2019 № 334 [On approval of the Shooting Course for police officers and the Norms of consumption of ammunition, shots, explosive packages and grenades by police officers during practical shooting: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 04.26.2019 No. 334]. [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Kursu strilb dlia politseiskyykh: nakaz Natsionalnoi politsii Ukrainy vid 13.01.2026 № 23_od [Shooting course for police officers: order of the National Police of Ukraine dated 13.01.2026 No. 23_od]. [in Ukrainian].

8. Vaida, T. S., Bortnyk, S. K., & Volodin, A. M. (2017). Porivnialnyi analiz Kursiv strilb MVS ta Natsionalnoi politsii Ukrainy: shliakhy udoskonalennia vohnevoi pidhotovky kursantiv vidomchyykh VNZ [Comparative analysis of the shooting courses of the Ministry of Internal Affairs and the National Police of Ukraine: ways to improve the shooting training of cadets of departmental universities]. *Pidhotovka politseiskyykh v umovakh reformuvannia systemy MVS Ukrainy – Police training in the context of reforming the Ukrainian Ministry of Internal Affairs system: materialy II mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 21 kvitnia 2017 roku*. Kharkiv: KhNUVS. S. 65–70. [in Ukrainian].

9. Vaida, T. S., & Hetmanenko, O. S. (2008). Informatsiini tekhnolohii u vohnevii pidhotovtsi kursantiv VNZ MVS Ukrainy [Information technologies in fire training of cadets of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Pidhotovka spetsialistiv-yurystiv dlia OVS: zdobutky, problemy ta perspektyvy – Training of legal specialists for the Internal Affairs Directorate: achievements, problems and prospects: zbirnyk naukovyykh prats XI zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii KhIuI KhNUVS (16 travnia 2008 roku, m. Kherson)*. Kherson: KhIuI KhNUVS. S. 47–51. [in Ukrainian].

10. Vaida, T. S., & Kamenshchuk, O. V. (2017). Suchasni pedahohichni tekhnolohii u vohnevii pidhotovtsi kursantiv VNZ MVS Ukrainy [Modern pedagogical technologies in fire training of cadets of universities of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Teoriia i metody vykhovannia: naukovo-pedahohichniy visnyk. Vyp. 7. Theory and methods of education: scientific and pedagogical bulletin*. Vol. 7. Materialy Vseukr. nauk.-prakt. seminaru «Psykholoho-pedahohichne zabezpechennia yakosti prof. pidhotovky maibutnikh yurystiv» – Materials of the All-Ukrainian Scientific-Practical Seminar “Psychological and Pedagogical Quality Assurance of Professional Training of Future Lawyers” (28 kvitnia 2017 roku, m. Kherson, Khersonskiyi fakultet ODUVS). Kherson: Vydavets Hrin D. S. S. 85–87. [in Ukrainian].

11. Vaida, T. S., Kruhlyk, M. I., & Kuznietsov, O. I. (2021). Suchasne interaktyvne multymediine obladdannia dlia navchannia ta udoskonalennia vohnevoi pidhotovky pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Modern interactive multimedia equipment for training and improving fire training of employees of the National Police of Ukraine]. *Profesiina pidhotovka kadrov dlia pidrozdiliv Ministerstva vnutrishnikh sprav ta inshyykh pravookhoronnykh orhaniv – Professional training for units of the Ministry of Internal Affairs and other law enforcement agencies: zaochna Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia, 4 hrudnia 2020 roku, m. Kyshyniv (Moldova)*. Moldova: Kyshyniv, Akademiia «Shtefan chel Mare» MVS Respubliki Moldova. P. 143–150. [in Ukrainian].

12. Vaida, T. S. (2016). Aktualni problemy taktychnoi ta vohnevoi pidhotovky politseiskyykh patrolnoi sluzhby Ukrainy v suchasnykh umovakh [Current problems of tactical and fire training of police patrol officers of Ukraine in modern conditions]. *Rol ta mistse pravookhoronnykh orhaniv u rozbudovi demokratychnoi pravovoi derzhavy – The role and place of law enforcement*

agencies in building a democratic state based on the rule of law: materialy VIII mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Odesa, 25 bereznia 2016 r. Odesa: ODUVS. S. 11–13. [in Ukrainian].

13. Vaida, T. S., & Kuznietsov, O. I. (2017). Suchasni pidkhody novoho Kursu strilb dlia politseiskyykh yak spriyatlyvi pedahohichni umovy dlia udoskonalennia vohnevoi pidhotovky slukhachiv pervynnoi prof. pidhotovky [Modern approaches of the new Shooting Course for Police Officers as favorable pedagogical conditions for improving the shooting training of students of primary professional training]. *Orhanizatsiia profesiinoi pidhotovky v pidrozdilakh Natsionalnoi politsii Ukrainy – Organization of professional training in units of the National Police of Ukraine*: materialy kruhloho stolu, m. Odesa, 31 zhovtnia 2017 r. Odesa: ODUVS. P. 33–44. [in Ukrainian].

14. Vaida, T. S. (2019). Realizatsiia dydaktychnoho pryntsyphu systemnosti ta nastupnosti yak efektyvna umova zabezpechennia vohnevoi pidhotovky politseiskyykh-kursantiv (na prykladi pochatkovykh vprav Kursu strilb-2011) [Implementation of the didactic principle of systematicity and continuity as an effective condition for ensuring the fire training of police cadets (using the example of the initial exercises of the 2011 Shooting Course)]. *Pidhotovka politseiskyykh v umovakh reformuvannia systemy MVS Ukrainy – Police training in the context of reforming the Ukrainian Ministry of Internal Affairs system*: zb. nauk. pr. MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav, kaf. taktych. ta spets. fiz. pidhot. f-tu № 2 (materialy IV mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 31 travnia 2019 r.). Kharkiv: KhNUVS. P. 88–95. [in Ukrainian].

15. Vaida, T. S., & Ishchenko, M. M. (2007). Metodychni rekomendatsii z vohnevoi pidhotovky v systemi sluzhbovoi pidhotovky [Methodological recommendations for fire training in the service training system]: metod. rekomendatsii dlia pratsivnykiv OVS. Kherson: KhIuI KhNUVS. 74 p. [in Ukrainian].

16. Vaida, T. S., & Stepanenko, V. V. (2021). Osoblyvosti vykonannia kursantamy ZVO MVS Ukrainy vprav z vohnevoi pidhotovky v dynamichnomu polozhenni (na prykladi vprav 15 ta 16 druhoi katehorii, indyvidualnykh Kursu strilb dlia politseiskyykh) [Peculiarities of performance by cadets of the Military Educational Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of fire training exercises in a dynamic position (using the example of exercises 15 and 16 of the second category, individual shooting courses for police officers)]. *Pidhotovka politseiskyykh v umovakh reformuvannia systemy MVS Ukrainy – Police training in the context of reforming the Ukrainian Ministry of Internal Affairs system*: zb. nauk. pr. MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav, kaf. taktych. ta spets.-fiz. pidhot. f-tu № 2. Kharkiv: KhNUVS. P. 108–116. [in Ukrainian].

17. Vaida, T. S., & Koniev, O. Iu. (2025). Rol ta mistse pidhotovchykh vprav Kursu strilb dlia politseiskyykh u vohnevii pidhotovtsi zdobuvachiv vyshchoi osvity (na prykladi studentiv spetsialnosti 262 pravookhoronna dialnist) [The role and place of preparatory exercises of the Shooting Course for Police Officers in the firearms training of higher education applicants (on the example of students of specialty 262 “Law Enforcement Activities”)]. *Pidhotovka pravookhorontsiv v systemi MVS Ukrainy v umovakh voiennoho stanu – Training of law enforcement officers in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine under martial law*: zb. nauk. pr. za materialamy XI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Vinnytsia, 3 lyp. 2025 r.). MVS Ukrainy; Nats. akad. pravovykh nauk Ukrainy; Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav, navch.-nauk. in-t № 2, kaf. taktyko-spets. pidhotovky, kaf. spets. fiz. pidhotovky. Vinnytsia: KhNUVS. P. 410–419. [in Ukrainian].

18. Anosienkov, A. A., Kolomiets, Yu. M., Mukoida, R. V., Vaida, T. S., & Proskurnia Ye. Ie. (2025). Metodychni rekomendatsii dlia provedennia praktychnykh zaniat z taktyko-spetsialnoi pidhotovky iz vykorystanniam systemy lazernykh symulatoriv dvostoronnogo vohnevoho kontaktu [Methodological recommendations for conducting practical classes in tactical and special training using a system of laser simulators of two-way fire contact]: metod. rekomendatsii. Odesa: ODUVS. 112 p. [in Ukrainian].

19. Vaida, T. S. (2012). Suchasni napriamky v rozrobtsi avtomobilnoho transportu ta perspektyvy stvorennia spetsialnoi tekhniki dlia viisk pravoporядku [Modern trends in the development of road transport and prospects for creating special equipment for law enforcement forces]. *Problemy rozvytku, udoskonalennia ta ekspluatatsii ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki u vnutrishnikh viiskakh MVS Ukrainy – Problems of development, improvement and operation of weapons and military equipment in the internal forces of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii (Ukraina, m. Kharkiv, 29 lystopada 2012 roku). Kharkiv: Akademiia vnutrishnikh viisk MVS Ukrainy. P. 78–81. [in Ukrainian].

20. Koniev, O. Iu. (2026). Deiaki osoblyvosti taktyky zastosuvannia zbroi pratsivnykamy politsii v umovakh viiny / pry vykonanni sluzhbovo-boiovykh dii [Some features of the tactics of using weapons by police officers in wartime / when performing official combat operations]. *Pivdennoukraiinskyi pravnychi chasopys – South Ukrainian Law Journal*, 1, 127–133. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2026.1.25>. [in Ukrainian].

21. Konko, A. H., & Uhryn, O. V. (2026). Rozshyrennia mizhdystyplinarnykh zviazkiv vohnevoi pidhotovky yak krok do zapobihannia vtratom politseiskyykh v umovakh viiny [Expanding interdisciplinary connections in fire training as a step towards preventing police casualties in wartime]. *Pivdennoukraiinskyi pravnychi chasopys – South Ukrainian Law Journal*, 1, 148–155. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2026.1.25>. [in Ukrainian].

22. Kryvonos, M. V., Musiichuk, V. O., & Skrypka, O. M. (2025). Vohneva pidhotovka politseiskyykh: suchasni vyklyky ta instrumenty pidvyshchennia profesiinoi hotovnosti [Fire training of police officers: modern challenges and tools for increasing professional readiness]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka – Ukrainian police science: theory, legislation, practice*, 4(16), 146–152. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.91>. [in Ukrainian].

23. Polyvaniuk, V. D., & Zhbanchyk, A. V. (2024). Aktualni pytannia provedennia zaniat z vohnevoi pidhotovky politseiskyykh v umovakh voiennoho stanu [Current issues of conducting classes on fire training of police officers under martial law]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and comparative jurisprudence*, 5, 593–597. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/a3da1d59-f7b6-45bf-984e-4bea696657c6/download> (accessed: 13.08.2026). [in Ukrainian].

24. Pokaichuk, V. Ia. (ed.) (2021). Vohneva pidhotovka: posibnyk. 2-e vyd., pererob. i dop. [Fire training: manual. 2nd ed., revised and supplemented]. Dnipro: DDUVS. 264 p. [in Ukrainian].

25. Shvets, D. V. (ed.) (2024). Vohneva pidhotovka: navchalnyi posibnyk [Fire training: study guide] uklad. D. V. Shvets, Ye. F. Bakhchevan, O. T. Nikolaiev, I. P. Katerynchuk, O. I. Ulianov, V. Yu. Mosuzenko, V. S. Troianovskiy. 2-he vydannia, pereroblene i dopovnene. Odesa: Vydavnytstvo «Iurydyka». 278 p. [in Ukrainian].

26. Martynov, S., Pokolodnyi, M., Landriev, T., & Kudinov, A. (2024). Ozbroiennia Natsionalnoi politsii Ukrainy: navchalnyi naochnyi posibnyk z elementamy interaktyvnykh tekhnolohii [Armament of the National Police of Ukraine: a training manual with elements of interactive technologies]. Kyiv. 167 p. [in Ukrainian].

27. Epstein Jake. How a lack of ammo made the swap from Kalashnikovs to M4 carbines a headache for Ukraine's special operators. Retrieved from <https://www.businessinsider.com/upgrading-soviet-era-kalashnikovs-for-american-m4s-hard-for-ukrainians-2025-3> (Last accessed: 13.08.2026).

28. Kushnikov, V. Two U.S. Agencies conducted training for the Ukrainian Interior Ministry on the use of Western weapons. Retrieved from <https://military.com/en/news/two-u-s-agencies-conducted-training-for-the-ukrainian-interior-ministry-on-the-use-of-western-weapons/> (Last accessed: 13.08.2026).

29. Information about how to become an authorised firearms officer. Retrieved from <https://www.met.police.uk/foi-ai/metropolitan-police/d/november-2022/information-authorised-firearms-officer/> (Last accessed: 13.06.2026).

30. Lysohor, I. (2026). V Ukraini stanom na zaraz ye 100 000 politseiskyykh. Z nykh 8 800 pishly voiuvaty dobrovoltsiamy [There are currently 100.000 police officers in Ukraine. Of them, 8.800 went to fight as volunteers]. Retrieved from https://lb.ua/society/2026/01/15/717006_ukrayini_stanom_zaraz_ie_100_000.html (Last accessed: 13.06.2026). [in Ukrainian].

31. Pro utvorennia terytorialnoho orhanu Natsionalnoi politsii: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 sichnia 2023 r. № 30. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennia-terytorialnoho-orhanu-natsionalnoi-p-a30> (Last accessed: 18.06.2026). [in Ukrainian].

32. Obiednana shturnova bryhada «Liut» [Joint Assault Brigade “Lyut”]. Retrieved from <https://dduvs.edu.ua/lyut/> (Last accessed: 13.06.2026). [in Ukrainian].

33. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok vyhotovlennia, prydbannia, zberihannia, obliku, perevezennia ta vykorystannia vohnepalnoi, pnevmatychnoi, kholodnoi i okholoshchenoi zbroi, prystroiv vitchyznianoho vyrobnytstva dlia vidstrilu patroniv, sporiadzhennykh humovymy chy analohichnymy za svoimy vlastyvostiamy metalnymy snariadamy nesmertelnoi dii, ta patroniv do nykh, a takozh boieprypasiv do zbroi, osnovnykh chastyn zbroi ta vybukhovyykh materialiv [On approval of the Instructions on the procedure for the manufacture, acquisition, storage, accounting, transportation and use of firearms, pneumatic, cold and cold-action weapons, domestically produced devices for firing cartridges equipped with rubber or similar in their properties non-lethal projectiles, and cartridges for them, as well as ammunition for weapons, main parts of weapons and explosive materials]: nakaz MVS Ukrainy vid 21.08.98 № 622 (v redaktsii vid 19.07.2024). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> (Last accessed: 19.06.2026). [in Ukrainian].

Vaida Taras,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Corresponding Member of the Engineering Academy of Ukraine,
Professor at the Department of Professional and Special Disciplines
of the Institute of Law and Security
(Odesa State University of Internal Affairs, Odesa)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4355-5685>

SOME ASPECTS OF THE COMPARATIVE ANALYSIS OF SHOOTING COURSES FOR POLICE OFFICERS OF 2019 AND 2026: AMENDMENT OF LEGISLATION ON FIRE TRAINING FOR LAW ENFORCEMENT OFFICERS

The article considers one of the current problems of law enforcement activities – improving the organization of fire training for police officers, taking into account the extreme circumstances of their service while maintaining public order and increasing the effectiveness of the fight against crime / the enemy in the conditions of the introduced legal regime of martial law.

A retrospective analysis of the changes that occurred in the Shooting Courses for Law Enforcement Officers (hereinafter referred to as the SC) during 1997–2026 was conducted. Taking into account a critical review of the scientific works of domestic scientists on this problem, the point of view of scientists on the need for further improvement of this regulatory and legal document to ensure effective practical readiness of police units to act in the face of modern challenges is supported.

The updated approaches introduced in the SC-2026 to increase the effectiveness of fire training for police officers are beyond doubt. The new terms and their specified meanings used in this regulatory legal act contribute to the correct understanding by the participants of practical shootings of the introduced changes, allow police officers clearly and correctly perform the necessary exercises and standards for various types of weapons during service (fire, tactical) training classes.

Systematization of novelized terms refers to such areas of fire training as: 1) the use of service and combat equipment (armored combat vehicles); 2) taking into account difficulties during shooting (delays during shooting); 3) the use of various types of weapons (firearms, combat firearms, marker, training, mock-ups of training and cutting weapons, simulators); 4) clarification of the type of shooting participants (shift, group are distinguished; assistant shooting leader, group leader are introduced); 5) specification of shooting conditions – target situation, group target; firing zone, etc.

The novelties in the SC-2026 are the changes (additions) made in comparison with the SC-2019) in some categories of exercises, which additionally provide: 1) for the second category of exercises – individual exercises with such weapons as: a) pistol shooting, which are performed at training camps and in specially equipped shooting galleries (shooting ranges, training grounds); b) individual exercises in shooting with a submachine gun; 2) for the third category of exercises – exercises in shooting with such new types of weapons as: a) submachine gun; b) grenade launcher (underbarrel, single-shot, semi-automatic multi-shot); c) automatic easel grenade launcher; d) easel anti-tank grenade launcher; e) large-caliber machine gun; f) vehicles equipped with a machine gun mount, a device for installing a large-caliber machine gun; g) armament of combat vehicles.

The material support in the SC-2026 has a number of advantages compared to the SC-2019 in terms of proper organization of fire training of police officers, taking into account preparation for actions in difficult conditions of their service during the protection of public order and the fight against crime / the enemy – it is planned to master/train law enforcement officers in the management of new types of armored vehicles, firing from various types of modern small arms / combat weapons, which are already used in practice in the official activities of the NPU units.

SC-2026 as a current regulatory legal act is more focused on the use of the latest methods and means of training police personnel in weapons skills according to international standards: 1) the use of not only combat weapons, but also various types of training, sports, marker weapons, training and cut-out weapon models, etc.; 2) conducting aimed fire taking into account the impact of a number of dangers and the dynamic change in the circumstances of a police officer (military) battle (a change in the target situation is used in practice as a pedagogical technology that forms the existential skills of a police officer regarding the independent choice of the priority of hitting/destroying targets); 3) paying significant attention to the coordination of individual and group actions of law enforcement officers, conducting a police battle in a small group (5–8 people) under the control of its leader (one of the shooters).

Traditional types of shooting (training, sports) in the SC-2026 are supplemented by credit ones, which are intended to assess the practical skills of police officers in conducting high-speed and accurate shooting (throwing hand grenades) at stationary and moving targets, in a limited time, from different positions, in motion, etc. during professional training (service training classes) and are aimed at determining their levels of fire readiness in general.

Further promising areas of scientific research on the raised problem of improving various aspects of fire training of police officers in conditions of martial law are proposed.

Key words: *martial law, police officers, requirements for fire training, Shooting course for police officers, retrospective and comparative analysis, innovations, new types of weapons and armament, conditions for performing exercises and standards.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 351.74:37.018.46:355.1-057.36
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-13>

Шостак Ігор Олександрович,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0373-0768>

Мердов Станіслав Павлович,

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8816-5384>

Крамаренко Аліна Павлівна,

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2845-2225>

ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ-ВЕТЕРАНІВ ІЗ НАБУТИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ: ВІД ЗАКОНОДАВЧОЇ ГАРАНТІЇ ДО ФУНКЦІОНАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ

У статті досліджено нормативно-правові проблеми професійного навчання поліцейських-ветеранів із набутими внаслідок захисту України обмеженнями функціонування. Виявлено неузгодженість між законодавчим звільненням таких осіб від перевірки фізичної підготовки під час вступу на службу та загальними вимогами відомчих актів. На основі зарубіжного досвіду обґрунтовано функціонально-диференційовану модель підготовки, що передбачає індивідуальне оцінювання, розумне пристосування й альтернативний контроль.

Ключові слова: Національна поліція України, ветерани, професійне навчання поліцейських, професійна реінтеграція, фізична підготовка, обмеження функціонування, розумне пристосування, функціонально-диференційована модель, індивідуальне оцінювання.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила докорінну зміну суспільних відносин у сфері оборони, безпеки, соціального захисту та зайнятості. Одним із найбільш складних довгострокових завдань держави

стає повернення до активного професійного і суспільного життя громадян, які брали безпосередню участь у захисті України. Значна частина таких осіб, серед яких громадяни України, які проходили службу в органах внутрішніх справ, поліції, органах і підрозділах цивіль-

ного захисту, Державній прикордонній службі України, Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, має унікальний управлінський, оперативний, комунікаційний, аналітичний і безпековий досвід, водночас унаслідок захворювань, поранень, контузій, травм або каліцтв може мати стійкі чи тимчасові обмеження функціонування. За цих умов державна політика не може обмежуватися призначенням виплат, пільг або компенсацій. Її сучасним змістом має бути створення реальних можливостей для професійного продовження, самореалізації та використання набутого досвіду в інтересах держави і суспільства. Саме тому, реінтеграція ветеранів обґрунтовано розглядається у правовій науці як стратегічна мета державної ветеранської політики, що потребує поєднання соціальних, освітніх, реабілітаційних, організаційних і правових механізмів [1, с. 109].

У цьому контексті доповнення Закону України «Про Національну поліцію» нормою, згідно з якою громадяни України, які проходили службу в органах внутрішніх справ, поліції, органах і підрозділах цивільного захисту, Державній прикордонній службі України, Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, та отримали захворювання, поранення, контузію, травму або каліцтво (далі – ветерани) під час здійснення заходів із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, пов'язаних із безпосередньою участю в антитерористичній операції, забезпеченням її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпечення їх здійснення, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, а також участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України, звільняються від проходження перевірки рівня фізичної підготовки, за умови виявлення такими громадянами України бажання вступити на службу в поліцію на посади, перелік яких визначає Міністерство внутрішніх справ України, слід оцінювати виключно позитивно [2]. Ця новела є проявом послідовної, соціально відповідальної державної політики, спрямованої на визнання заслуг ветеранів і практичне усунення однієї з ключових перешкод їхнього працевлаштування в системі правоохоронних органів – уніфікованого медико-фізичного цензу, який до внесення змін автоматично унеможливував службу в поліції для значної частини осіб, що мають об'єктивні, документально підтверджені обмеження здоров'я, спричинені захистом держави. Держава тим самим визнала: досвід, компетентність і мотивація ветерана не повинні знецінюватися виключно через фізичні наслідки поранення, а мають перебувати в основі нової моделі кадрового забезпечення поліції, орієнтованої на компетентнісний, а не суто фізичний критерій придатності. Такий підхід узгоджується із загальносвітовою тенденцією залучення досвіду ветеранів до правоохоронної діяльності, яка визнається однією з найбільш ефективних форм їхньої професійної реінтеграції, а також є практичним, а не декларативним виявом виконання державою свого обов'язку перед особами, які постраждали під час захисту країни.

Разом із тим нормативне закріплення права на вступ до поліції є лише першим етапом його реалізації. Після

призначення особа набуває статусу поліцейського і підпадає під загальну систему професійного навчання. Відповідно до статті 72 Закону України «Про Національну поліцію» професійне навчання поліцейських охоплює спеціальну професійну підготовку, підготовку у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, післядипломну освіту та службову підготовку [3]. Кожен із цих складників може містити заняття, практичні тренування, контрольні заходи або нормативи, пов'язані з фізичним навантаженням, тактикою самозахисту, застосуванням поліцейських заходів примусу, пересуванням у спорядженні, діями в умовах ризику. В свою чергу, відповідні відомчі нормативно-правові акти, якими визначено порядок організації системи професійного навчання поліцейських, – не зазнали жодних змін, коrespondуючих із наданою пільгою. Унаслідок цього виникає ситуація, за якої особу приймають на службу саме на підставі визнання державою її права не проходити перевірку фізичної підготовки через об'єктивні обмеження здоров'я, а невдовзі після зарахування на ту саму особу, без жодних правових застережень, покладається обов'язок складати нормативи фізичної підготовки в межах професійного навчання поліцейських. Це не просто юридико-технічна незручність, а системна суперечність, здатна нівелювати соціальний ефект самої новели, покласти на ветерана ризик дисциплінарної відповідальності за невиконання нормативів або й унеможливити подальше проходження ним служби, попри те що саме держава визнала його право на неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правового статусу ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту та професійної реінтеграції неодноразово ставала предметом наукового аналізу у працях вітчизняних дослідників адміністративного права та права соціального забезпечення, які розглядали загальні механізми пільгового працевлаштування ветеранів, квотування робочих місць і державної підтримки перехідного періоду адаптації до цивільного життя. Так, наприклад, Д. А. Постна, аналізуючи механізми працевлаштування ветеранів війни, наголошує на необхідності комплексного поєднання правових, організаційних та інституційних засобів, а також координації діяльності державних органів, роботодавців і громадського сектору [4, с. 49–55]. Б. Г. Торохтій розглядає реінтеграцію ветеранів як стратегічну мету державної ветеранської політики та підкреслює, що її реалізація не може зводитися лише до соціальних виплат, а має охоплювати зайнятість, професійну адаптацію, освіту і створення умов для повноцінної участі ветеранів у суспільному житті [1, с. 108–112]. О. В. Тищенко та С. М. Черноус досліджують формування безбар'єрного простору у сфері праці, обґрунтовуючи значення соціальної моделі інвалідності й розумного пристосування для забезпечення рівних можливостей осіб із набутими обмеженнями функціонування [5, с. 450–458].

Водночас спеціального комплексного дослідження, присвяченого саме колізії між нормою про звільнення ветеранів з обмеженнями здоров'я від перевірки фізичної підготовки при вступі на службу та вимогами відомчих актів щодо фізичної підготовки в межах подальшого професійного навчання, а тим паче порівняльно-правового аналізу зарубіжного досвіду вирішення цієї проблеми, у вітчизняній науковій літературі не проводилося, що й зумовлює актуальність цієї статті.

Метою статті є з'ясування особливостей реалізації права ветеранів із набутими внаслідок захисту України обмеженнями функціонування на проходження служби

в Національній поліції України, виявлення неузгодженостей між новою редакцією статті 50 Закону України «Про Національну поліцію» та відомчими нормативно-правовими актами, які регулюють професійне навчання поліцейських, зокрема їх фізичну підготовку, а також формулювання пропозицій щодо усунення виявленої колізії на основі узагальнення позитивного зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Право на службу в Національній поліції України традиційно обумовлювалося сукупністю вимог, визначених статтею 50 Закону України «Про Національну поліцію», серед яких – успішне проходження медичного огляду, перевірки рівня фізичної підготовки, психофізіологічного обстеження та обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної чи токсичної залежності [3]. Порядок організації та критерії оцінювання фізичної підготовленості кандидатів визначаються Міністерством внутрішніх справ України і традиційно передбачають виконання певних нормативів, що історично слугувало інструментом відбору осіб, здатних виконувати функції, пов'язані з фізичним протистоянням правопорушникам, їх затриманням, переслідуванням та застосуванням заходів примусу. Для переважної більшості кандидатів такий підхід є виправданим і таким, що відповідає меті забезпечення функціональної готовності поліції. Однак для окремої категорії громадян – ветеранів, які отримали захворювання, поранення, контузію, травму або каліцтво безпосередньо в ході виконання завдань із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, – застосування уніфікованого фізичного цензу без диференціації посад і без урахування набутого професійного досвіду фактично унеможливлювало реалізацію права на проходження служби в поліції, попри те що значна частина функцій поліцейського – аналітична, слідча, дозвільна, профілактична, консультаційна – не потребує граничних фізичних кондицій. Саме тому, наказом МВС України від 22 травня 2026 року № 474 було визначено Перелік посад поліцейських, при проведенні конкурсу на які громадяни України, що виявили бажання вступити на службу в поліцію, звільняються від проходження перевірки рівня фізичної підготовки [6].

У цьому контексті доповнення статті 50 Закону України «Про Національну поліцію» положенням про звільнення визначених категорій громадян від проходження перевірки рівня фізичної підготовки під час вступу на службу в поліцію на посади, перелік яких визначає Міністерство внутрішніх справ України, заслуговує одностайно позитивної оцінки. Запроваджений захід засвідчує перехід від формально однакового ставлення до врахування фактичних життєвих обставин осіб, які захищали державу. Він є проявом дієвої політики підтримки та реінтеграції ветеранів, оскільки усуває бар'єр, який міг автоматично закривати доступ до служби особам, професійні знання, досвід, мотивація й морально-ділові якості яких відповідають потребам поліції, але виконання окремих стандартних фізичних вправ є неможливим або небезпечним з огляду на наслідки бойового поранення чи захворювання. Така законодавча новела водночас сприяє збереженню людського капіталу сектору безпеки і оборони, створює інституційні умови для передачі бойового та управлінського досвіду, підтримує відчуття професійної затребуваності ветеранів і демонструє суспільне визнання їхнього внеску в оборону України.

Позитивність нового підходу полягає також у тому, що він відходить від презумпції тотожності поліцейської служби виключно з постійною потребою у виконанні

однакового комплексу фізичних дій. Національна поліція є багатофункціональним центральним органом виконавчої влади, діяльність якого забезпечується не лише патрулюванням, затриманням правопорушників або участю у спеціальних операціях. У структурі поліції існують аналітичні, інформаційні, комунікаційні, кадрові, освітні, документального забезпечення, логістичні, наукові, правові та інші напрями, для яких вирішальними є інтелектуальні, організаційні й професійно-етичні компетентності. Отже, встановлення єдиного фізичного бар'єра для доступу до всіх без винятку посад не відповідало б принципам пропорційності та належного урядування. Законодавець фактично визнав можливість диференціації вимог залежно від змісту посади. Водночас це рішення не означає автоматичного скасування вимог до стану здоров'я, професійної придатності чи спроможності безпечно виконувати службові завдання. Воно створює правову передумову для переходу від абстрактного оцінювання фізичної підготовленості до оцінювання здатності виконувати істотні функції конкретної посади.

Отже, законодавче відкриття ветеранам доступу до окремих посад у поліції слід розглядати не як завершений результат, а лише як початкову складову їх професійної реінтеграції. Наступним необхідним кроком має стати нормативне врегулювання особливостей проходження ними професійного навчання поліцейських після набуття відповідного статусу.

Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України, затверджене наказом МВС України від 09 лютого 2016 року № 90, побудоване на загальній моделі тестування кандидатів за визначеними вправами і нормативами [7]. Зміст цього акта історично відповідав первинній редакції статті 50 Закону України «Про Національну поліцію», яка передбачала перевірку фізичної підготовленості як загальний елемент добору. На нашу думку, після законодавчої зміни виникає потреба не лише формально відтворити новий виняток у тексті наказу, а й урегулювати процедурні питання: перелік документів, що підтверджують належність кандидата до відповідної категорії; суб'єкта, уповноваженого приймати рішення про звільнення; спосіб фіксації такого рішення в матеріалах конкурсу; взаємодію поліцейської комісії, кадрового підрозділу та медичної комісії; механізм перевірки відповідності кандидата функціональним вимогам конкретної посади. Без цього законодавча гарантія може реалізовуватися неоднаково, що створює ризик різної адміністративної практики.

Ще складнішою є неузгодженість із Положенням про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженим наказом МВС України від 26 січня 2016 року № 50. Службова підготовка визначена як система заходів, спрямованих на закріплення та оновлення знань, умінь і навичок поліцейського з урахуванням специфіки та профілю його службової діяльності. До її видів належать функціональна, загальнопрофільна, тактична, фізична та вогнева підготовка [8]. Уже саме формулювання про врахування специфіки і профілю служби створює нормативну основу для диференціації. Проте конкретні правила організації фізичної підготовки та підсумкової перевірки переважно зорієнтовані на уніфікований підхід і не встановлюють спеціальної процедури щодо поліцейських, прийнятих на підставі нового положення статті 50 Закону України «Про Національну поліцію». Не визначено, хто і на підставі яких критеріїв встановлює допустимий

обсяг навантаження, як замінюються окремі вправи, чи допускається альтернативна форма оцінювання, яким чином результат враховується під час підбиття підсумків службової підготовки.

Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції, затверджене наказом МВС України від 24 грудня 2015 року № 1625, регулює спеціалізацію, перепідготовку, підвищення кваліфікації та стажування [9]. Його також норми мають загальний характер і не містять системи розумного пристосування освітнього процесу для поліцейських із набутими обмеженнями функціонування. Прогалини можуть проявлятися під час практичних занять, навчальних зборів, тактико-ситуаційних вправ, оцінювання здатності діяти у змодельованих службових ситуаціях. Аналогічна проблема притаманна Положенню про організацію спеціальної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу, затверджене наказом МВС України від 16 лютого 2016 року № 105 [10]. Якщо ветеран раніше не проходив службу в Національній поліції та підлягає спеціальній професійній підготовці, його законне звільнення від вступного фізичного тесту може фактично втратити значення, коли навчальна програма і підсумковий контроль не передбачають адаптованих способів формування й перевірки компетентностей.

Таким чином, у правовому регулюванні утворилася не класична колізія, за якої дві норми встановлюють взаємовиключні правила, а функціональна неузгодженість законодавчого та підзаконного рівнів. Законодавство відкрило доступ до служби, однак відомчий механізм проходження служби і професійного навчання не був синхронізований із новою гарантією. Наслідком може стати одна з двох однаково небажаних крайнощів. Перша полягає у механічному застосуванні загальних нормативів, що здатне створити загрозу здоров'ю поліцейського, призвести до формального невиконання програми та поставити під сумнів можливість подальшого проходження служби. Друга крайність полягає у повному звільненні особи від фізичної й тактичної підготовки без визначення мінімальних функціонально необхідних компетентностей, що може створити ризики для особистої безпеки поліцейського, колег і громадян.

Вирішення проблеми потребує чіткого розмежування трьох правових явищ: звільнення від вступної перевірки фізичної підготовки; медичної придатності до служби на певній посаді; особливого порядку подальшої професійної підготовки. Перше є встановленою законом пільговою процедурною гарантією і усуває необхідність виконувати стандартний комплекс вступних вправ. Друге має визначати, чи може особа безпечно виконувати конкретні посадові функції з урахуванням її стану здоров'я, технічних засобів та можливих організаційних пристосувань. Третє повинно забезпечити набуття і підтримання всіх компетентностей, які об'єктивно потрібні для відповідної посади, але у спосіб, що не створює непропорційного навантаження та не нівелює право ветерана на службу. Змішування цих категорій породжує помилковий висновок, ніби звільнення від тесту означає або повну фізичну неспроможність, або повне звільнення від будь-якої підготовки.

Методологічною основою подальшого вдосконалення має стати правозахисна, а не суто медична модель сприйняття обмежень функціонування. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю визначає розумне пристосування як необхідні й підходящі модифікації та корективи, що не становлять непропорційного або не виправданого тягаря і здійснюються для забезпечення

реалізації прав нарівні з іншими [11]. Конвенційний підхід вимагає оцінювати не лише медичний діагноз, а взаємодію індивідуальних порушень із бар'єрами середовища. У сфері праці це означає обов'язок створювати умови для реалізації професійної здатності, коли основні функції можуть виконуватися за допомогою належних модифікацій. Вітчизняні дослідники слушно наголошують, що перехід від медичної до соціальної моделі інвалідності та запровадження розумного пристосування є необхідними умовами формування безбар'єрного ринку праці, особливо для осіб, які набули інвалідності внаслідок війни [5, с. 450].

Водночас застосування концепції розумного пристосування до поліцейської служби має враховувати її публічно-владну природу, особливі ризики та законодавчо визначені повноваження. Розумне пристосування не повинно підміняти професійну придатність або усувати ті вимоги, без яких виконання конкретної роботи стає небезпечним чи неможливим. Воно має змінювати спосіб організації навчання, праці або оцінювання, але не знижувати сутність істотної функції посади. Саме тому універсальна формула «звільнити від фізичної підготовки» є методологічно хибною. Натомість, ми переконані, що належною є формула «визначити функціонально необхідний зміст підготовки та забезпечити можливість його опанування з розумним пристосуванням». Такий підхід узгоджує інтереси ветерана, потреби поліції і вимоги публічної безпеки.

Корисним для України є досвід Великої Британії, де фізичне тестування поліції побудоване як «*job-related fitness test*», тобто перевірка, пов'язана з фактичними вимогами професійної діяльності. Основне призначення тесту полягає у підтвердженні мінімальної аеробної спроможності, необхідної для проходження навчання з особистої безпеки, а для спеціалізованих посад установлюються додаткові стандарти [12, с. 5]. Така конструкція демонструє принципову відмінність від абстрактної перевірки загальної спортивної підготовленості: норматив повинен мати доказовий зв'язок із конкретною службовою компетентністю. Британські рекомендації допускають альтернативні форми аеробного тестування, направлення до служби професійного здоров'я, індивідуальну підтримку, попереднє ознайомлення з тестом, наставництво і врахування безпеки особи [12, с. 5–8].

Не менш важливим є британський інститут «*limited duties та adjusted duties*». Методичні рекомендації щодо управління службою поліцейських з обмеженнями передбачають індивідуальний розгляд можливих пристосувань, співвіднесення їх із вимогами посади та операційною стійкістю поліцейського органу. Наголошується, що наявність інвалідності не завжди означає нездатність демонструвати повний набір компетентностей певної ролі, а визначення розумності пристосування залежить від обставин конкретного випадку [13, с. 3–4]. Практична цінність цього підходу полягає у відмові від бінарної моделі «повністю придатний – повністю непридатний». Між цими станами існує широкий спектр варіантів: тимчасово відновлювальні обов'язки, постійно скориговані обов'язки, переведення на іншу роль, адаптація окремих процедур та використання допоміжних засобів.

У системі College of Policing розвиваються також персональні угоди або «паспорти» пристосувань, у яких фіксуються потреби працівника та погоджені модифікації. Такий документ супроводжує особу під час зміни підрозділу або керівника і зменшує необхідність щоразу доводити ті самі обставини. Для української поліції по-

дібний механізм може бути трансформований у паспорт розумного пристосування поліцейського, який міститиме не діагноз, а функціонально значущі відомості: дозволені та заборонені види навантаження, необхідні технічні засоби, адаптовані способи участі у заняттях, умови робочого місця, періодичність перегляду рекомендацій. Доступ до медичної інформації при цьому повинен бути обмежений, а керівник і викладач мають отримувати лише відомості, необхідні для безпечної організації служби та навчання.

Американський підхід, сформований на основі Americans with Disabilities Act, спирається на категорію *qualified individual with a disability* – особи, яка відповідає кваліфікаційним вимогам і може виконувати істотні функції посади з розумним пристосуванням або без нього. Істотними визнаються фундаментальні, а не другорядні обов'язки посади [14]. Для добору до правоохоронних органів допускається оцінювання того, як кандидат виконуватиме конкретні функції, але медичні обстеження та питання повинні застосовуватися у законно визначеній послідовності, а вимоги мають бути пов'язані з роботою та службовою необхідністю [15]. Цей досвід підтверджує, що справедливий доступ до поліцейської професії не тотожний відмові від стандартів: стандарти мають бути об'єктивними, функціонально обґрунтованими та індивідуально застосованими.

Імплементация зарубіжного досвіду не повинна здійснюватися шляхом механічного копіювання. Українська модель поліції, правовий статус поліцейського, обсяг повноважень, умови воєнного стану та система відомчої освіти мають власну специфіку. Проте придатними для запозичення є базові принципи: зв'язок вимоги з істотними функціями посади; індивідуальна оцінка замість автоматичної заборони; перевага адаптації над виключенням; документування погоджених пристосувань; регулярний перегляд; захист конфіденційності; збереження мінімальних стандартів безпеки. Важливо також врахувати, що серед ветеранів, які вступатимуть до поліції, не всі матимуть юридично встановлену інвалідність. Нова норма Закону охоплює осіб, які отримали захворювання або поранення, тому спеціальний механізм не може бути обмежений лише формальним статусом особи з інвалідністю.

На цій основі доцільно сформувати функціонально-диференційовану модель професійного навчання поліцейських-ветеранів із набутими обмеженнями функціонування. Першим її елементом має стати нормативна класифікація посад, доступних для відповідної категорії кандидатів. Перелік МВС не повинен бути випадковим набором назв. Його розроблення має ґрунтуватися на аналізі змісту службових обов'язків, типових ризиків, імовірності безпосереднього фізичного контакту, необхідності застосування примусу, тривалого пересування, керування транспортними засобами, носіння спорядження, роботи в нічний час та участі у заходах підвищеної безпеки. Поряд із цим слід оцінювати можливість перерозподілу другорядних обов'язків без зміни сутності посади.

Другим елементом має бути паспорт істотних функцій посади. У ньому слід визначити не загальний перелік завдань із посадової інструкції, а конкретні результати та дії, без яких посада втрачає своє призначення. Наприклад, для аналітика істотними можуть бути оброблення інформації, підготовка аналітичних продуктів, робота з інформаційними системами та комунікація з підрозділами; для викладача – проведення занять, оцінювання результатів навчання, методична робота; для оператора

служби – приймання і передавання інформації; для поліцейського підрозділу реагування – швидке пересування, застосування заходів примусу, евакуація особи з небезпечної зони. Така паспортизація дасть змогу обґрунтовано встановити, які фізичні компетентності необхідні, а які традиційно перевіряються, хоча не мають безпосереднього зв'язку з посадою.

Третім елементом є індивідуальне функціональне оцінювання кандидата або поліцейського. Воно має проводитися міждисциплінарною групою за участю фахівців медичного профілю, фізичної реабілітації, кадрового та відповідного профільного підрозділу. Предметом оцінювання повинні бути мобільність, витривалість, координація, здатність діяти у стресовій ситуації, користуватися засобами індивідуального захисту, безпечно переміщуватися у службових приміщеннях, виконувати типові дії конкретної посади. Принципово важливо, щоб висновок не обмежувався формулою «придатний/непридатний», а визначав умови придатності, допустимі навантаження, необхідні пристосування та застереження.

Четвертим елементом має стати індивідуальна програма професійного навчання. Вона повинна встановлювати обов'язкові для конкретної особи модулі, адаптовані вправи, заборонені види навантаження, альтернативні способи досягнення результату навчання, форму поточного і підсумкового контролю, необхідність супроводу фахівця, строки перегляду. Індивідуалізація не означає довільного скорочення програми. Результати навчання, які прямо пов'язані з істотними функціями посади, мають бути досягнуті. Проте способи їх формування можуть відрізнятися. Наприклад, замість бігу на визначену дистанцію може застосовуватися тест на ергометрі чи ходьба на біговій доріжці, якщо це валідно підтверджує необхідну аеробну здатність; замість вправи, що створює ризик для пошкодженої кінцівки, – інша функціонально еквівалентна дія.

П'ятим елементом є альтернативне оцінювання. Його потрібно відрізнити від спрощеного оцінювання. Альтернативність означає зміну форми перевірки за збереження предмета оцінювання. Якщо метою є встановлення здатності поліцейського правильно визначити правові підстави та алгоритм застосування примусу, частина компетентності може оцінюватися через сценарне моделювання, пояснення рішень і виконання доступних практичних дій. Якщо ж істотною функцією посади є фізичне припинення небезпечного нападу, заміна практичної перевірки виключно теоретичним тестом буде неправомірною. Саме паспорт функцій посади має визначати межу, за якою пристосування перетворюється на усунення сутнісної професійної вимоги.

Шостим елементом має бути періодичний перегляд індивідуальної програми. Стан функціонування після травми або захворювання може змінюватися внаслідок лікування, протезування, реабілітації, адаптації чи, навпаки, ускладнення. Тому рішення не повинно бути безстроковим, якщо медичні дані допускають зміни. Перегляд доцільно проводити за визначеним строком, після зміни посади, за рекомендацією лікаря або за заявою поліцейського. Водночас недопустимими є надмірно часті перевірки, які створювали б психологічний тиск і змушували особу постійно підтверджувати очевидні незворотні обмеження.

Окремої уваги потребує термінологія майбутнього регулювання. Використання формули «поліцейські з інвалідністю» буде недостатнім, оскільки частина осіб, охоплених статтею 50 Закону України «Про Національну поліцію», може не мати встановленої інвалідності.

Формула «поліцейські, звільнені від перевірки фізичної підготовки» також є надто процедурною і не охоплює осіб, у яких обмеження виникли вже під час служби. Доцільним видається поняття «поліцейські з тимчасовими або стійкими обмеженнями функціонування», а для спеціальної ветеранської гарантії – «поліцейські-ветерани з набутими внаслідок захисту України обмеженнями функціонування». Така термінологія орієнтується не на стигматизуючий діагноз, а на фактичну потребу в адаптації.

У наказі МВС України № 90 необхідно закріпити окремий порядок реалізації законодавчого звільнення. Він має передбачати перевірку документів без вимоги розкриття надмірного обсягу медичної інформації; рішення уповноваженого кадрового органу; внесення відомостей до матеріалів конкурсу; направлення кандидата на оцінювання здатності виконувати істотні функції посади; право кандидата ознайомитися з вимогами посади і запропонованими пристосуваннями; можливість оскарження рішення. До затвердження переліку посад варто розробити методiku їх віднесення до таких, що можуть заміщуватися відповідними кандидатами, і забезпечити участь ветеранських та правозахисних організацій у консультаціях.

Наказ МВС України № 50 доцільно доповнити окремим розділом про особливості службової підготовки поліцейських із обмеженнями функціонування. У ньому слід закріпити принципи законності, безпеки, індивідуалізації, функціональної обґрунтованості, розумного пристосування, конфіденційності та недискримінації. Необхідно визначити повноваження керівника органу поліції, підрозділу професійного навчання, медичної служби, інструктора і самого поліцейського; порядок затвердження індивідуальної програми; перелік допустимих адаптацій; особливості оцінювання; механізм перегляду. Невиконання вправи, від якої особу офіційно звільнено або яку замінено функціонально еквівалентною, не повинно автоматично спричиняти негативну оцінку службової підготовки.

У наказах МВС України № 105 і № 1625 необхідно закріпити право на розумне пристосування освітнього процесу, доступність навчальної інфраструктури та індивідуальну освітню траєкторію у межах визначених результатів навчання. Заклади освіти із специфічними умовами навчання та установи, що здійснюють професійну підготовку, повинні мати затверджений порядок подання і розгляду заяв про пристосування, підготовлених інструкторів, доступні тренувальні майданчики та альтернативне обладнання. Важливо передбачити, що рішення про пристосування приймається не одноосібно викладачем під час заняття, а завчасно, на підставі функціональної оцінки та з фіксацією у програмі.

Організаційні зміни мають супроводжуватися підготовкою інструкторів і керівників. Відсутність компетентності щодо взаємодії з ветеранами, особами з протезами, порушеннями мобільності, слуху або зору може звести нанівець навіть досконале нормативне регулювання. Програми підвищення кваліфікації повинні охоплювати правозахисну модель інвалідності, принципи недискримінації, особливості безпечного дозування навантаження, комунікацію без патерналізму, правила конфіденційності та методiku адаптації вправ. До розроблення таких програм доцільно залучати ветеранів, реабілітологів, фахівців з адаптивної фізичної культури та представників організацій осіб з інвалідністю.

Важливо врахувати і ризик зворотної дискримінаційної практики, коли ветерана формально допускають

до служби, але фактично обмежують у професійному розвитку, підвищенні кваліфікації, участі у конкурсах або просуванні через відсутність доступних форм підготовки. Законодавча гарантія матиме реальний зміст лише тоді, коли поширюватиметься на весь професійний цикл: добір, призначення, адаптацію, навчання, оцінювання, переведення і кар'єрне зростання. Дослідження працевлаштування ветеранів підтверджують, що комплексність і міжінституційна взаємодія є визначальними умовами їх успішної професійної реінтеграції [4, с. 52]. Тому кадрові, освітні, медичні та реабілітаційні механізми в системі МВС мають бути взаємопов'язаними.

Запропонована модель не повинна сприйматися як зниження стандартів поліцейської діяльності. Навпаки, вона сприятиме їх науковому і функціональному обґрунтуванню. Уніфікований норматив може виглядати суворим, але не завжди точно прогнозує здатність виконувати конкретну роботу. Функціональний стандарт вимагає від органу поліції довести, чому певна фізична спроможність необхідна для посади, встановити валідний спосіб її перевірки і застосувати його без надмірного ризику. Це посилює якість кадрових рішень і дозволяє уникати як необґрунтованого виключення компетентних кандидатів, так і призначення осіб на завдання, які вони не можуть безпечно виконувати.

У перспективі функціонально-диференційований підхід доцільно поширити не лише на ветеранів, охоплених новою частиною статті 50 Закону України «про національну поліцію», а й на поліцейських, які отримали поранення або захворювання під час проходження служби, вагітних поліцейських, осіб після тривалого лікування та інших працівників із тимчасовими обмеженнями. Однак спеціальний статус ветеранів виправдовує першочергове нормативне врегулювання саме цієї категорії. Держава, яка залучала громадян до захисту, має підвищений позитивний обов'язок створити умови для використання їхніх професійних можливостей після повернення, не наражаючи їх на повторну травматизацію чи приниження через формальні бар'єри.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що доповнення статті 50 Закону України «Про Національну поліцію» є своєчасним і соціально справедливим кроком, який закріпив реальну можливість ветеранів із наслідками захворювань і поранень продовжувати службу на посадах поліцейських. Цей захід слід оцінювати як складову дієвої державної політики підтримки, професійної реінтеграції, безбар'єрності та збереження людського потенціалу сектору безпеки. Водночас його ефективність залежить від невідкладного приведення відомчих нормативно-правових актів у відповідність до закону. Відсутність спеціального порядку професійного навчання поліцейських створює ризик перетворення прогресивної гарантії на декларативну.

Оптимальним напрямом удосконалення є запровадження функціонально-диференційованої моделі, що поєднує паспортизацію істотних функцій посад, індивідуальне функціональне оцінювання, розумне пристосування, індивідуальну програму підготовки, альтернативне валідне оцінювання та періодичний перегляд. Така модель дозволяє уникнути двох крайнощів – механічного застосування універсальних нормативів і повного звільнення від професійно необхідної підготовки. Вона забезпечує баланс між правом ветерана на службу, обов'язком держави сприяти його реінтеграції та необхідністю гарантувати безпеку поліцейської діяльності. Внесення відповідних змін до наказів МВС України № 50, № 90, № 105 і № 1625 має супроводжуватися розробленням переліку посад на

основі функціонального аналізу, підготовкою інструкторів, створенням паспортів пристосування та міждисциплінарним супроводом поліцейських.

Перспективи подальших досліджень убачаються у розробленні та науковому обґрунтуванні критеріїв функціональної придатності поліцейських-ветеранів до виконання істотних функцій конкретних посад, а також методик їх індивідуального оцінювання й альтер-

нативного контролю результатів професійного навчання. Окремого дослідження потребують питання практичної апробації запропонованої функціонально-диференційованої моделі в органах і закладах системи МВС України та оцінювання її впливу на ефективність професійної реінтеграції, безпеку службової діяльності й кар'єрний розвиток поліцейських-ветеранів із набутими обмеженнями функціонування.

Список використаних джерел

1. Торохтій Б. Г. Реінтеграція ветеранів як стратегічна мета державної ветеранської політики: адміністративно-правовий вимір. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Вип. 94. Ч. 1. С. 108–112. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.1.14>
2. Про внесення зміни до статті 50 Закону України «Про Національну поліцію» щодо деяких питань перевірки кандидатів на службу в поліції : Закон України від 24 лютого 2026 року № 4792-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4792-20#Text> (дата звернення: 12.07.2026).
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n490> (дата звернення: 12.07.2026).
4. Постна Д. А. Забезпечення працевлаштування ветеранів війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86. Ч. 3. С. 49–55. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.7>
5. Тищенко О. В., Черноус С. М. Формування безбар'єрного простору у сфері праці для осіб з інвалідністю як напрямком соціальної політики держави. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 1. С. 450–458. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.73>
6. Про затвердження Переліку посад поліцейських, при проведенні конкурсу на які громадяни України, що виявили бажання вступити на службу в поліції, звільняються від проходження перевірки рівня фізичної підготовки: наказ МВС України від 22 травня 2026 року №474. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0793-26#n14> (дата звернення: 12.07.2026).
7. Про затвердження Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України : Наказ МВС України від 09 лютого 2016 року № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0306-16#Text> (дата звернення: 12.07.2026).
8. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 26 січня 2016 року № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text> (дата звернення: 12.07.2026).
9. Про затвердження Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції : Наказ МВС України від 24 грудня 2015 року № 1625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16#Text> (дата звернення: 12.07.2026).
10. Про затвердження Положення про організацію спеціальної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції : Наказ МВС України від 16 лютого 2016 року № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16#Text> (дата звернення: 12.07.2026).
11. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року. Ратифікована Законом України від 16 грудня 2009 року № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 12.07.2026).
12. College of Policing. Implementation guidance for fitness testing. August 2021. 40 p. URL: <https://assets.college.police.uk/s3fs-public/2021-08/jrft-implmentation-guidance-2021.pdf> (дата звернення: 12.07.2026).
13. Home Office. Guidance to support changes to the management of police officers on limited duties. Version 6.3. 1 May 2015. 19 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a74c540e5274a3f93b48ad0/Limited_Duties_Guidance_v6_3_-_1_May_2015.pdf (дата звернення: 12.07.2026).
14. U.S. Equal Employment Opportunity Commission. Disability Discrimination and Reasonable Accommodation: Medical Inquiries, Leave and Telework. URL: <https://www.eeoc.gov/disability-discrimination-and-reasonable-accommodation-medical-inquiries-leave-and-telework> (дата звернення: 12.07.2026).
15. U.S. Department of Justice. Questions and Answers: The ADA and Hiring Police Officers. URL: <https://www.ada.gov/resources/ada-and-hiring-officers-qa/> (дата звернення: 12.07.2026).

References

1. Torokhtii, B.H. (2026) Reintehratsiia veteraniv yak stratehichna meta derzhavnoi veteranskoi polityky: administratyvno-pravovyi vymir [Reintegration of veterans as a strategic goal of the state veteran policy: administrative and legal dimension]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, Vyp. 94. Ch. 1, 108–112. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.1.14> [in Ukrainian].
2. Pro vnesennia zminy do statti 50 Zakonu Ukrainy «Pro Natsionalnu politsiiu» shchodo deiakykh pytan perevirky kandydativ na sluzhbu v politsii [On amending Article 50 of the Law of Ukraine «On the National Police» regarding some issues of verification of candidates for police service]: *Zakon Ukrainy vid 24 liutoho 2026 roku № 4792-IX*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4792-20#Text> (data zvernennia: 12.07.2026) [in Ukrainian].
3. Pro Natsionalnu politsiiu [On the National Police]: *Zakon Ukrainy vid 02 lypnia 2015 roku № 580-VIII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n490> (data zvernennia: 12.07.2026) [in Ukrainian].
4. Postna, D.A. (2024) Zabezpechennia pratsevlashtuvannia veteraniv viiny [Ensuring employment of war veterans]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 86, Ch. 3, 49–55. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.7>. [in Ukrainian].
5. Tyshchenko, O.V., & Chernous, S.M. (2025) Formuvannia bezbar'ierneho prostoru u sferi pratsi dlia osib z invalidnistiu yak napriamok sotsialnoi polityky derzhavy [Formation of a barrier-free space in the workplace for persons with disabilities as a direction of state social policy]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 5, Ch. 1, 450–458. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.73>. [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia Pereliku posad politseiskikh, pry provedenni konkursu na yaki hromadiany Ukrainy, shcho vyivayly bazhannia vstupyty na sluzhbu v politsii, zvilniaiutsia vid prokhodzhennia perevirky rivnia fizychnoi pidhotovky [On approving the List of police positions for which, during the competition, citizens of Ukraine who have expressed a desire to join the police service are exempted from passing a physical fitness test]: nakaz MVS Ukrainy vid 22 travnia 2026 roku №474. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0793-26#n14> (data zvernennia: 12.07.2026) [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Polozhennia z orhanizatsii perevirky rivnia fizychnoi pidhotovlenosti kandydativ do vstupu na sluzhbu v Natsionalnu politsiiu Ukrainy [On approving the Regulations on organizing the verification of the level of physical fitness of candidates for entry into the National Police of Ukraine]: nakaz MVS Ukrainy vid 09 liutoho 2016 roku № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0306-16#Text> (data zvernennia: 12.07.2026) [in Ukrainian].

8. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu sluzhbovoi pidhotovky pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [On approving the Regulations on organizing in-service training of employees of the National Police of Ukraine]: nakaz MVS Ukrainy vid 26 sichnia 2016 roku № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text> (data zvernennia: 12.07.2026) [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu pisliadyploumnoi osvity pratsivnykiv Natsionalnoi politsii [On approving the Regulations on organizing postgraduate education of employees of the National Police]: nakaz MVS Ukrainy vid 24 hrudnia 2015 roku № 1625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16#Text> (data zvernennia: 12.07.2026) [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu spetsialnoi profesiinoi pidhotovky politseiskikh, yakikh vpershe pryiniato na sluzhbu v politsii [On approval of the Regulations on the organization of special professional training for police officers who are first recruited to the police service]: nakaz MVS Ukrainy vid 16 liutoho 2016 roku № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16#Text> (data zvernennia: 12.07.2026) [in Ukrainian].

11. Konventsia pro prava osib z invalidnistiu vid 13 hrudnia 2006 roku [Convention on the Rights of Persons with Disabilities of December 13, 2006]. Ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 16 hrudnia 2009 roku № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (data zvernennia: 12.07.2026) [in Ukrainian].

12. College of Policing. Implementation guidance for fitness testing. August 2021. 40 p. URL: <https://assets.college.police.uk/s3fs-public/2021-08/jrft-implmentation-guidance-2021.pdf> (data zvernennia: 12.07.2026) [in English].

13. Home Office. Guidance to support changes to the management of police officers on limited duties. Version 6.3. 1 May 2015. 19 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a74c540e5274a3f93b48ad0/Limited_Duties_Guidance_v6_3_-_1_May_2015.pdf (data zvernennia: 12.07.2026) [in English].

14. U.S. Equal Employment Opportunity Commission. Disability Discrimination and Reasonable Accommodation: Medical Inquiries, Leave and Telework. URL: <https://www.eeoc.gov/disability-discrimination-and-reasonable-accommodation-medical-inquiries-leave-and-telework> (data zvernennia: 12.07.2026) [in English].

15. U.S. Department of Justice. Questions and Answers: The ADA and Hiring Police Officers. URL: <https://www.ada.gov/resources/ada-and-hiring-officers-qa/> (data zvernennia: 12.07.2026) [in English].

Shostak Ihor,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0373-0768>

Merdov Stanislav,

Senior Lecturer at the Department of Special Physical Training

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8816-5384>

Kramarenko Alina,

Lecturer at the Department of Special Physical Training

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2845-2225>

VOCATIONAL TRAINING OF POLICE VETERANS WITH ACQUIRED FUNCTIONAL LIMITATIONS: FROM LEGISLATIVE GUARANTEE TO FUNCTIONALLY DIFFERENTIATED TRAINING MODEL

The article examines problems of professional training for police officers who are veterans and have acquired functional limitations due to illnesses, wounds, concussions, injuries or disabilities sustained while defending Ukraine. The exemption of such persons from physical fitness testing when applying for police positions determined by the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is positively assessed as a measure of state support, professional reintegration and preservation of human potential. The study identifies a functional inconsistency between Article 50 of the Law of Ukraine "On the National Police" and departmental regulations governing professional training, postgraduate education, in-service training and physical fitness assessment. Mechanical application of uniform standards may endanger the health of police veterans and undermine the legislative guarantee, while complete exemption from necessary physical and tactical training may create risks for police officers and the public. Based on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, the British

job-related fitness testing model and the United States concepts of essential job functions and reasonable accommodation, a functionally differentiated model of professional training is substantiated. Its elements include classification of positions according to actual physical requirements, essential-functions profiles, individual functional assessment, reasonable accommodation, personalized training programmes, equivalent assessment and periodic review of restrictions. Proposals are formulated to amend Orders of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 50, No. 90, No. 105 and No. 1625. The proposed approach balances veterans' right to police service, state reintegration obligations and the need to maintain standards and operational safety.

Key words: *National Police of Ukraine, veterans, police professional training, professional reintegration, physical fitness training, functional limitations, reasonable accommodation, functionally differentiated model, individual assessment.*

Дата першого надходження статті до видання: 13.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 351.74:316.46

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-14>

Гельбак Анжела Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології, соціології та педагогіки

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7137-6326>

ЕТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

У статті здійснено комплексний теоретико-прикладний аналіз феномену етичного лідерства як провідного чинника забезпечення ефективності управлінської діяльності в системі правоохоронних органів. У контексті сучасних трансформацій державного управління та безпекового сектору досліджено взаємозв'язок між морально-етичними характеристиками керівника та рівнем інституційної довіри громадян до правоохоронної системи. Доведено, що традиційні жорсткі ієрархічні та авторитарні моделі управління правоохоронними підрозділами втрачають свою дієвість, поступаючись парадигмам, орієнтованим на цінності доброчесності, прозорості та справедливості. Обґрунтовано, що етичне лідерство виступає внутрішнім психологічним і організаційним запобіжником проти девіантної поведінки, корупційних проявів та професійної деформації особового складу. Запропоновано прикладні шляхи інтеграції етичних стандартів у повсякденну практику менеджменту, зокрема через інструменти процесуальної справедливості, моделювання ролей та формування психологічної безпеки в колективах.

Ключові слова: етичне лідерство, правоохоронні органи, організаційна культура, професійна етика, ефективність управління, процесуальна справедливість, професійна доброчесність.

Постановка проблеми. Сучасні геополітичні, соціально-економічні та безпекові виклики вимагають від системи правоохоронних органів не лише високої оперативності та технологічної оснащеності, але й кардинальної зміни внутрішньої філософії управління. Правоохоронна діяльність за своєю природою пов'язана з реалізацією владних повноважень, обмеженням прав і свобод громадян заради суспільної безпеки, а також постійним перебуванням особового складу в зонах підвищеного етичного ризику. В умовах розбудови правової держави та підвищення суспільних вимог до прозорості інституцій традиційні авторитарно-ієрархічні моделі менеджменту, засновані виключно на сліпому підпорядкуванні та жорсткому контролі, дедалі частіше демонструють свою обмеженість і неефективність. Вони провокують приховування помилок, системне вигорання персоналу та зниження мотивації.

Ефективність управління правоохоронними органами сьогодні вимірюється не лише кількісними показниками розкриття злочинів, а й рівнем суспільної легітимності, інституційної довіри та внутрішньої стабільності ко-

лективів. Головним медіатором між правоохоронною інституцією та суспільством, а також між керівництвом і рядовим службовцем стає морально-етичний базис управлінських рішень. Відтак, етичне лідерство перестає бути абстрактною філософською чи моралізаторською категорією. Воно трансформується у цілком конкретний, вимірюваний та прагматичний інструмент стратегічного менеджменту, що безпосередньо впливає на лояльність кадрів, зниження корупційних ризиків та загальну життєздатність правоохоронної системи. Потреба у теоретичному осмисленні та практичному впровадженні цієї моделі лідерства зумовлює гостру актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний підмурок дослідження етичного лідерства закладений у межах загальної теорії менеджменту та організаційної психології. Феномен етичного лідерства як окремого наукового концепту почав активно оформлюватися на початку ХХІ століття. Проте новий імпульс ці дослідження отримали в поточному десятилітті у зв'язку із глобальною кризою довіри до державних інституцій.

© Гельбак А. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

На сьогодні питання лідерства є міждисциплінарним і розглядається у сферах менеджменту, соціології, психології та права [1]. У працях українських науковців В. Бліхар, Д. Швець, З. Кісіль, В. Тюріної та інших основна увага приділяється розмежуванню понять «управління» та «лідерство», формуванню лідерської компетентності, а також модернізації системи професійної підготовки керівних кадрів у правоохоронних органах [2; 3; 4]. Аналізуючи лідерство в правоохоронних органах деяких зарубіжних країн, В. А. Стокич зазначає, що американські дослідники розглядають лідерство в поліції через призму адаптивності, прийняття рішень на основі доказових даних та інновацій, наголошуючи на його ролі в забезпеченні організаційної стійкості, зокрема в кризові періоди. Британська наукова традиція зосереджена на інституційній стандартизації лідерських компетентностей, етичних засадах поліцейської діяльності та взаємозв'язку між лідерством і підтриманням суспільної легітимності в межах концепції «поліцейської діяльності за згодою» [5].

Серед фундаментальних зарубіжних праць останніх років слід відзначити дослідження П. Г. Нортгауза (P. G. Northouse) (2021), який у своїй знаковій праці детально структурував еволюцію теорій лідерства, виокремивши етичний підхід як один із найбільш адаптивних до сучасних кризових умов [6]. Важливий внесок у розуміння психологічних механізмів формування організаційної доброчесності здійснили Г. Л. Брейді (G. L. Brady), Г. Каккар (H. Kakkar) та Н. Сіванатан (N. Sivanathan) (2024), які встановили, що орієнтація на домінування, на відміну від орієнтації на престиж, пов'язана з більшою схильністю осіб, які приймають рішення, до поведінки, пов'язаної з моральним ризиком, за якої особистий інтерес реалізується шляхом перенесення пов'язаних із рішенням ризиків переважно на інших [7].

Вплив етичного лідерства на результативність функціонування організацій державного сектору підтверджується результатами низки емпіричних досліджень. Зокрема, встановлено, що етичне лідерство позитивно пов'язане з професійною результативністю державних службовців, їхньою мотивацією до державної служби, нормативною прихильністю та робочою залученістю. Водночас формування етичного клімату та організаційної справедливості сприяє зменшенню негативних форм трудової поведінки, зокрема абсентеїзму, та посиленню позитивної організаційної поведінки [8]. Водночас роль внутрішньоорганізаційних чинників, зокрема психологічної безпеки, що формується під впливом етичного керівника, ґрунтовно досліджено Б.-Дж. Кім (B.-J. Kim) та колегами (2021) [9].

В українському науковому просторі специфіка функціонування правоохоронних органів під час трансформаційних процесів досліджується переважно через призму адміністративного права та загальної соціології. Зокрема, Швець Д. В. та Кісіль З. Р. [3] присвятили увагу аналізу теоретико-правових та організаційних засад формування лідерської компетентності у майбутніх офіцерів поліції, розмежуванню понять «адміністративне керівництво» (управління за посадою) та «лідерство» (управління через авторитет і вплив) у діяльності Національної поліції України, а також упровадження сучасних європейських та світових моделей лідерства в практику вітчизняного безпекового менеджменту. Разом із тим, етичне лідерство як цілісний фактор управлінської ефективності, психологічного забезпечення діяльності особового складу та подолання професійної деформації в правоохоронному секторі України все ще потребує

системного інтегрованого аналізу, що враховує специфіку сьогодення.

Враховуючи зазначене, **метою статті** є теоретико-методологічне обґрунтування ролі етичного лідерства в управлінській діяльності правоохоронних органів та визначення конкретних механізмів його впливу на ефективність роботи підрозділів.

Виклад основного матеріалу. Етичне лідерство в правоохоронній сфері не можна зводити лише до особистої бездоганної поведінки керівника. Це складна, дворівнева система організаційної взаємодії. Як зазначають К. А. Оладімеджі (K. A. Oladimeji) та А. К. Абдулкарім (A. K. Abdulkareem), етичне лідерство – це демонстрація нормативно належної поведінки через особисті дії та міжособистісні стосунки, а також активне просування такої поведінки серед підлеглих через систему двосторонньої комунікації, управлінського підкріплення та підзвітності [8].

У контексті правоохоронних органів ця модель має унікальну специфіку, оскільки розгортається у двох вимірах:

- Внутрішній вимір – управління кадрами: справедливість, прозорість та оцінка, підтримка та захист, психологічна безпека.

- Зовнішній вимір – взаємодія з громадою: законність, захист прав людини, відкритість, протидія корупції.

Таким чином, етичний керівник у правоохоронних органах поєднує в собі дві іпостасі: «моральна особистість» (володіє чесністю, справедливістю, альтруїзмом) та «моральний менеджер» (використовує управлінські інструменти для стимулювання етичної поведінки підлеглих та притягнення до відповідальності за порушення стандартів).

Ефективність етичного лідерства реалізується через конкретні організаційно-психологічні механізми, які трансформують моральні цінності керівника в операційні результати всього підрозділу.

Соціальне навчання є базовим процесом формування професійної культури правоохоронця. Молоді співробітники, потрапляючи у підрозділ, орієнтуються не на декларативні гасла, прописані в кодексах етики, а на реальні паттерни поведінки свого безпосереднього керівника [2]. Якщо начальник демонструє відданість справі, не допускає кумівства, поважає гідність громадян та колег, особовий склад свідомо чи несвідомо копіює цю модель. Навпаки, якщо керівник практикує подвійні стандарти, жодні адміністративні штрафи чи перевірки не змусять підлеглих діяти доброчесно.

Для правоохоронців, які щодня стикаються із деструктивними суспільними явищами, критично важливо відчувати справедливість всередині власної організації. Етичне лідерство забезпечує прозорість процедур: розподілу навантаження, виплати премій, просування по службі та притягнення до дисциплінарної відповідальності [4]. Забезпечення справедливості процедур усуває підґрунтя для внутрішніх конфліктів, кулуарних інтриг та демотивації працівників. Співробітник, впевнений у справедливості свого керівника, демонструє значно вищу лояльність до організації та готовність до виконання складних завдань.

У традиційних авторитарних системах будь-яка помилка підлеглого карається жорстко й безапеляційно. Це змушує особовий склад приховувати прорахунки, фальсифікувати звітність або виявляти повну пасивність, діючи суто «за інструкцією», щоб уникнути ініціативи. Етичний лідер, на думку південнокорейського

науковця, дослідника у сфері менеджменту, організаційної поведінки та лідерства, Б.-Дж. Кім (В.-J. Kim), фокусується на створенні атмосфери психологічної безпеки [9]. Це середовище, де співробітник може відкрито визнати помилку, повідомити про проблему або запропонувати нестандартне рішення, не боячись ostrакізму чи несправедливого покарання. У правоохоронній діяльності це рятує життя: відкрите обговорення тактичних помилок під час операцій запобігає їх повторенню в майбутньому.

Служба в правоохоронних органах пов'язана з тривалим впливом негативних стресових факторів, що нерідко призводить до професійної деформації (цинізму, емоційного вигорання, втрати чутливості до людських проблем) та девіантної поведінки [3].

Етичне лідерство виступає потужним буфером, який мінімізує ці ризики через такі складові:

- *Емоційна підтримка та емпатія*: етичний керівник помічає ознаки вигорання у підлеглих і вчасно ініціює ротацію, психологічне розвантаження або надає підтримку, що знижує прояви агресії чи апатії під час виконання обов'язків.

- *Чіткі ціннісні орієнтири*: у ситуаціях правової невизначеності чи складних моральних дилем (наприклад, під час роботи під прикриттям чи масових заворушень) саме етична позиція лідера слугує для підлеглого «компасом», який утримує його в межах правового та морального поля.

- *Руйнування «кругової поруки»*: на відміну від псевдолідерів, які вимагають лояльності до себе особисто в обмін на приховування порушень, етичний лідер формує лояльність до Закону та Цінностей. Це ламає деструктивні субкультурні кодекси мовчання, які часто покривають корупційні практики всередині правоохоронних систем.

Перехід до моделі етичного управління в правоохоронному секторі стикається із низкою системних перешкод:

1. *Мілітаризована субкультура*: історично сформована жорстка вертикаль спонукає оцінювати керівника за рівнем його домінантності та здатності «витискати результат» будь-якою ціною, що суперечить принципам етичного менеджменту.

2. *Система кількісних показників («палична система»)*: коли вища ланка управління вимагає виключно цифр та статистики, керівники середньої ланки змушені тиснути на підлеглих, нехтуючи етичними нормами.

3. *Брак управлінської підготовки*: багато керівників правоохоронних органів є чудовими оперативниками чи юристами, але не мають базових знань з управління персоналом, лідерства та комунікації.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі узагальнення:

1. Етичне лідерство в правоохоронних органах є інтегральним чинником ефективного управління, який переводить морально-етичні цінності (чесність, справедливість, повагу до прав людини) в площину практичних управлінських результатів підрозділу.

2. Вплив етичного лідерства на особовий склад має системний характер і реалізується через механізми соціального моделювання ролей, забезпечення процесуальної справедливості та розбудову атмосфери психологічної безпеки в колективах. Це дозволяє суттєво знизити рівень плинності кадрів, підвищити внутрішню мотивацію співробітників та оптимізувати виконання службових завдань.

3. Дана модель управління виступає дієвим інструментом профілактики професійної деформації, емоційного вигорання та девіантної поведінки правоохоронців, руйнуючи деструктивні аспекти корпоративної субкультури (корупційні ризики, приховування прорахунків, кругову поруку).

4. Впровадження етичного лідерства вимагає системних змін: відмови від виключно карального менеджменту, трансформації критеріїв оцінки ефективності правоохоронної діяльності та модернізації системи підготовки керівних кадрів.

Подальший науковий пошук у цьому напрямі доцільно зосередити на аспектах дослідження особливостей етичного лідерства в умовах дистанційного та цифровізованого управління підрозділами, а також під час інтеграції технологій штучного інтелекту в правоохоронну практику та аналізу специфіки етичного маневрування керівника в умовах тривалих кризових станів та особливих правових режимів (воєнного чи надзвичайного стану).

Список використаних джерел

1. Костюченко М. А. Формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України у процесі професійної підготовки : дис. ... докт. філософ. (01 Освіта/Педагогіка). Дніпро, 2024. 267 с. URL: <https://lnk.ua/3CtUfMavS>
2. Бліхар В. С. Психологічна характеристика особистості політичного лідера різних соціокультурних середовищ. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна. 2023. № 2. С. 3–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2023-2-1>
3. Швець Д. В., Кісіль З. Р. До питання формування лідерських властивостей у майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна. 2024. № 2. С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2024-2-6>
4. Тюріна В. О. Лідерська компетентність і визначення рівня її сформованості у курсантів як майбутніх офіцерів поліції. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20. Т. 3. С. 20–22. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-3-19>
5. Stokych V. A. Leadership in law enforcement agencies: a comparative analysis of the practices of Ukraine, the United States, and the United Kingdom. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2026. Т. 3. № 2. С. 349–355. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.49>
6. Northouse P. G. Leadership: Theory and Practice. 9th ed. Thousand Oaks : SAGE Publications, 2021. 400 p.
7. Brady G. L., Kakkar H., Sivanathan, N. Perilous and unaccountable: The positive relationship between dominance and moral hazard behaviors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2024. Vol. 127(2). P. 363–383. DOI: <https://doi.org/10.1037/pspi0000448>
8. Oladimeji K. A., Abdulkareem A. K. Ethical Leadership and Employee Performance in the Public Sector: The Mediating Effects of Motivation and Satisfaction. *Jurnal Studi Pemerintahan*. 2023. Vol. 13. No 2. P. 133–148. DOI: <https://doi.org/10.18196/jgp.v13i2.14903>
9. Kim B.-J., Kim M.-J., Kim T.-H. “The Power of Ethical Leadership”: The Influence of Corporate Social Responsibility on Creativity, the Mediating Function of Psychological Safety, and the Moderating Role of Ethical Leadership. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021. Vol. 18, Iss. 6. 2968. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph18062968>

References

1. Kostiuchenko, M. A. (2024). Formuvannia liderskoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of leadership competence of future officers of the State Penitentiary Service of Ukraine in the process of professional training]. *PhD's thesis*. Dnipro, Ukraine). URL: <https://lnk.ua/3CtUfMavS> [in Ukrainian].
2. Blikhar, V. S. (2023). Psykholohichna kharakterystyka osobystosti politychnoho lidera riznykh sotsiokulturnykh sere-dovyshch [Psychological characteristics of the personality of a political leader in different sociocultural environments]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia psykholohichna*, 2, 3–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2023-2-1> [in Ukrainian].
3. Shvets, D. V., & Kisil, Z. R. (2024). Do pytannia formuvannia liderskykh vlastyvostei u maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy [On the formation of leadership qualities in future officers of the National Guard of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia psykholohichna*, 2, 45–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2024-2-6> [in Ukrainian].
4. Tiurina, V. O. (2020). Liderska kompetentnist i vyznachennia rivnia yii sformovanosti u kursantiv yak maibutnikh ofitseriv politsii [Leadership competence and assessment of its level of development in cadets as future police officers]. *Innovatsiina pedahohika*, 20(3), 20–22. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-3-19> [in Ukrainian].
5. Stokych, V. A. (2026). Leadership in law enforcement agencies: a comparative analysis of the practices of Ukraine, the United States, and the United Kingdom. *Analitichno-Porivnialne Pravo-znavstvo*, 3(2), 349–355. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.49> [in English].
6. Northouse, P. G. (2021). *Leadership: Theory and Practice* (9th ed.). SAGE Publications [in English].
7. Brady, G. L., Kakkar, H., & Sivanathan, N. (2024). Perilous and unaccountable: The positive relationship between dominance and moral hazard behaviors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 127(2), 363–383. DOI: <https://doi.org/10.1037/pspi0000448> [in English].
8. Oladimeji, K. A., & Abdulkareem, A. K. (2023). Ethical Leadership and Employee Performance in the Public Sector: The Mediating Effects of Motivation and Satisfaction. *Jurnal Studi Pemerintahan*, 13(2), 133–148. DOI: <https://doi.org/10.18196/jgp.v13i2.14903> [in English].
9. Kim, B.-J., Kim, M.-J., & Kim, T.-H. (2021). “The Power of Ethical Leadership”: The Influence of Corporate Social Responsibility on Creativity, the Mediating Function of Psychological Safety, and the Moderating Role of Ethical Leadership. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(6), 2968. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph18062968> [in English].

Gelbak Anzhela,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Psychology, Sociology and Pedagogy
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7137-6326>

ETHICAL LEADERSHIP AS A FACTOR OF EFFECTIVE MANAGEMENT IN LAW ENFORCEMENT AGENCIES

The article provides a comprehensive theoretical and applied analysis of ethical leadership as a leading factor in ensuring management effectiveness within law enforcement agencies. Modern challenges, characterized by crisis conditions, digital transformations, and high public expectations regarding accountability, require a radical shift from rigid hierarchical and authoritarian management models to value-oriented paradigms. The study examines the dual nature of ethical leadership in the security sector, which encompasses the attributes of both a “moral person” and a “moral manager”. The research determines that the influence of an ethical manager is systemic and transforms moral values into operational results through key organizational and psychological mechanisms: social role modeling, procedural justice, and psychological safety. It is substantiated that consistent ethical leadership acts as an internal protective buffer against deviant behavior, corruption risks, and professional deformation among personnel, breaking down destructive corporate subcultures like the “code of silence”. The practical significance of the study lies in identifying specific managerial tools to increase staff motivation, reduce turnover, and strengthen institutional trust. The author outlines structural barriers to implementing ethical management, including the militarized organizational culture and strict quantitative performance indicators. The article concludes that combining professional competence with high moral integrity is essential for operational stability under stress. Future research directions are proposed to study ethical leadership in relation to digitalization and gender-sensitive public service competencies.

Key words: ethical leadership, law enforcement agencies, organizational culture, professional ethics, management effectiveness, procedural justice, professional integrity.

Дата першого надходження статті до видання: 16.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 378.147:351.74
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-15>

Мухіна Галина Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри психології, соціології та педагогіки

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8866-794X>

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

У статті обґрунтовано методичні засади реалізації компетентнісного підходу до викладання навчальних дисциплін у системі професійної підготовки майбутніх правоохоронців. Визначено особливості проектування результатів навчання відповідно до професійних компетентностей, охарактеризовано сучасні педагогічні технології їх формування та запропоновано авторську модель реалізації компетентнісного підходу. Доведено, що її впровадження сприяє підвищенню якості професійної підготовки майбутніх правоохоронців і наближенню освітнього процесу до реальних умов службової діяльності.

Ключові слова: компетентнісний підхід, викладання навчальних дисциплін, професійні компетентності, майбутні правоохоронці, педагогічні технології, заклади вищої освіти, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Сучасний етап реформування системи вищої освіти України, гармонізований із європейськими стандартами забезпечення якості освіти та потребами сектору безпеки і оборони, актуалізує необхідність переосмислення методологічних засад професійної підготовки майбутніх правоохоронців. Особливої актуальності окреслена проблема набуває в умовах правового режиму воєнного стану, трансформації безпекового середовища та зростання вимог до професійної діяльності працівників правоохоронних органів, які повинні ефективно діяти в умовах невизначеності, високої відповідальності та динамічних змін оперативної обстановки.

За таких умов традиційна знаннєво орієнтована модель навчання вже не забезпечує належного рівня сформованості професійної готовності майбутніх правоохоронців, тому пріоритетного значення набуває компетентнісний підхід до викладання навчальних дисциплін, який спрямований на інтеграцію знань, умінь, практичного досвіду, професійних цінностей, особистісних якостей і здатності ефективно застосовувати їх під час виконання службових завдань.

Особливого значення компетентнісний підхід набуває у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, де освітній процес має бути максимально наближеним до реальних умов професійної діяльності. Такий підхід зумовлює необхідність наукового обґрунтування методичних засад викладання навчальних дисциплін, спрямованих на формування професійної, правової, комунікативної, психологічної та цифрової компетентностей майбутніх правоохоронців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні засади компетентнісного підходу

посідають провідне місце в сучасних педагогічних дослідженнях і знайшли ґрунтовне висвітлення у працях вітчизняних учених, зокрема Н. Бібік, І. Беха, В. Бондаренка, А. Калашник, О. Локшиної, О. Овчарук, С. Паламар, О. Пометун, К. Рудницької, С. Шарова та інших. У роботах українських учених розкрито теоретичні засади компетентнісного підходу, особливості його реалізації в системі вищої освіти, методологію проектування компетентнісно орієнтованого освітнього процесу, а також проблеми формування професійних компетентностей майбутніх фахівців.

У зарубіжній науковій думці компетентнісний підхід розглядається як важливий орієнтир модернізації освіти та професійної підготовки. А. Бермус акцентує увагу на теоретичних проблемах і перспективах компетентнісного підходу в освіті, тоді як Дж. Равен розглядає компетентність як комплекс характеристик, розвиток яких має бути одним із ключових завдань освіти [1; 2].

Окремий напрям сучасних досліджень становлять праці, присвячені психологічним аспектам професійної діяльності, професійному благополуччю, психічному здоров'ю та формуванню психологічної готовності фахівців до виконання професійних обов'язків. Зокрема, Л. Алвес, Л. Абрео, Е. Петкарі, М. Пінту да Кошта досліджують передумови ефективної професійної діяльності. Узагальнення результатів їхніх досліджень свідчить, що ефективність професійної підготовки визначається не лише рівнем засвоєння теоретичних знань і сформованістю практичних умінь, а й формуванням певних компетентностей [3, с. 285].

Фундаментальні положення щодо сутності компетентнісного підходу, його ролі в модернізації освіти та

розвитку особистості здобувача освіти розкрито у працях І. Бега [4, с. 21–22], який обґрунтовує компетентність як інтегральний результат освітнього процесу, що поєднує знання, цінності, мотивацію та готовність до практичної діяльності. Наукові праці Н. Бібік [5, с. 48] присвячені теоретичному обґрунтуванню компетентнісного підходу як основи сучасної освітньої політики та визначенню механізмів його реалізації в освітньому процесі.

Практичні аспекти компетентнісно орієнтованого навчання, використання діяльнісних методів викладання ґрунтовно висвітлено у працях С. Паламар [6, с. 274]. Запропоновані авторкою методичні підходи становлять важливу основу для вдосконалення освітнього процесу, проте потребують адаптації до специфіки професійної підготовки майбутніх правоохоронців та змісту фахових навчальних дисциплін.

Теоретико-методологічні аспекти розвитку понятійного апарату компетентнісного підходу, співвідношення категорій «компетентність», «компетенція» та «компетентнісне навчання» досліджено у працях К. Рудницької [7, с. 241].

Проблемам професійної підготовки майбутніх правоохоронців, формуванню їх професійних компетентностей, упровадженню інтерактивних технологій навчання присвячені дослідження В. Бондаренка [8, с. 154–155]. Автором обґрунтовано необхідність наближення освітнього процесу до реальних умов професійної діяльності, однак недостатньо висвітлено питання комплексного методичного забезпечення компетентнісного викладання навчальних дисциплін та інтеграції сучасних технологій у професійну підготовку курсантів.

У дослідженнях А. Калашник доведено доцільність поєднання компетентнісного, діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів, що створює умови для цілісного формування професійної компетентності майбутніх правоохоронців, забезпечує поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю та розвиток їхньої професійної готовності [9, с. 152–153].

О. Барабаш і Д. Забзалюк зазначають, що впровадження компетентнісного підходу в освітній процес спрямоване насамперед на подолання обмежень традиційної дисциплінарної моделі освіти [10, с. 43].

Аналіз наукових джерел свідчить, що, незважаючи на значний доробок учених щодо теоретичних засад компетентнісного підходу та професійної підготовки правоохоронців, недостатньо дослідженими залишаються методичні аспекти його реалізації безпосередньо в процесі викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розроблення моделі реалізації компетентнісного підходу до викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, а також визначення методичних засад добору змісту, педагогічних технологій, форм, методів і засобів навчання, спрямованих на формування професійних компетентностей майбутніх правоохоронців відповідно до сучасних вимог професійної діяльності.

Для досягнення поставленої мети визначено *такі завдання дослідження*: проаналізувати теоретико-методологічні засади компетентнісного підходу та визначити його особливості в процесі викладання навчальних дисциплін у системі професійної підготовки майбутніх правоохоронців; обґрунтувати методичні підходи до проєктування результатів навчання, добору змісту навчальних дисциплін, педагогічних технологій, форм і методів навчання; запропонувати авторську модель

реалізації компетентнісного підходу до викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання та визначити її практичний потенціал для підвищення якості професійної підготовки майбутніх правоохоронців.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід є одним із провідних методологічних принципів сучасної вищої освіти, що орієнтує освітній процес не лише на засвоєння знань, а й на формування здатності майбутнього фахівця ефективно застосовувати їх у професійній діяльності. Відповідно до цього результатом навчання виступає сформована професійна компетентність, яка інтегрує знання, практичні вміння, професійно важливі особистісні якості, ціннісні орієнтації та досвід прийняття рішень у складних професійних ситуаціях.

Розкриваючи сутність компетентнісного підходу, С. Шаров визначає компетентність як інтегральну характеристику особистості, що відображає рівень сформованості компетенцій і здатність ефективно реалізовувати їх у професійній діяльності [11, с. 195]. У сучасній педагогічній науці компетентність також трактується як динамічна комбінація знань, умінь, практичних навичок, способів мислення, професійних і морально-етичних цінностей, яка забезпечує успішне виконання професійних завдань та подальший професійний розвиток [9, с. 196]. Отже, компетентнісний підхід передбачає не стільки накопичення знань, скільки формування здатності застосовувати їх у реальних професійних ситуаціях.

Особливого значення компетентнісний підхід набуває у професійній підготовці майбутніх правоохоронців, оскільки специфіка їхньої діяльності пов'язана з необхідністю діяти в умовах невизначеності, дефіциту часу, підвищеного психоемоційного навантаження та професійного ризику. В умовах воєнного стану ці вимоги суттєво посилюються. Як зазначають О. Діденко, О. Желавський і Т. Сніца, реалізація компетентнісного підходу має забезпечувати готовність майбутніх фахівців до оперативної адаптації, прийняття ефективних рішень і виконання професійних завдань в екстремальних умовах [12, с. 62].

Зазначене зумовлює необхідність переорієнтації освітнього процесу із засвоєння теоретичних знань на організацію активної професійно орієнтованої діяльності здобувачів освіти. Реалізація компетентнісного підходу передбачає комплексне оновлення всіх складових освітнього процесу: проєктування результатів навчання відповідно до професійних компетентностей, визначених стандартом вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність», добір практико орієнтованого змісту навчальних дисциплін, використання сучасних педагогічних технологій і впровадження компетентнісно орієнтованого оцінювання.

За таких умов кожна навчальна дисципліна має бути спрямована не лише на засвоєння теоретичних положень, а й на формування здатності аналізувати професійні ситуації, застосовувати норми законодавства, приймати обґрунтовані рішення, здійснювати ефективну професійну комунікацію, працювати в команді та використовувати сучасні цифрові технології. Відповідно до цього визначальним чинником ефективності компетентнісно орієнтованого навчання стає обґрунтований добір педагогічних технологій, форм і методів навчання, які забезпечують досягнення запланованих результатів навчання.

Отже, ефективність реалізації компетентнісного підходу значною мірою залежить від узгодженості педагогічних технологій із професійними компетентностями, які мають бути сформовані в майбутніх правоохоронців.

Узагальнення взаємозв'язку між найбільш поширеними методами компетентісно орієнтованого навчання, компетентностями, що формуються, та очікуваними результатами навчання наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Взаємозв'язок методів і технологій навчання, компетентностей та результатів навчання

Методи та технології навчання	Компетентності, що формуються	Очікувані результати навчання
Метод кейсів	Аналітична, правова	Уміння аналізувати професійні ситуації та приймати правомірні рішення
Рольові та ділові ігри	Комунікативна, соціальна, лідерська	Розвиток навичок професійного спілкування та взаємодії
Дебати, дискусія, диспут	Комунікативна, правова	Формування навичок переконання та публічного виступу
Метод проектів	Організаційна, дослідницька, цифрова	Здатність планувати та реалізовувати професійні проекти
Тренінгові технології	Емоційно-вольова, комунікативна	Розвиток стресостійкості та навичок саморегуляції
Цифрові освітні технології	Інформаційна, цифрова	Здатність використовувати сучасні інформаційні ресурси у професійній діяльності

На нашу думку, формування професійних компетентностей майбутніх правоохоронців не може забезпечуватися застосуванням окремих методів або технологій навчання, тому досягнення очікуваних результатів навчання потребує їх комплексного та системного поєднання, узгодженого із цілями освітньої програми, змістом навчальних дисциплін і специфікою майбутньої професійної діяльності.

У зв'язку із цим реалізація компетентісного підходу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання має здійснюватися на засадах цілісної педагогічної системи, у якій усі компоненти освітнього процесу взаємопов'язані та спрямовані на формування професійних компетентностей майбутніх правоохоронців. З огляду на це пропонується модель реалізації компетентісного підходу до викладання навчальних дисциплін, яка охоплює взаємопов'язані структурні компоненти: *цільовий, змістовий, процесуальний, технологічний та результативний*.

Цільовий компонент передбачає визначення професійних компетентностей, які мають бути сформовані у здобувачів освіти відповідно до стандарту вищої освіти за спеціальністю «Правоохоронна діяльність», а саме розвиток правової, комунікативної, психологічної, цифрової, управлінської та етичної компетентностей, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків.

Змістовий компонент орієнтований на відбір та структурування навчального матеріалу з урахуванням його практичної значущості для майбутньої професійної діяльності, тому зміст навчальних дисциплін повинен забезпечувати інтеграцію теоретичних знань із реальними професійними ситуаціями, що виникають у діяльності правоохоронних органів.

Процесуальний компонент передбачає організацію активної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти через використання проблемного навчання, аналізу ситуаційних завдань, проектної діяльності, рольових ігор, дискусій та тренінгових вправ.

Технологічний компонент охоплює використання сучасних освітніх технологій, зокрема кейс-методу, симуляційного навчання, цифрових платформ, мультимедійних засобів, інтерактивних сервісів та елементів змішаного навчання.

Результативний компонент характеризується сформованістю професійних компетентностей, здатністю майбутніх правоохоронців застосовувати набуті знання та навички у практичній діяльності, ухвалювати обгрунтовані рішення, ефективно взаємодіяти з громадянами та діяти в умовах професійного ризику. Слід наголосити на тому, що саме компетентісний підхід змінює систему оцінювання результатів навчання. Якщо традиційне оцінювання спрямоване переважно на перевірку рівня засвоєння знань, то компетентісне оцінювання передбачає визначення здатності здобувача освіти застосовувати отримані знання для розв'язання професійних завдань. Доцільним є використання комплексних критеріїв оцінювання, які враховують рівень сформованості професійних компетентностей, практичних умінь, критичного мислення, комунікативних навичок, самостійності прийняття рішень та здатності працювати в команді.

Концептуальна відмінність запропонованої моделі полягає в тому, що вона враховує специфіку професійної підготовки майбутніх правоохоронців у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання та забезпечує цілісну реалізацію компетентісного підходу на всіх етапах освітнього процесу. На відміну від традиційних цільово-змістово-процесуальних моделей, її особливості полягають у тому, що вона:

- орієнтована на формування професійних компетентностей, визначених Стандартом вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність», з урахуванням сучасних вимог до професійної діяльності працівників правоохоронних органів;
- інтегрує компетентісний, діяльнісний, особистісно орієнтований і практико-орієнтований підходи в єдину систему організації освітнього процесу;
- поєднує професійно орієнтований зміст навчання із сучасними педагогічними технологіями, зокрема кейс-методом, сценарним і симуляційним навчанням, цифровими освітніми платформами, інтерактивними сервісами та технологіями змішаного навчання.

Таким чином, запропонована модель не зводиться до опису окремих структурних компонентів освітнього процесу, а забезпечує їх функціональну інтеграцію відповідно до специфіки професійної підготовки майбутніх правоохоронців. Такий підхід, на нашу думку, забезпечує формування не лише системи професійних знань, умінь і навичок, а й здатності ефективно застосовувати їх у реальних умовах службової діяльності, приймати обгрунтовані рішення, взаємодіяти з різними категоріями громадян та діяти в умовах невизначеності, підвищеного ризику й динамічних змін оперативної обстановки.

Висновки. Встановлено, що ефективність компетентісно орієнтованого викладання досягається за умови комплексного оновлення всіх компонентів освітнього процесу: визначення результатів навчання відповідно до компетентностей, удосконалення змісту навчальних дисциплін, використання інтерактивних, проблемно-пошукових, проектних, кейсових, тренінгових і цифрових технологій навчання, а також застосування

компетентнісно орієнтованих підходів до оцінювання результатів навчання.

У статті запропоновано модель реалізації компетентнісного підходу до викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, яка інтегрує цільовий, змістовий, процесуальний, технологічний і результативний компоненти освітнього процесу. Запропонована модель інтегрує практико-орієнтований зміст навчання, цифрові та симуляційні технології, компетентнісне оцінювання й моделювання реальних професійних ситуацій, максимально наближених до майбутньої службової діяльності правоохоронців.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання запропонованих методичних під-

ходів під час розроблення освітніх програм, робочих програм навчальних дисциплін, навчально-методичного забезпечення й організації освітнього процесу в закладах вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю «Правоохоронна діяльність».

Перспективи подальших наукових досліджень доцільно пов'язати з експериментальною перевіркою ефективності запропонованої моделі, розробленням критеріїв і показників оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей майбутніх правоохоронців, а також вивченням можливостей використання цифрових освітніх технологій і засобів штучного інтелекту в компетентнісно орієнтованому викладанні навчальних дисциплін.

Список використаних джерел

1. Bermus A. G. Problems and perspectives of the competency approach to education. *Eidos: The Canadian Graduate Journal of Philosophy*. 2005. Vol. 10. P. 9–12.
2. Raven J. On the components of competence and their development in education. *Teachers College Record*. 1977. Vol. 78 (4). P. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.1177/0161468177078004>
3. Alves L., Abreo L., Petkari E., Pinto da Costa M. Psychosocial risk and protective factors associated with burnout in police officers: A systematic review. *J Affect Disord*. 2023. Vol. 332. P. 283–298. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2023.03.081>
4. Бех І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. *Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технологія*. Київ: Генезис, 2009. С. 21–24.
5. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47–58. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9772/1/10-35-1-PB%20%281%29.pdf> (дата звернення: 06.07.2026).
6. Паламар С. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. *Освітнологічний дискурс*. 2018. № 1–2 (20–21). С. 267–278. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1-2.77621>
7. Рудніцька К. В. Сутність понять «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність» у світлі сучасної освітньої парадигми. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Вип. 1 (38). С. 241–245.
8. Бондаренко В. В. Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. 524 с.
9. Калашник А. Психологічна підготовка майбутніх поліцейських як основа формування їх професійної готовності. *Юридична психологія*. 2026. № 1 (38). С. 150–159. DOI: <https://doi.org/10.33270/03263801.16>
10. Барабаш О. О., Забзалюк Д. Є. Система підготовки майбутніх співробітників органів внутрішніх справ України: впровадження компетентнісного підходу. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1 (3). С. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2020.05>
11. Шаров С. Компетентнісний підхід: переваги, структура та особливості. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 4 (63). С. 194–199.
12. Діденко О., Желавський О., Сніца Т. Компетентнісний підхід у підготовці офіцерських кадрів сил сектору безпеки і оборони України: принципи та особливості застосування. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. 2024. Т. 38. № 3. С. 59–76. DOI: <https://doi.org/10.32453/jn23jd11>

References

1. Bermus, A. G. (2005). Problems and perspectives of the competency approach to education. *Eidos: The Canadian Graduate Journal of Philosophy*, 10, 9–12 [in English].
2. Raven, J. (1977). On the components of competence and their development in education. *Teachers College Record*, 78(4), 1–16. DOI: <https://doi.org/10.1177/0161468177078004> [in English].
3. Alves, L., Abreo, L., Petkari, E., & Pinto da Costa, M. (2023). Psychosocial risk and protective factors associated with burnout in police officers: A systematic review. *Journal of Affective Disorders*, 332, 283–298. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2023.03.081> [in English].
4. Bekh, I. D. (2009). Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti [Competence-based approach in modern education]. In *Pedahohika vyshchoi shkoly: Metodolohiia, teoriia, tekhnolohiia* (pp. 21–24). Henezys [in Ukrainian].
5. Bibik, N. M. (2015). Perevahy i ryzyky zaprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhotovky v shkilni osviti [Advantages and risks of implementing the competence-based approach in school education]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 1, 47–58. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9772/1/10-35-1-PB%20%281%29.pdf> [in Ukrainian].
6. Palamar, S. (2018). Kompetentnisnyi pidkhid yak metodolohichnyi oriiientyr modernizatsii suchasnoi osvity [The competence-based approach as a methodological guideline for the modernization of modern education]. *Osvitolohichnyi dyskurs*, 1–2 (20–21), 267–278. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1-2.77621> [in Ukrainian].
7. Rudnitska, K. V. (2016). Sutnist poniat "kompetentnisnyi pidkhid", "kompetentnist", "kompetentsiia", "profesiina kompetentnist" u svitli suchasnoi osvitnoi paradyhmy [The essence of the concepts "competence-based approach," "competence," "competency," and "professional competence" in the context of the modern educational paradigm]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Sotsialna robota*, 1(38), 241–245 [in Ukrainian].
8. Bondarenko, V. V. (2018). Profesiina pidhotovka pratsivnykiv patrolnoi politsii: Zmist i perspektyvni napriamy [Professional training of patrol police officers: Current content and future directions]. FOP Kandyba T. P. [in Ukrainian].

9. Kalashnyk, A. (2026). Psykholohichna pidhotovka maibutnikh politseiskyykh yak osnova formuvannia yikh profesiinoi hotovnosti [Psychological training of future police officers as a basis for the formation of their professional readiness]. *Yurydychna psykholohiia*, 1(38), 150–159. DOI: <https://doi.org/10.33270/03263801.16> [in Ukrainian].
10. Barabash, O. O., & Zabzaliuk, D. Ye. (2020). Systema pidhotovky maibutnikh spivrobitnykiv orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy: Vprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhodu [The system of training future employees of the internal affairs bodies of Ukraine: Implementation of the competence-based approach]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 1(3), 40–45. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2020.05> [in Ukrainian].
11. Sharov, S. (2018). Kompetentnisnyi pidkhid: Perevahy, struktura ta osoblyvosti [Competence-based approach: Advantages, structure, and peculiarities]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky*, 4(63), 194–199 [in Ukrainian].
12. Didenko, O., Zhelavskiy, O., & Snitsa, T. (2024). Kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi ofiterskykh kadrov syl sektoru bezpeky i oborony Ukrainy: Pryntsypy ta osoblyvosti zastosuvannia [Competence-based approach in the training of officers for the security and defence sector of Ukraine: Principles and application features]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Pedahohichni nauky*, 38(3), 59–76. DOI: <https://doi.org/10.32453/jn23jd11> [in Ukrainian].

Mukhina Halyna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology, Sociology and Pedagogy
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8866-794X>

COMPETENCE-BASED APPROACH TO TEACHING ACADEMIC DISCIPLINES IN THE TRAINING OF FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS

The article substantiates the methodological foundations for implementing the competence-based approach to teaching academic disciplines in the system of professional training of future law enforcement officers. The relevance of the study is determined by the ongoing modernization of higher education in Ukraine, its alignment with European standards of quality assurance, the transformation of the security environment under martial law, and the increasing requirements for the professional competence of law enforcement personnel. Under these conditions, the traditional knowledge-oriented educational model no longer ensures an adequate level of professional readiness. Therefore, the competence-based approach is considered a priority methodological framework aimed at integrating knowledge, practical skills, professional values, personal qualities, and the ability to apply them effectively in real professional situations.

The study analyzes contemporary scientific approaches to interpreting the concepts of competence and competency and examines their role in designing learning outcomes for higher education. Particular attention is paid to the provisions of the Tuning Educational Structures in Europe project, according to which competences are understood as a dynamic combination of knowledge, skills, values, and behavioral characteristics that ensure successful professional performance. It is emphasized that competence-based education should focus not only on acquiring theoretical knowledge but also on developing the ability to solve professional problems, make justified decisions, communicate effectively, cooperate in teams, and use modern digital technologies.

The article identifies the specific features of implementing the competence-based approach in higher education institutions with specific learning conditions that train future law enforcement officers. It is argued that the educational process should be practice-oriented and closely connected with the real conditions of professional activity. The paper characterizes modern teaching methods and educational technologies, including case-study, project-based learning, simulation training, role-playing, discussions, training exercises, and digital learning technologies, and demonstrates their relationship with the formation of professional competences and expected learning outcomes.

Based on the conducted analysis, the author proposes a structural model for implementing the competence-based approach to teaching academic disciplines. The model integrates five interrelated components: target, content, procedural, technological, and result-oriented. It is proved that their systematic interaction ensures the consistency of educational objectives, curriculum content, teaching methods, assessment procedures, and expected learning outcomes. The article also emphasizes the transformation of the teacher's professional role from a transmitter of knowledge to a facilitator, mentor, moderator, and organizer of professionally oriented learning activities.

The practical significance of the research lies in the possibility of applying the proposed methodological recommendations while designing educational programmes, developing syllabi and teaching materials, selecting competence-oriented teaching technologies, and improving the educational process in higher education institutions that provide training in the specialty Law Enforcement. The proposed model may contribute to improving the quality of professional training and enhancing the readiness of future law enforcement officers to perform their duties effectively under contemporary security challenges.

Key words: competence-based approach, teaching academic disciplines, professional training, future law enforcement officers, professional competences, educational technologies, learning outcomes.

Дата першого надходження статті до видання: 08.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 351.74:343.85:364.63-027.553
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-16>

Цумарєва Наталя Вікторівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології, соціології та педагогіки

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4005-0745>

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО РОБОТИ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті досліджено проблему формування готовності майбутніх поліцейських до професійної діяльності з особами, які постраждали від домашнього насильства. Проаналізовано сучасні підходи до професійної підготовки майбутніх працівників Національної поліції України, визначено основні компоненти професійної готовності, обґрунтовано необхідність удосконалення освітнього процесу з урахуванням нових викликів, пов'язаних із повномасштабною війною. Запропоновано напрями вдосконалення підготовки майбутніх поліцейських щодо ефективної взаємодії з постраждалими від домашнього насильства.

Ключові слова: домашнє та гендерно зумовлене насильство, воєнний стан, майбутні поліцейські, професійна готовність, професійна компетентність, психологічна підготовка.

Постановка проблеми. Домашнє та гендерно зумовлене насильство (ГЗН) є однією з найгостріших соціально-правових проблем сучасного суспільства, яка в умовах повномасштабної війни в Україні набула особливої актуальності. Воєнний стан, вимушене переселення населення, економічні труднощі, тривале перебування членів сімей у стресових умовах, психологічні наслідки бойових дій та посттравматичні стани значно підвищують ризик виникнення конфліктів у сім'ї та проявів домашнього насильства.

Національна поліція України є одним із ключових суб'єктів державної політики у сфері запобігання та протидії будь-яким формам насильства. Саме поліцейські першими реагують на повідомлення про такі правопорушення, оцінюють ризики, забезпечують безпеку постраждалих осіб, застосовують спеціальні заходи протидії та взаємодіють із соціальними службами, органами місцевого самоврядування, закладами охорони здоров'я та громадськими організаціями. Умови війни суттєво ускладнюють виконання зазначених функцій. Поліцейські змушені одночасно забезпечувати публічну безпеку, документувати воєнні злочини, підтримувати правопорядок і здійснювати реагування на випадки насильства. Це вимагає від майбутніх працівників поліції високого рівня професійної компетентності, психологічної стійкості, розвинених комунікативних навичок, уміння працювати з травмованими особами та приймати ефективні рішення в умовах підвищеного стресу.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування готовності майбутніх поліцейських до роботи з постраждалими від домашнього насильства ще на етапі навчання у закладах вищої освіти системи МВС України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема запобігання домашньому та гендерно зумовленому насильству та професійної підготовки працівників поліції привертає значну увагу українських і зарубіжних науковців.

У працях І. В. Глов'юк, А. В. Гутник, Є. П. Коць досліджено особливості застосування міжнародних стандартів захисту прав людини під час розслідування фактів домашнього насильства та обґрунтовано необхідність удосконалення професійної підготовки правоохоронців відповідно до вимог Стамбульської конвенції [1]. В. І. Гришко та В. В. Голуб розкрили проблеми реалізації державної політики щодо запобігання домашньому насильству, звернувши увагу на необхідність розвитку міжвідомчої взаємодії між поліцією, соціальними службами та органами місцевого самоврядування [2]. У дослідженнях групи авторів значну увагу приділено професійній компетентності працівників поліції, розвитку їхніх морально-психологічних якостей та підготовці до роботи в екстремальних умовах службової діяльності [3]. Д. В. Возна та С. В. Книш актуалізували питання вітчизняного досвіду та зарубіжним механізмам протидії домашнього насильства [4].

Серед зарубіжних науковців вагомий внесок у дослідження проблем домашнього насильства зробили Л. Гранс, яка проаналізувала сучасні тенденції поширення гендерно зумовленого насильства в умовах кризових ситуацій, Еван Старк, який розробив концепцію примусового контролю як особливої форми домашнього насильства, Л. Сардінія, М. Мас-Жиру, Г. Штьокль, С. Р. Мейєр, К. Гарсія-Морено досліджували міжнародні підходи до запобігання насильству щодо жінок і вдосконалення діяльності державних інституцій [5; 6; 7].

Попри значну кількість наукових праць, недостатньо дослідженим залишається питання формування готовності саме майбутніх поліцейських до професійної діяльності з постраждалими від домашнього та ГЗН в умовах воєнного стану. Потребують подальшого наукового обґрунтування зміст професійної підготовки курсантів, розвиток їхньої психологічної стійкості, комунікативної компетентності та практичних навичок взаємодії з особами, які зазнали насильства.

Метою статті є обґрунтування сутності готовності майбутніх поліцейських до роботи з постраждалими від домашнього та ГЗН в умовах війни, визначення її структурних компонентів та розроблення рекомендацій щодо вдосконалення професійної підготовки курсантів закладів вищої освіти системи МВС України до цього виду діяльності.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність працівників Національної поліції України в умовах воєнного стану характеризується значним розширенням кола службових завдань. Поряд із забезпеченням публічної безпеки, документуванням воєнних злочинів, евакуацією населення та підтриманням правопорядку поліцейські здійснюють реагування на випадки домашнього насильства, кількість яких під час збройних конфліктів має тенденцію до зростання. Така ситуація зумовлена впливом психологічної травматизації, вимушеного переміщення населення, економічної нестабільності та тривалого перебування людей у стресових умовах. На це також вказують сучасні дослідження щодо психолого-правових аспектів реагування на домашнє та гендерно зумовлене насильство в умовах війни [8].

Готовність майбутнього поліцейського до роботи з постраждалими від домашнього та ГЗН доцільно розглядати як інтегративну професійну якість особистості, що поєднує систему знань, практичних умінь, морально-етичних цінностей, психологічної стійкості та мотивації до надання ефективної допомоги постраждалим особам. Така готовність формується протягом навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання та удосконалюється під час практичної діяльності. Науковці наголошують, що сучасна модель професійної підготовки поліцейських повинна базуватися на принципах людиноцентризму, верховенства права, поваги до прав людини, гендерної рівності та міжвідомчої взаємодії. Особливого значення набуває використання практикоорієнтованих методів навчання, зокрема ситуаційного моделювання, тренінгів, рольових ігор і відпрацювання алгоритмів реагування на повідомлення про домашнє насильство [3].

На нашу думку, готовність майбутнього поліцейського до роботи з постраждалими від домашнього та ГЗН в умовах війни складається з п'яти взаємопов'язаних компонентів:

1. Мотиваційно-ціннісний компонент характеризує сформованість професійної мотивації, гуманістичних переконань, поваги до людської гідності та усвідомлення соціальної значущості поліцейської діяльності.

2. Когнітивний компонент охоплює знання законодавства України, міжнародних стандартів захисту прав людини, положень Стамбульської конвенції, алгоритмів дій Національної поліції, порядку оцінки ризиків та особливостей документування фактів домашнього насильства.

3. Операційно-практичний компонент передбачає сформованість навичок професійної комунікації, застосування поліцейських заходів, складання процесуальних документів, взаємодії із соціальними службами, медичними працівниками та психологами.

4. Психологічний компонент включає емоційну стійкість, здатність контролювати власні емоції, ефективно діяти в умовах підвищеного ризику та запобігати професійному вигоранню.

5. Рефлексивний компонент забезпечує здатність майбутнього поліцейського аналізувати результати власної професійної діяльності, оцінювати ефективність прийнятих рішень та постійно вдосконалювати професійні компетентності.

В умовах війни особливої уваги потребує застосування травмоорієнтованого підходу до спілкування з постраждалими. Поліцейський повинен усвідомлювати, що поведінка потерпілої особи може бути наслідком пережитої психологічної травми, а тому спілкування має ґрунтуватися на принципах безпеки, поваги, конфіденційності та недопущення повторної віктимізації. Такий підхід відповідає сучасним міжнародним рекомендаціям щодо захисту постраждалих від домашнього насильства.

Однією з найважливіших умов якісної професійної підготовки майбутніх поліцейських є формування здатності застосовувати норми міжнародного права у практичній діяльності. Після ратифікації Україною Стамбульської конвенції діяльність правоохоронних органів щодо запобігання та протидії домашньому насильству має здійснюватися з урахуванням міжнародних стандартів захисту прав людини, принципу належної обачності, невідкладного реагування та недопущення повторної віктимізації постраждалих. І. В. Гловюк із співавторами наголошує, що ефективне розслідування домашнього насильства повинно відповідати критеріям належної компетентності, ретельності, оперативності, незалежності та активного залучення потерпілої особи до процесу кримінального провадження [1, с. 36–43].

Водночас професійна діяльність поліцейського не обмежується лише процесуальними діями. Значна частина роботи пов'язана із забезпеченням психологічної підтримки постраждалих, проведенням первинної оцінки ризиків, інформуванням про права та можливості отримання допомоги, а також організацією взаємодії із соціальними службами, мобільними бригадами соціально-психологічної допомоги, центрами безоплатної правової допомоги та закладами охорони здоров'я. Саме міжвідомча взаємодія розглядається як одна з основних передумов ефективної системи протидії домашньому насильству [2].

На думку Г. Собко, імплементація положень Стамбульської конвенції сприяла вдосконаленню національного законодавства, однак потребує подальшого розвитку професійної підготовки поліцейських, соціальних працівників та інших суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання домашньому насильству. Авторка підкреслює необхідність формування єдиних підходів до оцінки ризиків, документування фактів насильства та забезпечення міжвідомчої взаємодії [9].

У сучасних умовах особливої актуальності набуває питання розвитку практичних компетентностей курсантів. Навчальні заняття повинні максимально відтворювати реальні службові ситуації. Доцільним є використання кейс-методу, ситуаційного моделювання, рольових ігор, тренінгів із кризової комунікації та відпрацювання алгоритмів реагування на повідомлення про домашнє насильство. Такі форми роботи дозволяють сформувати професійне мислення, здатність швидко приймати рішення, ефективно взаємодіяти з потерпілими та іншими суб'єктами профілактики.

Не менш важливим є формування етичної культури майбутнього поліцейського. У роботі з постраждалими

від домашнього насильства неприпустимими є прояви дискримінації, гендерних стереотипів, звинувачення потерпілої особи або недооцінка рівня небезпеки. Працівник поліції повинен демонструвати повагу до людської гідності, конфіденційність, неупередженість та високий рівень професійної відповідальності [10].

З огляду на викладене можна стверджувати, що формування готовності майбутніх поліцейських до роботи з постраждалими від домашнього насильства має здійснюватися комплексно та охоплювати правову, психологічну, комунікативну й практичну підготовку. Саме поєднання цих складових забезпечить ефективне виконання службових повноважень у складних умовах воєнного стану та сприятиме підвищенню рівня довіри населення до Національної поліції України.

У сучасних умовах реформування системи Міністерства внутрішніх справ України професійна підготовка майбутніх поліцейських здійснюється на засадах компетентнісного, практикоорієнтованого та людиноцентричного підходів. Освітні програми закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання спрямовані не лише на формування ґрунтовних правових знань, а й на розвиток професійних компетентностей, необхідних для ефективного реагування на випадки домашнього насильства, забезпечення прав постраждалих осіб та міжвідомчої взаємодії.

Підготовка майбутніх працівників поліції охоплює вивчення адміністративного, кримінального та кримінального процесуального права, юридичної психології, конфліктології, комунікативних технологій, професійної етики, а також спеціальних дисциплін, пов'язаних із діяльністю підрозділів превентивної діяльності. Особливе значення приділяється практичній складовій навчання, яка включає відпрацювання алгоритмів реагування на повідомлення про домашнє насильство, оцінювання ризиків, документування правопорушень, застосування спеціальних заходів протидії та взаємодію з іншими суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Позитивним прикладом модернізації професійної підготовки є досвід Донецького державного університету внутрішніх справ, де підготовка майбутніх поліцейських до роботи з постраждалими від домашнього насильства здійснюється на засадах компетентнісного, практикоорієнтованого та міждисциплінарного підходів. Основні напрями підготовки включають:

1. Вивчення нормативно-правової бази: Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, відомчих наказів МВС, міжнародних стандартів, зокрема положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству.

2. Формування психологічної компетентності, що охоплює:

- розуміння психології постраждалих і кривдників;
- особливостей поведінки дітей-свідків насильства;
- навичок кризової комунікації та психологічної підтримки;

- принципів травма-інформованого підходу.

3. Практичне відпрацювання алгоритмів реагування через:

- моделювання типових викликів;
- рольові ігри;
- аналіз кейсів;
- тренінги із застосуванням поліцейських сценаріїв.

4. Розвиток комунікативних навичок, необхідних для:

- проведення первинної бесіди з постраждалою особою;
- оцінки ризиків повторного насильства;
- запобігання вторинній віктимізації;
- взаємодії з дітьми та іншими членами сім'ї.

5. Навчання міжвідомчій взаємодії з центрами соціальних служб, службами у справах дітей, закладами охорони здоров'я, мобільними бригадами соціально-психологічної допомоги, підрозділами ювенальної превенції та іншими суб'єктами реагування.

6. Підготовку до роботи в умовах високого емоційного навантаження, що включає розвиток емоційної стійкості, навичок саморегуляції та профілактику професійного вигорання.

Особлива увага приділяється формуванню ненасильницької комунікації, гендерної чутливості, дотриманню прав людини, конфіденційності та етичних стандартів під час взаємодії з постраждалими. Курсанти закріплюють отримані знання під час практичних занять, зокрема, у межах вивчення дисципліни «Запобігання та протидія домашньому насильству», постійному проведенню тренінгів, навчальної практики в підрозділах Національної поліції, а також у межах співпраці університету з державними установами та громадськими організаціями, що працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Такий підхід забезпечує формування у майбутніх поліцейських не лише правових знань, а й психологічних, комунікативних і практичних компетентностей, необхідних для професійної, безпечної та людиноцентричної роботи з постраждалими від домашнього насильства.

Разом із позитивними змінами результати наукових досліджень і практичний досвід свідчать про наявність низки проблем професійної адаптації молодих поліцейських після завершення навчання. Найчастіше труднощі виникають під час першого самостійного реагування на повідомлення про домашнє насильство. Молоді працівники поліції відчують недостатню впевненість під час спілкування з постраждалими особами, особливо якщо останні перебувають у стані сильного психологічного стресу або пережили травматичні події, пов'язані з війною. Додаткові труднощі пов'язані з необхідністю одночасно забезпечити безпеку потерпілих, здійснити оцінку ризиків, прийняти процесуальні рішення, належно оформити матеріали та організувати взаємодію із соціальними службами, медичними закладами і центрами безоплатної правової допомоги.

В умовах воєнного стану зазначені проблеми набувають особливої актуальності. Зростання кількості сімей, які пережили окупацію, бойові дії, вимушене переміщення, втрату житла або близьких людей, зумовлює необхідність застосування травмоорієнтованого підходу під час роботи з постраждалими. Поліцейський повинен не лише дотримуватися вимог законодавства, а й уміти розпізнавати ознаки психологічної травми, уникати повторної віктимізації, забезпечувати поважне ставлення до потерпілих та ефективно координувати подальше надання допомоги, знати систему реагування при СНПК.

У зв'язку з цим найбільш результативними методами професійної підготовки вважаються сценарне навчання (scenario-based learning), ситуаційне моделювання, кейс-метод, рольові ігри, інтерактивні тренінги з кризової комунікації, міждисциплінарні заняття за участю психологів, соціальних працівників, прокурорів і практичних працівників поліції. Застосування таких освітніх

технологій дає змогу максимально наблизити навчальний процес до реальних умов службової діяльності, сформувати стійкі професійні навички, розвинути критичне мислення та психологічну готовність до роботи з особами, які постраждали від домашнього насильства.

Аналіз наукової літератури, нормативно-правових актів та сучасної практики діяльності Національної поліції України свідчить, що ефективність реагування на випадки домашнього насильства безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки поліцейського. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли збільшується кількість сімей, які пережили бойові дії, окупацію, вимушене переселення, втрату житла чи близьких людей. Такі обставини негативно впливають на психологічний стан громадян і можуть підвищувати ризик вчинення домашнього насильства. Також, майбутні поліцейські мають знати специфіку психолого-правових аспектів реагування на випадки домашнього та гендерно зумовленого насильства, вчиненого кривдниками з бойовим досвідом [11].

У зв'язку з цим доцільно вдосконалити професійну підготовку майбутніх поліцейських за такими напрямками.

По-перше, необхідно посилити практичну складову навчання. Курсанти повинні регулярно брати участь у тренінгах із моделювання реальних службових ситуацій, пов'язаних із реагуванням на повідомлення про домашнє насильство. Такі заняття мають передбачати відпрацювання алгоритму першочергових дій поліцейського, оцінювання рівня небезпеки, проведення опитування постраждалої особи, прийняття рішення щодо застосування спеціальних заходів протидії домашньому насильству та належного документування події.

По-друге, до освітнього процесу необхідно ширше впроваджувати міждисциплінарний підхід. Майбутні поліцейські повинні отримувати знання не лише з адміністративного, кримінального та кримінального процесуального права, а й з юридичної психології, конфліктології, кризової комунікації, медіації та соціальної роботи. Це забезпечить комплексне розуміння причин домашнього насильства та шляхів ефективної допомоги постраждалим.

По-третє, важливим напрямом є розвиток психологічної готовності курсантів. Професійна діяльність поліцейського передбачає постійний контакт із людьми, які перебувають у стані сильного емоційного напруження. Тому під час навчання необхідно формувати навички психологічної саморегуляції, емоційної стійкості, конструктивного вирішення конфліктів та профілактики професійного вигорання.

По-четверте, особливої уваги потребує розвиток міжвідомчої взаємодії. Практика свідчить, що ефективний захист постраждалих можливий лише за умови тісної співпраці поліції із соціальними службами, центрами

безоплатної правової допомоги, закладами охорони здоров'я, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями. Саме тому до навчального процесу доцільно залучати представників зазначених установ для проведення спільних практичних занять, тренінгів і круглих столів. Подібний підхід уже використовується під час спеціалізованих програм підготовки поліцейських в Україні за підтримки міжнародних партнерів.

По-п'яте, перспективним напрямом є використання цифрових освітніх технологій. Створення електронних курсів, інтерактивних навчальних платформ, відеокейсів, віртуальних симуляторів службових ситуацій та дистанційних тренінгів дозволить підвищити якість професійної підготовки курсантів незалежно від безпекової ситуації в державі.

Таким чином, удосконалення професійної підготовки курсантів відповідно до сучасних викликів сприятиме підвищенню ефективності діяльності Національної поліції України, забезпеченню належного захисту прав людини та зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів. Сучасна система професійної підготовки майбутніх поліцейських поступово переходить від переважно теоретичної моделі навчання до практикоорієнтованої, що відповідає міжнародним стандартам поліцейської діяльності. Водночас подальше вдосконалення освітнього процесу має бути спрямоване на збільшення кількості практичних занять, розвиток міжвідомчої взаємодії, удосконалення психологічної підготовки та широке впровадження травмоорієнтованого підходу, що сприятиме підвищенню готовності майбутніх поліцейських до ефективної роботи з постраждалими від домашнього насильства.

Висновки. Отже, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що проблема формування готовності майбутніх поліцейських до роботи з постраждалими від домашнього насильства в умовах війни є одним із пріоритетних напрямів удосконалення професійної підготовки у закладах вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ України. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України суттєво змінила умови діяльності Національної поліції України та зумовила необхідність розширення професійних компетентностей поліцейських щодо захисту прав людини, реагування на кризові ситуації та надання допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства.

Перспективи подальших наукових розвідок доцільно пов'язати з розробленням сучасних моделей професійної підготовки курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, створенням комплексних програм розвитку психологічної готовності майбутніх поліцейських до роботи з постраждалими від домашнього насильства в умовах війни, а також експериментальною перевіркою ефективності запропонованих педагогічних технологій у процесі професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Гловюк І. В., Гутник А. В., Коць Є. П. Варіативність доказування домашнього насильства: праксеологічний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 598–605. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.101>
2. Гришко В. І., Голуб В. В. Домашнє насильство в Україні: сучасний стан, проблеми правозастосування та шляхи їх подолання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6, ч. 1. С. 30–36.
3. Реагування поліцейського на випадки домашнього насильства в умовах воєнного стану : метод. рек. / В. Л. Костюк, Н. В. Федоровська, Н. Г. Павленко, Д. М. Тичина. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 74 с.
4. Возна Д. В., Книш С. В. Домашнє насильство: вітчизняний досвід та зарубіжні механізми протидії. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування* : матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 10 груд. 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 180–189.
5. Grans L. The Impact of Vulnerability on State Obligations in Criminal Proceedings on Domestic Violence. *Journal of Human Rights*. 2024. Vol. 23. P. 157–172.

6. Stark E. Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life. 2nd ed. New York : Oxford University Press, 2023. 611 p.
7. Sardinha L., Maheu-Giroux M., Stöckl H., Meyer S. R., García-Moreno C. Global, regional, and national prevalence estimates of physical or sexual, or both, intimate partner violence against women in 2018 for 161 countries and territories. *The Lancet*. 2022. Vol. 399, № 10327. P. 803–813. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)02664-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)02664-7)
8. Цумарева Н. В., Умрихіна І. О., Кіблик Д. В., Кіцул Ю. С., Шишкарьова О. В. Гендерно зумовлене насильство щодо жінок в умовах військових конфліктів: соціально-психологічні механізми виникнення, наслідки для постраждалих та правові аспекти реагування. *Академічні візії*. 2024. № 31. С. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19023931>
9. Sobko G., Fomenko A., Nalyvaiko L., Pryputen D., Verba I. The Impact of the Istanbul Convention on the Appointment of Responsibility for Domestic Violence: Gaps and Inconsistencies. *Observatorio (OBS)*. 2024. Vol. 18, № 2. P. 219–244. DOI: <https://doi.org/10.15847/obsOBS18220242360>
10. Пискун Д. Критерії та показники сформованості професійно-етичної культури майбутніх офіцерів Національної поліції України. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 3(49). С. 805–815. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-3\(49\)-805-815](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-3(49)-805-815)
11. Цумарева Н. В. Психолого-правові аспекти реагування на випадки домашнього та гендерно зумовленого насильства, вчиненого кривдниками з бойовим досвідом. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2026. № 1. С. 116–121. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-19>

References

1. Hloviuk, I. V., Hutnyk, A. V., & Kots, Ye. P. (2024). Variatyvnist dokazuvannia domashnoho nasylstva: Prakseolohichnyi aspekt [Variability of proving domestic violence: Praxeological aspect]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo [Analytical and Comparative Jurisprudence]*, (4), 598–605. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.101> [in Ukrainian].
2. Hryshko, V. I., & Holub, V. V. (2025). Domashnie nasylstvo v Ukraini: Suchasnyi stan, problemy pravozastosuvannia ta shliakhy yikh podolannia [Domestic violence in Ukraine: Current state, law enforcement issues and ways to overcome them]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo [Analytical and Comparative Jurisprudence]*, 6(1), 30–36. [in Ukrainian].
3. Kostyuk, V. L., Fedorovska, N. V., Pavlenko, N. H., & Tychyna, D. M. (2023). *Reahuvannia politseiskoho na vypadky domashnoho nasylstva v umovakh voiennoho stanu* [Police response to cases of domestic violence under martial law]. Kyiv : Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian].
4. Vozna, D. V., & Knysh, S. V. (2021). Domashnie nasylstvo: Vitchyzniani dosvid ta zarubizhni mekhanizmy protydii [Domestic violence: National experience and foreign mechanisms for prevention]. In *Aktualni problemy derzhavotvorennia, pravotvorennia ta pravozastosuvannia* [Current issues of state-building, law-making and law enforcement] (pp. 180–189). Dnipro : Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. [in Ukrainian].
5. Grans, L. (2024). The impact of vulnerability on state obligations in criminal proceedings on domestic violence. *Journal of Human Rights*, 23, 157–172[in English].
6. Stark, E. (2023). *Coercive control: How men entrap women in personal life* (2nd ed.). Oxford University Press [in English].
7. Sardinha, L., Maheu-Giroux, M., Stöckl, H., Meyer, S. R., & García-Moreno, C. (2022). Global, regional, and national prevalence estimates of physical or sexual, or both, intimate partner violence against women in 2018 for 161 countries and territories. *The Lancet*, 399(10327), 803–813. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)02664-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)02664-7) [in English].
8. Tsumarieva, N. V., Umrykhina, I. O., Kiblyk, D. V., Kitsul, Yu. S., & Shyshkarova, O. V. (2024). Henderno zumovlene nasylstvo shchodo zhinok v umovakh viiskovykh konfliktiv: Sotsialno-psykholohichni mekhanizmy vynyknennia, naslidky dlia postrazhdalikh ta pravovi aspekty reahuvannia [Gender-based violence against women in armed conflicts: Socio-psychological mechanisms, consequences for victims and legal aspects of response]. *Akademichni vizii [Academic Visions]*, (31), 1–11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19023931> [in Ukrainian].
9. Sobko, G., Fomenko, A., Nalyvaiko, L., Pryputen, D., & Verba, I. (2024). The impact of the Istanbul Convention on the appointment of responsibility for domestic violence: Gaps and inconsistencies. *Observatorio (OBS*)*, 18(2), 219–244. DOI: <https://doi.org/10.15847/obsOBS18220242360> [in English].
10. Pyskun, D. (2025). Kryterii ta pokaznyky sformovanosti profesiino-etychnoi kultury maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Criteria and indicators of the formation of professional and ethical culture of future officers of the National Police of Ukraine]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky [Perspectives and Innovations of Science]*, 3(49), 805–815. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-3\(49\)-805-815](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-3(49)-805-815) [in Ukrainian].
11. Tsumarieva, N. V. (2026). Psykholoho-pravovi aspekty reahuvannia na vypadky domashnoho ta henderno zumovlenoho nasylstva, vchynenoho kryvdnykamy z boiovyim dosvidom [Psychological and legal aspects of responding to cases of domestic and gender-based violence committed by offenders with combat experience]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka [Ukrainian Polyceistics: Theory, Legislation, Practice]*, (1), 116–121. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-19> [in Ukrainian].

Tsumarieva Natalia,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology, Sociology and Pedagogy
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4005-0745>

READINESS OF FUTURE POLICE OFFICERS TO WORK WITH VICTIMS OF DOMESTIC AND GENDER-BASED VIOLENCE UNDER WARTIME CONDITIONS

The study established that the readiness of future police officers to work with victims of domestic and gender-based violence (GBV) under wartime conditions should be considered as a comprehensive personal characteristic integrating professional knowledge, practical skills, psychological resilience, high ethical standards, and the ability to cooperate effectively with all stakeholders involved in the system for preventing and combating domestic violence. This integrative professional characteristic comprises motivational, cognitive, operational-practical, psychological, and reflective components. A high level of development of each component ensures effective performance of professional duties, sound decision-making in complex situations, respect for human rights, and compliance with international standards for the protection of victims of domestic violence.

The study substantiates that the current system of police education requires further improvement through strengthening its practical orientation, implementing training-based learning, scenario-based simulations, and developing crisis communication skills, psychological resilience, and interagency cooperation. Particular emphasis should also be placed on integrating the provisions of the Istanbul Convention, the case law of the European Court of Human Rights, and contemporary international approaches to police education and training.

The findings indicate that the effectiveness of police officers in preventing and combating domestic violence depends not only on the level of legal knowledge but also on well-developed communication skills, emotional resilience, the ability to apply a trauma-informed approach, conduct risk assessments, and cooperate with social services, local authorities, healthcare institutions, and non-governmental organizations.

At Donetsk State University of Internal Affairs, future police officers are prepared to work with victims of domestic violence through the study of the legal framework, the psychological characteristics of victims, the principles of the trauma-informed approach, and interagency cooperation. Practical training includes workshops, scenario-based simulations, role-playing exercises, and the practice of response algorithms for domestic violence cases. Particular attention is paid to developing communication skills, emotional resilience, gender sensitivity, and adherence to human rights principles.

Key words: domestic and gender-based violence; martial law; future police officers; professional readiness; professional competence; psychological training.

Дата першого надходження статті до видання: 20.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

УДК 351.74:004(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-17>

Габорець Ольга Андріївна,

доктор філософії в галузі освіти, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7138-5847>

Лунгол Ольга Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8128-0072>

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДНИК ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

У статті досліджено роль інформаційно-комунікаційних технологій у цифровій трансформації правоохоронних органів України. Обґрунтовано розширене розуміння ІКТ як інтеграційної основи цифрової правоохоронної екосистеми, систематизовано її структурні компоненти та розкрито функціональне значення ІКТ. Визначено роль інтероперабельності інформаційних ресурсів та окреслено перспективні напрями розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, цифрова трансформація, правоохоронна діяльність, цифрова правоохоронна екосистема, інтероперабельність, інформаційно-аналітичне забезпечення.

Постановка проблеми. Цифрова трансформація суспільства стала одним із ключових чинників модернізації державного управління, істотно змінюючи механізми функціонування публічних інституцій, форми взаємодії держави із суспільством та підходи до прийняття управлінських рішень. У цих умовах правоохоронні органи вже не можуть ефективно виконувати покладені на них функції, спираючись виключно на традиційні організаційні та інформаційні механізми. Стрімке зростання обсягів цифрової інформації, поширення транснаціональної організованої злочинності, розвиток кіберзлочинності, використання злочинними угрупованнями

технологій штучного інтелекту, криптовалют, анонімних мереж та цифрових платформ формують принципово нові виклики для правоохоронної системи, адекватне реагування на які можливе лише за умови комплексної цифрової трансформації її діяльності.

Для України зазначена проблематика набуває особливої актуальності в умовах повномасштабної збройної агресії. Сучасна війна супроводжується безпрецедентним використанням цифрових технологій як інструментів інформаційного впливу, кібероперацій, документування воєнних злочинів, протидії диверсійній діяльності, пошуку осіб, аналізу відкритих джерел інформації,

а також забезпечення міжвідомчої взаємодії суб'єктів сектору безпеки й оборони. За таких умов цифровізація правоохоронної діяльності перестає бути лише одним із напрямів адміністративної реформи, перетворюючись на необхідну передумову забезпечення національної безпеки, стійкості державних інституцій та ефективної реалізації правоохоронної функції.

Водночас сучасний етап розвитку правоохоронної системи характеризується переходом від окремих процесів інформатизації до комплексної цифрової трансформації, яка охоплює зміну організаційної моделі діяльності, механізмів інформаційної взаємодії та прийняття рішень. За таких умов ІКТ слід розглядати як інтеграційну основу інформаційно-аналітичного середовища, що об'єднує інформаційні ресурси, аналітичні платформи, кримінальний аналіз, штучний інтелект, OSINT і цифрову криміналістику. Водночас комплексне осмислення ІКТ як системоутворювальної основи цифрової трансформації правоохоронних органів залишається недостатнім, що зумовлює необхідність визначення їх функціонального призначення, взаємозв'язків і ролі у формуванні цифрової правоохоронної екосистеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика використання інформаційно-комунікаційних технологій у правоохоронній діяльності останніми роками набула особливої актуальності в українській правовій науці, що зумовлено одночасним впливом цифрової трансформації публічного управління, розвитком кіберзлочинності, поширенням технологій штучного інтелекту та необхідністю адаптації правоохоронних органів до умов гібридних загроз. Сучасні наукові дослідження засвідчують поступовий перехід від розуміння ІКТ як допоміжного інструменту автоматизації окремих службових процесів до їх сприйняття як чинника зміни самої моделі правоохоронної діяльності.

Вагомий внесок у дослідження ризиків цифрової трансформації правоохоронних органів в умовах гібридних загроз здійснив В. М. Василенко [1], який розглядає цифровізацію не лише як технологічне оновлення, а як комплексне явище, що охоплює нормативно-правове регулювання, інституційну організацію, управлінські підходи та взаємодію з громадянами. Особливо цінним у його підході є акцент на необхідності балансу між ефективністю діяльності органів правопорядку та дотриманням прав і свобод людини, а також виділення ризиків кіберзалежності, несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації, дефіциту нормативного забезпечення цифрових процедур і можливих зловживань цифровими інструментами.

Близькою за проблематикою є позиція Т. І. Моргунової [2], яка досліджує інформаційно-комунікаційні технології у правозастосуванні крізь призму сучасних викликів і перспектив. Авторка наголошує, що ІКТ дають змогу автоматизувати ключові процеси, підвищити ефективність оперативно-розшукової роботи, покращити аналітику злочинності та оптимізувати прийняття рішень. Водночас окрему увагу вона приділяє етичним викликам цифровізації, зокрема ризикам втручання у приватне життя, алгоритмічної дискримінації, порушення прав людини через масове використання технологій стеження та проблеми відповідальності за рішення, ухвалені автоматизованими системами.

О. Д. Жученко досліджує вплив сучасних інформаційних технологій на діяльність правоохоронних органів крізь призму трансформації їх традиційних функцій [3]. Науковець обґрунтовує, що розвиток інформаційних технологій впливає не лише на виконання

класичних правоохоронних завдань, а й на появу нових функцій, пов'язаних із цифровою криміналістикою, електронною поліцією, віртуальними поліцейськими дільницями, автоматизацією слідчих процедур і стратегічним прогнозуванням. Важливим є висновок автора про те, що сучасні ІКТ підвищують ефективність правоохоронної діяльності, однак одночасно породжують ризики порушення безпеки даних, етичні проблеми та технологічну залежність.

У ширшому соціально-філософському вимірі значення ІКТ для цифрової трансформації суспільства розглядають А. Г. Крупа [4] та В. Ю. Мар'єнко [4]. Їхній підхід є корисним для формування загальнотеоретичного підґрунтя цього дослідження, оскільки автори акцентують увагу на тому, що ІКТ є ключовим рушієм цифрової трансформації суспільства, впливаючи на економіку, освіту, охорону здоров'я, державне управління, інформаційну культуру та соціальні процеси. Водночас для цілей цього дослідження їхні висновки потребують конкретизації саме щодо правоохоронної сфери, де цифровізація має підвищений рівень правових, етичних і безпекових ризиків.

Окремий напрям сучасних досліджень становлять праці, присвячені кримінальному аналізу, Intelligence-Led Policing, OSINT, цифровій криміналістиці та штучному інтелекту. Вагомий внесок у розвиток відповідних напрямів здійснили О. Є. Користін та співавтори [5], К. Ю. Ісмаїлов [6], А. В. Мовчан [7], Д. Ю. Узлов, О. О. Власов і В. М. Струков [8], Д. М. Рибка [9], М. О. Думчиков [10] та інші науковці. Аналіз їхніх праць свідчить про формування вагового наукового підґрунтя для розвитку окремих складників цифрової модернізації правоохоронної діяльності. Водночас переважна частина таких досліджень зосереджена на окремих технологічних або методологічних напрямках, що актуалізує потребу в їх системному осмисленні як взаємопов'язаних компонентів єдиної цифрової правоохоронної екосистеми.

Узагальнення наукових джерел дає підстави виокремити кілька основних підходів до розуміння ролі ІКТ у правоохоронній діяльності. Перший підхід можна визначити як інструментально-технологічний: у його межах ІКТ розглядаються переважно як засоби автоматизації документообігу, обліку, комунікації, відеоспостереження, обробки даних і підвищення оперативності службових процесів. Другий підхід є ризик-орієнтованим і акцентує увагу на загрозах цифровізації: кібербезпеці, захисті персональних даних, алгоритмічній упередженості, порушенні приватності та прав людини. Третій підхід можна охарактеризувати як функціонально-трансформаційний, оскільки він пов'язує розвиток ІКТ зі зміною традиційних функцій правоохоронних органів, появою цифрової криміналістики, електронної поліції та нових моделей взаємодії з громадянами. Водночас не досить розробленим залишається четвертий – системно-екосистемний підхід, у межах якого ІКТ розглядаються не як сукупність окремих цифрових інструментів, а як інтеграційна основа єдиного інформаційно-аналітичного середовища правоохоронної діяльності.

Саме ця прогалина визначає наукову нішу цього дослідження. Наявні праці переконливо доводять значення ІКТ для автоматизації правоохоронних процесів, підвищення ефективності розслідування, розвитку цифрової криміналістики, впровадження штучного інтелекту та посилення кібербезпеки. Проте в них не досить розкрито взаємозв'язок між інформаційними системами, OSINT, Big Data, штучним інтелектом, цифровою криміналістикою, кримінальним аналізом, Intelligence-Led Policing

та системами підтримки прийняття рішень як компонентами єдиної цифрової правоохоронної екосистеми. Отже, подальшого наукового осмислення потребує саме концептуальна модель ІКТ як інтеграційної основи цифрової трансформації правоохоронних органів України.

Метою статті є комплексне дослідження ролі інформаційно-комунікаційних технологій у цифровій трансформації правоохоронних органів України, обґрунтування їх місця як інтеграційної основи цифрової правоохоронної екосистеми, визначення основних компонентів, функціональних взаємозв'язків, сучасних викликів і перспектив розвитку, а також розроблення концептуальних підходів до підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності в умовах цифровізації.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток цифрових технологій, глобальна цифровізація суспільних процесів та зміна характеру сучасної злочинності зумовили необхідність переосмислення традиційних підходів до організації правоохоронної діяльності. Якщо ще донедавна інформаційно-комунікаційні технології розглядалися переважно як допоміжний інструмент автоматизації окремих службових процесів, то нині вони дедалі більше визначають принципи функціонування правоохоронної системи, впливаючи не лише на способи збирання, накопичення та оброблення інформації, а й на механізми прийняття управлінських, оперативно-службових і процесуальних рішень. Така трансформація є закономірною відповіддю на появу нових форм злочинної діяльності, що дедалі частіше здійснюється у цифровому середовищі, характеризується високим рівнем технологічності, транскордонністю, швидкістю поширення та використанням інструментів штучного інтелекту, анонімних комунікаційних платформ, криптовалюти і цифрових сервісів.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується переходом до економіки даних, у межах якої інформація набуває ознак стратегічного ресурсу, а здатність державних інституцій ефективно працювати з інформаційними потоками визначає їхню інституційну спроможність. У таких умовах правоохоронні органи дедалі більше функціонують у середовищі безперервного інформаційного обміну, де швидкість отримання, інтеграції, аналізу та використання відомостей безпосередньо впливає на ефективність запобігання, виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень. Це зумовлює переорієнтацію правоохоронної діяльності від реагування на вже вчинені кримінальні правопорушення до прогнозування ризиків, аналітичного супроводу управлінських рішень та випереджувального реагування на загрози.

Такі зміни свідчать про поступовий перехід від моделі, у якій інформаційні технології виконували виключно сервісну функцію, до моделі, за якої вони стають інтегруючою основою всієї правоохоронної діяльності. У науковій літературі цей процес традиційно описується через категорії «інформатизація», «цифровізація» та «цифрова трансформація», які нерідко використовуються як тотожні. Водночас їх зміст істотно відрізняється як за масштабом, так і за характером змін, що відбуваються в діяльності правоохоронних органів.

Еволюція використання цифрових технологій у діяльності правоохоронних органів характеризується послідовним переходом від інформатизації до цифровізації, а згодом – до цифрової трансформації. Якщо інформатизація була спрямована переважно на автоматизацію окремих інформаційних процесів, а цифро-

візація забезпечила переведення службових процедур у цифровий формат, то цифрова трансформація передбачає системну зміну організаційної моделі правоохоронної діяльності, механізмів інформаційної взаємодії та процесів прийняття рішень на основі інтегрованих інформаційних ресурсів і сучасних аналітичних технологій. Її результатом має стати не збільшення кількості цифрових сервісів, а формування єдиного інформаційно-аналітичного середовища.

На відміну від цифровізації, цифрова трансформація передбачає не лише впровадження нових технологічних рішень, а докорінну зміну організаційної моделі функціонування правоохоронних органів, управлінських підходів, інформаційної взаємодії, процесів прийняття рішень та механізмів реалізації правоохоронної функції. У центрі таких змін перебувають не окремі цифрові інструменти, а інформація як основний ресурс діяльності, що потребує інтегрованого управління протягом усього її життєвого циклу – від отримання до використання для вироблення управлінського або процесуального рішення. Саме тому цифрова трансформація повинна розглядатися як якісно новий етап розвитку правоохоронної системи, що передбачає зміну її архітектури, а не лише модернізацію окремих елементів.

Зазначений підхід повністю узгоджується із сучасними міжнародними тенденціями розвитку правоохоронної діяльності, у межах яких дедалі ширшого поширення набувають концепції Intelligence-Led Policing, Data-Driven Policing, Evidence-Based Policing та Digital Policing. Попри відмінності у методологічних підходах, усі вони ґрунтуються на спільному принципі: основою ефективної правоохоронної діяльності стають своєчасні, достовірні та належним чином проаналізовані дані, інтегровані в єдине інформаційне середовище. Це свідчить про поступову зміну парадигми функціонування правоохоронних органів – від діяльності, орієнтованої переважно на реагування, до діяльності, що ґрунтується на аналізі інформації, оцінці ризиків, прогнозуванні криміногенних процесів та підтримці прийняття управлінських рішень [14].

На нашу думку, саме на цьому етапі доцільно відмовитися від традиційного розуміння інформаційно-комунікаційних технологій як сукупності технічних засобів передачі та оброблення інформації. Такий підхід був цілком виправданим на початкових етапах інформатизації, однак уже не відображає сучасного рівня розвитку цифрових технологій та їх ролі у функціонуванні правоохоронних органів. Нині ІКТ виконують значно ширші функції: вони забезпечують інтеграцію інформаційних ресурсів, формують єдиний інформаційний простір, створюють умови для міжвідомчої взаємодії, підтримують функціонування аналітичних платформ, кримінального аналізу, цифрової криміналістики, технологій штучного інтелекту, інструментів розвідки на основі відкритих джерел (OSINT), геоінформаційних систем та інших цифрових сервісів, без яких реалізація сучасної правоохоронної функції стає практично неможливою.

У зв'язку з цим пропонуємо розглядати інформаційно-комунікаційні технології не як окремий інструмент цифровізації, а як інтеграційну основу цифрової правоохоронної екосистеми, під якою слід розуміти цілісне інформаційно-аналітичне середовище, що забезпечує безперервний цикл збору, накопичення, інтеграції, верифікації, аналізу, візуалізації, передачі та використання інформації для реалізації правоохоронних функцій. У межах такої екосистеми інформацій-

ні системи, цифрові реєстри, аналітичні платформи, технології штучного інтелекту, кримінальний аналіз, цифрова криміналістика, OSINT та системи підтримки прийняття рішень функціонують не ізольовано, а як взаємопов'язані компоненти єдиного інформаційного

середовища, спрямованого на забезпечення ефективного управління безпекою.

Структурні компоненти цифрової правоохоронної екосистеми, їх функціональне призначення та приклади практичної реалізації систематизовано в табл. 1.

Таблиця 1

Структурні компоненти цифрової правоохоронної екосистеми та їх функціональне призначення

Компонент цифрової правоохоронної екосистеми	Основне функціональне призначення	Приклади реалізації
Інформаційні ресурси та реєстри	Формування, накопичення, актуалізація та зберігання цифрових даних	ЄІС МВС, ІПНП, ЄРДР, державні реєстри, відомчі бази даних
Інформаційно-комунікаційна інфраструктура	Забезпечення інформаційної взаємодії, телекомунікацій та міжвідомчого обміну інформацією	Захищені мережі передачі даних, електронна взаємодія інформаційних систем
Аналітичні технології та інструменти	Виявлення закономірностей і взаємозв'язків, оцінювання ризиків, прогнозування тенденцій та інформаційно-аналітична підтримка прийняття рішень	Кримінальний аналіз, аналіз зв'язків, геопросторовий аналіз, аналіз великих даних, прогнозна аналітика
Технології та інструменти розвідки на основі відкритих джерел	Пошук, верифікація та документування інформації з відкритих джерел	OSINT, SOCMINT, WEBINT, аналіз відкритих геопросторових даних
Технології штучного інтелекту	Автоматизований аналіз великих масивів даних, прогнозування, інтелектуальна підтримка прийняття рішень	Машинне навчання, комп'ютерний зір, NLP, прогнозна аналітика
Цифрова криміналістика	Виявлення, дослідження та документування цифрових доказів	Комп'ютерна, мобільна, мережева криміналістика
Геоінформаційні та візуалізаційні системи	Просторовий аналіз, картографування криміногенних процесів, візуалізація інформації	GIS, Heat Maps, Crime Mapping
Системи підтримки прийняття рішень	Інформаційно-аналітична підтримка стратегічних, тактичних та оперативних рішень	Decision Support Systems (DSS), Risk Assessment Systems
Кібербезпека та захист інформації	Захист інформаційних ресурсів, забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності даних	Засоби криптографічного захисту, SIEM, контроль доступу, моніторинг інцидентів

Джерело: розроблено авторами.

Наведена систематизація дає підстави визначити цифрову правоохоронну екосистему як багатокомпонентне середовище, ефективність якого залежить від узгодженої взаємодії інформаційних ресурсів, комунікаційної інфраструктури, аналітичних технологій і систем підтримки прийняття рішень. Наскрізними умовами її функціонування є кібербезпека, захист інформації та належне управління даними.

Практичним прикладом поступового формування цифрової правоохоронної екосистеми в Україні є розвиток Єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України (ЄІС МВС), створення та функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційної взаємодії між органами системи МВС, а також інтеграцію інформаційних ресурсів у межах єдиного цифрового середовища [11]. На відміну від традиційних автоматизованих інформаційних систем, що функціонували автономно та забезпечували виконання окремих службових завдань, ЄІС МВС ґрунтується на принципах централізованого управління інформаційними ресурсами, стандартизації інформаційного обміну, уніфікації цифрових процесів та забезпечення міжвідомчої взаємодії.

Функціонування ЄІС МВС забезпечує інформаційну взаємодію між Національною поліцією України, Державною прикордонною службою України, Державною міграційною службою України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною гвардією України, сервісними центрами МВС та іншими структурними підрозділами системи Міністерства внутрішніх справ. Такий підхід створює передумови для формування єдиного інформаційного простору, у якому

цифрові дані можуть використовуватися комплексно незалежно від суб'єкта їх первинного формування. Це істотно підвищує оперативність інформаційного обміну, зменшує дублювання інформації, забезпечує актуальність відомостей та сприяє прийняттю більш обґрунтованих управлінських і процесуальних рішень.

Особливістю сучасної моделі функціонування ЄІС МВС є її орієнтація не лише на накопичення інформації, а й на створення умов для її подальшого аналітичного використання. За сучасних умов інформація перестає виконувати виключно облікову функцію та трансформується у стратегічний ресурс правоохоронної діяльності. Саме тому ефективність інформаційної системи визначається не обсягом накопичених даних, а можливістю їх інтеграції, автоматизованого опрацювання, візуалізації, аналізу та використання для підтримки прийняття управлінських, оперативно-службових і процесуальних рішень.

Водночас розвиток цифрової правоохоронної екосистеми не обмежується функціонуванням ЄІС МВС. Важливе місце у її структурі посідають інформаційні ресурси Національної поліції України, зокрема Інформаційний портал Національної поліції України (ІПНП), який забезпечує інтеграцію відомчих інформаційних підсистем, автоматизує інформаційний обмін між структурними підрозділами поліції та створює умови для комплексного використання інформації під час виконання оперативно-службових завдань [12]. Інтеграція інформаційних ресурсів ІПНП із підсистемами ЄІС МВС значно розширює можливості оперативного отримання відомостей, їх аналітичного опрацювання та використання під час реалізації правоохоронної функції.

Поряд із цим цифрова інфраструктура правоохоронних органів України охоплює низку спеціалізованих інформаційних систем, реєстрів, баз даних та електронних сервісів, кожен із яких виконує визначені законодавством функції. Однак їх ефективність дедалі більше залежить не від рівня технічної досконалості окремої інформаційної системи, а від можливості функціонувати у межах єдиного інформаційно-аналітичного середовища. Саме тому одним із ключових напрямів подальшої цифрової трансформації правоохоронних органів має стати забезпечення інтероперабельності інформаційних ресурсів, що передбачає їх технічну сумісність, використання уніфікованих форматів даних, стандартизованих протоколів інформаційного обміну та єдиних механізмів автентифікації користувачів.

На нашу думку, саме розвиток Єдиної інформаційної системи МВС та інтегрованих інформаційних ресурсів Національної поліції України свідчить про поступовий перехід від моделі інформатизації окремих напрямів діяльності до формування цифрової правоохоронної екосистеми, у межах якої інформаційно-комунікаційні технології забезпечують не лише автоматизацію службових процесів, а і створюють єдине інформаційно-аналітичне середовище для підтримки прийняття рішень, розвитку кримінального аналізу, використання технологій штучного інтелекту, цифрової криміналістики та інструментів OSINT. Саме така інтеграційна модель, на нашу думку, відповідає сучасним європейським підходам до цифрової трансформації правоохоронної діяльності та визначає стратегічний напрям подальшої модернізації системи органів правопорядку України.

Сучасна роль ІКТ виходить за межі традиційного розуміння їх як сукупності програмних, технічних і телекомунікаційних засобів. Наявні визначення переважно сформувалися в період інформатизації державного управління і неповною мірою враховують розвиток штучного інтелекту, інтелектуального аналізу даних, цифрової криміналістики, OSINT, прогнозової аналітики та геoinформаційних систем. Ізольований розгляд цих технологій також не відповідає мережевому характеру сучасної правоохоронної діяльності, ефективність якої визначається рівнем інтеграції цифрових ресурсів і можливістю комплексного аналізу даних.

З огляду на це вважаємо, що інформаційно-комунікаційні технології у правоохоронній діяльності доцільно визначати як інтегровану сукупність цифрових технологій, інформаційних систем, програмно-апаратних комплексів, телекомунікаційних засобів, аналітичних платформ і цифрових сервісів, які забезпечують безперервний цикл формування, накопичення, інтеграції, оброблення, аналізу, візуалізації, передачі та використання інформації для підтримки управлінських, оперативно-службових, оперативно-розшукових і процесуальних рішень, спрямованих на забезпечення публічної безпеки, протидію злочинності та захист прав і свобод людини.

Запропоноване визначення акцентує увагу не лише на технологічній природі ІКТ, а передусім на їх інтеграційній функції. Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують взаємодію компонентів цифрової правоохоронної екосистеми, безперервність інформаційних процесів, сумісність цифрових ресурсів і комплексне використання даних. Ефективність такої моделі визначається не кількістю впроваджених цифрових рішень, а рівнем їх функціональної узгодженості.

Інтеграційний характер сучасних ІКТ зумовлює поступову зміну парадигми правоохоронної діяльності та трансформацію ролі інформації у процесах забезпечення

публічної безпеки і протидії злочинності. Якщо раніше інформація використовувалася переважно для документування вже вчинених правопорушень, то в умовах цифрової трансформації вона стає основою оцінювання ризиків, виявлення прихованих закономірностей і взаємозв'язків, прогнозування криміногенних процесів та аналітичної підтримки управлінських рішень. У межах цифрової правоохоронної екосистеми інформаційні потоки проходять послідовний цикл отримання, верифікації, накопичення, інтеграції, аналітичного опрацювання, візуалізації та використання. При цьому цінність даних визначається не лише їх достовірністю і повнотою, а й можливістю зіставлення з іншими інформаційними масивами, унаслідок чого окремі відомості трансформуються в аналітичний продукт, придатний для підтримки стратегічних, тактичних та оперативних рішень. Саме така модель створює передумови для розвитку проактивної правоохоронної діяльності, орієнтованої не лише на реагування на вчинені правопорушення, а й на своєчасне виявлення та попередження загроз.

У зв'язку з цим інформаційно-комунікаційні технології виконують не лише інформаційну, а й інтеграційну, аналітичну, прогностичну та координаційну функції. Інтеграційна функція полягає в об'єднанні різномірних інформаційних ресурсів у єдиному цифровому середовищі. Аналітична функція забезпечує перетворення масиву різномірних даних на інформацію, придатну для оцінювання оперативної обстановки, виявлення закономірностей злочинної діяльності та встановлення взаємозв'язків між окремими подіями. Прогностична функція спрямована на виявлення тенденцій розвитку криміногенних процесів, оцінювання ризиків та прогнозування можливих сценаріїв розвитку оперативної обстановки. Координаційна функція забезпечує інформаційну взаємодію між правоохоронними органами, іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони, органами державної влади та міжнародними партнерами.

Водночас інтеграція ІКТ не повинна зводитися до механічного об'єднання окремих інформаційних систем. Її сутність полягає у забезпеченні функціональної узгодженості всіх етапів роботи з інформацією, за якої результати одного інформаційного процесу стають основою для реалізації наступного. За такого підходу технологічна досконалість окремих компонентів набуває практичного значення лише за умови їх включення в узгоджений інформаційно-аналітичний процес, орієнтований на формування аналітичного продукту та підтримку прийняття рішень.

Сучасна цифрова трансформація правоохоронних органів не повинна зводитися до впровадження нових інформаційних систем чи цифрових сервісів. Визначальною умовою є їх інтероперабельність, тобто здатність цифрових платформ, інформаційних ресурсів та аналітичних систем функціонувати в єдиному інформаційному просторі. Практика держав-членів Європейського Союзу свідчить, що інтеграція інформаційних ресурсів є однією з передумов розвитку моделей Intelligence-Led Policing та Data-Driven Policing.

Для правоохоронних органів України інтероперабельність має охоплювати технічну сумісність систем, уніфікацію форматів даних, стандартизацію інформаційного обміну, узгоджене управління цифровими ресурсами, захист інформації та нормативне врегулювання міжвідомчої взаємодії. Основним викликом сучасного етапу є не створення нових цифрових рішень, а забезпечення їх комплексної взаємодії в межах цілісної цифрової правоохоронної екосистеми.

Формування цифрової правоохоронної екосистеми має ґрунтуватися на принципах інтероперабельності та аналітичної орієнтованості. Перший передбачає сумісність інформаційних систем, уніфікацію форматів даних, стандартизацію електронної взаємодії та повторне використання інформації відповідно до компетенції суб'єктів. Другий вимагає переходу від накопичення даних до їх інтелектуального опрацювання із застосуванням кримінального аналізу, аналізу великих даних, машинного навчання та сучасних засобів візуалізації.

Водночас ефективність цифрової трансформації неможлива без розвитку людського потенціалу. Досвід держав Європейського Союзу переконливо демонструє, що навіть найсучасніші інформаційні системи не забезпечують очікуваного результату за відсутності належного рівня цифрових компетентностей працівників правоохоронних органів. У зв'язку з цим цифрова трансформація повинна супроводжуватися безперервним професійним розвитком персоналу, упровадженням сучасних програм підготовки та підвищення кваліфікації, спрямованих на формування навичок роботи з аналітичними платформами, технологіями штучного інтелекту, цифровою криміналістикою, інструментами OSINT та засобами інформаційно-аналітичного забезпечення.

Важливим складником розвитку цифрової правоохоронної екосистеми є також забезпечення довіри до цифрових технологій. Її формування неможливе без чіткого нормативно-правового регулювання використання штучного інтелекту, алгоритмів автоматизованого аналізу інформації, біометричних технологій, систем відеоаналітики та інших цифрових інструментів, здатних впливати на права і свободи людини. У цьому контексті доцільним є впровадження ризик-орієнтованого підходу до використання цифрових технологій, який передбачає оцінювання потенційного впливу інформаційних систем на права людини ще на етапі їх розроблення та впровадження. Такий підхід повністю відповідає сучасним європейським тенденціям розвитку цифрового права та сприяє гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу [13].

Окремої уваги потребує питання розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності. Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що його подальша еволюція буде пов'язана не зі збільшенням кількості інформаційних ресурсів, а з підвищенням якості їх взаємодії. Перспективним напрямом є формування інтегрованих аналітичних платформ, які забезпечуватимуть автоматизоване об'єднання інформації з державних реєстрів, відомчих інформаційних систем, відкритих джерел, результатів цифрової криміналістики та інших інформаційних ресурсів із подальшим застосуванням інструментів кримінального аналізу, технологій штучного інтелекту та прогновної аналітики. Саме такий підхід дозволить перейти від інформаційного забезпечення окремих процесів до комплексної підтримки прийняття рішень у сфері забезпечення публічної безпеки.

Разом із тим ефективне функціонування цифрової правоохоронної екосистеми неможливе без урахування сучасних міжнародних підходів до організації інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності. Практика держав-членів Європейського Союзу свідчить, що цифрова трансформація правоохоронних органів здійснюється не шляхом збільшення кількості інформаційних систем, а завдяки формуванню інтегрованого цифрового середовища, яке забезпечує оперативний інформаційний обмін, міжвідомчу взаємодію

та використання сучасних аналітичних технологій під час прийняття управлінських і процесуальних рішень. У цьому контексті особливого значення набувають діяльність Європолу щодо розвитку інформаційних платформ та аналітичних можливостей, стандарти Інтерполу у сфері міжнародного інформаційного обміну, а також освітні ініціативи CEPOL, спрямовані на формування цифрових компетентностей працівників правоохоронних органів. Спільною рисою цих підходів є орієнтація на використання даних як стратегічного ресурсу, інтеграцію інформаційних систем, забезпечення їх інтероперабельності та широке застосування кримінального аналізу, штучного інтелекту й цифрової криміналістики.

Для України зазначений досвід має особливе значення не лише у контексті європейської інтеграції, а й з огляду на необхідність підвищення ефективності правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення держави. Створення сучасної цифрової правоохоронної екосистеми потребує подальшого розвитку Єдиної інформаційної системи МВС, розширення можливостей інформаційно-комунікаційних систем Національної поліції України, забезпечення сумісності державних інформаційних ресурсів, удосконалення механізмів міжвідомчого інформаційного обміну та впровадження сучасних аналітичних платформ, здатних об'єднувати інформацію з різних джерел у межах єдиного інформаційно-аналітичного середовища. Водночас пріоритетним напрямом має стати розвиток цифрових компетентностей працівників правоохоронних органів, оскільки саме людський потенціал визначає ефективність використання навіть найбільш досконалих інформаційно-комунікаційних технологій.

Подальший розвиток цифрової правоохоронної екосистеми доцільно пов'язувати із впровадженням принципів Data-Driven Policing та Intelligence-Led Policing, які передбачають використання комплексного аналізу даних як основи стратегічного, тактичного та оперативного управління правоохоронною діяльністю. Реалізація таких підходів потребує інтеграції можливостей штучного інтелекту, кримінального аналізу, OSINT, цифрової криміналістики, геоінформаційних технологій, систем підтримки прийняття рішень та інших сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у межах єдиного цифрового середовища. Лише за таких умов цифрова трансформація набуде системного характеру та стане не окремим напрямом модернізації, а фундаментальною основою функціонування правоохоронних органів України.

Висновки. Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що цифрова трансформація правоохоронних органів є якісно новим етапом їх розвитку, який не може бути ототожнений з інформатизацією або цифровізацією. Її сутність полягає у системній зміні організаційної архітектури, механізмів інформаційної взаємодії та моделей прийняття рішень шляхом формування інтегрованої цифрової правоохоронної екосистеми, у межах якої інформаційні ресурси, цифрові технології та аналітичні інструменти функціонують узгоджено.

У результаті дослідження обґрунтовано доцільність розширеного розуміння інформаційно-комунікаційних технологій у правоохоронній діяльності. Запропоновано визначати їх як інтегровану сукупність цифрових технологій, інформаційних систем, програмно-апаратних комплексів, телекомунікаційних засобів, аналітичних платформ і цифрових сервісів, які забезпечують безперервний цикл формування, накопичення, інтеграції, оброблення, аналізу, візуалізації, передачі та використання інформації для підтримки управлінських, оперативно-службових, опера-

тивно-розшукових і процесуальних рішень. Принципова відмінність запропонованого підходу полягає у зміщенні акценту з технологічної природи ІКТ на їх інтеграційне та функціональне значення для правоохоронної діяльності.

Обґрунтовано, що концептуальною основою подальшої цифрової модернізації має стати формування цифрової правоохоронної екосистеми як цілісного інформаційно-аналітичного середовища, у якому інформаційні ресурси та реєстри, інформаційно-комунікаційна інфраструктура, аналітичні технології, інструменти OSINT, технології штучного інтелекту, цифрова криміналістика, геоінформаційні системи, системи підтримки прийняття рішень та засоби кібербезпеки функціонують як взаємопов'язані компоненти. Ефективність такої екосистеми визначається не кількістю впроваджених технологічних рішень, а якістю інформаційних, технологічних та аналітичних взаємозв'язків між ними.

Встановлено, що інформаційно-комунікаційні технології у сучасній правоохоронній діяльності виконують взаємопов'язані інформаційну, інтеграційну, аналітичну, прогностичну та координаційну функції. Їх комплексна реалізація забезпечує перехід від накопичення розрізнених відомостей до формування аналітичного знання, оцінювання ризиків, прогнозування тенденцій розвитку криміногенної ситуації та інформаційно-аналітичної підтримки стратегічних, тактичних і оперативних рішень. У цьому контексті ключовою умовою подальшої цифрової трансформації ви-

значено забезпечення інтероперабельності інформаційних ресурсів, що має охоплювати не лише технічну сумісність систем, а і стандартизацію форматів даних, уніфікацію процедур інформаційного обміну, узгоджене управління даними та нормативне забезпечення міжвідомчої взаємодії.

Перспективи подальшого розвитку цифрової трансформації правоохоронних органів України пов'язані з удосконаленням інтегрованих інформаційних ресурсів, розвитком аналітичних платформ, розширенням можливостей кримінального аналізу, цифрової криміналістики та OSINT, відповідальним упровадженням технологій штучного інтелекту, а також поступовою імплементацією підходів Data-Driven Policing та Intelligence-Led Policing. Водночас технологічна модернізація повинна супроводжуватися розвитком цифрових компетентностей працівників, належним управлінням даними, забезпеченням кіберстійкості та формуванням правових механізмів захисту прав і свобод людини в умовах використання алгоритмічних і автоматизованих систем.

Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розроблення організаційно-функціональної моделі цифрової правоохоронної екосистеми України, визначення критеріїв оцінювання цифрової зрілості правоохоронних органів, формування методики оцінювання ефективності інтегрованих інформаційно-аналітичних платформ та дослідження правових і етичних меж застосування технологій штучного інтелекту у правоохоронній діяльності.

Список використаних джерел

1. Василенко В. М. Цифрова трансформація правоохоронних органів: ризики в умовах гібридних загроз та шляхи їх подолання. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 945–958. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.74>
2. Моргунова Т. І. Інформаційно-комунікаційні технології у правозастосуванні: сучасні виклики та перспективи. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 3(33). С. 613–628. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3\(33\)-613-628](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3(33)-613-628)
3. Жученко О. Д. Вплив сучасних інформаційних технологій на діяльність правоохоронних органів: основні тенденції та ризики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 59–65. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.8>
4. Крупа А. Г., Мар'єнко В. Ю. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на цифрову трансформацію суспільства: соціально-філософський аналіз. *Освітний дискурс : збірник наукових праць*. 2025. Т. 52, № 1–2. С. 53–60. DOI: [https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.52\(1-2\)-7](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-7)
5. Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України : монографія / О. Є. Користін, Д. В. Швець, Б. Бутко, Б. Денисенко та ін. ; за заг. ред. О. Є. Користіна. Київ : ВАІТЕ, 2024. 444 с.
6. Ісмаїлов К. Ю. Теоретико-правові підходи до проблем інформаційно-аналітичної діяльності Національної поліції на сучасному етапі державотворення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1 (104). С. 306–318.
7. Мовчан А. В. Актуальні проблеми впровадження в органах Національної поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 1. С. 17–22.
8. Uzlov D., Vlasov O., Strukov V. Using Data Mining for Intelligence-Led Policing and Crime Analysis. *International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T)*. 2018. Р. 499–502. DOI: <https://doi.org/10.1109/INFOCOMMST.2018.8632122>
9. Рибка Д. OSINT у забезпеченні національної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 91. Ч. 4. С. 431–437. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.59>
10. Думчиков М. О. Відкрита розвідка (OSINT) у протидії інформаційним війнам: аналітичні інструменти та правові межі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6. Ч. 2. С. 273–277. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.43>
11. Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку пріоритетних електронних інформаційних ресурсів її суб'єктів : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення, Перелік від 14.11.2018 № 1024. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1024-2018-п> (дата звернення: 06.07.2026).
12. Про затвердження Положення про інформаційно-комунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України» : Наказ; МВС України від 03.08.2017 № 676. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1059-17> (дата звернення: 06.07.2026).
13. Europol. AI and Policing: The Benefits and Challenges of Artificial Intelligence for Law Enforcement. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2024. URL: https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/ai-and-policing?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 06.07.2026).
14. INTERPOL. Scanning for the Future(s) of Policing: First Steps Towards a New Global Paradigm. INTERPOL Working Paper. Lyon : International Criminal Police Organization – INTERPOL, 2022. URL: https://www.interpol.int/content/download/18111/file/INTERPOL%20Working%20Paper%20on%20the%20Future%20of%20Policing-EN-22062022.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 06.07.2026).

References

1. Vasylenko, V. M. (2024). Tsyfrova transformatsiia pravookhoronnykh orhaniv: Ryzyky v umovakh hibrydnykh zahroz ta shliakhy yikh podolannia [Digital transformation of law enforcement agencies: Risks under hybrid threats and ways to overcome them]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy – Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 32(2), 945–958. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.74> [in Ukrainian].
2. Morhunova, T. I. (2025). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii u pravozastosuvanni: Suchasni vyklyky ta perspektyvy [Information and communication technologies in law enforcement: Current challenges and prospects]. *Aktualni pytannia u suchasni nauksy – Current Issues in Modern Science*, 3(33), 613–628. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3\(33\)-613-628](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3(33)-613-628) [in Ukrainian].
3. Zhuchenko, O. D. (2024). Vplyv suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii na diialnist pravookhoronnykh orhaniv: Osnovni tendentsii ta ryzyky [The impact of modern information technologies on the activities of law enforcement agencies: Main trends and risks]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo – Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 86(5), 59–65. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.8> [in Ukrainian].
4. Krupa, A. H., & Marienko, V. Yu. (2025). Vplyv informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii (IKT) na tsyfrovu transformatsiiu suspilstva: Sotsialno-filosofskyi analiz [The impact of information and communication technologies (ICT) on the digital transformation of society: A socio-philosophical analysis]. *Osvitnii dyskurs: Zbirnyk naukovykh prats – Educational Discourse: Collection of Scientific Papers*, 52(1–2), 53–60. DOI: [https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.52\(1-2\)-7](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-7) [in Ukrainian].
5. Korystin, O. Ye. (Ed.). (2024). Realizatsiia filosofii “Intelligence-led Policing” v systemi kryminalnoho analizu Natsionalnoi politsii Ukrainy: Monohrafiia [Implementation of the “Intelligence-Led Policing” philosophy in the criminal analysis system of the National Police of Ukraine: Monograph]. VAITE. DOI: <https://doi.org/10.36486/978-966-2310-66-5> [in Ukrainian].
6. Ismailov, K. Yu. (2020). Teoretyko-pravovi pidkhody do problem informatsiino-analitychnoi diialnosti Natsionalnoi politsii na suchasnomu etapi derzhavotvorennia [Theoretical and legal approaches to the problems of information and analytical activities of the National Police at the current stage of state-building]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1(104), 306–318 [in Ukrainian].
7. Movchan, A. V. (2018). Aktualni problemy vprovadzhennia v orhanakh Natsionalnoi politsii Ukrainy modeli politseiskoi diialnosti, kerovanoi analitykoiu [Current issues of implementing the Intelligence-Led Policing model in the National Police of Ukraine]. *Sotsialno-pravovi studii – Social and Legal Studios*, 1(1), 17–22. DOI: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2018-1-17-22> [in Ukrainian].
8. Uzlov, D., Vlasov, O., & Strukov, V. (2018). Using data mining for Intelligence-Led Policing and crime analysis. In 2018 *International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications: Science and Technology (PIC S&T)* (pp. 499–502). IEEE. DOI: <https://doi.org/10.1109/INFOCOMMST.2018.8632122> [in English].
9. Rybka, D. (2025). OSINT u zabezpechenni natsionalnoi bezpeky [OSINT in ensuring national security]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo – Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 91(4), 431–437. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.59> [in Ukrainian].
10. Dumchikov, M. O. (2025). Vidkryta rozvidka (OSINT) u protyidii informatsiinykh viinam: Analitychni instrumenty ta pravovi mezhi [Open-source intelligence (OSINT) in countering information warfare: Analytical tools and legal boundaries]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, 6(2), 273–277. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.43> [in Ukrainian].
11. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018, November 14). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro yedynu informatsiinu systemu Ministerstva vnutrishnikh sprav ta pereliku priorytetnykh elektronnykh informatsiinykh resursiv yii subiektiv [On approval of the Regulation on the Unified Information System of the Ministry of Internal Affairs and the list of priority electronic information resources of its entities] (Resolution No. 1024). *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/1024-2018-n>
12. Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy. (2017, August 3). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro informatsiino-komunikatsiinu systemu “Informatsiinyi portal Natsionalnoi politsii Ukrainy” [On approval of the Regulation on the information and communication system “Information Portal of the National Police of Ukraine”] (Order No. 676). *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1059-17> [in Ukrainian].
13. Europol. (2024). AI and policing: The benefits and challenges of artificial intelligence for law enforcement. Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/ai-and-policing> [in English].
14. INTERPOL. (2022). Scanning for the future(s) of policing: First steps towards a new global paradigm (INTERPOL Working Paper). International Criminal Police Organization. Retrieved from <https://www.interpol.int/content/download/18111/file/INTERPOL%20Working%20Paper%20on%20the%20Future%20of%20Policing-EN-22062022.pdf> [in English].

Haborets Olha,

PhD in Education, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7138-5847>

Lunhol Olha,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8128-0072>

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AS A COMPONENT OF THE DIGITAL TRANSFORMATION OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES IN UKRAINE

The article investigates the role of information and communication technologies (ICT) in the digital transformation of law enforcement agencies in Ukraine within the context of rapid technological development, increasing cyber threats, and the growing digitalization of public administration. The relevance of the study is determined by the need to reconsider the place of ICT in modern law enforcement, where digital technologies have evolved beyond auxiliary technical tools and now serve as the technological foundation of an integrated digital law enforcement ecosystem.

The purpose of the study is to examine the role of ICT in the digital transformation of Ukrainian law enforcement agencies, to substantiate their significance as the core integrating component of the digital law enforcement ecosystem, to identify its structural elements and functional relationships, and to determine the key directions for improving information and analytical support for law enforcement activities.

The research is based on a combination of general scientific and special legal methods, including analysis, synthesis, the systemic approach, comparative legal analysis, and the functional method. The study analyses current Ukrainian legislation, international approaches to digital policing, and contemporary scientific research on digital transformation, criminal intelligence analysis, Intelligence-Led Policing, open-source intelligence (OSINT), artificial intelligence, digital forensics, and information support for law enforcement agencies.

The findings substantiate an expanded understanding of ICT as an integrated system of digital technologies, information resources, analytical platforms, software and hardware solutions, communication infrastructure, and decision-support tools that ensure the collection, integration, processing, analysis, exchange, visualization, and practical use of information in managerial, operational, investigative, and procedural activities. The article proposes a conceptual model of a digital law enforcement ecosystem comprising interconnected information resources, communication infrastructure, analytical technologies, artificial intelligence, OSINT, digital forensics, geospatial technologies, cybersecurity mechanisms, and decision-support systems.

The study demonstrates that the effectiveness of digital transformation depends not on the implementation of isolated digital solutions but on ensuring interoperability between information systems and the integration of technological, organizational, and analytical components into a unified information environment. Particular attention is paid to the role of the Unified Information System of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the Information Portal of the National Police of Ukraine as key components of the national digital law enforcement infrastructure.

The novelty of the study lies in substantiating a systemic approach to ICT as the conceptual and technological foundation of the digital transformation of law enforcement agencies. Unlike existing studies that mainly focus on individual digital technologies, the proposed approach considers ICT as an integrated mechanism that ensures the effective interaction of all components of the digital law enforcement ecosystem.

The practical value of the research lies in the possibility of applying the proposed conceptual approaches to improving information and analytical support, strengthening interoperability between law enforcement information systems, enhancing digital capabilities, and implementing advanced analytical technologies in the activities of Ukrainian law enforcement agencies.

Key words: *information and communication technologies, digital transformation, law enforcement agencies, digital law enforcement ecosystem, information and analytical support, interoperability, Intelligence-Led Policing, open-source intelligence (OSINT).*

Дата першого надходження статті до видання: 16.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 342.95+351.741]:629.73
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-18>

Казанчук Ірина Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри права (№ 702) гуманітарно-правового факультету
(Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків)
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4269-2749>

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ СИСТЕМ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

*У статті проаналізовано стан нормативно-правового регулювання застосування безпілотних авіаційних систем (БпАС) Національною поліцією України в умовах воєнного стану та євроінтеграції. Надано авторське визначення поліцейських БпАС. Запропоновано внесення змін і доповнень до Закону України «Про Національну поліцію», Повітряного кодексу, затвердження наказу МВС України про порядок застосування БпАС у поліцейській діяльності із обов'язковими процедурами оцінювання впливу на захист персональних даних (DPIA) та оцінювання впливу на основоположні права (FRIA).
Ключові слова: безпілотна авіаційна система (БпАС), безпілотні повітряні судна, Національна поліція, нормативно-правове регулювання, авіаційне законодавство, норми права ЄС, захист персональних даних, євроінтеграційні процеси, DPIA/FRIA.*

Постановка проблеми. Російсько-українська війна, що перейшла у фазу повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, кардинально змінила функціональну роль безпілотних авіаційних систем (надалі – БпАС) у діяльності правоохоронних органів. Якщо до 2022 року застосування БпАС у роботі Національної поліції здійснювалось переважно в експериментальному режимі (зокрема, під час огляду місць ДТП, забезпечення масових заходів та пошукових операцій), то на сьогодні БпАС (або безпілотні повітряні судна) стали невід'ємним інструментом превентивної, пошуково-рятувальної, контртерористичної і документарно-фіксаційної діяльності поліції. Так, дрони задіяні у пошуку зниклих осіб, фіксації наслідків ворожих ракетних і дронівих влучань, документуванні воєнних злочинів, виявленні і фіксації інших правопорушень, протимінній діяльності, під час евакуації населення з прифронтових територій [1]. Загалом, за даними щорічного звіту Національної поліції України за 2025 рік, тільки тактичними розвідувальними дронами виконано понад 1400 польотів, а від початку війни – понад 9,3 тис. [2]. Як бачимо, сучасні технології дозволяють значно підвищити ефективність поліцейської діяльності в умовах воєнних дій.

Слід відзначити, що стрімке практичне впровадження БпАС у роботі поліції не супроводжувалось адаптацією нормативно-правової бази до реалій життя. Відсутність комплексного правового регулювання застосування системи БпАС створює серйозні ризики порушення прав людини, насамперед під час реального спостереження (моніторингу) дронами місцевості (території приватних помешкань), фіксації правопорушень у режимі реального

часу тощо. Крім того, недосконалість нормативно-правової бази ускладнює процесуальне використання матеріалів, отриманих за допомогою БпАС, і, загалом, перешкоджає виконанню Україною євроінтеграційних зобов'язань щодо гармонізації національного авіаційного законодавства до норм права Європейського Союзу [3]. Викладене зумовлює актуальність комплексного дослідження нормативно-правового забезпечення системи застосування БпАС Національною поліцією України та формулювання пропозицій щодо його вдосконалення в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні теоретико-правові питання застосування безпілотних авіаційних систем у правоохоронній сфері розглядалися у дослідженнях О. М. Бандурки, С. М. Науменка [1], І. М. Єфіменка, В. В. Меланіч, С. І. Кравченка, В. В. Кузнецова, І. А. Слободської, А. А. Саковського, І. В. Поліщука, М. І. Юхимович. Окремі правові аспекти щодо використання Національною поліцією технічних засобів фіксації адміністративних та кримінальних правопорушень висвітлювалися у працях таких учених, як С. М. Гусаров, Є. І. Бакутін, С. В. Петков, І. М. Шопіна.

Серед закордонних науковців слід виділити праці: Е. Ойку Куртпінара, який проаналізував правові засади застосування БпАС у сфері забезпечення правопорядку в Європейському Союзі [4]; Т. Уолла та Майкл Л. Сміта, які здійснили порівняльно-правовий аналіз використання дронів правоохоронними органами [5]; Софі ван дер Марел [6] та Дж. М. Лундгаард [7], які дослідили законодавство і досвід впровадження дронів у роботі нідерландської та норвезької поліції. Водночас у вітчизняній юридичній

науці відсутнє цілісне комплексне дослідження нормативно-правового регулювання системи застосування БпАС саме в роботі Національної поліції з урахуванням новел у національному законодавстві, норм європейського права та особливостей правового режиму воєнного стану в країні. Окреслена доктринальна та правова прогалина зумовила актуальність та своєчасність проведеного дослідження.

Метою статті є визначення стану нормативно-правового регулювання системи застосування безпілотних авіаційних систем у діяльності Національної поліції та формулювання пропозицій щодо його вдосконалення з урахуванням євроінтеграційних процесів та особливостей правового режиму воєнного стану.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

1) визначити поняття безпілотних авіаційних систем, що застосовуються Національною поліцією України, та охарактеризувати нормативно-правову базу застосування БпАС з урахуванням норм національного та європейського права;

2) сформулювати пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення застосування безпілотних авіаційних систем у діяльності Національної поліції України в умовах воєнних дій.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових методів наукового пізнання. Так, системний метод вибрано з метою розгляду міжнародного досвіду використання дронів правоохоронними органами; логічний – для послідовного аналізу понять та категорій, пов'язаних із особливостями безпілотних авіаційних систем, які використовуються в діяльності української поліції; історичного – для формування сучасних підходів до правового механізму забезпечення прав людини під час використання БпАС у правоохоронній діяльності. Велике значення у дослідженні мали спеціально-юридичні методи пізнання: формально-юридичний – для здійснення аналізу норм національного законодавства та міжнародних договорів з метою з'ясування юридичної природи безпілотних повітряних суден та вимог щодо практики їх застосування у діяльності Національної поліції; порівняльно-правовий – за допомогою якого проаналізовано стан імплементації норм права Європейського Союзу та міжнародних авіаційних стандартів у положення національного законодавства з виробленням шляхів удосконалення нормативно-правових засад застосування БпАС у правоохоронній сфері.

Виклад основного матеріалу. Термінологія та правове регулювання застосування безпілотних авіаційних систем (БпАС) у правоохоронній діяльності залишаються неузгодженими, що зумовлено розбіжностями між вітчизняною нормативною базою та міжнародними стандартами. Так, у світовій практиці закріплено універсальний термін «Unmanned Aircraft System», який визначається англomовною аббревіатурою «UAS» – «безпілотна літальна система» [4].

Однак чинне національне законодавство не містить єдиної усталеної дефініції цього явища і використовує паралельно кілька різних понять: БпЛА (безпілотний літальний апарат), БпАК (безпілотний авіаційний комплекс) та БАС (безпілотна авіаційна система). Більш поширеним у відомчих нормативних документах з державної авіації та Збройних сил України є термін «безпілотний авіаційний комплекс» (БпАК), а у науковій літературі – «безпілотний літальний апарат» (БпЛА) [8]. Втім Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування правоохоронними органами безпілотних повітряних суден та протидії їх незаконно-

му використанню» від 13 липня 2023 р. № 3232-IX [9] внесені зміни до Повітряного кодексу України [10] та Закону України «Про Національну поліцію» [11], відповідно до яких закріплено термін «безпілотні повітряні судна» (БпЛАС). Проте і у Повітряному кодексі України та вказаному законі, і у відомчих інструкціях МВС України акцент робиться переважно або на повітряному судні (БпЛАС), або на окремому комплексі (БпАК), а не на системі управління та зв'язку загалом.

Слід зазначити, що сфера застосування БпАС в Україні на сьогодні поділяється на два ключові напрями: оборона та цивільний сектор. Через дію воєнного стану та закриття повітряного простору використання безпілотників суворо нормативно регламентоване, а польоти цивільних пристроїв заборонені. Як справедливо зазначають О. М. Бандурка, С. М. Науменко та Т. В. Шевченко, «нормативно-правове забезпечення експлуатації безпілотних авіаційних комплексів орієнтоване на підрозділи Міністерства оборони України без урахування будь-якої специфіки роботи Національної поліції» [1, с. 339]. Своєю чергою І. В. Поліщук та В. В. Меланіч взагалі висувують тезу про доцільність прийняття окремого спеціального закону, «який би уніфікував всі аспекти належного правового регулювання» використання БпЛАС в Україні [12, с. 31].

Нормативно-правова база застосування БпАС у роботі Національної поліції України являє собою багаторівневу систему, що складається з конституційних, законодавчих та підзаконних норм національного права (у тому числі нормативно-правових актів, прийнятих під час дії режиму воєнного стану), норм права Європейського Союзу та міжнародних авіаційних стандартів.

Конституція України заклала основи у окресленні місця та призначення Національної поліції в правоохоронній системі, співвідношенні механізму реалізації повноважень поліції і забезпеченні прав людини й громадянина. Стаття 3 Основного Закону визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю; стаття 17 легітимізує застосування поліцейських БпАС для забезпечення публічної безпеки та інформаційної безпеки країни; стаття 19 встановлює, що органи державної влади «зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України»; статті 31, 32 гарантують право на повагу до приватного життя та таємницю кореспонденції; стаття 64 регламентує допустимість обмеження прав громадян в умовах воєнного стану [13].

Спеціальне законодавство про діяльність Національної поліції складається насамперед із положень Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII (статті 23, 31–34, 40, 43, 46), який є базовим нормативним актом, що визначає повноваження поліцейських щодо застосування технічних засобів [11]. Так, частина 1 статті 40 Закону передбачає можливість поліції «застосовувати визначені законом технічні прилади, технічні засоби та спеціалізоване програмне забезпечення» [11]. У цьому напрямі принципово важливим кроком стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування правоохоронними органами безпілотних повітряних суден та протидії їх незаконному використанню» від 13 липня 2023 р. за № 3232-IX. Він значно розширив перелік повноважень поліції, визначених у статті 23, доповнивши її пунктами 47 і 48 такого змісту: «використовує повітряні судна, безпілотні повітряні судна, ... у тому числі дистанційно керовані; вживає заходів для запобігання, виявлення

та припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами безпілотних повітряних суден над визначеною територією чи об'єктом із спеціальним режимом або над місцем здійснення спеціального поліцейського контролю, проведення операцій із припинення правопорушення» [9]. Також у змісті статей 40 та 42 законодавчо було закріплено право поліції на «безпілотні повітряні судна та спеціальні технічні засоби протидії їх застосуванню». При цьому термін «безпілотні повітряні судна» розуміється у значенні «засоби та/або пристрої дистанційного керування, що є складовою частиною безпілотних авіаційних систем, та які призначені для виявлення, припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору України, охорони визначеної території чи об'єкта зі спеціальним режимом, об'єкта критичної інфраструктури або місця здійснення спеціального поліцейського контролю [9]».

Аналогічна дефініція використовується і в наказі МВС України від 18 грудня 2018 р. № 1026, яким затверджено «Інструкцію із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису» [14]. Треба визнати, що цей наказ залишається єдиним відомчим нормативно-правовим актом, що прямо легітимізує застосування БпЛА в Національній поліції. На жаль, вказаний відомчий документ окреслює лише окреме питання застосування БпАС у Національній поліції та стосується фото- і відеофіксації [1, с. 339], і не містить комплексного порядку застосування БпАС. Отже, як бачимо, спеціальної глави або розділу у Законі України «Про Національну поліцію» або відомчому нормативному акті, де було б закріплено поняття, умови, порядок та особливості застосування різних видів БЛПС досі немає, що залишає значну частину питань (висота та тривалість польоту, вимоги до підготовки дистанційних пілотів, принципи мінімізації даних, обов'язкові процедури оцінювання впливу, форми реєстрації, обробку персональних даних та взаємодію з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони у воєнний час) поза прямим правовим регулюванням.

Важливо зазначити, що Закон України «Про захист персональних даних» [15] теж неповною мірою відповідає стандартам, що встановлені Директивою ЄС 2016/680 щодо правоохоронних органів [16]. І, як зазначають В. В. Кузнецов та М. В. Сийплові, положення закону так і не були адаптовані під норми Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27.04.2016 р. «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних» [17]. Зокрема, в законі відсутні обов'язкові процедури оцінювання впливу на захист персональних даних (DPIA), які проводяться до початку обробки даних, якщо це становить високий ризик для прав і свобод людини (наприклад, масштабне оцінювання, обробка чутливих даних або моніторинг). Також не сформовано незалежний наглядовий орган із дієвими повноваженнями, не імplementовано норми Директиви ЄС 2016/680, яка регулює захист персональних даних у частині обробки даних правоохоронними органами [16].

З урахуванням того, що поліцейські безпілотні судна, обладнані камерами високої роздільної здатності та модулями розпізнавання облич, обробляють масштабні масиви персональних даних у публічному просторі, така невідповідність національного законодавства вимогам ЄС створює суттєві перешкоди для розвитку євроінтеграції чи міжнародної співпраці у сфері захисту прав людини та забезпечення національної безпеки.

Особливе значення в правовому механізмі застосування БЛПС у поліцейській діяльності має Повітряний кодекс України, у статті 1 якого закріплено поняття «безпілотне повітряне судно» – це «будь-яке повітряне судно, що експлуатується або розроблене для експлуатації автономно чи яке пілотується дистанційно без пілота на борту» [10]. Також Повітряний кодекс України регламентує використання повітряного простору (стаття 21), вимоги до авіаційного персоналу (стаття 27) та встановлює базис для державної реєстрації [10]. Своєю чергою Положення про використання повітряного простору України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2017 р. № 954, та «Правила використання повітряного простору України» (наказ Державіаслужби України та Міноборони України від 11 травня 2018 р. № 430/210) деталізують режими польотів [18]. Колізія між авіаційним законодавством, орієнтованим на цивільні польоти, та оперативними потребами поліцейської діяльності у населених пунктах створює правову невизначеність. Так, стаття 2(3)(а) Регламенту (ЄС) 2018/1139 вже передбачила правовий механізм виключення поліцейських польотів зі сфери цивільного авіаційного регулювання [19], проте в українському законодавстві відповідного спеціального правового режиму ще не закріплено.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII (статті 6, 8) [20], Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 та подальші укази про продовження воєнного стану в країні. Так, на законодавчому рівні закріплено, що у зв'язку зі введенням воєнного стану «можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України» [20]. При цьому застосування БпАС суб'єктами сектору безпеки і оборони здійснюється у спеціальному порядку, що підлягає погодженню з Генеральним штабом Збройних сил України, СБУ та Державіаслужбою [12]. Однак комплексного публічного регламенту дій Національної поліції щодо використання БпАС в умовах дії воєнного стану і досі не затверджено.

З урахуванням викладеного пропонуємо авторське визначення поняття «безпілотні авіаційні системи Національної поліції України» – це комплекси, що складаються з безпілотних повітряних суден, станцій дистанційного керування, каналів командування і зв'язку та допоміжного обладнання, які належать на праві оперативного управління органам Національної поліції та використовуються як спеціальні технічні засоби для виконання превентивних поліцейських заходів, реагування на правопорушення, документування доказів та забезпечення публічної безпеки і порядку.

Міжнародно-правова база застосування БпАС у діяльності поліції формується у трьох взаємопов'язаних площинах: 1) право Європейського Союзу; 2) практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ); 3) національне регулювання провідних європейських держав та США.

Норми права Європейського Союзу запроваджують термінологічну ясність у питанні дослідження і використання БпАС. У європейському авіаційному праві (EASA) поліцейські та інші державні польоти належать до категорії «state aircraft operations» – державні повітряні судна. Відповідно до пункту (28) статті 3 Регламенту (ЄС) № 2018/1139 про спільні правила у галузі цивільної авіації та про створення Агентства з безпеки польотів Європейського Союзу визначено, що «безпілотне повітряне судно – це будь-який літальний апарат (повітряне судно), який експлуатується або призначений для експлуатації

в автономному режимі або за допомогою обладнання для дистанційного керування без пілота на борту» [19].

У Імплементативному регламенті (ЄС) № 2019/947 визначено правила та процедури експлуатації безпілотних літальних апаратів для цивільного використання, широко відомих як «дрони». Цей документ замінив чинні національні правила в країнах-членах ЄС і встановив правові рамки як для комерційних дронів, так і для безпілотників розважального характеру. В документі використовується поняття «безпілотна літальна система» (UAS), що означає «комплекс, що включає безпілотне повітряне судно та обладнання для його дистанційного керування» для цивільного використання [21]. Розмежування вказаних дефініцій є дуже важливим у правовому аспекті, адже у першому нормативному документі йдеться лише про сам літальний апарат, втім як термін «UAS» у другому документі включає у себе увесь комплекс, який охоплює безпілотний літальний апарат (тобто повітряне судно), наземну станцію керування, лінії передачі даних та допоміжне обладнання. Власне, Імплементативний регламент є складовою частиною ширшої нормативно-правової бази, спрямованої на гармонізацію правил експлуатації дронів у державах-членах Європейського Союзу.

Особливе значення має стаття 57 Регламенту (ЄС) № 2024/1689 (відомого як «EU AI Act» – Угода між Україною та ЄС про спільний авіаційний простір), яка зобов'язує держави-члени ЄС створювати спеціальні регуляторні «пісочниці» для штучного інтелекту [22]. Така «пісочниця» передбачає безпечні тестові технології, які дозволяють правоохоронним органам розробляти, випробовувати та перевіряти інноваційні ІІІ-системи (наприклад, алгоритми для розпізнавання образів чи аналізу ризиків) у співпраці з регуляторами перед їхнім виходом на ринок (у контрольованих умовах) без ризику отримати штраф за ненавмисне порушення встановлених Регламентом жорстких правил і обмежень для систем біометричної ідентифікації в реальному часі у публічних місцях у правоохоронних цілях [22]. На нашу думку, запровадження «пісочниці» для пілотних поліцейських проєктів зі штучним інтелектом у роботі українських поліцейських дозволить контролювано тестувати системи розпізнавання облич, виявлення зброї, аналізу поведінки людей на масових заходах, участь експертів, представників громадськості та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у здійсненні контролю за законністю дій поліції (з обов'язковою публічною звітністю).

Своєю чергою Регламент (ЄС) № 2021/664 (U-space) запроваджує уніфікований цифровий простір для безпечної інтеграції безпілотних авіаційних систем у загальну європейську авіаційну систему. Цей документ забезпечує автоматизацію трафіку БпАС з обов'язковою мережевою ідентифікацією, геоінформованістю та авторизацією польотів, щоб безпілотники могли безпечно літати поряд із пілотованими літаками [23].

Особливої актуальності набувають питання правомірного застосування поліцейських БпАС у світлі практики Європейського суду з прав людини. Серед рішень ЄСПЛ, що мають визначальне значення для регулювання застосування в поліцейській діяльності, слід, зокрема, виокремити рішення у декількох справах, які сформулювали жорсткі вимоги до запровадження норм закону у сфері технічного спостереження за приватним життям людини, її житлом у рамках розвідувальної діяльності.

Так, у рішеннях у справі «Біг Бразер Воч» та інших проти Сполученого Королівства (об'єднані справи

58170/13, 62322/14 and 24960/15) від 25 травня 2021 р. Європейський суд з прав людини визнав, що Велика Британія порушила статтю 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [24]. Суд сформулював вісім мінімальних гарантій, які має передбачати закон, що дозволяє системне технічне спостереження: чіткість визначення правопорушень, визначеність категорій осіб, обмеження тривалості, процедури дослідження і зберігання даних, умови передачі третім сторонам, знищення даних, незалежний нагляд, повідомлення про спостереження. Також Суд підкреслив, що «державні органи користуються широкою свободою розсуду у визначенні режиму технічного перехоплення, проте режим має відповідати закону, бути чітким, доступним, передбачуваним і містити необхідні гарантії від зловживань» [24].

В історичному рішенні Апеляційного суду Англії та Уельсу у «Справі за позовом (Бріджеса) проти начальника поліції Південного Уельсу» від 11 серпня 2020 року (EWCA Civ 1058) суд визнав застосування поліцією автоматизованої системи розпізнавання облич (AFR – Automated Facial Recognition) незаконним одразу з трьох підстав: 1) порушення прав на приватність (Ст. 8 ЄКПЛ). Суд постановив, що використання технології не відповідало вимозі «згідно із законом». Законодавча база була надто розмитою, залишаючи завеликий рівень вільного розсуду для офіцерів поліції у прийнятті рішень щодо того: де саме розгортати системи відеоспостереження з розпізнаванням; і кого саме включати до списків спостереження; 2) неналежна оцінка впливу на захист даних (DPIA) відповідно до вимог Закону про захист даних Великої Британії («Data Protection Act», 2018 р.), що не охоплювала аналізу всього алгоритму та упередженості дій щодо втручання в права великої кількості перехожих; 3) невиконання обов'язку дотримання вимог рівності (PSED). Поліція порушила «Публічний секторний обов'язок щодо забезпечення рівності» (PSED) і не з'ясувала, чи має технологічне забезпечення алгоритмічні упередження на расовому чи гендерному ґрунті [25].

Отже, суд зазначив, що «використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) має серйозні наслідки для прав на приватність та захист даних, і ... чіткої правової бази, що регулює їх використання, не існує» [25]. Після цього рішення Колегія поліції розробила документ «Authorised Professional Practice (APP) – Unmanned Aerial Systems» (2023 р.), в якому детально викладено правові підстави для польотів, вимоги до пілотів та процедуру оцінки впливу на захист даних [24].

Конституційна рада Франції у рішенні від 20 січня 2022 р. уперше в Європі розглянула конституційність застосування БпАС у роботі поліції [5]. Зокрема, підтвердивши право поліції на використання БпАС, Рада встановила три застереження: заборона розпізнавання облич, право префекта припинити авторизацію в будь-який момент, обмеження строку зберігання даних 7 днів [5]. На виконання рішення Ради було прийнято Закон № 2022-52 від 24 січня 2022 року, яким було встановлено: шість чітко визначених цілей застосування поліцейських безпілотних літальних апаратів, обов'язкове отримання пілотом для будь-якого польоту дрона для фіксації та обробки зображень попереднього дозволу від уповноваженого представника держави – префекта, та принцип субсидіарності у разі застосування безпілотних апаратів (дотримання балансу між безпекою та фундаментальними свободами і правами людини) [26].

Цікавим є досвід Нідерландів, в яких зареєстровано понад 50 тисяч дронів, які використовуються не лише

в діяльності поліції, а і в інших сферах. Разом з місцевою владою поліція застосовує БпАС задля контролю за дорожнім рухом, забезпечення порядку в громадських місцях та аеропортах тощо. Проте Голландський орган захисту даних у 2021 року визнав, що використання поліцейських безпілотників (БпАС/дронів) для збирання відеоданих слід класифікувати як обробку, створює високі ризики для приватності громадян. В результаті на підставі європейських і нідерландських норм діяльність поліції щодо застосування БпАС повинна дотримуватися жорстких умов: 1) зобов'язання провести оцінку впливу на захист даних (DPIA) перед початком використання дронів з метою виявлення ризиків для прав людини та розробки заходів щодо їх мінімізації; 2) потреби отримання окремого законодавчого дозволу, адже часто діяльність поліції пов'язана зі стаціонарним або систематичним спостереженням, що фіксує великі масиви інформації та чутливі дані (наприклад, обличчя людей у натовпі); 3) дотримання принципу пропорційності (поліція може збирати такі дані лише тоді, коли це є абсолютно необхідним, і якщо інформацію неможливо отримати іншим шляхом (наприклад, за допомогою звичайних камер на стовпах); обов'язкове інформування громадськості про те, що ведуться польоти та відеозйомка (наприклад, за допомогою розміщення попереджувальних знаків) [6].

Висновки. На основі проведеного аналізу норм українського законодавства та європейського досвіду можемо дійти висновку, що сучасний стан української нормативно-правової бази щодо використання БпАС Національної поліції, виходячи зі специфіки повноважень структурних підрозділів Національної поліції в умовах воєнного стану, має певні проблемні аспекти, що включають у себе: правові колізії та прогалини у чинному законодавстві, ризики порушення прав і свобод громадян, невідповідність окремих положень законодавчих актів України стандартам та нормам права ЄС. В результаті чого напрями вдосконалення нормативно-правового регулювання застосування БпАС у діяльності Національної поліції України повинні включати комплекс організаційних і технічних заходів, а також внесення конкретних змін до чинного законодавства України.

По-перше, слід доповнити Закон України «Про Національну поліцію» окремою статтею під назвою «Підстави і порядок застосування поліцейських безпілотних повітряних суден (безпілотних авіаційних систем)», в якій пропонуємо: надати поняття «безпілотні авіаційні системи», класифікацію їх видів за рівнем ризику (низький, середній, високий), визначити вичерпний перелік напрямів застосування (превентивна діяльність, пошуково-рятувальні операції, реагування на дорожньо-транспортні події (ДТП), документування адміністративних і кримінальних правопорушень, контртерористична діяльність), обов'язковість процедури оцінювання впливу на захист персональних даних (DPIA) та оцінювання впливу на основоположні права (FRIA), запровадження моделі регуляторної «пісочниці» для поліцейських пілотних проєктів з елементами штучного інтелекту. З метою покращення державного та громадського контролю за законністю використання поліцейських БпАС також слід у законі закріпити обов'язковість контролю за правомірністю використання дронів та відповідальності уповноважених осіб, заборони польотів над житлом без судової санкції, надання щорічних публічних звітів про застосування БпАС.

По-друге, внесення змін до Повітряного кодексу України, передбачивши в ньому окремий розділ під

назвою «Особливості польотів безпілотних повітряних суден правоохоронних органів». У розділі слід закріпити: спеціальний дозвольний порядок для державних польотів; реєстр БпПС правоохоронних органів; правовий статус дистанційних пілотів-поліцейських повітряних суден, визначивши обсяг їхніх повноважень, кваліфікаційні вимоги до них відповідно до європейських стандартів та критерії оцінки діяльності; порядок взаємодії та координації дій Національної поліції з Державіаслужбою України, Генеральним штабом Збройних сил України та органами протиповітряної оборони в умовах воєнного стану. Ці пропозиції відповідають євроінтеграційним зобов'язанням України, що випливають з Угоди між Україною та ЄС про спільний авіаційний простір (2021 р.) та статусу кандидата у члени ЄС (червень 2022 р.).

По-третє, розробка та прийняття нової редакції Закону України «Про захист персональних даних» відповідно до норм ЄС, передбачивши окремі положення: про обробку відеоматеріалів, отриманих з поліцейських БпАС у публічному просторі (попереднє інформування громадськості, обмежені строки зберігання, заборона передавання без правової підстави); створення незалежного органу захисту персональних даних. Крім того, передбачити розширення повноважень Державіаслужби України як національного авіаційного органу для державних поліцейських БпАС, а також створення сучасного централізованого авіаційного підрозділу у системі МВС України (Центр авіаційної підтримки Національної поліції) задля координації закупівель, підготовки операторів і нагляду, створення незалежного органу захисту персональних даних тощо.

По-четверте, внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Так, стаття 251 КУпАП має бути доповнена окремим положенням про те, що матеріали, отримані за допомогою БпАС, у разі дотримання встановленого законом порядку прирівнюються до показань атестованих технічних приладів і мають доказову силу в адміністративному провадженні. Крім того, стаття 14-1 КУпАП має бути уточнена щодо можливості автоматичної фіксації правопорушень за допомогою сертифікованих БпАС поліції.

По-п'яте, затвердження спеціального відомчого нормативного документа – наказу МВС України «Про затвердження Порядку застосування безпілотних авіаційних систем Національної поліції України», який повинен містити, зокрема, такі положення, як: категорії БпАС поліції, технічні вимоги до обладнання; сертифікацію дистанційних пілотів; підготовка до польоту; виконання польоту; документування результатів; зберігання та використання даних; контроль і аудит; форми журналу польотів, шаблони DPIA / FRIA, технічні вимоги до обладнання; особливості застосування в умовах правового режиму воєнного стану.

Перспективи подальших наукових досліджень убагаються у формулюванні детальної моделі імплементації провідного міжнародного досвіду і правових засад застосування безпілотних авіаційних систем у роботі Національної поліції України та в українському правовому полі, у поглибленому аналізі правового механізму врегулювання польотів безпілотних повітряних суден правоохоронними органами, а також у дослідженні особливостей адміністративно-юрисдикційної практики застосування поліцейських БпАС в умовах правового режиму воєнного стану з огляду на стандарти Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М., Науменко С. М., Шевченко Т. В. Нормативно-правове регулювання експлуатації безпілотних авіаційних комплексів при виконанні завдань Національної поліції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 336–353. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.28>
2. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2025 році. URL: <https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/zvit-npu-2025.pdf>
3. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021. (Зміни до Угоди див. в Рішеннях за № 3/2025 від 14.10.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
4. Kurtpinar E. Ö. Privacy's Sky-High Battle: The Use of Unmanned Aircraft Systems for Law Enforcement in the European Union. *Journal of Intelligent & Robotic Systems*. July 2024. Vol. 110(3). Art. 75. Pp. 10–99. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10846-024-02071-w>
5. Michael L. Smith. Regulating Law Enforcement's Use of Drones: The Need for State Legislation. *Harvard Journal on Legislation*. (September 5, 2014 – Oct. 21, 2015). 52 Harv. J. on Legis. 423. P. 423–454. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2492374>
6. Van der Maarel S. “Drones for good”: innovation, meaning and remoteness in the Dutch police drone team. *Critical Studies on Security*. 2025. P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1080/21624887.2025.2451458>
7. Lundgaard J. M. Reassembling operative policing: The introduction of drones in the Norwegian police. *International Journal of Police Science & Management*. 2023. Vol. 25. № 3. P. 313–323. DOI: <https://doi.org/10.1177/14613557231184693>
8. Слободська І. А., Юхимович М. І. Правове регулювання використання безпілотних літальних апаратів у цивільній авіації України. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Наукові праці Національного авіаційного університету. 2022. № 4 (65). С. 30–36. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.65.17036>
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування правоохоронними органами безпілотних повітряних суден та протидії їх незаконному використанню : Закон України від 13.07.2023 № 3232-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3232-20>
10. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48–49. Ст. 536. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>
11. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
12. Поліщук І. В., Меланіч В. В. Проблеми та перспективи правового регулювання створення і використання БПЛА в Україні. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Наукові праці Національного авіаційного університету. 2024. № 3 (72). С. 27–33. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.72.19050>
13. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
14. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису : Наказ МВС України від 18.12.2018 № 1026. Зареєстровано в Мін'юсті 11.01.2019 за № 28/32999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19>
15. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
16. Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences (Law Enforcement Directive). *Official Journal of the European Union*. L 119. 04.05.2016. P. 89. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/680/oj>
17. Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Правове регулювання використання безпілотних повітряних суден: окремі аспекти імплементації досвіду ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2026. Вип. 93, част. 5. С. 373–380. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.48>
18. Про затвердження Положення про використання повітряного простору України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 954. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2017-п#Text/>
19. Regulation (EU) 2018/1139 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2018 on common rules in the field of civil aviation and establishing a European Union Aviation Safety Agency. *Official Journal of the European Union*. L 212. 22.08.2018. P. 1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1139/oj>
20. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
21. Commission Implementing Regulation (EU) 2019/947 of 24 May 2019 on the rules and procedures for the operation of unmanned aircraft. *Official Journal of the European Union*. L 152. 11.06.2019. P. 45–71. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2019/947/oj
22. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*. L. 12.07.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>
23. Commission Implementing Regulation (EU) 2021/664 of 22 April 2021 on a regulatory framework for the U-space. *Official Journal of the European Union*. L 139. 23.04.2021. P. 161–183. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2021/664/oj
24. Big Brother Watch and Others v United Kingdom : Judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights of 25 May 2021, Application No. 58170/13 et al. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210077>
25. R (Bridges) v Chief Constable of South Wales Police [2020] EWCA Civ 1058. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2020/08/R-Bridges-v-CC-South-Wales-ors-Judgment.pdf>
26. Décision n.№ 2021-834 DC du 20 janvier 2022. Conseil constitutionnel français. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2022/2021834DC.htm>

References

1. Bandurka, O. M., Naumenko, S. M. & Shevchenko, T. V. (2024). Normatyvno-pravove rehuliuвання ekspluatatsii bezpilotnykh aviatsiinykh kompleksiv pry vykonanni zavdan Natsionalnoi politsii Ukrainy [Regulatory and legal framework for operating unmanned aircraft systems in the performance of the tasks of the National Police of Ukraine]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy – Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*. 1(31), 336–353. <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.28> [in Ukrainian].
2. Zvit Natsionalnoi politsii Ukrainy pro rezultaty roboty u 2025 rotsi [Report of the National Police of Ukraine on the results of its work in 2025]. (2025). Retrieved from <https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/zvit-npu-2025.pdf> [in Ukrainian].
3. Pro ratyfikatsiiu Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Zakon Ukrainy vid 16.09.2014 № 1678-VII [On the ratification of the Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part: Law of Ukraine of 16.09.2014 No. 1678-VII]. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 40, art. 2021. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].
4. Kurtpinar, E. Ö. (2024). Privacy's Sky-High Battle: The Use of Unmanned Aircraft Systems for Law Enforcement in the European Union. *Journal of Intelligent & Robotic Systems*. 110(3), art. 75, 10–99. <https://doi.org/10.1007/s10846-024-02071-w> [in English].
5. Smith, M. L. (2015). Regulating Law Enforcement's Use of Drones: The Need for State Legislation. *Harvard Journal on Legislation*. 52, 423–454. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=2492374>; <https://doi.org/10.2139/ssrn.2492374> [in English].
6. Van der Maarel, S. (2025). “Drones for good”: innovation, meaning and remoteness in the Dutch police drone team. *Critical Studies on Security*. 1–18. <https://doi.org/10.1080/21624887.2025.2451458> [in English].
7. Lundgaard, J. M. (2023). Reassembling operative policing: The introduction of drones in the Norwegian police. *International Journal of Police Science & Management*, 25(3), 313–323. <https://doi.org/10.1177/14613557231184693> [in English].
8. Slobodska, I. A., & Yukhymovych, M. I. (2022). Pravove rehuliuвання vykorystannia bezpilotnykh litalnykh aparativ u tsyvilnii aviatsii Ukrainy [Legal regulation of the use of unmanned aerial vehicles in the civil aviation of Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk “Povitriane i kosmichne pravo”. Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu – Law Journal “Air and Space Law”. Scientific Works of the National Aviation University*, 4(65), 30–36. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.65.17036> [in Ukrainian].
9. Pro vnesennia zmin do deiaknykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zastosuvannia pravookhoronnymy orhanamy bezpilotnykh povitrianykh suden ta protydii yikh nezakonnomu vykorystanniu: Zakon Ukrainy vid 13.07.2023 № 3232-IX [On amendments to certain legislative acts of Ukraine concerning the use of unmanned aircraft by law enforcement agencies and countering their illegal use: Law of Ukraine of 13.07.2023 No. 3232-IX]. (2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3232-20> [in Ukrainian].
10. Povitrianyi kodeks Ukrainy vid 19.05.2011 № 3393-VI [Air Code of Ukraine of 19.05.2011 No. 3393-VI]. (2011). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 48–49, art. 536. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17> [in Ukrainian].
11. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII [On the National Police: Law of Ukraine of 02 July 2015 No. 580-VIII]. (2015). *Ofitsiyni vebсайт Verkhovnoi Rady Ukrainy «Zakonodavstvo Ukrainy» – Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine “Legislation of Ukraine”*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> [in Ukrainian].
12. Polishchuk, I. V., & Melanich, V. V. (2024). Problemy ta perspektyvy pravovoho rehuliuвання stvorennia i vykorystannia BPLA v Ukraini [Problems and prospects of legal regulation of the creation and use of UAVs in Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk “Povitriane i kosmichne pravo”. Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu – Law Journal “Air and Space Law”. Scientific Works of the National Aviation University*, 3(72), 27–33. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.72.19050> [in Ukrainian].
13. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254к/96-VR [Constitution of Ukraine of 28.06.1996 No. 254к/96-BP]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 30, art. 141. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-бп> [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennia Instruksii iz zastosuvannia orhanamy ta pidrozdilamy politsii tekhnichnykh prykladiv i tekhnichnykh zasobiv, shcho maiut funktsii foto- i kinozyomky, videozapysu, zasobiv foto- i kinozyomky, videozapysu: nakaz MVS Ukrainy vid 18.12.2018 № 1026 [On approval of the Instruction on the use by police bodies and units of technical devices and technical means with photo, film and video recording functions: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of 18.12.2018 No. 1026]. (2019). Zareiestrovano v Miniustii 11.01.2019 za № 28/32999 [Registered with the Ministry of Justice on 11.01.2019 under No. 28/32999]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19> [in Ukrainian].
15. Pro zakhyst personalnykh danykh: Zakon Ukrainy vid 01.06.2010 № 2297-VI [On the protection of personal data: Law of Ukraine of 01.06.2010 No. 2297-VI]. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 34, art. 481. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> [in Ukrainian].
16. Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences (Law Enforcement Directive). (2016). *Official Journal of the European Union*. L 119, 04.05.2016, p. 89. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/680/oj>
17. Kuznetsov, V. V., & Syiploki, M. V. (2026). Pravove rehuliuвання vykorystannia bezpilotnykh povitrianykh suden: okremi aspekty implementatsii dosvidu Yes [Legal regulation of the use of unmanned aircraft: certain aspects of implementing the EU experience]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law, Series*. Is. 93, part 5, p. 373–380. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.48> [in Ukrainian].
18. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vykorystannia povitrianoho prostoru Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 06.12.2017 № 954 [On approval of the Regulation on the use of the airspace of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 06.12.2017 No. 954]. (2017). *Ofitsiyni vebсайт Verkhovnoi Rady Ukrainy «Zakonodavstvo Ukrainy» – Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine “Legislation of Ukraine”*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2017-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
19. Regulation (EU) 2018/1139 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2018 on common rules in the field of civil aviation and establishing a European Union Aviation Safety Agency. (2018). *Official Journal of the European Union*. L 212, 22.08.2018, p. 1. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1139/oj>

20. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII [On the legal regime of martial law: Law of Ukraine of 12.05.2015 No. 389-VIII]. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 28, art. 250. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> [in Ukrainian].

21. Commission Implementing Regulation (EU) 2019/947 of 24 May 2019 on the rules and procedures for the operation of unmanned aircraft. (2019). *Official Journal of the European Union*. L 152, 11.06.2019, p. 45–71. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2019/947/oj

22. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). (2024). *Official Journal of the European Union*. L, 12.07.2024. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>

23. Commission Implementing Regulation (EU) 2021/664 of 22 April 2021 on a regulatory framework for the U-space. (2021). *Official Journal of the European Union*. L 139, 23.04.2021, p. 161–183. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2021/664/oj

24. Big Brother Watch and Others v. United Kingdom: Judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights of 25 May 2021, Application No. 58170/13 et al. (2021). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210077>

25. R (Bridges) v. Chief Constable of South Wales Police [2020] EWCA Civ 1058. (2020). Retrieved from <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2020/08/R-Bridges-v-CC-South-Wales-ors-Judgment.pdf>

26. Décision n° 2021-834 DC du 20 janvier 2022. Conseil constitutionnel français [Decision No. 2021-834 DC of 20 January 2022. French Constitutional Council]. (2022). Retrieved from <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2022/2021834DC.htm> [in French].

Kazanchuk Iryna,

Candidate of Law Sciences, Professor,

Professor at the Department of Law of the Faculty of Humanities and Law

(National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute”, Kharkiv)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4269-2749>

CURRENT STATUS AND DIRECTIONS FOR IMPROVING THE REGULATORY REGULATION OF THE USE OF UNMANNED AERIAL VEHICLES IN THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

*This article is devoted to a comprehensive analysis of scientific doctrines regarding the definition of the term “unmanned aerial systems” and the state of compliance of Ukraine’s regulatory framework on the use of unmanned aerial systems (UAS) in police activities with European norms and standards. It has been established that the legal regime of martial law in Ukraine and the phased adaptation of national aviation legislation to European Union law have radically changed the role of UAS in the activities of the National Police: from an experimental tool, “unmanned aerial vehicles” have become an indispensable means of preventive, search-and-rescue, counterterrorism, and documentary-evidence-gathering activities of the police. **The purpose** of this article is to analyze the current state of legal regulation governing the use of unmanned aerial systems by the National Police and to formulate recommendations for its improvement, taking into account European integration processes and the specific features of the legal regime under martial law.*

The author provides a definition of the term “unmanned aerial systems of the National Police of Ukraine,” which includes complexes consisting of unmanned aerial vehicles, remote control stations, command and communication channels, and auxiliary equipment, which are under the operational control of the National Police and are used as special technical means for carrying out preventive police measures, responding to offenses, documenting evidence, and ensuring public safety and order.

It is argued that the current legal framework governing the use of unmanned aerial systems by the National Police is fragmented and does not fully address the specific nature of the police’s powers across various areas. It is noted that the legal framework for the use of UAS in the work of the National Police of Ukraine constitutes a multi-level system consisting of constitutional, legislative, and subordinate norms of national law, norms of European Union law, and international aviation standards. At the same time, the international legal framework for the use of UAVs in police operations is formed across three interconnected areas: 1) European Union law; 2) the case law of the European Court of Human Rights (ECHR); 3) the national legislation of leading European countries and the United States.

Based on a comparative legal analysis of national and international legislation, it is proposed to amend the Law of Ukraine “On the National Police” by adding a special chapter titled “Grounds and Procedures for the Use of Police Unmanned Aerial Vehicles (Unmanned Aerial Systems),” as well as to supplement the Air Code with provisions on state flights by law enforcement agencies and to approve a Ministry of Internal Affairs order on the procedure for the use of UAS, including mandatory procedures for data protection impact assessments (DPIA) and fundamental rights impact assessments (FRIA).

Key words: *unmanned aerial vehicle (UAS), unmanned aerial vehicles, National Police, regulatory framework, aviation legislation, EU legal standards, personal data protection, European integration processes, DPIA/FRIA.*

Дата першого надходження статті до видання: 25.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 342.721:351.74:004.9
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-19>

Ріжняк Ренат Ярославович,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1977-9048>

Коссе Валерій Валерійович,
доктор філософії в галузі 08 «Право», майор поліції,
декан факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції України
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6576-0620>

Пронін Юрій Олександрович,
адвокат
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6363-0824>

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІЦІЄЮ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ

Статтю присвячено дослідженню конституційних гарантій права на приватність під час використання Національною поліцією України цифрових технологій в умовах воєнного стану. Проаналізовано національні та міжнародні стандарти захисту приватності, особливості застосування інформаційних систем, відеоспостереження, біометричних технологій і електронних реєстрів. Обґрунтовано необхідність забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та правами людини. Запропоновано напрями вдосконалення механізмів конституційного, судового, парламентського, громадського й внутрішньовідомчого контролю за використанням цифрових технологій у діяльності поліції.

Ключові слова: право на приватність, цифрові технології, Національна поліція України, воєнний стан, персональні дані, конституційні гарантії, механізми контролю.

© Ріжняк Р. Я., Коссе В. В., Пронін Ю. О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток цифрових технологій суттєво трансформує сучасну діяльність правоохоронних органів. Інформаційно-комунікаційні системи, електронні реєстри, засоби відеоспостереження, системи відеоаналітики, технології розпізнавання облич, мобільні додатки та інші цифрові інструменти дедалі активніше використовуються Національною поліцією України для забезпечення публічної безпеки, протидії злочинності та підтримання правопорядку. Особливого значення такі технології набули після запровадження правового режиму воєнного стану, коли перед державою постала необхідність оперативного реагування на безпекові загрози, виявлення диверсійних груп, документування воєнних злочинів, здійснення контролю за дотриманням спеціальних режимних обмежень та захисту критичної інфраструктури.

Разом із тим розширення цифрових можливостей правоохоронних органів актуалізує питання забезпечення конституційних прав і свобод людини, насамперед права на приватність. Відповідно до статті 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Також гарантується захист конфіденційної інформації про особу та встановлюються конституційні обмеження щодо збирання, зберігання, використання і поширення персональних даних. В умовах цифровізації правоохоронної діяльності зазначені гарантії набувають нового змісту, оскільки значна частина інформації про особу існує саме в електронній формі та може оброблятися автоматизованими інформаційними системами.

Проблематика захисту права на приватність особливо загострюється в умовах воєнного стану. З одного боку, держава об'єктивно потребує додаткових інструментів забезпечення національної безпеки, які передбачають використання цифрових технологій для моніторингу ситуації, збору інформації та оперативного реагування на загрози. З іншого боку, розширення повноважень правоохоронних органів не повинно призводити до необґрунтованого обмеження конституційних прав людини або формування практики надмірного державного контролю. Саме тому особливого значення набуває пошук балансу між потребами безпеки держави та необхідністю збереження фундаментальних прав і свобод особи.

Важливим елементом такого балансу виступають механізми контролю за діяльністю правоохоронних органів. У демократичній правовій державі використання поліцією цифрових технологій повинно супроводжуватися ефективною системою конституційного, судового, парламентського, громадського та внутрішньовідомчого контролю. Саме ці механізми покликані забезпечити відповідність діяльності правоохоронних органів принципам верховенства права, законності, пропорційності та поваги до людської гідності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання захисту права на приватність, персональних даних та цифрових прав людини досліджувалися у працях українських і зарубіжних учених. Значний внесок у розроблення теоретичних засад права на приватність зробили автори колективної монографії за ред. К. В. Сфремової [1], а також автори статей: Т. Ю. Дашо [2], В. А. Світличний [3], В. М. Брижко [4], Ф. П. Шульженко, О. М. Гришко [5], І. М. Шопіна [6] та інші науковці. Аналіз наведених праць дає підстави стверджувати, що, незважаючи на значну увагу науковців до проблем цифровізації, захисту персональних даних, інформаційної безпеки та цифрових прав людини, комплексне дослідження конституційних гарантій права на приватність

саме під час використання поліцією цифрових технологій в умовах воєнного стану наразі відсутнє. Не досить дослідженими залишаються:

- конституційні межі використання Національною поліцією цифрових технологій;
- правові підстави застосування біометричних технологій, систем відеоаналітики, автоматичного розпізнавання облич і технологій штучного інтелекту;
- механізми судового, парламентського, прокурорського та громадського контролю за використанням поліцією цифрових засобів спостереження;
- критерії пропорційності обмеження права на приватність під час воєнного стану;
- стандарти Європейського суду з прав людини щодо допустимості цифрового втручання у приватне життя та їх імплементація в діяльність правоохоронних органів України;
- напрями вдосконалення законодавства України з урахуванням вимог права Європейського Союзу, зокрема положень GDPR, Директиви (ЄС) 2016/680 та Акта ЄС про штучний інтелект (AI Act).

Значну увагу проблемам цифрової приватності та правового регулювання інформаційних відносин приділяє зарубіжна юридична наука. Так, Гелен Ніссенбаум обґрунтувала концепцію «контекстуальної цілісності» як основу оцінки допустимості обробки персональних даних [7], Деніел Солов розробив сучасну таксономію порушень права на приватність у цифровому середовищі [8], а Джулі Коен дослідила взаємозв'язок між цифровими технологіями, особистою автономією та конституційними гарантіями прав людини [9]. Водночас у зазначених працях практично не розглядаються особливості забезпечення права на приватність під час використання цифрових технологій правоохоронними органами в умовах воєнного стану, що зумовлює актуальність дослідження цієї проблематики.

Тому **метою статті** є комплексне дослідження конституційних гарантій права на приватність під час використання Національною поліцією цифрових технологій в умовах воєнного стану, визначення основних ризиків порушення прав людини та аналіз механізмів контролю за дотриманням конституційних стандартів у правоохоронній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Право на приватність належить до фундаментальних прав людини та становить одну з основних цінностей сучасного конституціоналізму. Його значення зумовлене тим, що саме приватна сфера забезпечує автономію особистості, свободу самореалізації та захист від свавільного втручання держави. В умовах цифровізації суспільства та активного використання правоохоронними органами інформаційно-комунікаційних технологій право на приватність набуває особливого змісту, оскільки значна частина відомостей про особу існує та обробляється в електронній формі. Тому питання забезпечення належного балансу між потребами державної безпеки та захистом приватного життя стає одним із ключових завдань конституційно-правового регулювання.

Конституційні засади захисту права на приватність в Україні закріплені насамперед у статтях 3, 8, 32 та 34 Конституції України. Відповідно до статті 3 Основного Закону людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Це положення визначає антропоцентричний характер конституційного ладу та зумовлює необхідність підпорядкування діяльності державних органів, у тому числі правоохоронних, завданню

забезпечення прав і свобод людини. Стаття 32 Конституції України безпосередньо гарантує право особи на невтручання в особисте і сімейне життя та встановлює заборону на збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, за винятком випадків, визначених законом і необхідних в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [10].

Важливу роль у формуванні національних стандартів захисту приватності відіграє практика Конституційного Суду України. У Рішенні від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 Суд зазначив, що особисте життя фізичної особи є невід'ємною складовою частиною її свободи, а інформація про особу, яка дає змогу її ідентифікувати, належить до сфери приватності та підлягає особливому правовому захисту [11]. Суд також підкреслив, що втручання держави у сферу приватного життя повинно відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності.

Особливе значення для діяльності правоохоронних органів має принцип верховенства права, закріплений у статті 8 Конституції України [10]. Верховенство права передбачає не лише формальну відповідність діяльності органів влади законодавству, а й необхідність дотримання вимог справедливості, правової визначеності та пропорційності втручання у права людини. У контексті використання поліцією цифрових технологій це означає, що будь-які заходи, пов'язані зі збиранням персональних даних, відеоспостереженням чи використанням інформаційних систем, повинні мати чітку правову основу та відповідати легітимній меті.

Конституційно-правовий зміст права на приватність значною мірою формується під впливом міжнародних стандартів прав людини. Насамперед сдеться про статтю 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує кожному право на повагу до його приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції [12]. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував, що поняття «приватне життя» має широкий зміст і охоплює не лише особисту та сімейну сферу, а й інформацію про особу, її цифрову активність, біометричні дані та електронні комунікації.

Особливе значення для правоохоронної діяльності мають рішення ЄСПЛ у справах *S. and Marper v. the United Kingdom* та *Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom*. У першій справі Суд визнав порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з тривалим зберіганням поліцією біометричних даних осіб, які не були засуджені за вчинення злочинів [13]. У другій справі Суд сформулював важливі стандарти щодо допустимості використання державою технологій масового цифрового спостереження та наголосив на необхідності ефективного судового контролю за такими заходами [14]. Зазначені правові позиції мають безпосереднє значення для діяльності Національної поліції України в умовах використання сучасних цифрових технологій.

У контексті воєнного стану проблема забезпечення права на приватність набуває особливої актуальності. Відповідно до статті 64 Конституції України окремі права і свободи можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану, однак такі обмеження повинні бути передбачені законом і відповідати вимогам необхідності та пропорційності [10]. Це означає, що навіть за наявності підвищених безпекових ризиків правоохоронні органи не можуть здійснювати необмежене втручання у приватне життя громадян. Використання систем

відеоспостереження, бодікамер, електронних реєстрів, технологій розпізнавання облич та інших цифрових інструментів повинно супроводжуватися належними гарантіями захисту персональних даних і механізмами контролю за діяльністю органів влади.

Таким чином, в умовах цифровізації поліцейської діяльності та функціонування правового режиму воєнного стану особливого значення набуває забезпечення балансу між інтересами державної безпеки та необхідністю збереження приватної сфери особи. Саме цей баланс визначає межі допустимого використання цифрових технологій правоохоронними органами та виступає критерієм оцінки законності їхньої діяльності.

Сучасний етап розвитку правоохоронної діяльності характеризується активним впровадженням цифрових технологій у процес забезпечення публічної безпеки та правопорядку. Цифровізація діяльності Національної поліції України стала одним із ключових напрямів реформування сектору безпеки та оборони. В умовах воєнного стану використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє правоохоронним органам оперативно реагувати на загрози, здійснювати пошук осіб, документувати воєнні злочини, забезпечувати охорону громадського порядку та координувати взаємодію між державними органами [15]. Одним із найважливіших напрямів цифровізації діяльності Національної поліції є функціонування інформаційно-аналітичних систем та електронних реєстрів, що забезпечують обробку даних про правопорушення, осіб, транспортні засоби, документи та інші об'єкти правоохоронного інтересу.

В умовах воєнного стану особливого значення набули цифрові інструменти ідентифікації осіб та перевірки інформації. Працівники поліції активно використовують доступ до інтегрованих державних реєстрів для перевірки документів, встановлення особи громадян, виявлення осіб, які перебувають у розшуку, а також осіб, причетних до диверсійної чи колабораційної діяльності. Важливим елементом цифрової трансформації правоохоронної діяльності є використання систем відеоспостереження та відеоаналітики. Протягом останніх років в Україні активно розвиваються комплекси «Безпечне місто», які об'єднують мережі камер відеоспостереження, центри обробки інформації та програмні засоби аналізу відеоданих. Сучасні системи відеоспостереження дедалі частіше поєднуються з технологіями штучного інтелекту та автоматизованого аналізу даних. Зокрема, програмні комплекси можуть здійснювати автоматичне розпізнавання номерних знаків транспортних засобів, аналіз поведінкових моделей, пошук осіб за зовнішніми ознаками та інші види цифрової аналітики. Окремого значення набуває використання нагрудних відеореєстраторів (бодікамер) працівниками Національної поліції. Відеофіксація службової діяльності поліцейських сприяє забезпеченню принципів законності, відкритості та підзвітності правоохоронних органів. Записи з бодікамер використовуються як джерело доказів у кримінальному, адміністративному та дисциплінарному провадженні, а також виступають засобом захисту прав як громадян, так і самих поліцейських [16]. Суттєвим напрямом цифровізації є також використання геоінформаційних технологій та цифрових картографічних систем. Такі інструменти дозволяють аналізувати криміногенну ситуацію, планувати маршрути патрулювання, координувати дії підрозділів під час надзвичайних ситуацій та здійснювати моніторинг безпекових ризиків у режимі реального часу. Важливою складовою частиною сучасної правоохоронної діяльності стало використання

цифрових платформ взаємодії з громадянами. Мобільні застосунки, електронні сервіси та онлайн-комунікації дозволяють оперативно отримувати повідомлення про правопорушення, фіксувати факти воєнних злочинів, здійснювати інформування населення про загрози та координувати взаємодію між громадянами і поліцією.

Разом із тим активне впровадження цифрових технологій у діяльність Національної поліції породжує низку правових проблем. Насамперед це стосується захисту персональних даних, забезпечення конфіденційності інформації, визначення строків її зберігання, порядку доступу до баз даних та гарантій недопущення незаконного використання цифрових ресурсів. Особливого значення набуває питання забезпечення належного балансу між потребами державної безпеки та конституційним правом людини на приватність. Саме тому використання цифрових технологій правоохоронними органами повинно супроводжуватися ефективними механізмами правового контролю, що гарантуватимуть дотримання принципів верховенства права, законності та *пропорційності втручання у права людини* [12].

Забезпечення права на приватність під час використання Національною поліцією цифрових технологій неможливе без функціонування ефективної системи контролю за діяльністю правоохоронних органів. В умовах воєнного стану така система набуває особливого значення, оскільки розширення повноважень державних органів та активне застосування цифрових засобів моніторингу створюють додаткові ризики порушення конституційних прав людини. У демократичній правовій державі контроль за діяльністю поліції має здійснюватися на кількох взаємопов'язаних рівнях: конституційному, судовому, парламентському, громадському та внутрішньовідомчому. Центральне місце у системі гарантій права на приватність посідає судовий контроль. Судовий контроль забезпечує перевірку законності дій правоохоронних органів, пов'язаних зі збиранням, використанням та зберіганням персональних даних, застосуванням засобів відеоспостереження, здійсненням негласних слідчих (розшукових) дій та використанням цифрових технологій. Особливого значення судовий контроль набуває під час надання дозволів на тимчасовий доступ до електронної інформації, проведення обшуків електронних пристроїв, отримання даних операторів телекомунікацій та використання результатів цифрового моніторингу як доказів у кримінальному провадженні. Практика Верховного Суду свідчить про послідовне застосування стандартів Європейського суду з прав людини щодо захисту приватності.

Важливим елементом системи захисту права на приватність виступає конституційний контроль. Конституційний Суд України забезпечує верховенство Конституції та здійснює офіційне тлумачення її положень, які стосуються прав і свобод людини. Особливе значення має Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012, в якому Суд визначив, що інформація про особисте та сімейне життя особи належить до сфери приватності та підлягає особливому конституційному захисту [11]. У цьому рішенні було сформульовано фундаментальний висновок, що збір, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації без згоди особи допускаються лише у виняткових випадках і за умови дотримання вимог законності та пропорційності. Саме Конституційний Суд України забезпечує узгодженість законодавства про цифрові технології з конституційними гарантіями права на приватність та захист персональних даних.

Важливим механізмом контролю за діяльністю поліції є парламентський контроль. Відповідно до статті 101 Конституції України парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [10]. У сфері захисту персональних даних Омбудсман виконує функції незалежного наглядового органу. До його повноважень належать здійснення перевірок діяльності державних органів щодо обробки персональних даних, розгляд звернень громадян, внесення подань про усунення порушень законодавства та підготовка рекомендацій щодо вдосконалення практики захисту права на приватність [17]. У контексті діяльності Національної поліції особливого значення набувають перевірки законності використання інформаційних систем, електронних реєстрів та засобів відеоспостереження.

Однією з характерних ознак демократичного суспільства є наявність механізмів громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів. Закон України «Про Національну поліцію» передбачає принцип відкритості та прозорості діяльності поліції, що створює передумови для участі громадськості у здійсненні контролю за дотриманням прав людини [18]. Громадський контроль реалізується через діяльність правозахисних організацій, громадських рад, засобів масової інформації, наукових установ та експертного середовища. В умовах цифровізації суттєво зростає роль журналістських розслідувань та громадських ініціатив, спрямованих на виявлення випадків незаконного використання інформаційних ресурсів або надмірного цифрового контролю з боку держави.

Внутрішній контроль є невід'ємним елементом забезпечення законності діяльності поліції. У структурі Національної поліції функціонують підрозділи внутрішнього контролю та підрозділи забезпечення дотримання прав людини, які здійснюють перевірку законності дій поліцейських та дотримання ними службової дисципліни [19]. Використання цифрових журналів доступу, автоматизованого аудиту дій користувачів та систем кібербезпеки дозволяє виявляти випадки несанкціонованого використання інформації та притягати винних осіб до відповідальності. Важливим інструментом внутрішнього контролю є застосування бодікамер. Відеофіксація службової діяльності поліцейських забезпечує можливість перевірки правомірності їхніх дій та виступає додатковою гарантією захисту прав громадян.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що ефективне забезпечення права на приватність у діяльності поліції в умовах воєнного стану можливе лише за умови функціонування комплексної системи контролю – конституційного, судового, інституційного, відомчого і громадського контролю. Саме поєднання цих механізмів створює належні правові гарантії захисту приватності та дозволяє мінімізувати ризики порушення конституційних прав громадян під час використання правоохоронними органами *сучасних цифрових технологій*.

Загалом, стрімкий розвиток цифрових технологій та розширення їх використання у діяльності правоохоронних органів зумовлюють необхідність постійного вдосконалення механізмів захисту права на приватність. В умовах воєнного стану ця проблема набуває особливої актуальності, оскільки потреба у забезпеченні національної безпеки об'єктивно призводить до збільшення обсягів обробки персональних даних, використання систем відеоспостереження, цифрового моніторингу та інших технологічних засобів контролю. За таких умов одним із головних завдань держави стає формування ефективної системи правових, організаційних і технічних гарантій,

які забезпечуватимуть належний баланс між інтересами безпеки та конституційними правами людини.

Першочерговим напрямом удосконалення механізмів захисту права на приватність є подальший розвиток нормативно-правового регулювання обробки персональних даних у діяльності правоохоронних органів. Чинне законодавство України загалом визначає правові засади захисту персональних даних, однак значна частина його положень була сформована ще до широкого впровадження технологій штучного інтелекту, автоматизованого аналізу даних та цифрової відеоаналітики. У зв'язку з цим доцільним є оновлення законодавства з урахуванням сучасних технологічних реалій та вимог права Європейського Союзу, насамперед положень Загального регламенту про захист даних (GDPR). Особливої уваги потребують питання правових підстав використання біометричних даних, алгоритмів автоматизованого прийняття рішень та технологій розпізнавання облич. Важливим напрямом удосконалення правового механізму є законодавче закріплення спеціальних гарантій під час використання поліцією систем штучного інтелекту та автоматизованих аналітичних платформ. Сучасні цифрові системи здатні здійснювати обробку значних обсягів персональної інформації та формувати рекомендації для прийняття управлінських рішень. Водночас використання таких технологій може супроводжуватися ризиками дискримінації, алгоритмічної упередженості та непрозорості процесів прийняття рішень.

Другим важливим напрямом удосконалення є посилення судового контролю за використанням цифрових технологій у правоохоронній діяльності. В умовах зростання обсягів цифрового моніторингу саме судова влада повинна залишатися ключовим гарантом захисту конституційних прав громадян. Доцільним видається розширення судового контролю за доступом правоохоронних органів до електронних комунікацій, геолокаційних даних, інформації з цифрових пристроїв та результатів функціонування систем відеоспостереження. Важливу роль у цьому процесі має відігравати подальше впровадження стандартів Європейського суду з прав людини щодо оцінки законності та пропорційності втручання у приватне життя особи.

Окремим напрямом вдосконалення механізмів захисту права на приватність є розвиток інституційного контролю за діяльністю правоохоронних органів. У цьому контексті доцільним є розширення повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо здійснення моніторингу використання поліцією цифрових технологій. Важливим кроком може стати запровадження регулярних перевірок інформаційних систем правоохоронних органів на предмет дотримання вимог законодавства про захист персональних даних, а також підготовка щорічних звітів про стан забезпечення цифрових прав людини у діяльності органів сектору безпеки.

Суттєвого вдосконалення потребують внутрішньовідомчі механізми контролю у системі Національної поліції. Насамперед ідеться про створення ефективних процедур аудиту доступу до електронних реєстрів та інформаційних систем. Кожна операція з персональними даними повинна фіксуватися у спеціальних журналах обліку із можливістю подальшої перевірки законності таких дій. Важливим інструментом забезпечення про-

зорості можуть стати автоматизовані системи контролю доступу до інформаційних ресурсів, які дозволятимуть оперативно виявляти випадки несанкціонованого використання персональних даних.

Особливої уваги потребує питання професійної підготовки працівників поліції. Ефективність правового захисту приватності значною мірою залежить від рівня правової культури та цифрової компетентності працівників правоохоронних органів. У зв'язку з цим доцільно запровадити систематичне навчання поліцейських з питань захисту персональних даних, цифрових прав людини, кібербезпеки та етичних аспектів використання сучасних інформаційних технологій. Відповідні навчальні модулі мають стати невід'ємним складником професійної підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських.

Важливим напрямом удосконалення системи захисту права на приватність є розвиток технічних механізмів безпеки. Зокрема, необхідним є впровадження сучасних засобів криптографічного захисту інформації, багаторівневої автентифікації користувачів, систем виявлення несанкціонованого доступу та технологій анонімізації персональних даних. Такі заходи дозволять мінімізувати ризики витоку інформації та підвищити рівень захищеності державних інформаційних ресурсів в умовах зростання кіберзагроз.

Не менш важливим є розширення можливостей громадського контролю за використанням цифрових технологій правоохоронними органами. У сучасних демократичних державах важливу роль відіграють механізми громадського моніторингу, незалежні експертні оцінки та публічне обговорення нових цифрових інструментів, які можуть впливати на права людини. Запровадження практики проведення громадських консультацій щодо використання нових технологій відеоспостереження, біометричної ідентифікації або автоматизованого аналізу даних сприятиме підвищенню довіри суспільства до діяльності поліції.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що вдосконалення механізмів захисту права на приватність у діяльності поліції повинно здійснюватися комплексно та охоплювати правові, інституційні, організаційні, технічні й освітні заходи. Пріоритетними напрямками такого вдосконалення мають стати гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами захисту персональних даних, посилення судового та громадського контролю, розвиток внутрішньовідомчих механізмів аудиту, впровадження сучасних засобів кібербезпеки та підвищення рівня цифрової компетентності працівників поліції. Запропонована у статті модель чотирирівневого контролю, яка поєднує конституційний, судовий, інституційний та відомчо-громадський компоненти, може бути використана як теоретична та практична основа для подальшого вдосконалення системи забезпечення права на приватність у діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення держави. Лише за умови реалізації зазначених заходів можна забезпечити ефективне функціонування правоохоронної системи в умовах воєнного стану та одночасно гарантувати належний рівень захисту конституційного права людини на приватність.

Список використаних джерел

1. Базові аспекти цифровізації та їх правове забезпечення : монографія. / К. В. Єфремова, Д. І. Шматков, В. П. Кохан та ін. ; за ред. К. В. Єфремової. Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 180 с. ISBN 978-617-7806-21-8
2. Дашо Т. Ю. Інформаційно-правові гарантії права на приватність у процесі цифрової ідентифікації особи. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2026. № 1(3). С. 369–375. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.55>

3. Світличний В. А. Захист персональних даних в умовах воєнного стану в Україні. *Право і безпека*. 2023. № 3(90). С. 226–236. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.19>
4. Брижко В. М. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах. *Інформація і право*. 2016. № 3(18). С. 45–57. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2016.3\(18\).272967](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2016.3(18).272967)
5. Шульженко Ф. П., Гришко О. М. Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства: теоретико-правовий аналіз. *Київський часопис права*. 2021. № 1. С. 5–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2021.1.1>
6. Шопіна І. М. Інформаційна безпека цифрової трансформації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 1. С. 28–35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-1-4>
7. Nissenbaum H. *Privacy in Context: Technology, Policy, and the Integrity of Social Life*. Stanford University Press, 2009. 22 p. URL: https://crypto.stanford.edu/portia/papers/privacy_in_context.pdf
8. Solove D. J. *Understanding Privacy*. Harvard University Press, 2008. 24 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1127888
9. Cohen J. E. *Configuring the Networked Self: Law, Code, and the Play of Everyday Practice*. Yale University Press, 2012. URL: <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/804/>
10. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
11. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
13. CASE OF S. AND MARPER v. THE UNITED KINGDOM. Judgment of the European Court of Human Rights of 4 December 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-90051%22%7D>
14. CASE OF BIG BROTHER WATCH AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM. Judgment of the European Court of Human Rights of 25 May 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-210077%22%7D>
15. Указ Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року “Про Стратегію кібербезпеки України”». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>
16. Наказ МВС України від 18 грудня 2018 р. № 1026 «Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19#Text>
17. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
18. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
19. Закон України «Про дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15 березня 2018 р. № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>

References

1. Yefremova, K. V. (red.), Shmatkov D. I., Kokhan V. P. та ін. (2021). *Bazovi aspekty tsyfrovizatsii ta yikh pravove zabezpechennia: monohrafiia* [Basic Aspects of Digitalization and Their Legal Framework: Monograph]. Kharkiv, Research Institute of Legal Support for Innovative Development of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, 180 p. ISBN 978-617-7806-21-8 [in Ukrainian].
2. Dasho, T. Iu. (2026). *Informatsiino-pravovi harantii prava na pryvatnist u protsesi tsyfrovoy identyfikatsii osoby* [Information and Legal Guarantees of the Right to Privacy in the Process of Digital Identity Verification]. *Elektronne naukove vydannia «Analichno-porivnialne pravoznavstvo» – Analytical and Comparative Jurisprudence (Electronic Scientific Publication)*, 1(3), 369–375. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.55> [in Ukrainian].
3. Svitlychnyi, V. A. (2023). *Zakhyst personalnykh danykh v umovakh voiennoho stanu v Ukraini* [Personal Data Protection under Martial Law in Ukraine]. *Pravo i bezpeka – Law and Security*, 3(90), 226–236. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.19> [in Ukrainian].
4. Bryzhko, V. M. (2016). *Suchasni osnovy zakhystu personalnykh danykh v yevropeiskykh pravovykh aktakh* [Modern Foundations of Personal Data Protection in European Legal Acts]. *Informatsiia i pravo – Information and Law*, 3(18), 45–57. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2016.3\(18\).272967](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2016.3(18).272967) [in Ukrainian].
5. Shulzhenko, F. P., Hryshko, O. M. (2021). *Prava liudyny v umovakh tsyfrovoy transformatsii suspilstva: teoretyko-pravovyi analiz* [Human Rights in the Context of the Digital Transformation of Society: A Theoretical and Legal Analysis]. *Kyivskiy chasopys prava – Kyiv Law Journal*, 1, 5–10. <https://doi.org/10.32782/klj/2021.1.1> [in Ukrainian].
6. Shopina, I. M. (2023). *Informatsiina bezpeka tsyfrovoy transformatsii* [Information Security of Digital Transformation]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Series: Law*, 1, 28–35. <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-1-4> [in Ukrainian].
7. Nissenbaum, H. (2009). *Privacy in Context: Technology, Policy, and the Integrity of Social Life*. Stanford University Press, 22 p. Retrieved from https://crypto.stanford.edu/portia/papers/privacy_in_context.pdf [in English].
8. Solove, D. J. (2008). *Understanding Privacy*. Harvard University Press, 24 p. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1127888 [in English].
9. Cohen, J. E. (2012). *Configuring the Networked Self: Law, Code, and the Play of Everyday Practice*. Yale University Press. Retrieved from <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/804/> [in English].
10. *Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r.* [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian].

11. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 20 sichnia 2012 r. № 2-rp/2012 u spravi za konstytutsiinym podanniam Zhashkivskoi raionnoi rady Cherkaskoi oblasti shchodo ofitsiinoho tлумachennia polozhen chastyn pershoi, druhoi statti 32 Konstytutsii Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-rp/2012 of January 20, 2012, in the Case upon the Constitutional Petition of the Zhashkiv District Council of Cherkasy Region concerning the Official Interpretation of the Provisions of Parts One and Two of Article 32 of the Constitution of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text> [in Ukrainian].

12. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny) vid 4 lystopada 1950 r. [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (as amended by the Protocols) (European Convention on Human Rights), November 4, 1950]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].

13. CASE OF S. AND MARPER v. THE UNITED KINGDOM. Judgment of the European Court of Human Rights of 4 December 2008. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-90051%22%7D> [in English].

14. CASE OF BIG BROTHER WATCH AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM. Judgment of the European Court of Human Rights of 25 May 2021. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-210077%22%7D> [in English].

15. Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 26 serpnia 2021 r. № 447/2021 «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 travnia 2021 roku «Pro Stratehiu kiberbezpeky Ukrainy»» [Decree of the President of Ukraine No. 447/2021 of August 26, 2021 «On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 14, 2021 ‘On the Cybersecurity Strategy of Ukraine’»]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013> [in Ukrainian].

16. Nakaz MVS Ukrainy vid 18 hrudnia 2018 r. № 1026 «Pro zatverdzhennia Instruktsii iz zastosuvannia orhanamy ta pidrozdilamy politsii tekhnichnykh pryladiv i tekhnichnykh zasobiv, shcho maiut funktsii foto- i kinoziomky, videozapysu, zasobiv foto- i kinoziomky, videozapysu» [Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 1026 of December 18, 2018, «On Approval of the Instruction on the Use by Police Bodies and Units of Technical Devices and Equipment with Photo, Motion Picture, and Video Recording Functions, as well as Photo, Motion Picture, and Video Recording Equipment»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19#Text> [in Ukrainian].

17. Zakon Ukrainy «Pro zakhyst personalnykh danykh» vid 1 chervnia 2010 r. № 2297-VI [Law of Ukraine «On Personal Data Protection» of June 1, 2010 No. 2297-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> [in Ukrainian].

18. Zakon Ukrainy «Pro Natsionalnu politsiiu» vid 2 lypnia 2015 r. № 580-VIII [Law of Ukraine «On the National Police» of July 2, 2015 No. 580-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> [in Ukrainian].

19. Zakon Ukrainy «Pro dystsyplinarnyi statut Natsionalnoi politsii Ukrainy» vid 15 bereznia 2018 r. № 2337-VIII [Law of Ukraine On the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine, No. 2337-VIII, March 15, 2018]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text> [in Ukrainian].

Rizhniak Renat,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Head of the Department of General Legal Disciplines

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1977-9048>

Kosse Valerii,

Doctor of Philosophy in Law, Police Major,

Dean of the Faculty for the Training of Specialists for the Pre-Trial Investigation Bodies
of the National Police of Ukraine

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6576-0620>

Pronin Yurii,

Attorney at Law

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6363-0824>

CONSTITUTIONAL GUARANTEES OF THE RIGHT TO PRIVACY IN THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES BY THE POLICE UNDER MARTIAL LAW: CONTROL MECHANISMS

The article presents a comprehensive study of the constitutional guarantees of the right to privacy in the use of digital technologies by the National Police of Ukraine under martial law. It analyzes national and international legal standards for the protection of privacy, including the provisions of the Constitution of Ukraine, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the case law of the Constitutional Court of Ukraine, and the European Court of Human Rights. The study identifies the specific features of applying modern digital technologies in law enforcement, including information and analytical systems, electronic registers, video surveillance systems, facial recognition technologies, body-worn cameras, geographic information systems, and digital communication tools. It substantiates the necessity of maintaining a balance between national security needs and the constitutional right to privacy in the context of expanding digital powers of law enforcement authorities. Particular attention is paid to the analysis of constitutional, judicial, parliamentary, public, and internal departmental oversight mechanisms as the principal safeguards ensuring the lawful use

of digital technologies by the police. The article proposes directions for improving legal regulation, harmonizing Ukrainian legislation with European personal data protection standards, strengthening institutional oversight, introducing advanced cybersecurity measures, and enhancing the digital competence of police officers. It also develops an original model of a comprehensive oversight system governing the use of digital technologies by law enforcement agencies, aimed at ensuring effective protection of the right to privacy and adherence to the rule of law under martial law and during Ukraine's post-war recovery.

Key words: *right to privacy, digital technologies, National Police of Ukraine, martial law, personal data, constitutional guarantees, control mechanisms.*

Дата першого надходження статті до видання: 06.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ОБМІН ДОСВІДОМ

УДК 340.132:656.1(477+4)

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-20>

Джафарова Олена В'ячеславівна,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративної діяльності
Навчально-наукового інституту № 3

(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4201-0218>

Пчелін Віталій Борисович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративної діяльності
Навчально-наукового інституту № 3

(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9540-9084>

Правдюк Андрій Леонідович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративної діяльності
Навчально-наукового інституту № 3

(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5248-8111>

АНАЛІЗ НОРМОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Розглянуто сучасний стан законодавства України у сфері безпеки дорожнього руху. Проаналізовано наукові підходи до сутності дорожнього руху й безпеки, описано основні складові цієї сфери та їхню взаємодію. Досліджено законопроекти щодо змін до КУпАП і Закону «Про дорожній рух», спрямовані на посилення відповідальності й контролю. Ознайомлено з міжнародним досвідом контролю швидкості, штрафних балів та адмінвідповідальності. Запропоновано шляхи підвищення ефективності правотворчості та гармонізації законодавства.

Ключові слова: безпека, дорожній рух, безпека дорожнього руху, законодавче регулювання, адміністративна відповідальність, міжнародний досвід.

© Джафарова О. В., Пчелін В. Б., Правдюк А. Л., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Постановка проблеми. Сучасні наукові дослідження вказують, що більшість дорожньо-транспортних пригод виникають через чинники, які добре відомі та піддаються ефективній профілактиці. Серед основних причин виділяють перевищення швидкості, керування транспортними засобами у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, ігнорування використання ремінів безпеки, дитячих крісел і захисних шоломів, а також недбале ставлення до інших учасників дорожнього руху й наявність небезпечної дорожньої інфраструктури. Міжнародна практика демонструє, що країни, які впроваджують чітко визначені цілі зі зниження смертності на дорогах, досягають значно кращих результатів у сфері безпеки дорожнього руху. Встановлення таких цілей сприяє об'єднанню зусиль суспільства, стимулює політичну волю та забезпечує інституційну підтримку для впровадження необхідних змін. При цьому численні дослідження підтверджують, що саме «людський фактор» є ключовим у виникненні аварій, що доведено результатами як масштабних статистичних аналізів, так і поглиблених розслідувань причин ДТП. Це підкреслює необхідність не лише зосереджуватися на зборі даних та вивченні проблеми, а й активно переводити отримані знання у практичну площину, мінімізуючи розрив між науковими розробками та реальними заходами з підвищення безпеки на дорогах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж тривалого часу політика забезпечення безпеки дорожнього руху залишається сферою жвавих наукових і практичних дискусій. Основний предмет дебатів полягає у визначенні найбільш ефективних напрямів упровадження заходів щодо підвищення безпеки. Одна група фахівців акцентує увагу на технологічних інноваціях у транспортних засобах і впровадженні екологічно орієнтованих рішень, тоді як інша група відстоює необхідність посилення заходів, що фокусуються на поведінкових аспектах водіїв та інших учасників дорожнього руху.

Є. Скрипа зазначає, що дорожній рух є сукупністю суспільних відносин, які регулюються правовими нормами та виникають у процесі переміщення людей і вантажів автомобільними дорогами [1]. Д. Козар розглядає безпеку дорожнього руху як систему заходів для захисту життя та майна учасників, що охоплює законодавство, контроль стану доріг, відповідальність за порушення, медичну допомогу й інформування [2]. І. Левіченко визначає безпеку дорожнього руху як стан, коли забезпечується захист і стабільність транспортної системи завдяки поєднанню правового регулювання, технологій, організаційних рішень і відповідальності учасників. Інші дослідники підкреслюють, що безпека дорожнього руху залежить від роботи органів влади та громадськості для зниження ризиків на транспорті [3].

Мета статті полягає у проведенні порівняльно-правового аналізу проєктів нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення БДР як складової реалізації державної політики у відповідній сфері суспільних відносин. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: по-перше, розглянути низку законопроектів України, зокрема Проєкт Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про дорожній рух» щодо посилення відповідальності у сфері безпеки дорожнього руху: 11029 від 20.02.2024 (ВРУ), Проєкт Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження пропорційності відповідальності за перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів: 13314 від

26.05.2025 (ВРУ), Проєкт Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності за систематичні порушення правил дорожнього руху: 12172 від 01.11.2024 (ВРУ). По-друге, здійснити аналіз цих законодавчих ініціатив крізь призму зарубіжного досвіду, зокрема вивчити міжнародні підходи до підвищення рівня безпеки дорожнього руху, імплементації ефективних механізмів відповідальності та профілактики правопорушень, що дасть можливість виявити найбільш дієві практики та надати рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Дорожній рух як реальність людського буття є інтегративною динамічною системою специфічного фрагмента соціуму, яким охоплюються щонайменше такі його складові, як «дорога – транспортний засіб – учасники дорожнього руху – безпека – контроль – запобігання». Виходячи із цього, вважаємо, що в поняття дорожнього руху повинні бути закладені основні ознаки системних компонентів, які відображатимуть його природу, сутність, призначення та матимуть методологічне значення для побудови стратегій підвищення рівня безпеки дорожнього руху й досягнення в перспективі реальної мети суттєвого скорочення в Україні смертності та травматизму від дорожньої аварійності [4].

Для глибокого розуміння стану наукової розробки проблематики забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні важливо здійснити детальний аналіз основних понять, що стосуються цієї сфери. Зокрема, слід звернути увагу на такі категорії, як «безпека», «дорожній рух» і «безпека дорожнього руху». Аналіз кожного із цих термінів окремо дає змогу розкрити міждисциплінарний підхід до вивчення проблеми, а також простежити взаємодію правових, соціальних і психологічних чинників у сфері організації дорожнього руху. У цьому контексті дослідження термінологічної бази є необхідною складовою як для побудови теоретичних засад, так і для розробки дієвих заходів щодо зменшення аварійності та підвищення безпеки на транспорті.

Безпека є особливою цінністю, яка є однаково бажаною для конкретного індивіда, групи людей та суспільства загалом. Безпека стосується різних сфер суспільного життя (як приватного, так і публічного) та має правову охорону. Безпека сприймалася, сприймається і, ймовірно, ще тривалий час сприйматиметься, розумітиметься та визначатиметься по-різному, оскільки ця категорія є багатовимірною і стосується різних аспектів суспільного життя та різних суб'єктів, що, зі свого боку, і зумовлює складність її однозначного трактування.

На думку дослідниці Т. Подковенко, поняття «безпеки» має латинське походження, зокрема від виразу *sine cura*, що можна розуміти як відсутність турбот, і згодом трансформувалося у слово *securitas*. У побутовому розумінні безпека здебільшого сприймається як відсутність будь-яких загроз, тоді як у словникових та наукових джерелах акцент робиться на її позитивному аспекті як на стані, що характеризується активною протидією ризикам. Сучасна наукова думка розглядає безпеку як стан захищеності суспільства від різних небезпек, що підкреслює багатогранність цього явища. Отже, доцільно трактувати безпеку не лише як відсутність загроз, а й наявність ефективних механізмів їх попередження й усунення, завдяки чому виникає впевненість у захисті. Історично ж безпеку часто пов'язували зі збереженням військового потенціалу для оборони основоположних інтересів певних соціальних груп [5].

Погляди професора, академіка Національної академії правових наук України В. П. Тихого заслуговують на особливу увагу. Він вказує, що поняття безпеки охоплює два взаємопов'язані аспекти: безпека від когось чи чогось, а також безпека когось чи чогось. Водночас доцільно чітко розмежовувати два підходи: перший передбачає, що об'єкт не створює загрози, є надійним, не може завдати шкоди; а інший означає, що об'єкт не перебуває під загрозою, тобто перебуває під захистом, гарантовано забезпечений. При цьому важливо звернутися до визначення, поданого у Державному стандарті України 2293-99: безпека – це стан, за якого особа або суспільство захищені від ризику зазнати шкоди. Такий підхід виходить із того, що абсолютної безпеки не існує, оскільки завжди залишається певний рівень небезпеки. Отже, слід говорити лише про відносну безпеку, тобто про належний рівень захисту цінностей від загроз без надмірного обмеження свободи та розвитку особистості й суспільства. Надмірне прагнення до абсолютного захисту може, навпаки, завадити самореалізації людини, тому важливо забезпечувати баланс між безпекою, свободою та поступом [6].

Науковець О. Погребняк виділяє три основні підходи до визначення змісту дорожнього руху. Перший підхід – механічна концепція – розглядає дорожній рух крізь призму технічних та інженерних аспектів, коли організаційні питання вирішуються переважно за допомогою інженерних заходів і технологічних рішень. Другий підхід акцентує увагу на поєднанні механічних ознак із правовим регулюванням, де дорожній рух розуміється як процес пересування транспортних засобів і пішоходів згідно з визначеними нормами та правилами. Третя концепція наголошує на соціальній складовій, розглядаючи дорожній рух як форму людської діяльності, спрямовану на задоволення індивідуальних і суспільних потреб у переміщенні людей, засобів та результатів праці. Дослідник зазначає, що жоден із підходів не охоплює всіх аспектів цього явища повністю, кожен має свої переваги і недоліки. Через це оптимальним є комплексне застосування всіх підходів, що дасть змогу врахувати технічні, правові та соціальні аспекти дорожнього руху. Універсального визначення нині не існує, а в разі його появи воно, найімовірніше, матиме комплексний характер [7].

На думку Є. Скрипи, дорожній рух має такі ключові ознаки: це сукупність різноаспектних суспільних відносин, які врегульовані правовими нормами різної юридичної сили; ці відносини виникають, розвиваються та змінюються відповідно до потреб переміщення людей і вантажів; переміщення відбувається в межах автомобільних доріг, що визначає просторові рамки цих процесів. Отже, сутність дорожнього руху полягає у законодавчо регламентованій сукупності суспільних відносин, які формуються в процесі переміщення людей і вантажів автомобільними шляхами [1].

Дослідник Д. Козар визначає безпеку дорожнього руху як систему, що захищає життя, здоров'я та майно учасників від ризиків. До основних складових належать ефективне законодавство і його дотримання, контроль за станом доріг, відповідальність за порушення, своєчасна медична допомога постраждалим, а також інформування учасників про можливі небезпеки на дорогах [2]. І. Левіченко у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що безпека дорожнього руху – це стан транспортної системи та соціального середовища, за якого забезпечують комплексний захист життя, здоров'я і добробуту учасників руху, а також стабільність та ефективність функціонування дорожнього простору, що досягають

завдяки інтегрованому поєднанню нормативно-правового регулювання, технологічного забезпечення, організаційних заходів і свідомої відповідальності всіх суб'єктів дорожнього руху [3]. Інші дослідники, а саме В. І. Варивода, Д. А. Євдокимов, В. Г. Сюравичик, О. М. Жук, розглядають безпеку дорожнього руху як систему врегульованих суспільних відносин, тісно пов'язаних із діяльністю органів влади та громадянського суспільства щодо мінімізації небезпеки від транспортних засобів [8].

Проведений аналіз наукових позицій свідчить, що в сучасній доктрині дорожній рух розглядається переважно у трьох вимірах: техніко-інженерному, нормативно-правовому та соціально-діяльнісному [7]. Попри дискусійність визначень, більшість науковців схиляються до розуміння безпеки дорожнього руху як комплексної системи захисту життя та здоров'я учасників [2; 3; 8], що базується на інтеграції правового регулювання й організаційних заходів. Однак, попри ґрунтовність наявних підходів, у наукових працях залишається невирішеною проблема адаптації вітчизняного законодавства до реальних викликів правозастосування в умовах євроінтеграції. Зокрема, існуючі дослідження фокусуються на теоретичній дефініції понять, проте майже не розкривають механізми імплементації зарубіжного досвіду в українські реалії. Поза увагою науковців залишається питання гармонізації адміністративно-деліктного законодавства України з міжнародними стандартами контролю швидкості та системою штрафних балів. Отже, відсутність комплексного прикладного аналізу, як саме нормотворчі ініціативи, запозичені з міжнародної практики, впливатимуть на ефективність протидії правопорушенням, вказує на суттєву прогалину, яка потребує подальшого наукового опрацювання.

Нам вельми імponує концепція Vision Zero, започаткована у Швеції в 1997 році, спрямована на повне уникнення смертей і серйозних травм у ДТП. Її суть полягає у визнанні неминучості людських помилок, але водночас у мінімізації їхніх фатальних наслідків. Vision Zero розподіляє відповідальність за безпеку між усіма учасниками й організаціями, які впливають на дорожню систему, а не лише покладає її на окремого водія чи пішохода [9].

Прогрес людства та технологій розпочався у кам'яному віці й не зупиняється й досі. Перший автомобіль у сучасному розумінні з двигуном внутрішнього згоряння з'явився в 1886 році, а вже у травні 1896 року зафіксовано першу інформацію про дорожньо-транспортну пригоду (далі – ДТП) у м. Нью-Йорк, де під час автогонки стався наїзд на велосипедиста. Пізніше, 17 серпня того ж року, у м. Лондон зафіксовано перший випадок ДТП із жертвами – наїзд на пішохода Бріджет Дрісколл через перевищення швидкості. Щодо правил дорожнього руху, то слід відмітити, що вони існували і в епоху використання карет, фаетонів та іншого транспорту на кінських упряжках, а також для вершників. У ті часи були встановлені правила для візничих, обов'язкова наявність візничого білета, вимоги до технічного стану засобів пересування, визначалася сторона напрямку руху й ширина дороги, встановлювався швидкісний режим у населених пунктах тощо [10].

Проблема безпеки дорожнього руху є важливим викликом сучасної мобільності, що суттєво впливає на реалізацію права громадян на пересування. Рівень безпеки на дорогах напряму пов'язаний із доступом до міських благ і формує почуття впевненості або невпевненості серед найбільш уразливих груп населення, зокрема дітей, літніх людей та осіб з інвалідністю. Це питання

має мультидисциплінарний характер, охоплює соціальні, просторові й урбаністичні аспекти і стосується не лише транспортної інфраструктури, а й організації громадського простору. Міста з високою щільністю забудови та розвинутою системою громадського транспорту створюють умови для більшої безпеки, тоді як низька щільність і перевага приватного автотранспорту ускладнюють ситуацію і підвищують аварійність. Для підвищення безпеки дорожнього руху необхідно враховувати просторову організацію міста, транспортну політику та соціальну структуру населення, що сприятиме формуванню стійких і безпечних моделей міської мобільності [11].

В Україні порушення Правил дорожнього руху часто сприймаються громадянами як незначні адміністративні проступки, за які передбачені лише невеликі штрафи. Проте статистика дорожньо-транспортних пригод свідчить про серйозність цієї проблеми. Упродовж поточного періоду 2026 року зареєстровано 8256 ДТП із потерпілими, що на 6,9 % менше порівняно з таким самим періодом 2025 року (8865). Кількість загиблих зменшилася на 16,1 % – з 1086 до 911 осіб. Кількість травмованих скоротилася на 5,3 % і становить 10 404 особи проти 10 990 осіб торік. Головною причиною аварій незмінно залишається перевищення дозволеної швидкості. За січень – квітень 2026 року система автоматичної фіксації зареєструвала понад 1,2 млн випадків перевищення швидкості, тоді як працівники поліції виявили близько 150 тис. таких порушень у ручному режимі. Регіональний аналіз показує, що найбільшу кількість ДТП із потерпілими за цей період зафіксовано у Львівській області (788), місті Києві (684) та Одеській області (677). Водночас найвищий рівень смертності на дорогах спостерігається в Одеській області (74 загиблих), Київській області (71) та Дніпропетровській області (70), що потребує особливої уваги до превентивних заходів саме в цих регіонах [12].

Незважаючи на позитивні тенденції щодо зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод, смертей і травмованих, питання дотримання правил дорожнього руху та зниження аварійності залишається актуальним для суспільства.

У Європейському Союзі існують стандарти безпеки, що значно знизили рівень смертності на дорогах завдяки впровадженню суворих вимог до інфраструктури, контролю швидкісного режиму та кампаній, спрямованих на підвищення свідомості учасників дорожнього руху. Національні ініціативи, які імплементуються в Україні, значною мірою базуються на європейському досвіді, адаптованому до українських реалій. Такий підхід дає змогу вирішувати питання безпеки на рівні системної координації з європейськими практиками [13].

А. М. Анохін у своєму дослідженні підкреслює, що європейська система забезпечення безпеки дорожнього руху вирізняється цілим комплексом заходів, спрямованих на зменшення кількості аварій та втрат людських життів. Однією з основних складових є європейська система оцінки безпеки автомобілів Euro NCAP, яка проводить незалежні випробування автотранспорту, оцінюючи рівень захисту пасажирів і пішоходів, ефективність систем екстреного гальмування та безпеки. Результати тестувань публікуються для широкого загалу, що допомагає споживачам приймати обґрунтовані рішення щодо вибору автомобіля; застосовуються системи електронного контролю швидкості руху, стимулюється впровадження інноваційних технологій допомоги водіям. Серед них – системи контролю смуги руху, розпізнавання пішоходів і велосипедистів, а також автоматичне екстрене

гальмування, особливу увагу приділяють безпечному проектуванню дорожньої інфраструктури. Проводяться інформаційні кампанії, навчальні програми для молоді та дорослих, а підготовка водіїв до отримання посвідчення передбачає ґрунтовні знання з безпеки [14].

За спостереженнями О. Лейста, у нормативних актах заборони часто подаються у вигляді опису правопорушення, а також визначення санкцій, що застосовуються в разі його вчинення. Саме так побудовані статті особливої частини кримінальних кодексів, а також значна кількість положень, присвячених адміністративній відповідальності. При цьому один обов'язок може бути захищеним одразу кількома санкціями, які застосовують залежно від суспільної шкідливості або небезпеки конкретного діяння, а також типу завданої шкоди. Такий підхід відповідає принципу верховенства права, оскільки дає змогу враховувати ступінь порушення та забезпечувати адекватну правову реакцію [15].

Оцінювання швидкісного режиму на окремих відрізках автомобільних доріг є типовим завданням під час виконання експериментальних робіт у сфері організації дорожнього руху. Зазвичай такі дослідження передбачають фіксацію та аналіз швидкості руху окремих транспортних засобів, що дає змогу отримати об'єктивні дані для подальшого вдосконалення транспортних потоків і підвищення рівня безпеки на дорогах.

Аналізуючи зарубіжний досвід, варто зауважити, що в законодавстві Латвії не існує окремого складу правопорушення під назвою «перевищення середньої швидкості». Правопорушення кваліфікується за загальною ст. 55 Закону «Про дорожній рух» (*Ceļu satiksmes likums*) – «Недотримання швидкості руху, дистанції та інтервалу» *Kāds ir sods par atļautā braukšanas ātruma pārsniegšanu*. У ст. 43-4 (контроль швидкості руху) Закону «Про дорожній рух» вказано, що поліція контролює дотримання встановленого обмеження швидкості за допомогою технічних засобів, призначених для цієї мети [16]. Постановою Кабінету Міністрів від 28.11.2017 № 704 затверджені вимоги до пристроїв вимірювання швидкості транспортних засобів. Порядок винесення постанов, надсилання штрафів власникам та процедура оскарження регулюються загальним Законом про адміністративну відповідальність (*Administratīvās atbildības likums*) [17]. Окремої норми немає, оскільки латвійське право розглядає «середню швидкість» суто як технічний інструмент фіксації звичайного перевищення швидкості – *Jauns ātruma veids esošā regulējuma ietvaros*. Тобто контроль середньої швидкості в цій країні перебуває на стадії запровадження.

Окремого складу правопорушення для «середньої швидкості» у Литві немає. Відповідальність кваліфікується за ст. 416 Кодексу про адміністративні правопорушення Литовської Республіки (*ANK – Administracinių nusižengimų kodeksas*) «Перевищення швидкості» [18]. У п. 66-1 ст. 2 Закону «Про безпеку дорожнього руху» розкрито сутність категорії «Стационарний вимірювач швидкості» – пристрій із програмним забезпеченням, встановлений на дорозі, для вимірювання миттєвої або середньої швидкості моторних транспортних засобів та їх поєднань з причепами. Ст. 11.4 Закону «Встановлення стаціонарних пристроїв моніторингу дорожнього руху» повністю присвячена правилам використання вимірювачів швидкості [19].

Люксембург окремого правопорушення для середньої швидкості також немає. Порушення кваліфікується за загальними нормами дорожнього кодексу Люксембургу за «перевищення дозволеної швидкості» Закон

від 25 липня 2015 року про встановлення автоматизованої системи контролю та санкцій та внесення змін до зміненого закону від 14 лютого 1955 року про регулювання руху на всіх дорогах загального користування визначає, що його метою є створення автоматизованої системи контролю та санкцій «системою CSA» (*système de contrôle et de sanction automatisés*), яка складається з автоматизованої обробки персональних даних, метою якої є встановлення порушень дорожнього права за допомогою пристроїв автоматичного управління та послідовне застосування санкцій. Що стосується автоматичних пристроїв, призначених для виявлення та запису порушення правил дорожнього руху, зазначеного в статті 2(1)(a), то вони можуть бути у фіксованій або мобільній формі та призначені для вимірювання швидкості транспортних засобів, що наближаються, або віддалено, або середньої швидкості транспортних засобів між двома точками» [20].

Нідерланди не є винятком: окремого правопорушення за «середню швидкість» немає, порушення кваліфікується як звичайне перевищення дозволеної швидкості згідно із Законом про дорожній рух. Ст. 20, 21 Правил дорожнього руху та дорожні знаки 1990 (RVV 1990) визначають загальні ліміти швидкості в межах населених пунктів та за їхніми межами [21]. При цьому в Нідерландах функціонує система контролю середньої швидкості (*Trajectcontrole*), що регламентована Інструкцією перевищувачів швидкості та обмежувачів швидкості (*Instructie snelheidsoverschrijdingen en snelheidsbegrenzers* (2022I002)) [22].

Варто зазначити, що чимало європейських держав упроваджують систему штрафних балів. Наприклад, у Латвії система штрафних балів є особливим адміністративно-правовим механізмом, який поєднує функції адміністративного стягнення, превентивного заходу та засобу обліку порушень у сфері безпеки дорожнього руху. Її основна мета – впливати на поведінку водіїв і стимулювати дотримання правил, знижуючи ризики для життя, здоров'я та майна громадян. Застосування системи поширюється на всіх водіїв транспортних засобів незалежно від категорії, а штрафні бали нараховуються за адміністративні правопорушення, пов'язані з порушеннями правил дорожнього руху, зокрема перевищення швидкості, порушення дистанції, невиконання вимог дорожніх знаків тощо. Порядок нарахування й обліку балів визначається уповноваженим органом, зазвичай поліцією, яка фіксує порушення в Державному реєстрі водіїв. Кількість балів визначається відповідно до тяжкості правопорушення; за одне порушення може бути нараховано до восьми балів, а максимальний ліміт для водіїв зі стажем менше ніж два роки становить 10 балів, для інших – 16 балів [23].

У Люксембурзі усі водійські посвідчення спочатку отримують 12 балів. Початкова кількість балів присвоюється під час видачі або під час транскрипції водійського посвідчення. Це правило поширюється і на посвідчення, визнані відповідно до директив Співтовариства, коли власник встановлює своє звичайне місце проживання в Люксембурзі. Для осіб, які не мають звичайного місця проживання в Люксембурзі або прибули з третьої країни Євроекономічної зони і ще не здійснили транскрипції свого посвідчення після переїзду, бали присвоюються в момент, коли щодо них відкривається судове провадження в Люксембурзі, яке стало безповоротним, або якщо вони були виправдані протягом 45 днів після попередження за одне з відповідних порушень. Для водійських посвідчень, виданих до набрання чинності

цими положеннями, система балів застосовується з моменту вступу в силу нових правил [24].

На Мальті для кожного водія діє система віртуальних балів. Баланс стартує з нуля, і за кожне порушення правил дорожнього руху нараховуються штрафні бали. Якщо протягом року водій набирає 12 балів, його водійське посвідчення автоматично призупиняється. Для новачків, які вперше отримали права, діють ще суворіші правила: якщо за три роки вони наберуть 12 балів, права анулюються повністю й доведеться складати всі іспити знову. Бали за кожне окреме порушення автоматично анулюються через 12 місяців від дати вчинення, якщо загальний ліміт у 12 балів не був досягнутий. Якщо водій набирає 12 штрафних балів, термін позбавлення права керування залежить від кількості разів, коли це відбувалося за останні три роки. Якщо це сталося вперше, посвідчення вилучають на два місяці. За друге порушення водій залишиться без прав на три місяці. Якщо ліміт перевищено втретє, позбавлення триватиме шість місяців. Кожне наступне досягнення ліміту призводить до річного позбавлення прав [25].

У ЄС стосовно використання світловідбивних елементів різними учасниками руху є різні підходи. У Нідерландах немає закону, який би вимагав наявності світловідбивного жилета в салоні автомобіля як обов'язкової комплектації. Правила дорожнього руху рекомендують використовувати жилети в разі виходу на узбіччя, однак штрафу за їх відсутність не передбачено.

У Люксембурзі кожен водій зобов'язаний мати в салоні як мінімум один жилет. Він має бути сертифікований за стандартом EN 20471 та зберігатися в доступному місці (наприклад, у бардачку чи кишені дверей), щоб водій міг одягнути його, не виходячи з транспортного засобу. Невиконання будь-якої із цих вимог (відсутність жилета в салоні або вихід на дорогу без нього) кваліфікується як серйозне порушення і тягне за собою фіксований штраф у розмірі 74 євро.

У Латвії правила дорожнього руху для пішоходів, які не використовують світловідбивачі або жилети в темряві, передбачають попередження або штраф від 10 до 30 євро. Для велосипедистів і водіїв електросамокатів за відсутність жилета або рух без ліхтарів уночі також встановлюється штраф у розмірі від 10 до 30 євро.

Стосовно шин, то вимоги держав ЄС подібні: зокрема, основними аспектами є сезонність використання шин, мінімальна висота протектора, обов'язковість зимових шин у визначений період, а також відповідність шин офіційним позначенням, зокрема маркуванням 3PMSF для зимового періоду. Для різних категорій транспортних засобів встановлюються окремі мінімальні глибини протектора: для легкових автомобілів – взимку 3,0 мм і влітку 1,6 мм, для мотоциклів – 0,8 мм у будь-яку пору року, для автобусів – взимку 3,0 мм, влітку 2,0 мм, для вантажних автомобілів класу N1 – 3,0 мм взимку й 1,6 мм улітку, а для класів N2 і N3 – 1,0 мм у будь-який сезон.

У частині повторності цікавим, на наш погляд, є досвід Нідерландів: якщо перевищення становить понад 30 км/год у місті або понад 40 км/год на автобані, порушення переходить у площину кримінального кодексу. У таких випадках інформація потрапляє до системи правосуддя і діє спеціальна схема для рецидивістів. Якщо водій протягом двох років повторно серйозно перевищує швидкість, базова сума штрафу збільшується на 20 відсотків, а справа передається до суду або на спеціальне засідання прокуратури, де можуть вимагати тимчасове вилучення чи повну заборону водіння строком від чо-

тирьох місяців. У разі повторного перевищення понад 50 км/год поліція може вилучити посвідчення прямо на місці. Для водіїв зі стажем до п'яти років повторне перевищення швидкості враховується через систему штрафних балів початківців. Якщо вперше перевищено швидкість на понад 30 або 40 км/год, нараховується грошовий штраф і перший штрафний бал. У разі повторного такого порушення під час випробувального терміну відразу нараховується другий бал, що призводить до автоматичного зупинення дії прав і проходження обов'язкового тесту на придатність до керування [26].

Переходячи до розгляду визначених нормотворчих ініціатив у сфері БДР, зазначимо, що в проєкті Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про дорожній рух» щодо посилення відповідальності у сфері безпеки дорожнього руху № 11029 від 20.02.2024 (ВРУ) [27] автори законопроєкту пропонують частину першу ст. 121 після слів «норм і стандартів» доповнити словами «а так само керування транспортного засобу зі встановленими шинами, що не відповідають вимогам стандартів, правил дорожнього руху і технічної експлуатації». Ми, зі свого боку, вбачаємо за доцільне частину першу після слів «норм і стандартів» доповнити словами «а так само керування транспортного засобу зі встановленими шинами, що не відповідають вимогам стандартів, правил дорожнього руху і технічної експлуатації, що виявлено із застосуванням спеціальних технічних приладів (засобів)», оскільки, на наше переконання, запропоноване в проєкті формулювання є занадто загальним і створює ризик суб'єктивного трактування норм уповноваженою особою на власний розсуд. Для забезпечення належного адміністративно-правового регулювання відповідних повноважень встановлення невідповідності шин має здійснюватися лише за допомогою сертифікованих вимірювальних приладів. Це відповідає стандартам доказування у справах про адміністративні правопорушення.

Ініціатори законодавчої ініціативи статтю 122 КпАП пропонують доповнити абзацом такого змісту: «Середня швидкість руху транспортного засобу для визначення наявності правопорушення, передбаченого цією статтею, визначається шляхом ділення подоланої транспортним засобом відстані на час, витрачений таким транспортним засобом на проїзд визначеної ділянки дороги». Наше бачення полягає у необхідності доповнити примітку новим абзацом: «Місцем вчинення правопорушення, пов'язаного з перевищенням середньої швидкості руху, вважається місце фіксації транспортного засобу технічним засобом в кінці визначеної ділянки дороги, а часом вчинення – час такої фіксації», адже процесуальне оформлення правопорушення передбачає необхідність складання відповідних адміністративних актів (протокол, постанова), у яких згідно з приписами ст. 256, 276, 283 КпАП України слід вказувати місце та час вчинення адміністративного правопорушення. Без цієї правки постанови масово скасовуватимуться судами через процесуальні порушення. Автори не вносять зміни до ст. 258 КпАП України («Випадки, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається»). Ми пропонуємо доповнити розділ I проєкту новим пунктом: у статті 258 в абзаці першому частини другої після слів «зупинки, стоянки» додати слова «проїзду визначеної ділянки дороги із перевищенням середньої швидкості руху», оскільки проєкт вводить новий вид правопорушення, необхідно процесуально узгодити його з механізмом винесення постанови без складання протоколу в разі автоматичної фіксації.

До проєкту Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності за систематичні порушення правил дорожнього руху (реєстр. № 12172 від 01.11.2024) [28] автори пропонують додати нову частину 6 статті 122 КУпАП, а саме порушення правил проїзду пішохідних переходів, перехресть, обгону і зустрічного роз'їзду, проїзд на заборонний сигнал світлофора або жест регулювальника, ненадання переваги у русі пішоходам на нерегульованих пішохідних переходах вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Наше бачення: повторне протягом року порушення правил проїзду пішохідних переходів, перехресть, обгону і зустрічного роз'їзду, проїзд на заборонний сигнал світлофора або жест регулювальника, ненадання переваги у русі пішоходам на нерегульованих пішохідних переходах вчинені особою, яку протягом року з дня набрання законної сили постановою про накладення адміністративного стягнення було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Законопроєкт використовує традиційне для КУпАП формулювання «особу було піддано адміністративному стягненню», однак не конкретизує момент, з якого особа вважається такою, що піддана адміністративному стягненню. Це може породжувати неоднозначне тлумачення у визначенні повторності та систематичності правопорушення і, таким чином, створювати ризики порушення принципу юридичної визначеності. Повторним відповідно до ст. 35 КупАП визнається вчинене особою протягом року однорідне правопорушення, за яке на неї вже накладено адміністративне стягнення. Судова практика переважно виходить із того, що повторність пов'язується з набранням постановою про накладення адміністративного стягнення законної сили, а не лише її винесенням. Наступна пропозиція авторів полягає у доповненні новою частиною 7 статті 122 КУпАП: дії, передбачені частиною шостою цієї статті, вчинені особою, яка двічі протягом року піддавалася адміністративному стягненню за порушення правил проїзду пішохідних переходів, перехресть, обгону і зустрічного роз'їзду, проїзд на заборонний сигнал світлофора або жест регулювальника, ненадання переваги у русі пішоходам на нерегульованих пішохідних переходах, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк від шести місяців до одного року. Наше бачення нової частини 7 статті 122 КупАП: дії, передбачені частиною шостою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року з дня набрання законної сили постановою про накладення адміністративного стягнення двічі було піддано адміністративному стягненню за порушення правил проїзду пішохідних переходів, перехресть, обгону і зустрічного роз'їзду, проїзд на заборонний сигнал світлофора або жест регулювальника, ненадання переваги у русі пішоходам на нерегульованих пішохідних переходах, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк від шести місяців до одного року. Правова дефініція «систематичність порушення водієм правил дорожнього руху» в українському законодавстві

була визначена статтею 15 Закону «Про дорожній рух» у редакції від 30.06.1993 [29], якою передбачалося, що «в разі систематичного порушення водієм правил дорожнього руху він може бути направлений уповноваженими посадовими особами Державтоінспекції Міністерства внутрішніх справ України для перевірки знань цих правил». На сьогодні термін «систематичність порушення водієм правил дорожнього руху» відсутній. Загалом автори законопроекту в пояснювальній записці до нього, посилаючись на світовий огляд і узагальнення найкращих практик у сфері санкцій, реалізовані Global Road Safety Partnership у 2021, повідомляють, що у світі найбільш поширені чотири види санкцій, які стосуються профілактики та реагування на порушення правил дорожнього руху, а саме: 1) штрафи (фінансові стягнення); 2) штрафи бали; 3) санкції щодо посвідчення водія; 4) санкції щодо транспортного засобу. Наведений перелік залишає відкритим питання, який із видів санкцій тягне за собою найсуворіші наслідки для порушника. Цілком можливо, що автори дослідження взагалі не ставили перед собою мету впорядковувати санкції за ступенем важкості наслідків. Водночас автори нормативних пропозицій ґрунтують весь законопроект на перегляді адміністративно-деліктного підходу шляхом посилення санкцій для так званих рецидивістів. У цьому контексті тимчасове позбавлення права керування транспортними засобами, безперечно, є найбільш суворим покаранням і способом профілактики відповідних деліктів.

Утім нагадаємо, що важкість потенційного покарання не має достатньо потужного впливу на поведінку людини, щоб унеможливити девіантну поведінку. Якби це було інакше, усі правопорушення вже були б викорінені. Отже, для обґрунтування доцільності запропонованих норм недостатньо лише змістовного теоретичного обґрунтування – потрібні також статистичні дані й розрахунки, проте проект їх не містить.

Звернемо увагу й на те, що група адміністративних правопорушень є найчисленнішою серед усіх можливих правопорушень. Ця особливість потребує комплексної оцінки наслідків для планування їх профілактики. Наприклад, урахування реакції суспільства, вплив на економіку тощо. Так, можливість керувати власним транспортним засобом забезпечує індивідуальну мобільність пересування, розвантаження міського транспорту, надходження в бюджет (адже відповідна фінансова складова міститься в ціні на пальне) тощо. Жодна із цих складових не проаналізована в матеріалах законопроекту. Водночас чинна частина 5 статті 122 КУпАП уже містить можливість застосування позбавлення права керування транспортними засобами. На відміну від пропозицій законопроекту, в чинному законодавстві ця санкція існує як одна з альтернатив реалізації покарання. Тож пропорційність та справедливість покарання, які автори правотворчої ініціативи визначають серед цілей законопроекту, на наш погляд, значно краще досягається чинними положеннями законодавства, ніж запропонованими до нього змінами.

У проекті Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження пропорційності відповідальності за перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів № 13314 [30] автори пропонують викласти примітку до статті 22 в новій редакції, згідно з якою положення цієї статті не застосовуються до правопорушень, не застосовуються до правопорушень, передбачених частиною четвертою статті 121, частиною п'ятою статті 122, статтями 122-2, 122-4, 122-6, частиною третьою статті 123, частинами другою – п'ятою

статті 126, статтями 130, 161-1 і 173-2 цього Кодексу. На нашу думку, запровадження запропонованих змін може призвести до негативної тенденції необґрунтованого розширення переліку адміністративних правопорушень, стосовно яких до осіб, які їх вчинили, не застосовуються передбачені законом види звільнення від адміністративної відповідальності. Це, зі свого боку, може погіршити баланс між превентивною функцією адміністративного законодавства та принципом індивідуалізації відповідальності, зменшуючи можливості врахування конкретних обставин справи під час ухвалення рішень про відповідальність порушників. Ініціатори також пропонують змінити назву статті 122 КУпАП і викласти її в новій редакції: «Стаття 122. Проїзд на заборонний сигнал регулювання дорожнього руху та порушення інших правил дорожнього руху». Порушення вимог дорожніх знаків та розмітки проїзної частини доріг, правил перевезення вантажів, буксирування транспортних засобів, зупинки, стоянки, проїзду пішохідних переходів, ненадання переваги у русі пішоходам на нерегульованих пішохідних переходах, а так само порушення встановленої для транспортних засобів заборони рухатися тротуарами чи пішохідними доріжками – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. На наше бачення, стаття 122 КУпАП «Перевищення встановлених обмежень швидкості руху, проїзд на заборонний сигнал регулювання дорожнього руху та порушення інших правил дорожнього руху» має передбачати таке: перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів більш як на двадцять кілометрів на годину, порушення вимог дорожніх знаків та розмітки проїзної частини доріг, правил перевезення вантажів, буксирування транспортних засобів, зупинки, стоянки, проїзду пішохідних переходів, ненадання переваги у русі пішоходам на нерегульованих пішохідних переходах, а так само порушення встановленої для транспортних засобів заборони рухатися тротуарами чи пішохідними доріжками – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Примітка. Положення частини першої не застосовується в разі перевищення встановленої швидкості не більше ніж на 20 кілометрів на годину виключно легковими автомобілями та мотоциклами під час здійснення обгону транспортних засобів, які рухаються з меншою швидкістю, для завершення маневру обгону. Не підтримуємо викладення статті у редакції, запропонованій авторами законопроекту, адже збереження дозволу на перевищення швидкості до 20 км/год під час обгону легковими автомобілями та мотоциклами важливе для безпеки дорожнього руху. Це дає змогу швидко й безпечно завершити маневр, знижуючи ризик зіткнень. Відмова від цієї норми може збільшити час перебування на зустрічній смузі та ймовірність аварій, тому такий дозвіл зберігає баланс між дотриманням швидкісного режиму і практичними вимогами безпечного руху.

Автори пропонують додати статтю 122-6, яка встановлює штрафи за перевищення швидкості: понад 10 км/год – 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, понад 20 км/год – 40, понад 30 км/год – 80, понад 40 км/год – 100, понад 60 км/год – 160, понад 80 км/год – 200. Якщо перевищення швидкості призводить до аварійної ситуації, можливе позбавлення права керування на строк від 6 до 12 місяців. Відповідальність несе водій або визначена особа в разі автоматичної фіксації.

Загалом не вдаючись до деталізації всіх пропозицій, вважаємо за нагально необхідне зосередитися на санк-

ції за перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів більш як на п'ятдесят кілометрів на годину, що тягне за собою накладення штрафу в розмірі від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. При цьому пропонується вважати перевищення швидкості від 10 до 20 км/год малозначним правопорушенням із штрафом 100 н.м.г., від 30 до 50 км/год – середньої тяжкості (130 н.м.г.), а від 50 і вище – тяжким (150 н.м.г.).

На нашу думку, недоцільність виділення окремих градацій перевищення швидкості на 10, 20, 30 чи 40 км/год полягає в тому, що це ускладнює структуру адміністративної відповідальності, робить її менш зрозумілою для водіїв і створює підґрунтя для неоднакового застосування норм на практиці. Зосередження відповідальності за перевищення швидкості лише понад 50 км/год із відповідним штрафом дає можливість чітко окреслити межу грубого правопорушення, спрощує процес фіксації та розгляду таких справ, а також посилює превентивний ефект покарання. Надмірна деталізація градацій може призвести до зниження ефективності правозастосування, оскільки незначні перевищення зазвичай не становлять суттєвої загрози для безпеки дорожнього руху, а основна увага має бути зосереджена на боротьбі з найбільш небезпечними порушеннями.

Встановлення підвищеної адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху, які спричинили створення аварійної обстановки, обґрунтовано необхідністю забезпечення належного рівня безпеки на дорогах. Введення штрафу в розмірі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права керування транспортними засобами на строк до трьох років відповідає принципу невідворотності покарання та має превентивний характер, оскільки стимулює водіїв утримуватися від дій, що змушують інших учасників дорожнього руху різко змінювати швидкість чи напрямок руху або вживати інших заходів для забезпечення безпеки.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що дорожній рух є складною і багатокомпонентною соціальною системою, яка охоплює взаємодію учасників, інфраструктури, органів влади та громадськості. Забезпечення безпеки дорожнього руху потребує комплексного підходу, що поєднує ефективне законодавче регулювання, використання сучасних технологій, організаційні заходи й активну просвітницьку роботу. Аналіз наукових поглядів і зарубіжного досвіду засвідчив важливість міждисциплінарного підходу до вивчення проблем безпеки, врахування соціальних, правових і технічних чинників, а також етичних аспектів, як це передбачає концепція Vision Zero. З огляду на викладене можна констатувати, що законодавцем проведена значна робота, спрямована на вдосконалення відповідальності бази у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Водночас важливо, щоб прийняття нових актів не призводило до виникнення суперечностей чи конкуренції між правовими нормами в цій сфері. У межах наукової роботи було здійснено аналіз таких законопроектів: «Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про дорожній рух» щодо посилення відповідальності у сфері безпеки дорожнього руху» (№ 11029 від 20.02.2024, ВРУ), «Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження пропорційності відповідальності за перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів» (№ 13314 від 26.05.2025, ВРУ), «Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності за систематичні порушення правил дорожнього руху» (№ 12172 від 01.11.2024, ВРУ). На основі проведеного аналізу запропоновано власні рекомендації та зауваження, які можуть бути корисними для подальшого вдосконалення правотворчого процесу у сфері безпеки дорожнього руху.

Список використаних джерел

1. Голіна В. В. Актуальні питання безпеки дорожнього руху: правові та кримінологічні аспекти. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2022. Випуск № 44. С. 9–17. DOI: 10.31359/2079-6242-2022-44-9
2. Подковенко Т. О. Безпека як правова категорія. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 29–30 квітня 2022 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 257–260.
3. Тихий В. П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85) С. 31–46.
4. Погребняк О. Концептуальні положення публічного адміністрування у сфері організації безпеки дорожнього руху. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 648–654. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.91>
5. Скрипа Є. Щодо проблеми визначення поняття «дорожній рух». *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 115–119.
6. Козар Д. Поняття та сутність безпеки дорожнього руху. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 176–180. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.33>
7. Левіщенко Д. К. Адміністративно-правове забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2026. 237 с.
8. Забезпечення Національною поліцією безпеки дорожнього руху: правові та організаційні аспекти : метод. рек. / В. І. Варивода, Д. А. Євдокимов, В. Г. Сюрачик та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 110 с.
9. Road safety Sweden (site with participation: Government Offices Sweden and World Health Organization), “About the conference / “Vision Zero – no fatalities or serious injuries through road accidents” (Vision Zero Academy, 14.10.2019)”. URL: <https://www.roadsafetysweden.com/about-the-conference/vision-zero---no-fatalities-or-serious-injuries-through-road-accidents/> (дата звернення: 10.07.2026).
10. Медведенко Н. В., Медведенко С. В. Особливості інформаційно-технічного забезпечення безпеки дорожнього руху, перспективи розвитку в умовах викликів сучасності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 316–320. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/74>
11. Dextre, J. C., & Cebollada, À. Notas en torno a la seguridad vial. Una revisión desde las ciencias sociales. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 2014. Vol. 60 (2). P. 419–433.
12. ДТП в Україні: скільки людей загинуло в аваріях за 2026 рік. *NewsYou.info*. URL: <https://newsyou.info/2026/06/dtp-v-ukraini-skilki-lyudej-zagynulo-v-avariyah-za-2026-rik> (дата звернення: 10.07.2026).

13. Когут В. М. Національні ініціативи щодо безпеки дорожнього руху та їх імплементація. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»* 2024. № 6. С. 579–583. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.94>
14. Анохін А. М. Зарубіжний досвід забезпечення безпеки дорожнього руху на профілактики дорожньо-транспортних пригод. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 809–813. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/204>
15. Остапенко О. І. Про заборони та обмеження в адміністративному праві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2018. № 2. Вип. 5. С. 51–59.
16. Ceļu satiksmes likums: Likums Saeimā pieņemts 1997.gada 1.oktobrī. URL: <https://m.likumi.lv/ta/id/45467-celu-satiksmes-likums> (дата звернення: 10.07.2026).
17. Prasības transportlīdzekļu braukšanas ātruma mērierīcēm: Ministru kabineta noteikumi № 704, 2017. 28. novembrī (prot. Nr. 59 32. §) URL: <https://m.likumi.lv/ta/id/295463-prasibas-transportlīdzekļu-brauksanas-atruma-kontroles-meriericem> (дата звернення: 10.07.2026).
18. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas: TAR, 2015-07-10, № 2015-11216. URL: <https://www.infolex.lt/ta/336765> (дата звернення: 10.07.2026).
19. Saugaus eismo automobilių keliais įstatymas (seakį) URL: <https://www.ketonline.lt/wp-content/uploads/2026/01/Saugaus-eismo-automobilių-keliais-įstatymas-SEAKI-2026-01-01.pdf> (дата звернення: 10.07.2026).
20. Loi du 25 juillet 2015 portant création du système de contrôle et de sanction automatisés et modification de la loi modifiée du 14 février 1955 concernant la réglementation de la circulation sur toutes les voies publiques. *Journal officiel*. URL: <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2015/07/25/n2/jo> (дата звернення: 10.07.2026).
21. Reglement verkeersregels en verkeerstekens 1990 (RVV 1990). URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0004825/2026-01-01?g=2026-01-01&z=2026-01-01>.
22. Instructie snelheidsoverschrijdingen en snelheidsbegrenzers (2022I002) URL: <https://www.om.nl/onderwerpen/b/beleidsregels/instructies/verkeer/instructie-snelheidsoverschrijdingen-en-snelheidsbegrenzers-2022i002> (дата звернення: 10.07.2026).
23. Arrêté royal du 30 septembre 2005 désignant les infractions par degré aux règlements généraux pris en exécution de la loi relative à la police de la circulation routière. URL: <https://www.codelaroute.be/fr/reglementation/2005014182~5yja0ajqn>
24. Code de la route. *Journal officiel*. URL: <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/route/20260612> (дата звернення: 10.07.2026).
25. Driving offences codes and related penalty points abstract from the sixth schedule of the motor vehicles (driving licences) regulations (S.L.65.18). *Transport.gov.mt*. URL: <https://www.transport.gov.mt/Penalty-Points.pdf-f5732> (дата звернення: 10.07.2026).
26. Розрахунок штрафів. URL: <https://www2.om.nl/snelheidsovertredingen> Overheid.nl. (дата звернення: 10.07.2026).
27. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про дорожній рух» щодо посилення відповідальності у сфері безпеки дорожнього руху. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/43734> (дата звернення: 10.07.2026).
28. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності за систематичні порушення правил дорожнього руху. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45147> (дата звернення: 10.07.2026).
29. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 № 3353-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3353-12> (дата звернення: 10.07.2026).
30. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження пропорційності відповідальності за перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56465> (дата звернення: 10.07.2026).

References

1. Golina, V. V. (2022). Aktualni pytannia bezpeky dorozhnoho rukhu: pravovi ta kryminolohichni aspekty [Topical issues of road safety: Legal and criminological aspects]. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu*, 44, 9–17. <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2022-44-9> [in Ukrainian].
2. Podkovenko, T. O. (2022). Bezpeka yak pravova katehoriya [Safety as a legal category]. In *Rosiisko-ukrainska viina: pravo, bezpeka, svit: materialy VI Miznarodnoi naukovykh konferentsii* (pp. 257–260). ZUNU [in Ukrainian].
3. Tykhyi, V. P. (2016). Bezpeka ludyny: poniattia, pravove zabezpechennia, znachennia, vydy [Human safety: Concept, legal support, significance, types]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2 (85), 31–46 [in Ukrainian].
4. Pohrebniak, O. (2024). Kontseptualni polozhennia publichnoho administruvannia u sferi orhanizatsii bezpeky dorozhnoho rukhu [Conceptual provisions of public administration in the field of road safety organization]. *Pravo i suspilstvo*, 2, 648–654. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.91> [in Ukrainian].
5. Skrypa, Ye. (2019). Schodo problemy vyznachennia poniattia “dorozhnii rukh” [On the problem of defining the concept of “road traffic”]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 2, 115–119 [in Ukrainian].
6. Kozar, D. (2019). Poniattia ta sutnist bezpeky dorozhnoho rukhu [The concept and essence of road safety]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 12, 176–180. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.33> [in Ukrainian].
7. Levishchenko, D. K. (2026). *Administrativno-pravove zabezpechennia bezpeky dorozhnoho rukhu v Ukraini* [Administrative and legal support of road safety in Ukraine] [Candidate dissertation, National Academy of Internal Affairs] [in Ukrainian].
8. Varyvoda, V. I., Yevdokymov, D. A., & Syuravchik, V. H. (2019). *Zabezpechennia Natsionalnoi politsiiei bezpeky dorozhnoho rukhu: pravovi ta orhanizatsiini aspekty* [Ensuring road safety by the National Police: Legal and organizational aspects]. Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
9. Road safety Sweden (site with participation: Government Offices Sweden and World Health Organization) (2019, October 14). *About the conference / “Vision Zero – no fatalities or serious injuries through road accidents” (Vision Zero Academy)*. <https://www.roadsafetysweden.com/about-the-conference/vision-zero---no-fatalities-or-serious-injuries-through-road-accidents/> [in English].

10. Medvedenko, N. V., & Medvedenko, S. V. (2024). Osoblyvosti informatsiino-tekhnichnoho zabezpechennia bezpeky dorozhnogo rukhu, perspektyvy rozvytku v umovakh vykykiv suchasnosti [Features of information and technical support for road safety, development prospects in the context of modern challenges]. *Юридичний науковий електронний журнал*, 3, 316–320. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/74> [in Ukrainian].
11. Dextre, J. C., & Cebollada, À. (2014). Notas en torno a la seguridad vial. Una revisión desde las ciencias sociales. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 60 (2), 419–433. [in Spanish].
12. NewsYou.info (2026). DTP v Ukraini: skilky lyudej zahynulo v avarijakh za 2026 rik [Road traffic accidents in Ukraine: How many people died in accidents in 2026]. <https://newsyou.info/2026/06/dtp-v-ukraini-skilky-lyudej-zaginulo-v-avariyax-za-2026-rik> [in Ukrainian].
13. Kohut, V. M. (2024). Natsionalni initsiatyvy schodo bezpeky dorozhnogo rukhu ta jikh implementatsiia [National road safety initiatives and their implementation]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, 6, 579–583. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.94> [in Ukrainian].
14. Anokhin, A. M. (2022). Zarubizhnyj dosvid zabezpechennia bezpeky dorozhnogo rukhu ta profilaktyky dorozhno-transportnykh pryhod [Foreign experience in ensuring road safety and prevention of road traffic accidents]. *Yurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal*, 10, 809–813. <https://doi.org/10.32782/2524-0374-2022-10/204> [in Ukrainian].
15. Ostapenko, O. I. (2018). Pro zaborony ta обмеження в адміністративному праві [On prohibitions and restrictions in administrative law]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». Seriya: Yurydychni nauky*, 5, 51–59 [in Ukrainian].
16. Likumi.lv (1997, October 1). Ceļu satiksmes likums [Road Traffic Law]. <https://m.likumi.lv/ta/id/45467-celu-satiksmes-likums> [in Latvian].
17. Prasības transportlīdzekļu braukšanas ātruma mērierīcēm [Requirements for vehicle speed measuring devices] (2017, November 28). *Ministru kabineta noteikumi Nr. 704*. <https://m.likumi.lv/ta/id/295463-prasibas-transportlīdzekļu-braukšanas-atruma-kontroles-meriericem> [in Latvian].
18. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas [Code of Administrative Offenses of the Republic of Lithuania] (2015, July 10). *TAR, Nr. 2015-11216*. <https://www.infolex.lt/ta/336765> [in Lithuanian].
19. KETonline (2026). Saugaus eismo automobilių keliais įstatymas [Law on Safe Traffic on Roads]. <https://www.ketonline.lt/wp-content/uploads/2026/01/Saugaus-eismo-automobiliu-keliais-istatymas-SEAKI-2026-01-01.pdf> [in Lithuanian].
20. Loi du 25 juillet 2015 portant création du système de contrôle et de sanction automatisés (2015). *Journal officiel*. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2015/07/25/n2/jo> [in French].
21. Wetten.overheid.nl (1990). Reglement verkeersregels en verkeerstekens 1990 (RVV 1990). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0004825/2026-01-01?g=2026-01-01&z=2026-01-01> [in Dutch].
22. Instructie snelheidsoverschrijdingen en snelheidsbegrenzers (2022I002) (2022). *Openbaar Ministerie*. <https://www.om.nl/onderwerpen/b/beleidsregels/instructies/verkeer/instructie-snelheidsoverschrijdingen-en-snelheidsbegrenzers-2022I002> [in Dutch].
23. Arrêté royal du 30 septembre 2005 désignant les infractions par degré aux règlements généraux pris en exécution de la loi relative à la police de la circulation routière (2005). *Code de la route*. <https://www.codedelaroute.be/fr/reglementation/2005014182~5yja0ajqn> [in French].
24. Code de la route (2026). *Journal officiel*. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/route/20260612> [in French].
25. Driving offences codes and related penalty points abstract from the sixth schedule of the motor vehicles (driving licences) regulations (S.L.65.18) (2026). *Transport.gov.mt*. <https://www.transport.gov.mt/Penalty-Points.pdf-f5732> [in English].
26. Overheid.nl (2026). Rozrakhunok shtrafiv [Calculation of fines]. <https://www.om.nl/snelheidsovertredingen> [in Dutch].
27. Verkhovna Rada of Ukraine (2026). Proiekt Zakonu pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia ta Zakonu Ukrainy “Pro dorozhnii rukh” schodo posylennia vidpovidalnosti u sferi bezpeky dorozhnogo rukhu [Draft Law on Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Law of Ukraine “On Road Traffic” regarding strengthening liability in the field of road safety]. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/43734> [in Ukrainian].
28. Verkhovna Rada of Ukraine (2026). Proiekt Zakonu pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia schodo posylennia administrativnoi vidpovidalnosti za systematychni pravoporushennia pravil dorozhnogo rukhu [Draft Law on Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses regarding strengthening administrative liability for systematic violations of traffic rules]. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45147> [in Ukrainian].
29. Verkhovna Rada of Ukraine (1993). Pro dorozhnii rukh: Zakon Ukrainy vid 30.06.1993 № 3353-XII [On Road Traffic: Law of Ukraine of June 30, 1993, No. 3353-XII]. (1993). <https://zakon.rada.gov.ua/go/3353-12> [in Ukrainian].
30. Verkhovna Rada of Ukraine (2026). Proiekt Zakonu pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia schodo zaprovadzhennia proporcijnosti vidpovidalnosti za perevyschennia vstanovlenoho обмеження швидкості руху транспортних засобів [Draft Law on Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses regarding the introduction of proportionality of liability for exceeding established vehicle speed limits]. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56465> [in Ukrainian].

Dzhafarova Olena,

Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Administrative Activity
Educational and Scientific Institute No. 3
(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4201-0218>

Pchelin Vitalii,

Doctor of Law, Professor,
Professor at the Department of Administrative Activity
Educational and Scientific Institute No. 3
(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9540-9084>

Pravdiuk Andriy,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Administrative Activity
Educational and Scientific Institute No. 3
(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5248-8111>

**ANALYSIS OF REGULATORY INITIATIVES IN THE FIELD OF ROAD SAFETY
THROUGH THE PRISM OF FOREIGN EXPERIENCE**

The article examines road traffic as a complex social system that encompasses the interaction of the road, vehicles, road users, control mechanisms and measures to prevent violations. Scientific approaches to defining the concepts of road traffic and road safety are considered, with emphasis on the multidimensionality of the safety category, which includes legal, social and technical aspects. It is determined that increasing the level of safety is possible only if an interdisciplinary approach is implemented and international experience is taken into account, in particular modern EU standards and the Vision Zero concept. The feasibility of harmonizing Ukrainian legislation with European practices and the importance of implementing innovative preventive mechanisms are substantiated.

Particular attention is paid to the analysis of the international experience of Latvia, Lithuania, Luxembourg, the Netherlands and Malta in the field of speed control, the application of penalty points and the organization of administrative liability. The draft laws on amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Law of Ukraine "On Road Traffic" on strengthening responsibility in the field of road safety, the draft law on strengthening administrative responsibility for systematic violations of road traffic rules, as well as the draft law on introducing proportionality of responsibility for exceeding the established speed limits of vehicles (№ 11029 of 02/20/2024, № 12172 of 11/01/2024, № 13314 of 05/26/2025) were analyzed. Based on the analysis, conclusions were drawn on the need for a comprehensive update of the regulatory framework, ensuring a balance between the safety and freedom of road users, as well as further improvement of the law-making process taking into account foreign practices.

Key words: safety, road traffic, road safety, legislative regulation, administrative responsibility, international experience.

Дата першого надходження статті до видання: 24.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 355.58:355.405.7:061.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-21>

Батюк Олег Володимирович,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
будівництва військ та оперативного застосування
(Національна академія Національної гвардії України, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2291-4247>

ДОСВІД УКРАЇНИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ТА БЕЗПЕКОВИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ НАТО

У науковій статті здійснено комплексний аналіз ролі цивільно-військового співробітництва в умовах війни в Україні як одного з ключових елементів забезпечення національної безпеки, суспільної стійкості й ефективного функціонування державних інституцій в умовах воєнних загроз. Досліджено особливості трансформації системи цивільно-військової взаємодії в умовах сучасного збройного конфлікту, який характеризується поєднанням традиційних військових дій із гібридними загрозами, інформаційними операціями, кібератаками та цілеспрямованим впливом на об'єкти критичної інфраструктури. Автор обґрунтував, що цивільно-військове співробітництво в сучасних умовах виходить за межі традиційного інструменту підтримки військових операцій та перетворюється на важливий механізм формування всеохоплюючої системи національної стійкості. У статті запропоновано перспективні напрями гармонізації національної системи цивільно-військового співробітництва зі стандартами та підходами НАТО шляхом удосконалення нормативно-правового забезпечення, розвитку інституційних механізмів координації, впровадження сучасних цифрових інструментів управління, розширення можливостей стратегічних комунікацій та підвищення ефективності захисту критичної інфраструктури.

Ключові слова: безпека, держава, НАТО, співробітництво, цивільні особи, стійкість, взаємодія, рух опору, цивільно-військове співробітництво.

Постановка проблеми. Актуальність теми визначена тим, що прийняття Україною семи базових вимог НАТО щодо стійкості (Baseline Requirements for National Resilience, BLR), а також упровадження положень щодо забезпечення фінансової, соціальної та інформаційної стійкості свідчить про якісну трансформацію національної системи забезпечення безпеки відповідно до сучасних євроатлантичних стандартів. Зазначені кроки створюють передумови для подальшої інституціоналізації відповідних механізмів у межах НАТО шляхом їх гармонізації з оновленими керівними принципами забезпечення стійкості та стратегічними цілями Альянсу у сфері стримування й підвищення національної та колективної стійкості. У сучасних умовах цивільно-військове співробітництво (Civil-Military Cooperation, CIMIC) набуває комплексного характеру, охоплюючи взаємодію між військовими формуваннями, органами державної влади та місцевого самоврядування, суб'єк-

тами приватного сектору і громадянським суспільством. Така інтегрована модель сприяє підвищенню ситуаційної обізнаності, ефективності управлінських процесів та зміцненню суспільної довіри під час кризових ситуацій і збройних конфліктів.

Досвід активних бойових дій в Україні з лютого 2022 року демонструє, що CIMIC є не лише інструментом координації взаємодії між військовими та цивільними структурами, а й важливим стратегічним ресурсом забезпечення опору, підтримання стійкості, відновлення та післявоєнної реконструкції держави. Інтеграція механізмів цивільно-військового співробітництва в оперативні процедури дає змогу ефективно реалізовувати концепцію всеохоплюючої національної стійкості й адаптувати систему управління до умов гібридних загроз.

Набутий Україною досвід формує цінну практичну основу для вдосконалення підходів НАТО до інтеграції CIMIC у систему стримування й оборони, побудовану на

принципах стійкості та цивільної готовності. Це сприяє підвищенню ефективності кризового реагування, забезпеченню готовності до протидії гібридним загрозам, узгодженню стратегічних цілей із локальними механізмами реалізації безпекової політики, а також практичній імплементації положень статті 3 Північноатлантичного договору та Зобов'язань НАТО щодо забезпечення стійкості [1].

У цьому контексті цивільно-військове співробітництво слід розглядати як один із ключових елементів системи планування національної та колективної стійкості. Досвід України підтверджує його стратегічне значення для розвитку оборонних спроможностей, оперативного планування, ефективного розподілу ресурсів та забезпечення міжвідомчої взаємодії. Подальше зміцнення механізмів СІМІС шляхом інтеграції цивільної взаємодії, захисту критичної інфраструктури, розвитку інформаційного обміну та партнерства з приватним сектором є важливою передумовою підвищення обороноздатності та стійкості держав – членів НАТО. Формалізація цивільно-військового співробітництва в межах оперативних циклів управління, процесів розвитку сил і засобів та механізмів державно-приватного партнерства сприятиме підвищенню оперативності, узгодженості й ефективності реагування на кризові ситуації, закріплюючи СІМІС як один із фундаментальних елементів стратегічної стійкості Альянсу.

Сучасне безпекове середовище, що характеризується високою динамічністю та зростанням кількості гібридних загроз, обумовлює необхідність посилення ролі цивільно-військового співробітництва як інтегра-

ційного механізму, що забезпечує взаємозв'язок між військовими операціями та функціонуванням цивільного сектору. Такий підхід створює передумови для ефективної протидії сучасним викликам безпеки та підвищення спроможності НАТО діяти комплексно у всіх операційних середовищах.

За умов належного ресурсного забезпечення та інтеграції механізмів СІМІС у процеси стратегічного й оперативного планування цивільно-військове співробітництво трансформується з допоміжного елементу військово-політичної діяльності у важливий стратегічний інструмент забезпечення національної та колективної стійкості. Його ефективне функціонування сприяє підвищенню рівня готовності держав до реагування на кризові ситуації, зміцненню соціальної згуртованості та забезпеченню безперервності функціонування критично важливих систем.

Вважаємо, що доцільно розглядати цивільно-військове співробітництво як одну з ключових функціональних складових системи забезпечення стійкості держав – членів НАТО. Розвиток кадрового потенціалу СІМІС, удосконалення аналітичних спроможностей, розширення міжвідомчої взаємодії та інституційного партнерства, а також поглиблення співпраці з приватним сектором сприятимуть підвищенню ефективності взаємодії з цивільним населенням, захисту критичної інфраструктури та розвитку прозорих механізмів інформаційного обміну, враховуючи ключові тригери цивільно-військового реагування в Україні в період 2022–2025 років (рис. 1).

Ключові тригери цивільно-військового реагування України (2022–2025)

Рис. 1. Еволюція ключових тригерів розвитку системи цивільно-військового співробітництва (СІМІС) в Україні у контексті забезпечення національної стійкості та реагування на гібридні загрози (2022–2025 рр.) (згенеровано за допомогою ШІ ChatGPT)

На наше переконання, саме реалізація зазначених напрямів дасть можливість Альянсу підвищити адаптивність до трансформації характеру сучасних воєнних конфліктів, посилити кризове реагування та забезпечити довгострокову безпекову й соціальну стійкість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи з 1990-х років, у Північноатлантичному альянсі здійснювалася системна робота з формування доктринальної та нормативної бази цивільно-військового співробітництва (СІМІС) як невід'ємної складової

комплексного врегулювання кризових ситуацій. Особлива увага приділялася розвитку механізмів взаємодії між військовими структурами, органами державної влади, міжнародними організаціями, інститутами громадянського суспільства та іншими цивільними суб'єктами.

Як зазначає І. Г. Патер, основу доктринальних документів оперативного-тактичного рівня у збройних силах держав – членів НАТО становив практичний досвід Збройних сил Сполучених Штатів Америки щодо створення центрів цивільно-військового співробітництва під час військових операцій у Північному Іраку (1991 р.), Сомалі (1993–1994 рр.), Руанді (1994 р.) та на Гаїті (1993–1995 рр.). Такі центри виконували функції координаційних платформ для обміну інформацією та узгодження діяльності між військовими формуваннями, урядовими структурами США, місцевими органами влади, міжнародними організаціями та іншими цивільними суб'єктами [3].

Організаційна структура зазначених центрів формувалася з урахуванням оперативної обстановки, характеру завдань і актуальних потреб конкретної військової операції, що забезпечувало їхню гнучкість та ефективність. Аналогічний підхід був застосований в Україні під час проведення операції Об'єднаних сил, у межах якої були створені об'єднані центри цивільно-військового співробітництва в містах Северодонецьк, Краматорськ і Маріуполь.

За твердженням Д. О. Кузьменка, діяльність зазначених центрів була спрямована на координацію спільних дій Збройних Сил України з іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування, урядовими й неурядовими організаціями з метою реалізації гуманітарних, інформаційних та безпекових заходів у районі проведення операції. До складу об'єднаних центрів, окрім представників Збройних Сил України, за погодженням залучалися представники Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби України, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань, що забезпечувало міжвідомчу координацію та комплексний підхід до вирішення поставлених завдань [4].

На думку О. В. Минька, такі підрозділи мали тимчасовий характер і створювалися в районах проведення військових операцій як структурні елементи органів військового управління. За умови сприятливої безпекової ситуації об'єднані центри цивільно-військового співробітництва розміщувалися поза межами місць дислокації військових частин, у безпосередній близькості до основних цивільних установ і організацій, що сприяло підвищенню ефективності взаємодії між військовими та цивільними суб'єктами, оперативності прийняття рішень і реалізації спільних заходів у кризових умовах [5].

У контексті врахування результатів доктринальної діяльності держав – членів Організації Північноатлантичного договору доцільно погодитися з позицією українських науковців, які наголошують, що система цивільно-військового співробітництва України потребує подальшого вдосконалення шляхом імплементації кращих практик і стандартів НАТО. Такий підхід є важливою передумовою підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії, розвитку кризового менеджменту та забезпечення національної стійкості в умовах сучасних безпекових викликів.

Як зазначає О. О. Кутков, одним із пріоритетних напрямів удосконалення механізмів державного регулювання цивільно-військового співробітництва є розроблення та прийняття єдиної нормативно-правової бази,

гармонізованої зі стандартами НАТО, яка забезпечуватиме комплексне правове регулювання взаємодії військових формувань з органами державної влади, місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства та іншими цивільними суб'єктами [6].

У цьому контексті особливого значення набуває поняття стандарту НАТО, який розглядається як міжнародно погоджений нормативний документ, що встановлює уніфіковані правила, процедури та принципи спільної діяльності, єдину термінологічну базу, а також вимоги до стандартизації технічних процесів, озброєння, військової техніки та інших компонентів матеріально-технічного забезпечення збройних сил держав – членів Альянсу та країн-партнерів. Упровадження таких стандартів сприяє досягненню оперативної сумісності (interoperability), підвищенню ефективності спільних операцій та розвитку інтегрованих механізмів реагування на сучасні загрози.

На думку Ю. В. Кривенка, провідну роль у формуванні та розвитку концептуальних засад цивільно-військового співробітництва серед держав – членів НАТО відіграють Канада, Королівство Нідерландів та Королівство Данія, які є визнаними лідерами в розробленні доктринальних підходів, організаційних моделей і практичних механізмів взаємодії між військовими та цивільними структурами. Накопичений цими державами досвід становить значний науково-практичний інтерес для України та може бути використаний у подальшому вдосконаленні національної системи цивільно-військового співробітництва відповідно до євроатлантичних стандартів і принципів [7].

Метою статті є комплексне дослідження розвитку системи цивільно-військового співробітництва України в умовах широкомасштабної війни, її нормативно-правових, організаційних і практичних засад, а також визначення можливостей імплементації набутого українського досвіду в процесі вдосконалення механізмів забезпечення стійкості, кризового реагування та розвитку безпекових спроможностей Організації Північноатлантичного договору (НАТО).

Український досвід цивільно-військового співробітництва, сформований в умовах широкомасштабної війни, доцільно розглядати не лише як національну практику кризового реагування, а й як нову модель забезпечення суспільної стійкості, що інтегрує військові, державні, муніципальні та громадські інститути та може слугувати основою для подальшої трансформації концепції СІМІС та системи Resilience NATO в умовах сучасних гібридних конфліктів.

Наукова новизна наукової статті полягає в тому, що вперше здійснено комплексне дослідження українського досвіду організації цивільно-військового співробітництва в умовах широкомасштабної війни крізь призму його значення для розвитку сучасної концепції національної та колективної стійкості НАТО.

Методологічну основу наукової статті становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких забезпечило всебічний аналіз теоретичних, нормативно-правових і організаційно-практичних аспектів цивільно-військового співробітництва в Україні та державах – членах НАТО, а також визначення перспектив використання українського досвіду для розвитку сучасних механізмів забезпечення стійкості й безпеки Альянсу.

Викладення основного матеріалу. Український досвід цивільно-військового співробітництва як фактор розвитку безпекових спроможностей НАТО полягає в тому,

що сучасна війна, не може ґрунтуватися лише на військових досягненнях. Сили безпеки та оборони України продемонстрували ефективність моделі Whole-of-Society (рис. 2), коли до протидії агресії залучаються органи вла-

ди, військові структури, бізнес, волонтерські організації, наукові установи та громадяни. Саме високий рівень суспільної мобілізації дав змогу забезпечити стійкість держави в перші місяці широкомасштабного вторгнення.

Модель «Whole-of-Society» цивільно-військового співробітництва в період повномасштабного вторгнення в Україні

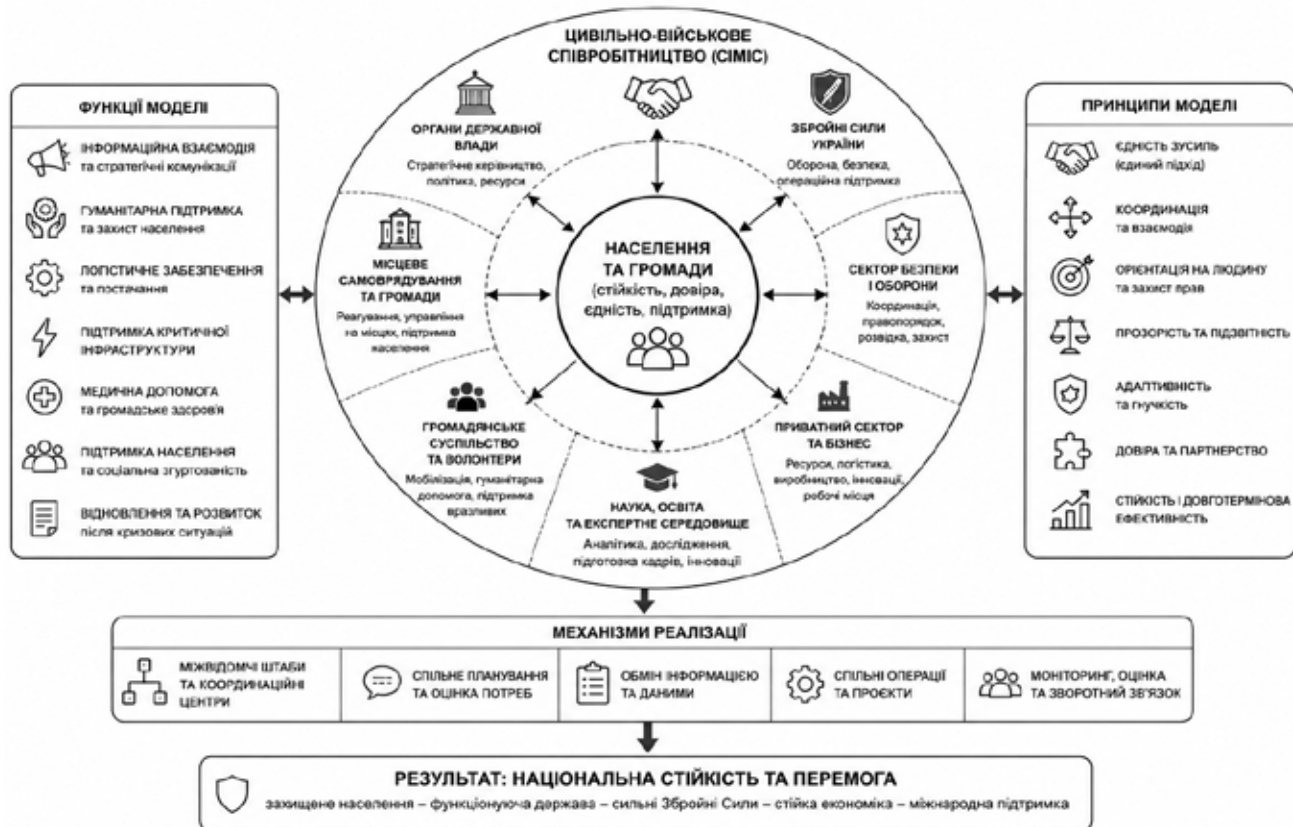

Рис. 2. Концептуальна модель цивільно-військового співробітництва на основі підходу Whole-of-Society: український досвід широкомасштабної війни (згенеровано за допомогою ШІ ChatGPT)

Варто зауважити, що до березня 2022 року концепція СІМІС у НАТО значною мірою асоціювалася з миротворчими операціями та стабілізаційними місіями. Український досвід довів, що цивільно-військове співробітництво є критично важливим в умовах війни. Підрозділи СІМІС забезпечували евакуацію населення, координацію гуманітарної допомоги, відновлення життєво важливих послуг та підтримання взаємодії з місцевими громадами навіть безпосередньо в районах бойових дій.

Вважаємо, що одним із найважливіших уроків стала ефективність децентралізованих механізмів управління. Українські громади, військові адміністрації та місцеві органи влади отримали можливість самостійно ухвалювати рішення в кризових умовах. Це забезпечило високу швидкість реагування на загрози та мінімізувало негативні наслідки атак противника. Експерти НАТО відзначають, що саме децентралізація стала важливим чинником стійкості України.

Саме український досвід засвідчив, що захист цивільного населення безпосередньо впливає на успіх військових операцій. Евакуація, гуманітарна підтримка, забезпечення доступу до медичних послуг і відновлення критичних сервісів сприяли збереженню довіри населення до держави та сил оборони. СІМІС став механізмом

формування суспільної підтримки військових дій і забезпечення легітимності оборонних заходів.

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговують питання необхідності постійної координації між Збройними Силами України, правоохоронними органами, службами цивільного захисту, місцевими адміністраціями та волонтерськими організаціями. Україна сформувала практику інтегрованого кризового управління, яка дає можливість швидко об'єднувати ресурси різних секторів для вирішення спільних завдань. Цей досвід безпосередньо корелює із сучасними підходами НАТО до кризового менеджменту.

Вважаємо, що в сучасній війні критична інфраструктура є новим полем бойових дій. Масовані атаки на енергетичну, транспортну, телекомунікаційну та цифрову інфраструктуру продемонстрували необхідність тісної взаємодії між військовими, державними структурами та приватним сектором. Україна виробила механізми оперативного відновлення об'єктів критичної інфраструктури, резервування ресурсів та підтримання безперервності надання життєво важливих послуг. Цей досвід став предметом окремих консультацій між Україною та НАТО щодо розвитку цивільної стійкості.

Доцільно наголосити, що сучасні цифрові технології стали основою цивільної стійкості, і це засвідчив

український досвід. Саме важливим чинником стала роль цифрових платформ у забезпеченні взаємодії між державою, військовими структурами та населенням. Системи оповіщення, цифрові державні сервіси, карти укриттів, волонтерські платформи й електронні комунікації дали змогу забезпечити безперервність управління навіть в умовах масованих ударів. Український досвід демонструє, що цифрова стійкість є невід'ємною складовою цивільно-військового співробітництва XXI ст. Вважаємо, що цивільна готовність в державі, на території якої проходять активні бойові дії, повинна формуватися завчасно. Повномасштабна війна підтвердила важливість підготовки населення до кризових ситуацій. Практика територіальної оборони, добровольчих формувань громад, навчання населення дій в умовах надзвичайних ситуацій та розвиток культури безпеки стали важливими факторами національної стійкості. Саме тому НАТО останніми роками приділяє особливу увагу питанням цивільної готовності та національної резильєнтності.

На наше переконання, доцільно підтримати думку про те, що сучасне цивільно-військове співробітництво більше не може розглядатися як допоміжний інструмент забезпечення військових операцій. В умовах широкомасштабної війни воно перетворюється на системоутворювальний елемент національної та колективної безпеки, який забезпечує стійкість державного управління, функціонування критичної інфраструктури, підтримку населення та здатність суспільства до тривалого опору агресору. Саме тому український досвід сьогодні дедалі активніше інтегрується до процесів розвитку NATO Resilience, удосконалення доктрин Альянсу та формування нових підходів до цивільно-військової взаємодії в умовах багатодомених конфліктів [8].

Вважаємо за доцільне визначити перспективи імплементації українського досвіду в систему цивільно-військового співробітництва НАТО, який повинен стати важливим джерелом модернізації концептуальних, організаційних та практичних засад функціонування системи CIMIC NATO.

Першим перспективним напрямом має стати інтеграція українського досвіду реалізації концепції Whole-of-Society до стратегічних документів НАТО. Війна продемонструвала, що забезпечення стійкості держави є неможливим без залучення всіх суспільних інститутів до процесів оборони та кризового реагування. Українська практика підтвердила ефективність взаємодії між сектором безпеки й оборони, центральними органами влади, органами місцевого самоврядування, бізнесом, волонтерськими організаціями та громадянами. Вважаємо, що для НАТО це створює передумови для переходу від концепції Whole-of-Government до ширшої моделі Whole-of-Society, яка має стати основою сучасної політики стійкості Альянсу.

Другий напрям – інтеграція українського досвіду до системи NATO Resilience. Саме з лютого 2022 року Україна фактично функціонувала в умовах безперервної кризи, забезпечуючи безперервність державного управління, функціонування енергетичної системи, роботу транспортної інфраструктури, стійкість цифрових сервісів, логістичне забезпечення населення та військ. Отримані практичні уроки можуть бути використані для оновлення критеріїв оцінювання національної стійкості держав – членів НАТО й удосконалення системи цивільної готовності Альянсу.

Третім напрямом має стати модернізація доктрини цивільно-військового співробітництва НАТО. Український

досвід свідчить, що сучасне CIMIC повинно виконувати значно ширші функції, ніж це передбачено чинними доктринальними документами НАТО. У майбутньому функції CIMIC можуть бути доповнені координацією захисту критичної інфраструктури, управлінням гуманітарними процесами, забезпеченням цивільної готовності населення, оборонною підтримкою стратегічних комунікацій, координацією заходів післякризового відновлення. Таким чином, CIMIC поступово трансформуватиметься з допоміжного інструменту підтримки операцій у комплексний механізм забезпечення стійкості держави.

Четвертим напрямом повинна стати інтеграція українського досвіду захисту критичної інфраструктури. Особливе значення для НАТО має досвід України щодо функціонування критичної інфраструктури під час постійних ракетних, дронівих та кібернетичних атак. Вважаємо, що практична цінність полягає у впровадженні багаторівневої системи захисту, резервування критичних потужностей, інтеграції кіберзахисту та фізичної безпеки, кризового управління на об'єктах критичної інфраструктури, міжвідомчих координаційних механізмів. З огляду на зростання загроз для енергетичних та цифрових систем держав – членів НАТО цей напрям може стати одним із ключових у подальшому розвитку Альянсу.

П'ятий напрям стосується вдосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії. В Україні за час повномасштабного вторгнення сформовано ефективну систему кризового управління, яка об'єднує військові структури, поліцію, служби цивільного захисту, органи місцевого самоврядування та волонтерський сектор. Перспективним є використання українського досвіду для створення міжвідомчих кризових центрів НАТО, розвитку механізмів спільного планування, удосконалення процедур обміну інформацією, формування інтегрованих систем реагування на кризові ситуації.

Шостим напрямом має стати розвиток готовності цивільного населення, оскільки важливим уроком української війни стала роль підготовленого населення, зокрема через реалізацію положень Закону України «Про основи національного спротиву» [9]. Українська практика показала високу ефективність підрозділів територіальної оборони, особливо великих міст Києва та Харкова, готовність добровольчих формувань громад до бойових дій, налагоджених систем громадянського захисту населення, а також запровадження програм підготовки населення до кризових ситуацій, як-от типова загальна короткострокова програма підвищення кваліфікації «Запобігання та реагування на виникнення загроз, кризових ситуацій і подолання їх наслідків» [10].

Сьомим напрямом повинно стати використання українського досвіду у сфері захисту й оборони стратегічних комунікацій. Одним із ключових досягнень України стало створення ефективної системи інформаційної взаємодії між державою, військовими структурами та населенням. Вважаємо, що практичну цінність для НАТО становлять механізми кризового інформування, протидія дезінформації, боротьба з інформаційно-психологічними операціями, цифрові інструменти взаємодії з громадянами, підтримання суспільної довіри в умовах війни.

Восьмий напрям – це формування нових освітніх та тренувальних програм НАТО DIP із безпосереднім залученнями українських бойових офіцерів як інструкторів. Саме український досвід доцільно інтегрувати до системи підготовки персоналу НАТО, йдеться про включення до навчальних програм питань функціонування CIMIC під час широкомасштабної війни, захисту цивільного населення, забезпечення стійкості критичної

інфраструктури, кризового управління, міжвідомчої взаємодії, цивільної готовності населення.

Перспективи імплементації українського досвіду до системи цивільно-військового співробітництва НАТО полягають не лише в запозиченні окремих практик, а й у формуванні нової парадигми забезпечення безпеки, в основі якої – стійкість суспільства, всеохоплююча оборона, міжвідомча взаємодія та інтеграція цивільного сектору до процесів національної і колективної безпеки.

Фактично український досвід створює підґрунтя для подальшої трансформації доктрини СІМІС НАТО відповідно до реалій сучасних багатоденних конфліктів ХХІ століття.

Для підвищення стійкості та безпекових спроможностей НАТО пропонуємо авторську концептуальну модель інтеграції українського досвіду цивільно-військового співробітництва в систему забезпечення стійкості Альянсу (рис. 3).

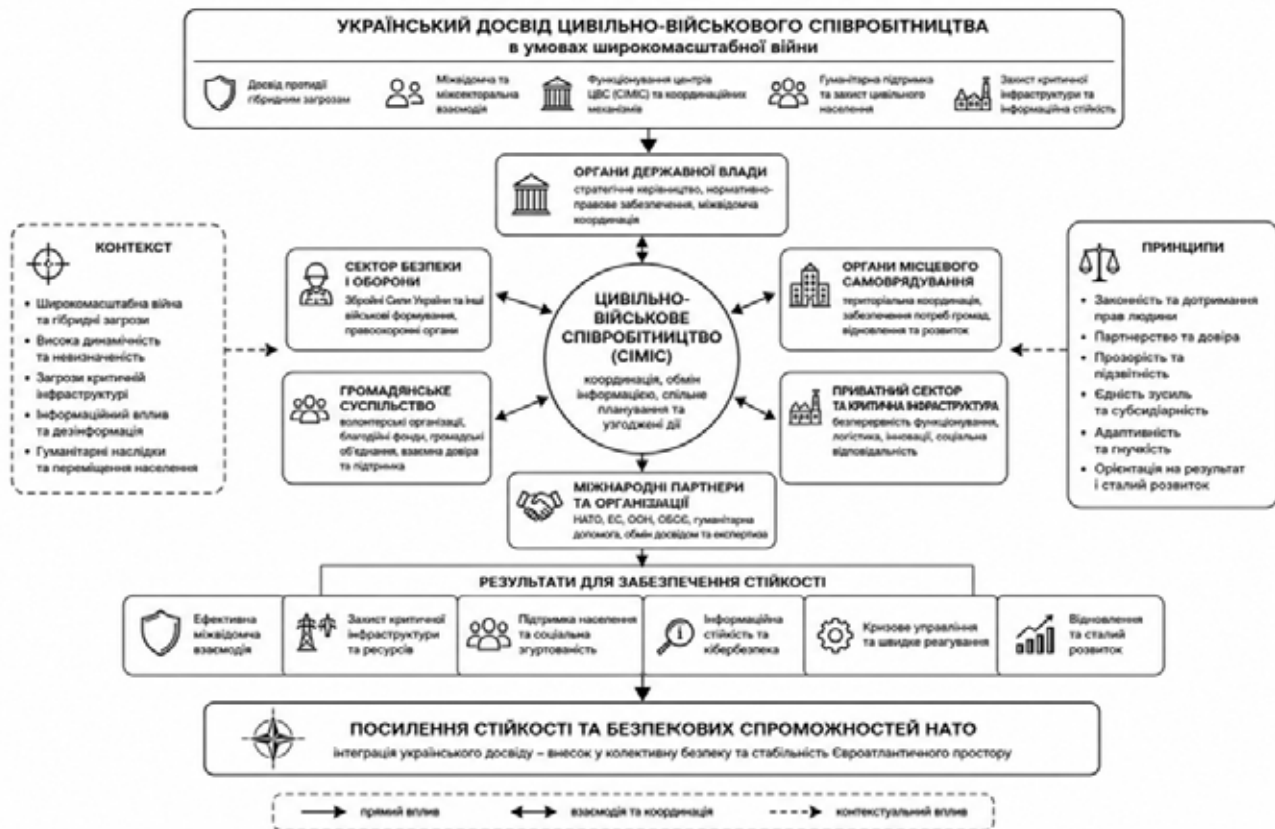

Рис. 3. Авторська концептуальна модель інтеграції українського досвіду цивільно-військового співробітництва в систему забезпечення стійкості та розвитку безпекових спроможностей НАТО (рисунок згенеровано за допомогою ШІ ChatGPT)

Висновки та перспективи подальших досліджень. Провівши дослідження досвіду України у сфері цивільно-військового співробітництва в умовах широкомасштабної війни, вважаємо, що:

по-перше, саме ця модель є ключовим елементом наукової новизни даного дослідження та відображає авторське бачення трансформації сучасної концепції цивільно-військового співробітництва;

по-друге, цивільно-військове співробітництво слід розглядати не лише як допоміжну функцію підтримки, а й як стратегічний інструмент, який безпосередньо сприяє впровадженню стійкості за статтею 3, тим самим стаючи невід'ємним компонентом позиції стримування Альянсу;

по-третє, регулярна оцінка цивільного середовища є важливою для отримання повного розуміння операційного середовища, що є життєво важливим для успішного виконання місії. Ця оцінка повинна визначити пріоритети захисту критично важливої інфраструктури для забезпечення безперервності урядових функцій та повсякденного життя громадян країни. Крім того, оцінка цивільного середовища є вирішаль-

ною для уряду для контролю за переміщенням населенням, включно з біженцями та внутрішньо переміщеними особами (ВПО), та для сприяння ефективному плануванню евакуації;

по-четверте, український досвід створює передумови для формування нових доктринальних підходів Альянсу. Сучасна війна підтвердила необхідність інтеграції військових, цивільних, інформаційних, економічних та технологічних компонентів у єдину систему безпеки. Україна продемонструвала ефективність концепції всеохоплюючої оборони (Whole-of-Society Approach), що передбачає залучення всіх ресурсів держави й суспільства до протидії загрозам. Урахування саме цього досвіду СІМІС сприятиме підвищенню готовності НАТО до реагування на новітні виклики безпеки та зміцненню колективної оборони в умовах трансформації сучасного безпекового середовища.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на аналіз основних компонентів концептуальної моделі інтеграції українського досвіду цивільно-військового співробітництва в систему забезпечення стійкості та розвитку безпекових спроможностей НАТО.

Список використаних джерел

1. The North Atlantic Treaty. Washington D.C. 4 April 1949. URL: <https://surl.li/dpsvkc> (дата звернення 02.06.2026).
2. Тітко Е. В. Особливості правового регулювання діяльності CIMIC в організації Північноатлантичного договору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 2. С. 158–161.
3. Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи : колективна монографія; [відп. ред. І. Г. Патер, упоряд. О. І. Муравський]. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2018. 498 с.
4. Кузьменко Д. О. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів публічної адміністрації в зоні проведення Операції об'єднаних сил : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2020. 185 с.
5. Минько О. В. Теоретико-методичні засади формування системи цивільно-військового співробітництва у формуваннях Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2020. № 2 (73). С. 74–82. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2020/2/73/207148>
6. Кутков О. О. Механізм державного регулювання цивільно-військового співробітництва в умовах змін воєнно-політичної обстановки в державі. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2025. № 5. С. 96–100. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.5.13>
7. Кривенко Ю. В. Щодо необхідності правового регулювання цивільно-військового співробітництва збройних сил України (civil-military cooperation – CIMIC). *Часопис цивілістики*. 2017. № 23. С. 35–39. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/dbea2888-218a-47fd-9aae-47f771f6cead> (дата звернення 02.06.2026).
8. NATO and Ukraine share lessons learned for strengthening civilian resilience and critical infrastructure. 14 January 2026. URL: <https://surl.li/rtgxna> (дата звернення 02.06.2026).
9. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення 02.06.2026).
10. Типова загальна короткострокова програма підвищення кваліфікації «Запобігання та реагування на виникнення загроз, кризових ситуацій і подолання їх наслідків» : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 22.05.2025 № 69-25. URL: <https://surl.li/lknhiv> (дата звернення 02.06.2026).

References

1. The North Atlantic Treaty (1949, April 4). Washington, D.C. Retrieved June 2, 2026, from <https://surl.li/dpsvkc> [in English].
2. Titko, E. V. (2017). Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання diialnosti CIMIC u Pivnichnoatlantychnomu alianii [Peculiarities of legal regulation of CIMIC activities in the North Atlantic Treaty Organization]. *Yurydychnyi Naukovyi Elektronnyi Zhurnal [Legal Scientific Electronic Journal]*, 2, 158–161 [in Ukrainian].
3. Pater, I. H. (Ed.), & Muravskyi, O. I. (Comp.). (2018). Tsyvilno-viiskove spivrobitnytstvo v Donetskii ta Luhanskii oblastiakh: Modeli, tendentsii ta perspektyvy [Civil-Military Cooperation in the Donetsk and Luhansk Regions: Models, Trends, and Prospects]. Lviv : I. Krypiakivych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. 498 p. [in Ukrainian].
4. Kuzmenko, D. O. (2020). Administratyvno-pravove rehuliuвання diialnosti orhaniv publichnoi administratsii v zoni provedennia Operatsii obiednanykh syl [Administrative and legal regulation of public administration bodies in the Joint Forces Operation area]. *Candidate's thesis in Law, specialty 12.00.07*. Dnipro, Ukraine [in Ukrainian].
5. Mynko, O. V. (2020). Teoretychni ta metodychni zasady formuvannia systemy tsyvilno-viiskovoho spivrobitnytstva u formuvanniakh Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Theoretical and methodological principles of forming a civil-military cooperation system in the formations of the National Guard of Ukraine]. *Honor and Law*, 2 (73), 74–82. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2020/2/73/207148> [in Ukrainian].
6. Kutkov, O. O. (2025). Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання tsyvilno-viiskovoho spivrobitnytstva v umovakh zmin viiskovo-politychnoi sytuatsii v derzhavi [Mechanism of state regulation of civil-military cooperation under conditions of changes in the military-political situation in the state]. *Dniprovskiy Naukovyi Chasopys Publichnoho Upravlinnia, Psykholohii, Prava [Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology and Law]*, 5, 96–100. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.5.13> [in Ukrainian].
7. Kryvenko, Yu. V. (2017). Pro neobkhdnist pravovoho rehuliuвання tsyvilno-viiskovoho spivrobitnytstva Zbroinykh Syl Ukrainy (CIMIC) [On the necessity of legal regulation of civil-military cooperation of the Armed Forces of Ukraine (CIMIC)]. *Chasopys Tsyvilistyky [Journal of Civilistics]*, 23, 35–39. <https://dspace.onua.edu.ua/items/dbea2888-218a-47fd-9aae-47f771f6cead> [in Ukrainian].
8. NATO and Ukraine share lessons learned for strengthening civilian resilience and critical infrastructure (2026, January 14). Retrieved June 2, 2026, from <https://surl.li/rtgxna>
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2021). Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu: Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 2021 roku No. 1702-IX [On the Fundamentals of National Resistance: Law of Ukraine No. 1702-IX of July 16, 2021] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> [in Ukrainian].
10. National Agency of Ukraine on Civil Service (2025). Typova zahalna korotkostrokovaya prohrama pidvyshchennia kvalifikatsii "Zapobihannia ta reahuvannia na vynyknennia zahroz, kryzovykh sytuatsii i podolannia yikh naslidkiv": nakaz Natsionalnoho ahentstva Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby vid 22.05.2025 No. 69-25 [Standard General Short-Term Professional Development Program "Prevention of and Response to Emerging Threats and Crisis Situations and Mitigation of Their Consequences": Order of the National Agency of Ukraine on Civil Service dated May 22, 2025 No. 69-25]. (2025). <https://surl.li/lknhiv> [in Ukrainian].

Batiuk Oleh,

Doctor of Laws, Professor,

Leading Researcher at the Research Laboratory

for Force Construction and Operational Employment

(The National Academy of the National Guard of Ukraine, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2291-4247>

UKRAINE'S EXPERIENCE IN CIVIL-MILITARY COOPERATION: TO ENHANCE NATO'S RESILIENCE AND SECURITY CAPABILITIES

The full-scale war unleashed by the Russian against Ukraine has fundamentally transformed approaches to civil-military cooperation (CIMIC), demonstrating its strategic importance for ensuring national resilience, societal cohesion, and effective crisis response. Under conditions of large-scale military operations, hybrid threats, cyberattacks, and systematic attacks against critical infrastructure, Ukraine has developed a unique model of civil-military interaction that extends beyond traditional NATO approaches and offers valuable lessons for the further development of the Alliance's resilience and security capabilities. The purpose of this study is to analyze Ukraine's experience in civil-military cooperation during the full-scale war and to identify prospects for integrating the acquired lessons into NATO's resilience and security framework. The research is based on a comprehensive analysis of institutional mechanisms, interagency coordination practices, civil preparedness measures, critical infrastructure protection strategies, and the implementation of the Whole-of-Society approach in wartime conditions.

The study demonstrates that Ukraine's experience has significantly expanded the functional role of civil-military cooperation. CIMIC has evolved from a supporting military function into a comprehensive mechanism that facilitates coordination among governmental institutions, security and defense forces, local authorities, civil society organizations, private sector entities, international partners, and local communities. Such cooperation has contributed to maintaining continuity of governance, supporting humanitarian operations, protecting civilian populations, ensuring the functioning of critical infrastructure, and strengthening public resilience in the face of prolonged military aggression. Particular attention is paid to the implementation of the Whole-of-Society approach, which has become one of the key factors of Ukraine's national resilience. The study highlights the importance of integrating military, political, economic, social, informational, and technological resources into a unified security system capable of responding effectively to multidimensional threats. The Ukrainian experience confirms the necessity of strengthening cooperation between public institutions and civil society as a prerequisite for sustainable crisis management and national defense. The findings indicate that the practical lessons learned by Ukraine can contribute to the modernization of NATO's civil-military cooperation doctrine and support the development of NATO Resilience. Key areas for integration include enhancing interagency coordination mechanisms, improving civil preparedness systems, strengthening the protection of critical infrastructure, expanding strategic communications capabilities, and incorporating resilience-based approaches into NATO planning and training activities.

The scientific novelty of the study lies in substantiating the potential of Ukraine's wartime civil-military cooperation experience as a source of innovative approaches for strengthening NATO resilience and security capabilities. It is argued that the Ukrainian model represents a practical example of effective implementation of comprehensive defense and societal resilience principles in a high-intensity conflict environment. The results of the research may be useful for policymakers, military planners, NATO structures, civil protection authorities, and researchers involved in security studies, resilience development, crisis management, and civil-military relations. The integration of Ukraine's experience into NATO's institutional framework may contribute to enhancing the Alliance's preparedness for future multidomain threats and complex security challenges.

Key words: security, state resilience, NATO, cooperation, armed forces, civilian population, resilience, interagency interaction, resistance movement, civil-military cooperation (CIMIC).

Дата першого надходження статті до видання: 23.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 351.74:342.77
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-22>

Головков Олександр Миколайович,

кандидат юридичних наук

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4649-539X>

Олексієнко Сергій Васильович,

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9150-8329>

Кісіль Микола Леонідович,

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3780-2548>

СПЕЦІАЛЬНІ ПОЛІЦЕЙСЬКІ ОПЕРАЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ СУМІЖНИХ КАТЕГОРІЙ

Статтю присвячено уточненню змісту та співвідношення понять «поліцейська операція», «спеціальна операція» і «спеціальна поліцейська операція» в умовах воєнного стану. Узагальнено наукові підходи до визначення їхніх ознак. Обґрунтовано, що поліцейська операція є родовою категорією, тоді як спеціальний характер зумовлюється складністю загрози, особливим порядком організації та застосування спеціально сформованих сил і засобів. Запропоновано авторські визначення досліджуваних понять та критерії їх розмежування.

Ключові слова: Національна поліція України, поліцейська операція, спеціальна операція, спеціальна поліцейська операція, воєнний стан, службово-бойова діяльність, правоохоронне завдання, безпекове завдання.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія проти України істотно змінила зміст і умови реалізації поліцейської діяльності. Поряд із виконанням традиційних завдань щодо забезпечення публічної

безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини та протидії злочинності органи і підрозділи Національної поліції України залучаються до вирішення складних правоохоронних і безпекових завдань, що виникають

у зв'язку з дією правового режиму воєнного стану. У таких умовах особливого значення набувають комплексні форми застосування поліцейських сил і засобів, які у законодавстві, відомчих документах та науковій літературі позначаються поняттями «поліцейська операція», «спеціальна операція» та «спеціальна поліцейська операція».

Актуальність дослідження цих категорій зумовлена не лише розширенням практики проведення відповідних заходів, а й відсутністю усталеного теоретичного підходу до їхнього змісту та співвідношення. Одні автори використовують названі поняття як тотожні, інші пов'язують спеціальну операцію виключно із силовим припиненням особливо небезпечних протиправних дій, треті розглядають її як універсальну форму комплексного вирішення різноманітних правоохоронних завдань. Наслідком такої термінологічної неоднорідності є розмивання меж між окремим поліцейським заходом, комплексною поліцейською операцією та спеціальною операцією, для якої характерні особливий рівень складності, спеціально сформований склад сил і засобів та винятковий характер поставленого завдання.

Наукова проблема полягає у необхідності сформулювати узгоджену понятійно-категоріальну модель, яка, з одного боку, зберігала б напрацьовані теорією органів внутрішніх справ уявлення про комплексність, плановість і керованість спеціальних операцій, а з іншого – відповідала би сучасному правовому статусу Національної поліції України як правоохоронного органу цивільного характеру. Особливої уваги потребує питання допустимості використання у сучасних визначеннях категорій «бойові» та «військові дії», а також визначення тієї сукупності ознак, за наявності яких поліцейська операція набуває спеціального характеру.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади проведення спеціальних операцій органами внутрішніх справ досліджували Ю. В. Дубко, В. Т. Васильєв, Г. М. Крутов, В. О. Лаптії, А. І. Пясецький, В. А. Ситник, В. Л. Трасковський та інші науковці. У їхніх працях сформовано базові положення щодо комплексності спеціальної операції, єдності її мети і задуму, обмеженості у просторі й часі, централізованого керівництва та поєднання різних за правовою природою заходів. Сучасний етап розвитку відповідної проблематики представлений працями А. В. Бурангулова та С. Л. Дерев'янкіна, які акцентують увагу на управлінській природі спеціальної операції, І. В. Сухомліна та Є. В. Бардіна, які розглядають поліцейську операцію крізь призму тактико-спеціальної підготовки, а також В. В. Половнікова і С. І. Халимона, котрі аналізують категорію «операція» у діяльності Державної прикордонної служби України.

Окремі аспекти участі Національної поліції України у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану розглянуті О. М. Мердовою та С. П. Мердовим. Питання співвідношення професійної, службової та службово-бойової діяльності поліції досліджував О. Д. Завістовський. Водночас у наукових працях переважає аналіз окремих видів спеціальних операцій, їх тактичного або управлінського складників. Комплексне розмежування понять «поліцейська операція», «спеціальна операція» та «спеціальна поліцейська операція», а також формулювання дефініції, адаптованої до умов воєнного стану і сучасного статусу поліції, залишається не досить розробленим.

Мета статті. Метою статті є формування цілісного наукового підходу до розуміння поліцейських (спеціальних) операцій у умовах правового режиму воєнного

стану шляхом узагальнення доктринальних позицій, виокремлення істотних ознак досліджуваних категорій, установлення співвідношення між поняттями «поліцейська операція», «спеціальна операція» та «спеціальна поліцейська операція», а також формулювання їх авторських визначень.

Виклад основного матеріалу. Вихідною передумовою дослідження є конституційне положення про те, що органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень і у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1]. Правовий режим воєнного стану змінює умови функціонування державних інституцій, допускає запровадження спеціальних режимних заходів та покладає на суб'єктів сектору безпеки і оборони додаткові завдання [2]. Водночас зміна обсягу та характеру завдань поліції не означає автоматичного перетворення будь-якої її діяльності на спеціальну або службово-бойову. Для належного визначення правової природи операційної форми діяльності необхідно виходити зі змісту конкретного завдання, способу організації залучених сил і засобів та характеру зв'язків між окремими заходами.

Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [3]. Одночасно поліція є суб'єктом сектору безпеки і оборони, діяльність якого в умовах воєнного стану пов'язана з участю у забезпеченні відповідного правового режиму та виконанням завдань у скоординованій діяльності з іншими суб'єктами [4, с. 203]. Поєднання загальної поліцейської компетенції зі складними завданнями воєнного періоду об'єктивно зумовлює використання комплексних організаційних форм, однак саме поняття такої форми має залишатися юридично й теоретично визначеним.

Термінологічний аналіз засвідчує відсутність єдності підходів до розуміння понять «поліцейська операція», «спеціальна операція» та «спеціальна поліцейська операція». У повсякденному й відомчому слововживанні слово «операція» може позначати як короточасний комплекс профілактичних заходів, так і масштабні дії із залученням спеціальних підрозділів. Однак наукова дефініція повинна відображати не назву конкретного плану чи заходу, а стійкі сутнісні властивості відповідної форми діяльності. До таких властивостей належать комплексність, організаційна єдність, цільова спрямованість, керованість і завершеність у визначених просторово-часових межах.

І. В. Сухомлін та Є. В. Бардін поліцейську операцію визначають як сукупність оперативно-розшукових, слідчих та адміністративних заходів, що проводяться за єдиним задумом і під єдиним керівництвом, наголошуючи на тому, що її метою є виявлення злочинних угруповань або місць, де можуть утримуватися заручники [5, с. 271]. Наведене визначення відображає комплексний, плановий і керований характер поліцейської операції, а також укажує на поєднання різних за правовою природою заходів у межах єдиного організаційного задуму. Водночас запропонований підхід видається звуженим, оскільки фактично пов'язує цільове призначення поліцейської операції переважно з виявленням злочинних угруповань або встановлення місць утримання заручників. Таке розуміння не охоплює всього спектра комплексних завдань, які можуть вирішуватися поліцією. Крім того, зосередження лише на оперативно-розшукових, слідчих та адміністративних заходах не враховує можливості поєднання превентивних,

режимних, захисних, пошукових, евакуаційних, інформаційно-аналітичних та інших дій.

У широкому значенні поліцейську операцію доцільно розглядати як організовану сукупність взаємопов'язаних дій органів і підрозділів поліції, що здійснюються за єдиною метою, замислом і планом у визначених просторово-часових межах для вирішення комплексного правоохоронного або безпекового завдання. Запропоноване розуміння не обмежує операцію конкретним видом правопорушення, способом реагування чи переліком заходів. Воно охоплює як заздалегідь заплановані комплексні дії, так і організоване реагування на подію, розвиток якої потребує поєднання різних форм поліцейської діяльності. Водночас це визначення не надає кожній операції спеціального характеру, а лише фіксує родові ознаки операційної форми.

У науковій літературі, присвяченій проблемам діяльності органів внутрішніх справ і поліції, більш дослідженим є поняття «спеціальна операція». Ю. В. Дубко одним із перших звернув увагу на необхідність самостійного теоретичного осмислення цього терміна та відмежування його від суміжних категорій [6, с. 35]. А. І. Пясецький та В. Л. Трасковський визначали спеціальну операцію органів внутрішніх справ як комплекс погоджених єдиним планом і пов'язаних єдиним задумом та часовим періодом оперативно-розшукових, режимних заходів і бойових дій, які здійснюються самостійно або у взаємодії з іншими органами за наявності надзвичайної обстановки чи особливих умов з метою її якнайшвидшої нормалізації та захисту законних прав громадян і суспільних відносин від протиправних посягань [7, с. 221–222].

В. А. Ситник під спеціальною операцією розуміє поєднання комплексу роз'яснювально-профілактичних, оперативно-розшукових, режимних, кримінально-процесуальних та силових заходів, використовуваних для припинення діяльності організованих злочинних структур у тих напрямках, де вони завдають найбільшої шкоди державі [8, с. 407]. Позитивною рисою цієї позиції є розкриття різноманітного змісту операції та визнання того, що силовий складник є лише одним з елементів комплексного впливу. Водночас мета визначення обмежена протидією організованим злочинним структурам, хоча спеціальна операція може бути зумовлена й іншими видами загроз, які не мають ознак організованої злочинності.

На думку В. О. Лаптія, спеціальна операція є комплексом погоджених і взаємопов'язаних за метою та часом роз'яснювально-профілактичних, попереджувально-наглядових, оперативно-розшукових, розвідувально-пошукових, кримінально-процесуальних заходів, примусових, бойових та інших передбачених законом дій, що здійснюються за єдиним задумом і планом для захисту прав і свобод людини, життя і здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави, власності та навколишнього середовища від протиправних посягань [9, с. 99]. Це визначення є одним із найбільш широких за переліком заходів та об'єктів охорони. Водночас пов'язування спеціальної операції з попереднім вичерпанням інших способів реагування надає їй характеру крайнього засобу, що не завжди відповідає практиці, адже своєчасне проведення операції може мати не лише припинювальне, а й запобіжне значення.

Г. М. Крутов та В. Т. Васильєв під спеціальною операцією розуміють сукупність узгоджених за метою, місцем і часом оперативно-розшукових, слідчих, режимних заходів та військових дій, які проводяться орга-

нами внутрішніх справ за єдиним планом і під єдиним керівництвом спільно з іншими силовими структурами для вирішення тактичних завдань [10, с. 5]. У цьому визначенні найбільш виразно відображено тактичне та міжвідомче спрямування операції. Однак обов'язковість спільного проведення з іншими силовими структурами не може вважатися універсальною ознакою, оскільки залежно від масштабу й характеру завдання спеціальна операція може проводитися силами одного органу або декількох підрозділів поліції.

Водночас використання окремими авторами категорій «бойові дії» або «військові дії» відображає організаційно-правову модель органів внутрішніх справ, у межах якої відповідні теоретичні підходи формувалися. Сучасна Національна поліція України є правоохоронним органом цивільного характеру, тому механічне перенесення військової термінології до визначення будь-якої спеціальної поліцейської операції є недоцільним. Наявність підвищеного ризику, озброєного опору або участі поліції у виконанні завдань воєнного періоду не змінює автоматично правової природи всіх її дій на військову.

Разом із тим повністю заперечувати службово-бойовий компонент у діяльності поліції в умовах воєнного стану також немає підстав. О. Д. Завістовський визначає службово-бойову діяльність Національної поліції як сукупність активних, безперервних, узгоджених і взаємопов'язаних профілактичних, оперативно-тактичних, процесуальних, режимних, захисних та обмежувальних заходів, які здійснюються самостійно або у взаємодії з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони для виконання відповідних завдань, у тому числі проведення спеціальних операцій [11, с. 261–262]. З цієї позиції випливає, що спеціальна операція може бути формою службово-бойової діяльності, однак ці поняття не є тотожними: службово-бойова діяльність характеризує ширший вид діяльності, тоді як операція є способом організації конкретного комплексу дій.

А. В. Бурангулов під поняттям «спеціальна операція» розуміє сукупність ретельно спланованих і скоординованих оперативно-профілактичних, розшукових, слідчих та інших заходів, які виконуються органами й підрозділами системи МВС України централізовано за єдиним планом в одному або декількох регіонах, очолюються керівником спеціальної операції та можуть здійснюватися спільно з іншими силовими структурами з метою досягнення результатів щодо охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю [12, с. 113]. Перевагою цього визначення є виразне відображення організаційно-управлінської природи операції, її територіального масштабу та можливого міжвідомчого характеру.

Продовжуючи дослідження зазначеної проблематики, А. В. Бурангулов у співавторстві із С. Л. Дерев'янкіним зазначають, що характерними ознаками спеціальної операції є створення тимчасової системи управління – групи оперативного управління та груп оперативного шиккування, визначення керівника операції, чіткий розподіл завдань між залученими силами, а також обмеженість у часі та просторі [13, с. 274–275]. Така конкретизація дозволяє розглядати спеціальну операцію не лише як сукупність правоохоронних заходів, а як самостійну організаційну форму комплексного застосування сил і засобів.

Водночас визначення А. В. Бурангулова містить окремі дискусійні положення. Надмірна конкретизація посадових осіб, які можуть очолювати операцію, надає дефініції відомчо-процедурного характеру і знижує рівень теоретичного узагальнення. Перелік конкретних

керівників залежить від виду, масштабу та території проведення операції і може змінюватися без зміни сутності поняття. У доктринальному визначенні досить вказати, що операція здійснюється під єдиним централізованим керівництвом уповноваженої посадової особи.

Певного уточнення потребує й визначення мети спеціальної операції виключно через охорону громадського порядку та боротьбу зі злочинністю. Таке формулювання відображає традиційні напрями діяльності органів внутрішніх справ, однак не охоплює сучасного різноманіття комплексних завдань поліції, особливо в умовах воєнного стану. Цільове призначення спеціальної поліцейської операції доцільно формулювати через вирішення складного правоохоронного або безпекового завдання. Така конструкція не прив'язує поняття до конкретної загрози та водночас обмежує його сферою законодавчо визначеної компетенції поліції.

Наукова позиція А. В. Бурангулова та С. Л. Дерев'янкина істотно поглиблює уявлення про управлінський складник спеціальної операції, оскільки розкриває її внутрішню організаційну структуру. Водночас відповідну дефініцію доцільно звільнити від надмірної деталізації конкретних посадових осіб і кількості залучених органів, а її цільове призначення сформулювати ширше – як вирішення особливо складного правоохоронного або безпекового завдання.

Порівняльний аналіз підходів, розроблених щодо діяльності інших суб'єктів сектору безпеки і оборони, підтверджує стійкість загальних ознак категорії «операція». В. В. Половніков та С. І. Халимон визначають операцію у діяльності Державної прикордонної служби України як особливу, узгоджену за метою, місцем, часом, силами і засобами форму оперативно-службової або оперативно-бойової діяльності, що здійснюється в умовах підвищеної складності оперативної обстановки за єдиним планом і під єдиним керівництвом [14, с. 154]. Це визначення демонструє, що для різних суб'єктів сектору безпеки операція має спільну організаційну основу, але її конкретний зміст визначається компетенцією відповідного органу.

Поняття «спеціальна поліцейська операція» доцільно розглядати як видове щодо категорії «спеціальна операція» і водночас як спеціальний різновид поліцейської операції. Його родовим елементом є операційна форма – організована сукупність взаємопов'язаних заходів, об'єднаних метою, замислом, планом і керівництвом. Видовою ознакою є визначальна участь Національної поліції України та здійснення заходів у межах її компетенції. Кваліфікуючою ознакою спеціальності є така складність або небезпечність завдання, яка вимагає особливого організаційного рішення, спеціально сформованого складу сил і засобів та виходу за межі звичайних процедур повсякденного несення служби.

Запропоноване співвідношення дозволяє побудувати логічну систему понять. Найширшою категорією є «операція» як загальна форма організованої діяльності. «Поліцейська операція» є її галузевим різновидом, суб'єктом якого виступають органи і підрозділи поліції, а зміст визначається правоохоронними та безпековими завданнями. «Спеціальна операція» характеризується особливістю обстановки, завдання або порядку організації. «Спеціальна поліцейська операція» поєднує обидві видові характеристики: поліцейський суб'єкт і спеціальний характер комплексного завдання та способу його виконання.

Спеціальну поліцейську операцію слід відмежовувати і від звичайної повсякденної службової діяльності. Повсякденна діяльність характеризується відносною стабільністю організаційної структури, типовим роз-

поділом функцій та реалізацією постійно визначених завдань. Спеціальна операція має тимчасовий і цільовий характер, формується навколо конкретної проблемної ситуації та припиняється після її вирішення. Навіть коли окремі дії, що виконуються під час операції, належать до звичайних повноважень поліції, особливий порядок їх поєднання створює нову організаційну якість.

У контексті воєнного стану кваліфікуюча ознака спеціальності не може визначатися лише фактом дії цього правового режиму. Воєнний стан є загальним правовим тлом діяльності поліції, але не кожне виконуване в цей період завдання є спеціальною операцією. Інакше поняття втратило б розмежувальне значення та охоплювало всю діяльність поліції протягом дії правового режиму. Спеціальна поліцейська операція в умовах воєнного стану повинна характеризуватися додатковими ознаками: особливою складністю конкретної загрози, необхідністю цільового формування сил, спеціального порядку керівництва та комплексного застосування різних заходів.

Саме тому словосполучення «в умовах правового режиму воєнного стану» у визначенні досліджуваної категорії доцільно розуміти як характеристику зовнішнього середовища, що впливає на зміст завдань і рівень ризику, але не замінює сутнісних ознак операції. Такий підхід запобігає невиправданому розширенню поняття і дозволяє використовувати сформовану дефініцію також поза межами воєнного стану – у випадках інших кризових ситуацій, якщо вони потребують аналогічної організаційної форми реагування.

Узагальнення розглянутих наукових позицій дає підстави виокремити систему основних ознак спеціальної поліцейської операції. Першою є комплексність, що виявляється у поєднанні різнорідних, але функціонально пов'язаних заходів. Другою є особливий характер правоохоронного або безпекового завдання, складність якого виходить за межі звичайних процедур. Третьою є єдність мети, задуму і плану. Четвертою – визначеність просторових і часових меж. П'ятою – централізоване керівництво. Шостою – спеціальне формування сил і засобів. Сьомою – підвищений рівень оперативного ризику або складності обстановки. Восьмою – завершеність операції досягненням визначеного результату або припиненням підстав її проведення.

З урахуванням викладеного поліцейську операцію у широкому значенні пропонується визначити як організовану сукупність взаємопов'язаних дій органів і підрозділів Національної поліції України, що здійснюються за єдиною метою, замислом і планом у визначених просторово-часових межах для вирішення комплексного правоохоронного або безпекового завдання. Перевагою цієї дефініції є її універсальність: вона охоплює різні види операцій, не закріплює вичерпного переліку заходів і не пов'язує операційну форму виключно з надзвичайною обстановкою або застосуванням сили.

Спеціальну поліцейську операцію пропонується визначити як обмежену в часі та просторі особливу організаційно-правову форму діяльності Національної поліції України, що здійснюється на підставі компетентного управлінського рішення за єдиним замислом і планом спеціально сформованими силами та засобами поліції самостійно або із залученням інших уповноважених суб'єктів з метою локалізації, нейтралізації чи подолання комплексної загрози публічній, державній або національній безпеці, відновлення законності та нормального функціонування відповідної території або об'єкта шляхом узгодженого застосування передбачених законом заходів.

У запропонованому визначенні словосполучення «особлива організаційно-правова форма» вказує, що операція не є окремим видом правового заходу, а способом поєднання різних повноважень у межах єдиної організації. Посилання на компетентне управлінське рішення відображає формалізований початок операції та визначення відповідальності за її проведення. Єдність замислу і плану характеризує внутрішній системний зв'язок між заходами. Спеціально сформовані сили й засоби відображають цільовий, а не постійний характер організаційної структури. Мета локалізації, нейтралізації або подолання комплексної загрози дозволяє охопити різні варіанти результату, не обмежуючи поняття конкретним видом правопорушення.

Водночас наведена дефініція зберігає цивільну правоохоронну природу діяльності поліції. У ній свідомо не використано категорії «військові дії» або «бойові дії» як універсальний елемент спеціальної поліцейської операції. Це не виключає можливості виконання поліцією окремих службово-бойових завдань у передбачених законом випадках, але запобігає ототожненню спеціальної поліцейської операції з військовою операцією. Визначальним залишається правовий статус основного суб'єкта та здійснення ним заходів у межах поліцейської компетенції.

Отже, наукове розуміння спеціальної поліцейської операції має будуватися не навколо вичерпного переліку дій або конкретних посадових осіб, а навколо стійких сутнісних ознак. Перелік заходів змінюється залежно від виду загрози, законодавства та організаційних можливостей, тоді як комплексність, єдина мета, плановість, централізоване керівництво, визначені межі та спеціально сформовані сили зберігають значення для всіх різновидів операцій. Саме такий рівень узагальнення дозволяє сформулювати дефініцію, придатну для наукового аналізу й подальшого використання у професійній термінології.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що поняття «поліцейська операція», «спеціальна операція» та «спеціальна поліцейська операція» перебувають у складному родово-видовому зв'язку, але не є тотожними. Поліцейська операція є організаційною формою комплексної діяльності органів і підрозділів поліції, у межах якої різноманітні заходи поєднуються єдиною метою, замислом, планом, керівництвом та просторово-часовими межами. Спеціальна операція є ширшою міжгалузевою категорією, яка може

характеризувати діяльність різних суб'єктів сектору безпеки і оборони та набуває особливого характеру у зв'язку зі складністю загрози, обстановки або порядку організації сил і засобів.

Спеціальна поліцейська операція одночасно є видом поліцейської операції та галузевим різновидом спеціальної операції. Її визначальними ознаками є комплексність і взаємопов'язаність заходів; наявність особливо складного правоохоронного або безпекового завдання; єдність мети, замислу та плану; обмеженість у просторі й часі; централізоване керівництво; спеціальне формування сил і засобів; підвищена складність або ризикованість обстановки; завершеність досягненням поставленого результату або припиненням підстав проведення. Саме сукупність цих ознак дає змогу відмежувати спеціальну поліцейську операцію від окремого поліцейського заходу та повсякденної службової діяльності.

Обґрунтовано, що ознака спеціальності не може визначатися лише дією правового режиму воєнного стану, кількістю залучених працівників, участю підрозділу спеціального призначення або фактом застосування примусу. Воєнний стан становить зовнішнє правове середовище, тоді як спеціальний характер операції зумовлюється якісними властивостями конкретного завдання та особливим способом організації його виконання. Використання у сучасних дефініціях категорій «бойові» або «військові дії» як обов'язкової ознаки спеціальної поліцейської операції є недоцільним, оскільки не враховує цивільного правоохоронного статусу Національної поліції України.

Запропоновано поліцейську операцію визначати як організовану сукупність взаємопов'язаних дій органів і підрозділів Національної поліції України, що здійснюються за єдиною метою, замислом і планом у визначених просторово-часових межах для вирішення комплексного правоохоронного або безпекового завдання. Спеціальну поліцейську операцію визначено як обмежену в часі та просторі особливу організаційно-правову форму діяльності Національної поліції України, що здійснюється на підставі компетентного управлінського рішення за єдиним замислом і планом спеціально сформованими силами та засобами поліції самостійно або із залученням інших уповноважених суб'єктів для локалізації, нейтралізації чи подолання комплексної загрози публічній, державній або національній безпеці та відновлення законності шляхом узгодженого застосування передбачених законом заходів.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
4. Мердова О. М., Мердов С. П. Участь Національної поліції України в забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4 (81). Ч. 2. С. 200–205. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-200-205>.
5. Сухомлін І. В., Бардін Є. В. Особливості тактико-спеціальної підготовки поліцейських під час проведення спеціальних операцій. *Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень* : збірник наукових праць за матеріалами VIII Міжнародної наукової конференції, м. Конотоп, 20 грудня 2024 року. Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. С. 271–274.
6. Дубко Ю. В. Про термін «спеціальна операція». *Вісник Університету внутрішніх справ*. 2001. Вип. 13. С. 30–36.
7. Пясецький А. І., Трасковський В. Л. Поняття спеціальної операції та його значення для практичної діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2001. № 4. С. 219–223.
8. Ситник В. А. Визначення спеціальної операції в теорії правничих наук. *Форум права*. 2014. № 2. С. 403–408.
9. Лаптії В. О. Система управління органами внутрішніх справ в особливих умовах: теоретичні та практичні проблеми : навчальний посібник. Київ : РВВ МВС України, 1997. 136 с.

10. Дії підрозділів органів внутрішніх справ при захопленні озброєних злочинців та визволенні заручників / за заг. ред. А. М. Бандурки. Харків : Університет внутрішніх справ, 2000. 33 с.
11. Завістовський О. Д. Професійна, службова та службово-бойова діяльність Національної поліції: сутність та розмежування понять. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 258–263. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.47>
12. Бурангулов А. В. Щодо визначення поняття спеціальної операції: теоретико-правовий аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 111–114.
13. Дерев'янкін С. Л., Бурангулов А. В. Визначення поняття управління проведення спеціальних операцій як різновиду державного управління. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. Т. 1. С. 273–277. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.3.43>.
14. Половников В. В., Халимон С. І. Операція у діяльності Державної прикордонної служби України: проблемні питання нормативно-правового регулювання. *Закон і кордон*. 2024. № 2 (4). С. 150–180. DOI: https://doi.org/10.32453/law_border/zqzrq686.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141 [in Ukrainian].
2. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [On the legal regime of martial law]: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 roku № 389-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2015. № 28. St. 250 [in Ukrainian].
3. Pro Natsionalnu politsiiu [On the National Police]: Zakon Ukrainy vid 2 lyupnia 2015 roku № 580-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2015. № 40–41. St. 379 [in Ukrainian].
4. Merdova, O. M., & Merdov, S. P. (2022). Uchast Natsionalnoi politsii Ukrainy v zabezpechenni ta zdiisnenni zakhodiv pravovoho rezhymu voiennoho stanu [Participation of the National Police of Ukraine in ensuring and implementing measures of the legal regime of martial law]. *Pravovyi chasopys Donbasu*, 4 (81), Ch. 2, 200–205. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-200-205> [in Ukrainian].
5. Sukhomlin, I. V., & Bardin, Ye. V. (2024). Osoblyvosti taktyko-spetsialnoi pidhotovky politseiskyykh pid chas provedennia spetsialnykh operatsii [Features of tactical and special training of police officers during special operations]. *Problemy ta perspektivy realizatsii ta vprovadzhennia mizhdystyplinarynykh naukovykh dosiahnen: zbirnyk naukovykh prats za materialamy VIII Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, m. Konotop, 20 hrudnia 2024 roku*. Vinnytsia : TOV «UKRLOHOS Hrup». P. 271–274 [in Ukrainian].
6. Dubko, Yu. V. (2001). Pro termin «spetsialna operatsiia» [On the term «special operation»]. *Visnyk Universytetu vnutrishnikh sprav*, 13, 30–36 [in Ukrainian].
7. Piasetskyi, A. I., & Traskovskyi, V. L. (2001). Poniattia spetsialnoi operatsii ta yoho znachennia dlia praktychnoi diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav [The concept of a special operation and its significance for the practical activities of internal affairs bodies]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav Ukrainy*, 4, 219–223 [in Ukrainian].
8. Sytnyk, V. A. (2014). Vyznachennia spetsialnoi operatsii v teorii pravnych nauk [Definition of a special operation in the theory of legal sciences]. *Forum prava*, 2, 403–408 [in Ukrainian].
9. Laptii, V. O. (1997). Systema upravlinnia orhanamy vnutrishnikh sprav v osoblyvykh umovakh: teoretychni ta praktychni problemy [The system of management of internal affairs bodies in special conditions: theoretical and practical problems] : navchalnyi posibnyk. Kyiv : RVV MVS Ukrainy. 136 p. [in Ukrainian].
10. Dii pidrozdiliv orhaniv vnutrishnikh sprav pry zakhoplenni ozbroienykh zlochyntsyv ta vyzvolenni zaruchnykyv [Actions of internal affairs units during the capture of armed criminals and the release of hostages] / za zah. red. A. M. Bandurky. Kharkiv : Universytet vnutrishnikh sprav, 2000. 33 p. [in Ukrainian].
11. Zavistovskyi, O. D. (2022). Profesiina, sluzhbova ta sluzhbovo-boiova diialnist Natsionalnoi politsii: sutnist ta rozmezhuвання poniat [Professional, service and service-combat activities of the National Police: the essence and distinction of concepts]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 5, 258–263. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.47> [in Ukrainian].
12. Buranulov, A. V. (2017). Shchodo vyznachennia poniattia spetsialnoi operatsii: teoretyko-pravovyi aspekt [Regarding the definition of the concept of a special operation: theoretical and legal aspect]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*, 2, 111–114 [in Ukrainian].
13. Dereviiankin, S. L., & Buranulov, A. V. (2023). Vyznachennia poniattia upravlinnia provedennia spetsialnykh operatsii yak riznovydu derzhavnoho upravlinnia [Definition of the concept of management of special operations as a type of state administration]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*, 3(1), 273–277. <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.3.43> [in Ukrainian].
14. Polovnikov, V. V., & Khalymon, S. I. (2024). Operatsiia u diialnosti Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy: problemni pytannia normatyvno-pravovoho rehuliuвання [Operation in the activities of the State Border Guard Service of Ukraine: problematic issues of regulatory and legal regulation]. *Zakon i kordon*, 2(4), 150–180. https://doi.org/10.32453/law_border/zqzrq686 [in Ukrainian].

Holovkov Oleksandr,

Candidate of Law Sciences

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4649-539X>

Oleksienko Serhiy,

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9150-8329>

Kisil Mykola,

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3780-2548>

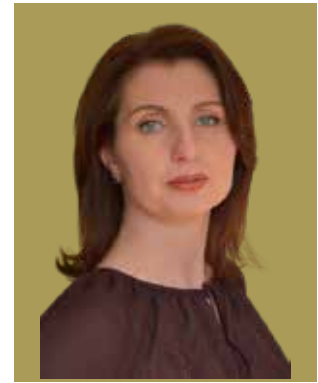
SPECIAL POLICE OPERATIONS IN THE CONDITIONS OF THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW: CONCEPT, SIGNS AND RELATIONSHIP OF RELATED CATEGORIES

The article develops an integrated conceptual approach to police and special police operations under martial law. It establishes that Ukrainian legislation and legal scholarship frequently use the terms “police operation”, “special operation” and “special police operation” without sufficient differentiation, which complicates the determination of their content, legal nature and correlation. The doctrinal positions of Yu. Dubko, A. Piasetskyi, V. Traskovskyi, V. Sytnyk, V. Laptii, H. Krutov, V. Vasyliiev, A. Buranhulov, S. Dereviankin, I. Sukhomlin, Ye. Bardin and other scholars are examined. The study identifies common features of the analysed operations: a combination of heterogeneous but interconnected measures; unity of purpose, concept and plan; defined spatial and temporal limits; centralised command; a specially formed grouping of forces and resources; and orientation towards solving a complex law-enforcement or security task. It is argued that a police operation is a generic category covering organised and coordinated actions of police bodies and units, whereas the attribute “special” arises from the exceptional nature of the threat, increased complexity of the operational environment, a special organisational procedure and the need to employ specially formed forces and resources. The article proposes original definitions of a police operation and a special police operation. The proposed concepts reflect the contemporary legal status of the National Police of Ukraine, preserve its civilian law-enforcement nature and simultaneously take into account the performance of complex security tasks during martial law. The conclusions provide clear criteria for distinguishing a special police operation from an individual police measure and from routine police service.

Key words: National Police of Ukraine, police operation, special operation, special police operation, martial law, service and combat activity, law-enforcement task, security task.

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

Катеринчук Катерина Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор
(Поліський національний університет, м. Житомир)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6700-2831>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН, У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті досліджуються проблеми правового регулювання статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у сфері виконавчого провадження. Проаналізовано чинне законодавство України, зокрема положення Цивільного кодексу України, Законів України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» і «Про виконавче провадження» та ін. Виявлено ключові прогалини правового регулювання, пов'язані з відсутністю спеціального режиму здійснення виконавчих дій та недостатньою ефективністю інституту опіки над майном зниклих безвісти за особливих обставин. Обґрунтовано необхідність комплексного вдосконалення законодавства, спрямованого на забезпечення балансу між правами боржників і стягувачів, а також відповідності національного законодавства міжнародним стандартам захисту прав людини.

Ключові слова: зниклі безвісти, виконавче провадження, опіка над майном, правовий статус, захист прав, баланс інтересів.

Постановка проблеми. Збройний конфлікт та пов'язані з ним надзвичайні обставини зумовили появу значної кількості осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Станом на травень 2026 року в офіційних реєстрах Міністерства внутрішніх справ України міститься понад 100 тисяч записів щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, що свідчить про безпрецедентний масштаб гуманітарної та правової кризи, спричиненої збройною агресією проти України. Водночас зазначена кількість не відображає повного обсягу випадків, оскільки частина звернень і заяв не включена до відкритих пошукових систем. У таких умовах особливого значення набуває забезпечення ефективного правового механізму захисту їхніх прав та інтересів.

Чинне законодавство України формально гарантує збереження правоздатності осіб зниклих безвісти за особливих обставин, однак не забезпечує належних інструментів її реалізації, особливо у сфері виконавчого провадження. Внаслідок цього виникає ситуація, за якої права особи формально існують, але фактично не можуть бути реалізовані.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема правового статусу осіб, зниклих безвісти, є відносно новою для української правової науки. Окремі аспекти досліджувалися у контексті цивільного права, соціального забезпечення та міжнародного гуманітарного права. Водночас питання «участі» зниклих безвісти за особливих обставин у виконавчому провадженні та механізмів захисту їхніх майнових прав залишаються

недостатньо опрацьованими. Попри зростання актуальності цієї проблематики в умовах збройної агресії проти України, коло науковців, які комплексно досліджують правовий статус осіб зниклих безвісти [1–8], залишається обмеженим. Наявні наукові праці (Д. Бойчук, В. Гожій-Демиденко, І. Голубенко, О. Зайчук, В. Журавський, Н. Камінська, А. Кличкова, І. Колошко, О. Мазурок, А. Мірошніченко, М. Перепелиця, Л. Приполова, Л. Фесечко, А. Філіппова та інші науковці) переважно зосереджуються на окремих аспектах правового регулювання, що свідчить про потребу подальшого розвитку доктринальних підходів та формування цілісного механізму правового захисту таких осіб і членів їхніх сімей.

Метою статті є аналіз правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин у виконавчому провадженні, виявлення існуючих прогалин та формування пропозицій щодо вдосконалення законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до законодавства України, особа набуває статусу зниклої безвісти за особливих обставин з моменту внесення відповідних відомостей до спеціального реєстру – Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (ч. 1 ст. 4 Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» (далі – Закон)). Важливою характеристикою цього статусу є збереження повного обсягу цивільної правоздатності (суб'єкт цивільних прав і обов'язків, збереження право власності на майно тощо). Частина 2 ст. 5 Закону визначає, що права та інтереси особи зниклої безвісти за особливих обставин,

а також її майно підлягають захисту до моменту припинення її розшуку у порядку, передбаченому цим Законом, або оголошення її безвісно відсутньою, померлою, відповідно до законодавства. Отже, будь-яка людина, в тому числі зникла безвісти за особливих обставин, має матеріальні (це передбачені нормами матеріального права суб'єктивні права, що визначають належність особі певних майнових або немайнових благ та можливість вимагати певної поведінки від інших осіб) та процесуальні (це передбачені нормами процесуального права суб'єктивні права учасників процесу, що забезпечують їхню участь у розгляді справи або здійсненні провадження та спрямовані на захист і реалізацію матеріальних прав та інтересів) права. Водночас фактична відсутність особи унеможлиблює реалізацію цих прав, що створює правову колізію між формальним статусом і реальною можливістю його здійснення.

Пункт 1 ч. 1 ст. 34 (Зупинення вчинення виконавчих дій) Закону України «Про виконавче провадження» визначає, що «проходження боржником строкової військової служби, військової служби за призовом осіб офіцерського складу, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, або якщо боржник проходить військову службу та виконує бойові завдання військової служби у бойовій обстановці чи в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, якщо згідно з умовами служби проведення виконавчих дій неможливе чи на прохання стягувача, який проходить таку військову службу». Тобто, виконавчі дії мають зупинятися, однак, це не означає повну зупинку провадження (воно формально залишається відкритим), але по факту, у більшості випадків арешт банківських рахунків застосовується як забезпечувальний захід.

Отже, попри те, що законодавством України гарантовано зупинення вчинення виконавчих дій щодо осіб, які проходять військову службу за визначених законом умов, на практиці виконавче провадження продовжує залишатися відкритим, а до боржників нерідко застосовуються забезпечувальні заходи, зокрема арешт банківських рахунків. Така ситуація свідчить про наявність розбіжностей між нормативним регулюванням та практикою його реалізації. У результаті застосовується загальний порядок виконання судових рішень, крім того виконавчі дії здійснюються без участі боржника, не враховується об'єктивна неможливість захисту ним своїх прав і належне їм майно може бути реалізоване без відповідного представництва інтересів.

Ми вже наголошували на проблемі блокування банківських рахунків військовослужбовців під час виконавчого провадження та фінансового моніторингу, яке може обмежувати доступ до їхнього грошового забезпечення попри встановлені законом гарантії цільового використання таких коштів [9].

Також п 9 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження» закріплює як одну із засад виконавчого провадження – гарантування права учасників на оскарження рішень, дій або бездіяльності державних та приватних виконавців. Однак таке оскарження можливе однією з сторін – боржник (ч. 1 ст. 15) та представником – адвокатом (ч. 1 ст. 16) та ін., а у випадку зникнення особи безвісти за особливих обставин, лише представником (за умови підписаного договору). Однак проведене автором опитування близьких родичів осіб, зниклих безвісти

за особливих обставин із числа військовослужбовців 150 ОМБр А4935, засвідчило, що жоден із військовослужбовців фактично не скористався правом на безоплатну правничу допомогу. Також можливе представництво за законом (ст. 242 Цивільного кодексу України) батьками (усиновлювачами) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей; опікунами є законним представником малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною та іншими особами у випадках, встановлених законом. Таким чином, по-перше, представництво за законом здійснюється без необхідності спеціального уповноваження – довіреності тощо, та не створює автоматичного процесуального представництва; по-друге, не встановлено вичерпного переліку осіб, які можуть виступати законними представниками, а їх коло визначається залежно від конкретних правових підстав та норм закону; по-третє, військовослужбовці не належать до категорії дітей та не мають статусу недієздатних осіб. Крім того, в цій ситуації через родинні або фактичні зв'язки не мають такого статусу – законного представника – сестра / брат; дядько / тітка; племінники; цивільний партнер (без шлюбу); дружина / чоловік та ін. Отже, виникає логічне питання, хто та яким чином може виступити законним представником зниклої безвісти за особливих обставин? Вирішення даної проблеми можливе через – *інститут опіки над майном*, відповідно до положень Цивільного кодексу України (ст. 44) та спеціального законодавства. Зазначений інститут покликаний забезпечити збереження майна та виконання зобов'язань такої особи в умовах її фактичної відсутності. Разом з тим ефективність цього механізму залишається обмеженою через відсутність належного процесуального наповнення. По-перше, опіка має факультативний характер і залежить від ініціативи заінтересованих осіб; по-друге, відсутній ефективний контроль за діяльністю опікуна; по-третє, повноваження опікуна є обмеженими і не охоплюють повноцінного процесуального представництва. Вказана проблема особливо загострюється з огляду на те, що чинне законодавство не надає належного процесуального статусу особам, які здійснюють управління майном зниклої особи (опікунам), у виконавчому провадженні. Відсутність у них чітко визначених повноважень як представників боржника фактично означає відсутність суб'єкта, здатного реалізовувати процесуальні права від імені такої особи. Зокрема, опікун не має законодавчо визначеного права на оскарження дій виконавця, брати участь у виконавчих діях та впливати на порядок виконання рішення. Це суттєво знижує ефективність захисту прав зниклої особи.

Одним із ключових питань є забезпечення балансу між правами боржника та стягувача. З одного боку, необхідно гарантувати виконання судових рішень. З іншого – недопустимо ігнорувати об'єктивну неможливість боржника захищати свої права.

Частина 3 ст. 44 Цивільного кодексу України визначає, що «опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти за особливих обставин, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах». Аналіз даного положення підкреслює той факт, що опікун над майном має *виключно цивільні обов'язки*, таким чином виключається факт набуття права на оскарження дій виконавця. Відсутність прямого законодавчого закріплення процесуальних повноважень опікуна у виконавчому провадженні фактично унеможлиблює реалізацію ним права на оскарження дій чи рішень виконавця, що свідчить про

наявність прогалин у правовому регулюванні захисту майнових прав таких осіб.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні» [10] визначено захищені категорії осіб, це:

а) військовослужбовці Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які проходять військову службу на території України;

б) військовослужбовці, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби;

в) члени сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти;

г) особи, які перебувають у полоні, особи, з якими втрачено зв'язок, особи, зниклі безвісти.

Законодавець у різних пунктах («а» та «г») статті виокремлює тотожні категорії осіб – військовослужбовців та осіб, зниклих безвісти за особливих обставин і полонених, що зумовлено збереженням за такими особами правового статусу живої особи до моменту офіційного встановлення факту смерті у визначеному законом порядку. Також існування спеціального режиму захисту «захищених категорій осіб» у сфері споживчого кредитування свідчить про визнання державою необхідності підвищеного правового захисту таких осіб. Однак, якщо позичальник (у тому числі військовослужбовець, що зник безвісти за особливих обставин, полонений) не виконує зобов'язання за споживчим кредитом добровільно (а він фактично це зробити не може), кредитор звертається до суду, і після набрання рішенням законної сили відкривається виконавче провадження.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що нормативне закріплення «захищених категорій» осіб

у сфері виконавчого законодавства не завжди супроводжується належним механізмом його практичної реалізації. Попри формальне встановлення гарантій, зокрема щодо зупинення виконавчих дій, у правозастосовній практиці такі положення нерідко не забезпечують реального зупинення або істотного обмеження заходів примусового виконання. Унаслідок цього виконавчі провадження фактично продовжують здійснюватися в повному обсязі, що ставить під сумнів ефективність проголошених законодавцем гарантій та свідчить про наявність розриву між нормативним регулюванням і його практичною реалізацією.

Висновки. Чинне правове регулювання не забезпечує належного захисту прав осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у виконавчому провадженні. Відсутність спеціального режиму та недосконалість інституту опіки призводять до порушення принципів справедливості та верховенства права.

Оптимальним шляхом вирішення є комплексне вдосконалення законодавства, спрямоване на забезпечення ефективного представництва інтересів зниклої особи та встановлення процесуальних гарантій для досягнення балансу між правами сторін. Реалізація запропонованих змін сприятиме підвищенню рівня правового захисту та відповідності національного законодавства міжнародним стандартам. Для вирішення окреслених проблем доцільно запропонувати комплекс змін до чинного законодавства України, а саме: по-перше, необхідно запровадити спеціальний режим виконавчого провадження щодо осіб, зниклих безвісти (полонених), який передбачатиме повне зупинення виконавчих дій; по-друге, слід встановити обов'язковість призначення опікуна після внесення особи до Реєстру зниклих безвісти за особливих обставин; по-третє, опікуну має бути надано статус законного представника з повним обсягом процесуальних прав у виконавчому провадженні; по-четверте, необхідно створити ефективний механізм контролю за діяльністю опікуна; по-п'яте, слід посилювати правовий захист членів сімей зниклих осіб, зокрема шляхом розширення їхніх процесуальних прав.

Список використаних джерел

1. Катеринчук К. В. Права близьких родичів та членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: проблемні питання та перспективи вирішення. *Слово національної школи суддів*. 2024. № 4 (49). С. 6–15. DOI: 10.37566/2707-6849-2024-4(49)-1
2. Катеринчук К. В. Проблеми реалізації прав близьких родичів та членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 1 (13). С. 112–115. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-1-13-19>
3. Катеринчук К. В. Правові аспекти вирішення проблемних питань захисту прав близьких родичів та членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. *Слово національної школи суддів*. 2025. № 1 (50). С. 110–120. DOI: 10.37566/2707-6849-2025-1(50)-9
4. Катеринчук К. В. Проблеми реалізації соціальних гарантій для близьких родичів та членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 2 (14). С. 122–127. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-22>
5. Катеринчук К. В. Проблеми встановлення статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин у законодавстві України. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 3 (15). С. 144–149. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-3-15-23>
6. Катеринчук К. В. Проблеми нормативного забезпечення діяльності громадської ради при Координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 4 (16). С. 74–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-13>
7. Катеринчук К. В. Співвідношення понять «лікарська таємниця» та «медична таємниця» в контексті проблематики зниклих безвісти за особливих обставин та полонених. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2026. № 1 (17). С. 151–155. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-25>
8. Катеринчук К. В. Алгоритм дій у разі зникнення особи безвісти за особливих обставин: проблемні питання. *Слово національної школи суддів*. 2026. № 1 (54). С. 85–93. DOI: [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2026-1\(54\)-8](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2026-1(54)-8)
9. Катеринчук К. В. Особливості блокування банківських рахунків військовослужбовців. *IUS PUNIENDI: голоси епох в суголоссі днів – до 85-річчя від дня народження проф. М. І. Панова (in memoriam)*: матеріали круглого столу, що відбувся

у межах IX Харківського міжнародного юридичного форуму 27 вер. 2025 р. / [редкол.: Ю. А. Пономаренко (голов.ред.), О. Е. Радутний, О. В. Харитоновна]. Харків: Право. 2025. С. 240–243. <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/20569>

10. Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні: Закон України. № 2459-IX від 27.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2459-20#Text> (дата звернення 05.05.2026 р.).

References

1. Katerynychuk, K. (2024). Prava blyzkykh rodychiv ta chleniv simi osib, znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn: problemni pytannia ta perspektyvy vyrishennia. [Rights of close relatives and family members of persons missing under special circumstances: problematic issues and prospects for solutions]. *Slovo natsionalnoi shkoly sudiv*, 4 (49), 6–15. DOI: 10.37566/2707-6849-2024-4(49)-1. [in Ukrainian].
2. Katerynychuk, K. V. (2025). Problemy realizatsii prav blyzkykh rodychiv ta chleniv simi osib, znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn. [Problems of exercising the rights of close relatives and family members of persons missing under special circumstances]. *Ukrainska politseistika: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 1 (13), 112–115. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-1-13-19>. [in Ukrainian].
3. Katerynychuk, K. V. (2025). Pravovi aspekty vyrishennia problemnykh pytan zakhystu prav blyzkykh rodychiv ta chleniv simi osib, znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn. [Legal aspects of resolving problematic issues of protecting the rights of close relatives and family members of persons missing under special circumstances]. *Slovo natsionalnoi shkoly sudiv*, 1 (50), 110–120. DOI: 10.37566/2707-6849-2025-1(50)-9
4. Katerynychuk, K. V. (2025). Problemy realizatsii sotsialnykh harantii dlia blyzkykh rodychiv ta chleniv simi osib, znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn. [Problems of implementation of social guarantees for close relatives and family members of persons missing under special circumstances]. *Ukrainska politseistika: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 2 (14), 122–127. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-22>. [in Ukrainian].
5. Katerynychuk, K. V. (2025). Problemy vstanovlennia statusu osoby, znykloi bezvisty za osoblyvykh obstavyn u zakonodavstvi Ukrainy. [Problems of establishing the status of a person missing under special circumstances in the legislation of Ukraine]. *Ukrainska politseistika: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 3 (15), 144–149. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-3-15-23>. [in Ukrainian].
6. Katerynychuk, K. V. (2025). Problemy normatyvnoho zabezpechennia diialnosti hromadskoi rady pry Koordynatsiinomu shtabi za pytan povodzhennia z viiskovopoloneny. [Problems of normative support for the activities of the public council under the Coordination Headquarters for the Treatment of Prisoners of War]. *Ukrainska politseistika: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 4 (16), 74–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-13>. [in Ukrainian].
7. Katerynychuk, K. V. (2026). Spivvidnoshennia poniat «likarska taiemnytsia» ta «medychna taiemnytsia» v konteksti problematyky znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn ta polonenykh. [Correlation between the concepts of “medical secrecy” and “medical confidentiality” in the context of issues concerning persons missing under special circumstances and prisoners of war]. *Ukrainska politseistika: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, № 1 (17), 151–155. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-25> [in Ukrainian].
8. Katerynychuk, K. V. (2026). Alhorytm dii u razi znyknennia osoby bezvisty za osoblyvykh obstavyn: problemni pytannia. [Algorithm of actions in the event of a person going missing under special circumstances: problematic issues]. *Slovo natsionalnoi shkoly sudiv*, 1 (54), 85–93. DOI: [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2026-1\(54\)-8](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2026-1(54)-8). [in Ukrainian].
9. Katerynychuk, K. V. (2025). Osoblyvosti blokuvannia bankivskykh rakhunkiv viiskovosluzhbovtiv. [Peculiarities of blocking bank accounts of military personnel]. IUS PUNIENDI: holosy epokh v suholossi dniv – do 85-richchia vid dnia narodzhennia prof. M. I. Panova (in memoriam): materialy kruhloho stolu, shcho vidbuvsia u mezhakh IX Kharkivskoho mizhnarodnoho yurydychnoho forumu 27 ver. 2025 r. / [redkol.: Yu. A. Ponomarenko (holov. red.), O. E. Radutnyi, O. V. Kharytonova]. Kharkiv : Pravo. P. 240–243. Retrieved from: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/20569>. [in Ukrainian].
10. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukrainy shchodo vrehuliuvannia prostrochenoi zaborhovanosti u period dii voiennoho stanu v Ukraini: Zakon Ukrainy № 2459-IX vid 27.07.2022. [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Settlement of Overdue Debt During Martial Law in Ukraine: Law of Ukraine No. 2459-IX dated July 27, 2022]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2459-20#Text>. (data zvernennia 05.05.2026 r).

Katerynychuk Kateryna,

Doctor of Law, Professor

(Polyssia National University, Zhytomyr)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6700-2831>

PROBLEMS OF THE LEGAL STATUS OF PERSONS MISSING UNDER SPECIAL CIRCUMSTANCES IN ENFORCEMENT PROCEEDINGS AND WAYS TO IMPROVE IT

The article examines the problems of legal regulation of the status of persons missing under special circumstances within enforcement proceedings. The current legislation of Ukraine is analyzed, in particular the provisions of the Civil Code of Ukraine, the Laws of Ukraine “On the Legal Status of Persons Missing under Special Circumstances” and “On Enforcement Proceedings,” as well as other нормативно-правові acts. The study identifies key gaps in legal regulation related to the absence of a special regime for enforcement actions and the insufficient effectiveness of the institution of guardianship over the property of persons missing under special circumstances. The necessity of comprehensive improvement

of legislation aimed at ensuring a balance between the rights of debtors and creditors, as well as compliance of national legislation with international human rights standards, is substantiated.

The current legal regulation does not provide adequate protection of the rights of persons missing under special circumstances in enforcement proceedings. The absence of a special legal regime and the imperfection of the institution of guardianship lead to violations of the principles of justice and the rule of law.

The optimal solution is comprehensive improvement of legislation aimed at ensuring effective representation of the interests of the missing person and establishing procedural guarantees to achieve a balance between the rights of the parties. The implementation of the proposed amendments will contribute to enhancing the level of legal protection and aligning national legislation with international standards. In order to resolve the outlined issues, it is advisable to propose a set of amendments to the current legislation of Ukraine, namely: first, it is necessary to introduce a special regime of enforcement proceedings concerning persons missing under special circumstances (including prisoners of war), which would provide for the complete suspension of enforcement actions; second, the mandatory appointment of a guardian after a person is entered into the register should be established; third, the guardian should be granted the status of a legal representative with a full scope of procedural rights in enforcement proceedings; fourth, an effective mechanism for monitoring the guardian's activities should be created; fifth, the legal protection of family members of missing persons should be strengthened, in particular by expanding their procedural rights.

Key words: *missing persons, enforcement proceedings, guardianship over property, legal status, protection of rights, balance of interests.*

Дата першого надходження статті до видання: 22.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 351.74:005.334(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-24>

Мердова Ольга Миколаївна,

кандидат юридичних наук, професор

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0769-2364>

Умрихіна Ірина Олександрівна,

доктор філософії в галузі права, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9041-5831>

Кіблик Дар'я Володимирівна,

доктор філософії в галузі права, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2518-7647>

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджено теоретико-правові засади формування ризик-орієнтованої моделі управління в правоохоронних органах України. Розкрито зміст її основних категорій, взаємозв'язок із внутрішнім контролем, кримінальним аналізом, стратегічним менеджментом і прогнозуванням. Проаналізовано міжнародні стандарти та національне нормативно-правове регулювання. Обґрунтовано потребу в єдиній міжвідомчій методології, узгоджених критеріях оцінювання ризиків і сумісних інформаційних системах, а також визначено напрями системного впровадження моделі.
Ключові слова: ризик-орієнтований підхід, ризик-орієнтована модель управління, правоохоронні органи, управління ризиками, кримінальний аналіз, стратегічний менеджмент, внутрішній контроль, публічна безпека.

Постановка проблеми. Сучасне безпекове середовище України характеризується поєднанням воєнних, кримінальних, економічних, кібернетичних, корупційних, техногенних та інформаційних загроз, які швидко

змінюються, взаємно посилюються й нерідко мають транскордонний характер. За таких умов традиційна реактивна модель правоохоронної діяльності, за якої основні сили й ресурси спрямовуються переважно на

реагування на вже вчинені правопорушення, не забезпечує належного рівня випередження загроз. Обмеженість кадрових, фінансових і технічних ресурсів додатково вимагає переходу від рівномірного або ситуативного їх розподілу до концентрації на напрямках, об'єктах, територіях і процесах із найвищим рівнем ризику.

Стратегічний курс на таку трансформацію закріплено в Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, одним із напрямів якого визначено подальший розвиток системи органів правопорядку на основі ризик-орієнтованих підходів, інформаційно-аналітичної діяльності, стратегічного менеджменту та прогнозування [1]. План заходів з його виконання передбачає повноцінне впровадження організаційно-правових засад функціонування ризик-орієнтованих підходів, оновлення нормативного регулювання, розвиток аналітичних спроможностей і підготовку відповідних методик [2]. У 2025 році МВС розробило Концептуальні засади впровадження в діяльність органів правопорядку ризик-орієнтованих підходів [3], а у 2026 році до Положення про МВС внесено норму, відповідно до якої Міністерство проводить діяльність із застосуванням ризик-орієнтованих підходів, стратегічного менеджменту та прогнозування [4]. Отже, питання переходу до ризик-орієнтованої моделі управління набуло не лише наукового, а й безпосереднього нормативно-організаційного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні засади застосування ризик-орієнтованого підходу в діяльності органів правопорядку комплексно розглянуто В. Некрасовим і Г. Катамадзе, які пов'язують його із системним аналізом кримінальних загроз, оцінюванням уразливостей, визначенням спроможностей державних інституцій та превентивною спрямованістю правоохоронної діяльності [5, с. 311–341]. Особливості використання ризик-орієнтованого підходу для захисту критичної інфраструктури досліджено О. Хороновським, О. Дроздом, Т. Шевченко, О. Семенюком та О. Саморамом, які запропонували розглядати його у взаємозв'язку безпекової, контррозвідувальної, оперативно-розшукової та слідчої діяльності [6]. Теоретичне підґрунтя для розробки ризик-орієнтованої моделі створюють також суміжні напрями наукових досліджень. Зокрема, роль кримінального аналізу в діяльності Національної поліції України та його значення для якості управлінських рішень і стратегічного планування розкрито М. Корнієнком [7]. Проблеми впровадження в органах Національної поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітичною інформацією (Intelligence-Led Policing), досліджено А. Мовчаном [8]. Місце стратегічного кримінального аналізу в системі прогнозування та запобігання злочинності, його зв'язок із SOCTA, OSINT та Intelligence-Led Policing, а також значення для формування стратегічних пріоритетів і превентивних управлінських рішень на державному, регіональному та відомчому рівнях розкрито О. Габорець, О. Лунгол та А. Волобоєвим [8]. Окремі аспекти управління ризиками розроблені також у працях з фінансового моніторингу, митного контролю, внутрішнього контролю та захисту критичної інфраструктури. Водночас у науковій літературі недостатньо досліджено саме ризик-орієнтовану модель управління як цілісну систему прийняття рішень у правоохоронних органах, її відмінність від відомчого внутрішнього контролю та механізми інтеграції з кримінальним аналізом, SOCTA, стратегічним плануванням і міжвідомчою координацією.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-правових засад ризик-орієнтованої моделі управління в правоохоронних органах, визначенні її змісту, структурних елементів і принципів, оцінюванні стану нормативного та організаційного забезпечення в Україні та формулюванні пропозицій щодо системного впровадження цієї моделі.

Виклад основного матеріалу. Категорія ризику є вихідною для розуміння змісту ризик-орієнтованого управління. У найбільш загальному значенні ризик відображає вплив невизначеності на досягнення визначених цілей. Такий підхід покладено в основу ISO 31000:2018, відповідно до якого управління ризиками охоплює ідентифікацію, аналіз, оцінювання, оброблення, моніторинг і комунікацію ризиків та має бути інтегроване в систему управління організацією [10]. Важливо, що ризик не зводиться лише до небезпеки або негативної події. Він є аналітичною конструкцією, яка поєднує імовірність настання певної події, масштаб її можливих наслідків, ступінь уразливості об'єкта та спроможність суб'єкта управління запобігти події або мінімізувати шкоду.

Для правоохоронної сфери доцільно розмежовувати поняття «загроза», «уразливість», «ризик» і «спроможність». Загроза характеризує явища, процеси, осіб або організовані структури, які мають намір чи потенційну можливість завдати шкоди охоронюваним законом цінностям. Уразливість означає сукупність правових, організаційних, кадрових, технічних, інформаційних або соціальних недоліків, які створюють умови для реалізації загрози чи збільшують її наслідки. Спроможність відображає наявність в органі правопорядку законних повноважень, компетентного персоналу, інформації, технологій, фінансування й організаційних механізмів для реагування. Ризик виникає внаслідок взаємодії цих компонентів і не може бути належно оцінений лише за статистикою зареєстрованих правопорушень. В. Некрасов і Г. Катамадзе обґрунтовано наголошують, що ризик-орієнтований підхід оперує ймовірнісними категоріями та спрямований на недопущення реалізації загрози, мінімізацію її впливу або наслідків [5, с. 312–314].

У правовому й управлінському аспектах ризик-орієнтований підхід слід розуміти не як окрему аналітичну процедуру, а як принцип організації діяльності, відповідно до якого управлінські рішення, визначення пріоритетів, розподіл ресурсів і вибір заходів реагування здійснюються пропорційно до рівня виявлених ризиків. Концептуальні засади МВС визначають його як діяльність органу правопорядку з виявлення, оцінювання та визначення реальних і потенційних ризиків учинення кримінальних правопорушень у певній сфері, а також із прийняття обґрунтованих рішень, спрямованих на протидію таким ризикам [3]. До цілей упровадження віднесено превентивний вплив на криміналізацію суспільних відносин, зменшення кількості правопорушень та збитків, розподіл сфер компетенції між органами правопорядку, удосконалення механізмів аналізу й реагування та підвищення якості оперативного контролю за криміногенною ситуацією [3].

На цій основі ризик-орієнтовану модель управління в правоохоронних органах пропонується визначати як інтегровану циклічну систему підготовки, прийняття, реалізації та коригування управлінських рішень, у межах якої на підставі достовірної аналітичної інформації здійснюються ідентифікація загроз і уразливостей, оцінювання й пріоритетність ризиків, визначення допустимого рівня ризику, співвіднесення ризиків із компетенцією та спроможностями органу, пропорційний розподіл ресурсів, вибір і реалізація заходів реагування, моніторинг їх

результативності та повторне оцінювання змін у безпечному середовищі. Її результатом має бути не формальне складання реєстру ризиків, а зміна логіки управління: від реагування на події до систематичного передбачення, попередження та мінімізації найбільш значущих загроз.

Таке розуміння дає змогу відмежувати ризик-орієнтовану модель від внутрішнього контролю. Внутрішній контроль спрямований передусім на забезпечення законності, ефективності використання ресурсів, досягнення цілей організації та запобігання внутрішнім відхиленням. Управління ризиками є одним із його взаємопов'язаних елементів поряд із контрольним середовищем, заходами контролю, інформацією і комунікацією та моніторингом. Відомчі акти МВС, ДБР, БЕБ і Держприкордонслужби закріплюють ідентифікацію ризиків, їх оцінювання за ймовірністю та впливом, вибір способу реагування, ведення реєстрів, плани заходів контролю й моніторинг [11–13]. Однак переважна частина таких процедур стосується організаційних, кадрових, фінансових, нормативно-правових, операційно-технологічних і репутаційних ризиків самого органу. Ризик-орієнтована правоохоронна діяльність має ширший предмет, оскільки охоплює також зовнішні кримінальні ризики, загрози публічній, економічній і державній безпеці, ризики для населення, критичної інфраструктури та інших охоронюваних законом об'єктів.

Водночас механізми внутрішнього контролю становлять важливу інституційну основу для побудови ширшої моделі. Зокрема, Інструкція з організації та функціонування внутрішнього контролю в Бюро економічної безпеки України передбачає послідовні етапи визначення відповідальних осіб, ідентифікації ризиків, оцінювання їх ймовірності та суттєвості впливу, вибору способів реагування – зменшення, прийняття, розділення або уникнення, інформування керівництва, перегляду та документування [13]. Порядок організації та здійснення внутрішнього контролю в Державному бюро розслідувань вимагає враховувати під час вибору реакції ймовірність та вплив ризику, співвідношення витрат і вигоди, а також небезпеку створення додаткових ризиків [12]. Ці положення можуть бути адаптовані до управління кримінальними ризиками за умови доповнення їх спеціальними критеріями загрози, уразливості, шкоди, територіального поширення, динаміки кримінального середовища й наявних оперативних спроможностей.

Методологічним підґрунтям ризик-орієнтованого управління є міжнародні стандарти. ISO 31000 виходить із того, що управління ризиками має бути інтегрованим, структурованим і комплексним, адаптованим до конкретного контексту, інклюзивним, динамічним, заснованим на найкращій доступній інформації та враховувати людські й культурні чинники [10]. Для правоохоронних органів особливого значення набувають принципи інтегрованості й динамічності. Ризик не повинен оцінюватися лише окремим аналітичним підрозділом; результати оцінювання мають безпосередньо впливати на стратегічні плани, оперативні завдання, кадрову політику, бюджетування, закупівлі, навчання персоналу та взаємодію з іншими органами. Динамічність означає регулярне оновлення оцінок, оскільки кримінальні структури адаптуються до дій держави, використовують нові технології, змінюють маршрути, способи легалізації доходів та організаційні форми.

Важливим джерелом розвитку РОП є стандарти FATF. У сфері протидії відмиванню доходів ризик-орієнтований підхід означає обов'язок держав, компетентних органів та суб'єктів фінансового моніторингу виявляти,

оцінювати й розуміти ризики та застосовувати заходи їх мінімізації відповідно до встановленого рівня [14]. Його принципова перевага полягає у відмові від однакової інтенсивності контролю щодо всіх об'єктів і концентрації ресурсів там, де ризики є вищими. В Україні відповідна логіка закріплена Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який визначає ризик-орієнтований підхід і зобов'язує застосовувати посилені заходи щодо високих ризиків та спрощені – за наявності низького ризику [15]. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» прямо відносить ризик-орієнтований підхід до засад діяльності БЕБ та пов'язує його з аналітичною функцією [16]. Цей досвід свідчить, що пропорційність реагування повинна бути не лише методичною рекомендацією, а юридично закріпленим принципом.

Для сфери протидії організованим злочинності найбільш близькою до ризик-орієнтованої моделі є система оцінки загроз SOCTA. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 2022 року № 59 визначає оцінювання загроз як виявлення, опис і вимір загроз з погляду величини та ймовірності їх загального впливу і можливості настання, а метою системи визначає підвищення ефективності та результативності протидії злочинності, насамперед її організованим формам [17]. Інструкція МВС щодо інформаційної підсистеми «SOCTA» забезпечує формування інформаційного ресурсу про організовані групи, злочинні організації, злочинні спільноти та сфери злочинної діяльності [18]. Отже, національна система вже містить окремі елементи циклу «інформація – оцінювання загроз – визначення пріоритетів – управлінське рішення».

Європейська модель демонструє, що SOCTA має використовуватися не як статистичний звіт, а як основа політичного й оперативного планування. EU-SOCTA, яку Європол готує раз на чотири роки, визначає ключові загрози серйозної та організованої злочинності й використовується Радою ЄС для формування пріоритетів EMPACT – Європейської мультидисциплінарної платформи протидії кримінальним загрозам [19]. EU-SOCTA 2025 підкреслює трансформацію організованої злочинності під впливом цифровізації, штучного інтелекту, геополітичної нестабільності та взаємопроникнення легального й нелегального середовищ [20]. Для України адаптація цього підходу означає необхідність забезпечити прямий зв'язок між результатами «SOCTA Україна» та державними й відомчими пріоритетами, планами спеціальних операцій, міжвідомчими програмами, бюджетним плануванням і показниками результативності.

Ризик-орієнтована модель також тісно пов'язана з правоохоронною діяльністю, керованою аналітичною інформацією (Intelligence-Led Policing). Спільною для них є вимога перетворити дані на знання, а знання – на обґрунтовані рішення. Проте кримінальний аналіз не тотожний управлінню ризиками. Він забезпечує інформаційно-аналітичний продукт: встановлення зв'язків, тенденцій, профілів, сценаріїв і прогнозів. Управління ризиками охоплює наступний рівень – порівняння ризиків, вибір пріоритетів, визначення відповідальних суб'єктів, розподіл ресурсів, прийняття ризику або здійснення впливу на нього, контроль виконання й коригування. Без управлінського циклу навіть якісний аналітичний продукт може залишитися невикористаним; без якісного кримінального аналізу ризик-орієнтоване управління перетворюється на суб'єктивне ранжування проблем.

Особливого значення набуває співвідношення ризик-орієнтованої моделі зі стратегічним менеджментом і прогнозуванням. Стратегічний менеджмент визначає місію, цілі та очікувані результати органу, тоді як управління ризиками виявляє невизначеності, які можуть перешкодити їх досягненню або потребують зміни пріоритетів. Прогнозування формує можливі сценарії розвитку безпекового середовища, а оцінювання ризику дає змогу порівняти ці сценарії за ймовірністю та наслідками. Тому закріплення в Положенні про МВС взаємопов'язаного застосування ризик-орієнтованих підходів, стратегічного менеджменту і прогнозування є концептуально виправданим [4]. Проблема полягає в тому, що на відомчому рівні ці процеси нерідко регулюються різними документами, здійснюються різними підрозділами та не поєднані єдиним циклом прийняття рішень.

У структурному вимірі ризик-орієнтована модель має передбачати стратегічний, тактичний та оперативний рівні. Подібний поділ уже використовується в системі управління митними ризиками. На стратегічному рівні Держмитслужба визначає пріоритетні напрями на підставі аналізу й оцінки ризиків; на тактичному рівні розробляються профілі ризику, орієнтування, індикатори та методичні рекомендації; на оперативному рівні здійснюється безпосередній вибір форм і обсягів контролю [21]. Зазначена модель є корисною для правоохоронних органів. Стратегічний рівень має визначати загальнонаціональні та міжвідомчі кримінальні ризики, тактичний – формувати регіональні, галузеві й тематичні програми реагування, оперативний – забезпечувати застосування конкретних сил, засобів і заходів щодо осіб, об'єктів, територій або процесів із підвищеним ризиком.

Цикл ризик-орієнтованого управління доцільно будувати з кількох взаємопов'язаних стадій. Першою є визначення контексту: цілей органу, охоронюваних цінностей, сфери оцінювання, часових і територіальних меж, правових повноважень, заінтересованих суб'єктів і критеріїв допустимого ризику. Без чіткого контексту та сама подія може отримувати різні оцінки, а результати різних органів будуть непорівнюваними. Другою стадією є ідентифікація загроз, уразливостей, можливих сценаріїв і наслідків. Джерелами інформації мають бути не лише кримінальна статистика, а й оперативні дані, матеріали кримінальних проваджень, звернення громадян, дані інших державних органів, відкриті джерела, результати соціологічних і вікімологічних досліджень, інформація приватного сектору та міжнародних партнерів.

Третя стадія – аналіз ризику – передбачає визначення ймовірності, масштабу шкоди, швидкості розвитку, територіального охоплення, стійкості кримінальної моделі, рівня уразливості та наявних спроможностей реагування. Тут доцільно поєднувати кількісні та якісні методи. Кількісні показники забезпечують порівнюваність і відтворюваність оцінок, проте не завжди відображають латентну злочинність, нові загрози або рідкісні події з катастрофічними наслідками. Експертні оцінки дають змогу враховувати контекст, але створюють ризик суб'єктивності, тому мають застосовуватися стандартизовані шкали, матриці ризику, правила документування припущень, процедури колегіальної перевірки й періодичного перегляду.

Четверта стадія – оцінювання і пріоритизація – полягає в порівнянні результатів аналізу з установленими критеріями та визначенні черговості реагування. Високий рівень ризику не повинен автоматично означати максимальну кількість силових заходів. Рішення має враховувати правові обмеження, очікувану ефектив-

ність, вартість, вплив на права людини, можливість переміщення злочинної активності в іншу сферу та ризик небажаних наслідків. Пріоритетність має відображати не лише суспільний резонанс, а об'єктивне поєднання ймовірності, шкоди, уразливості та реальної можливості держави змінити ситуацію.

П'ята стадія – вибір способу реагування. У класичній теорії управління ризиками використовуються уникнення, зменшення, розподіл або передача та прийняття ризику. Для правоохоронної діяльності ці способи потребують спеціального тлумачення. Уникнення може означати усунення умов, які створюють кримінальну можливість, шляхом нормативних або організаційних змін. Зменшення – проведення превентивних, оперативно-розшукових, слідчих, адміністративних, інформаційних і технічних заходів. Розподіл – міжвідомче або публічно-приватне партнерство, коли різні суб'єкти впливають на окремі чинники ризику. Прийняття допустиме щодо низьких ризиків або ситуацій, де витрати на втручання непропорційні очікуваному результату, але воно має бути свідомим, документованим і періодично переглядатися.

Шоста стадія – реалізація заходів із чітким визначенням відповідальних органів, строків, ресурсів, правових підстав, показників результативності та механізмів координації. Саме на цій стадії виявляється значення розмежування компетенції. Концептуальні засади МВС слушно відносять розподіл сфер компетенцій між органами правопорядку до цілей упровадження РОП [3]. Наявність дублювання повноважень, інформаційних бар'єрів або прогалів у компетенції знижує спроможність впливати на ризик навіть за умов його правильної оцінки. Тому міжвідомчий реєстр стратегічних ризиків має містити не лише опис загрози, а й карту відповідальності та спроможностей.

Сьома стадія – моніторинг, оцінювання результативності та повторне оцінювання ризику. Показники не можуть обмежуватися кількістю проведених заходів, складених протоколів, розпочатих проваджень або затриманих осіб. Вони мають відображати зміну самого ризику: зниження шкоди, ймовірності, уразливості, доступності кримінальної інфраструктури, рівня латентності, повторюваності та спроможності злочинних мереж до відновлення. Необхідно розрізняти результативність заходу та загальний стан ризику: навіть якісно проведена операція може не змінити системну загрозу, якщо не усунуто її економічні, технологічні чи соціальні передумови.

Нормативно-правове забезпечення ризик-орієнтованої моделі в Україні нині має мозаїчний характер. На рівні стратегічних актів сформульовано загальний напрям реформи [1; 2]. Концептуальні засади МВС містять визначення, цілі, принципи та загальний порядок ідентифікації, аналізу, оцінювання і визначення ризиків [3]. Окремі закони закріплюють РОП у фінансовому моніторингу та діяльності БЕБ [15; 16]. Постанова КМУ від 26.01.2022 № 59 та наказ МВС України від 08.11.2023 № 902 регламентують оцінювання загроз організованої злочинності [17; 18]. Відомчі акти про внутрішній контроль встановлюють процедури управління організаційними ризиками [11–13]. Митне законодавство містить найбільш розвинену багаторівневу систему аналізу, профілювання, таргетингу й автоматизованого контролю [21]. Проте ці елементи не утворюють єдиного правового механізму для всієї системи органів правопорядку.

Головною прогалиною є відсутність уніфікованого нормативного акта міжвідомчого рівня, який визначав би спільну термінологію, види кримінальних і безпекових ризиків, критерії оцінювання, мінімальні вимоги до

методик, порядок міжвідомчого обміну інформацією, рівні управління, процедуру затвердження пріоритетів, вимоги до моніторингу та гарантії дотримання прав людини. Лист МВС із Концептуальними засадами має важливе програмне значення, але за своєю юридичною природою не замінює нормативно-правового акта, обов'язкового для всіх суб'єктів. Відомчі методики, створені без єдиної рамки, можуть використовувати несумісні шкали та критерії, що ускладнить порівняння ризиків і координацію.

Наступною проблемою є змішування двох груп ризиків: ризиків недосягнення організаційних цілей і кримінальних ризиків у зовнішньому середовищі. Перші мають оцінюватися в системі внутрішнього контролю; другі – у системі правоохоронного планування. Вони взаємопов'язані, оскільки кадровий дефіцит, неналежна інформаційна система або корупційна уразливість органу знижують його здатність реагувати на зовнішню загрозу. Однак різні предмети, джерела даних, критерії та правові наслідки потребують окремих методик і узгодженого механізму їх взаємного врахування. Доцільно формувати два взаємопов'язані контури: внутрішній – організаційні ризики спроможності, та зовнішній – кримінальні й безпекові ризики.

Суттєвим викликом є якість даних. Ризик-орієнтоване управління може бути ефективним лише за умови повноти, актуальності, сумісності й перевірюваності інформації. Водночас кримінальна статистика залежить від рівня виявлення та реєстрації, відомчі інформаційні системи часто мають різну структуру, а обмін даними обмежується правовими, технічними або організаційними бар'єрами. Використання великих масивів даних, машинного навчання й автоматизованого профілювання створює додаткові ризики алгоритмічної упередженості, помилкових кореляцій, непрозорості рішень і непропорційного втручання у приватність, тому цифровізація РОП має супроводжуватися вимогами до якості даних, аудиту алгоритмів, пояснюваності результатів, кібербезпеки та контролю законності доступу.

Ризик-орієнтований підхід не повинен перетворюватися на підставу для автоматичного застосування примусових заходів до особи лише через належність до певної категорії або відповідність статистичному профілю. Ризик є інструментом управління ресурсами і визначення пріоритетів, а не заміною передбачених законом юридичних фактів, доказів і процесуальних гарантій. Будь-яке індивідуальне рішення про обмеження прав має ґрунтуватися на законі, бути необхідним і пропорційним, підлягати контролю та оскарженню. У методиках слід прямо заборонити дискримінаційні критерії, передбачити оцінювання впливу на права людини й обов'язкову участь уповноваженої посадової особи в перевірці автоматизованих рекомендацій.

Організаційне впровадження моделі потребує визначення координаційного центру та розподілу функцій. На міжвідомчому рівні доцільно створити постійний механізм координації, який затверджуватиме спільну методологію, узгоджуватиме стратегічні оцінки, формуватиме національний каталог ризиків і забезпечуватиме оцінку результативності. На відомчому рівні функції управління ризиками не обов'язково мають концентруватися в одному підрозділі, однак повинні бути чітко розподілені між керівництвом, аналітичними підрозділами, оперативними та слідчими службами, підрозділами стратегічного планування, внутрішнього контролю й аудиту. Керівник органу має нести відповідальність за інтеграцію оцінки ризиків у прийняття рішень, а аналітичний підрозділ – за методологічну якість і достовірність оцінки.

Важливо запровадити інститут власника ризику – посадової особи або підрозділу, відповідального за координацію заходів щодо конкретного ризику. При цьому власник ризику не завжди є виконавцем усіх заходів; його завдання полягає у забезпеченні цілісного бачення, міжвідомчої взаємодії, моніторингу та підготовці пропозицій керівництву. Для ризиків, що виходять за межі компетенції одного органу, слід утворювати спільні міжвідомчі групи та визначати головного координатора. Подібний підхід дасть змогу уникнути ситуації, коли окремі органи успішно виконують власні показники, але загальний рівень ризику не знижується.

Необхідним елементом є формування єдиної системи документування. На стратегічному рівні це можуть бути національний і відомчі профілі кримінальних ризиків, каталоги загроз, карти уразливостей, реєстри стратегічних ризиків та плани реагування. На тактичному – регіональні й тематичні профілі, індикатори, сценарії, оперативні орієнтування та стандартні операційні процедури. На оперативному – ризикові сигнали і правила пріоритизації, що інтегруються в інформаційні системи. Документи мають містити джерела даних, метод оцінювання, рівень упевненості, дату перегляду, власника ризику, заплановані заходи, ресурси та індикатори результату.

Окремої уваги потребує підготовка персоналу. Ризик-орієнтована модель змінює вимоги не лише до аналітиків, а й до керівників усіх рівнів. Працівники мають розуміти відмінність між загрозою, ризиком і фактом правопорушення; уміти інтерпретувати матриці та сценарії; усвідомлювати обмеження статистики; оцінювати витрати й очікувані результати; документувати припущення; враховувати права людини. У програми підготовки та підвищення кваліфікації доцільно додати модулі з ISO 31000, методів оцінювання ризику, кримінального аналізу, SOCTA, прогнозування, аналізу даних, управління проєктами та оцінювання державної політики.

Запровадження РОП має здійснюватися поетапно. На першому етапі необхідно провести інвентаризацію чинних відомчих процедур, інформаційних систем, методик і реєстрів ризиків; визначити дублювання та прогалини; затвердити єдиний понятійний апарат і мінімальні методологічні вимоги. На другому – реалізувати пілотні проєкти в окремих сферах, наприклад протидії організованій злочинності, незаконному обігу зброї, кіберзлочинності, злочинам проти критичної інфраструктури або економічної безпеки. На третьому – інтегрувати оцінювання ризиків у стратегічне й бюджетне планування, систему показників, цифрові платформи та міжвідомчі процедури. На четвертому – провести незалежне оцінювання результативності й удосконалити модель.

Пілотування має відбуватися за принципом «оцінка – рішення – дія – вимірювання зміни ризику». Кожний пілотний проєкт повинен мати базову оцінку стану, чіткі критерії успіху та контрольну дату повторного оцінювання. Доцільно залучати наукові установи, заклади вищої освіти системи МВС, представників прокуратури, судових експертів, органи місцевого самоврядування, приватний сектор і громадські організації залежно від сфери ризику. Це сприятиме не лише якості методик, а й легітимості рішень.

Очікуваними перевагами системного впровадження ризик-орієнтованої моделі є підвищення превентивності правоохоронної діяльності; концентрація ресурсів на найбільш небезпечних напрямках; зменшення дублювання; підвищення обґрунтованості управлінських рішень; посилення міжвідомчої координації; забезпечення зв'язку між аналітикою, плануванням і практичними заходами;

перехід від оцінювання кількості дій до оцінювання зміни рівня безпеки. Водночас модель не усуває невизначеність і не гарантує безпомилкових прогнозів. Її цінність полягає в тому, що невизначеність стає явним об'єктом аналізу, припущення документуються, альтернативи порівнюються, а рішення підлягають перевірці й коригуванню.

Таким чином, перспективи впровадження ризик-орієнтованої моделі в Україні залежать від переходу від декларативного визнання РОП до його інституціоналізації. Необхідні єдина нормативна рамка, сумісні методики, інтегровані інформаційні ресурси, підготовлений персонал, механізми міжвідомчого управління та система оцінювання результатів. Ключовим критерієм успіху має стати не кількість створених реєстрів або затверджених інструкцій, а здатність органів правопорядку завчасно виявляти зміни в кримінальному середовищі, обґрунтовано визначати пріоритети та досягати вимірюваного зниження ризиків для людини, суспільства і держави.

Висновки. Ризик-орієнтована модель управління є якісно новою логікою організації правоохоронної діяльності, що поєднує кримінальний аналіз, стратегічний менеджмент, прогнозування, внутрішній контроль і пропорційне реагування на ризики. Її зміст не обмежується оцінкою імовірності та наслідків загроз, а охоплює повний цикл управлінського рішення – від визначення контексту та пріоритетів до розподілу ресурсів, реалізації заходів, моніторингу й повторної оцінки.

Національна правова система вже містить значну кількість елементів РОП: стратегічні положення реформи органів правопорядку, Концептуальні засади МВС, систему «СОСТА Україна», ризик-орієнтовані механізми фінансового моніторингу, діяльності БЕБ і митних органів, а також процедури управління ризиками у внутрішньому контролі. Однак вони розвиваються фрагментарно, використовують різні предмети, критерії та

інформаційні контури. Тому першочерговим завданням є нормативне закріплення єдиних організаційно-правових засад ризик-орієнтованого управління для органів правопорядку та прокуратури.

До пріоритетних напрямів подальшої роботи належать: уніфікація термінології та критеріїв; розмежування внутрішніх організаційних і зовнішніх кримінальних ризиків; запровадження стратегічного, тактичного й оперативного рівнів управління; інтеграція СОСТА та інших аналітичних продуктів у планування і бюджетування; визначення власників ризиків; створення міжвідомчого каталогу ризиків і карти спроможностей; забезпечення сумісності інформаційних систем; встановлення гарантій захисту прав людини під час автоматизованого профілювання; підготовка керівників і аналітиків; незалежне оцінювання результативності. Реалізація цих заходів сприятиме переходу правоохоронної системи України від переважно реактивної до превентивної, аналітично керованої та адаптивної моделі.

Перспективи подальших досліджень убачаються в поглибленні теоретико-методологічних засад ризик-орієнтованого управління в діяльності органів правопорядку, передусім у розробленні уніфікованої методики ідентифікації, оцінювання та пріоритетності кримінальних і безпекових ризиків, визначенні критеріїв оцінювання результативності управлінських рішень, прийнятих на основі ризик-орієнтованого підходу, а також дослідженні можливостей практичної апробації запропонованої моделі в окремих напрямках правоохоронної діяльності. Окремої наукової уваги потребують питання міжвідомчої інформаційної взаємодії, використання сучасних цифрових та аналітичних технологій у прогнозуванні ризиків і формування правових гарантій дотримання прав людини під час застосування відповідних інструментів.

Список використаних джерел

1. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
2. Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 року № 792-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-r#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
3. Про надсилання Концептуальних засад впровадження в діяльність органів правопорядку ризик-орієнтованих підходів : лист МВС України від 14 березня 2025 року № 8620/08/14-2025. URL: https://docs.google.com/document/d/1Yi8FSJNW7Q-CsD_z8F5X6WzxRYQB-AG/edit (дата звернення: 10.07.2026).
4. Про внесення змін до Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 07.01.2026 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12-2026-p#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
5. Некрасов В., Катамадзе Г. Ризик-орієнтований підхід (РОП) в діяльності органів правопорядку / Методи, інструменти та трендові новації кримінального аналізу в Україні : монографія / за заг. ред. О. Є. Користіна. Київ, 2022. С. 311–341. DOI: <https://doi.org/10.36486/978-966-2310-66-5-25>
6. Khoronovskyi O., Drozd O., Shevchenko T., Semeniuk O., Samorai O. Risk-based approach for protecting critical infrastructure facilities: specifics of application by law enforcement agencies. *Salud, Ciencia y Tecnología*. 2025. Vol. 5. Article 1793. DOI: <https://doi.org/10.56294/saludcyt20251793>
7. Корнієнко М. В. Кримінальний аналіз у діяльності Національної поліції України. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Т. 2. С. 397–402. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.60>
8. Мовчан А. В. Актуальні проблеми впровадження в органах Національної поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 1. С. 17–22.
9. Габорець О. А., Лунгол О. М., Волобоек А. О. Стратегічний кримінальний аналіз як інструмент прогнозування та запобігання злочинності. *Центральнотрадянський вісник права та публічного управління*. 2026. № 2. С. 47–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-6>
10. ISO 31000:2018. Risk management — Guidelines. Geneva : International Organization for Standardization, 2018. URL: <https://www.iso.org/standard/65694.html> (дата звернення: 10.07.2026).
11. Про організацію та здійснення внутрішнього контролю в Міністерстві внутрішніх справ України: наказ МВС України від 31 липня 2023 року № 630. URL: https://drive.google.com/file/d/1sD_ydlpF9th7JZbDCQpH5Q-s3XNDTgBB/view (дата звернення: 10.07.2026).

12. Про затвердження Порядку організації та здійснення внутрішнього контролю в Державному бюро розслідувань : наказ Державного бюро розслідувань від 27 квітня 2020 року № 147. URL: <https://drive.google.com/file/d/1HtZbUP63Uh6Z7K6ql3nFslrYO6eMhFmk/view> (дата звернення: 10.07.2026).
13. Про затвердження Інструкції з організації та функціонування внутрішнього контролю в Бюро економічної безпеки України : наказ Бюро економічної безпеки України від 3 жовтня 2025 року № 186. URL: <https://esbu.gov.ua/nps/pro-zatverdzhennia-instruktsii-z-orhanizatsii-ta-funktsionuvannia-vnutrishnoho-kontroliu-v-biuro-ekonomichnoi-bezpeky-ukrainy> (дата звернення: 10.07.2026).
14. FATF Recommendations. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. Paris : FATF, 2012–2025. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/fatf-recommendations.html> (дата звернення: 10.07.2026).
15. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
16. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
17. Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна : постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 2022 року № 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2022-p#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
18. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «SOCTA» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» : наказ МВС України від 8 листопада 2023 року № 902. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z2041-23> (дата звернення: 10.07.2026).
19. Europol. EU Policy Cycle — EMPACT 2026-2029: Fighting crime together. URL: <https://www.europol.europa.eu/how-we-work/empact> (дата звернення: 10.07.2026).
20. Europol. The changing DNA of serious and organised crime: EU-SOCTA 2025. The Hague : Europol, 2025. URL: <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/changing-dna-of-serious-and-organised-crime> (дата звернення: 10.07.2026).
21. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю : наказ Міністерства фінансів України від 31 липня 2015 року № 684 (у редакції наказу від 24.06.2024 № 305). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15#Text> (дата звернення: 10.07.2026).

References

1. President of Ukraine (2023, May 11). Pro Kompleksnyi stratehichnyi plan reformuvannia orhaniv pravoporiadku yak chastyny sektoru bezpeky i oborony Ukrainy na 2023–2027 roky (Decree of the President of Ukraine No. 273/2023) [On the Comprehensive Strategic Plan for the Reform of Law Enforcement Agencies as Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023–2027]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> [in Ukrainian].
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024, August 23). Pro zatverdzhennia planu zakhodiv, spriamovanykh na vykonannia Kompleksnoho stratehichnoho planu reformuvannia orhaniv pravoporiadku yak chastyny sektoru bezpeky i oborony Ukrainy na 2023–2027 roky (Order No. 792-r) [On approval of the plan of measures aimed at implementing the Comprehensive Strategic Plan for the Reform of Law Enforcement Agencies as Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023–2027]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-p#Text> [in Ukrainian].
3. Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2025, March 14). Pro nadsylannia Kontseptualnykh zasad vprovadzhennia v diialnist orhaniv pravoporiadku ryzyk-orientovanykh pidkhodiv (Letter No. 8620/08/14-2025) [On sending the Conceptual Framework for Implementing Risk-Based Approaches in the Activities of Law Enforcement Agencies]. Retrieved from https://docs.google.com/document/d/1YiI8FSJNW7Q-CsD_z8F5X6WzRYQB-AG/edit [in Ukrainian].
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2026, January 7). Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy (Resolution No. 12) [On amendments to the Regulation on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12-2026-n#Text> [in Ukrainian].
5. Nekrasov, V., & Katamadze, H. (2022). Ryzyk-orientovanyi pidkhod (ROP) v diialnosti orhaniv pravoporiadku [Risk-based approach (RBA) in the activities of law enforcement agencies]. In O. Ye. Korystin (Ed.), *Metody, instrumenty ta trendovi novatsii kryminalnoho analizu v Ukraini* [Methods, tools, and trending innovations of criminal analysis in Ukraine] (pp. 311–341). <https://doi.org/10.36486/978-966-2310-66-5-25> [in Ukrainian].
6. Khoronovskyi, O., Drozd, O., Shevchenko, T., Semeniuk, O., & Samorai, O. (2025). Risk-based approach for protecting critical infrastructure facilities: Specifics of application by law enforcement agencies. *Salud, Ciencia y Tecnología*, 5, Article 1793. <https://doi.org/10.56294/saludcyt20251793>
7. Korniienko, M. V. (2024). Kryminalnyi analiz u diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy [Criminal analysis in the activity of the National Police of Ukraine]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, 1(2), 397–402. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.60> [in Ukrainian].
8. Movchan, A. V. (2018). Aktualni problemy vprovadzhennia v orhanakh Natsionalnoi politsii Ukrainy modeli politseyskoi diialnosti, kerovanoi analitykou [Current issues of introducing intelligence-led policing model in the National Police of Ukraine]. *Sotsialno-pravovi studii – Social and Legal Studies*, (1), 17–22 [in Ukrainian].
9. Haborets, O. A., Luhiol, O. M., & Voloboiev, A. O. (2026). Stratehichnyi kryminalnyi analiz yak instrument prohnozuvannia ta zapobihannia zlochynnosti [Strategic criminal analysis as a tool for forecasting and preventing crime]. *Tsentralkoukrainskyi visnyk prava ta publichnoho upravlinnia – Central Ukrainian Journal of Law and Public Administration*, (2), 47–54. <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-6> [in Ukrainian].
10. International Organization for Standardization (2018). Risk management — Guidelines (ISO Standard No. 31000:2018). Retrieved from <https://www.iso.org/standard/65694.html>

11. Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2023, July 31). Pro orhanizatsiiu ta zdiisnennia vnutrishnoho kontroliu v Ministerstvi vnutrishnikh sprav Ukrainy (Order No. 630) [On the organization and implementation of internal control in the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1sD_ydlpF9th7JZbDCQpH5Q-s3XNDTgBB/view [in Ukrainian].
12. State Bureau of Investigation (2020, April 27). Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii ta zdiisnennia vnutrishnoho kontroliu v Derzhavnomu biuro rozsliduvan (Order No. 147) [On approval of the Procedure for organizing and implementing internal control in the State Bureau of Investigation]. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1HtZbUP63Uh6Z7K6q13nFslrYO6eMhFmk/view> [in Ukrainian].
13. Economic Security Bureau of Ukraine (2025, October 3). Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii ta funktsionuvannia vnutrishnoho kontroliu v Biuro ekonomichnoi bezpeky Ukrainy (Order No. 186) [On approval of the Instruction on the organization and functioning of internal control in the Economic Security Bureau of Ukraine]. Retrieved from <https://esbu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-instruktsii-z-orhanizatsii-ta-funktsionuvannia-vnutrishnoho-kontroliu-v-biuro-ekonomichnoi-bezpeky-ukrainy> [in Ukrainian].
14. Financial Action Task Force (2025). FATF Recommendations: International standards on combating money laundering and the financing of terrorism & proliferation. Retrieved from <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/fatf-recommendations.html>
15. Verkhovna Rada of Ukraine (2019, December 6). Pro zapobihannia ta protydiu lehalizatsii (vdymyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia (Law No. 361-IX) [On prevention and counteraction to laundering of proceeds derived from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> [in Ukrainian].
16. Verkhovna Rada of Ukraine (2021, January 28). Pro Biuro ekonomichnoi bezpeky Ukrainy (Law No. 1150-IX) [On the Economic Security Bureau of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> [in Ukrainian].
17. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022, January 26). Deiaki pytannia zaprovadzhennia v diialnist tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady systemy otsinky SOCTA Ukraina (Resolution No. 59) [Certain issues of introducing the SOCTA Ukraine evaluation system into the activities of central executive bodies]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2022-п#Text> [in Ukrainian].
18. Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2023, November 8). Pro zatverdzhennia Instruksii z formuvannia ta vedennia informatsiinoi pidsystemy “SOCTA” informatsiino-komunikatsiinoi systemy “Informatsiinyi portal Natsionalnoi politsii Ukrainy” (Order No. 902) [On approval of the Instruction for the formation and maintenance of the “SOCTA” information subsystem of the “Information Portal of the National Police of Ukraine” information and communication system]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z2041-23> [in Ukrainian].
19. Europol (n.d.). EU Policy Cycle — EMPACT 2026–2029: Fighting crime together. Retrieved from <https://www.europol.europa.eu/how-we-work/empact>
20. Europol (2025). The changing DNA of serious and organised crime: EU-SOCTA 2025. Retrieved from <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/changing-dna-of-serious-and-organised-crime>
21. Ministry of Finance of Ukraine (2015, July 31). Pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia analizu ta otsinky ryzykiv, rozroblennia i realizatsii zakhodiv z upravlinnia ryzykamy dla vyznachennia form ta obsiahiv mytnoho kontroliu (Order No. 684) [On approval of the Procedure for analyzing and assessing risks, developing and implementing risk management measures to determine forms and scopes of customs control]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15#Text> [in Ukrainian].

Merdova Olha,

Candidate of Law Sciences, Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0769-2364>

Umrykhina Iryna,

PhD in Law, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9041-5831>

Kiblyk Daria,

PhD in Law, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2518-7647>

RISK-ORIENTED MANAGEMENT MODEL IN LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES: THEORETICAL AND LEGAL PRINCIPLES AND PROSPECTS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE

The article examines the theoretical and legal foundations of a risk-oriented management model in Ukrainian law enforcement agencies. The categories of “risk”, “threat”, “vulnerability”, “risk-oriented approach”, and “risk management” are clarified. The relationship of risk-oriented management with internal control, criminal analysis, strategic management, forecasting, and intelligence-led policing is determined. International standards, including ISO 31000, FATF approaches, and Europol practices, as well as national legal and departmental acts regulating risk management in

the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the National Police, the State Bureau of Investigation, the Economic Security Bureau, the State Border Guard Service, and customs authorities are analysed. It is substantiated that the current legal framework remains fragmented: organisational risks are mainly managed within internal control systems, whereas criminal risks require a unified interagency methodology, coordinated assessment criteria, compatible information systems, and a distribution of competence. The author defines the risk-oriented management model as a cyclical decision-making system based on risk identification, analysis, assessment, and prioritisation; proportionate allocation of resources; selection of response measures; monitoring of effectiveness; and adjustment of managerial influence. The model should transform law enforcement management from a reactive approach into a preventive, evidence-based, analytically driven, and adaptive system. The main directions for its implementation in Ukraine include methodological unification, integration of risk assessment into strategic planning, interagency information exchange, designation of risk owners, staff training, and observance of human rights in data-driven decision-making.

Key words: risk-based approach, risk-based management model, law enforcement agencies, risk management, criminal analysis, strategic management, internal control, public safety.

Дата першого надходження статті до видання: 13.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 351.862; 355.58; 351.86
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-25>

Слущка Оксана Михайлівна,
кандидат технічних наук, старший дослідник
(Інститут наукових досліджень з цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1723-8181>

Коробкін Валерій Федорович,
кандидат технічних наук, доцент
(Інститут наукових досліджень з цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1613-4006>

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ТА МОДЕЛІ СИСТЕМИ ІНТЕГРОВАНОЇ ОБОРОНИ

Надані деякі аспекти з досвіду західних держав щодо реформування системи цивільного захисту, які можуть бути впроваджені в Україні. Визначено завдання сил цивільного захисту та реалізація їх спроможностей у новій моделі оборони й наголошено на трансформації ролі цивільного захисту з допоміжної функції в один зі стратегічних чинників виживання держави. Обґрунтовано ключову трансформацію та роль цивільного захисту в системі інтегрованої оборони: було – економіка, соціальна політика, безпека (як додаток), повинно стати – безпека, економіка, соціальний розвиток.
Ключові слова: Біла книга, місце, роль, система інтегрованої оборони, спроможності, спротив, стійкість, цивільний захист.

Постановка проблеми. На сьогодні в Міністерстві оборони України продовжується робота щодо створення та реалізації Системи інтегрованої оборони (далі – СІО) [1]. Задум створення СІО – посилення військової, геополітичної та економічної безпеки. Ця модель повинна об'єднати силові структури, міжнародну допомогу та цивільні ресурси, базуючись на п'яти основних напрямках: воєнна політика, інституційність, економічна безпека, міжнародна співпраця, цивільний захист / ресурси. Чому виникла потреба в СІО? Тому що повномасштабна агресія стала своєрідним стрес-тестом для оборони України та всієї системи державного управління. Як свідчить час, війна з РФ має характер війни на виснаження ресурсів, волі та інституційної здатності держави. За таких умов у протистоянні не можуть бути задіяні лише Збройні Сили України (далі – ЗСУ), а має бути залучений кожен суб'єкт держави й суспільства: від центральних органів влади та представників бізнесу до територіальних громад і кожного громадянина.

Виходячи із цього, з урахуванням наслідків повномасштабної агресії РФ (постійні ракетні та дронів атаки на цивільну інфраструктуру й енергетичну систему) виникає потреба в переосмисленні ролі сил цивільного захисту (далі – ЦЗ) як складової сектору безпеки і оборони [2] в СІО, у визначенні позиції спроможностей ЦЗ [3] в політиці національного спротиву [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових публікацій свідчить, що проведено достатню кількість досліджень щодо місця ЦЗ в системі безпеки й оборони. Так, А. М. Демків, В. Л. Сидоренко [5], розглядаючи ЦЗ як складову сектору безпеки і оборони, підкреслили інтеграцію з військовими, надали аргументацію щодо зростання ролі ЦЗ у сучасних конфліктах. О. І. Крюков [6] проаналізував ЦЗ як елемент державної політики безпеки, показав трансформацію від «цивільної оборони» до інтегрованої моделі та наголосив на міжсекторальній взаємодії (оборона, публічна безпека, управління). О. І. Гарасим'юк [7] розглянув координацію

© Слущка О. М., Коробкін В. Ф., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

органів влади в умовах інтегрованої безпеки та надав підходи до стійкості громад як елементу обороноздатності. Я. Ільчишин [8] визначив ЦЗ як частину реагування на військові загрози, підкреслив її інтеграцію в оборонну політику України після 2022 року. К. Г. Белікова та ін. [9] провели дослідження щодо взаємодії ЦЗ з військовими структурами, звернули увагу на проблеми розмежування повноважень і потребу інтегрованих систем управління як ключа до «інтегрованої оборони». У статті [10] автори на основі аналізу функцій і завдань визначили роль і місце складових сил оборони в системі оборони держави. У вищезазначених працях автори досліджували місце ЦЗ в системі безпеки й оборони, але питання ролі ЦЗ в забезпеченні національної стійкості залишилось поза увагою.

В. Орлик в аналізі документа [11] наголосив, що державами – членами ЄС визначені критично важливі пріоритетні галузі для побудови міцної європейської оборони, однією з яких є стратегічні засоби забезпечення та захисту критичної інфраструктури (далі – КІ).

II Національний форум «Гуманітарна архітектура та розвиток цивільного захисту в Україні», що відбувся 21 квітня 2026 року в Києві, став платформою для об'єднання влади, громад та організацій для вдосконалення системи ЦЗ щодо протидії агресії РФ. Основні теми форуму охоплювали питання адаптації законодавства до реальних потреб системи ЦЗ, управління ризиками, переходу від централізованої моделі до активної участі громад у безпекових питаннях [12].

Аналіз наукових праць та проведені заходи у сфері ЦЗ свідчать про формування (особливо після 2022 р.) нового наукового бачення його ролі, а саме: цивільний захист – невійськова складова інтегрованої оборони держави, що виконує функції захисту населення та КІ, забезпечує інженерно-технічний захист об'єктів, стійкість держави, опосередковано підтримує військові операції, інтегрує в оборонну політику через координацію органів сектору безпеки і оборони. Таким чином, у сучасній теорії ЦЗ розглядається як складова інтегрованої оборони, а не окрема гуманітарна сфера.

У роботі [13] автори надали аналіз сучасних підходів до розвитку системи ЦЗ України з урахуванням ризик-орієнтованих моделей управління безпекою, визначили роль інженерно-технічних механізмів у забезпеченні стійкості об'єктів КІ та підвищенні ефективності реагування на надзвичайні ситуації (далі – НС). У статті [14] висвітлено організаційно-управлінські аспекти інтеграції України у європейський безпековий простір, окреслено напрями вдосконалення системи ЦЗ в контексті участі в Механізмі цивільного захисту ЄС для створення надійного безпекового середовища. М. Пидько у [15] обґрунтував актуальність забезпечення цивільної безпеки населення під час проектування житлової забудови та розглянув цивільний захист у контексті урбаністики як чинник, який формує локальну (громадську) стійкість.

У статті [16] за результатами дослідження сформульовано висновки щодо впливу воєнного стану на єдину державну систему цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ), визначено особливості функціонування та діагностики служб та сил, які виконують завдання ЦЗ під час воєнного стану. Г. Максак в аналітичному огляді [17] запропонував європейським інституціям і національним урядам країн – членів ЄС низку уроків щодо стійкості української держави та суспільства на початку повномасштабного вторгнення, наголосив, зокрема, на важливій ролі роботи з українським суспільством, навчанні навичок та алгоритмів поведінки в кризових ситуаціях,

підтримки цивільним населенням українських військових, безперервності функціонування системи державних органів. К. Голшек у [18] підкреслив, що цивільна оборона та готовність потребують переосмислення як стратегії стійкості. Крім фізичного захисту інфраструктури, повинні розширюватися можливості громадян як першої та найкращої лінії захисту від когнітивних загроз, пропонується НАТО включити громадянську участь і громадське служіння до переглянутих концепцій цивільної оборони та готовності, а також стійкості, інтегруючи їх у свій Комплексний підхід, Політику взаємодії цивільно-військового сектору та Доктрину цивільно-військового співробітництва. У статті [19] досліджуються правові основи забезпечення ЦЗ та захисту КІ в Україні в умовах воєнного стану. Аналіз статей [15–19] свідчить, що ЦЗ стає одним із ключових механізмів національної стійкості, який діє на інфраструктурному, інституційному та суспільному рівнях.

Також авторами цієї статті проаналізовані та визначені деякі аспекти з досвіду західних держав щодо реформування системи ЦЗ у зв'язку з агресією РФ проти України, які можуть бути впроваджені в нашій державі. Новим законом Республіки Польща у сфері ЦЗ передбачено розширення переліку суб'єктів, відповідальних за захист населення, виявлення загроз для населення за допомогою інтегрованої системи виявлення, що заслуговує на увагу для впровадження в Україні [20]. Комплексна реформа системи цивільної готовності Швеції спрямована на вдосконалення організаційних механізмів та інституційної структури системи, зокрема: чітке розмежування повноважень і відповідальності в цій сфері в мирний та воєнний час і взаємодія зі збройними силами, посилення вимог до бізнес-структур щодо їх участі в розвитку цивільної готовності [21]. Рамкова програма забезпечення національної стійкості Великої Британії визначає нові стратегічні підходи до управління ризиками, планування, організації діяльності, що спрямовані на підвищення рівня готовності до реагування на широкий спектр. Досліджений досвід є цінним з погляду можливості його застосування в Україні під час розроблення планів заходів із забезпечення національної стійкості в умовах війни та повоєнного відновлення [22].

Мета статті полягає в аналізі й обґрунтуванні ролі та місця цивільного захисту в Системі інтегрованої оборони, визначенні завдань сил цивільного захисту та реалізації їх спроможностей у новій моделі оборони, національного спротиву і стійкості.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше:

обґрунтовано місце цивільного захисту як самостійної функціональної складової Системи інтегрованої оборони України, яка забезпечує не лише реагування на надзвичайні ситуації, а й формування національної стійкості;

запропоновано концептуальний підхід до визначення ролі цивільного захисту як системоутворювального елемента безпекоцентричної моделі державного стратегування, що передбачає перехід від моделі «економіка → соціальна політика → безпека» до моделі «безпека → економіка → соціальний розвиток»;

розроблено авторське бачення інтеграції цивільного захисту в систему національного спротиву через механізм нового суспільного договору, що передбачає розподіл відповідальності між державою, органами місцевого самоврядування, бізнесом і громадянами.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, а саме:

аналіз (вивчення та розгляд наукових статей), синтез (зведення результатів дослідження, визначення кінцевого результату), системний підхід (визначення цивільного захисту як цілісної системи та розклад його на складові взаємопов'язані елементи) тощо. Інформаційною і емпіричною базою дослідження є нормативні документи виконавчої влади України, статистичні дані, матеріали, опубліковані у фахових періодичних виданнях і мережі Інтернет, зокрема на офіційних вебсторінках силових структур України.

Виклад основного матеріалу. У межах розроблення моделі СІО [1] передбачається напрацювання низки пропозицій щодо внесення змін до законодавства, а також формування відповідних політик для розбудови інтегрованої екосистеми оборони, яка посилить військову та інституційну міць держави. Ідеологією нової оборонної політики є Біла книга СІО. Фахівці Інституту наукових досліджень з цивільного захисту НУЦЗ України залучені до обговорення концепції Білої книги СІО, тому розроблення пропозицій до окремих розділів Білої книги СІО, а також обґрунтування ролі та місця цивільного захисту в моделі СІО визначили тематику цієї статті.

На сьогодні всі ключові проєкти інституційного розвитку Міноборони розробляються з урахуванням візії майбутньої моделі, де визначено п'ять пріоритетів, які необхідно опрацювати з метою побудови якісної інтегрованої моделі: воєнна політика, інституційність та міжнародне співробітництво; військово-технічна політика; політика управління людським капіталом; політика управління оборонними ресурсами; національний спротив. Зазначимо, що визначені пріоритети мають суто військовий характер. Водночас, на наш погляд, потребують розкриття роль і місце ЦЗ у системі національного спротиву та формуванні національної стійкості.

Слід наголосити, що за останні два роки нормативно-правове забезпечення ЦЗ України зазнало суттєвих змін. Вони спрямовані на посилення готовності до НС у воєнний час, розвиток і покращення утримання захисних споруд, уточнення повноважень органів влади, запровадження нової відповідальності й адаптацію до умов воєнного стану. Ці зміни визначили роль ЦЗ в політиці національного спротиву та стійкості. Зокрема, ЦЗ забезпечує життєстійкість населення (оповіщення про загрози, укриття й евакуація, медична допомога, психологічна підтримка), заходи, спрямовані на підтримку оборонних спроможностей держави (забезпечення функціонування тилу, ліквідація наслідків бойових дій, розмінування (гуманітарне), відновлення інфраструктури), функціонування органів влади в кризових умовах, управління ризиками та загрозами, консолідацію суспільства через підготовку населення до дій у НС, формування культури безпеки та участь громадян у заходах ЦЗ. ЦЗ налагоджує взаємодію з компонентами національного спротиву, зокрема зі ЗСУ щодо підтримки тилу, а також на місцях координує діяльність із силами територіальної оборони, органами МВС, органами місцевого самоврядування, населенням і бізнесом у питаннях безпеки та евакуації.

Роль ЦЗ у забезпеченні національної стійкості трансформується з допоміжної функції в один зі стратегічних чинників виживання держави. Основний фокус заходів ЦЗ зміщується на адаптацію ЄДСЦЗ до умов повномасштабної війни та післявоєнного відновлення, а саме:

а) захист населення (укриття та евакуація). Передбачено розширення фонду захисних споруд (укриттів) для населення, забезпечення 100%-ї готовності захисних споруд (далі – ЗС) у закладах освіти та на стратегічних об'єк-

тах, оновлення обліку ЗС [23], розвиток сучасних систем оповіщення про загрози, впровадження інтелектуальних систем оповіщення, організацію евакуації населення із зони НС або зони можливого ураження населення;

б) гуманітарне реагування та забезпечення стійкості: ліквідація наслідків обстрілів, розчищення завалів та гасіння пожеж; координація з військовими в межах цивільно-військового співробітництва (СІМІС) у сфері медичного забезпечення щодо відновлення критичної інфраструктури на деокупованих територіях; надання медичної та психологічної допомоги постраждалим;

в) превентивна діяльність: гуманітарне розмінування, радіаційний, хімічний та біологічний моніторинг в умовах ризиків на ядерних та промислових об'єктах, підготовка населення до дій у НС (домедична допомога та мінна безпека);

г) створення добровільних пожежних дружин, центрів безпеки в громадах, залучення добровільних формувань і волонтерів, що значно підвищить мобільність та ефективність цивільного захисту в громадах.

Варто відзначити, що заходи ЦЗ здійснюються в умовах надзвичайно складного безпекового середовища воєнного типу, що характеризується багатовимірними загрозами, невідповідністю між масштабом загроз і наявними ресурсами та інфраструктурою, неможливістю 100%-го захисту людського ресурсу від ураження, значною залежністю від поставок (допомоги) західних партнерів.

Важливим для ідеології нової оборонної політики є вплив ЦЗ на збереження людського ресурсу. Людський ресурс – ключовий ресурс війни. Для захисту людського потенціалу потрібно: збереження життя і здоров'я населення, евакуація населення в разі виникнення НС та в умовах бойових дій, укриття населення в об'єктах фонду ЗС ЦЗ та медична допомога. Це є завданнями ЦЗ. Отже, ЦЗ стає не допоміжною, а системоутворювальною складовою національної безпеки. Він забезпечує зменшення втрати серед населення, підтримання функціонування інфраструктури та життєдіяльності тилу, що загалом сприяє стійкості держави. Без цього накопичення ресурсів є неможливим.

У моделі СІО запропоновано філософію безпекоцентричності та передбачено зміну архітектури стратегування: безпека визначається як фундамент для соціально-економічної та регіональної стратегій. Яку роль ЦЗ відіграє у зміні архітектури стратегування?

Безпекоцентричність спирається на низку ключових ідей: пріоритет збереження життя і стійкості систем, превентивність замість реактивності, інтеграція ризиків у всі управлінські рішення та системність. У безпекоцентричній моделі безпека стає фундаментом, на якому вибудовується вся система розвитку, але з акцентом на ризики, загрози та стійкість.

Традиційно ЦЗ був інструментом реагування на НС. Сьогодні його роль трансформується в системоутворювальний елемент стратегічного управління – від «реагування» до «формування політики». Це зумовлено впливом війни, кліматичними загрозами, техногенними ризиками та загрозами для об'єктів критичної інфраструктури.

Нова архітектура стратегування (безпекоцентрична модель), як будь-яка стратегія (державна, регіональна, міська), починається з оцінки ризиків, вразливостей і сценаріїв криз. Такий підхід відповідає практикам Управління ООН зі зменшення ризику стихійних лих, які просувають планування з урахуванням ризиків. У цій моделі цивільний захист повинен виступати як інтегратор, поєднувати органи влади, бізнес і громади, формувати політики стійкості, забезпечувати готовність

до криз. Отже, безпека повинна стати фундаментом соціально-економічних стратегій. Основна мета трансформації – перехід від моделі «економіка → соціальна політика → безпека (як додаток)» до моделі «безпека → економіка → соціальний розвиток».

У зв'язку із цим постає необхідність формування нового «суспільного договору», який передбачає відповідальність за оборону як спільну справу держави, бізнесу та громадянина. Традиційна модель «суспільного договору»: держава забезпечує безпеку, а громадяни делегують повноваження – у сучасних умовах (війна, гібридні загрози, техногенні ризики) втратила актуальність. У новому «суспільному договорі» безпека розглядається як спільна відповідальність: держава (органи виконавчої влади) перестає бути єдиним гарантом (сучасна війна з РФ має тривалий та виснажливий характер, потребує значного і складно прогнозованого фінансування), а громадяни і представники бізнесу (суб'єкти господарювання, підприємства незалежно від форми власності) виступають активними учасниками її забезпечення.

ЦЗ як інституційна основа має стати механізмом реалізації договору, однією з інституційних основ колективної безпеки, що координує взаємодію всіх суб'єктів забезпечення ЦЗ, формує правила поведінки в кризах і забезпечує готовність населення. Змінюються функції всіх суб'єктів забезпечення ЦЗ. Держава, що зберігає ключову роль у формуванні політики безпеки, повинна перейти від «монополії на безпеку» до організатора системи безпеки.

Представники бізнесу (суб'єкти господарювання незалежно від форми власності) не повинні бути «поза безпекою», трансформуються їхня роль у реагуванні на НС, а також спрямуванні інвестицій у підвищення стійкості інфраструктури. Зокрема, вже реалізуються підходи до розширення функцій суб'єктів господарювання в системі забезпечення безпеки, а саме: впровадження експериментального проєкту з посилення протиповітряної оборони території України шляхом залучення підприємств незалежно від форми власності до утворення груп протиповітряної оборони [24]. Роль громадянина повинна суттєво зростати через запровадження системного навчання населення та підготовку до кризових сценаріїв (освітні заходи), а також формування культури безпеки.

У нормативно-правовому полі України вже сформовано основу нового суспільного договору, в якому ЦЗ виступає одним з інституційних механізмів розподілу відповідальності за безпеку між органами влади, суб'єктами господарювання і громадянами. Ключовим актом є Кодекс цивільного захисту України [25], на підставі якого ЄДСЦЗ фактично може розглядатись як інституційна основа реалізації нового суспільного договору. Водночас із метою реалізації принципу «безпека – спільна та окрема відповідальність суб'єктів забезпечення ЦЗ» потрібна ревізія повноважень суб'єктів забезпечення ЦЗ, можливо, перегляд їх функцій та посилення ролі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту (ДСНС).

Одним із показників, що характеризують здатність складових сил ЦЗ виконувати покладені на них завдання з урахуванням наявних можливостей, є їх спроможності [3]. Яке місце спроможностей ЄДСЦЗ в системі СІО?

У сучасній війні України з РФ удари спрямовуються не лише по військових об'єктах, а й по цивільній інфраструктурі (енергетиці, транспорту, житловому фонду, закладах охорони здоров'я). Завдяки своїм спроможностям ЄДСЦЗ забезпечує стійкість тилу, без чого ЗСУ не зможуть ефективно виконувати бойові

завдання. Спроможності ЄДСЦЗ реалізують принципи стійкості, оскільки сили ЦЗ спрямовані на швидке відновлення після ударів і мінімізацію втрат серед населення. Водночас через мультиплікацію спроможностей ЄДСЦЗ підсилюють військові спроможності: зокрема, аварійно-рятувальні служби ДСНС діють у координації із ЗСУ, цивільні укриття й евакуаційні плани інтегруються в оборонне планування, а технології (дрони, системи моніторингу) використовуються спільно. Спрямування сил ЄДСЦЗ на збереження КІ та забезпечення життєдіяльності (водопостачання, тепло, медична допомога) у тилу дає змогу ЗСУ зосередитися на виконанні бойових завдань.

Технологічні пріоритети розвитку спроможностей сил ЄДСЦЗ мають бути спрямовані на застосування безпілотних та роботизованих систем майже в усіх напрямках діяльності для мінімізації ризиків для рятувальників під час гасіння пожеж, розмінування, проведення аварійно-рятувальних робіт, розвідки тощо. Водночас важливим є перехід до використання автономної навігації, інерціальних систем, мультисенсорних платформ, а також розвиток роботизованих рішень, незалежних від GPS.

У системі СІО спроможності ЄДСЦЗ виконують функції «амортизатора» та «мультиплікатора»: вони зменшують негативний вплив загроз на суспільство й економіку, що сприяє підвищенню загальної оборонної потужності держави. За відсутності спроможностей ЄДСЦЗ військові зусилля можуть бути нівельовані необхідністю рятувати населення та інфраструктуру в тилу. Розвиток спроможностей ЄДСЦЗ та їх інтеграція з військовими структурами є однією з гарантій забезпечення ефективного функціонування СІО, зокрема стійкості тилу.

ЦЗ інтегрований у систему національного спротиву як невід'ємна частина цивільної складової територіальної оборони. Повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту (ДСНС) та входить до «інших сил безпеки та сил оборони», які залучаються до виконання завдань територіальної оборони (участь у проведенні аналізу й оцінки обстановки, плануванні територіальної оборони, створенні системи управління територіальною обороною, підготовка підпорядкованих сил і засобів та управління ними тощо), регламентуються [4].

На відповідну роль ЦЗ в СІО також вказує те, що національна система стійкості, впровадження якої розпочато з 2021 року, передбачає забезпечення функціонування одного з таких базових елементів, як спроможності ЄДСЦЗ до дій в умовах загрози або виникнення НС, що передбачає здатність ефективно протидіяти загрозам, надзвичайним і кризовим ситуаціям, забезпечувати відновлення та стає функціонування основних сфер життєдіяльності держави й суспільства [26].

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану сили ЦЗ – це не лише «рятувальна служба», а елемент всеохоплюючої оборони, який разом із територіальними громадами формує цивільну стійкість, без якої спротив неможливий. Модель інтеграції ЄДСЦЗ в систему національного спротиву, апробована з 2022 року, демонструє ефективність децентралізованого підходу: сильні громади – сильна держава, що підтверджується прикладами регіональних практик спротиву в системі національного спротиву України (оборона та звільнення територій Київської, Чернігівської, Сумської областей, системна підготовка громадян до спротиву в Харківській області тощо). Разом із тим потребують подальшого розвитку підготовка громадян, фінансування місцевих заходів і поглиблення інтеграції ЦЗ

в систему територіальної оборони. Ці та інші напрями мають бути акумульовані у Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, що розробляється, а також під час розроблення відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань забезпечення національної стійкості.

Ефективність моделі СІО досягається завдяки тому, що функціонування кожного її елемента регламентується відповідною політикою, для реалізації якої розробляються стратегії, програми і плани, спрямовані на досягнення визначеного результату [27]. Для формування Державної політики у сфері оборони пропонується сформулювати політику національного спротиву та ЦЗ, що забезпечує комплексні заходи шляхом інтеграції громадських ініціатив, організації територіальної оборони, розвитку руху опору, підготовки населення до участі в захисті держави, використання спроможностей ЄДСЦЗ для виконання покладених на них завдань. Формування політики такого напрямку потребує залучення фахівців МО та ДСНС.

Висновки. ЦЗ у СІО відіграє критично важливу роль, оскільки через виконання основних функцій (оповіщення населення про загрози, захист населення (укриття й евакуаційні заходи), ліквідація наслідків НС, відновлення КІ, підтримання життєдіяльності населення) забезпечується стійкість суспільства в умовах війни або криз. Ключовими аспектами ролі цивільного захисту у СІО є: захист населення від НС і наслідків бойових дій – одне із завдань територіальної оборони [4]. ДСНС координує евакуацію, розбір завалів, розмінування, надання допомоги в умовах обстрілів і техногенних катастроф; забезпечення стійкості тилу – сили ЦЗ підтримують функціонування об'єктів критичної інфраструктури, підприємств та установ, здійснюють ліквідацію наслідків

ударів, забезпечують логістику гуманітарної допомоги та психологічну підтримку населення, що сприяє зміцненню національного спротиву. Через стійкість тилу забезпечується підтримка військових операцій;

взаємодія з органами виконавчої влади та підтримка добровільних формувань. Територіальні громади та ДСНС спільно планують і реалізують заходи ЦЗ на місцевому рівні (укриття, оповіщення, навчання населення), добровільні формування ЦЗ можуть діяти в межах або у взаємодії з добровільними формуваннями територіальних громад, виконуючи допоміжні роботи під час НС, пов'язаних з агресією.

Враховуючи викладене, з метою розвитку ЦЗ, підвищення ролі ЦЗ в СІО та забезпеченні національної стійкості вважаємо, що доцільним є подальше проведення досліджень за напрямками:

визначення ролі та завдань ЦЗ як складової СІО у положеннях Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, що розробляється;

обґрунтування шляхів удосконалення підготовки населення до дій у НС для підвищення ефективності системи ЦЗ України, особливо як складової СІО, формування в суспільстві культури безпеки;

розвиток фонду ЗС у багатоквартирних житлових будинках, удосконалення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки, а також нормативне врегулювання відповідальності за утримання об'єктів фонду ЗС ЦЗ;

проведення оцінювання спроможностей територіальних громад щодо захисту населення, забезпечення безпеки територій та об'єктів КІ;

обґрунтування нормативно-правового регулювання вимог до бізнес-структур і форм залучення бізнесу до заходів ЦЗ.

Список використаних джерел

1. Міноборони почало розробку моделі Системи інтегрованої оборони: офіц. сайт МО України. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-pochalo-rozrobku> (дата звернення: 29.04.2026).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 29.04.2026).
3. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Оцінювання спроможностей цивільного захисту та їхніх носіїв. Терміни та визначення : ДСТУ 9261:2023 [Чинний з 01.05.2024]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2024. 18 с.
4. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 29.04.2026).
5. Демків А. М., Сидоренко В. Л. Наукові дослідження з цивільного захисту як елемент національної безпеки. *Проблеми формування й реалізації державної політики в секторі безпеки та оборони* : матеріали Міжрегіонального круглого столу (м. Київ, 23 травня 2025 р.). Київський інститут Національної гвардії України, 2025. С. 21–25.
6. Крюков О.І., Махортов П.П., Загинайко В.С., Завада Є.Є. Цивільний захист як наукова категорія в системі національної безпеки. *Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління*. 2023. № 2(19). С. 437–446. DOI: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-2-48>
7. Гарасим'юк О. І. Цивільний захист у системі державного управління: інституційні механізми, координація та стійкість громад. *Наукові перспективи. Серія «Державне управління»*. 2025. № 12 (66). [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12\(66\)-84-96](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12(66)-84-96)
8. Ільчишин Я. Роль наукових досліджень у створенні ефективної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану. *Collection of Scientific Papers "SCIENTIA"*. Краків. Польща. 2025. С. 68–71. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2558>
9. Белікова К.Г., Запольський Л.Л., Ільїна Н.Є., Павленко В.В., Потеряйко С.П. Функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 22. С. 86–91. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.22.86>
10. Цевельов О.Є., Бокий Ю. Г., Вітер Д.В. Складники сил оборони: роль і місце в системі оборони держави. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2021. № 1(71). С. 115–124. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2021.1.18>
11. Орлик В. Біла книга з питань європейської оборони – готовність 2030: план розбудови європейського оборонного потенціалу : сайт ЦЗД НІСД. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-03/az_bila-kniga-es_240325.pdf (дата звернення: 28.04.2026).
12. У Києві відбувся національний форум із розвитку цивільного захисту за участі керівництва ДСНС : сайт ДСНС. URL: <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/u-kijevi-vidbuvsia-nacionalnii-forum-iz-rozvitku-civilnogo-zaxistu-za-ucasti-kerivnictva-dsns> (дата звернення: 28.04.2026).

13. Кришталь Т., Пасинчук К., Савельєв Д. Розвиток системи цивільного захисту України в умовах сучасних безпечних викликів: нормативно-правові основи та ризик-орієнтовані підходи. *Stredoevropsky vestník pro vedu výzkum*. 2026. № 2 (3). DOI: [https://doi.org/10.65237/2336-3630-2026-3\(2\)-7](https://doi.org/10.65237/2336-3630-2026-3(2)-7)
14. Кришталь Т. М., Костенко В. О., Горбаченко Ю. М. Підвищення спроможностей системи цивільного захисту України в рамках механізму цивільного захисту ЄС. *Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління*. 2025. № 1 (22). С. 351–359. DOI: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2025-1-38>
15. Пидько М. Актуальність цивільного захисту населення житлової забудови в містах України. *Містобудування та територіальне планування*. 2023. № 83. С. 254–265. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2023.83.254-265>
16. Mykityn Y., Kośmider T., Snopek M. Civil Protection Services in Ukraine in Emergency During the Legal Regime of Martial Law. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2023. Vol. 13 (1). P. 239–250. <https://doi.org/10.47459/jssi.2023.13.26>
17. Максак Г. Готовність ЄС до зовнішніх викликів: уроки, отримані за 1000 днів стійкості України. Аналітичний огляд. Сайт Ради зовнішньої політики «Українська призма». URL: <https://prismua.org/en/48589-2/>
18. Holshek C. Community Service in Civil Defense Strategies of Resilience. *NATO Science for Peace and Security Series – E: Human and Societal Dynamics. E-book*. Vol. 158: Basic Requirement Eight: Resilient Civilians in the Face of Hybrid Threats and War. 2025. P. 108–115. <https://doi.org/10.3233/NHSDP250013>
19. Vhpiliarevych I V., Tocicka J., Szafranska K. Civil protection and protection of critical infrastructure in ukraine during the conditions of the martial state. *Journal of security and sustainability issues*. 2023. Vol. 13 (1). P. 265–272. <https://doi.org/10.47459/jssi.2023.13.29>
20. Паливода В. Реформування системи цивільного захисту Республіки Польща : сайт НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/reformuvannya-systemy-tsyvilnoho-zakhystu-respubliky-polshcha> (дата звернення: 28.04.2026).
21. Резнікова О., Лепіхов А. Реформа системи цивільної готовності Швеції : сайт НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/reforma-systemy-tsyvilnoyi-hotovnosti-shvetsiyi> (дата звернення: 28.04.2026).
22. Лепіхов А. Нові підходи Великої Британії до забезпечення національної стійкості : сайт НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/novi-pidkhody-velykoyi-brytaniyi-do-zabezpechennya-natsionalnoyi> (дата звернення: 28.04.2026).
23. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2026 рік : розпорядження КМУ від 5 лютого 2026 р. № 116-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2026-р#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
24. Про реалізацію експериментального проекту щодо посилення протиповітряної оборони території України шляхом залучення підприємств незалежно від форми власності до утворення груп протиповітряної оборони : постанова КМУ від 19 листопада 2025 р. № 1506. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-2025-п#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
25. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5403-17> (дата звернення: 30.04.2026).
26. Концепція забезпечення національної системи стійкості : Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11> (дата звернення: 30.04.2026).
27. Концептуальна записка. Ідеологія нової оборонної політики: перехід до Системи інтегрованої оборони (Біла книга ЦІО). URL: <https://mod.gov.ua/news/nova-oboronna-politika-ukrayini-minoboroni-opublikovalo-zelenu-knigu-ta-zaproshuye-do-publichnih-strategichnih-konsultacij>.

References

1. Ministry of Defence of Ukraine (2026, April 29). Minoboroni pochalo rozrobku modeli Systemy intehrovanoi oborony [Ministry of Defense has started developing a model for the Integrated Defense System]. Retrieved from <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-pochalo-rozrobku> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2018, June 21). Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy (Zakon № 2469-VIII) [On national security of Ukraine (Law No. 2469-VIII)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
3. UkrNDNTs (2024). Bezpeka u nadzvychaynykh sytuatsiiah. Otsiniuvannya spromozhnosti tsyvilnoho zakhystu ta yikhnikh nosiiv. Terminy ta vyznachennia (DSTU 9261:2023) [Safety in emergencies. Assessment of civil protection capabilities and their carriers. Terms and definitions (State Standard 9261:2023)] [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2021, July 16). Pro osnovy natsionalnoho sprotyv (Zakon № 1702-IX) [On the fundamentals of national resistance (Law No. 1702-IX)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> [in Ukrainian].
5. Demkiv, A. M., & Sydorenko, V. L. (2025). Naukovi doslidzhennia z tsyvilnoho zakhystu yak element natsionalnoi bezpeky [Scientific research in civil protection as an element of national security]. In *Problemy formuvannia i realizatsii derzhavnoi polityky v sektori bezpeky ta oborony* [Problems of formation and implementation of state policy in the security and defense sector] (pp. 21–25). Kyivskiy instytut Natsionalnoi hvardii Ukrainy [in Ukrainian].
6. Kriukov, O.I., Makhortov, P.P., Zahinaiko, V.S., & Zavada, Ye.Ye. (2023). Tsyvilnyi zakhyst yak naukova katehoriia v systemi natsionalnoi bezpeky [Civil protection as a scientific category in the national security system]. *Visnyk NUTsZ Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, 2(19), 437–446. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-2-48> [in Ukrainian].
7. Harasymyuk, O. I. (2025). Tsyvilnyi zakhyst u systemi derzhavnoho upravlinnia: instytutsiini mekhanizmy, koordynatsiia ta stiikist hromad [Civil protection in the public administration system: Institutional mechanisms, coordination, and community resilience]. *Naukovi perspektyvy. Seriya "Derzhavne upravlinnia"*, (12), 84–96. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12\(66\)-84-96](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12(66)-84-96) [in Ukrainian].
8. Ilchyshyn, Ya (2025). Rol naukovykh doslidzhen u stvorenni efektyvnoi systemy tsyvilnoho zakhystu v umovakh voiennoho stanu [The role of scientific research in creating an effective civil protection system under martial law]. In *Collection of Scientific Papers "SCIENTIA"* (pp. 68–71). European Scientific Platform. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2558> [in Ukrainian].
9. Bielikova, K. H. Zapolskyi, L.L., Ilina, N.Ye., Pavlenko, V.V., & Poteriaiko, S.P. (2022). Funktsionuvannia iednoi derzhavnoi systemy tsyvilnoho zakhystu v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Functioning of the unified state system of civil protection under martial law in Ukraine]. *Investysii: praktyka ta dosvid*, (22), 86–92. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.22.86> [in Ukrainian].

10. Tsevelov, O.Ye., Boky, Yu.H., & Viter, D.V. (2021). Skladnyky syl oborony: rol i mistse v systemi oborony derzhavy [Components of the defense forces: Role and place in the defense system of the state]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, 1(71), 115–124. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2021.1.18> [in Ukrainian].
11. Orlyk, V. (2025, March 24). Bila knyha z pytan yevropeiskoi oborony – hotovnist 2030: plan rozbudovy yevropeiskoho oboronnoho potentsialu [White Paper on European defense – Readiness 2030: Plan for building European defense capacity]. Center for Civil Protection and Defense Studies of NISS. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-03/az_bila-kniga-es_240325.pdf [in Ukrainian].
12. State Emergency Service of Ukraine (2026, April 28). U Kyievi vidbuvsia natsionalnyi forum iz rozvytku tsyvilnoho zakhystu za uchasty kerivnytstva DSNS [National forum on civil protection development was held in Kyiv with the participation of SES leadership]. Retrieved from <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/u-kijevi-vidbuvsia-nacionalnii-forum-iz-rozvitku-civilnogo-zaxistu-za-uchasti-kerivnictva-dsns> [in Ukrainian].
13. Kryshhtal, T., Pasynchuk, K., & Saveliy, D. (2026). Rozvytok systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrainy v umovakh suchasnykh bezpekovykh vyklykiv: normatyvno-pravovi osnovy ta ryzyk-orientovani pidkhody [Development of the civil protection system of Ukraine in the conditions of modern security challenges: Regulatory frameworks and risk-oriented approaches]. *Stredoevropsky vestnik pro vedu vyzkum*, (2), 7–14. [https://doi.org/10.65237/2336-3630-2026-3\(2\)-7](https://doi.org/10.65237/2336-3630-2026-3(2)-7) [in Ukrainian].
14. Kryshhtal, T. M., Kostenko, V. O., & Horbachenko, Yu. M. (2025). Pidvyshchennia spromozhnosti systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrainy v ramkakh mekhanizmu tsyvilnoho zakhystu YeS [Capacity building of Ukraine's civil protection system within the EU civil protection mechanism]. *Visnyk NUTS Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, 1(22), 351–359. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2025-1-38> [in Ukrainian].
15. Pydko, M. (2023). Aktualnist tsyvilnoho zakhystu naselennia zhytlovoi zabudovy v mistakh Ukrainy [Relevance of civil defense of the population of residential buildings in cities of Ukraine]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*, (83), 254–265. <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2023.83.254-265> [in Ukrainian].
16. Mykytyn, Y., Kosmider, T., & Snopek, M. (2023). Civil protection services in Ukraine in emergency during the legal regime of martial law. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 13(1), 239–250. <https://doi.org/10.47459/jssi.2023.13.26> [in English].
17. Maksak, H. (2024, November 19). Hotovnist YeS do zovnishnikh vyklykiv: uroky, otrymani za 1000 dnev stiikosti Ukrainy [EU readiness for external challenges: Lessons learned from 1000 days of Ukraine's resilience]. Foreign Policy Council “Ukrainian Prism”. Retrieved from <https://prismua.org/en/48589-2/> [in Ukrainian].
18. Holshek, C. (2025). Community service in civil defense strategies of resilience. *NATO Science for Peace and Security Series – E: Human and Societal Dynamics*, 158, 108–115. <https://doi.org/10.3233/NHSDP250013> [in English].
19. Vhpiliarevych, V., Tocicka, J., & Szafranska, K. (2023). Civil protection and protection of critical infrastructure in Ukraine during the conditions of the martial state. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 13(1), 265–272. <https://doi.org/10.47459/jssi.2023.13.29> [in English].
20. Palyvoda, V. (2026, April 28). Reformuvannia systemy tsyvilnoho zakhystu Respubliky Polshcha [Reforming the civil protection system of the Republic of Poland]. National Institute for Strategic Studies. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/reformuvannia-systemy-tsyvilnoho-zakhystu-respubliky-polshcha> [in Ukrainian].
21. Reznikova, O., & Lepikhov, A. (2026, April 28). Reforma systemy tsyvilnoi hotovnosti Shvetsii [Reform of Sweden's civil preparedness system]. National Institute for Strategic Studies. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/reforma-systemy-tsyvilnoyi-hotovnosti-shvetsiyyi> [in Ukrainian].
22. Lepikhov, A. (2026, April 28). Novi pidkhody Velykoi Brytanii do zabezpechennia natsionalnoi stiikosti [New UK approaches to ensuring national resilience]. National Institute for Strategic Studies. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/novi-pidkhody-velykoyi-brytaniyi-do-zabezpechennia-natsionalnoyi> [in Ukrainian].
23. Cabinet of Ministers of Ukraine (2026, February 5). Pro zatverdzhennia planu osnovnykh zakhodiv tsyvilnoho zakhystu Ukrainy na 2026 rik (Rozporiadzhennia № 116-r) [On approval of the plan of main civil protection measures of Ukraine for 2026 (Order No. 116-r)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2026-p#Text> [in Ukrainian].
24. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025, November 19). Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proiektu shchodo posylennia protypovitrianoi oborony terytorii Ukrainy shliakhom zaluchennia pidpriemstv nezalezhno vid formy vlasnosti do utvorennia hrup protypovitrianoi oborony (Postanova № 1506) [On implementation of an experimental project to strengthen air defense of the territory of Ukraine by involving enterprises regardless of ownership to form air defense groups (Resolution No. 1506)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-2025-p#Text> [in Ukrainian].
25. Verkhovna Rada of Ukraine (2012, October 2). Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy (Zakon № 5403-VI) [Code of Civil Protection of Ukraine (Law No. 5403-VI)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5403-17> [in Ukrainian].
26. President of Ukraine (2021, September 27). Kontsepsiia zabezpechennia natsionalnoi systemy stiikosti (Ukaz № 479/2021) [Concept of ensuring the national resilience system (Executive Order No. 479/2021)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11> [in Ukrainian].
27. Ministry of Defence of Ukraine (2026). Kontseptualna zapyska. Ideolohiia novoi oboronnoi polityky: perekhod do Systemy intehrovanoi oborony (Bila knyha SIO) [Concept note. Ideology of the new defense policy: Transition to the Integrated Defense System (White Paper of IDS)]. Retrieved from <https://mod.gov.ua/news/nova-oboronna-politika-ukrayini-minoboroni-opublikovalo-zelenu-knigu-ta-zaproschuye-do-publichnykh-strategichnykh-konsultaciy> [in Ukrainian].

Slutska Oksana,

Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher
(Institute of Scientific Research on Civil Protection
of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kyiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1723-8181>

Korobkin Valerii,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
(Institute of Scientific Research on Civil Protection
of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kyiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1613-4006>

**THE PLACE AND ROLE OF CIVIL DEFENSE IN ENSURING NATIONAL RESILIENCE
AND THE MODEL OF THE INTEGRATED DEFENSE SYSTEM**

It was determined that civil protection is becoming one of the key mechanisms of national stability, which operates at the infrastructure, institutional and social levels. Some aspects of the experience of Western states in reforming the civil protection system in connection with the aggression of the rf, which can be implemented in Ukraine, were analyzed and identified. The justification for the role of civil protection in the Integrated Defense System was provided, the tasks of civil protection forces and the implementation of their capabilities in the new model of defense and national resistance were determined. It is emphasized that the role of civil defense is being transformed from an auxiliary function into one of the strategic factors of the state's survival, the main focus of the Civil Defense activities is shifting to the adaptation of a single state civil defense system to the conditions of a full-scale war and post-war recovery: population protection, humanitarian response and resilience, preventive activities, humanitarian demining, radiation, chemical and biological monitoring in conditions of risks at nuclear and industrial facilities, preparation of the population for actions in emergencies. The philosophy of security-centricity of the new defense model is supported, where security becomes the foundation on which the entire development system is built, but with an emphasis on risks, threats and resilience.

It is emphasized that in the new architecture of strategizing, civil defense should act as an integrator, combine authorities, business and communities, form resilience policies, ensure readiness for crises, security should become the foundation of socio-economic strategies. The emphasis is on the key transformation: it was – economy, social policy, security (as an addition), it should become – security, economy, social development.

Key words: *White Paper, place, role, integrated defense system, capabilities, resistance, resilience, civil protection.*

Дата першого надходження статті до видання: 23.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

УДК 343.3/.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-26>

Удод Андрій Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри кримінального права та кримінології

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8029-4878>

Козачок Вероніка Олегівна,

курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування

Національної поліції України

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1204-6323>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 342 ТА 345 КК УКРАЇНИ, У КОНТЕКСТІ МОБІЛІЗАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

У статті досліджено проблемні питання відмежування складів злочинів, передбачених статтями 342 та 345 КК України, у контексті мобілізаційних правовідносин. Систематизовано підходи до кваліфікації опору, поєднаного з насильством щодо працівника правоохоронного органу, та обґрунтовано перевагу диференційованого підходу. Запропоновано доповнити відповідні склади злочинів кваліфікуючою ознакою повторності. Визначено критерії розмежування зазначених складів.

Ключові слова: опір, насильство, представник влади, працівник правоохоронного органу, мобілізаційні правовідносини, кваліфікація, повторність.

Постановка проблеми. Починаючи з 2023 року в Україні простежується поступове зростання кількості кримінальних правопорушень, передбачених статтями 342 та 345 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1]. На тлі об'єктивного скорочення статистичної бази обліку – як за територіальним охопленням, так і за чисельністю населення порівняно з 2021 роком – така динаміка виглядає доволі тривожно й потребує уваги, надто з огляду на перспективи повоєнного відновлення суспільних відносин [2, с. 28].

Зазначена тенденція нерозривно пов'язана з нормативним підґрунтям мобілізаційних правовідносин. За Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [3] мобілізація становить комплекс організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на поетапне переведення національної економіки, органів державної влади й місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України та

інших військових формувань – на організаційно-штатну структуру воєнного часу. В Указі Президента України «Про часткову мобілізацію» від 14 січня 2015 року [4] запровадження мобілізації пов'язується із забезпеченням належного рівня бойової та мобілізаційної готовності, що дає змогу вчасно й ефективно реагувати на загрози національній безпеці держави.

Окреме значення має Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [5], який визначає правові та організаційні засади виконання громадянами конституційного обов'язку із захисту Вітчизни, порядок військового обліку та проходження служби. Саме цим актом визначається законність вимог уповноважених осіб, а отже, і правомірність поведінки громадян, від якої безпосередньо залежить кваліфікація діянь за статтями 342 та 345 КК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінально-правової охорони авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань

© Удод А. М., Козачок В. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

громадян та належної діяльності правоохоронних органів неодноразово ставали предметом наукових думок. А. С. Габуда з'ясував об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу опору особам, наділеним владними повноваженнями, однак залишив поза межами аналізу специфіку кваліфікації опору, поєднаного з насильством, в умовах особливого періоду [6, с. 10]. М. Й. Коржанський, характеризуючи кваліфікацію множинності як одну з найскладніших проблем кримінально-правової науки, наголошував на браку усталених критеріїв розмежування сукупності й одиничного злочину, проте спеціальних складів, передбачених статтями 342 і 345 КК України, окремо не торкався [7, с. 51]. В. О. Навроцький сформулював загальні засади кримінально-правової кваліфікації, які, втім, потребують адаптації до ускладнених (багатооб'єктних) складів досліджуваної групи [8, с. 337]. Ю. В. Орлов дослідив проблеми кваліфікації правопорушень за статтями 342 та 345 КК України й акцентував на неоднозначності судової практики, проте питання їх розмежування саме в мобілізаційному контексті залишив відкритим [2, с. 25]. Н. І. Устрицька опрацювала особливості кваліфікації повторності злочинів, чим створила теоретичне підґрунтя для постановки питання про запровадження цієї ознаки в межах статей 342, 343 і 345 КК України [9, с. 361]. Попри вагомий доробок названих авторів, поза їх увагою лишилася низка суперечливих аспектів відмежування суміжних складів у сфері мобілізаційних правовідносин, що й зумовлює потребу в подальшому опрацюванні теми.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу нормативно-правових актів, судової практики та доктринальних підходів виробити чіткі критерії розмежування складів злочинів, передбачених статтями 342 та 345 КК України, з урахуванням особливостей мобілізаційних правовідносин, а також запропонувати напрями вдосконалення законодавства та уніфікації правозастосовної практики.

Виклад основного матеріалу. Однією з ключових проблем розмежування складів злочинів, передбачених статтями 342 та 345 КК України, є неоднозначність підходів до кваліфікації випадків застосування насильства щодо представників влади або працівників правоохоронних органів. Аналіз судової практики показує, що здебільшого, коли під час протидії законним діям працівника правоохоронного органу винний застосовує насильство, вчинене кваліфікують за статтею 345 КК України. Звідси постає питання: чи слід розуміти опір винятково як ненасильницьку форму протидії, чи ж у подібних ситуаціях наявна сукупність кримінальних правопорушень, передбачених статтями 342 та 345 КК України.

Позиція судової практики тут не є усталеною. Верховний Суд України вказував, що насильство, застосоване під час опору працівникові правоохоронного органу, може полягати в нанесенні ударів, побоїв або тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості; отже, опір за своєю природою не виключає насильства й здатний проявлятися саме через активний фізичний вплив на потерпілого [10]. Водночас у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 року зазначено, що коли під час опору потерпілому завдаються удари, побої чи тілесні ушкодження, вчинене належить кваліфікувати за сукупністю відповідних норм [10]. Такий підхід фактично допускає одночасне застосування норм про опір представникові влади та про насильство щодо працівника правоохоронного органу, що й стало підґрунтям для тривалих наукових дискусій про можливість подвійної кримінально-правової оцінки одних і тих самих дій.

Додаткової гостроти проблема набуває в умовах мобілізаційних правовідносин, коли конфлікти між громадянами та представниками державних органів нерідко супроводжуються фізичним протистоянням, що ускладнює відповідну кваліфікацію. Мобілізація як комплекс організаційних, інфраструктурних і військових заходів спрямована на переведення державних інституцій та Збройних Сил на функціонування в умовах воєнного стану у зв'язку з надзвичайними обставинами, зокрема для відсічі збройній агресії. У межах цієї статті відповідні процеси розглядаються крізь призму збройної агресії проти України [11, с. 77].

Розмежування складів, передбачених статтями 342 та 345 КК України, традиційно належить до найдискусійніших питань Особливої частини кримінального права. Складність зумовлена тим, що обидві норми регулюють суміжні відносини, пов'язані із забезпеченням нормальної діяльності органів державної влади та правоохоронної системи. При цьому ключова проблема криється не стільки у формальній конструкції диспозицій, скільки у фактичному змісті поведінки особи. У практичному вимірі опір працівникові правоохоронного органу рідко має «чисту» ненасильницьку форму: у реальному конфлікті він зазвичай супроводжується фізичним впливом – блокуванням дій, вибиванням, штовханням, а подеколи й заподіянням тілесних ушкоджень. Звідси принципове запитання: чи охоплює стаття 342 КК України всі форми опору, включно з насильницькими, чи насильницькі дії мають автоматично переходити у площину статті 345 КК України як самостійний склад.

Правозастосовна практика єдиного підходу не демонструє. В одних випадках суди фактично поглинають насильницькі дії складом статті 342 КК України, розцінюючи їх як спосіб опору; в інших – навпаки, вважають, що будь-яке фізичне насильство щодо працівника правоохоронного органу потребує додаткової кваліфікації за статтею 345 КК України. Такий дуалізм породжує правову невизначеність, що суперечить принципам юридичної визначеності як складовою верховенства права, закріпленого Конституцією України [12].

Істотним є й питання об'єкта злочину. Якщо у статті 342 КК України основним безпосереднім об'єктом є нормальна діяльність органів державної влади, то у статті 345 КК України додатково здійснюється кримінально-правова охорона недоторканності працівника правоохоронного органу. Саме цю різницю нерідко наводять як аргумент на користь кваліфікації за сукупністю. Проте такий підхід не завжди виправданий: у низці випадків насильство є способом реалізації самого опору й не виходить за його межі як окремих злочин, а штучне «розщеплення» поведінки на два склади здатне призвести до надмірної криміналізації. У доктринальному сенсі статтю 342 КК України доцільно розглядати як загальну норму щодо протидії законній діяльності представника влади, а статтю 345 КК України – як спеціальну щодо посягання на фізичну недоторканність працівника правоохоронного органу; утім, правило конкуренції загальної та спеціальної норми спрацьовує не завжди однозначно через різний обсяг охоплюваних діянь.

Антисуспільна сутність опору визначається насамперед його основним безпосереднім об'єктом – законною службовою діяльністю представників влади, працівників правоохоронних органів, членів громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону, а також військовослужбовців у відповідній сфері. У випадках, передбачених частиною 3 статті 342 КК України, додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом висту-

пають фізична та психічна недоторканність і здоров'я потерпілого [6, с. 10]. З урахуванням цього в науковій площині можна виокремити три основні підходи до вирішення проблеми: поглинання насильства складом статті 342 КК України; обов'язкову сукупну кваліфікацію зі статтею 345 КК України; диференційований підхід залежно від інтенсивності насильства та спрямованості умислу. Найбільш обґрунтованим видається останній, оскільки він дає змогу враховувати фактичні обставини кожної ситуації й уникати як надмірної криміналізації, так і штучного «виведення» насильницьких епізодів з-під правової оцінки.

Значення чіткої кваліфікації особливо зростає в умовах мобілізації. Законодавство про мобілізаційну підготовку [3] та правовий режим воєнного стану [13] передбачає розширення повноважень уповноважених органів, що об'єктивно підвищує ризик конфліктів із громадянами. Тому правильне відмежування складів має не лише теоретичне, а й суто практичне значення для забезпечення балансу між публічними інтересами держави та правами особи. Слід також зважати, що Закон України «Про Національну поліцію» [14] чітко окреслює межі службових повноважень поліцейських, а отже, оцінка правомірності їхніх дій прямо впливає на кваліфікацію поведінки того, хто чинить опір.

Відповідного осмислення потребує співвідношення розглядуваних деліктів з інститутом множинності кримінальних правопорушень. Як обґрунтовано в доктрині, погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу є ускладненим (багатооб'єктним) складом злочину, об'єктивна сторона якого охоплює альтернативні діяння, кожне з яких може мати ознаки самостійного посягання, що суттєво ускладнює кваліфікацію їх повторності та сукупності [15, с. 510]. Зокрема, коли за висловленою погрозою насильством настає його реальне застосування, вчинене належить кваліфікувати за правилами реальної сукупності – за частиною 1 та частиною 2 або 3 статті 345 КК України, бо йдеться про самостійні посягання, передбачені різними частинами однієї статті, а не про стадії одного злочину [15, с. 511]. Продовжуваним таке діяння можна визнати лише за умови тотожності погроз, охоплення їх єдиним умислом, спільності мотиву та спрямованості на один епізод службової діяльності потерпілого [15, с. 512]. Наведені положення прямо стосуються й відмежування складів, передбачених статтями 342 та 345 КК України, оскільки допомагають точніше окреслити межу між опором як способом протидії та насильством як самостійним посяганням на фізичну недоторканність працівника правоохоронного органу.

Правильне розмежування неможливе без детального аналізу об'єктивних і суб'єктивних ознак відповідних складів – саме на цьому рівні найчастіше виникають труднощі правозастосування. Об'єктивна сторона злочину за статтею 342 КК України полягає в активних діях у формі опору, примусу, погроз або іншої протидії законній діяльності представника влади, працівника правоохоронного органу чи військовослужбовця, причому така протидія спрямована на перешкодження виконанню службових обов'язків, а не обов'язково на заподіяння шкоди здоров'ю. Натомість у статті 345 КК України об'єктивна сторона конкретизована й охоплює саме насильницькі дії або погрозу насильством щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків. Тим самим законодавець виокремлює підвищений рівень суспільної небезпеки, пов'язаний із посяганням не лише на порядок управлін-

ня, а й на фізичну недоторканність особи. Тут і постає перше концептуальне запитання: чи є насильство завжди ознакою, що переводить діяння у площину статті 345 КК України, чи воно може лишатися способом вчинення опору в межах статті 342 КК України.

Не менш важливий аналіз суб'єкта. В обох випадках ним є загальний суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Однак у мобілізаційному контексті практичного значення набуває статус особи як військовозобов'язаного, призовника або резервіста, адже саме ці категорії найчастіше вступають у конфлікт з уповноваженими органами під час мобілізаційних заходів. Суб'єктивна сторона обох складів характеризується прямим умислом, проте його зміст відрізняється. За статтею 342 КК України умисел спрямований на перешкодження законній діяльності відповідних осіб; за статтею 345 КК України додається усвідомлення винним факту застосування насильства щодо працівника правоохоронного органу та бажання чи свідоме припущення відповідних наслідків. На практиці найбільші труднощі викликає доведення спрямованості умислу, оскільки поведінка особи в конфлікті нерідко ситуативна й імпульсивна, а в процесі реалізації мобілізаційних заходів на неї до того ж істотно впливає емоційний чинник.

Окремої уваги потребують фактичні ситуації, що найчастіше стають підставою для кримінальних проваджень за зазначеними статтями. Це, зокрема, перевірка військово-облікових документів, вручення повісток, доставлення осіб до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, а також інші мобілізаційні заходи. Конфлікт тут нерідко виникає раптово й супроводжується як словесною, так і фізичною протидією, а межа між «опором» і «насильством» виявляється вкрай тонкою та залежить від інтенсивності дій, їх спрямованості й наслідків. Саме тому у практиці простежується тенденція автоматично ототожнювати будь-який фізичний контакт із працівником правоохоронного органу з насильством у розумінні статті 345 КК України. Такий підхід не завжди обґрунтований, бо не враховує контексту поведінки та її функціональної спрямованості.

З огляду на це доцільно виробити чіткіші критерії розмежування, які враховували б характер та інтенсивність фізичного впливу; спрямованість умислу; наявність або відсутність мети заподіяти шкоду здоров'ю; ступінь перешкодження службовій діяльності. Ці критерії дають змогу обґрунтованіше підходити до кваліфікації й уникати як необґрунтованого розширення статті 345 КК України, так і недооцінки суспільної небезпеки насильницьких дій.

Нарешті, проведений аналіз актуалізує питання законодавчого вдосконалення підстав відповідальності за посягання на нормальну діяльність представників влади та працівників правоохоронних органів. Типові ситуації, що виникають під час реалізації мобілізаційних заходів, засвідчують ескалаційний характер протиправної поведінки: умисел особи спочатку формується на вчинення опору законним діям уповноваженого суб'єкта (стаття 342 КК України), а згодом трансформується у спрямованість на спричинення тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу чи погрозу їх застосування (стаття 345 КК України). За чинного регулювання такі діяння здебільшого кваліфікують за сукупністю, проте конструкція складів, передбачених статтями 342, 343 і 345 КК України, не містить кваліфікуючої ознаки повторності, що з огляду на ускладнену юридичну природу цих посягань слід визнати прогалиною [15, с. 512]. Її

усунення вбачається в доповненні зазначених складів кваліфікуючою ознакою повторності вчинюваних діянь: первинне діяння (опір) отримувало б самостійну оцінку за статтею 342 КК України, а подальші дії, поєднані з погрозою застосування насильства або його застосуванням щодо працівника правоохоронного органу, – з урахуванням ознаки повторності. Такий підхід дав би змогу відобразити у формулі кваліфікації повний обсяг вчиненого, диференціювати відповідальність залежно від динаміки та спрямованості умислу й водночас уникнути як штучного дроблення єдиної за характером поведінки на самостійні склади, так і недооцінки суспільної небезпеки послідовно вчинюваних посягань.

Висновки. Проведене дослідження проблемних питань відмежування злочинів, передбачених статтями 342 та 345 КК України, у контексті мобілізаційних правовідносин дає підстави для низки узагальнень теоретичного та прикладного характеру.

По-перше, зростання кількості правопорушень, пов'язаних з опором представникам влади та насильством щодо працівників правоохоронних органів, є законним наслідком ускладнення суспільно-політичної ситуації та активізації мобілізаційних процесів; умови особливого періоду істотно змінюють характер взаємодії громадян з носіями владних повноважень.

По-друге, нормативне регулювання мобілізації та пов'язаних із нею відносин підвищує правове навантаження на органи державної влади й правоохоронні органи, що збільшує кількість конфліктних ситуацій, здатних набувати кримінально-правового значення.

По-третє, чинні кримінально-правові норми не дають однозначної відповіді щодо меж між опором як формою протидії законній діяльності представника влади та насильницькими діями щодо працівника правоохоронного органу як самостійним складом злочину.

По-четверте, судовою практикою єдиного підходу не демонструє: в одних випадках насильство розцінюють як елемент опору, в інших – як самостійний злочин, що потребує додаткової кваліфікації за статтею 345 КК України, і ця неоднозначність підтверджує наявність проблеми правової визначеності.

По-п'яте, історично сформований підхід, закріплений у постанові Пленуму Верховного Суду України, зберігає значення для правозастосування, проте не повною мірою відповідає сучасним реаліям і не завжди дає змогу відмежувати поглинання насильства складом опору від ситуацій, коли таке насильство підлягає самостійній кваліфікації.

По-шосте, найбільш вираженим у доктринальному плані є диференційований підхід, що передбачає оцінку інтенсивності насильства, спрямованості умислу та ха-

рактеру посягання й дозволяє уникнути крайнощів – як надмірної криміналізації, так і необґрунтованого виведення насильницьких дій з-під самостійної оцінки.

По-сьоме, у мобілізаційному контексті особливої ваги набуває баланс між інтересами держави щодо ефективного функціонування органів влади та гарантіями прав і свобод людини, закріпленими Конституцією України; саме цей баланс має бути визначальним при формуванні єдиної правозастосовної практики.

По-восьме, з огляду на ескалаційний характер типових діянь (опір, що переростає в насильство чи погрозу ним) обґрунтованим є доповнення складів злочинів, передбачених статтями 342, 343 і 345 КК України, кваліфікуючою ознакою повторності. Такий крок дав би змогу кваліфікувати первинне діяння в його самостійному характері, а подальші посягання, поєднані з погрозою насильством чи його застосуванням щодо працівника правоохоронного органу, оцінювати через ознаку повторності, чим забезпечувалася б повнота кримінально-правової оцінки та справедливості відповідальності.

Отже, проблема відмежування злочинів, передбачених статтями 342 та 345 КК України, має комплексний характер і потребує як доктринального опрацювання, так і уніфікації судової практики. Її розв'язання можливе лише за умови формування стабільних критеріїв кваліфікації, що забезпечували б передбачуваність кримінально-правової оцінки та відповідали принципам верховенства права. Практичний критерій відмежування можна сформулювати так: якщо дії особи полягають у перешкоджанні законній діяльності представника влади або працівника правоохоронного органу без спрямованого умислу на заподіяння фізичної шкоди, а насильство використовується виключно як спосіб реалізації опору, їх слід кваліфікувати за статтею 342 КК України; якщо ж поведінка виходить за межі простого опору й характеризується умисним застосуванням погрози фізичного насильства або самого фізичного насильства спрямованого на заподіяння тілесних ушкоджень або фізичного болю працівникові правоохоронного органу у зв'язку з виконанням службових обов'язків, наявні підстави для кваліфікації за статтею 345 КК України; у разі ж коли насильницькі дії одночасно охоплюють і опір законним вимогам, і посягання на фізичну недоторканність, питання вирішується залежно від конкретних обставин справи та може потребувати застосування правил сукупності кримінальних правопорушень.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з уніфікацією судової практики, розробленням офіційних рекомендацій щодо кваліфікації зазначених злочинів та законодавчим втіленням запропонованої ознаки повторності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Орлов Ю. В., Щербетун С. В. Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених статтями 342 та 345 КК України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 2 (35). С. 25–45. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2025.2.2>
3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовт. 1993 р. № 3543-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 416.
4. Про часткову мобілізацію : Указ Президента України від 14 січ. 2015 р., затверджений Законом України від 15 січ. 2015 р. № 113-VIII. *Голос України*. 2015. № 8.
5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.
6. Габуда А. С. Кримінально-правова характеристика складу опору особам, наділеним владними повноваженнями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2012. 21 с.
7. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. Київ : Атіка, 2002. 640 с.
8. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

9. Устрицька Н. І. Особливості кримінально-правової кваліфікації повторності злочинів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 358–367.
10. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 черв. 1992 р. № 8.
11. Романова О. М. Юридичні аспекти мобілізації в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 73–78. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2023.15>
12. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
13. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
14. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
15. Удод А. М., Крушеницький А. В. Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу за сукупністю злочинів та повторністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 510–513. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/124>

References

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 No. 2341-3. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], (25–26), St. 131. [in Ukrainian].
2. Orlov, Yu. V., & Shchebetun, S. V. (2025). Problemy kvalifikatsii kryminalnykh pravoporushen, peredbachenykh stattiamy 342 ta 345 KK Ukrainy [Problems of qualification of criminal offenses under Articles 342 and 345 of the Criminal Code of Ukraine]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy* [Bulletin of the Criminological Association of Ukraine], 2(35), 25–45. <https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.2> [in Ukrainian].
3. Pro mobilizatsiiu pidhotovku ta mobilizatsiiu [On Mobilization Preparation and Mobilization] : Zakon Ukrainy vid 21.10.1993 No. 3543-12. (1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], (44), St. 416. [in Ukrainian].
4. Pro chastkovu mobilizatsiiu [On Partial Mobilization] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.01.2015, zatverdzhnyi Zakonom Ukrainy vid 15.01.2015 No. 113-8. (2015). *Holos Ukrainy* [Voice of Ukraine], (8). [in Ukrainian].
5. Pro viiskovy obov'язok i viiskovu sluzhbu [On Military Duty and Military Service] : Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 No. 2232-12. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], (27), St. 385. [in Ukrainian].
6. Habuda, A. S. (2012). Kryminalno-pravova kharakterystyka skladu oporu osobam, nadilenyim vladnymy povnovazhenniamy [Criminal-law characteristics of the elements of resistance to persons vested with power]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Lviv. 21 s. [in Ukrainian].
7. Korzhanskyi, M. Y. (2002). Kvalifikatsiia zlochyniv [Qualification of crimes] : navch. posib. Kyiv : Atika. 640 s. [in Ukrainian].
8. Navrotskyi, V. O. (2006). Osnovy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii [Fundamentals of criminal-law qualification] : navch. posib. Kyiv : Yurinkom Inter. 704 s. [in Ukrainian].
9. Ustrytska, N. I. (2012). Osoblyvosti kryminalno-pravovoi kvalifikatsii povtornosti zlochyniv [Features of the criminal-law qualification of the repetition of crimes]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs], (1), 358–367. [in Ukrainian].
10. Pro zastosuvannya sudamy zakonodavstva, shcho peredbachaie vidpovidalnist za posiahannia na zhyttia, zdorovia, hidnist ta vlasnist suddiv i pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv [On the application by courts of legislation providing for liability for encroachments on the life, health, dignity and property of judges and law enforcement officers] : postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 26.06.1992 No. 8. (1992). [in Ukrainian].
11. Romanova, O. M. (2023). Yurydychni aspekty mobilizatsii v Ukraini [Legal aspects of mobilization in Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* [Law Review of Kyiv University of Law], (1), 73–78. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2023.15> [in Ukrainian].
12. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 No. 254k96-VR. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], (30), St. 141. [in Ukrainian].
13. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [On the Legal Regime of Martial Law] : Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 No. 389-8. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], (28), St. 250. [in Ukrainian].
14. Pro Natsionalnu politsiu [On the National Police] : Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 No. 580-8. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], (40–41), St. 379. [in Ukrainian].
15. Udod, A. M., & Krushenytskyi, A. V. (2023). Osoblyvosti kvalifikatsii pohrozy abo nasylstva shchodo pratsivnyka pravookhoronnoho orhanu za skupnistiu zlochyniv ta povtornistiu [Characteristics of the qualification of threat or violence against a law enforcement body employee according to the number of crimes and repetition]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* [Juridical Scientific and Electronic Journal], (10), 510–513. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/124> [in Ukrainian].

Udod Andrii,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Criminal Law and Criminology
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8029-4878>

Kozachok Veronika,

Cadet of the Faculty of Training Specialists for Pre-trial Investigation Units
of the National Police of Ukraine
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1204-6323>

**PROBLEMATIC ISSUES OF DISTINGUISHING CRIMES
UNDER ARTICLES 342 AND 345 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE
IN THE CONTEXT OF MOBILIZATION LEGAL RELATIONS**

The article addresses the problematic issues of distinguishing between the crimes provided for in Articles 342 and 345 of the Criminal Code of Ukraine in the context of mobilization legal relations. The relevance of the topic is determined by the gradual increase, since 2023, in the number of criminal offenses associated with resistance to representatives of authority and violence against law enforcement officers, which is especially notable against the background of a reduced statistical base of records compared with 2021. The authors emphasize that under conditions of mobilization and martial law the powers of authorized bodies expand, which objectively increases the risk of conflicts with citizens and complicates the correct criminal-law qualification of the relevant acts. On the basis of an analysis of legislation, doctrinal positions, and judicial practice, the article systematizes three principal approaches to the qualification of resistance combined with violence against a law enforcement officer: the absorption of violence by the elements of resistance; the mandatory cumulative qualification together with Article 345 of the Criminal Code of Ukraine; and a differentiated approach depending on the intensity of the violence and the direction of intent. The authors substantiate the advantages of the differentiated approach, which makes it possible to take into account the actual circumstances of each situation and to avoid both excessive criminalization and the unjustified exclusion of violent episodes from independent legal assessment. Particular attention is paid to the analysis of the objective and subjective features of the relevant elements of the offenses, as well as to the typical factual situations that arise during the implementation of mobilization measures, including the verification of military registration documents, the service of summonses, and the delivery of persons to territorial recruitment and social support centres. It is argued that the conduct of the offender often has an escalating character, when the intent is initially directed at resistance (Article 342) and subsequently at causing bodily harm or the threat thereof (Article 345). Taking this into account, the authors propose supplementing the elements of the offenses provided for in Articles 342, 343, and 345 of the Criminal Code of Ukraine with the qualifying feature of repetition, which would make it possible to assess the primary act independently and to evaluate the subsequent encroachments through this qualifying feature, thereby ensuring the completeness of the criminal-law assessment and the fairness of criminal liability. Prospects for further research lie in the unification of judicial practice, the development of official recommendations for qualification, and the legislative implementation of the proposed feature of repetition.

Key words: resistance, violence, representative of authority, law enforcement officer, mobilization legal relations, qualification of crimes, repetition.

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026

ЗМІСТ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

Сахно А. П., Михайлов Р. І., Постернак Є. В.

ПОЛІЦЕЙСЬКІ ПОВНОВАЖЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	3
--	---

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Ботнарєнко І. А., Крижна В. В.

ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	10
---	----

Волобуєва О. О.

ДОПИТ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СТАТЕВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	17
--	----

Груздь О. І., Третьак С. В.

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ БПЛА ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ.....	23
--	----

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Татарєнко С. В., Зелєнський С. М., Пекарський С. П.

ЕВОЛЮЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ ОРД У ПРОЦЕСІ ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	30
---	----

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ,
ПОРЯДКУ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

Сєзонов В. С., Сєзонова І. К., Сотник С. В., Бронніков А. І.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	38
---	----

Суюсанов Л. І., Шишкарєва О. Г.

МІЖВІДОМЧЕ ПАРТНЕРСТВО МОН ТА МВС УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	45
---	----

Хондак І. І., Нєвлудов І. Ш., Мамонтов О. В., Стиєнєко Т. Є., Пронюк Г. В.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБРУДНЕННЯ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ ДЛЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	52
--	----

**ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ
ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ**

Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Янівський В. М.

РОЗМЕЖУВАННЯ УМИСНОГО НЕПОДАННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ ТА НЕСВОЄЧАСНОГО ПОДАННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ.....	59
---	----

Каменський Д. В., Власов А. В.

ОБМАН ЯК ОЗНАКА ШАХРАЙСТВА У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ ТА США.....	72
---	----

Токар П. Т., Салтовєць С. А., Крицак І. В.

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ПРИКЛАДІ МІСТА ХАРКОВА: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ.....	82
--	----

КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Вайда Т. С.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ КУРСІВ СТРІЛЬБ ДЛЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
2019 ТА 2026 РОКІВ: НОВЕЛІЗАЦІЯ¹ ЗАКОНОДАВСТВА
З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ..... 90

Шостак І. О., Мердов С. П., Крамаренко А. П.

ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ-ВЕТЕРАНІВ ІЗ НАБУТИМИ
ОБМЕЖЕННЯМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ: ВІД ЗАКОНОДАВЧОЇ ГАРАНТІЇ
ДО ФУНКЦІОНАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ.....104

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гельбак А. М.

ЕТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ
В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ.....113

Мухіна Г. В.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ.....117

Цумарєва Н. В.

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО РОБОТИ З ПОСТРАЖДАЛИМИ
ВІД ДОМАШНЬОГО ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ..... 122

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Габорець О. А., Лунгол О. М.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДНИК
ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ.....128

Казанчук І. Д.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ СИСТЕМ
У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....137

Ріжняк Р. Я., Коссе В. В., Пронін Ю. О.

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІЦІЄЮ
ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ..... 145

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ОБМІН ДОСВІДОМ

Джафарова О. В., Пчелін В. Б., Правдюк А. Л.

АНАЛІЗ НОРМОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ.....153

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Батюк О. В.

ДОСВІД УКРАЇНИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА:
ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ТА БЕЗПЕКОВИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ НАТО.....164

Головков О. М., Олексієнко С. В., Кісіль М. Л.

СПЕЦІАЛЬНІ ПОЛІЦЕЙСЬКІ ОПЕРАЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ СУМІЖНИХ КАТЕГОРІЙ.....172

Катеринчук К. В.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН,
У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ.....179

Мердова О. М., Умрихіна І. О., Кіблик Д. В.

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....184

Слуцька О. М., Коробкін В. Ф.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ
ТА МОДЕЛІ СИСТЕМИ ІНТЕГРОВАНОЇ ОБОРОНИ.....193

Удод А. М., Козачок В. О.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 342 ТА 345
КК УКРАЇНИ, У КОНТЕКСТІ МОБІЛІЗАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН..... 201

CONTENTS

ORGANIZATIONAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE

Sakhno A., Mykhailov R., Posternak E.

POLICE POWERS IN THE CONTEXT OF ARMED AGGRESSION: LEGAL AND ORGANISATIONAL
FRAMEWORKS FOR THEIR IMPLEMENTATION..... 3

CURRENT ISSUES IN PRE-TRIAL INVESTIGATION AND NATIONAL SECURITY

Botnarenko I., Kryzhna V.

TACTICS OF CRIME SCENE EXAMINATION DURING THE INVESTIGATION
OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO DOMESTIC VIOLENCE UNDER MARTIAL LAW..... 10

Volobuieva O.

INTERROGATION OF A SUSPECT DURING THE INVESTIGATION
OF SEXUAL CRIMINAL OFFENSES..... 17

Hruzd O., Tretiak S.

FORENSIC AND PROCEDURAL ASPECTS OF THE USE OF UNMANNED AERIAL VEHICLES
DURING CRIME SCENE EXAMINATION..... 23

OPERATIONAL-INVESTIGATIVE AND DETECTIVE ACTIVITIES

Tatarenko S., Zelenskyi S., Pekarskyi S.

PSYCHOLOGY OF OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE ACTIVITY:
A RETROSPECTIVE ANALYSIS OF FORMATION AND DEVELOPMENT..... 30

ENSURING PUBLIC SAFETY, PUBLIC ORDER AND CIVIL PROTECTION

Sezonov V., Sezonova I., Sotnyk S., Bronnikov A.

GOVERNMENT POLICY AND LEGISLATIVE SUPPORT FOR CIVIL SECURITY IN UKRAINE
IN THE CONTEXT OF CURRENT CALLS..... 38

Suiusanov L., Shyshkarova O.

INTERAGENCY PARTNERSHIP BETWEEN THE MINISTRY OF EDUCATION
AND SCIENCE AND THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE
IN CREATING A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT UNDER MARTIAL LAW..... 45

Khondak I., Nevliudov I., Mamontov O., Stytsenko T., Proniuk G.

INFORMATION POLLUTION AS A RISK FACTOR FOR THE CIVIL PROTECTION SYSTEM
UNDER MARTIAL LAW..... 52

PREVENTION OF CRIMINAL AND ADMINISTRATIVE OFFENSES

Dudorov A., Movchan R., Yanivskyi V.

DISTINGUISHING BETWEEN INTENTIONAL FAILURE TO SUBMIT A DECLARATION
AND LATE SUBMISSION OF A DECLARATION IN JUDICIAL PRACTICE..... 59

Kamensky D., Vlasov A.

FRAUD AS AN ELEMENT OF FRAUD IN THE JUDICIAL PRACTICE OF UKRAINE AND THE USA..... 72

Tokar P., Saltovets S., Kritsak I.

COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR:
THE CASE OF KHARKIV – CURRENT SITUATION, TRENDS, AND PROSPECTS..... 82

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT AND PERSONNEL TRAINING IN THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR

Vaida T.

SOME ASPECTS OF THE COMPARATIVE ANALYSIS OF SHOOTING COURSES
FOR POLICE OFFICERS OF 2019 AND 2026: AMENDMENT OF LEGISLATION
ON FIRE TRAINING FOR LAW ENFORCEMENT OFFICERS.....90

Shostak I., Merdov S., Kramarenko A.

VOCATIONAL TRAINING OF POLICE VETERANS WITH ACQUIRED FUNCTIONAL LIMITATIONS:
FROM LEGISLATIVE GUARANTEE TO FUNCTIONALLY DIFFERENTIATED TRAINING MODEL.....104

PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR POLICE ACTIVITIES

Gelbak A.

ETHICAL LEADERSHIP AS A FACTOR OF EFFECTIVE MANAGEMENT
IN LAW ENFORCEMENT AGENCIES.....113

Mukhina H.

COMPETENCE-BASED APPROACH TO TEACHING ACADEMIC DISCIPLINES
IN THE TRAINING OF FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS.....117

Tsumarieva N.

READINESS OF FUTURE POLICE OFFICERS TO WORK WITH VICTIMS OF DOMESTIC
AND GENDER-BASED VIOLENCE UNDER WARTIME CONDITIONS.....122

LEGAL FRAMEWORK FOR INFORMATION AND TECHNICAL ACTIVITIES OF THE POLICE

Haborets O., Lunhol O.

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AS A COMPONENT OF THE DIGITAL
TRANSFORMATION OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES IN UKRAINE.....128

Kazanchuk I.

CURRENT STATUS AND DIRECTIONS FOR IMPROVING THE REGULATORY REGULATION
OF THE USE OF UNMANNED AERIAL VEHICLES IN THE ACTIVITIES
OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE.....137

Rizhniak R., Kosse V., Pronin Yu.

CONSTITUTIONAL GUARANTEES OF THE RIGHT TO PRIVACY IN THE USE OF DIGITAL
TECHNOLOGIES BY THE POLICE UNDER MARTIAL LAW: CONTROL MECHANISMS.....145

INTERNATIONAL COOPERATION OF THE NATIONAL POLICE: EXPERIENCE EXCHANGE

Dzhafarova O., Pchelin V., Pravdiuk A.

ANALYSIS OF REGULATORY INITIATIVES IN THE FIELD OF ROAD SAFETY
THROUGH THE PRISM OF FOREIGN EXPERIENCE.....153

LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES UNDER MARTIAL LAW

Batiuk O.

UKRAINE'S EXPERIENCE IN CIVIL-MILITARY COOPERATION:
TO ENHANCE NATO'S RESILIENCE AND SECURITY CAPABILITIES.....164

Holovkov O., Oleksienko S., Kisil M.

SPECIAL POLICE OPERATIONS IN THE CONDITIONS OF THE LEGAL REGIME
OF MARTIAL LAW: CONCEPT, SIGNS AND RELATIONSHIP OF RELATED CATEGORIES.....172

Katerynychuk K.

PROBLEMS OF THE LEGAL STATUS OF PERSONS MISSING UNDER SPECIAL
CIRCUMSTANCES IN ENFORCEMENT PROCEEDINGS AND WAYS TO IMPROVE IT.....179

Merdova O., Umrykhina I., Kiblyk D.

RISK-ORIENTED MANAGEMENT MODEL IN LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES:
THEORETICAL AND LEGAL PRINCIPLES AND PROSPECTS
OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE.....184

Slutska O., Korobkin V.

THE PLACE AND ROLE OF CIVIL DEFENSE IN ENSURING NATIONAL RESILIENCE
AND THE MODEL OF THE INTEGRATED DEFENSE SYSTEM.....193

Udod A., Kozachok V.

PROBLEMATIC ISSUES OF DISTINGUISHING CRIMES UNDER ARTICLES 342 AND 345
OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF MOBILIZATION
LEGAL RELATIONS.....201

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА: ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА

UKRAINIAN POLYCEISTICS: THEORY, LEGISLATION, PRACTICE

Випуск № 2(18) 2026

Коректор – Н.В. Славогородська
Комп'ютерна верстка – А.М. Фоменко

Дата розміщення онлайн: 14.10.2026. Дата друку: 21.10.2026.
Гарнітура Times New Roman. Формат 60×84/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 24,88. Обл. вид. арк. 29,12.
Зам. № 1026/785. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.